

VIII

Volume-I / Cilt-I

Proceedings of the International
Congress on Cyprus Studies
Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları
Kongresi Bildirileri

25-27 April / Nisan 2012

Editor / Edited by
Naciye DORATLI

**8. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları
Kongresi Bildirileri
Cilt I**

**Proceedings of the 8th International
Congress on Cyprus Studies
Volume I**

25-27 Nisan / April 2012

**Editör / Edited by
Naciye Doratlı**

Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları
Eastern Mediterranean University Publications
2013

ISBN: 978-975-8401-89-5

Sunuş

25-27 Nisan, 2012 tarihlerinde gerçekleştirmiş olduğumuz 8. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi'ne sunulan bildirilerin yer aldığı bu kitapla, araştırmacılar için yeni, değerli bir kaynak yaratmış olmanın mutluluğu yanında, yayınlarımıza bir yenisini daha katmış olmanın da kıvancını yaşıyoruz.

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi olarak, kuruluşumuz olan 1995 yılından bugüne, yüklendiğimiz sorumlulukların başında, genelde Kıbrıs, özelde Kuzey Kıbrıs'la ilgili araştırma ve çalışmaları teşvik etmek, bu çalışmaları yayın dünyasına kazandırmak gelmektedir. İki yılda bir düzenlemekte olduğumuz Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, Kıbrıs üzerine yapılan her alandaki özgün çalışmanın akademik platformda tartışılmasına ortam sağlamakla kalmayıp, sunulan bildirilerin bir kitapta toplanarak yayına dönüştürülmesine ve araştırmacılara kaynak yaratılmasına vesile olmaktadır.

İzleyicisiyle, katılımcısıyla artık geleneksel bir yapıya bürünen akademik kalitesini ispat etmiş olan kongremizi ve ardından bildiri kitabımızı aksatmadan sürdürmek bizler için son derece önemli bir görev.

Kitaplarda yer alan 32 bildirinin 28'si Türkçe, 4'ü ise İngilizce dilinde yazılmıştır. Bildiriler yayına hazırlanırken gerek yazım gerekse biçim açısından, gerektiği zamanlarda yazarının da görüş ve onayı alınarak, titizlikle incelenmiş; olabildiğince hatadan arındırılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, bildirilerde yer alan tüm görüş, düşünce ve savların sorumluluğu yazarlarına ait olup, Doğu Akdeniz Üniversitesi'ni ya da Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'ni bağlamamaktadır.

Kitabın ortaya çıkmasında katkı koyan başta yazı sahipleri olmak üzere, hakem değerlendirmesi yapan değerli meslektaşlarıma içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca kitabımızın kapak çalışmasını yapan Erhan Yavuz'a, kitabın her aşamasındaki titiz düzeltmeleri için DAÜ-KAM sekreteri Nihal Sakarya ve Ayşen Dağlı'ya, DAÜ Rektörlüğü ile Basımevi çalışanlarına destek ve emekleri için teşekkür ederim.

Prof. Dr. Naciye Doratlı
Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Başkanı

Preface

As the Center of Cyprus Studies, we are very pleased to present the *Proceedings* of the eighth International Congress on Cyprus Studies between April 25-27 2012, which will be a new and valuable reference for the researchers.

Since 1995, when Center of Cyprus Studies was founded, one of our most important responsibilities has always been to support research and studies on Cyprus in general and on North Cyprus in particular, as well as to publish them as resource for further research. International Congress on Cyprus Studies, which is realized every two years, not only creates an academic forum for discussion and presentation of issues on Cyprus, but also provides a valuable source for researchers through the Books of Proceedings. Thus, it is one of our major tasks to organize the Congress with an affirmed academic quality, which became traditional through its audience and participants.

In these Books of Proceedings there are 32 papers (28 of which in Turkish and 4 in English). In the process of editing, all papers have been carefully checked to free them from any typographical and format errors, in collaboration with authors. However, we stress that all ideas, views and hypotheses in the papers are the sole responsibility of the authors and they do not reflect the ideas and views of the Eastern Mediterranean University or Center of Cyprus Studies.

I extend my sincere thanks to all authors for their valuable input to this publication, as well as our dear colleagues who gave a strong support throughout the reviewing process, the Rector of Eastern Mediterranean University and the staff of EMU Printing Office. Additionally, my special thanks go to Erhan Yavuz for cover design. Above all, I would like to express my heartfelt thanks to Nihal Sakarya, the Secretary of the Center of Cyprus Studies for her invaluable effort for this book's design and Ayşen Dağlı for her help during the editing process.

Prof. Dr. Naciye Doratlı
Director, Center of Cyprus Studies

İçindekiler / Table of Contents

Sunuş / Preface iii-iv

İçindekiler / Table of Contents v-vi

I. Kıbrıs Sorunu Bildirileri / Papers on Cyprus Issue

The 1191 Conquest of Cyprus Revisited

Peter EDBURY 1-12

Türk Dış Politikasında Kıbrıs Sorunu ve Bölgesel İstikrar

Alptekin MOLLA 13-29

Güvenlik Perspektifinden Kıbrıs: Ada'nın Güvenliği ve Güvenlik Algısı

Zeynep YÜCEL 31-56

KKTC'nin Tanınmasında Kamu Diplomasisi Metodu

Hatice BAŞAR 57-75

1990'larda Kıbrıs Sorunu ve Türkiye-ABD İlişkileri

Sibel KAVUNCU 77-93

Posta ve Haberleşme Faaliyetlerinde Ambargolar, Kısıtlamalar ve Çözüm Yolları 1960-2011

Ulvi KESER 95-141

Kıbrıs Adası Çevresindeki Deniz Dibi Hidrokarbon Zenginliklerinin Adadaki Sorunun Çözümüne Muhtemel Etkileri

Ulvi KESER, Gökhan AK 143-161

The Cyprus Question and Its Influence on EU's External Relations After 2008

Przemyslaw OSIEWICZ 163-172

II. Tarih Bildirileri / Papers on History

Osmanlı Döneminde Kıbrıs'taki İşyanların

Sosyal ve Ekonomik Yönleri

Ulus IRKAD 175-206

1931 Kıbrıs İşyanı'nın Türkiye'deki Yansımaları

Emre AYKOÇ, Sanem YAMAK ATEŞ 207-233

Kıbrıs Şeyh-i Şeb'ası Cafer Bin Abdürrahim'in

Not Defteri (XVIII. Yüzyıl Sonları-XIX. Yüzyıl Başları)

Mehmet DEMİRYÜREK 235-256

Kıbrıs Meselesinin Türkiye Basınına Yansıması:

Hürriyet Gazetesi ve Sedat Simavi Örneği

Rafet UÇKAN 257-278

Türk Basınının 1964 Kıbrıs Olaylarına Bakışı

Güneş ŞAHİN 279-294

Türkiye'de 1964 Kıbrıs'a Yardım Kampanyası

Emre AYKOÇ, Sanem YAMAK ATEŞ, Suat SÖYLEMEZ 295-320

Ulusal Davamızda Örgütleyici Bir Kurum:

“Mağusa Türk Gücü Spor Kulübü”

Suna ATUN 321-330

Kıbrıs'ta 1958 Yılı 23 Nisan Kutlamaları ve

Kıbrıs'a Türk Bayrağı Gönderme Kampanyası

Sanem YAMAK ATEŞ, Emre AYKOÇ, Suat SÖYLEMEZ 331-358

M.Ö. II.-I. Binyılın İlk Yarısında Eski Doğu'nun

Uluslararası İlişkilerinde Kıbrıs'ın Yeri

Elvira LATİFOVA 359-366

Kıbrıs Sorunu Bildirileri

Papers on Cyprus Issue

The 1191 Conquest of Cyprus Revisited

Peter EDBURY*

May 1191: there is no doubt at all that the conquest led by the king of England, Richard the Lionheart, was a defining moment in the history of Cyprus. It marked the end of Byzantine rule and inaugurated Lusignan and then Venetian domination that was to last for almost 400 years, until 1571. The story of what happened in 1191 has often been told. Richard was on his way to the East as one of the leaders of the expedition we now call the Third Crusade. His involvement was part of the attempt – unsuccessful as it turned out – to win Jerusalem back from the Muslim leader Salah al-Dīn who had conquered it almost four years earlier, and it is clear that in the course of the following fifteen months the resources and wealth of Cyprus helped fund his Palestinian campaign to a significant extent. Towards the end of his time in the East, Richard entrusted Cyprus to the disgraced king of Jerusalem, Guy of Lusignan, and thereby set in motion what was to prove the most enduring legacy of his crusade, the three-centuries long control of Cyprus by a regime originating in western Europe.

There is no shortage of sources for the events of May 1191. The problem is that most of them were written in England or those parts of France in which Richard ruled. Not surprisingly they portray Richard as a military hero and the conquest as a something to be applauded. We do have other sources, it is true, but with the exception of one particular group, they do not tell us very much. So for example, on the Greek side there are some interesting if somewhat elusive comments by the Cypriot contemporary, Neophytos the Recluse, but authors writing in Constantinople, such as Nicetas Choniates, have little to say. Similarly, western European writers from outside the territories under Richard's rule are disappointing. The only substantial narrative – or, rather, group of narratives – not to have been composed in the Anglo-Norman realm is that provided by the various versions of the Old French Continuations of William of Tyre, or, as they are often known, *Eracles*, and the related history that goes by the name of *Chronicle of Ernoul and Bernard the Treasurer*.

The most recent major discussion of the conquest is in an article published in 2000 by Angel Nicolaou-Konnari.¹ It is an important paper with a thorough analysis of the sources, and those of you familiar with it may well be asking what more is there to say. Professor Nicolaou-Konnari examined in detail a problem of which historians have long been aware: the fact that the narratives contradict each other. So, for example, if we want to trace Richard's itinerary during the course of his invasion, we very quickly run into trouble: the accounts differ; they cannot all be right. If we ask the question: 'What was the precise sequence of events?' we either admit defeat, or we follow the account as given in

* Prof. Dr., Medieval History at Cardiff University.

one version and discount the others. That in fact was what George Jeffery did in his 1926 monograph, *Cyprus under an English King* – still the only book-length treatment of Richard's conquest.² He followed the account to be found in the account known as the *Itinerarium Peregrinorum* and paid far less attention to writers of the importance of Roger of Howden or the anonymous authors of the William of Tyre Continuations.

There is an underlying problem here which applies equally to countless other historical topics, especially those for which we are largely dependent on contemporary or not so contemporary narratives. Medieval writers constructed the past to suit their own agendas: some of their information was wrong; but however accurate they may have been, they still shaped their material by emphasising some points and omitting others so as to provide an account that matched their own aims, priorities and assumptions or the aims, priorities and assumptions of their patrons or intended audience. They wanted to inform their readers, but what they thought important may not be in tune with our expectations, and they neither sought to be impartial nor could they be. Then we, the modern historians, come along and try to construct our image of the past, which, perhaps subliminally, will reflect *our* assumptions and agendas, using as building blocks these skewed and biased narratives from the past. So rather than try to resolve the contradictions and say: 'Let me tell you the story. This is what happened.' this paper will offer a brief examination of some of the more important of the narrative sources in an attempt to find out what we can know about them and suggest ways in which we can answer the question: 'Why did they tell the story in the way they did?' Perhaps this discussion is moving towards a different sort of approach, but, like it or not, we are all postmodernists now.

*

It may not be generally realised, but two of the principal authors who described Richard's conquest of Cyprus were themselves participants in the Third Crusade and could well have been directly involved in the events of May 1191. Roger of Howden was an English royal clerk who also served Richard as a judge and who wrote in Latin; Ambroise was from Normandy and wrote a rhymed chronicle of Richard's crusade in French. These authors clearly deserve special attention, especially as Ambroise's account was a major source of information for the author of another Third-Crusade narrative: the *Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi* (*The Journey of the Pilgrims and the Deeds of King Richard*). These writings will be taken in turn before returning to the texts mentioned already, the Old French Continuations of William of Tyre and the *Chronicle of Ernoul*.

Roger of Howden wrote two histories, both dealing primarily with the reigns of Henry II and Richard the Lionheart – in other words, the history of England and the lands of the English crown in France in the second half of the twelfth

century.³ It used to be thought that the earlier of the two – the *Gesta Regis* or *Deeds of the King* – was the work of a certain Benedict of Peterborough, but this view has now been discredited. Unfortunately the name lingers on – for example in C.D. Cobham's famous collection, *Excerpta Cypria*⁴ – as a trap for the unwary. Roger's histories are recognized as among the most informative accounts of twelfth-century English history. The *Gesta Regis* was written almost on a yearly basis – so it is, strictly speaking, an annal, although it would also seem that additional information relating to the year in question was inserted later. Roger joined Richard's expedition at Marseilles in August 1190, and he remained with the king in Sicily, Cyprus and then Palestine until August 1191 when he returned to England. John Gillingham speaks of his account of this period as 'his crusade journal, at times almost a daily diary'.⁵ It ends in the spring of 1192, and the concluding passage leaves no doubt that it was actually written in that year.⁶ So the account of what happened in Cyprus in May 1191 can be truly claimed as contemporary and accordingly should be treated with considerable respect. What Howden then did – and this was complete by 1201 or very soon after – was to revise the *Gesta Regis* to form the new and more polished history that we know as the *Chronica*, the *Chronicles*.

The *Gesta Regis* begins with the Cypriot ruler Isaac Doukas Komnenos – the man Roger of Howden refers to as the 'Isaac the emperor of Cyprus' – seizing the property salvaged from three wrecked English ships and imprisoning the survivors while at the same time denying access to the port of Limassol for a ship bearing Joanna, Richard's sister and widowed queen of Sicily, and Berengaria, his future bride. Richard's landing was intended to extract revenge for the treatment of those involved in the shipwreck and secure their release. In the course of an armed engagement on the shore, Isaac's men, including both Greeks and Armenians, failed to prevent Richard's forces landing, and Richard was able to occupy Limassol. He then attacked Isaac's camp and inflicted further losses on the Cypriots. Richard was soon joined by leading figures from Palestine, including Guy of Lusignan, the king of Jerusalem. Isaac then sued for peace. The terms were heavy: an indemnity of 20,000 marks of gold; 100 knights and 400 turcoples to accompany the crusade; the surrender of his daughter to be married to someone of Richard's choice who would then eventually succeed to his empire, and the cession of the Cypriot castles as a pledge of his good faith. Isaac swore to accept the terms and promptly reneged on his promise and fled. Richard then split his fleet in two and sailed round the island occupying the coastal strongholds, while Guy of Lusignan led an army inland, though to little effect. On 12 May Richard married Berengaria at Limassol. He then marched on Kerynia where Isaac's daughter submitted to him. Buffavento was then surrendered, and on 1 June Isaac, who had been hiding in the abbey at Cape St Andreas, gave himself up on condition he should not be bound with iron fetters – so Richard had fetters made for him from gold and silver. Finally, on 5 June,

Richard, leaving two of his men, Robert of Thornham and Richard of Camville, in charge of Cyprus, sailed for Acre. Before he left he guaranteed that the laws in force in the time of Manuel Komnenos should be upheld in return for a levy amounting to half the moveable wealth of the people of the island.⁷

So what started as a punitive raid to secure the release of the survivors from a shipwreck and extract recompense, only turned into a full scale conquest when Isaac renounced the admittedly heavy terms of the treaty that Richard had imposed. When a few years later Roger Howden re-wrote his account for his *Chronica*, he kept fairly close to his original text.⁸ He now specified that three English transport vessels were driven by the storm to Cyprus where two (and not three) were wrecked and the third, containing Joanna and Berengaria, was denied access to Limassol. He also referred to Isaac's troops being ignorant of warfare, and to the abundance of grain, wine, oil and meat that Richard's men found on entering Limassol. On the other hand, he cut out his earlier references to Armenians fighting in Isaac's service, thereby giving the impression that Isaac depended entirely on the inexperienced Greeks. Later on in the narrative, besides mentioning Kerynia and Buffavento, he added Nicosia, Paphos, St Hilarion and Kantara as places that surrendered. Howden's most significant additions, however, were two stories designed to emphasise Isaac's failings: one simply stressed the generous treatment Richard accorded Isaac during the negotiations that led to the aborted peace treaty; the other told of an incident shortly before the end of the campaign in which Isaac cut off the nose of one of his companions who had urged him to make peace. Both point to Isaac's lack of moral worth and so, implicitly, help justify Richard's treatment of him.

**

Ambroise completed his *Estoire de la Guerre Sainte* or *History of the Holy War* between 1194 and 1199. His modern British editors believe that he was a priest and came from Normandy, and they are in no doubt that he was a participant on the Third Crusade and hence an eyewitness.⁹ The story of the conquest is told in greater detail.¹⁰ Ambroise begins by hinting that perhaps Richard was already thinking of invading Cyprus well before his arrival and had learned of the fate of his people.¹¹ He then engages in some anti-Isaac polemic – he was a tyrant and treacherous, 'more evil than Judas or Ganelon' – and claims that he was in alliance with Salah al-Dīn and that they 'had drunk each other's blood'. Perhaps as a measure of his hostility, Ambroise never actually names Isaac: he is always the 'tyrant' or the 'emperor'.¹² It has recently been argued that there is no truth in the claims that Isaac's namesake, the Byzantine emperor Isaac II Angelos, was in alliance with Salah al-Dīn against the Third Crusade army of Frederick Barbarossa, and I strongly suspect that this same allegation against Isaac of Cyprus is similarly part of a smear campaign orchestrated by the crusaders. (There is, it is true, evidence for contacts between Isaac and Salah al-Dīn, but clearly they did not amount to very much.)¹³ We then come to Isaac's

treacherous treatment of the shipwrecked crusaders and the claim, not present in either of Roger of Howden's accounts, that Isaac had wanted to take Richard's sister and future bride captive.¹⁴ After an initial attempt at negotiation was contemptuously brushed aside by Isaac, Richard's men landed on the coast near Limassol and a fight ensued – we might note in passing that, like Roger of Howden in his earlier account, Ambroise specified that there were both Greeks and Armenians in Isaac's army – and after further fighting Isaac's men fled, thereby allowing the crusaders to pillage his supply base.¹⁵ A few days later Guy of Lusignan arrived from Acre – Ambroise explains that he was opposed by both Conrad of Montferrat and King Philip of France – and the following day Richard married Berengaria. By now Richard's fleet had reassembled at Limassol.¹⁶ As in Roger of Howden's account, Isaac then sued for peace. The terms that are reported here are almost but not quite the same: reparations of 350,000 silver marks instead of Howden's 20,000 marks of gold; 500 mounted men – this tallies with Howden who specifies 100 knights and 400 turcopoles – and the surrender of his castles as surety. Ambroise, however, has nothing about Richard choosing a husband for Isaac's daughter.¹⁷ Immediately afterwards, as in Howden's accounts, Isaac reneged on his undertakings and fled. The difference here is that he was encouraged to do so by a Frankish noble from Latin Syria named Pagan of Haifa, a supporter of Conrad of Montferrat and hence an opponent of Guy of Lusignan. So Richard set about hunting Isaac down. He himself sailed to Famagusta while Guy of Lusignan travelled across country to the same destination. There then followed a rapid series of marches which led to the surrender of Nicosia, Kerynia, St Hilarion, which capitulated to Guy of Lusignan who thereby took custody of Isaac's daughter, and Buffavento. Isaac, who had taken refuge in Kantara, then submitted. Ambroise repeats Howden's story that Richard promised that he would not held in iron fetters and so had fetters made of silver. So loading their ships with provisions and taking Isaac and his daughter with them as prisoners, the crusaders moved on to the siege of Acre.¹⁸

Ambroise's account of the conquest of Cyprus, written in the late 1190s in French verse, formed the basis for the Latin account of this event in the text known as *Itinerarium Peregrinorum*. This narrative is really two separate works stuck together. The first covers the story of the Third Crusade as far as the closing months of 1190 and was apparently the work of an English crusader writing in the crusader army before its return to the West in September 1192. But it is the second part that contains the story of the conquest of Cyprus, and that seems to have been composed in England much later, probably between 1217 and 1222.¹⁹ Until the nineteenth century this history was wrongly attributed to a certain Geoffrey de Vinsauf, but in fact the author appears to have been a cleric named Richard de Templo, prior of the Augustinian abbey of Holy Trinity London. So unlike the texts described above, this is the work of someone writing

a generation later. In contrast to Ambroise, there is no suggestion here that Richard's invasion was premeditated. Unlike Ambroise, Richard de Templo does however on one occasion give Isaac a name – he calls him 'Cursac' which is clearly a contraction of the Greek 'Kyrios Isaac'.²⁰ There is also mention of the death by drowning of the keeper of the king's seal, a point also noted by Roger of Howden but not by Ambroise.²¹ In common with Howden's *Chronica* but in contrast to both Howden's *Gesta Regis* and Ambroise, the *Itinerarium* makes no mention of Armenians in Isaac's army. Although the *Itinerarium*'s account of the preliminaries to the campaign is broadly similar to Ambroise's, a whole chapter is added describing Isaac's attempts to entice Joanna and Berengaria ashore.²² Thereafter the narrative proceeds with minor additions: for example the *Itinerarium* has a curious anecdote about Richard going in person in a rowing boat to meet the galley bringing Guy of Lusignan from Acre, and it attributes the abortive agreement between Richard and Isaac to the mediation of the master of the Hospitallers.²³ These changes and others, mostly trivial in themselves, seem designed to blacken Isaac's reputation and enhance Richard's. In the past, probably because it is the most detailed account and gives clear chronological indicators, historians have often given the *Itinerarium* pride of place in recounting the story of these events; but it is important to bear in mind that it is essentially derivative, adapted from an earlier narrative, and any extra information it contains should be seen simply as reflecting what was believed almost thirty years after these events or what the author wanted his readers to believe.

I come now to my final group of texts: the narrative that since the nineteenth century has been known as the *Chronicle of Ernoul and Bernard the Treasurer* and the various versions of the Old French Continuations of William of Tyre – or *Eracles*.²⁴ (The name *Eracles* refers to the fact that on the very first page of this work there is a reference to the seventh-century Byzantine emperor Heraklios, and 'Eracles' is the Old French form of his name.) These accounts are in French, and they are anonymous. What is more, they are totally independent of the English or Anglo-Norman accounts discussed thus far, and so they are not especially concerned with extolling the deeds of King Richard. Unlike the English accounts, they also record of the rising against the Templars in Nicosia in 1192 and its brutal suppression, and they also have stories about the beginnings of the Lusignan settlement of the island.²⁵ I first came to these writings as far back as 1970 when I was embarking on my own doctoral research. My immediate interest then, as now, was in the Richard's conquest of Cyprus. I found myself confronted by three separate versions of *Eracles* plus the account of this episode in the *Chronicle of Ernoul*, an account that seemed to all intents and purposes to be identical to one of the *Eracles* versions. There was no doubt that the texts were clearly related, but how? What criteria could be used

for evaluating their respective worth? Their telling of the story differed considerably and left me confused. I have to confess to doing what I suspect many historians when confronted with similar problems have done before and since: I collected everything together and out of the resulting assemblage picked out those elements I liked and ignored the rest. That, of course, is not the way we are supposed to do historical research!

It is only now, after much painstaking analysis of the manuscripts that I have managed to sort out the relationship between the various texts and sweep away the accumulation of misinformation about them that has inhibited our understanding.²⁶ The earliest version of these narratives is to be found in the *Chronicle of Ernoul*. In the form in which it has come down to us it is datable to the early 1230s, the work of an anonymous author working somewhere in north-eastern France. Incorporated in the text is some or all of a much earlier work written by the actual Ernoul – the man whose name is associated with this history – but it is clear from a close reading of the text that that author's contribution ended with the events of 1187 and the crusaders' surrender of Jerusalem to Salah al-Dīn. His narrative of the events leading up to the Christian defeat at Hattin in 1187 and the collapse of the kingdom of Jerusalem is of considerable importance, but, once we are past the end of 1187 and for much of the time until around 1200 when things improve once again, the quality of information drops markedly: the narrative becomes sketchy and inaccurate with elements that would seem to belong more to fiction and romance. It is in this part of the account that the events of May 1191 – Richard's conquest of Cyprus – fall.²⁷

What this text gives us is little more than the story of Isaac trying to entice Richard's sister and his bride-to-be ashore – their ship had been blown ahead of the rest of the fleet in a storm; – thereby providing Richard with a pretext for invading. Richard arrived and landed; the Greeks fled; Richard married Berengaria, Guy of Lusignan arrived and while Richard went in pursuit of Isaac, Guy – and this directly contradicts the English writers – brought the fleet along the coast from Limassol to Kiti, hardly a major undertaking. That is all there is: it is therefore no surprise that historians have usually ignored this narrative in favour of others that are more informative.

At this point a few words of explanation are needed about the William of Tyre Continuations. Archbishop William of Tyre, writing in Palestine, composed his history of the crusades and the kingdom of Jerusalem in the 1170s and early 1180s, ending with events of 1184. He wrote in Latin for an audience that would have comprised priests and monks, and much later – probably around 1220 – someone translated his work into French and so made it available to western nobles and well-to-do folk generally. Then in the 1230s someone else had the idea of splicing together the French translation of William of Tyre and the *Chronicle of Ernoul* to form a continuous history from the end of the eleventh

century down to 1232, the point at which the *Chronicle of Ernoul* ended. The vast majority of the surviving manuscripts have this text including the sketchy story of Richard's conquest. What then happened was that another author, writing in the Christian-held territories in Palestine, decided that the deficiencies just described needed attention and expanded large sections of the post 1184 narrative to fill out the story of events in the East. Thus was born the version that historians have dubbed 'the Colbert-Fontainebleau *Eracles*', named in honour of former owners of the key manuscripts. This development took place in the 1240s – in other words fifty years after the events under discussion – and in this new version the conquest of Cyprus was changed out of all recognition.²⁸

The Colbert-Fontainebleau *Eracles*'s account begins with the story of Isaac trying to entice the royal women ashore – the narrative is more expansive than the *Chronicle of Ernoul*'s, but it is still close enough to leave no doubt that the two accounts are related. It then changes and becomes something completely different. Unlike the *Chronicle of Ernoul* whose author says no more than that Isaac wanted to get the royal women into his clutches, the Colbert-Fontainebleau narrator sets out to denigrate Isaac's character, and to do so he introduces a story of how Isaac, apparently motivated by an irrational hatred of westerners, wanted to massacre shipwrecked pilgrims heading for the Holy Land; but his plans were thwarted by the self-sacrifice of a Norman mercenary in his service. Laying down one's life so that others might live is a motif taken from Christian hagiography, and there has to be strong suspicion that the whole of this episode is fictitious: if in the story the pilgrims could escape into the countryside and so avoid death, we might wonder why the Norman did not go with them instead of waiting around to be killed. The purpose of this story is obvious: we, the readers, are being left in no doubt that Richard was thoroughly justified in removing this evil tyrant. Once Richard had landed on Cyprus, a major feature of the Colbert-Fontainebleau account – but not of *Ernoul* – is an extended description of his face-to-face negotiations with Isaac and Isaac's decision to flee rather than fulfil his promises. So besides being mendacious, Isaac is also duplicitous. We are then treated to a reasonably persuasive account of the campaign with some geographical details that seem to provide a measure of verisimilitude. And this where the problems become serious, because whilst the account of the negotiations finds parallels in the Anglo-Norman accounts, the details of the actual campaign differ significantly from those provided by Ambroise and Roger of Howden.

We are left with two questions: allowing that the Colbert-Fontainebleau *Eracles* represents an extensive re-writing of the *Chronicle of Ernoul*, we have to ask where this later anonymous author found his material, and, secondly, what were his underlying purposes. It is my belief that his account reflects the standpoint of some of the mid thirteenth-century Latin Syrian nobles and preserves memories that were current among them. In writing of the events that

led to the collapse of the kingdom of Jerusalem in 1187, he is much more determined to apportion blame and is especially critical of Guy of Lusignan and his immediate circle. Although the Colbert-Fontainebleau description of the conquest of Cyprus is far more detailed than the *Chronicle of Ernoul*'s, it omits any mention of Guy of Lusignan bringing the fleet to Kiti, and it could be that here, in line with his criticisms of Guy's ineptitude in 1187, the author is deliberately down-playing his achievement. There is no particular reason to believe that he had any other written sources, still less that he knew any of the surviving Anglo-Norman accounts, although he does repeat the detail that after his capture, Isaac was held in fetters made of silver. (Incidentally, Neophytos, our only Greek source, says that they were made of iron.)²⁹

The Colbert-Fontainebleau narrative took shape in the 1240s. Later still – this can be dated to about 1250 – there was a further re-writing which resulted in the text known as the *Lyon Eracles*.³⁰ Here again the narrative of the conquest differs strikingly. It starts by repeating almost word for word the Colbert-Fontainebleau account: Isaac tries to entice the royal women ashore; the self-sacrifice of the Norman mercenary secures the safety of the shipwrecked pilgrims; but then, when we come to the story of the actual campaign, the description is totally different. The *Lyon Eracles* account of the conquest is only about half the length of Colbert-Fontainebleau's, but it is far from being simply an abbreviated version of it. Rather it is as if this author has totally jettisoned the other account and started writing from scratch. Colbert-Fontainebleau's topographical details have all gone; so too has the account of the abortive negotiations in which Isaac and Richard met face to face; instead we are told that Richard defeated Isaac near Kolossi; he then captured his daughter at Kerynia and Isaac himself at Buffavento; there is no mention of Guy of Lusignan. But there are two new elements in the account that are not to be found in either the *Chronicle of Ernoul* or the Colbert-Fontainebleau narrative: the idea that Richard's campaign was prospered by God and various remarks which reflect the mutual hostility of the Greek and Latin Churches on Cyprus. Thus, for example, the conquest provided the opportunity to 'eradicate the evil root of the wicked Greeks'. In the mid thirteenth century, at the time of writing, relations between the churches were approaching an all-time low, and this statement presumably reflects an entrenched anti-Greek sentiment current at that period.

To summarize: the *Chronicle of Ernoul* is the earliest of these accounts, but in the form in which we have it dates to as late as the early 1230s; the Colbert-Fontainebleau *Eracles* would appear to be a re-writing of the 1240s, and the *Lyon Eracles* is later still. It is worth keeping this sequence and the dates – between 40 and 60 years after 1191 – in mind when evaluating the evidence.

But where does all this lead? A letter written by Richard shortly after the conquest explains his invasion simply in terms of the quest for restitution for

Isaac's treatment of the shipwrecked crusaders.³¹ This is the explanation of the conquest given by Roger of Howden. The problem was that Richard, a crusader, had seized territory under Christian rule, and that meant his conquest needed to be justified – hence stories blackening Isaac's character: the attempts to capture the royal women; the allegations of collusion with Salah al-Dīn; the failure to honour the negotiated settlement. Isaac was a tyrant who was obstructing the crusade to recover Jerusalem and so his removal was thoroughly justified, and, once these stories found their way into the literature, they grew in the telling. Then again there was western hostility to the Greeks. Well before 1191 westerners had a stereotyped image of Greeks as 'soft' (in other words, poor warriors) and duplicitous,³² and the accounts of May 1191 reinforce this stereotype: Isaac is treacherous; his troops flee the field of battle. This hostility toward the Greeks and the desire to reinforce the stereotyped image increased with the events of the Fourth Crusade. As is well known, in 1204 the Crusaders seized Constantinople, but securing the rest of the Byzantine Empire proved impossible, and by 1220 the Greek successor states in both Europe and Asia posed a formidable threat. But if later writers had grounds for wanting to perpetuate anti-Greek stereotypes, writing Isaac's Armenians out of the story is less easy to understand. Perhaps it is of no significance at all, but from the late twelfth century and until late in the thirteenth the Armenian kingdom centred on the plain of Cilicia was a powerful and, so far as Cyprus was concerned, friendly Christian power. There are several instances of the Cypriot Lusignans intermarrying with Armenian royalty in the thirteenth century. It could well be that the writers decided they did not want to bracket Armenians, who had a reputation for being doughty warriors, with the soft and duplicitous Greeks.

This discussion raises important questions about our whole approach to medieval narratives. As historians we seek to understand and construct the past, and, as suggested near the start of this paper, in so doing we make use of earlier attempts to construct the past by authors whose agendas were very different to our own. The lateness of the *Ernoul* / *Eracles* group means historians have to treat these texts with care, especially when their information conflicts with the contemporary account by Roger of Howden. But we cannot jettison them completely, and they have much to say about the attitudes, assumptions and historical knowledge of later generations. But there is a particular problem they illustrate, and it is with thought that I want to end. We might well conclude that the Anglo-Norman historians give a 'better' account of the conquest, and so we can quietly forget *Ernoul* and *Eracles*. But then what happens? Early in 1192 there was rebellion in Nicosia against western rule. It was suppressed brutally by a small force of Templars. This incident has only been mentioned in passing, but the point I want to make here is this: we are dependent for our information on this episode on the *Chronicle of Ernoul* and the various versions of *Eracles*. So what are we to do? Do we ignore the accounts in these sources for what

happened in May 1191, and then, because they are the only sources we have, accept them in full for the events of 1192? Where is the logic in that? Is that really an intellectually respectable approach? Arguably we have no choice, but if we do adopt that approach, we must at least do so with our eyes wide open.

Notes

¹ A. Nicolaou-Konnari, 'The conquest of Cyprus by Richard the Lionheart and its aftermath: a Study of Sources and Legend, Politics and Attitudes in the Year 1191-1192', *Επετηρίδα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών*, 26 (2000), pp. 25-123.

² G. Jeffery, *Cyprus under an English King in the twelfth century: the Adventures of Richard I and the Crowning of his Queen in the Island* (Nicosia, 1926)

³ *Gesta Regis Henrici Secundi Benedicti abbatis*, ed. W. Stubbs (Rolls Series, 2 vols: London, 1867); *Chronica*, ed. W. Stubbs (Rolls Series, 4 vols: London, 1868-71).

⁴ C.D. Cobham, *Excerpta Cypria. Materials for a History of Cyprus* (Cambridge, 1908), p. 6.

⁵ J. Gillingham, 'Roger of Howden on Crusade' in *Richard Coeur de Lion: Kingship, Chivalry and War in the Twelfth Century* (London and Rio Grande, 1994), pp. 141-53 at p. 148.

⁶ Gillingham, p. 149.

⁷ *Gesta Regis*, 2, pp. 162-8. English trans.: Cobham, *Excerpta Cypria*, pp. 6-9.

⁸ *Chronica*, 3, pp. 105-10. English trans.: H.T. Riley, *The Annals of Roger de Hoveden*, 2 vols (London, 1853), 2, pp. 200-5.

⁹ *The History of the Holy War. Ambroise's Estoire de la Guerre Sainte*, ed. and trans. M. Ailes and M. Barber, 2 vols (Woodbridge, 2003), 2, pp. 1-3. Ambroise's authorship and the presence of the author on the crusade has been challenged: F. Viellard, 'Richard Coeur de Lion et son entourage normand: le témoignage de l'Estoire de la guerre sainte', *Bibliothèque de l'École des Chartes*, 160 (2002), pp. 5-52 at pp. 10-12. Cf G. Labordy, 'Les Débuts de la chronique en français (XIIe et XIIIe siècles)', in E. Kooper (ed.), *The Medieval Chronicle*, 3 (Rodopi, 2004), p. 8. Ailes and Barber reiterated the older views of Gaston Paris, and their view is endorsed by P. Rinoldi in his review of their edition: *Revue Critique de Philologie Romane*, 10 (2009), pp. 3-83 at pp. 8-12.

¹⁰ *Ambroise's Estoire*, 1, lines 1307-2116 (pp. 21-34). English trans., 2, pp. 49-62.

¹¹ *Ambroise's Estoire*, 1, lines 1343-4 (p. 22). English trans., 2, p. 50. For further discussion of Richard's intentions with references to previous literature, see Nicolaou-Konnari, p. 38 and n. 32.

¹² 'Tyrant': lines 1308, 1383, 1434 etc; 'Emperor': lines 1392, 1444, 1448, 1454, 1559 etc.

¹³ *Ambroise's Estoire*, 1, lines 1382-97 (p. 23). English trans., 2, pp. 50-51. See S. Neocleous, 'The Byzantines and Saladin: Opponents of the Third Crusade?', *Crusades*, 9 (2010), pp. 87-106, and see p. 105 n. 105; A-M. Eddé, *Saladin*, trans J.M.Todd (Cambridge, Mass., 2011), p. 242.

¹⁴ *Ambroise's Estoire*, 1, lines 1398-1445 (pp. 23-4). English trans., 2, p. 51.

¹⁵ *Ambroise's Estoire*, 1, lines 1446-1697 (pp. 24-8). English trans., 2, pp. 51-5. For the Armenians, see lines 1647, 1688, 1757.

¹⁶ *Ambroise's Estoire*, 1, lines 1698-1761 (pp. 28-9). English trans., 2, pp. 55-6.

¹⁷ *Ambroise's Estoire*, 1, lines 1762-97 (p. 29). English trans., 2, pp. 56.

¹⁸ *Ambroise's Estoire*, 1, lines 1798-2118 (pp. 29-34). English trans., 2, pp. 56-62.

¹⁹ See *Chronicle of the Third Crusade: A Translation of the Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi*, trans H.J. Nicholson (Aldershot, 1997), pp. 6-12.

²⁰ *Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi*, ed. W. Stubbs (London, 1864), p. 183; *Chronicle of the Third Crusade*, p. 179.

²¹ *Itinerarium Peregrinorum*, p. 184; *Chronicle of the Third Crusade*, p. 180.

²² *Itinerarium Peregrinorum*, pp. 187-8; *Chronicle of the Third Crusade*, pp. 182-3.

²³ *Itinerarium Peregrinorum*, pp. 195, 196-7; *Chronicle of the Third Crusade*, pp. 188, 189.

²⁴ *La Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, ed. L. de Mas Latrie (Paris, 1871); 'L'estoire de Eracles empereur et la conquete de la Terre d'Outremer', *Recueil des historiens des croisades. Historiens occidentaux*, 2 (Paris, 1859).

²⁵ These texts are the subject of my current research project that will result in a new critical edition. The work is funded by the British Arts and Humanities Research Council (AHRC).

²⁶ For what follows, see P.W. Edbury, 'New Perspectives on the Old French Continuations of William of Tyre', *Crusades*, 9 (2010), pp. 107-14.

²⁷ *Ernoul*, pp. 270-73. There is no English translation.

²⁸ 'L'estoire de Eracles', pp. 159-69; partly translated into English in P.W. Edbury, *The conquest of Jerusalem and the Third Crusade* (Aldershot, 1996), pp. 176-8.

²⁹ Nicolaou-Konnari, p. 46.

³⁰ *La continuation de Guillaume de Tyr (1184-1197)*, ed. M.R. Morgan (Paris, 1982), pp. 115-21; English translation in Edbury, *The conquest of Jerusalem*, pp. 100-04.

³¹ 'Epistolae Cantuarienses', ed. W. Stubbs in *Chronicles and Memorials of the Reign of Richard I* (London, 1865), 2, p. 347; English translation in Edbury, *The conquest of Jerusalem*, pp. 178-9.

³² Shown, for example, in the writings of William of Tyre: P.W. Edbury and J.G. Rowe, *William of Tyre: Historian of the Latin East* (Cambridge, 1988), chapter 8 *passim*; see esp. p. 149.

Türk Dış Politikasında Kıbrıs Sorunu ve Bölgesel İstikrar

Alptekin MOLLA*

Giriş

Son dönemlerde Türk dış politikası ile ilgili çalışmalarda ve Türk dış politikasıyla ilgili yetkili kişiler tarafından yapılan açıklamalarda “komşularla sıfır sorun” ve “çok boyutlu aktif dış politika” kavramları sıklıkla dile getirilmektedir. Özellikle son yıllarda Türkiye’de iktidarda bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)’nin dış politika yaklaşımında ve uygulamalarında bahsi geçen iki kavramın ön plana çıktığı görülmektedir. Bir dış politika amacı ve stratejisi olarak ortaya konulan bu kavramlar Türkiye açısından hem siyasi ve askeri anlamda bölgesel bir güç olma hem de ekonomik büyüme ve kalkınma açısından yeni fırsatların yaratılması bakımından önem taşımaktadır. Bu çalışmada da Türkiye’nin komşularıyla ilişkilerinde ortaya çıkan sorunları ortadan kaldırmak en azından bu sorunları mümkün olduğunca azaltmak olarak tanımlanan “komşularla sıfır sorun” ve tepkisel olmayan inisiyatif olarak gelişmeleri düzenleyen, sonuç odaklı, pragmatik, gerçekçi ve vizyoner bir dış politika olarak tanımlanan “çok boyutlu” ve “aktif” dış politika (Dışişleri Bakanlığı, “Komşularla sıfır sorun politikamız”) kavramlarının Türkiye açısından bölgesel anlamda nasıl bir uygulama alanı bulduğu ve Türkiye’nin bölgesel istikrar politikalarına ne tür etkiler yaptığı Kıbrıs sorunu çerçevesinde ele alınıp değerlendirilecektir.

Farklı şekillerde dile getirilse de, bölgesinde etkin bir siyasi ve ekonomik güç olmayı arzuladığı gözlemlenebilen Türkiye’nin bu amacına ulaşması ve böyle bir rolü başarıyla sürdürebilmesi komşuları ve bölge ülkeleri ile geliştireceği ilişkilerin niteliğine ve boyutuna bağlı olacaktır. Komşularla halledilmiş sorunlar ve bölgede istikrarı ve gelişmeyi daha da yaymak için başlatılacak girişimlerde aktif rol almak Türkiye’nin bu yöndeki politikasının temelini oluşturduğu görülmektedir. Çeşitli çevrelerde zaman zaman “Yeni Osmanlıcılık” olarak adlandırılıp tarihsel boyut içerisinde değerlendirilen, bazen de takınılan tutuma bağlı olarak “eksen kayması” olarak dile getirilen Türkiye’nin bu yöndeki girişimleri Balkanlarda belirli ölçülerde başarı sağlarken aynı durum Kafkasya ve Orta Doğu bölgesi için söz konusu olamamıştır. Hatta Türkiye daha önceleri tarafsız tutum sergilemeye çalıştığı bölgesel sorunlarda taraf olmaya başlamış bu da beraberinde diğer bölgesel aktörlerle siyasi çatışma ortamı yaratmıştır. Bunun yanı sıra Türk dış politikasında birincil önceliğe sahip konuların başında gelen Kıbrıs sorununun bugüne değin bir çözüme kavuşturulamamış olması Türkiye’nin bu yöndeki girişimleriyle tezat bir görünüm oluşturmuştur. Kıbrıs

* Yrd.Doç.Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Balıkesir Üniversitesi.

Rum yönetiminin Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgelerinde Türkiye'nin sorun yaşadığı ülkelerle yakın ilişki içerisine girme politikası yeni olmamakla beraber, son zamanlarda bu ülke tarafından eskisine oranla Türkiye'ye karşı daha etkin bir dış politika aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye'nin bölgedeki güç dengelerini etkileyecek çok boyutlu aktif dış siyasetinden rahatsız olan ülkelerin Kıbrıs Rum yönetimi ile kurdukları yakın ilişkiler gerek Kıbrıs sorununun çözüm sürecini gerekse de Türkiye'nin bölgesel istikrar politikalarını etkileyebilecek bir netlik kazanmıştır.

Kıbrıs sorununun Türk dış politikasına etkisi bugüne kadar araştırmacılar tarafından genellikle ikili ilişkiler düzeyinde (Türkiye-Yunanistan, Türkiye-ABD, Türkiye-AB) ele alınıp değerlendirilmiş, sorunun Türkiye'nin diğer komşularıyla ilişkilerine etkisinin ne olduğu daha az önemde geri planlarda tartışma imkanı bulabilmiştir. Ancak son dönemlerde Kıbrıs sorunun bölgesel düzeyde ön plana çıkması ve Türkiye'nin dış politik gündemine öncekilerden farklı bir şekilde ekonomik ve bölgesel ilişkiler boyutunda gelmesi konuyu bu çerçevede ele almayı gerekli kılmıştır.

Bu amaçla çalışmanın birinci kısmında kuruluşundan günümüze Türkiye'nin komşuları ve bölge ülkeleri ile olan ilişkileri bölgesel istikrar kavramı çerçevesinde genel hatlarıyla ele alınıp tarihsel süreç içerisinde gelişimi değerlendirilecektir. Çalışmanın ikinci kısmında ise Kıbrıs sorununun Türkiye'nin bölgesel politikalarına ve ikili ilişkilerine etkisi özellikle Türkiye'nin son dönemlerdeki dış politika amaç ve uygulamaları çerçevesinde değerlendirilecektir. Üçüncü kısımda son dönem Türk dış politikasında belirginleşen temel özellikler ele alınarak, bu özelliklerin Türkiye'nin bölgesel düzeydeki girişimlerinin sonuçlarına etkisi üzerinde durulacaktır. Böylelikle, bölgesel istikrar politikaları çerçevesinde Türkiye'nin kazanım ve kayıpların hangi alanlarda ortaya çıktığı ve Kıbrıs sorununun bu politikalar üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılacaktır.

1. Türkiye'nin Bölgesel İstikrar Politikaları

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu tarihten günümüze kadar kendi varlığını kuran Lozan Barış Anlaşması'nın ruhuna bağlı kalarak, bu anlaşmayla ortaya konulmuş mevcut durumu korumaya yönelik bir dış politika çizgisi izlemiştir. Dış politika analizlerinde *status quo* yanlısı dış politika olarak adlandırılan bu durum devletlerin komşularıyla ve içinde yer aldıkları coğrafyada en az çatışma ve en fazla istikrarı aradıkları durumu tanımlamak için kullanılmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın sonuçları ve Kurtuluş Savaşı gerçekleri üzerine kurulmuş olan genç Türkiye Cumhuriyeti için dış politikasında birincil öncelikli konu Lozan Barış Anlaşması'nda kararlaştırılmış sınırlarının korunması diğer bir değişle varlığını ve bağımsızlığını sürdürme endişesi olmuştur (Sönmezoğlu 2011: 254-255). Türkiye I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı arası dönemde kendisine yönelik en büyük güvenlik tehdit olarak gördüğü Mussolini

yönetimindeki Faşist İtalya'ya karşı batı sınırlarında ve yakın coğrafyasında bir güvenlik ve istikrar alanı oluşturmak için Balkan Pakti'nin oluşumuna öncülük etmiş ve Balkanlarda İtalyan tehdidini üzerinde hissedenden kendisi gibi *status quo* yanlısı ülkelerle işbirliği içerisinde olmuştur. Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'nın katılımıyla 1934 yılında oluşturulan bu pakt sayesinde Türkiye, o dönem içerisinde kendi gücüyle karşılık veremeyeceği bir tehdide karşı komşuları ve yakın coğrafyasındaki ülkelerle ortak dış politika amaçları doğrultusunda bir birliklilik sergilemiştir.

Yine aynı tarihsel dönem içerisinde Türkiye, batı sınırlarının güvenliği için yapmış olduğu girişimlerin benzerini doğu sınırları içinde gündeme getirmiştir. Bu amaç doğrultusunda doğu sınırlarındaki komşularının bir kısmı ve yakın coğrafyadaki diğer ülkelerle Saadabad Pakti'ni oluşturarak II. Dünya Savaşı öncesi savaş riski taşıyan bir ortamda kendi etrafında nispeten istikrarlı sayılabilecek bir alan yaratmıştır. Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında 1937 yılında oluşturulan bu pakt bölge güvenliğine karşı doğrudan bir tehditten ziyade bölgesel işbirliğini geliştirmeyi amaçlamıştır.

İki savaş arası dönemde Türk dış politikasının bölgesel istikrar açısından sergilemiş olduğu en belirgin özelliklerinden birisi de diplomasiinin etkin bir dış politika aracı olarak kullanılmış olmasıydı. Bu dönem içerisinde Türkiye karşılaştığı dış politik sorunlarının çözümünde kuvvette başvurmak yerine karşılıklı müzakere ve güvene dayanan ve o dönemde Türkiye için gerçekçi bir dış politika aracı olarak görülen diplomasiyi en etkin bir biçimde kullanma çabası içerisinde olmuştur. Türkiye'nin bu dönemde Yunanistan ile olan Ahali sorunu, Fransa ile olan Hatay sorunu ve I. Dünya Savaşı galipleriyle yeniden müzakere edip Montrö Boğazlar sözleşmesiyle kendi lehine sonuca bağladığı Boğazlar sorunu tüm bu diplomatik girişimlerin barışçıl sonuçlarını oluşturmuştur.

II. Dünya Savaşı sonucunda oluşan yeni uluslararası sistem koşulları içerisinde Türkiye güvenliği açısından yeni tehdit olarak savaşta güçlenerek süper bir güç olarak çıkan Sovyetler Birliği'ni görmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin özellikle Türk boğazları ve Doğu sınırlarında istemiş olduğu düzenlemeler Türkiye tarafından reddedilirken, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. 1947 Truman Doktrini ve 1948 Marshall yardımları Türkiye'yi askeri ve ekonomik anlamda Batı Blok'una daha da yaklaştırmıştır. 1950'lerin başlarında yoğun bir şekilde varlığını hissedilen Batı ve Doğu blokları arasındaki Soğuk Savaş Türkiye'yi de kesin bir şekilde Batı Blok'u içerisine dahil etmiştir. Türkiye'nin 1952 yılındaki NATO üyeliği, Türk dış politikası açısından küresel ölçekte ve bölgesel düzeyde Batı çıkarlarıyla uyumu bir zorunluluk haline getirmiş, bunun tek istisnasını Yunanistan ve Kıbrıs konuları oluşturmuştur (Kirişçi 2002a: 150).

Soğuk Savaş'ın başlangıç yıllarında Türkiye'nin etrafındaki coğrafya dikkate alındığında Doğu, Batı ve Kuzeyinde ideolojik bölünmenin getirdiği nispi bir

istikrar söz konusuyken Güneyinde yer alan coğrafya da böyle bir istikrardan bahsetmek pek mümkün olmamıştır. Soğuk Savaş'ın doğrudan olmasa da dolaylı bir şekilde etkilediği Orta Doğu'daki gelişmeler hem bölge ülkesi olarak hem de Batı Blok'unun bir üyesi olarak Türkiye'yi yakından ilgilendirmiş, Türkiye'yi tam anlamıyla olmasa bile belli bir ölçüde Lozan çizgisinin dışına çıkarmıştır. Özellikle Batılı devletlerin etkisiyle Orta Doğu'da Batı Blok'u çıkarlarıyla uyumlu bölgesel ittifaklar oluşturma konusunda Türk yetkililer bir hayli istekli görünmüşler ve komşu ve bölge ülkeleriyle sıcak bir çatışma riskinden kaçınmamışlardır (Bağcı 2001: 61-102).

1955 yılında Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve İngiltere tarafından oluşturulan Bağdat Paketi bu dönem içerisinde Türkiye öncülüğünde başlatılan ve Batı Blok'u çıkarları ile örtüşen bölgesel istikrar oluşturma çabalarına örnek oluşturmıştır. Ancak, Suriye ve Lübnan bunalımları sırasında Türkiye'nin Batı Blok'unun yanında yer alarak ortaya koyduğu siyasi ve askeri pozisyon bölgede sağlamaya çalıştığı istikrar ile bir tezat oluştururken bölgedeki milliyetçi Arap ülkelerinin tepkisini çekmiştir.

Soğuk Savaş yıllarının ilk dönemlerinde gözlemlenen bu durum gerek 1960'larda uluslararası politikada görülen yumuşama gerekse de Türkiye'nin iç politikasında ortaya çıkan değişimler sonucu yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Özellikle Kıbrıs sorununun ortaya çıkmasıyla birlikte Türkiye'nin bölgesel çıkarları ile içinde yer aldığı Batı Blok'unun küresel çıkarları arasında bir ayrışma gündeme gelmiştir. Türkiye'nin genelde Batı Blok'u özelde Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerinde bir kırılma noktası oluşturan 1964 tarihli Johnson mektubunun ardından Türkiye komşuları ve yakın coğrafyasındaki ülkelerle işbirliğini kendi ulusal çıkarları doğrultusunda ancak Batı ekseninden de kopmadan yeniden formüle etme çabası içerisine girmiştir. Bu çerçevede, Batı ittifakı içerisinde kalınmakla birlikte bölgesel sorunlara yaklaşımda Batı'dan daha bağımsız ve Türkiye'nin çıkarlarını ön plana alan bir dış politika çizgisi oluşturulmaya çalışılmıştır. Özellikle Orta Doğu coğrafyasında yer alan ülkelerle geliştirilen ikili ilişkiler ve bu bölge sorunlarına gösterilen yakın ilgi 1974 Kıbrıs Barış Harekati'ndan sonra daha belirgin ve etkin bir şekilde Türkiye'nin dış politikasında yer bulmaya başlamıştır (Sönmezoğlu 2006: 263-267).

Türkiye, Soğuk Savaş yıllarının sonlarına doğru Arap-İsrail çatışması ve Filistin sorununda taraflar arasında yapıcı girişimler sergilerken, bu sırada ortaya çıkan İran-Irak savaşında da tarafsız davranarak bölgedeki çatışma ortamının daha da fazla yayılmamasına bir ölçüde de istikrarına katkıda bulunmuştur.

1980'lerin sonunda Soğuk Savaş'ın beklenmedik bir şekilde sona ermesi bölgesel istikrar konusunu Türkiye'nin dış politika gündemine daha önceki dönemlere göre daha ciddi bir şekilde taşımıştır. Soğuk Savaş'ın ideolojik çatışması içerisinde bir süreliğine ertelenmiş olan tarihsel etnik ve dinsel sorunlar bir anda yeniden alevlenmiş ve Türkiye'nin içinde yer aldığı coğrafyanın neredeyse tamamında sıcak çatışmalara dönüşmüştür. 1990'ların

başlarında Balkanlarda, Kafkaslarda ve Körfez Savaşı ile birlikte Orta Doğu'da ortaya çıkan çatışmalar Türkiye'yi çatışmalarla kuşatılmış bir ada görüntüsü içerisine sokmuş, bu dönemde Türkiye bölgesel sorunlara daha fazla dahil olmaya başlamıştır (Aydın 2004: 110)

Böyle bir istikrarsızlık ortamında Türkiye gerek komşuları ve bölge ülkeleri ile gerekse de uluslararası sistemde tek süper güç olarak kalan ABD ile bölgesel istikrar konusunda daha yakın işbirliğine gitme ihtiyacı duymuştur (Kirişçi 2002b: 227-228). Türkiye'nin dış politikasında bu yönde girişimlerden bulunmasının en önemli nedenlerinden bir tanesi bölgede ortaya çıkan sorunlarla Türkiye'nin tarihsel, kültürel ve siyasi bağların bulunması olmuştur. Bir diğer nedense Batı ittifakı içerisinde özellikle Avrupa müttefiklerin gözünde Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkiye'nin stratejik öneminde ortaya çıkan azalmanın bir ölçüde ABD ve ikili ilişkilerle dengelemeye çalışılmasıdır. Ancak Türkiye çevresindeki ülkelerle geliştirmeye çalıştığı iki ilişkiler tam da kendisinin istediği biçimde gelişmemiştir. Komşu ülkelerle birlikte sahip olunan tarihsel geçmiş, bölgeyle siyasi ve ekonomik ilgisi bulunan güçlerle girişilen rekabette siyasi, askeri ve ekonomik yetersizlik ayrıca Türkiye'nin kendi iç siyasi gelişmelerinin bunda önemli etkisi olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin komşularıyla olan ilişkilerinde ön plana çıkan konulara kısa bir göz atıldığında bu durum daha da iyi gözlenebilmektedir.

Türkiye, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Orta Asya'da bağımsızlığını kazanan özellikle tarihsel ve kültürel bağlarla bağlı olduğu eski Sovyet cumhuriyetleri ile yakın temaslar kurarak bu ülkelerin demokrasi ve serbest piyasa ekonomisine geçiş süreçlerine yardımcı olmaya çalışmış aynı zamanda da uzun bir süre kopuk kalan kültürel ve siyasi bağları geliştirmeye çalışmıştır. Ancak bu süreç içerisinde Türkiye, başlarda fazla kendisini hissettirmese de, Sovyetler Birliği'nin siyasi, askeri ve ekonomik açıdan yerini almış görünen Rusya Federasyonu ile Orta Asya başta olmak üzere bölgesel politikalar konusunda doğrudan çatışmacı olamayan bir rekabetle karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye doğu sınır komşusu Ermenistan ile Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Dağlık Karabağ sorunu yüzünden tarihsel olarak zaten gergin olan ilişkilerini yine bu boyut içerisinde sürdürmüş, daha önceki dönemlerden farklı olarak gerçekleşme ihtimali düşük de olsa taraflar arasında sıcak çatışma ihtimali zaman zaman gündeme gelmiştir. Gerek Dağlık Karabağ'daki Ermeni işgali gerekse 1915 yılında Anadolu'da yaşanan Ermeni Tehciri ve bununla bağlantılı olarak diaspora Ermenilerinin dünya genelindeki siyasi propaganda faaliyetleri iki ülke ilişkilerindeki ana gerilim oluşturmıştır. Türkiye'nin bu durum karşısındaki politikası Ermenistan üzerinde baskı oluşturmak için bir takım ekonomik ve siyasi yaptırımlar uygulamak olmuştur. Ermenistan'ın dünya ile ana bağlantı yollarını oluşturan Türkiye sınır kapıları kapatılırken diplomatik ilişkiler de kesilmiştir.

Türkiye, doğu komşusu İran ile ilişkileri Soğuk Savaş'ın ardından fazla bir değişime uğramamıştır. Her iki ülke gerek ikili gerekse bölgesel sorunlar konusunda anlamda birbirlerine karşı mesafeli yaklaşımlarını sürdürmüşlerdir. Özellikle sahip oldukları birbirinin tam tersi yönlerdeki siyasi rejimleri ve uluslararası politikada kendilerini tanımladıkları konumlar bakımından Türkiye-İran ilişkileri mesafeli ve şüpheli özelliğini korumaya devam etmektedir.

Bu dönemde Türkiye'nin güney komşuları Irak ve Suriye ile ilişkileri daha ziyade kendi iç siyasi sorunları ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bölge ile ilgili politikalarına bağlı olarak gerçekleşmiştir. 1991 yılındaki Körfez Savaşı'nın dünyanın en büyük askeri gücünü Türkiye'nin güney sınırına konuşturması, Türkiye'nin kendi Kürt sorunu ve bununla bağlantı olarak Güneydoğu ve buranın sınır bölgesinde süren terör eylemleri konusunda ABD ile işbirliği içinde olmasını gerektirmiştir. Bu dönem içerisinde Türkiye-ABD ilişkileri genel anlamda her iki taraf içinde çok fazla tatmin edici olmasa da genel olarak olumlu seyretmiş ancak bölgedeki çıkar öncelikleri zaman zaman iki müttefiki karşı karşıya getirmekten de geri kalmamıştır. Türkiye bu dönemde Orta Doğu ile ilgili sorunlarda önceki dönemlere göre daha aktif bir dış politika izlemeye başlamıştır (Altunışık 2000: 326). Türkiye'nin bu yöndeki tutum ve davranışı 2003 yılındaki Irak Savaşı ve sonrasında da devam etmiş, başta ABD olmak üzere Batılı ülkeler Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarını desteklemiştir (U.S. Department of State: 2011).

Irak'la ilişkilerde olduğu gibi Kürt sorunu ve terör konuları Türkiye'nin Suriye ile ilişkilerinde de ön planda olmuştur. 1990'lı yıllarda hızlı bir yakınlaşma sürecine giren Türkiye-İsrail ilişkileri, Suriye'nin güvenlik endişeleri nedeniyle bahsi geçen konularda Türkiye ilişkilerinde bu konuları bir pazarlık unsuru olarak görmesine neden olmuş ve güney komşusu İsrail ile ilişkileri çerçevesinde bu konuları bir dengeleyici unsur olarak kullanmaya yolunu seçmiştir. Hatta 1990'lı yılların sonlarında Türkiye'nin konuyla ilgili olarak Suriye'ye karşı uyguladığı, içinde askeri seçeneklerinde bulunduğu baskı politikası ve bunun hemen ardından Suriye'deki iktidar değişikliği iki ülke ilişkilerinde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Ancak ikili ilişkilerdeki bu gelişme son dönemlerde Arap Baharı olarak adlandırılan ve Orta Doğu'daki ülkelerde daha fazla demokrasi isteği ile gerçekleşen halk hareketleri sonucunda yeni bir kriz dönemine girmiştir.

Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde batı komşusu Bulgaristan ile daha önceki döneme göre daha yapıcı ilişkiler içerisine girmiştir. İki ülke arasındaki en belirgin sorun olan Bulgaristan'daki Türk azınlığın durumu Bulgaristan'ın siyasi hayatında gerçekleştirdiği somut demokratik reformlar sayesinde sorun olmaktan çıkmış ve iki ülke ilişkilerinin gelişimine önemli katkı sağlamıştır. Bulgaristan Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin ciddi bir sorun yaşamadığı, ikili ilişkilerini daha da geliştirip istikrara kavuşturduğu iki sınır komşusundan birisi olmuştur. Bu ülkelerden diğeri ise Gürcistan'dır.

Bahsi geçen dönemde Türkiye'nin diğer batı komşusu Yunanistan ile olan ilişkileri, Bulgaristan ile olan ilişkiler gibi yapıcı bir düzeyde gelişmemiş, iki ülke arasındaki ilişkilerde var olan sorunlar varlıklarını korumaya devam ederken bu sorunlar iki ülkeyi zaman zaman sıcak bir çatışmanın eşiğinde getirmek geri kalmamıştır. İki ülke arasındaki Ege sorunu yüzünden ortaya çıkan Kardak Krizi ve Kıbrıs sorunu ile bağlantılı olarak gündeme gelen S-300 Füze krizi bu dönem içerisinde iki ülke arasında yaşanan en ciddi krizler olma özelliğini göstermiştir. Sadece ikili ilişkilerde değil Balkan coğrafyasında ortaya çıkan krizlerde de iki ülke çıkar çatışması içerisine girmiş ve iki ülke arasında bölgesel rekabet söz konusu olmuştur. Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanan Bosna-Hersek Savaşı daha sonra ortaya çıkan Kosova sorunu ve NATO müdahalesi ayrıca bunlara eklenen Makedonya sorunu bölgeye ilişkin iki ülke arasındaki görüş ayrılığını ve rekabeti ortaya çıkaran gelişmeler olmuştur.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki bu gergin ortam 1990'ların sonu ve 2000'li yılların başlarında özellikle Yunanistan'ın atmış olduğu adımlarla yumuşamaya başlamış, Yunanistan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda olumlu bir tavır ortaya koymuş ve Türkiye'nin AB ile müzakerelere başlaması konusunda herhangi bir engellemede bulunmamıştır. Ayrıca, Yunanistan'ın iki ülke arasında özellikle Ege Denizi'ne ilişkin konularda çatışma ortamı hazırlayacak askeri ve ekonomik faaliyetlerden uzak durmaya çalıştığı görülmüştür. Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen Türkiye ve Yunanistan arasındaki temel sorunlar varlığını korumaya devam etmiş ve çözüm konusunda taraflar kayda değer bir ilerleme sağlayamamışlardır.

İkili ilişkilerde Yunanistan'ın politika değişikliğine gitmesinde ekonomik ve siyasi nedenler önemli rol oynamıştır. Her şeyden önce Türkiye ile yaşanan krizler ve buna bağlı olarak artan savunma harcamaları Yunanistan ekonomisi için ağır gelmeye başlamıştır. Avrupa Birliği üyeliğinin sağladığı fonlar ve yardımlar ülke ekonomisi için olumlu gözükmekle birlikte bütçe harcamalarındaki artış, buna savunma harcamaları da girmektedir, Yunanistan'ı dış politik sorunların halledilmesinde diplomasiyi daha fazla kullanmaya yöneltmiştir. Bunun yanında Kıbrıs Rum kesiminin ve hükümetinin adanın temsilcisi olarak kabul edilerek Avrupa Birliği üyeliğine kabul edilmesi Yunanistan'ın bu yöndeki politika değişikliğinin bir nedeni olmuştur. Kıbrıs sorunu ve buna bağlı olarak ortaya çıkacak diğer sorunlarla ilgili olarak Yunanistan artık yalnız değildir ve askeri olmasa bile siyasi bir dengeleyici unsur olarak Türkiye'nin karşısında Avrupa Birliği yer almaktadır.

2. Kıbrıs Sorunu ve Türkiye'nin Bölgesel İstikrar Politikaları

Kıbrıs sorunun ortaya çıktığı 1950'lili yılların ortalarında Türkiye uluslararası sistemde yerini daha önceden belirlemiş, II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından üzerinde hissettiği Sovyetler Birliği'nin siyasi ve askeri baskısını Batı Blok'u içerisinde yer alarak dengelemeye çalışmıştır. Soğuk Savaş kalıpları içerisinde

Türkiye özellikle içinde yer aldığı coğrafyada kendi iç politik gelişmelerinin de etkisiyle Batı çıkarlarını gözetirken, bölge ülkeleriyle ilişkilerini de bu kalıp içerisine oturtmaya çalışmıştır. Bu yaklaşım o dönemin karar vericileri tarafından Türkiye'nin güvenlik endişelerini giderici en etkin politika olarak değerlendirilse de uzun vadede bölge ülkeleriyle ikili ilişkilerde sonuçları günümüze kadar uzanan bir güven probleminin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Böyle bir ortamda Türkiye'nin dış politik gündeminde yer bulmaya başlayan Kıbrıs sorunu bölgesel bir sorun olmaktan ziyade Türkiye'nin Yunanistan ve İngiltere ile ikili ilişkilerinde ön plana çıkan bir sorun olarak algılanmıştır. Sorunun ortaya çıktığı tarihler Kıbrıs'ın içinde yer aldığı Doğu Akdeniz bölgesinde önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olsa da sorun bölgeselleşmeden ilgili tarafları uzun süren müzakere döneminin ardından ortak bir noktada uzlaşmaya vararak 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kurmalarıyla sonuçlanmıştır (Armaoğlu 1988: 529-534).

Kıbrıs bu tarihten itibaren Türkiye'nin dış gündemine daha ciddi bir şekilde gelmeye bölgesel anlamda da ikili ilişkilerini ve genel politikalarını etkilemeye başlamıştır. Özellikle Kıbrıs Cumhuriyeti'ni, anayasasının kısa sürede içinde uygulanamayacağını ortaya çıkması ve adadaki Türk ve Rum toplumları arasında hızla artan gerginlik Kıbrıs'ı sadece ilgili tarafları (Türkiye, Yunanistan ve İngiltere) değil Soğuk Savaş'ın başlıca aktörleri ABD ve Sovyetler Birliği'ni de konunun içine dahil etmiştir.

Adada Türk ve Rum toplumları arasında artan şiddet olayları karşısında Türkiye'nin tek taraflı girişeceği bir müdahaleden çekinen ABD bu yöndeki çekincelerini ve uyarılarını açık bir şekilde Türkiye'ye iletmekten kaçınmamıştır. Böyle bir müdahalenin Sovyetler Birliği'nin Doğu Akdeniz bölgesine müdahale için bir fırsat olarak değerlendireceğini düşünen Amerikan yönetimi bu yöndeki kararlılığını Türkiye-ABD ilişkilerinde yaşanan krize rağmen sürdürmüştür.

Türkiye'nin gerçekleştirdiği 1974 Kıbrıs Barış Harekatı, Kıbrıs sorunda bir dönüm noktası olurken, adanın Türkler ve Rumlar arasında coğrafi olarak bölünmüşlüğü sonucunu doğurmuştur. Müdahale bölge ülkeleri tarafından daha önceki nedenlerle tepkiyle karşılanırken, Türkiye'nin en yakın ve büyük müttefiki ABD ile ilişkilerinde de daha önce görülmeyen bir kriz dönemini başlatmıştır. Aynı tarihlerde Orta Doğu coğrafyasında ortaya çıkan siyasi gelişme ve krizler Kıbrıs sorununu uluslararası gündemde daha geri planda kalmasına neden olmuştur. 1973 Arap-İsrail Savaşı, Lübnan'da iç savaşının başlaması, İran'da yaşanan İslam devrimi, İran-Irak Savaşı ve Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgali bu dönemde bölgede öne çıkan siyasi gelişmeler olmuştur.

Kıbrıs sorunu uluslararası gündemde fazla ön sıralarda yer almamasına karşın sorunun çözümüne yönelik olarak taraflar arasında Birleşmiş Milletler arabuluculuğunda toplumlar arası görüşmeler başlamış ama çözüme yönelik

kesin sonuca ulaşılammıştır. Mevcut durum Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra kurulan Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin 15 Kasım 1983 tarihinde kendisini Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olarak ilan etmesiyle yeni bir sürece girmiştir.

Soğuk Savaş'ın 1980'li yılların sonunda aniden sona ermesi sadece küresel düzeyde değil bölgesel düzeyde de önemli siyasi gelişmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle Türkiye'nin de içinde bulunduğu coğrafyada yer alan ülkelerde çıkan etnik çatışmalar ve siyasi istikrarsızlıklar Türkiye güvenliği açısından tehdit olarak algılanmış, bölgede çatışmaların sona erdirilmesi ve istikrarın yeniden sağlanması için gerek bölge ülkeleri gerekse de uluslararası sistemde tek süper güç olarak kalan ABD ile işbirliği içerisine girmiştir. Bosna-Hersek Savaşı, Azeri - Ermeni çatışması, Gürcistan'daki iç istikrarsızlık ve Körfez savaşı ile birlikte Irak'a yapılan müdahaleler Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde öngöremediği gelişmeler olarak karşısına çıkmıştır.

Kıbrıs sorunu da bu gelişmelerden ekilenmiş, Soğuk Savaş sonrası Avrupa'da ortaya çıkan siyasi gelişmelere Yunanistan'ın girişimleriyle Kıbrıs konusu da dahil olmuştur (Gürel 1992: 150-158). 1992 Maastricht Anlaşmasıyla artık siyasi bir özellik kazanan Avrupa Birliği'nin ve NATO'nun eski Doğu Blok'u ülkelerini kendi bünyesi içine alma kararı Avrupa'da güven ve istikrarı sağlayıcı unsurlar olarak değerlendirilirken, Kıbrıs Rum kesiminin adanın resmi siyasi temsilcisi olarak Avrupa Birliği'nin genişleme politikasına dahil edilmesi Türkiye tarafından hukuk dışı ve Kıbrıs sorunun çözümü açısından bir engel olarak değerlendirilmiştir (Fırat 2000: 258-261).

1990'ların ortalarından itibaren, gerek Kıbrıs konusunda yaşanan gelişmeler, gerekse Türkiye'nin bölge ülkeleri ile ikili ilişkilerinde ortaya çıkan sorunlar, Kıbrıs konusunu Türkiye açısından sadece adadaki toplumlararası bir çatışma değil aynı zamanda kendi bölgesel çıkar ve güvenliği açısından değerlendirmeye başlamıştır. Bu yıllar Türkiye açısından Soğuk Savaş sonrasında güvenliğine yönelik en fazla tehdit aldığı dönem olmuştur. 1997 yılında yaşanan Kardak krizi ile Türkiye ve Yunanistan'ı sıcak bir çatışmanın eşiğine getirmiş, İran ile sahip olunan siyasi rejimler konusunda ortaya çıkan gerilim ve Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinde devam eden terör olayları Türkiye'de iki buçuk savaş stratejisi denilen askeri planları gündeme getirmiştir (Elekdag 1996: 33-57).

Türkiye ve Yunanistan arasında siyasi gerilimin arttığı bir ortamda Kıbrıs Rum yönetiminin adaya Rus yapımı S-300 füzelerini yerleştirmesi pek de tesadüfi bir karar gibi gözükmemiştir. Yine bu dönemlerde Türkiye'nin yaşadığı terör sorunuyla ilgili olarak Rum yönetiminin Yunanistan ile birlikte Türkiye'deki ayrılıkçı Kürt gruplara kendi topraklarında lojistik destek sağlaması zaman zaman gündeme gelmiş (Aksu 2003: 256), ayrıca Kıbrıs Rum yönetiminin Türkiye'nin yine terör konusunda sorun yaşadığı Suriye ile yakın ikili ilişkiler geliştirmeye çalıştığı dikkat çekmiştir.

Ancak 2000'li yılların başlarında Kıbrıs konusunda ortaya çıkan gelişmeler bölgede bir yumuşama havasına ve taraflar arasında iyimser bir havanın

oluşmasına yol açsa da bu gelişme uzun süreli bir durum olarak devam etmemiştir. Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine Yunanistan'ın vermiş olduğu destek ve 2005 yılında da Türkiye ile üyelik müzakerelerine başlanması konusunda 2004'te tam üye olarak kabul edilen Kıbrıs Rum yönetiminin bir engel çıkarmaması bu iyimser havanın oluşumuna Rum tarafının yapmış olduğu katkı olarak değerlendirilebilir.

Kıbrıs konusunda ortaya çıkan ılım ortamının oluşmasında Türkiye'nin dış politika uygulamalarında ortaya çıkan değişikliklerinde etkisi olmuştur. 2002 yılında Türkiye'de yapılan genel seçimlerden sonra iktidara gelen AKP Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine öncelik vermiş gerek Kıbrıs konusunda olumlu ve aktif bir politika izleyerek gerekse Türkiye'nin diğer komşularıyla olan sorunlarında çözüm için müzakereci bir tutum benimseyen bir politika izlemiştir. İleriki dönemlerde “komşularla sıfır sorun” ve “çok boyutlu aktif dış politika” olarak adlandırılacak bu uygulamalar hem amaçları ve hem de sonuçları bakımından gerek bölgesel sorunlara gerekse Kıbrıs sorununun çözümü için önemli bir fırsat olarak değerlendirilmiştir.

Türkiye dış politikada yaşadığı sorunlara yeni bir yaklaşım getiren bu uygulamaları hayata geçirirken özellikle 2003 yılındaki Irak Savaşı'ndan sonra bölgede oluşan yeni güç dengelerini ve bölgede daha ziyade ekonomik çıkarları bulunan Batılı güçlerin bölge ile ilgili politikalarını da hesaba katmak durumunda kalmıştır. ABD'nin Orta Doğu'nun siyasi istikrara kavuşması ve sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmayla bölgede yoksulluğun ortadan kaldırılması için başlattığı “Büyük Orta Doğu Projesi” ve yine Batı ve İslam toplumları arasında ortaya çıkan önyargı ve şiddet eylemlerinin yok edilmesini amaçlayan “Medeniyetler İttifakı” girişimi daha önce bahsedilen Batılı güçlerin bölgeye yönelik politikaları arasında sayılabilir.

Türkiye'nin yeni bölgesel dış politika girişimleri temelde yukarıda bahsi geçen kendisinin ve Batılı müttefiklerinin çıkarlarının bir birleşimi olarak ortaya çıkmıştır. Bölgede siyasi ve ekonomik anlamda lider ülke konumuna gelme ya da diğer bir deyişle bölgesel güç olma amacı taşıdığı doğrudan söylenmese de davranışlarından anlaşılan Türkiye'nin öncelikli olarak sorun yaşadığı komşuları ve bölge ülkeleriyle problemlerini görüşmeler yoluyla halletme yolunu seçtiği görülmüştür.

Bu çerçevede Kıbrıs sorunu ve 2004 yılında ilgili taraflar arasında yapılan referandum öncesi görüşmeler Türk dış politikasının yeni çizgisinin belki de gerçek anlamdaki ilk uygulaması olmuştur diyebiliriz (Güven 2004). Daha sonra Ermenistan ile 1990'lı yılların başlarından beri kesik olan diplomatik ilişkiler ve sınır kapılarının açılması konusunda iki ülke arasında bir takım görüşmeler ve karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Kuzey Irak'taki Özerk Kürt Yönetimi ile temaslar artırılarak üst düzey yetkililerle Ankara'da görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yine Türkiye'nin yaşadığı terör sorunu ile ilgili olarak Suriye ile başlatılan diyalog daha da geliştirilerek iki ülke hükümetlerinin ortak

bakanlar kurulu toplantısı düzenleyecek düzeye çıkartılmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2009). Hatta aynı dönemlerde KKTC'nin Magusa ve Suriye'nin Lazkiye limanları arasında Ro-ro gemi seferlerinin başlatılması gündeme gelmiştir (Hürriyet: 2007).

Bunların yanında, Türkiye bölgesel sorunlar konusunda da girişimlerde bulunmuş, kendi arabuluculuğunda Suriye ve İsrail arasında dolaylı barış görüşmelerinin başlamasını sağlarken, yine Filistin sorunu çerçevesinde İsrail ve Filistinliler arasında arabulucu olma niyetini fırsatlar ortaya çıktıkça açıklamıştır. Diğer bir bölgesel sorun olarak İran'ın geliştirmeye çalıştığı nükleer enerji programı karşısında İran ve Batılı ülkeler arasında arabuluculuk konusundaki isteğini ve bazı girişimlerini yine fırsat buldukça gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Türkiye, bir bakıma kendi inisiyatifi ile bölgesel düzeyde başlattığı bu siyasi girişimler Batı'lı müttefikleri tarafından da memnuniyetle karşılanmıştır. Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere pek çok ülke demokratik bir siyasal rejime sahip İslam ülkesi olarak Türkiye'nin bölge ülkeleri için "model" olacağını belirtmişlerdir (Dışişleri Bakanlığı 1999: 84).

3. Son Dönem Türk Dış Politikasını Etkileyen Faktörler

Türkiye'nin bölgesel dış politikasında uygulamaya çalıştığı yeni yaklaşım tarzının dış politika amaçlarını gerçekleştirme konusunda istenilen sonuçları verdiğini söylemek oldukça güç gözükmektedir. Başta Kıbrıs olmak üzere bölgesinde Türkiye'yi ilgilendiren pek çok sorunun günümüzde de aynı geçmişte olduğu gibi fazla bir değişik göstermeden devam ettiği görülmektedir.

Kıbrıs'ın AB üyesi olduktan sonra adada kalıcı çözüm için yapılan görüşmelerde olumlu sonuç elde edilemezken, bu yılın Temmuz ayında AB dönem başkanlığını üstlenecek olan Kıbrıs Rum kesiminin Türkiye'nin tepki ve tehditlerine rağmen (Dışişleri Bakanlığı: 2011) bu kolтуға Kıbrıs konusunda bir ilerleme sağlanamadan kendi politikaları doğrultusunda rahat bir şekilde geçeceği büyük bir olasılık olarak gözükmektedir. Aynı şekilde Ermenistan ile ilişkilerin düzeltilmesi yönünde ön şartsız başlatılan görüşmeler ilerleyen tarihlerde aşama kaydedilmesi için karşılıklı olarak bir takım ön şartlara bağlandığı görülmüş ve yapıcı hiçbir ilerleme sağlanamamıştır. Kuzey Irak'ta özerk Kürt yönetimi ile başlatılan görüşmeler yine terör ve Türkiye'de yaşanan Kürtler konusunda tıkanmış zaman zaman yaşanan krizlerde taraflar birbirlerini iç işlerine müdahale etmekle suçlamışlar, hatta bu tartışmalara Şii Bağdat merkezi hükümeti de katılmıştır. (Cumhuriyet: 2012, The Economist: 2012). Türkiye, Suriye konusu çok hızlı bir tutum değişikliği ile ülkede yaşanan iç siyasi mücadelede muhalefetin yanında yer almış ve Suriye'de iktidarı elinde bulunduran kesime karşı en ciddi eleştirileri yöneltip ve muhalif güçleri Türkiye'de faaliyet göstermesine izin vermiştir.

Bölgesel sorunlar konusunda da yukarıda bahsedilen duruma benzer gelişmeler yaşanmıştır. Daha Suriye ile ilişkiler kriz aşamasına gelmeden

önceden İsrail'in çekinceleri ile iki ülke arasında yürüttüğü arabuluculuk girişimi herhangi bir sonuç vermeden sona ermiş (Hürriyet: 2009), Filistin sorunu konusunda önemli bir gelişme sağlanamadan İsrail'le ilişkiler Gazze'ye insani yardım girişimleri sırasında yaşanan krizle tarihinin en kötü dönemine girmiştir (Radikal: 2010). İran'ın nükleer enerji programları ile ilgili olarak Batılı ülkelerle yaptığı müzakerelerde Türkiye'nin arabuluculuk yapma yönündeki girişimleri fazla destek bulmamış, Türkiye'nin bu yöndeki girişimleri müzakerelerin bir kısmının İstanbul'da gerçekleştirilmesinin ötesine geçememiştir. Hatta daha farklı bir boyutta Türkiye'nin, önümüzdeki yıllarda faaliyete geçmesi düşünülen NATO füze savunma sistemlerine ev sahipliği yapmayı kabul etmesi İran'ın tepkisini ve tehditlerini de beraberinde getirmiştir (Hürriyet: 2011). Türkiye'nin, bölgesindeki İslam ülkeleri için model olma iddiası bölge halkları için Batılılar kadar samimi ve gerçekçi bulunmamıştır. Türkiye'nin özellikle bölge sorunları ile ilgili çıkışları dış politikada "markalaşma" kavramını gündeme getirse de bölge halkının Türkiye'ye olan güvenin tarihsel kökler ve Batı kurumları içerisinde yer alması nedeniyle özellikle, Lübnan, Suriye, Ürdün ve Filistin'de düşük seviyelerde olduğu görülmüştür (Milliyet: 2012). Bu durumda Türkiye'nin amaçladığı bölgesel liderlik ve model olma girişimlerine belirli bir sınırlılık getirmiştir.

Türk dış politikasında geline bu noktada amaçlanan hedeflere henüz ulaşamamış olmasının nedenleri ve gerçekleşen sonuçların Türkiye açısından ne anlam ifade ettiğinin tartışılmasının durumun anlaşılmasına yardımcı olacağı açıktır. Nedenler konusunda belki de üzerinde durulması gereken ilk nokta Türk dış politikasındaki yeni kadroların, Türkiye'nin yıllar içinde kemikleşmiş sorunlarına yaklaşımlarında sahip oldukları idealist tutumdur. İyi niyetli olarak değerlendirilmesi gereken bu durum, özellikle tarih içinde acı tecrübeler yaşanarak ortaya çıkan sorunların çözümünde kısa vadede sonuç vermesinin güç olmasıdır. Türkiye'nin komşuları ve bölge ile ilgili sorunlara yaklaşımında bugünkü mevcut durumu ve güç ilişkilerini daha gerçekçi açıdan değerlendirmesi gerekmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin kendisini ilgilendiren sorunlara karşı müzakereci yaklaşımı da bu konularda uluslararası kamuoyunda Türkiye hakkında oluşan olumsuz imaj ve ön yargıları ortadan kaldırmaya yönelik çabalar olarak değerlendirilebilir.

İkinci olarak AKP dönemi Türk dış politikası uygulamalarının "kimlik" boyutu kendisini gittikçe daha fazla hissettirmiş, özellikle "milli görüş" çizgisinde formüle edilen (Aytürk 2011: 683) bölgesel politikaların sonuçları açısından Türkiye'nin bölgesel çıkarlarıyla tam da uyuşmadığı görülmüştür. Bununla birlikte, AKP'nin özellikle milli ve dini konuları içeren dış politika girişimleri ülke içerisinde de başarılı bir şekilde kullanılmış, böylelikle seçmen kitlelerinin partiye olan desteğinin sürmesini sağlamıştır (Criss 2010: 10; Öniş 2011: 62; Altunışık, Martin 2011: 571). Ancak, bu etkileşim tek taraflı olmamış

kamuoyunun da Türk Hükümetinin dış politik davranışlarına belli ölçüde etki yaptığı görülmüştür.

Türkiye, özellikle yine bölgesel politikalarında siyasi ekonomik ve askeri kapasitesinin üzerinde bir performans ortaya koymaya çalışırken, diplomatik anlamda başlatılan girişimlerinden daha sonradan bahsi geçen alanlardaki araçlarla desteklenemediği görülmektedir. Nitekim Türkiye, İsrail ile Gazze şeridine yardım konusunda yaşanan kriz sırasında herhangi bir askeri karşılıktan özenle kaçınmıştır (Sabah: 2010).

Türkiye'nin gerek kendi iç dinamikleri gerekse Batılı müttefiklerinin önerdiği roller çerçevesinde dış politika alanında başlattığı girişimlerin sonuçlarının neler olduğunu, özellikle son dönemde Kıbrıs konusunda yaşanan gelişmeler göz önünde bulundurularak daha dikkatli analiz etmek gerekmektedir. Türkiye, Orta Doğu coğrafyasında lider ülke olma yönündeki amacını gerçekleştirmeye çalışırken öncelikli olarak kendisini doğrudan ilgilendiren Kıbrıs sorunu ve Ermenistan ile ilişkileri ele alıp ve çözüme kavuşturmaması bu konudaki iddiasını oldukça zayıflatan bir durum yaratmıştır (The Economist: 2011). Ayrıca Türkiye'nin başlattığı aktif girişimler bölgede bulunan diğer güç odaklarıyla da karşı karşıya gelmesini kaçınılmaz kılmıştır. Nitekim bölgenin köklü sorunlarına biraz da dışarıdan bir oyuncu olarak müdahil olan Türkiye, daha önce stratejik işbirliği içerisinde olduğu ülkelerle karşı karşıya gelmek durumunda kalmıştır. Türkiye ve İsrail arasında gelişen kriz hassas dengelere sahip olan bölgede yeni ittifak ve denge arayışlarını gündeme getirmiştir. İsrail ve Kıbrıs Rum yönetimi arasında başlayan yakınlaşma en dikkat çekici olanıdır. Kıbrıs Rum yönetimin daha önceki yıllarda Türkiye'nin sorun yaşadığı ülkelerle benzer girişimler başlatmış olsa da diğerlerinden farklı olarak bu işbirliğinin ekonomik boyutunun da ciddi öneme sahip olması Türkiye'nin endişelerini arttırmak için yeterli gözükmemektedir. Nitekim 2011 yılının Kasım ayı başlarında İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'in Güney Kıbrıs'a gerçekleştirdiği ziyaret bir ilk olma özelliği taşımış İsrail Cumhurbaşkanı adanın güneyini ziyaret eden ilk İsrailli lider olmuştur (NTVMSNBC: 2011) .

Bu ziyaretin hemen ardından 2012 yılının Şubat ayı içerisinde İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu Kıbrıs Rum kesimine bir ziyaret gerçekleştirmiş, bu ziyaret sırasında Akdeniz'de doğal gaz arama faaliyetlerinde iki ülkenin işbirliği yapması gündemin en önemli maddesini oluşturmuştur. Doğal gaz arama ve işletme faaliyetlerinin yanında iki ülke liderleri tarım, sağlık, deniz araştırmaları, afetle mücadele alanlarında da işbirliği yapacaklarını açıklamışlardır (BBC: 2012). Daha önce Kıbrıs Rum yönetiminin Filistin'in bağımsızlığı yönünde verdiği destek yüzünden İsrail ile mesafeli olan ilişkilerinin bu ziyaretle birlikte yerini yakın işbirliğine bıraktığı görülmüştür. Türkiye ve İsrail arasında yaşanan siyasi krizin her iki ülkenin de geleneksel çizgilerinden ayrılarak bölgede yeni ittifaklara yöneldiği görülmektedir.

ABD merkezli Noble Energy şirketinin İsrail'in Delek Energy şirketi ile işbirliği içinde Doğu Akdeniz'de Kıbrıs adasının güneyinde "Afrodit" olarak adlandırılan 12. parselde sondaj çalışmalarına başlaması Türkiye'nin tepkisini çekmiştir. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) aracılığı ile kendisi de adanın kuzey ve güney doğu Akdeniz bölgelerinde doğal gaz arama çalışmaları başlatarak misilleme girişiminde bulunan Türkiye, gerekirse araştırma gemilerine Türk Deniz Kuvvetleri'nin de eşlik edebileceğini belirterek Kıbrıs Rum Yönetimi'ni bu konuda uyarmaya çalışmıştır (BBC: 2011a).

Kıbrıs Rum Yönetimi ve İsrail arasında Doğu Akdeniz'de doğalgaz arama ve işletme faaliyetlerine Türkiye'nin göstermiş olduğu tepkiler sadece bu iki ülke tarafından değil Avrupa Birliği tarafından da eleştirilmiş, Avrupa Birliği Komisyonu'nun Genişleme ve Komşuluk Politikası yetkilisi AB üyelerinin Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi dahil, uluslararası hukuka ve AB müktesebatına uygun ikili anlaşmalar imzalama hakkına sahip olduklarını belirterek Kıbrıs Rum yönetimine destek olmuştur (BBC: 2012).

Kıbrıs Rum yönetiminin İsrail'den önce Ermenistan ile başlattığı yakın diyalog, İsrail'le başlatılan ilişkilerin gölgesinde kalsa bile yine dikkat çekici bir husus olmuştur. Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 2011 yılı Ocak ayı içerisinde Kıbrıs Rum kesimine yaptığı ziyaret sırasında iki ülke arasında siyasi, ekonomi, turizm ve sağlık alanlarında anlaşmalar imzalanırken, Kıbrıs'taki siyasi durumla tezat oluşturacak biçimde Kıbrıs Rum yönetimi lideri Dimitris Hristofyas dağlık Karabağ sorununun Ermenistan'ı desteklediklerini açıklamıştır (Radikal: 2011). Ermenistan Cumhurbaşkanı'nın Kıbrıs Rum kesimine yaptığı bu ziyaretin, Türkiye ve Ermenistan arasında ikili ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla 2009 yılının Ekim ayında imzalanan protokollerin Dağlık Karabağ sorunu yüzünden her iki ülkenin meclislerinde bekletildiği bir döneme gelmesi dikkat çekicidir (Milliyet: 2011)

Sonuç

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı öncesi izlemiş olduğu bölgesel istikrar politikalarının en belirgin özelliği Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu girişimlerin kendi inisiyatifinin bir sonucu olduğudur. Bu durum II. Dünya Savaşı'ndan sonra değişime uğramış Soğuk Savaş sürecinde güvenliğini Batı Blok'u içerisinde sağlamaya çalışan Türkiye, bölgesel politikalarını içinde yer aldığı Blok'unun çıkarları ile uyumuna özen göstermek durumunda kalmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Türkiye'nin bölgesel politikaları genel olarak yukarıda bahsedilen durumun karma bir özelliğini göstermiştir. Türkiye kendi coğrafyası içinde yer alan pek çok konuda inisiyatifini kullanarak istikrar yaratmaya çalışırken Batı'lı müttefikleriyle de işbirliği içerisinde olmuş, onlarla doğrudan bir çatışma içerisine girmemiştir. Türkiye'nin 2000'li yılların başından itibaren bölgesel istikrar konusunda önceki dönemlere göre daha fazla istekli ve aktif olduğu görülmüştür. Türkiye'nin bölgesel ilişkileri için yeniden formüle

edilen “komşularla sıfır sorun” ve “aktif ve çok boyutlu dış politika” kavramları kısa süreli sonuçları açısından beklentilerin gerisinde kalmıştır. Başta Kıbrıs sorunu olmak üzere Türkiye için önem arz eden dış politika konularında başlatılan girişimler karşı taraflardan istenilen tepkiyi verememiştir. Hatta geleneksel Türk dış politikası kalıpları dışına çıkılması beraberinde yeni sorunları da getirmekten geri kalmamıştır. Bu çerçevede Temmuz 2012’de Avrupa Birliği dönem başkanlığını alacak olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin bölgesel düzeyde Türkiye’nin sorun yaşadığı ülkelerle bu dönemde sadece siyasi ve askeri anlamda değil aynı zamanda ekonomik anlamda da yakın işbirliğine gitmesi pek tesadüfi gözükmemektedir. Kıbrıs sorunu konusundaki siyasi tikanıklıkların hala aşılmamış olması sorunu Türkiye açısından sadece Avrupa Birliği ile olan ilişkileri açısından değil aynı zamanda bölgesel istikrar ve güvenliği açısından da değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bölgesinde lider bir ülke olma iddiası taşıyan Türkiye’nin bu yöndeki girişimlerinin samimiyeti ve başarısı bir ölçüde Kıbrıs sorunu gibi kendisini ilgilendiren konularda elde edeceği sonuca bağlıdır. Bölgesel politikalarını günlük gelişmelere bağlı olarak belirlediği izlenimi veren Türkiye’nin bu konuda uzun vadeli yeni stratejiler geliştirmeye ihtiyaç duyduğu açıktır.

Kaynakça

- Aksu, F. (2003). Türk-Yunan İlişkilerinde Güvenlik ve Güven Artırma Çabaları. Der: Cem Karadeli, *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye* (s.242-275). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Altunışık, M.B. (2000). Güvenlik Kısılacında Türkiye-Ortadoğu İlişkileri. Der: Gencer Özcan, Şule Kut, *En Uzun On Yıl* (s.321-344). İstanbul: Buke Yayınları.
- Altunışık, M.B., Martin, L.G. (2011). Making Sense of Turkish Foreign Policy in the Middle East under AKP. *Turkish Studies*, 12/4, 569-587.
- Armaoğlu, F. (1988). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*. Ankara. İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aydın, M. (2004). Turkish Foreign Policy, Framework and Analysis. *Sam Papers*, 1/2004
- Aytrık, İ. (2012). The Coming of an Ice Age? Turkish-İsraeli Relations since 2002. *Turkish Studies*, 12/4, 675-687.
- Bağcı, H. (2001). *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*. Ankara, METU Press.
- Criss, N.B. (2010). Parameters of Turkish Foreign Policy under the AKP Governments. *UNISCI Discussion Papers*, 23, 9-22.
- Dışişleri Bakanlığı. (2009). Türkiye - Suriye YDSİK 1. Toplantısı Ortak Bildirisi, 22-23 Aralık, Şam. Retrieved December 17, 2011 from http://www.mfa.gov.tr/turkiye---suriye-ydsik-1-toplantisi-ortak-bildirisi_-22-23-aralik_-sam.tr.mfa
- Dışişleri Bakanlığı. (2011). Sayın Bakanımızın Ukrayna Dışişleri Bakanı Kostyantın Griscenko ile Ortak Basın Toplantısının Metni, 13 Temmuz 2011. Retrieved January 11, 2012 from <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-ukrayna-disisleri-bakani-kostyantın-griscenko-ile-ortak-basin-toplantisinin-metni.tr.mfa>
- Dışişleri Bakanlığı. Komşularla sıfır sorun politikamız. Retrieved December 4, 2011 from <http://www.mfa.gov.tr/komsularla-sifir-sorun-politikamiz.tr.mfa>

- Dışişleri Bakanlığı (1999). Remarks by the President of the U.S., H.E. William Clinton in Adress to the Turkish Grand National Assembly, *Dışişleri Güncesi*, Kasım 1999.
- Elekdağ, Ş. (1996). 2 ½ War Strategy, *Perceptions*. 1/1, 33-57.
- Fırat M.M. (2000). AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye'nin Politikaları. Der: Gencer Özcan, Şule Kut, *En Uzun On Yıl* (s.241-277). İstanbul: Buke Yayınları.
- Gürel, Ş.S. (1992). Değişmekte Olan Dünyada Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu. Der: Sabahattin Şen, *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye* (s.149-164). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Güven, E. (2004). "Türkiye bir adım önde". *Radikal*, 2 Nisan 2004, Retrieved January 23, 2012 from <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=706365&Yazar=ERDAL%20G%DCVEN&CategoryID=99>
- Kirişçi, K. (2002a). Türkiye'nin Ortadoğu Politikasının Geleceği. Der: Barry Rubin, Kemal Kirişçi, *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası* (s.150-180). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Kirişçi, K. (2002b). ABD-Türkiye İlişkileri: Yenilenen Ortaklıkta Yeni Belirsizlikler. Der: Barry Rubin, Kemal Kirişçi, *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası* (s.200-228). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Öniş, Z. (2011). Multiple Faces of the "New" Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique. *Insight Turkey*, 13/1, 47-65.
- Sönmezoğlu, F. (2006). *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*. İstanbul. Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2011). *İki Savaş Sırasında ve Arasında Türk Dış Politikası*. İstanbul. Der Yayınları.
- U.S. Department of State (2011). Remarks at the 2011 Annual Conference on U.S.-Turkey Relations by Hillary Rodham Clinton, 31 October 2011. Retrieved December 12, 2011 from <http://www.state.gov/secretary/rm/2011/10/176445.htm>.
- "Netanyahu'dan Kıbrıs'a ilk ziyaret", *BBC*, 16 Şubat 2012. Retrieved February 16, 2012 from http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/02/120216_israel_cyprus.shtml
- "Akdeniz'de doğal gaz gerginliği tırmandı", *BBCa*, 19 Eylül 2011. Retrieved December 19, 2011 from http://www.bbc.com.uk/turkce/haberler/2011/09/110914_cyprus_gas.shtml
- "Petrol ve doğal gaz konusunda Brüksel'den Kıbrıs'a destek", *BBCb*, 8 Eylül 2011. Retrieved December 19, 2011 from http://www.bbc.com.uk/turkce/haberler/2011/09/110908_cyprus.shtml
- "Ankara-Bağdat ilişkileri hızla bozuluyor", *Cumhuriyet*, 17 Ocak 2012. Retrieved January 17, 2012 from <http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=308314>
- "Suriye-KKTC deniz seferleri başlıyor", *Hürriyet*, 22 Eylül 2007. Retrieved January 15, 2012 from <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=7337204>
- "İsrail: Türkiye'nin arabulucuğu artık bitti", *Hürriyet*, 13 Ağustos 2009. Retrieved January 15, 2012 from <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/12267218.asp>
- "İran'dan Türkiye'ye büyük tehdit", *Hürriyet*, 27 Kasım 2011. Retrieved November 27, 2011 from <http://www.hurriyet.com.tr/planet/19336116.asp>
- "898 tasarı kadük kaldı", *Milliyet*, 23 Ağustos 2001. Retrieved January 15, 2012 from <http://siyaset.milliyet.com.tr/898-tasari-kaduk-kaldi/siyaset/siyasetdetay/23.08.2011/1430147/default.htm>

- “Türkiye siyasi rol model olmalı”, *Milliyet*, 26 Şubat 2012. Retrieved February 26, 2012 from <http://dunya.milliyet.com.tr/-turkiye-siyasi-rol-model-olmali-/dunya/dunyadetay/26.02.2012/1508002/default.htm>
- “İsrail’den Türkiye’ye doğalgaz resti”, *NTV/MSNBC*, 3 Kasım 2011. Retrieved November 03, 2011 from <http://www.ntvmsnbc.com/id/25294504>
- “Bir savaş ilan etmedi”, *Radikal*, 2 Haziran 2010. Retrieved January 15, 2012 from <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=GazeteResmiBuyuk&ArticleID=1000206>
- “Ermenistan Cumhurbaşkanı’ndan Tehdit”, *Radikal*, 17 Ocak 2011. Retrieved January 15, 2012 from <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1036913&CategoryID=81>
- “Kimse savaş ilan etmemizi beklemesin”, *Sabah*, 31 Mayıs 2010. Retrieved January 15, 2012 from http://www.sabah.com.tr/Gundem/2010/05/31/tum_imkanlarimizi_kullaniyoruz
- “Ottoman dreamer”, *The Economist*, 5 Kasım 2011. Retrieved January 17, 2012 from <http://www.economist.com/node/21536598>
- “Problems with the neighbours”, *The Economist*, 28 Ocak 2012. Retrieved February 8, 2012 from <http://www.economist.com/node/21543591>

Güvenlik Perspektifinden Kıbrıs: Ada'nın Güvenliği ve Güvenlik Algısı

Zeynep YÜCEL*

Giriş

Kıbrıs'ta iki taraf arasındaki görüşmelerin izlediği seyir, adada çok yakın bir zaman içinde olmasa da nihai bir çözümün sağlanabileceği yönünde olumlu bir beklenti doğurmamaktadır. Çözüm önerilerine odaklanıldığında, her iki tarafın kendi yaklaşımlarında bölgesel ve uluslararası olmak üzere iki ayrı alandaki mevcut dışsal faktörleri en alt düzeyde göz önünde bulundurdıkları görülmektedir. Buradaki sürece ilişkin kuvvetli etkiler doğuran temel bir gerçekliğin göz ardı edilmemesi gerekir. Güvenlik algılamaları ve politikaları. Her ne kadar iki taraflı görüşmelerin, var olan meselenin hal yoluna konulmasında ağırlıklı bir yeri olsa da, meselenin güvenlik boyutu devreye girdiğinde çözüme iki taraflı görüşmeler yoluyla varılması zorlaşmaktadır. Uluslararası ilişkilerde taraflar arasındaki meselenin güvenlik boyutu, iki taraflı görüşmelerin haricinde üçüncü tarafların da etkilerini yansıtmalarına yol açmaktadır. Özellikle Kıbrıs meselesinde uluslararası hukuk itibariyle tanınmış hakları olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere üç garantör devlet olarak sürecin hukukî müdahilleridir. Bunun yanı sıra, uluslararası aktörlerin varlığı da yadsınamaz bir gerçekliktir. Kıbrıs'ın güvenliği meselesi incelenirken, Yunanistan ve Türkiye'nin Adadaki askerî varlıklarının yarattığı etkiler, Ada'nın silahsızlandırılması önerileri ve Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma politikası üzerine odaklanılacaktır. Adanın güvenliğini üç alanda ele almak gerekir. Bunlar; Adanın iç istikrarının ve güvenliğinin tesisi, Adanın dış güvenliğinin ve savunmasının temini ve de Uluslararası örgütlerin işlevselliği.

Adanın iç istikrarının, dış güvenliğinin ve savunmasının oluşturulması ve devamlılığının sağlanması hayati meselelerdir ve bu meselelere ilişkin çözüm aranırken gerçekleştirilebilir ve adadaki toplumsal/siyasal yapıya uygun ilerici öneriler üretilmelidir. Çözümünden sonra toprak bütünlüğünün, egemenliğin ve bağımsızlığın devamını garanti altına alan makul düzenlemeler yoluyla Adada kalıcı barış ve düzen geçerli olacaktır. Adada kurulacak böyle bir garanti mekanizması, hem bölgesel istikrar ve güvenliğe hem de uluslararası barışa katkı sağlayacaktır. Kıbrıs Adası'nda kalıcı barışın tesisinde iki ana boyut karşımıza çıkmaktadır: Adanın iç ve dış güvenliği ile bölgesel güvenlik. İç güvenlik boyutu itibariyle, barışın korunmasına dair açık hüküm içeren bir anlaşmanın varlığı zarurîdir. Buradaki mesele, böyle bir anlaşma hükmünün var edilmesinden ziyade bu hükmün gereğinin hangi koşullarda, kim tarafından ve nasıl yerine getirileceğinde yoğunlaşmaktadır. Dış alanda ise Adanın güvenliği bakımından,

* Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Bandırma İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yunanistan ile Türkiye arasındaki güvenlik etkileşimini olumlu yönde yoğunlaştırmak önemlidir. Yapının kalıcılığının, yalnızca Adadaki Türkler ile Rumlar arasındaki güven ortamına, Ege'deki iyi komşuluk ve müttefiklik ilişkilerine dayalı olmayacağı açıktır.

Çalışma nitel analiz metoduna dayandırılmaktadır. Güvenlik kavramının değişen ve genişleyen kapsamı, aktörlerin çıkar, güvenlik ve tehdit algılamalarını belirlemektedir. Güvenliğin sosyolojik, ekonomik ve psikolojik boyutlarının da en az askeri ve politik boyutları kadar önem arz ettiğini gösteren çalışmalar ve anketler yapılmaktadır. Anketler, genel eğilimi yansıtacak veriler sunması nedeniyle niteliksel analizlerde giderek daha fazla yer almaktadır. Bu çalışmada da güvenlik algılamaları bakımından çıkarımlar sağlayacak, daha önceki yıllarda yapılmış anketlere de yer verilecektir.

1. Eleştirel Güvenlik Konsepti

Eleştirel kuram ve genel olarak post modernizm bir fikre sahip olmamız için tek bir rasyonellik veya tarihsel anlatımın olmadığını ve görünüşte akılcı ifade formlarının, politik hayat konusunu karmaşık ve belirsiz yapan “*kimlik*” ve “*anlam*” çeşitliliğini gizlediğini savunur. Bu yaklaşım, “bilgi”, “doğru”, “gerçek” ve “anlamın” nasıl oluşturulduğunu sorgulayarak rasyonellik ve pozitivizm hakkındaki varsayımları reddeder. Sayılan kavramların doğada var olmadıklarını, fakat geleneksel ve kültürel olarak toplumda oluşturulduklarını ileri sürer. Toplumun ve gücün oluşumunda “söylemin” rolünü kelimeler, anlamlar, semboller, kimlikler, iletişim şekilleri yoluyla vurgularken uluslararası ilişkiler için önemli yansımalar getirir. (Aydın, 1996:108-109.) Geleneksel güvenlik tanımı, güvenliğin öznesini ve kendisini önceden belirlenmiş olarak kabul eder. Güvenliğin nesnesi değişmez ve her zaman için devlettir. Tehditler ise, ontolojik olarak güvenliğin nesnesinden bağımsız var olurlar. Tehditler hep vardı, var olmaya devam edecektir. Önceden belirlenmiş kimliğe sahip varlığa yönelik tehditler tespiti, değerlendirmeye ve analize tabi tutulur. (Walt, 1991:211-239) Eleştirel kurama göre ise tehditler, nesneye bağlı olmaksızın var olurlar ve önceden belirlenmiş değillerdir. Güvenliğin nesnesinin kimliği önceden tespit edilmiş varlıklar olduğu savı öne sürülemez. Güvensizlikler ve güvensizlik nesneleri karşılıklı birbirlerini oluşturur. (Weldes, 1999:10)

Eleştirel yaklaşımda güvenlik, dışarıdaki gerçeklik temelinde ele alınmaz. Hatta bununla ilgilenilmez. Güvenlik, öznel tarafından nasıl algılanmakta ve nasıl temsil edilmektedir sorusu eleştirel kuramın odağıdır. Tehditlerin varoluşlarında ve anlamlaştırılmalarında söylemin rolü öne çıkmaktadır. (Bilgin, 2003:199) Wendt’e göre, öznelin nesnelere yaklaşımı, nesnelerin öznel için taşıdığı anlam zeminine bağlıdır. (Wendt, 1992:391-425) Anlamlar kültürel dirler ve dünyanın anlaşılmasında kullanılan biçimler ve kategorilerin oluşturduğu söylemler yolu ile üretilerek nakledilirler. Güvenliğin nesnesi olarak kimlikler devamlılık taşırlar. Kimlikler, bireylerin kendilerinde veya temsil ettiği

devletlerde, temsil sürecindeki söylemlerle inşa edilir ve idame ettirilirler. Tehditlerden nesnel gerçekler olarak değil ancak sosyal ve kültürel ürünler olarak bahsetmek gerekir. Güvensizlikler ya da tehditler içinde bulunan sosyokültürel ortamdan bağımsız değil bizzat onlar tarafından üretilirler. Kimlikler, *ben* ve *ötekini* oluşturulduğu bir inşa sürecidir; dolayısıyla güvensizlik bu sürecin ürünüdür. (Weldes, 1999:10) topluluklar güvensizliklerini (kimliklerine yönelen tehditleri) tanımlarlarken aynı zamanda bir güvensizlik nesnesi olarak kendilerini (kimliklerini) inşa ederler. Burada güvenlik kültürünün doğasının statik değil tersine dinamik olduğuna işaret etmek gerekir. (Bilgin, 2003:199)

Eleştirel güvenlik yaklaşımı, ulusal güvenlik söyleminin yapı çözümüne odaklanır. Weaver'e göre güvenlik bir *konusma eylemi*dir. Güvenlik kendinden daha gerçek bir şey ait gösterge olamaz. Telaffuzu eylemin kendisini oluşturur. Güvenlik eylemi, söylemek yolu ile gerçekleşir. Yetkililer *güvenlik* telaffuzunu yaptığı anda bir gelişmeyi özel alana nakleder ve bu gelişmeye engel olmak amacıyla her yöntemi kullanıma sokma hakkını talep ederler. (Weaver, 1995:55) Tehdit, devlet yetkililerince telaffuz edildiği için yani *güvenlik sorunu* (security issue) olarak temsil edildiği için artık *güvenlikleştirilmiştir* (securitized) ve bundan sonra *normal sorun* (issue) değil bir tehdit (*threat*) olarak anılır. Güvenlikleştirme, muhafazakâr bir mekanizma olarak statükocu politikalarda değişimin engellenmesi amacıyla yetkililerce kullanılır. Hâkim ulusal güvenlik söylemlerine meydan okumak ve güvenlik kültürünü değiştirmek kolay olmamakla birlikte imkânsız da değildir. (Bilgin, 2003:200) Öz çıkar tanımı, değişmez ve sabit değildir, bu tıpkı bireylerin ve toplulukların kendi özerlerinden ve *çıkar*larından ne anladıkları, neyi algıladıkları ve nasıl anlamlandırdıklarından bağımsız değildir. Çıkar, tehdit güvenlik gibi *milli* olanlar da değişir. (Jervis, 1992:77)

Eleştirel teori, yapıların nasıl ortaya çıktığını ve davranışları nasıl belirlediğini açıklamaktadır. Realist teorinin aksine değiştirilemeyecek kanunları bulup ortaya çıkarmak maksadıyla değil, bu yapılardan zarar görenlerin özgürlüklerine kavuşturulması maksadıyla hareket etmektedir. Etik ve normatif analizler vasıtasıyla devlet yetkililerinin "varsayılan ulusal güvenlik ve milli çıkar gibi değerleri" tanımlamalarına eleştiri getirmektedir. Zarar gören topluluk ve bireylerin sorunlarını odak alarak, sorunlara alternatif bir bakış ve anlayış getirmektedir. (Aydın, 1996: 106.)

Bu konuda son olarak güvenlik ikilemine değinmekte fayda vardır. Realist yaklaşım merkezi otoritenin olmadığı *anarşik* uluslararası sistemde sorunların çözümü devletler sahip oldukları güç kapasitesine bağlıdır ki; bu da devletlerin varlıklarının devamının kendi güçlerine borçlu olacakları duruma işaret etmektedir. Bu *self help* olarak da bilinir. Dolayısıyla devletler varlıklarını güvenlik altına almak üzere harekete geçtiklerinde bu hareketlenme algılamaya bağlı olarak diğer devletlerce doğrudan kendilerine karşı yöneltilen bir tehdit

olarak da anlamlandırılabilir. Devlet, eylemlerinin bu yöndeki sonuçlarını kastı olarak önceden belirleyebileceği gibi kasıtsız olarak da bu türdeki güvenlik sorunları (karşı taraf açısından tehditler) yaratabilir. Buna güvenlik ikilemi (*security dilemma*) denilmektedir. Jervis'e göre, silahlanmanın artırılması veya mevcut kapasitelerinin korunması vasıtasıyla güvenliğin sağlanması çabası, diğer tarafın tehdit algılamalarının azaltılmasına hiçbir olumlu katkı sağlamaz ve böylelikle aslında devlet güvenliğini arttırmaktan ziyade zayıflatır. Devletlerin bu türden güvenlik perspektiflerine sahip olmaları ve bu meyanda güvenlik araçları belirlemeleri, sık sık güvenlik ikilemleri yaratmaktadır. (Jervis, 1976:63-76)

2. Adadaki Toplumların Kimlik ve Güvenlik Algılamaları

Kıbrıs'ta Türkler Rumlar'a, AB'ne ve uluslararası topluma; Rumlar da Türkiye'ye karşı *güven duymazlık* (distrustful) içindedirler. Adadaki bu güvensizlik kendi içinde bir dengeye de tekabül etmektedir. Kıbrıslı Türkler Ada'da nüfus olarak azınlıkta olmalarına karşın Kıbrıslı Rumlar da Yunanistan'daki Rumlarla beraber Doğu Akdeniz'de aynı pozisyonadırlar. (Kaymak, Lordos, Tocci, 2008:5-dipnot10) güven hissi toplumlararası temas yoluyla güçlendirilebilir olmasına rağmen, adada dolaşımın kısıtlanması buna mani olmaktadır. Güvensizlik sadece toplumlar arası değil aynı zamanda toplumların kendi içlerinde birbirlerine ve kurumlarına karşı da gözlenmektedir. Özellikle sivil toplumun nisbi zayıflığı burada ön plana çıkmaktadır. (CIVICUS, 2005)

Paylaşılan değerler noktasında Kıbrıs'ta her iki toplum, kimlik algıları doğrultusunda benzerlikler göstermektedir. Türkler'in%76'sı Rumların %96'sı kendilerini hem Kıbrıslı hem de Türk veya Rum olarak görmektedir. Kıbrıslı Türkler ve Rumlar kendilerini Türk ve Rum olarak kimliklendirip *Kıbrıslı* aidiyetine sahiptir. Sadece Türk ya da Rum olarak tanımlayanların oranı sırasıyla %11 ve %2; sadece Kıbrıslı tanımlayanların oranı sırasıyla %7 ve %17'dir. AB üyeliğinin ulusal kimlikleri için tehdit oluşturduğunu düşünenlerin oranı Türkler için %22 Rumlar için %19'dur. Kendisini AB vatandaşı olarak gören Türkler %41'lik kesimi oluştururken Rumlar'da bu oran %81'dir. (Kaymak, Lordos, Tocci, 2008:6-7)

Türklerde oranın düşük olmasının sebebi, AB sisteminden yararlanamıyor olmalarıdır. AB-Türkiye ilişkilerinin seyrine bağlı olarak, Kıbrıs'ın Kuzey kesiminin sistemden dışlanmaya devam etmesi halinde Kıbrıslı Türklerde Avrupa karşıtlığına dönüşebilme potansiyeline sahip dışlanmışlık duygusu vardır.

Kıbrıs'ın her iki toplumunda birbirlerine karşı hasmane bakış giderek zayıflamaktadır. Ada'da yaşanan sorunlara her iki tarafın da sebep olduğu anlayışı; Türklerde %50 Rumlar'da %85'dir. Her iki tarafın üzerinde anlaşacağı tavizlerde bulunulması gerektiği görüşünde olan Türklerin oranı %69, Rumlar'ın

%81'dir. (Kaymak, Lordos, Tocci, 2008:6-7) Nitekim mevcut durum hakkında görüş bildiren Türklerin %46'sı statükodan memnun olmadıklarını %38'si ise karmaşık hislere sahip olduklarını, %9'su ise memnun olduklarını belirtmiştir. Rumlar'da ise bu oranlar sırasıyla %30, %45 ve %15'dir. Oranların böyle olmasının nedeni Rumlar ve Türklerin gerek AB sisteminden faydalanmalarında gerekse uluslararası sistemle bütünleşmelerinde var olan temel farklılıktır. İzole edilmiş Türklerin %29'u yaşamlarından memnun, %21 memnuniyetsiz, %33'ü ise hem memnun hem de memnuniyetsizdir. Bu oranlar Rumlar için sırasıyla; % 51, %3 ve %24'tür. (Kaymak, Lordos, Tocci, 2008:12-13)

Toplumların bir diğ erinin politika yapım süreci hakkında düş ündükleri de önemlidir. Soruna ilişkin prensiplerin belirlenmesinde hangi politik aktör etkili rol oynamaktadır sorusuna Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türklerden ziyade Ankara'yı işaret etmekte (%84); Kıbrıslı Türkler ise Kilise ve liderler'in eş it oranda (%31'er) rol oynadıkları cevabı vermektedirler. Sorunun çöz ülmesine engel olan taraf; Kıbrıslı Rumlara göre Kıbrıslı Türkleri *kukla* olarak kullanan Türkiye iken; Kıbrıslı Türklere göre, Ortodoks Kilisesi ve liderler çatış maların başlad ığı koş ulları sürekli canlı tutan dar milliyetçi bakış tan vaz geçmeyecek çöz ümsüzlüğ ü körüklemektedirler. (Kaymak, Lordos, Tocci, 2008:27)

3. Antlaş malar Ç erçevesinde Kıbrıs'ta Güvenlik Meselesi

2008 öncesi süreçte Kıbrıs Rum lideri Papadopoulos Annan Planı'nda sorun olarak algılanabilecek 11 husus olduğunu söyleyerek bunları uluslararası kamuoyuna duyurmaya başlamış tı. Bunlardan üç ü daha fazla ön plana çıkmaktaydı Türk askerleri, Garanti Antlaş ması ve Anlaş maların hayata geçirilmesi. Diğ er sekizi ise; Ada'da kalmasına izin verilecek Türk yerleş imcilerin sayısı, Türk yerleş imcilerin Ada'da daimi ikametleri, yerleş imcilerin referanduma katılmaları, temel hak ve özg ürlüklerin ihlali, göç menlerin dönüş hakkı, çöz ümün yaratacağı ekonomik maliyet, devletin iş lerindeki muhtemel sorunlar ve son olarak AGSP'nda Türkiye ve AB'nin tutumu.

Burada var olan meselenin temelinde Türk askerleri vardır. Annan Planına göre her iki taraf da bunların sayısında indirim e gidecek, AB katılımından sonra Kıbrıs Türk tarafında Türkiye'nin tüm rüt beler dâhil 650 kişilik birlik bulundurma hakkı olacaktı. Annan Planının III. versiyonu tüm birliklerin adadan çekilmesini öngörürken (Fautsmann, 2006:18) beş inci versiyon katılımından sonra belli sayıda birlik bulundurma hakkının olduğunu düzenlemiştir. Hem Ada'da Türk askerlerinin kalmaya devam ediş i hem de Garanti Antlaş ması'nın devam ı Kıbrıslı Türkler için *sine qua non* güvenlik şartı olarak kabul görmektedir. Fakat Kıbrıslı Türkler ve Türkiye'ye verilen bu garantilerin yaratt ığı güvenlik, Kıbrıslı Rumlar'da yaratt ığı tehdit algılamalarına nazaran oldukça zayıftır. (Tank, 2004: 172-173) İkinci olarak, Türk tarafı ve Türkiye 1960 Antlaş masının devam ını

dolayısıyla tek taraflı müdahale hakkının kalmasını talep etmektedirler. Her iki talep de Kıbrıslı Türklerin güvenliğini temine yönelik formüle edilerek savunulmaktadır. Şu soru sorulabilir: Bu türden garantiler, Kıbrıslı Türklerin güvenliklerinin gerçek teminatı olabilir mi?

Paradoksal durum, daha önce belirtilen Jervis'in güvenlik ikilemi tanımından yola çıkılarak birkaç hususun altını çizmek suretiyle ortaya konabilir. Ada'da Türk askerlerinin kalmaya devam etmesi talebi ile Garanti Antlaşması'nın devamı istenci, 1974 harekâtının hatırlatılmasıyla Rum tarafında gelecekte olası bir müdahale korkusunu canlı tutmaktadır. Aslında Kıbrıslı Türkler bu taleplerini, *meşru müdafaa* ve Kıbrıslı Rumlar'dan yönelecek muhtemel hasmane tutum ve eylemlere karşı tedbir amaçlı zikretmektedirler. (Turkish Daily News, 2003) Ancak bu talepler, Rum yetkililerin sorunları *güvenikleştirip tehdit* kapsamına almalarını sağlayacak temel bir *cephanelik* haline gelmekte, Rumların muhtemel bir çözüme kuşku ile bakmalarına uygun ortam yaratarak aslında çözümden uzaklaştırmaktadır. (Tank, 2004. 174)

Kıbrıs sorununun çözümünde güvenlik en nizalı husustur. Örneğin 2004 Nisan ayında BM'in adanın yeniden birleştirilmesini amaçlayan ve Annan Planı olarak bilinen çözüm önerisine Kıbrıslı Rumların %75'inin hayır demesi, güvenlik endişelerinin bir sonucu olarak da değerlendirilmektedir. Kıbrıslı Rumların itirazı, planda yer alan hükümlerin Türkiye'nin Kıbrıs'ta sahip olduğu güç ve etkinliği kısıtlamakta yetersiz olduğu düşüncesinden beslenmekteydi. Planda, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasasının temelini oluşturan 1960 tarihli antlaşmaların devamını ve bu antlaşmaların bazı hükümlerin genişletilerek uygulanmasını ifade eden maddeler yer almaktaydı. Bu üç antlaşma, (İttifak, Garanti ve Kurucu) Türkiye ve Yunanistan'a Ada'da yerleşik askerî kuvvet bulundurma hakkı, İngiltere'nin egemenliğinde kalacak iki askerî üs, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'a Ada'ya müdahale yetkisi tanımlanmıştır. Sorun şu ki Kıbrıslı Rumların sıkça dile getirdikleri husus, nihaî ve kalıcı çözümün ancak ve ancak Kıbrıs Adasından Türk askerî kuvvetlerinin tamamen çekilmesi ve üçüncü tarafların müdahale yetkisinin kaldırılması ile mümkün olacaktır.

Kıbrıslı Rumlar'ın kabullenışı itibarıyla 1960'ta kendilerine empoze edilen antlaşmalar ve bu antlaşmaların mevcudiyeti, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenlik haklarının ihlaline meşruiyet kazandıran çerçeve yaratmaktadır. Rumların yaklaşımına göre, İngiltere ve Türkiye arasında 19. yüzyıldan arda kalan tartışmalı iddialar neticesinde şekillenmiş bu antlaşmaların, 21. yüzyılda geçerli kılınmaya çalışılmasının ve de Avrupa Birliği üyesi bir devletin idare ilkelerini formüle edebilmesinin makul yönü bulunmamaktadır. (Ker-Lindsay, 2008:3) Antlaşmalar, egemenlik, bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve anayasal düzen tehlike altında olduğunda üçüncü devletlere müdahale hakkı tanınmıştır. Belirtilen amaçlar doğrultusunda tanınan bu hak, 1878'de ayrılan Türk askerinin Ada'ya yeniden dönüşünü (Bozkurt, 2001:15.) sağlamıştır. Bu nedenle, Kıbrıslı Rumlar,

askersizleştirme ve asker çekme prosedürlerinin uluslararası denetim altında (Necatigil, 1998:385) uygulanmasını talep etmektedir.

Askersizleştirme ile ilgili Türk tarafının tutumunu şöyle ifade edebiliriz: Garanti ve İttifak anlaşmalarına hâlel gelmeden, karşılıklı yarar ve işbirliği üzerinden askersizleştirme mümkün olabilir. (Tamçelik, 2009:47) Kıbrıslı Türkler'e göre nihaî ve kalıcı çözüm, bir toplum olarak Türklerin fiziksel varlıklarını garanti eden koşulları düzenleyen ve hükümleştiren plan dâhilinde olmalıdır. Bunun gerçekleşmesi de uluslararası antlaşmalarla açıkça düzenlenen haliyle Ada'da Türk askerî varlığının devamına bağlıdır. Güvenlik perspektifinden yaklaşıldığında Kıbrıs'taki her iki topluluk, taban tabana zıt bir koşullanma ve motivasyona sahip olduğu söylenebilir. Bu görüşlerin ortaya konulması sadece her iki topluluk arasında güvensizliği yansıtmaması bakımından değil bölgesel güvenlikte denge sorunları da yaratması itibariyle de önemlidir.

Ada'da her iki toplumun birbirine bakışı dikkate alındığında güven hissi ya da yakınlık duygusundan bahsetmek güçleşmektedir. Özellikle iç güvenlik açısından her iki kesim arasında ciddi görüş farklılıkları bulunmaktadır. Bunun dışında taraflar arasında, *garanti*, *güvenlik* ve *savunma* hususlarında tâbi kılınacak nitelikler bakımından da keskin bir ayrışma söz konusudur. (Tamçelik, 2009:11)

Toplumlar arasında nüfus bakımından belirgin asimetri vardır. Kıbrıslı Türkler ada nüfusunun takriben yüzde 18'ini Kıbrıslı Rumlar yüzde 78'ini; teşkil etmektedirler. Rum tarafının 2009 Aralık verileri itibariyle Türk yönetimi altında kalan topraktakiler hariç olmak üzere Ada nüfusu toplam 892.400'tür. Nüfusun yüzde 75,4'ü (672.800) Kıbrıslı Rumlardan; yüzde 10'u (89.200) Kıbrıslı Türklerden; yüzde 14,6'sı (130.400) yabancı işçilerden [yüzde 9,4'ü (83.500) AB ülkelerinden; yüzde 5,2'si (46.900) AB üyesi olmayan ülkelerden] oluşturmaktadır. (Cyprus at a Glance, 2011:12) Sayısal veriler tarihte yaşanan olaylarla birlikte ele alındığında Kıbrıslı Türklerin bir toplum olarak adadaki varlıklarını tehlike altında görmeleri üzerinde durmak gerekebilir. Yine de Kıbrıslı Rumlar açısından durum daha farklı görülmektedir. Şöyle ki; adadaki nüfusun çoğunluğunu oluşturmalarına rağmen kendileri bölgesel bağlamda en zayıf tarafı oluşturmaktadır. Çünkü 80 milyonluk nüfusuyla Türkiye'nin bölgedeki ağırlığı tartışmasızdır. Nasıl ki, Kıbrıslı Rumlar Kıbrıslı Türklerle nazaran 5'e 1 üstün ise, bölge bazında Türkler ve Kıbrıslı Türkler, Yunanlar ve Kıbrıslı Rumlara nazaran benzer bir üstünlüğe sahiptir.

Bu bakıştan yola çıkıldığında Ada'ya en yakın devlet, Türkiye'dir. Kıbrıs'a en yakın AB üyesi Yunanistan'dır ki bu devletin Kıbrıs'la olan mesafesi Girit Adası referans alındığında 250 mildir. Üstelik Yunan adalarının Anadolu topraklarına yakın olması, nüfus, coğrafya, ekonomik kaynak ve büyük güçlerin politikaları dikkate alındığında Rumlar ve Yunanlar, Türkler ve Kıbrıslı Türkler karşısında *zayıf devlet* kategorisine sokulmaktadır. (Constans, 1991:129; Athanasios 1991:95-96; Ayman, 2004:496-506)

Kıbrıslı Türkler’de ise Kıbrıslı Rumların Türkleri *yok edemeseler* bile Ada’da *hegemonik* amaçlarının olduğu görüşü ağır basmaktadır. Bunun paralelinde Kıbrıslı Rumlar’da ve Yunanistan’da, Türklerin sadece Ada’da değil Ege’de de yayılmacı emellerinin olduğu ve bunu uygulamaya devam ettikleri inancı canlı tutulmaktadır. (Ker-Lindsay, 2008:5) Bu asimetrik hal, her iki taraf için güvensizliği motive eden etkiler yarattığı gibi herhangi bir çözüm girişimini ve uzlaşma arayışını da güçleştirmektedir. Türk askerlerinin varlığı Kıbrıslı Türkler için güvenlik hissi yaratırken; Kıbrıslı Rumlar açısından düşmanca emeller taşıyan bir işgal gücünü, adanın geri kalanına doğrudan yönelen bir tehdidi ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin egemenliğine halel getiren kuşatmayı temsil etmektedir.

Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti’nde toplumlar bir diğerinin siyasi eşiti olarak federe devletler içinde var olmaya devam edeceklerse şu sorular sorulabilir: Türk askerinin Ada’dan çekilmesinin Kıbrıslı Türklerin kendi varlıklarını güvenlik içinde devam ettirebilmeleri açısından kritik değişiklik yaratır mı? Kıbrıslı Türklerin kendilerini güvende hissedebilmeleri için Türk askerinin Ada’da kalmasının Kıbrıslı Rumlara karşı bir tehdit oluşturmadığı algısına nasıl erişilebilir?

21 Mart 2008’de taraflar barış sürecini yeniden başlatma kararı almışlardır. Belirlenen gündem maddeleri itibariyle toplumlararası çalışma grupları ihdas edilmesi kabul edilmişti. Bunlar; yönetim be yetki paylaşımı, AB konuları, mülkiyet, güvenlik ve garantiler, ekonomik ve toprak. Bunların dışında yedi teknik komite oluşturulması üzerinde anlaşmaya varılmıştı: suç, ticaret, kültür, kriz yönetimi, insanî konular, çevre ve sağlık. Mayıs 2008’de ise iki lider çözümün temel niteliklerini açıklamışlardır: Ada’da tek uluslararası kişiliğe sahip Kıbrıslı Rumların ve Türklerin eşit statülü kurucu devlet olarak yer alacağı iki bölge, iki toplumlu federasyon. Temmuz 2008’de ise Ada’da tek vatandaşlığın ihdas edileceği bir federasyon telaffuz edilmiştir.

Bu süreç içinde Kıbrıslı Rumlar ve Türkler yüksek bir oranda (%80 ve %70) teknik komitelerde çalışacak uzmanların üçüncü tarafların vatandaşlarından değil *Kıbrıslılardan* seçilmesi görüşünde birleşmişlerdir. Her iki tarafın farklı gerekçeleri de olsa Garanti Antlaşmaları (Türkler %43), öncelikle her iki devletin tanınması (Rumlar %64) ve 2004 referandumunda Kıbrıslı Türklerin %64,91’la evet Rumlar %75,8’le hayır dedikleri Annan Planı da dâhil daha önceki önerilerin temel alınarak sürecin yürütülmesine karşıdırlar. (Rumlar %60; Türkler %43) Rumlar’ın %50’si "konfederasyon"u, Rumlar’ın %69’u ve Türkler’in %53’ü "tanıma karşılığında toprak" verilmesini; Türklerin %33’ü "birleştirilmiş bir devlet içinde ileride tam bütünleşmeyi" bir çözüm yolu olarak kabul etmemektedirler. Buna mukabil her iki toplumda 1977/1979 Yüksek Düzeyli Anlaşma için "tolerans gösterilebilir", "tatmin edici olabilir" veya "arzu edilebilir" görüşündedirler. (Türkler %77, Rumlar %64) Bu zeminde yürütülecek görüşmeler sonrasında varılacak *iki toplumlu ve iki bölge politik eşitliğe dayalı* federasyonu öngören çözümün, "tolerans gösterilebilir", "tatmin edici olabilir"

veya "arzu edilebilir" diyen Türkler'in oranı %83; Rumların oranı ise %89'dur. (Kaymak, Lordos, Tocci, 2008:29-31)

3.1. Ada'daki Türk ve Yunan Askerî Varlığının Azaltılması

Adadaki topluluklar arasındaki temel kaygıların hal yoluna konulması kolay olmasa da belirlenmesi önemlidir. Kıbrıs'ın askersizleştirilmesi ve tüm yerel savunma birimlerinin lağvedilmesi, kaygıları giderir mi arttırır mı? Ada'nın güvenlik ve savunması nasıl sağlanacaktır? İki topluluk arasında barış ve güvenlik tesisi için birimlerin lağvedilmesi fikri kabul görse bile yürütmeye aşamasına geçildiğinde pek çok başka sorunu ve çelişkileri su yüzüne çıkarır. Örneğin Kıbrıslı Rumların askersizleştirmeden kastlarının Kıbrıs'taki tüm güçlerin geri çekilmesi olduğu ifade edilmekte fakat ulusal savunma birimi oluşturulmasında nüfus esasını savunmaları bir çelişkidir. Bunun dışında Türkler açısından Türk birliklerinin devamı istenmekte fakat Yunan birliklerinin akıbeti belirsiz bırakılmaktadır.

Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nde toplumlar siyasi eşitler olarak yaşarken, her federe devletin kendi egemenlik alanında iç güvenliklerini sağlamak üzere (yasal savunma hakkına dayanarak) kolluk güçlerini oluşturması mümkündür. (Tamçelik, 2009:12) Kıbrıslı Türkler, Ada'da Kıbrıslı Rumların savunma gücü oluşturması fikrine Ada'da Türk askerlerinin kalmaya devam etmesi halinde itiraz etmeyebilirler. Türk tarafının Ada'dan Türk askerlerinin ayrılmasını istemedikleri yüksek düzeyli doğrudan görüşmelerde açıkça belirtilmektedir. (Associated Press, 2008a.) Buradaki tutumun Kıbrıslı Rumlar için anlaşılır kılınabilmesi de önemlidir. Adada böylesine iyi donanımlı ve büyük bir Türk (askerî) gücü, sadece Kıbrıslı Türklerin varlıklarının güvence altına alınması için olduğu argümanı şüphe yaratmaktadır. (Ker Lindsay, 2008:5)

Her iki toplumda da birbirlerine karşı duyulan kaygıların ve algılanan tehlikelerin yeniden analiz edilerek tatmin edici düzenlemelerin yapılması gereğini ortaya koyan sonuçlar çıkmıştır. (Rumlar %89 Türkler %79). Kıbrısa ait çift katımlı güvenlik gücü oluşturulmasına dair görüşler Rumlarda %72; Türklerde %67 oranında desteklenmektedir. (Kaymak, Lordos, Tocci, 2008:45) Bununla çelişen bir tutum daha belirginleşir; Kıbrıslı Rumlar Ada'nın askersizleştirilmesi ve silahsızlandırılması üzerinde ısrar ederken; Kıbrıslı Türkler de Türk birliklerinin kalmasından yana ısrarcı olmaktadırlar. Annan Planında bu türdeki birliklerin sayılarında ciddi azaltmalara gidilmesini öngören hükümler yer almıştır. Çoğu Kıbrıslı Rum için bu düzenleme kâfi değildi. Onlar açısından geri çekilme çok daha hızlı bir süre zarfında tamamlanmalı ve çok daha önemlisi çekilme planı detayların açıkça belirtildiği kesin bir takvime bağlanmalıydı.

Bunların dışında bir diğer sorun da garantilerle ilgilidir. Tarafların riayet edecekleri bir garanti anlaşmasının olup olamayacağıdır. 2004 yılında tartışılan sorulardan biri Türkiye'nin herhangi bir gerekçeyle Ada'daki güçlerinde bir indirime gitmemesi halinde ne olabileceği ile ilgiliydi. Uluslararası toplum

zorlama iradesi ve kapasitesi ortaya koyabilecek miydi? BM Güvenlik Konseyi'nde UNIFCYP'nin güçlendirilmesini teklif eden karar tasarısı Rusya'nın vetosuna takılmıştır. (Moscow Times, 2004; UN News Centre, 2004; Pravda 2004.)

Yine de her iki taraf açısından güvenlik meselelerinin nasıl bir hal yoluna konulacağı, endişeleri arttırmaktadır. Aynı zamanda birliklerin mevcudiyetinin stratejik derinliği vurgulanmaktadır. (Davutoğlu, 2001:175-180; eleştirel görüş için bkz.: Kalıber, 2005:327) Ancak Ada'daki Rum ve Türk birliklerinin kalıcılığının devam etmesi yönünde alınacak herhangi bir karar, Ada'nın her an bir etnik çatışmaya gebe olduğu hissini her iki taraf açısından daimileştireceği gibi Kıbrıs'ın Ankara ve Atina ile ilişkilerini gerginleştirebilir. Bu bakımdan birliklerin varoluş nedeni, "*bir toplumun diğerine karşı korunması*" olarak ifade edilmemelidir. Gerekçe, bir çözüm ihtimalini ortadan kaldırmaya yönelik muhtemel şiddet unsurlarına karşı tedbirde bulunabilir. *Şiddet veya şiddetin teşviki* yasaklanarak, anlaşma ile sabitlenebilir. Her iki taraf, kendi toplumlarının koruyucuları olarak ön plana çıkmaktansa tüm çözüm sürecinin koruyucuları olarak önplana çıkabilmeli ve böyle algılanabilmelidir.

Üzerinde anlaşılan bir düzenlemenin Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin düzelmesine de imkân sağlaması mümkündür. 1999'dan itibaren yavaş da olsa devam eden Türk-Yunan yakınlaşması ve uluslararası konjonktür, taraflar arasında çatışma ihtimalini azaltmaktadır. Bununla birlikte Kıbrıs'ta varılacak tarihî bir uzlaşma, özellikle Ege uyuşmazlıklarının çözümüne etki edeceğinden, Akdeniz'e ilişkin güvenlik perspektiflerini değiştirecektir. Şimdiye kadar Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan için stratejik bir üs olarak görülmekteyken sağlanacak bir uzlaşma temelinde bu bakışı ortadan kaldıracaktır. Türkiye'nin bakışından Kıbrıs, Yunanistan'ın genişleterek Türkiye'ye karşı cephe oluşturabileceği bir alan olarak (Bilge, 2000; Aydın, Ifantis, 2004; Öniş, Yılmaz, 2008; Anastasakis, Nicolaidis, Öktem, 2009; Kazan, 2002:61) dış politikada Anadolu'nun "yumuşak karnı"nı ifade etmektedir. (Birch, 2003; Kalıber, 2005:327) Reel bir tehdit algılaması olsun ya da olmasın Türkiye'nin dış politikası açısından Ada'da askerî varlık bulundurulması hayatî güvenlik meselesi olarak görülmektedir. (Armaoğlu, 1963:133) Türkiye ve Yunanistan'ın uluslararası pozisyonları dikkate alındığında Kıbrıs'ın bir diğeri için saldırı veya savunma temelinde "değer" taşıdığı iddialarını geçersiz kılmak mümkün olabilir.

Kıbrıs, *güvenlikleştirme* etkilerinden sıyrılarak, konunun tehdit-savunma temelli bakıştan arındırılıp, kamusal alana aktarılmasıyla (Buzan, Waever, Wilde, 1998:29) değerlendirilmesinden vazgeçilerek iki taraf açısından mevcut ve muhtemel sorunlara odaklanarak anlaşmazlıkların giderilmesi sağlanabilir. Bu, Ada'daki Türk tarafının varlığının korunmasını toplumsal amaçlarla birlikte düşünmeyi mümkün kılacağı gibi Ege'de Türk-Yunan yakınlaşmasını güçlendirici etkiler doğuracaktır. Bu yönde atılacak adımlar, Ege ve Doğu

Akdeniz’de “bölücü” ve ayrıştırıcı unsurları ortadan kaldıracak sürecin bir aşaması olarak değerlendirilebilir.

3.2. Garanti Antlaşması ve Müdahale Hakkı

Kıbrıslı Rumlar 1960 Antlaşmaları’nı dayatma olarak görmeye devam etmektedir. Özellikle de Kıbrıs Cumhuriyeti’nin egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumak amacıyla Antlaşma’nın 4. maddesiyle tek veya ortaklaşa olmak üzere Kıbrıs Cumhuriyeti’ne karşı ortaya çıkabilecek muhtemel bir tehdidin bertaraf edilmesine yönelik İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’a anayasal bir sorumluluk olarak yasal müdahale hakkının tanınması en tartışmalı konuların başında gelmektedir. Makarios’u devirerek Ada’nın Yunanistan ile birleştirilmesi (ENOSİS) fikrini gerçekleştirmeyi amaçlayan Kıbrıs’taki Yunan askerî darbesi ve öncesindeki olaylar (1963) nedeniyle Kıbrıslı Türkler’in büyük çoğunluğu, Garanti Antlaşması’nı kendi güvenlikleri için gerekli görmektedirler.

1960 antlaşmalarının olumlu yönlerinin sadece Kıbrıslı Türkler için değil Kıbrıslı Rumlar için de geçerli olduğu akılda tutularak, belirtilmelidir ki bu antlaşmalar Türk tarafının elini güçlendirmekle birlikte, *hukuken haklı siyaseten meşru* konumu diğer tarafı bunun aksi yönde davranmaya da yöneltmektedir. Diğer aktörler (Bkz: Sönmezoğlu, 2006:625-647; Anastasiou, 2009; Uslu, 2000; Uslu, 2006:140-150.) Ada’daki iki toplum için makul önerilerde bulunmak yerine politik/stratejik amaçlarına göre talepler ve öneriler getirme yoluna gitmektedirler. (Canbolat, 2003:198)

2005 yılında yapılan bir kamuoyu yoklamasında bu antlaşmaların devamını kabul edilemez olarak gören Rumların oranı %60, devamının kabul edilebilir olduğunu düşünenlerin oranı %19’dur. Kıbrıslı Türkler içinse bu oranlar sırasıyla %28 ve %62’dir. (Lordos, vd., 2005:11) Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından Garanti Antlaşması, kırmızı çizgi olarak kabul edildiğinden hiç bir görüşmede bu çizgi aşılamamaktadır. Kıbrıslı Rumlar açısından ise bu antlaşmalar kabul edilemez olduğundan çözüm süreci ancak bu antlaşmaların ortadan kaldırılması sonrasında başlayabilir.

Aşılamazlığın kaldırılması için bazı fikirler öne sürülmektedir. Örneğin antlaşmaya dönem sınırlaması getirilmesidir. Örneğin, antlaşma’da bu hakkın Türkiye’nin AB üyesi olmasıyla birlikte ortadan kalkacağı bir hükümle düzenlenebilir. Bu fikir taraflarca üzerinde uzlaşma sağlanması bakımından olumlu bir yaklaşım olarak görülebilir. Türkiye-AB ilişkileri açısından da olumlu yansımalar ortaya çıkarabilecektir. 2000’li yılların başlarında üst düzey askeri yetkililer arasında Türkiye’nin AB üyesi olması halinde Ege sorunlarının ve Kıbrıs sorununun daha hızlı ve daha güvenli çözüme kavuşturulabileceği de dile getirilmiştir. (Özkök, 2003) AB ve 2002 -2004 süreci dikkate alındığında görülmektedir ki Türkiye ve Yunanistan bir üslup değişikliğine giderek, çözüm konusunda tarafları (Kıbrıslı Türkleri ve Rumları) teşvik etmeye

odaklanmışlardır. Bunda elbette Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinde Kıbrıs'ı doğrudan bir sorun olmaktan çıkarmaları etkili olmuştur. (Fırat, 2006: 279)

Kıbrıslı Rumlarca dile getirilen BM Güvenlik Konseyi'nce onaylanması üzerine müdahale hakkının kullanılması seçeneği de vardır. (Faustmann, 2004:52) Bu önerinin, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından reddedileceği şüphe götürmemektedir. (Lordos, 2008.) Türkiye'nin hareketini kısıtlayan hükümlerin konulmasında diretilmesi ise, mevcut şartların aşırı zorlanarak kötüleşmesine sebebiyet verecektir. Benzer şekilde, Kıbrıslı Rumların, Kıbrıs'ın kuzeyinde Türk ordusunun kalmaya devam etmesine rıza göstermeleri de beklenmemektedir. 2004 referandumu sırasında en fazla belirginleşen kaygı (en çok konuşulan) Türk ordusunun Kıbrıs Rum kesimine karşı gerçekleştirebileceği operasyondur. Bu Kıbrıslı Türklerin oldukları yerde kalmaya (yaşamaya) devam etmelerini ve iki toplum arasındaki mevcut ayrılığın sürekli kılınmasını tehlikesini beslemektedir. (Lordos, 2008)

Bu doğrultuda bazı tartışmalı bölgelerin BM denetimine veya başka örgütlerin idaresine verilmesi, toprakların yeniden dağıtımı, yabancı askerlerin adadan ayrılması gibi konuların, yeni ihtilaflar yaratma potansiyeli kuvvetlidir.

4. Kıbrıs'ın Korunması

Ada'da Türk ve Yunan birliklerinin kalmaya devam ettiği ve müdahale hakkının tanındığı statüde bir anlaşma sağlansa dahi, her iki tarafın da anlaşmaya sadık kalmalarını temin edecek ekstra güvenlik tedbirlerine ihtiyaç duyulacağı düşünülebilir. Bu tedbirler iç ve dış çevre koşulları itibariyle incelenebilir.

4.1. İç Güvenlik

Kurulacak cumhuriyetin kolluk kuvvetlerinin teşkilinde toplumların katkılarının eşit olması gerektiği savunulabilir. Nitekim Annan Planı'nda bu husus eşitlik prensibine göre ele alınmaktaydı. (30.md.) Fakat Kıbrıslı Rumların itirazı, teşkilatın yapısında nüfus nispetinin gözetilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır.

Nihai uzlaşmada barış koruma gereksinim bulunacağı fikri de tartışılmaktadır. Her şeyden önce geçmiş dönemlerde toplumlar arası çatışmalar sonrası oluşturulan uluslararası misyonlardan farklı olarak (Kamboçya – UNTAC; Doğu Timor –UNTAET; Kosova -UNMIK) Kıbrıs'ın, sivil unsurlara ya da idarî personele sayıca daha az ihtiyaç doğuracağı ileri sürülmektedir. Verilere göre Ada'daki her iki kesimde de idari kapasite ve demokratik kurumlar bulunmaktadır. Bu bakımdan uluslararası örgütlerin başta BM olmak üzere, Ada'da barışçıl dönüşüm için kurumsal kapasite oluşturma misyonu üstlenmesi teferruat gerektirmeyebilir. (Richmond, 2006:156-169) Kıbrıs'ta barış misyonunun karşılaşılabileceği en önemli sorun, teşkil edilecek gücün kendisi ile ilgili olacaktır. BM gücünün (UNFICYP) Ada'da kalmasına ihtiyaç var mıdır? Bu görevler daha küçük çaplı bir gözlemci güç tarafından mı yoksa güçlendirilmiş bir misyon aracılığıyla mı yerine getirilebilir? 2004 sürecine geri

döndüğümüzde, görev gücünün yeniden tasarlanarak güçlendirilmesi girişimi Rusya tarafından veto edilmişti. (UN Security Council, 2004; Cyprus Mail, 2004)

Nitekim 2003 yılında geçişlere izin veren bir hattın açılmış olması, Ada'da eski dönemlere nazaran geçişlerde görece bir serbestleşme yaşandığını ve kabul görme sürecinin başladığını ifade edebilir. Hat boyunca Türk ve Rum taraflarına geçiş sınırlamasına kısmen son verilmesinin Ada'da taraflar arasında yeniden bir şiddet ve çatışma ortamı yaratmaya müsait koşullar oluşturabileceği korkusu ya da beklentisine karşın, geçişlere izin verilen zamandan bu yana çok az gerilim yaratan durum ortaya çıkmıştır. Genel bir değerlendirilmeye tâbi tutulduğunda, iki toplum arasında sıcak bir çatışma yaşanma ihtimalinin düşük seviyede kaldığı yönündeki genel algılamayı göstermesi bakımından bu tartışmalar önemlidir. Gelineen noktada ve mevcut konjonktürde sorunların çözümü için askerî güç kullanımına iki tarafın da gitmeyeceği söylenebilir.

Taraflar arasındaki ilişkilerin gelişmesi her iki tarafın da sahip olduğu bu tutumdan ileri gelmektedir. 2008 yılında yapılan anketlere göre taraflar açısından süreçte kaçınılması gereken husus da bu noktada yoğunlaşmaktadır. Sorunun çözümünde silahların kullanılmasına karşı duran Türklerin oranı %92, Rumların %89'dur. (Kaymak, Lordos, Tocci, 2008:6-7) Kıbrıslı Rumların %43'ü kabul edilen çözümün işlevsiz kalacağı ve uyuşmazlıkların yanında çatışmaların çıkacağı endişesini taşımakta; %21'i ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılacağından %20'si ise ulusal kimliklerinin kaybolacağından korkmaktadır. Kıbrıslı Türkler açısından ise en büyük endişe %36 oranla soruna bulunan çözümün gerçek bir çözüm olmamasıdır. (Cyprus Mail, 2008)

Meselelerin geçmişin çatışmacı gölgesinden kurtarılarak, politik farkındalık içerisinde değerlendirilmeye başlandığı söylenebilir. Silahlı çatışma ihtimalinin yok denecek seviyede olması çözüm sürecinin başka yeni sorunları beraberinde getireceğinin işaretini de vermektedir. Örneğin, geri dönüşlerin olması halinde göçmenlerin yaratacağı/karşılaşacağı sorunlar, yerleşimciler ve bunların hakları ilk akla gelen konular olmaktadır. İki taraf arasında nasıl ve hangi yönde bir yol izleneceği konusu da bir başka belirsizliktir. Gerilim ortaya çıkar çıkmaz münferit hadiseler birden bire genelleşebilir ve hıncı duygusu yayılabilir. Bu tür karşıtlıklar yeni devlet işlevlerini zayıflatıcı amaçlı kullanılabilir. Bir anlaşmaya gidilmesinin/uzlaşmaya varılmasının önüne geçmek amacıyla için her iki tarafta da gösterilerin olacağı ve bu göstericilerin *olması gereken uğruna* çaba sarf ettiklerini düşündürtecek provakatif eylemlerin gerçekleşme olasılığı bu sürecin ihmal edilemeyecek olgusudur. Bu husus göz önünde tutularak, Ada'daki çatışma ortamının uğradığı değişikliğe rağmen Barış gücünün Ada'da kalmaya devam etmesi çözüm sonrası yapının tamamen şekillendiği zamana kadar makul olacaktır. Nihayetinde tüm tarafların beklentisi odur ki; Kıbrıs adasında bu tür bir amaçla görevlendirilmiş birliklere gerek duyulmamasıdır.

Nihai çözüme ulaşınca ve tüm taraflar açısından işlerliğini kanıtlayınca kadar bir barış gücü varlığına gereksinim duyulmaktadır. Sorulan bir diğer soru şudur: Bu güç hangi uluslararası örgütçe oluşturulmalıdır?

4.2. Kıbrıs'ı Korumak: Dış Savunma

Güvenlik denkleminde barış koruma hususu önemli bir unsurdur. Denklemin bir diğer unsuru da Ada savunmasıdır. Kıbrıs'ta güvenlik, genel yaklaşım itibarıyla dar bir bakış açısı ile sadece ada kapsamında yahut Doğu Akdeniz güvenliği kapsamında tasavvur edilmektedir.

Ada'da hem toplumların bir diğerine karşı nasıl korunacağı hem de Ada'nın üçüncü devletlerden nasıl korunacağı meselesi üzerinden güvenlik konusu tartışılmaktadır. Aslında Kıbrıs'ın güvenliği ele alınırken daha geniş perspektiften yaklaşma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Geçerli anlayışta çözümü takiben, iki toplum arasındaki ilişkileri olumlu etkileyecek ve İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'yi içine alan uluslararası toplum tarafından desteklenecek yapı çıkmalıdır. Muhtemel bir çözümün temel prensibinin, bu tür yabancı güçlerin Ada'da bulundurulmaması fikri, iki toplum arasındaki bölünmeye yol açan faktörleri bertaraf etmede önemli rol oynamasına rağmen Kıbrıs'ı gelecek koşulların belirsizliğine bırakmaktadır.

Örneğin, Yunanistan ve Kıbrıs Rum yönetimi arasında imzalanan ortak savunma doktrini çerçevesinde Yunanistan bu doktrin ile Kıbrıs'ın savunmasını üzerine aldığı açıkça ilan etmesi ve Kıbrıs Rum yönetiminin 1997 yılında Rusya'dan almak istediklerini açıkladıkları S-300 füzeleri (Çakar, 2002:333-334, Sönmezoglu, 2006:620-621; İşyar, 2009.) Türk-Yunan ilişkilerini gerginleştirdiği gibi, sorunun askerî boyutunu güçlendirmiştir. (Büyükçolak, 2002:88) Doğu Akdeniz ülkesi olan Kıbrıs, iki etkili ve görece istikrarlı devlet olan Türkiye ve Yunanistan haricinde istikrarsız Orta Doğu ile de etkileşim içindedir. Suriye, Lübnan, İsrail ve Mısır gibi devletlerle birlikte uluslararası dengelerin güç rekabeti ölçeğinde değerlendirmeye müsaittir.

Çözümde Türk-Yunan rekabeti veya Kıbrıs'a özel şartlar açısından bakılarak güvenliğin kavramsallaştırılmasının büyük riskler taşıdığı geleneksel görüş itibarıyla savunulabilir. Kıbrıs'ta olabilecek bir çözümün daha geniş jeopolitik perspektiften yola çıkılarak kodlanması gereklidir. Kıbrıs'ta güvenlik sorununun sadece Ada'daki tarafların bir diğerine ve Ege'deki iki komşunun karşılıklı rekabetinin izdüşümlerine denk geldiği savunulamaz. Ege'de komşu devletler arasındaki sorunların çözülmesi söz konusu olsa dahi Kıbrıs, bölgesel ve uluslararası güvenlik meselelerinin dışında değildir. Realist perspektiften (geleneksel) Kıbrıs Adasının savunma unsurlarından hariç tutulması ya da savunmasının kısıtlı konulara ilişkin (kıyı güvenliği vs.) planlanması gerçekçi ve makul görünmemektedir. Yakın gelecekte Akdeniz ülkelerinin birbirlerine karşı savaşmayacakları kuvvetle muhtemel olsa da, görünmeyen gelecek için bu ihtimalin geçerliliği bugünden savunulamaz.

Belirtilmesi gerekir ki, güvenlik, sadece devletlerden yönelen tehditlerle ilişkili bir kavram değildir. Güvenliğin yeni tanımları terörizmden, kaçakçılığa, kitle imha silahlarından insanî güvenliğe çeşitlenen bir içeriğe sahiptir. Kıbrıs'ta çözüm sonrasında kurulacak devletin, bu sorunlarla başa çıkabilmesi beklenir. Hem Türk hem de Rum tarafı bu pencereden bakıldığında kendi savunma güçlerinin tasfiye edilmesini makul bulmayacaklardır. Yine de üzerinde fikir teatisi yapılacak birtakım öneriler de bulunmaktadır. Adanın tümünden askerden arındırılması fikri bir tarafa bırakılarak mevcut silahlı kuvvetlerin Ada'nın savunması bakımından vazgeçilemez olduğu savunulabilir. En nihayetinde Ada kendisine yönelen veya etkileyen pek çok güvenlik riski ve tehdidi ile karşılaşacaktır. Silahlı kuvvetlerin varılacak çözüm sonrasında yeniden ihdas edilmesi ve bu birim içindeki görev dağılımları üzerinde fikir ayrılıkları bulunması, belirgin riskleri işaret etmektedir.

Bir diğer yaklaşım da sınırlandırılmış savunma kapasitesi oluşturmaktır. dünya üzerinde bazı devletler belirgin tehdit ve/veya düşman tanımlamaları dışında tutularak askersizleştirilmiş bazıları da savunmaları bakımından diğer devletlerin sorumluluğuna tâbi kılınmıştır (Andora, Kosta Rika, Dominik, Grenada, Haiti, Liechtenstein, Mauritius, Vatikan) Bunların dışında bazı devletlerin daimi orduları olmasa da savunma yetenekleri bulunmaktadır. Örneğin NATO üyesi İzlanda'nın böyle bir daimi ordusu bulunmamakla birlikte hava savunma sistemleri ve silahlı sahil güvenlik güçleri bulunmaktadır. Bu noktada ikinci bir alternatif olarak Kıbrıs'ın daimî ordusu olmaksızın savunma yeteneklerine erişmesi fikri dile getirilebilir. Sahil güvenlik ve hava savunma sistemleri ile Kıbrıs'ın kaçakçılık, deniz trafiği insanî güvenlik gibi yeni güvenlik risklerine karşı savunma fonksiyonu icra etmesi mümkündür.

Bir diğer alternatif de tek ya da birlikte Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ın güvenliğini sağlamasıdır. Türkiye'nin adaya yakınlığı ve sahip olduğu ordusunun imkân ve yetenekleri göz önünde tutulduğunda Ada'nın tehditlere karşı savunulmasında en etkili gücün Türkiye olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna mukabil, Kıbrıslı Türklerin en ufak tedirginlik duymayacakları ne kadar açıksa Kıbrıslı Rumlar açısından bunun kabul edilmezliği aynı nispettedir. Rumlar açısından bu alternatif, Türkiye'nin resmî protektorasına tâbi kılındıkları anlamına gelecektir ki bu da tarihin gölgesinin Kıbrıs üzerinde yeniden vurması olarak gösterilebilir. (Ker-Lindsay, 2008:20)

Rumların bakışı şöyle ifade edilebilir: Bir AB üyesi olarak Kıbrıs'ın varlık ve güvenliği, üyeliği gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belirsiz bir başka aday devletin sorumluluğuna veya AB-Türkiye ilişkilerine tevdi edilemez. Avrupa Birliği politikaları göz önünde bulundurulursa, Kıbrıs bir pazarlık unsuru olarak sürekli masada olacaktır. Sahip olduğu imkân ve yeteneklere rağmen Türkiye'nin Kıbrıs savunmasında tek başına lider role sahip olması savunulamaz.

İngiltere'nin durumu biraz daha farklıdır. Hali hazırda İngiltere'nin egemenliğinde iki askerî üs bulunmaktadır. Buna rağmen İngiltere'nin Ada'nın

spesifik güvenlik sorunlarına ilişkin aldığı herhangi bir pozisyon bulunmamaktadır. Nihayetinde bu üsler İngiltere'nin çıkarlarını, "Orta Doğu güvenliği" denkleminde korumak üzere muhtemel askerî operasyonlara destek unsuru sağlamak temelinde işlevselleştirilmiştir. Sönmezoğlu'nun ifadesi ile İngiltere açısından Kıbrıs politikası "bir üs olarak Kıbrıs yerine, Kıbrıs'ta bir üs" yönünde değişmiştir. (Sönmezoğlu, 2000:81)

İngiliz dış politikasının seyrine bakıldığında bu devletin yeniden pozisyon oluşturma niyeti görülmemektedir. Askerî imkânlarını Kıbrıs'ın savunması amacına uygun değiştirmek isteyecek İngiltere, askerî kapasitesini yeni duruma uyumlaştırmanın getireceği ekonomik maliyeti, politik ve stratejik pozisyon değişikliğinin yaratacağı ekstra politik maliyetlerle beraber hesaplamak durumundadır. 2003 yılında özellikle referandumun olumlu sonuç vermesi çabasının yoğun olarak canlı tutulduğu uluslararası ortamda İngiltere, Batı Üs Alanı (Western Sovereign Base Area) oluşturmak isteğini resmî olarak dile getirmişse ve (The Independent, 2003) ve 2003 yılında üs topraklarının yarıya yakınına yeni oluşturulacak devlete terk etmeyi teklif etmişse de Ada'daki üslerin 1960 Antlaşmaları ile tespit edilmiş statülerinin korunmasını ve yapılacak yeni düzenlemelerin İngiltere'nin egemenlik haklarını ihlal etmemesi gerektiğini de savunmuştur. (Tamçelik, 2009:247-248)

Üstelik İngiltere tek başına lider rolü almak istese bile Ada'daki her iki toplum da bunu kabul etmeye yanaşmayacaktır. Özellikle Kıbrıslı Rumlar açısından İngiltere'nin üslerin egemenliğini elinde bulundurması sömürge tarihini canlı tutan bir kalıntıdır ve çoğu Rum'a göre toprakların boşaltılarak egemenliğinin Kıbrıs devletine verilmesi şarttır. Nitekim Rum yönetimi üslerin boşaltılması ve egemenliğin devredilmesine yönelik çabalarını 2007'den itibaren yoğunlaştırmıştır. (Cyprus Mail, 2007) 23 Mart 2012 tarihinde Rum Meclisi İngiltere'nin Kuruluş Anlaşmaları'nı sürekli ihlal ettiği ifade edilerek; İngiliz üslerinin varlığının "*Kıbrıs vatandaşlarının temel insan haklarının ihlali, Kıbrıs devletinin egemenlik ve toprak bütünlüğünün sakatlanması*" anlamına geldiği ve "*Uluslararası hukuka ve BM'nin ilgili kararlarına göre İngilizler'in Kuruluş Anlaşmaları'ndan kaynaklandığını iddia ettikleri hakları, sömürge kalıntısıdır ve dolayısıyla Kıbrıs halkının duygularını kışkırtan, bariz bir zaman yanılışıdır*" denilerek üsleri oy birliği ile kapatma kararı almıştır. AKEL partisinden Lukaidis, İngiliz üslerinin varlığına karşı olduklarını isteklerinin ise adanın tamamen askersizleştirilmesi olduğunu söylemiştir. (Gündem Kıbrıs, 2012)

Kıbrıslı Türkler açısından üslerin kaygı veren bir yanı bulunmamaktadır. Durum böyle olmakla birlikte Türkler açısından da Ada'nın güvenlik ve savunmasının bütünüyle İngiltere'ye tevdi edilmesi düşünülemez. İngiltere'nin Kıbrıslı Rumlarla birlikte hareket edeceği kanısı (1963 ve sonrası gelişmelerinin hafızalarda canlı olması) hem de bu iki tarafın AB içinde bir arada bulunmaları sebebiyle ortak çıkarlarının bulunduğu anlayışı Türklerin İngiltere'yi lider

pozisyonda görmek istememeleri için yeterli gerekçeyi oluşturmaktadır. (Ker-Lindsay, 2008:21-22)

5. Uluslararası Örgütler ve Kıbrıs'ın Güvenliği Meselesi

Annan planına karşı çıkanlardan bir kısmı bu ve bundan önceki planların, diğer kısmı da 1960 Antrlaşmalarının dış güçler tarafından empoze edildiğini, işlev göremeden bir kaç yıl içinde çöktüğünü, her iki tarafı da uluslararası müdahalenin yarattığı acılara maruz bıraktığını ileri sürmüşlerdir. Tarafların güvensizlikleri, 40 yıla yakın süredir Ada'nın bölünmüşlüğüne devam etmesi, reelpolitiğin katı ve dar perspektifi, tarihi olaylar ile birleştiğinde sorunun ve çözüm sonrası konuların ele alınması, *güvenlikleştirme*nin devam ettiğini göstermektedir.

Bununla birlikte Ada'nın güvenliğinin sağlanmasında uluslararası örgütlerin üstlenebileceği rol ve sorumluluklara da değinmek gerekecektir.

5.1 Birleşmiş Milletler

Çözüm sonrası Ada'da güvenliğin sağlanması meselesi konuşulduğunda öne çıkan ilk aktör BM olmaktadır. 1964'ten itibaren BM, Ada'daki barış görüşmelerinin devam ettirildiği uluslararası platformdur. Buradaki koşullar 184 sayılı Güvenlik Konseyi kararınca oluşturulan BM Barış Gücü (United Nations Force in Cyprus-UNFICYP) tarafından kontrol edilmektedir. BM'in burada görev yapmaya devam etmesi destek bulabilir. Bununla beraber başka alternatiflerin de olduğu bunların da tartışmaya dâhil edilmesi gerektiği de dile getirilmektedir. 50 yıla yaklaşan zaman dilimi içinde BM konuşturduğu gücün misyon ve yapısında değişikliğe gidilmesi fikri öne sürüldüğü gibi bunların dışında uluslararası bir örgüt yerine bölgesel bir örgütün Ada güvenliğinde etkin rol alması gerektiği üzerinde de durulmaktadır. (Ker-Lindsay, 2008:23-24)

BM'in göreve devam etmesi söz konusu olsa dahi, her iki taraf da Ada'nın güvenliğinin bu örgüt tarafından tüm unsurlarıyla sağlanabileceği hususunda ciddi kuşku bulmaktadır. BM üyeleri arasında da örgütün bir devletin güvenlik ve savunmasının tamamını üstlenerek bu denli büyük çapta bir sorumluluk alması önerisi destek bulmayacaktır. Bunun dışında böyle bir gücü, kim hangi kaynaklarla oluşturup ne tür yeteneklerle donatacağı? Komuta kimde olacaktır? Sevk ve idaresi nasıl yapılacaktır? Bu sorular, böyle bir projeksiyonun pek de gerçekleştirilebilir olmadığını göstermektedir. Genellikle BM güçleri hafif silahlarla donatılmaktadır. Böyle bir gücün ağır silahlarla donatılmasının maliyetini ileride kurulması söz konusu olacak devlet üstlenirse dahi, üstlenilen sorumluluk bir uluslararası örgüt olarak BM'in varoluş amacını aşmaktadır. (Codner, 2008:59-61)

Bunun dışında Ada'da BM'e duyulan güven Türkler'de %39 Rumlar'da %44'tür. (Kaymak, Lordos, Tocci, 2008:25-26) BM ve Barış gücüne duyulan güven her iki toplum açısından en düşük seviyededir. 2007 yılında BM'ce yapılan kamuoyu yoklaması da benzer sonuçlar vermiştir. (UN Peacekeeping Force in Cyprus, 2007)

Şu da bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır ki AB, soruna çözüm arayışında BM'den daha fazla muhatap alınmak durumunda kalınacaktır. (Canbolat, 2003:208) Bunun süreç içinde nasıl gelişeceği belirsizdir. Fakat pratikte farklı toplumların yaşadığı devletler örneğinde Kıbrıs'a özgü bir formülleştirme yapılabilir.

5.2 NATO

Kıbrıs'ın dış güvenliğinin sağlanmasında bir diğer seçenek de NATO'dur. Türkiye ve Yunanistan'ın üye olduğu bir güvenlik örgütü olmasının yanı sıra son dönemlerde BM misyonlarının yerine getirilmesinde en etkin rol oynayan ittifak olması itibariyle de NATO, ilk bakışta Kıbrıs'ın hem iç hem de dış güvenliğinin sağlanmasında en uygun araçlara sahip örgüt görüntüsü sunmaktadır. Barışı koruma görevinin doğrudan NATO tarafından üstlenilmesi fikri Adanın askersizleştirilmesi tartışmaları sürerken dile getirilmişti. (Ghada Khouri, 1999, s.15 ve 76.) Yine de NATO'nun bu görevi üstlenmesi halinde de karşılaşılabilecek sorunlar bulunmaktadır. Adadaki taraflar açısından NATO'nun varlığını destekleyenler ve ona karşı duranlar söz konusu olduğu gibi, Türkiye'nin ABD ile ilişkileri doğrultusunda NATO'nun etkinliğine şüpheyle yaklaşılabilir ve kuvvetli itirazlarla karşılaşılabılır.

Kıbrıslı Rumlar NATO'nun, Yunanistan'a nazaran Türkiye'ye daha fazla önem ve ağırlık attettiğini öne sürerek gelecekte mümkün olabilecek üyelik sürecine olumsuz yaklaşmışlardır. (Clerides, 1993:124). Elbette ki Türkiye'nin, Kıbrıs Rum kesiminin NATO üyeliğine karşı olduğu da belirtilmelidir. 1963 yılında taraflar arasında çatışmalar başladığında Kıbrıs Rum tarafı NATO'nun müdahil olmasını desteklerken ABD'nin Yunanistan'daki cuntaya destek vermesi ve 1974'teki ikinci müdahale karşısında Türkiye'ye karşı alınan politik tavır nedeniyle ABD'nin ve NATO'nun Rum tarafındaki algılanışına etki etmiştir. AKEL üyelerinin NATO'ya kuşkuyla bakmalarının kökeni burada yatmaktadır. (Dunphy, Bale, 2007:287-304) 2008 yılında parti başkanı olarak seçilen Hristofyas, Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesine NATO'ya nazaran daha fazla önem atfetmektedir. Üstelik NATO, SSCB'nin çöküşünü hazırlayan batının siyasi-askerî bir aracı olarak olumsuz bir algıya da sahiptir. (Ker-Lindsay, 2008:21-22) NATO'ya tam üyelikten kaçınmanın yolunu açan seçenek olarak ifade edilen Barış için Ortaklık (BiO) da Hristofyas tarafından reddedilmiştir (Associated Press, 2008b)

AKEL'in politik tavrı, güncel gelişmelerle şekillenmektedir. Bunlardan biri Rusya'nın NATO genişlemesine karşı aldığı tavırda somutlaşmaktadır. (Ağustos

2008 Gürcistan müdahalesi). Başta AKEL olmak üzere Rum Kesimindeki yaygın kanaat, Rus yönetimi ile husumet yaşanmamasına gayret edilmesi gereğidir. Rusya ile ilişkileri asimetrik olsa da yakın olarak tanımlanmasına engel teşkil etmemektedir. Rusya'nın varlığından faydalanmaktadır. Kıbrıslı Rumlara göre, Rusya ABD ya da İngiltere'den gelebilecek olan baskılara karşı kendilerine direnç noktası sağlayabilecek yegâne güç olmasından dolayı hayati rol oynamaktadır. Rusya'nın önemi BM Güvenlik Konseyi'ndeki veto hakkıyla açıkça ortaya çıkmaktadır. Nitekim, BM görev gücünün güçlendirilmesi ve askersizleştirme sürecinin başlatılması için silah ambargosu uygulanmasına ilişkin karar tasarısı Rusya tarafından veto edilmiştir (Fautsmann, 2006:23). Kıbrıs Rum yönetimi, Rusya'nın önde gelen müttefiki olarak görülmekten uzak olsa da Avrupa Birliği açısından odaklanılması gerektiren Kıbrıs meselesini yaratmış olması Rum tarafının başarısı olarak değerlendirilebilir. Rum yönetimi, NATO ile ilişkilerini güvenlik algılamalarındaki karşıtlıkları kullanarak planlamaktadır. Rusya, Rum yöneticiler nezdinde ABD, NATO ve AB ile ilişkileri çerçevesinde dengeleyici olarak öne çıkmaktadır. Hasmane değilse de NATO'ya karşı Rum kesiminin güvensizliğini ortaya koyması, Rusya ile iyi ilişkileri ile bir arada ele alındığında NATO'nun Ada'da güvenlik aktörü (gerek çözüm sonrası güvenlik yönetimi kapsamında gerekse barış koruma veya geniş çaplı güvenlik ve savunma işlevleri kapsamında) olabilmesi ihtimali zayıflamaktadır.

Sonuç olarak NATO'nun güvenlik sağlamadaki rolü tartışmalıdır. Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun stratejileri ve konsepti değişmiş olsa da BM kontrolü altında barış operasyonlarına katılarak etkin bir politik aktör olarak ön plana çıkmakla beraber, Rumlar açısından Türkiye'nin ağırlığı, işlevleri ve önemi dikkate alındığında ittifakın güven yerine kuşku yaratan imajı henüz değişmemiştir.

5.3Avrupa Birliği

Tarafların siyasal eşitliklerinin yalnızca Ada dâhilinde değil aynı zamanda uluslararası platformlarda ve uluslarüstü (supranational) düzeyde AB içinde de muhafaza edileceği ifade edilmektedir. Uluslarüstü sistem olarak AB, diğer uluslararası örgütlerden farklı bir sistemdir. Bu sistem içinde sınırların ve toprakların anlamı tamamen farklıdır. (Canbolat, 2011:27-33) Topraklar meselesi üzerinde en zor uzlaşma yakalanacak meseleler arasında olmakla birlikte AB sistemi, uzlaşmanın ağır yükünü (bedelini) taraflar açısından hafifletebilecektir. (Tocci, 2003)

Aralık 1999 Helsinki zirvesinde AB, Kıbrıs sorununun çözülmesini üyelik sürecinin tamamlanmasının (Güney Kıbrıs için) ön koşulu olmaktan çıkarmıştır. Zirve bildirisi'nin 9. paragrafının b bendindeki ifadede, siyasî çözümün AB'ye katılımı kolaylaştıracağını altı çizilmiş ancak kapsamlı bir çözüme ulaşılamamış olsa da Konsey'in üyelik kararı vermesi için bu husus bir

ön şart sayılmayacağı açıkça belirtilmiştir. (1999 Helsinki Sonuç Bildirisi) 2004 yılında AB üyelik sürecinin tamamlanmasıyla birlikte Rum tarafı üzerinde AB'nin baskısı artık söz konusu değildir. Burada AB'nin Türkiye üzerindeki koşullandırmasından bahsedilmektedir. Türkiye-AB ilişkilerinde Kıbrıs meselesi, içinde bulunulan koşullar itibariyle Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin çözmesi gereken mesele olarak algılanabilmektedir. Bu bakımdan üyelik süreci itibariyle her iki tarafın pazarlık gücünde dengeler Türkler aleyhine değişmiş olduğu kanısı hâkimdir. (Canbolat, 2003: 206; Tocci, 2003) Yunanistan'ın bu meseleyi AB süreci içinde çözme stratejisinin başarılı olduğu ifade edilmektedir. (Fırat, 2006:278) Nitekim Türklerin AB'ne duyduğu güven %39, Rumların %71 olarak ölçülmüştür. (Kaymak, Lordos,Tocci, 2008:25-26)

AB'nin genişleme politikası çerçevesinde değerlendirilen Kıbrıs'ın üyeliği meselesi dar bir perspektif olarak görülebilir. Fakat genişleme sürecinin de AB'nin kimlik oluşturma sürecinin bir parçası olduğu unutulmamalıdır. (Canbolat, 2011:295-299; Bilgin, 2003:204-208) AB genişleme politikasının Kıbrıslı Türkleri AB nezdinde *azınlık* konumuna düşürdüğü ve Kıbrıs adına Rum yönetiminin üyeliği için koşullar zorlanarak *dolaylı enosis*'i (Manisalı 2000:88) sağladığı da söylenebilmektedir. (Canbolat, 2003:203)

Bu yaklaşımdan yola çıkılarak Türkiye'nin AB'ye katılımı Türkiye-AB ve Kıbrıs ilişkilerinin temelini kökten değiştireceği ifade edilebilir. (Canbolat, 2003:204) Rumlar açısından tedirginlik yaratan husus da burada başlıyor. Eğer Türkiye'nin AB üyeliği gerçekleşmez ise Antlaşmadaki müdahale hakkı kalıcı olacaktır. Kıbrıslı Türkler ve Türkiye'nin geleneksel politikası itibariyle ilk bakışta AB, Ada'daki güvenlik aktörü rol oynayacak alternatifler arasında tercih edilmezlerin başında gelmektedir. Elbette ki burada yatan esas neden AB üyesi olmayan Türkiye'nin Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesiminin üyeliği karşısında dezavantajlı konumda bulunmasıdır. Meseleye müdahil olacak AB ile bu örgüte üyelik süreci devam eden Türkiye'nin ilişkilerinin gerginleşmesi kuvvetle muhtemel görünmektedir. Böyle bir gerginleşmenin yaşanması ihtimali büyüktür. AB sistemi içinde bazı tarafların Türkiye'nin üyeliğine karşı net tavır sergilemesi (Fransa, Avusturya gibi) bu ihtimalin hiç de uzak olmadığını ortaya koymaktadır. (Ker-Lindsay, 2008:29-30, Canbolat 2011:323-338, 425-434)

Kıbrıs'ın AB'ne üyelik sürecinin tamamlanması, Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin Ada'da Kıbrıslı Rumların güvenlik endişelerini analiz etmeye yönlendirildiği bir süreci de temsil etmektedir. Kıbrıslı Türklerin AB'den dışlanmama endişesi, Türkiye'nin Kıbrıs meselesinin AB ile ilişkilerini sekteye uğratmayacak bir seyir alması istenci yönlendirici diğer etkenler olmuştur. BM, 2003-2004 sürecini Kıbrıs sorununun çözümüne olumlu bir etki yapabileceğini düşündüğü şu doğrultuda hızlandırmıştı: AB genişleme politikası, Kıbrıslı Türklerin direncini zayıflatabilecek ve Rumları da AB'ye katılımlarını geciktirmek istemeyeceklerinden süreçte yapıcı rol oynamaya teşvik edecekti. Oysa ki Kıbrıs'taki toplumlar açısından karşılarında farklı koşullar vardı.

Rumların AB üyeliğini garanti etmiş olmaları nedeniyle tarafların süreçte karşı karşıya oldukları baskılar birbirlerine denk değildi. Rumlar 1 Mayıs'tan sonra Annan Planından çok daha iyi ve kendi lehlerine düzenlemeler sunan bir plan üzerinden meselenin halline odaklanmışlardı.

Türkiye ve Kıbrıslı Türkler planın oylanması neticesinde AB'nin daha önce deklare ettiği 259 milyon avroluk yardımın serbest bırakılacağını ve uygulanan ticaret yasağının kaldırılacağını beklemekteydiler. Fakat AB üyesi sıfatıyla hareket etme imkanı bulan Kıbrıs yönetimi *de facto* tanıma anlamına geleceğini öne sürerek bu yardımların ve ticaret kararının çıkmasını engellemiştir. Bunun dışında süreç Brüksel zirvesinde Türkiye aleyhine bazı taleplerin yapılmasına doğru evrilmiştir. AB, Türkiye'nin AB üyesi bir devleti yasal ve meşru olarak kabul edip tanımaksızın katılım görüşmelerine başlamasının mümkün olmadığını resmî olarak duyurmuştur. Buna mukabil Türkiye de Ankara Antlaşması'nın AB'ye yeni katılan on devlet için genişletilmesi hususunda bunun Kıbrıs yönetimini *de facto* tanımak anlamına gelmediğini şerh düşmüştür. (Turkish Daily News 2004)

Eşitsizlik algılaması eşitsiz olmak kadar önemlidir. İronik olarak Kıbrıslı Rumlar da AB'nin güvenlik aktörü olarak devreye girmesine olumlu yaklaşmayabilirler. Burada Ada'nın hem iç hem de dış güvenlik gereksinimlerini yeterli ölçüde karşılayabilme kapasitesi öne çıkmaktadır. AB'nin böyle bir kapasiteye sahip olup olmadığı da tartışmalıdır. Bunun dışında Ada'nın güvenliğini sağlamak, siyasal sistem olarak AB'nin aldığı sorumluluklar arasında mıdır? Kısaca ifade edilmelidir ki AB için güvenlik; kimlik, demografik gelişim, refah ve demokratikleşme ile ilgili kavram içeriğine sahiptir. Örneğin AB, AB'nin Kıbrıs'a ilişkin güvenlik sağlayıcı politikalarından biri, sivil toplumun güçlendirilmesini sağlama amaçlı bir eylem planı (Cypriot Civil Society in Action) olmuştur. (EU, 2008)

AB- Türkiye ilişkileri göz önünde tutulduğunda bir başka husus daha öne çıkmaktadır: AGSP. Kıbrıs AGSP dışında bırakılmıştır. Üzerinde varılan uzlaşma itibarıyla NATO üye ülkeleri ve barış ortaklığında (BİO) olan ülkeler AGSP operasyonlarında yer alacaktır. Malta ve Kıbrıs barış ortaklığı yapısı dışında kaldıkları için bunun dışında tutulmuşlardır. (Canbolat, 2011:365-367) Daimi bir ordusu bulunmayan AB hali hazırda Kıbrıs'ın güvenliğini uzun dönemli sağlama taahhüdü verebilir mi? NATO ile yakın işbirliğine gereksinim duyan AB, NATO'nun imkân ve yeteneklerine de erişmek istemektedir. Türkiye'nin ittifak üyeliğinden kaynaklanan hakları AB'nin Ada'daki savunma ve güvenlik görevlerini yerine getirmesi hususunda doğrudan etki doğurmaktadır. Bu bakımdan AB'nin güvenlik aktörü olarak NATO'dan bağımsız işlev yerine getirmesi şüphelidir; politik ve pratik gerekçelerle AB alternatifi gerçekçi olmamaktadır. (Ülgen, 2008:97-103) Hem barış koruma işlevi hem de savunma ve güvenlik işlevi için yeterli kapasiteye ulaşması Türkiye'nin AB üyeliği ile gerçekleşebilecektir. (Canbolat: 2011; Dempsey

2004) Buna mukabil, Türkiye ile ilişkilerini Rumların çıkar algılamaları doğrultusunda gerginleştirme yoluna gitmiştir. (İnat, Duran, 2005:37; Baç, Güney, 2005:287-288) AB, bölünmüş Kıbrıs'ın üye alınmasının sistemde yaratacağı olumsuzlukların farkındadır. Öncelikle Kuzey kesimi ile ilişkilerin nasıl normalleştirileceği bir muammadır. Ana etkinlik alanlarından biri olan güvenlik ve savunma politikası itibariyle de Türkiye, Kıbrıs'ın bu kapsamdan hariç tutulmasını sağlamıştır. AB'nin üyeliğe ilişkin olumlu karar vermesi, NATO ile AB ilişkilerinin güvenlik ve istihbarat konularında yakınlaştırılıp güçlendirilmesine olumsuz etki yaratmıştır. Bunun haricinde 2004'e kadar izlenen politika itibariyle, genişleme politikasının maksadını barış ve güvenlik alanını büyütme olarak ifade eden AB'nin Kıbrıs sorununa yaklaşımıyla kendi inandırıcılığına büyük hasar vermiştir.

AB'nin güvenlik yaklaşımı "Avrupalılaştırma" (*europeanization*) politikası çerçevesinde kimlik oluşturma süreçlerinin devreye sokulmasını gerektirmektedir. Ulusüstü bir siyasal sistem olan AB'nde güvenlik, modern/post modern silahlarla ve reelpolitiğin stratejik izdüşümlerinin ele alınmasını değil, ortak güvenliği oluşturacak *kimlik ve meşruiyet* ile bağlantılı fonksiyonelliği odak almayı gerektirdiğinden, Kıbrıs AB sisteminde hukukî ve kurumsal açıdan çözülmesi gerekne bir iç mesele haline gelmiştir. AB'nin temel stratejilerinden biri de Rum yönetimi ile Türkiye arasında denge sağlamak olmuştur. (Canbolat, 2011:424)

Sonuç

Güvenlik üzerine yapılan görüşmeler ve tartışmalar, Kıbrıs sorununun en fazla kutuplaşmış meselelerini içinde barındırmaktadır. Özellikle tarafların kendi aralarında hangi *ilke* temelinde güvenlik konularını belirleyecekleri belirlenememektedir. Güvenlik, tehdit ve tehlike algılamalarının kaynağı sorgulanamamakta ve ne tür bir güvenlik mimarisi üzerine çalışılacağı konuşulamamaktadır. Güvenlik konuları denilince yoğunlaşılacak konular askerî birliklerin kimlerden ve hangi oranda teşkil edileceği, Türk ve Yunan birliklerinin kalıp kalmayacakları, müdahale haklarının devam edip etmeyeceği ya da ortak savunma antlaşmalarının durumu olmaktadır. Güvenlik yapısının çözmek üzere işlevsellik göstereceği *sorunların* ortaklaşa tespit edilmesi çabasına girilmediğinden; güvenlik dosyalarının sürecin sonunu temsil eden evraklardan öteye geçmemesine neden olmaktadır. Tehdit tanımları ve algılamalarına dair analizler her iki tarafın, Türkiye ve Yunanistan'ın da görüşlerini içermek bakımından tamamlayıcı nitelikte ve tüm tarafların kaygılarına simultane cevap verecek bir güvenlik mimarisi oluşturularak tüm aktörler arasında yakınlaşma sağlayacak uyumlu bir zemin yaratılabilir. Kıbrıslı Rumlar 1974 tarihini referans alarak, bu tarihten önceki kanlı olaylardan ve düzenin ihlali girişimlerinden (darbe) hiç bahsetmeyen bir tavır takınırken; meseleyi meşruiyet ve toprak bütünlüğünün ihlali çerçevesinde "uluslararası hukuk ihlal edilerek bağımsız ve

egemen devletin varlığına son vermek" üzere bulunan işgal güçleri noktasında odaklamaya devam etmektedirler. Kıbrıslı Türkler ise, asimetrik etnik güç/şiddet olayları çerçevesinde tarihsel düşmanlıkları (Enosis, Helenik hegemonya...) dile getirerek, Ada'nın Türk toplumu için güvensizlik yarattığını ve bu nedenle Garantör devlet olarak burada kuvvet bulundurabileceğini, Kıbrıs Antlaşmalarına aykırı davranan tarafın Rum kesimi ve AB olduğunu iddia eden fakat 1960 Antlaşmalarında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bütünlüğünden veya bölünemezliğinden hiç bahsetmeyen politika söylemi oluşturmaktadır.

Türk tarafının politik argümanları hukukî argümanlarından; Rum tarafının hukukî argümanları politik argümanlarından daha güçlüdür. Yeşil hat toplumlar arasında bir bariyer olmaktan çok iki taraf arasında uluslararası toplumun desteği ve sivil toplumun çabaları ile giderilecek güvensizlik halini yansıtan bir *ayna* olarak kullanılabilir.

Kaynakça

- Cyprus at a Glance, (2011). Republic of Cyprus. [http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/F49D254EE56DC233C225759400251D9D/\\$file/Cyprus%20at%20a%20Glance%20%282.20%20MB,%202011%29.pdf](http://www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/All/F49D254EE56DC233C225759400251D9D/$file/Cyprus%20at%20a%20Glance%20%282.20%20MB,%202011%29.pdf)
- Anastasakis, O., Nicolaidis, K., Öktem, K., (eds) (2009). *Under the Long Shadow of Europe: Greeks and Turks in the Era of Post-Nationalism*, Brill:Leiden.
- Armaoğlu, F. (1963). *Kıbrıs Meselesi: 1954-1959*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Associated Press (2008b). 'A Glance at Dimitris Christofias, Winner of Cyprus Presidential Election', , 24 February.
- Associated Press, (2008a), "Turkish Cypriots: Security Guarantees Needed", 10 September.
- Athanasios, P., (1991). "Greece's Strategic Doctrine: In Search of Autonomy and Deterrence", In: D. Constans (ed.), *The Greek -Turkish Conflict in the 1990's: Domestic and External Influences*, (s.93-109). Macmillan Londra.
- Aydın, M. "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", *A.Ü. SBF Dergisi*, Cilt. 51, Ocak-Aralık, N. 1-4, 71-114.
- Aydın, M., Ifantis, K., (eds) (2004), *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean*. London: Routledge.
- Ayman, G., (2004). "Türk Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit", F. Sönmezoğlu (der), *Türk Dış Politikasının Analizi*, (s. 493-506). İstanbul: Der yayınları.
- Baç M. M., Güney, A. (2005). "The European Union and the Cyprus Problem 1961–2003", *Middle Eastern Studies*, Vol. 41, No. 2, March, 281 – 293.
- Bilge, S., (2000). *Büyük Düş: Türk –Yunan Siyasi İlişkileri 1919-2000*, 21. Ankara: Yüzyıl Yayınları.
- Bilgin, P., (2003). "Türkiye AB İlişkilerinde Güvenlik Kültürünün Rolü", C. Karadereli (der.), *Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye*, (s. 192-220). Ankara: Ayraç.
- Birch, N., (2003). 'Turkish Military Facing Domestic and Foreign Challenges', *Eurasia Insight*, 5 July.

- Bozkurt İ., (2001) "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa bir Bakış", İ. K. Ülger, E. Efeğil (ed.), *Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi: Dün Bugün-Yarın*, (s. 9–15). Ankara: HD Yayınları.
- Buzan, B., Waever, O., Wilde, J., (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder CO:Lynne Rienner.
- Büyükoçlak, M., (2002). "Yunanistan'ın Stratejik Analizi Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Yunanistan'ın Savunma Politikaları, Güvenlik Stratejileri, Askerî Doktrini ve Silahlı Kuvvetleri", M. Türkeş, İ. Uzel (der), *Türkiye'nin Komşuları*, (s.75-115). Ankara: İmge.
- Canbolat, İ., (2003). *Savaş ve Barış Arasında Dünya*. Bursa: Alfa.
- Canboat, İ., (2011). *Avrupa Birliği ve Türkiye:Uluslararası Sistemle Ortaklık*. Bursa: Alfa Aktuel.
- CIVICUS, (2005). "An Assesment of Civil Society in Cyprus: A Map for the Future".
- Clerides, G., (1997). *Cyprus: My Deposition*, Volume 1, Nicosia: Alithia Press.
- Codner M., (2008). "'Permanent United Nations Military Intervention Capability: Some Considerations", *RUSI Journal*, Volume 153, Number 3, June, 58-67.
- Constans, D., (1991). "Systematic Influence on a Weak, Aligned State in the Post 1974 Era", D. Constans (ed), *The Greek –Turkish Conflict in the 1990's: Domestic and External Influences*. Londra: Macmillan.
- Cyprus Mail*, (2004). 'Annan: Time for a Review of UNFICYP', 3 June.
- Cyprus Mail*, (2007). 'Pay up and get out', 20 April.
- Cyprus Mail*, (2008). 'Poll Shows Little Optimism For a Solution', 9 September.
- Çakar, F. Y. (2002). "Türkiye'nin Geleneksel Güvenlik Sorunu: Kıbrıs", R. Yinanç, H. Taşdemir (ed), *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, (s.309-344). Ankara: Seçkin.
- Davutoğlu, A. (2001), *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Dempsey J., (2004). "For EU and NATO, Snags Over Intelligence" *International Herald Tribune*, 15 November.
- Dunphy, R., Bale, T. (2007). 'Red Flag Still Flying? Explaining AKEL-Cyprus's Communist Anomaly', *Party Politics*, Volume 12, Number 3, 287-304.
- EU, (2008) "Cypriot Civil Society in Action" (EuropeAid/127215/L/ACT/CYhttp://ec.europa.eu/europeaid/tender/data/d49/AOF80749.pdf)
- Fautsmann, H., (2006). "The Role of Security Concerns in the Failure of the Annan Plan and in the Post-Annan Period" *The International Spectator*, Vol. XLI, No 2, April-June, 7-18.
- Fırat, M., (2006). "Soğuk Savaş Sonrasında Türk Yunan İlişkilerinde Değişim", M. Aydın, Ç. Erhan (der.), *Beş Deniz Havzasında Türkiye*, (s. 257-280). Ankara Siyasal.
- Gündem Kıbrıs, (2012). 23 Mart.
- Helsinki Sonuç Bildirisi (1999), Helsinki European Council 10-11 December 1999, Presidency Conclusions. http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm
- İnat K., Duran, B. (2005). "AKP Dış Politikası: Teori ve Uygulama", *Demokrasi Platformu*, Yıl 1, Sayı 4, 1-39.
- İşyar, G., (2009). *Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler, Modeller, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*. Bursa, Dora Yayınları.
- Jervis, R., (1992). "Models and Cases in the Study of International Conflict" R. L. Rothstein (ed.), *The Evolution of Theory in International Relations*, University of South Carolina.

- Jervis, R., (1976). *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton: Princeton Uni. Press.
- Kaliber, A., (2005). "Securing the Ground Through Securitized 'Foreign' Policy: The Cyprus Case", *Security Dialogue*, Vol:36, No:3. 319-337.
- Kaymak, E., Lordos, A., Tocci, N., (2008) *Building Confidence in Peace Public Opinion and the Cyprus Peace Process*, Brüksel: CEPS.
- Kazan, I., (2002). "Cyprus and the Eastern Mediterranean Seen From Turkey", In T. Diez (ed.), *The European Union and the Cyprus Conflict: Modern Conflict Postmodern Union*, (s. 54-69). New York: Manchester University Press.
- Ker-Lindsay, J. (2008). "The Security Dimensions of a Cyprus Solution", *Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe*, GreeSE Paper No 19.
- Ker-Lindsay, J., (2006) 'The UN Force in Cyprus after the 2004 Reunification Referendum', *International Peacekeeping*, Volume 13., Number 3, 410-421.
- Khoury, G., (1999). 'Cypriot Foreign Minister Proposes Demilitarization As Solution to Age-Old Conflict', *Washington Report on Middle East Affairs*, April/May.
- Lordos, A., (2008). *Friends of Cyprus Report*, Issue 51, Summer.
- Lordos, A., vd., (2005) *Options for Peace: Mapping the Possibilities for a Comprehensive Settlement in Cyprus*. May.
- Manisalı, E., (2000). *Dünden Bugüne Kıbrıs*. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.
- Moscow Times, (2004). 'What Was in It for Russia?', 27 April.
- Necatigil, Z., (1998). *The Cyprus Question and Turkish Position in International Law*, Rev. 2nd ed. Londra: Oxford Uni. Press.
- Öniş, Z., Yılmaz, Ş., (2008). 'Greek-Turkish Rapprochement: Rhetoric or Reality?' *Political Science Quarterly*, Volume 123, Number 1, Spring. 123-149.
- Özkök, H., (2003). "Turkish Troops Must Remain in Cyprus", *MPA*, 18 October 2003.
- Pravda (2004). 'Russia takes care of Cypriots', 22 April.
- Richmond, O., (2006). "Shared Sovereignty and the Politics of Peace: Evaluating the EU's 'Catalytic' Framework in the Eastern Mediterranean", *International Affairs*, Volume 82, Number 1, 149-176.
- Sönmezoğlu, F., (2000). *Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F., (2006). *II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Tamçelik, S. (2009). *Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*. Ankara, ODTÜ.
- Tank, P., (2004). "Cyprus A Note on Security Guarantees and Threat Perceptions", *Turkish Yearbook*, Vol XXXV, 169-176.
- The Independent, (2003). 'Britain Offers to Hand over Land on Its Cyprus Bases', 23 February.
- Tocci, N., (2003). Mülakat, *Kıbrıs Gazetesi*, 30 Ocak. <http://www.erguclu.eu/mulakatlar/030130%20Nathalie%20Tocci%20%28turkce%29.htm>
- Turkish Daily News*, (2003). "Denktaş Arrives for Crucial Cyprus Summit", 5 March.
- Turkish Daily News*, (2004). "Rush for October 3", 24 December.
- UN News Centre, (2004). 'Russian Veto Defeats Security Council Draft Resolution on Cyprus', 21 April.
- UN Peacekeeping Force in Cyprus, (2007). "The UN in Cyprus: An Inter-Communal Survey of Public Opinion by UNIFCYP", February-June, (http://www.unifcyp.org/media/survey_24_04_2007_ENG.pdf)

- UN Security Council (2004). 'Report of the Secretary-General on the United Nations Operation in Cyprus', UN Security Council Document S/2004/756, 24 September.
- Uslu, N., (2000). *Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Uslu, N., (2006). *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında: Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Sorunlar, Yeni İmkânlar, Yeni Arayışlar*. Ankara: Anka.
- Ülgen, S. (2008). "The Evolving EU, NATO, and Turkey Relationship", F. G. Burwell (ed.), *The Evolution of U.S.-Turkish Relations in a Transatlantic Context*, Colloquium Report, April, (97-109). <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub861.pdf>
- Waever, O., (1995). "Securitization and Desecuritization", In Ronnie Lipschutz (der.), *On Security*, (s. 46-86). New York: Colombia University Press.
- Walt, S., (1991). "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*, (25), 211-239.
- Weldes, J., "Introduction: Constructing Insecurity." In *Cultures of Insecurity: States, Communities, and the Production, of Danger*, J. Weldes (ed). Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999.
- Wendt, A., (1992). "Anarchy is What States Make of It: Social Construction of Power Politics", *International Organization*, 48:1, 391-425.

KKTC'nin Tanınmasında Kamu Diplomasisi Metodu

Hatice BAŞAR*

1. Giriş

ABD Başkanı Woodrow Wilson'un 1918'de açıkladığı “On Dört Nokta”nın birinci maddesinde ilk kez “Açık Diplomasi” kavramı yer almıştır. Bu ilkeye göre: ABD halkına göre eski diplomasi ile Avrupa'nın çatışan çıkarları ve siyasal bunalımlarla arasında bir neden – sonuç ilişkisi vardı. Wilson'a göre demokrasi rejiminin gereği olarak her vatandaşın dış politika ve diplomasi konularından haberdar olması gerekirdi. Wilson'un açık diplomasi ilkelerine göre, “diplomasi” yalnızca diplomatlara bırakılamayacak kadar önemliydi.

Demokratik yönetim ilkeleri nezdinde ulusun yaşamsal çıkarları söz konusu olduğundan kamuoyunun kesinlikle haberdar edilmesini ve kamuoyuna karar verme mekanizmasının her aşamasında görüşlerini oluşturma ve anlatma olanağının tanınması gerekiyordu. Demokratik devlet olmanın gereklerinden biri olan “Açıklık” kavramı kötüye kullanıldığı takdirde, diplomasi olmaktan çıkarak propagandaya dönüşeceği belirtilerek bir seçkin grup yerine ulusal çıkarların kamuoyu eliyle daha güvenli korunacağı işaret edilmekteydi.

İletişim teknolojilerinin devrimi, beraberinde demokrasinin dünyaya yayılması ve pazar ekonomilerinin gelişmesi farklı ulusların halklarını merkezi bir konuma getirmiştir. Gerek hükümetler gerekse çok uluslu şirketler belirli amaçların tedariki için uluslararası sınırları da aşan iletişimi takip etmeye başlamışlardır. Uluslararası arenada kamuoyunun önemli bir konuma gelmesi, bir kavram olarak kamu diplomasisini tanımlamayı zorunlu hale getirmiştir.

Kamu Diplomasisi olarak adlandırdığımız kamuoyunu etkileme sanatı günümüz siyasi hayatın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Devleti temsil eden devlet aktörlerinin yanı sıra dünya siyaset sahnesinde rol oynayan aktörlerin sayısı çoğalmıştır. Sivil toplum örgütleri, işadamları, akademisyenler, sanatçılar, sporcular gibi kültürel, sosyal, ekonomik sürecin yürütücüleri aynı zamanda kendi ülkelerinin birer diplomatik temsilcisi olmuşlardır.

Dünyada Soğuk Savaş döneminden sonra ortaya çıkan yeni uluslararası konjektörler bireyi, toplumu ve uluslararası kamuoyunu da yavaş yavaş sisteme dahil etmiştir. Zamanın kendi kendine evrildiği bu dönemde ulusların kendi gelecek ve kaderlerini tayin etme isteği ile beraber insanlar çevrelerinde ve dünyada olup bitenler ile daha yakından ilgilenmeye başlamışlar ve kitle iletişim teknolojilerinin gelişimi ile bu isteklerini gerçekleştirebilmeleri hem kolaylaşmış hem yaygınlaşmıştır. Yine siyasi arenada gerek iç politik gündemi gerekse dış

* Bozok Üniversitesi, İletişim Protokol ve Enformasyon Müdürlüğü.

politik gündemi oluşturan gelişme ve sorunları yakından takip ederek “karar” aşamasında politik aktörleri etkileme yetisi de kazanmışlardır.

Bugün açıkça gözlenmektedir ki, resmi siyasi ilişkiler artık ulusal hükümetlerden ziyade sivil aktörler ile sıkı bağlar içerisine girmektedir. Geleneksel diplomasi “Farklı ulusların hükümetleri arasında siyasi ilişki kurmak suretiyle dış siyasetin hayata geçirilmesi” (Tuncer 2009, 110) olarak tanımlanmaktadır. Devlet düzeyindeki geleneksel diplomasiden halk/vatandaş düzeyindeki diplomasiye doğru bir değişim gözlenmektedir. Hükümetler arası görüşmeler yerini hükümetler ile yabancı hükümetlerin halklarına bırakmıştır. Bu süreç daha da gelişerek artık arada hükümetler olmaksızın halkların birbirleri ile iletişim kurlmalarına doğru ilerlemiştir.

Yaşadığımız yüzyılda uluslararası hukuk merkezli birey, siyasi otorite, bölgesel ve uluslararası kuruluşlar arasında yeni bir sisteme ve sürece olan ihtiyaç her zamankinden daha yüksek bir sesle dile getirilmeye başlanmıştır. “Resmi diplomasi” terimi söz konusu diyalog sürecine yerleşerek devletlerin kendi içlerinde ve de diğer devletlerle olan ilişkilerinde farklı bir boyut kazanmıştır.

Fakat son yıllarda “resmi diplomasi”nin devletlerin uluslararası ölçekte söz sahibi olmasında yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu gelişme halkların devreye girmesini beraberinde getirmiş ve böylece yeni bir kavram olan “kamu diplomasisi” devletlerin etkinliğini artıran bir model olarak karşımıza çıkmıştır. Başka bir ifadeyle nasıl ki “resmi diplomasi”ye insanlar ve devletler arasında diyalog köprüleri kurmak hususunda ihtiyaç duyulmuş ise de, “kamu diplomasisi” de başta küreselleşme, arz talep dengesinde yaşanan hareketlilik, serbest dolaşım ilkesinin yaygınlaşması olmak üzere ekonomik, teknolojik, sosyal gelişmelerin birey-devlet, sivil toplum kuruluşları-devlet ve devlet-devlet arasındaki ilişkilerine yeni bir boyut kazandırması sonrasında varlığı zorunlu bir kavram haline gelmiştir.

Özünde dürüstlük, doğruluk, sadelik, samimiyet yer almakta olan kamu diplomasisi, siyasal fikirlerden ziyade vatandaşların kalbine ve beynine ulaşarak ortak çıkarlar merkezinde diyalog kurmak fikrinde yükselmektedir. Bu temelden hareketle hükümetler hem kendi sınırları dahilinde özel bir çalışma yaparak, vatandaşını ve sivil toplum kuruluşlarını her açıdan hazırlamak; hem de diğer devletlerde yaşamakta olan kendi diasporası ve o ülkenin vatandaşları nezdinde lobi faaliyetlerine girişmek hususunda strateji geliştirmek durumundadırlar.

Kamu diplomasisinin temel özelliği, resmi diplomasinin dışında ancak resmi diplomasiyle paralel bir biçimde bireyin ve devletin çıkarını savunmak ve krizlerin olumsuz etkilerini asgariye indirmektir. Nitekim bu çerçevede yıllar boyunca resmi diplomasinin merkezinde hareket eden diplomatların bireysel yetenek ve çabalarını göz önünde bulundurarak dış politikasını şekillendiren ABD dahi bu süreci terk etmiş ve en az resmi diplomasi kadar kamu diplomasisinin gerekliliğini kabul etmeye başlamıştır.

Ülkelerin birbirleri ile ilişkilerini yürütmede diplomasinin gerekliliğinin ortaya çıkmasından bu yana gelişen süreçte artık uluslararası ilişkilerde sadece devlet aktörlerinin sorunları çözmede ve barışçıl ortamın devamının sağlanmasında tek başına yeterli olamadığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla gelişen ve küreselleşen dünyada kamu diplomasisi geleneksel diplomasi ile beraber ve yanında ona bağımlı ve ondan ayrı bir dış politika aracı olarak kullanılması durumu ortaya çıkmıştır.

Hans Tuch'ın tanımıyla "Kamu diplomasisi, kendi ulusunun düşüncelerini ve ideallerini, kendi kurumlarını ve kültürünü aynı zamanda ulusal hedeflerini ve güncel politikalarını yabancı halklara anlatma amacı taşıyan bir hükümetin iletişim sürecidir."(Tuch 1990, 24) Ayrıca, kamu diplomasisini tek yönlü algılamamak gerekir. Gifford Malone, bu sürecin çift yönlü yapılandırılmasının önemini şu şekilde vurgulamaktadır: "Eğer kendi toplumumuzu ve politikalarımızı anlatmak istiyorsak öncelikle iletişime geçmek istediğimiz halkın kültürünü, tarihini, psikolojisini ve özellikle de dilini öğrenmeliyiz."(Akçadağ 2006, 10)

2. Kamu Diplomasisi Yöntem ve Araçları

Bugün itibariyle, devletler ve örgütler stratejilerini geliştirirken sadece rakip örgütleri ve devletleri değil, aynı zamanda sistemin ekonomik, ekolojik, sosyal ve siyasal tüm dinamiklerini ve aktörlerini esas almaktadırlar. Bu haliyle kamu diplomasisi stratejileri bilgiye, algıya ve olguya dayalı güvenlik anlayışlarıyla doğrudan ilişkili bir anlam içermektedir.

Diplomasi sadece ülkesi için lobi yapmak, pazarlık etmek ve enformasyon toplamak değildir. "Her ne pahasına olursa olsun" olmasa dahi, barışın sürdürülmesi yüksek önceliğe sahiptir. Dolayısıyla küreselleşen dünyamızda yeni sorunlar ve aktörlerin meydana çıkmasıyla sadece barışın korunması değil pek çok detayın da inceliklerle ele alınması gerekir. Burada belirlenen "ortak değerler" önemli bir kıstastır. Uluslararası olayları yönlendirmenin ötesinde başlı başına bir etik ilkeler düzeni yaratması ve hayata geçirmesi aynı derecede önem taşıdığı ileri sürülmektedir. Kamu diplomasisinin en önemli unsurlarından biri de güvenilirliği sağlamaktır. Bir hükümet yabancı kamuoyu gözünde güvenilirliğini sağlamadığında kamu diplomasisi araçlarını yumuşak güce dönüştürmekte başarısız olacaktır. Kamu diplomasisinin etkisi harcanan paradan ziyade algıların değişimi ile ölçülmektedir.

Uluslararası ilişkilerdeki güç kavramının tanımına yavaş yavaş ekonomik gelişmişlik, teknoloji, eğitim gibi olgular da eklendiğinden günümüz dünyasında güç, sermaye zenginliğinden bilgi zenginliğine doğru kaymaktadır. Bilgiye ve iletişim araçlarına yönelik önem, yumuşak güce verilen önemi de arttırmıştır.

Uluslararası yayıncılık, bilimsel ve kültürel öğrenci değişim programları, burslar, sanatçıların ve entelektüellerin konferanslara, festivallere ya da sergilere katılması, ticari işbirliği, ortak derneklerin kurulması, bir dilin öğrenilmesi,

kültürel merkezlerin kurulması kamu diplomasisi girişimleri arasında sayılmaktadır. Kitle iletişimi kanalları kamuoyunu doğrudan etkilemek için kullanılırken, kültürel kanallar daha çok kamuoyu üzerinde etkisi olacağı düşünülen kesime yöneltilmiştir. Öte yandan, kitle iletişimi güncel konulara odaklanırken, kültürel kanallar daha çok uzun dönem algıların oluşumu ile ilgilidir.

İstenilen neticeleri elde etmek adına başkalarının güdülerini manipüle etmekten ziyade onları cezbederek istediğini yaptırma kabiliyeti olarak tanımlanan yumuşak güç insanları zorlamak yerine onlarla işbirliği yapar. Joseph Nye yumuşak güç kullanırken manevi değerlere vurgu yaparak kültür, değerler ve tutumların hükümet politikası olarak kullanılmasının gerekliliğini altını çizmektedir. Kültür, ideoloji, uluslararası kurumlar gibi olgular yumuşak güç kaynakları arasındadır.

Diplomasinin bazen kamuoyunun gözünde olumsuz bir imaja sahip olmasının, samimiyetsizlik, doğruları saptırmakla özdeşleştirmesinin kökeninde, ülkesine sadakat ile ahlaki ilkelere uyma arasındaki çelişki yatmaktadır. Yine bu noktada kamu diplomasisi devreye girmektedir. Böyle bir durumda verilmiş ya da vazgeçilmiş sözlerin yerine getirilmesinde önemli bir kamuoyu baskısı sağlanmasında önem taşımaktadır.

Henry Kissinger bu konuda görüşünü şöyle ifade etmiştir: "Seçimimiz ahlak ve pragmatiklik arasında değildir. Ne birinden ne ötekisinden vazgeçmek mümkündür. Kaldı ki, bu kavramlar uyumsuz da değildir. Bir ulus inançlarına sadık kalmaz ise dünyada tutunacak nirengi noktası kalmaz. Ama aynı zamanda çatışan iradelere sahip egemen devletlerin dünyasında mevcudiyetini sürdürmek için mücadele etmesi gerekir. Yaşamsal seçenekler arasında tercih yapabilmek için ahlak gücüne, zor kararların kayalıkları arasında yolumuzu bulabilmemiz için somut bir gayeye sahip olmamız gerekir." (Kissinger 2008, 221)

3. Dünyada Kamu Diplomasisi Uygulamaları Nelerdir?

18. yüzyılın ortasından itibaren dünya gündemine yerleşen "aydınlanma" fikri bireylerin tercih hakları ve özgür akılla hareket edebilmesi esasına dayanmaktaydı. Ancak devletler bu dönemde bireyin özgürleşmesine önem vermişse de son sözü söyleme ve kararı verme yetkisinden vazgeçmemiştir. Böylece uluslararası toplum nezdinde itibar kazanmak için kamu diplomasisinin taşımakta olduğu özelliklerden yararlanarak yeni politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Başta ABD olmak üzere Çin, Hindistan, Rusya gibi önemli gelişmelere imza atmışlardır. Buradan hareketle, bir ulusun kaderini çizmede tek başına bir büyükelçinin sorumlu olması mümkün değildir.

Her ülkenin uluslararası arenadaki gücü, tanınmışlığı, rolü, amaçları ve politikaları farklı olduğundan her devlet, kamu diplomasisi alanında aynı araçlardan yararlanmamakta ve kamu diplomasisini aynı amaç için

kullanmamaktadır. Bu konudaki temel ayırım ülkelerin büyük ölçekli ya da orta ve küçük ölçekli olmasından kaynaklanmaktadır.

Küçük ve orta ölçekli devletler için kamu diplomasisinin ayrı bir önemi vardır. Çünkü büyük güçlere nazaran bu ülkeler uluslararası arenada pekiyi tanınmamaktadır ve bu bilgi eksikliği söz konusu ülkelerin üzerine yapışan kalıplaşmış düşüncelere yol açmaktadır. Kamu diplomasisi, bu ülkelerin büyük güçlerin halkları veya dünyanın öbür ucundaki toplumlar tarafından tanınması dışında, çoğu zaman göz ardı edilen sınır komşuları tarafından daha iyi tanınmasını ve böylece daha olumlu ilişkiler kurulmasını da sağlamaktadır.

Büyük güçler her hareketleriyle medyada yer almakta ve tartışma konusu olmakta böylece sürekli dünya gündeminde kalmaktadırlar. Küçük ölçekli ülkeler ise ancak bir kriz veya skandal durumunda gündeme gelmektedir. Bu nedenle, bu ülkeler kendilerini dünyaya daha iyi ifade etmek, tanınmak ve belli bir konum sahibi olmak için kamu diplomasisine önem vermek zorundadırlar. Leonard ve Small'ın belirttiği üzere “Birleşik Devletler, Birleşik Krallık ve Çin'in kamu diplomasisi bir takım imajları değiştirmeye veya bir konuda yeni bir marka haline gelmeye odaklıdır, ama (örneğin) Norveç'in kamu diplomasisinin temel sorunu tanınmamaktır.”(Leonard ve Small 2003, 73)

Bu bağlamda, en az büyük güçler kadar etkin bir kamu diplomasisi yürütmek durumunda olan, ancak uluslararası arenada verecekleri mesajlar ve sahip oldukları imajlar onlar kadar geniş çaplı olmayan orta ve küçük ölçekli devletler, farklı kamu diplomasisi araçlarına başvurmaktadırlar. Örneğin, bazı ülkeler kamu diplomasisi yürütürken, yayıncılıktan çok eyleme başvurmakta ve tek bir alanı hedeflemektedirler. Norveç gibi küçük, az nüfuslu, uluslararası bir dil veya kültüre sahip olmayan bir ülke “sadece hedef kitlesine öncelik tanıyarak ve tek bir mesaj üzerinde -Norveç dünyadaki barış gücüdür- yoğunlaşarak” küçüklüğüyle ve az sayıda kaynağıyla orantısız bir ses ve varlık geliştirmiştir. Bir diğer küçük ölçekli devlet olan Avusturya'da kamu diplomasisinde eyleme önem vermektedir; Avusturya'nın yenilikçi, çok kültürlü, açık ve liberal bir toplum olduğu fikrini yansıtacak ve uzun vadeli kurumsal bağlantılar ve değişim programları öngörecektir projeler tercih edilmektedir.

Ayrıca, büyük güçler ulusal çıkarlarını tanımlarken askeri gücü göz ardı etmemektedir, buna karşılık orta ve küçük ölçekli devletler de ulusal çıkarlarını tanımlarken, Joseph Nye'in çekici unsurlar olarak adlandırdığı, barış gücü veya kalkınma yardımı gibi faaliyetleri de önem arz etmektedir.

Uluslararası ilişkilerde rekabet uluslararası politikanın doğasında var. Ama bu artık yeterli değildir. Daha iyi ve devamlı işbirliği olmadan, 21. yüzyılda ana problemlerin nasıl çözüleceğini görmek zorlaşmaktadır. Problemler sınırları aştıkça, ortak hareket isteği artmaktadır. Ama bunu gerçekleştirecek mekanizma ve kuruluşlar da çöküş içindedir. Birleşmiş Milletler, NATO ve Avrupa Birliği'nin yapmaları gerekenden daha etkisiz halde çalıştıkları öne sürülmektedir. Birleşmiş Milletler, özellikle Güvenlik Konseyi işlevini kaybettiği

tartışması devam etmektedir. Bütün bunlara istinaden, küresel sorun çözücü kuruluşlara, politikayı koordine edecek bazı mekanizmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Değişen dünyada; özellikle Rusya, Çin ve Hindistan gibi büyük ülkeler artık kendi yollarını kendileri çizmeye başlamıştır. Bu durumun daha fazla istikrarsızlığa sebep olacağı düşünülmektedir. Amerika bütün deniz yollarını koruyamaz ve her anlaşmayı yaptırılmaz ve her terörist grupla savaşılamaz. Ortak problemleri çözebilecek bir mekanizma olmadan, açık ekonominin hakim olduğu bir dünya bocalayacak ve bu ekonominin getirdiği bütün sosyal ve siyasi yararlar tersine dönecektir. Bundan 10 yıl sonra, dünya daha da ilerleyip gelişeceği düşünülürse, yükselen güçler Washington, Londra ve Brüksel’de oluşturulan gündemi kabul etmeyeceklerdir.

4. KKTC Diploması Sürecinde Genel Durum ve Tespitler

BM Güvenlik Konseyi, Kuzey Kıbrıs’ın, 15 Kasım 1983’te bağımsızlık ilanını 18 Kasım’da kınayarak 541 sayılı kararı ile üye ülkelere KKTC’nin bağımsızlık ilanını tanımama çağrısı yapması ile KKTC’nin uluslararası toplum ve devletler nezdinde tanınmasını engellendi. Türkiye bağımsızlık kararı sonrasında KKTC’yi tanıdı. Pakistan ve Bangladeş, Kuzey Kıbrıs’ı tanıdıktan sonra, ABD ve İngiltere’nin baskıları ile bu kararlarından vazgeçmiştir.

Ortak bir çözüm adına yapılan müzakereler 2004 yılında Avrupa Birliği’nin Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kendi topluluğuna katmasıyla daha da girift hale gelmiştir. KKTC, Avrupa Birliği’nin bu yeni üyesini yasadışı olarak görmekte ve kendisine danışılmadan böyle bir katılımın gerçekleşmiştir. Yasal olarak Avrupa Birliği düzenlemeleri tüm ada için geçerli olsa da, uygulamada sadece de jure yönetim Avrupa Birliği müktesebatına tabidir.

Kıbrıs Cumhuriyeti, Avrupa Birliği’nden KKTC’ye gönderilme sözü verilen yardım paketlerinin ulaşımını veto etmek için Avrupa Birliği’ndeki konumunu kullanmakta ve kendi üyeliğini KKTC’ye yapılan desteklere son vermek için kullanmaktadır. Avrupa Birliği, KKTC’yi Avrupa Birliği yasa/yasamalarından muaf tutulan bir ülke olarak kabul etmektedir. Türk Kıbrıslıların seçim sürecine katılamamasına rağmen, Avrupa Meclisi’ndeki milletvekili sayısı (6) Kıbrıs’ın tüm nüfusu temel alınarak Kıbrıs için ayrıldı. 1960 yapısından farklı olarak Kıbrıs Sorunu’nun çözümüne kadar, geçerli statüko yüzünden, Türk Kıbrıslılar Avrupa Birliği Kıbrıs üyeleri için sadece Rum Kıbrıslılarla birlikte oy verebilmektedir.

Türkiye yeni AB üyeleri ile Gümrük Birliği’ni genişletmeyi öngören protokolü imzalamıştır. Bu protokole Türkiye’nin hâlâ tanımadığı Kıbrıs Cumhuriyeti de dahildir. Türkiye buna rağmen beyannamede böyle bir tanımlama ile aynı anlama gelmediğini belirtmekte ve de jure yönetimi, "Güney Kıbrıs’ın Kıbrıslı Rum Yönetimi" ifadesi ile betimlemektedir. Uygulanan

yaptırım ve izolasyonlardan dolayı KKTC bütçesinin %32,6'sı Türkiye'den gönderilen yardımlardan oluşmaktadır.

Türkiye, BM Güvenlik Konseyi'ne üye olduktan sonra, KKTC adı BM raporlarında geçmeye başlamıştır. Türkiye ve KKTC, BM Barışı Koruma Gücü'nün Kıbrıs'taki varlığını devam ettiren BM Güvenlik Konseyi raporunu, KKTC'nin rızası alınmadığı gerekçesiyle veto etmiştir.

Birleşme müzakerelerinin 40.sının yapılması sonrasında, Türklerle Rumların arasında oldukça büyük yaklaşım farkları olması nedeniyle, artık Birleşmiş Milletlerde B planı hazırlıkları başlamıştır.

Annan Planı sonrasında yapılan referandumun ardından KKTC'ye uygulanmakta olan ambargoların kaldırılacağı beklentisi oluşmuş; ancak bu beklenti istenilen ölçüde karşılanmamıştır. Kuzey Kıbrıs'a uygulanan izolasyonlar bazı alanlarda kalkmasına rağmen, önemli ölçüde izolasyon hala vardır. ABD kongre üyelerinden oluşan bir temsilciler kurulu, KKTC devleti ile doğrudan bağlantıya geçerek Adanın güney kısmına gitmeden, doğrudan KKTC'ye yapılan ziyaretler ve iki tarafın bakanlıklarına yapılan milletvekili buluşmaları gerçekleştirmişlerdir.

Eylül 2005'te Türkiye'nin denetiminde ABD'nin New York eyaletinde düzenlenen İslam Konferansı Örgütü'nde, üye ülkelere ve diğer devletlere Birleşmiş Milletler'in KKTC'ye yönelik kararlarını ve sınırlamalarını tanınamaları ve KKTC ile daha fazla doğrudan bağlantılar kurmaları yönünde çağrıda bulunulmuştur. Ayrıca diğer ülkelerin diplomatları, KKTC Ankara Büyükelçiliğine ziyaretler düzenlemiştir. KKTC'ye karşı ilgisini olumlu yönde değiştirene Paraguay ve Gambiya'da eklenebilir.

BM ve AB, bazı KKTC kurum ve kuruluşlarını yasal olarak kabul etmektedir. 1974 sonrası yapılan mübadelede adanın kuzeyinde toprakları kalan Rumlara, bunlara karşılık olarak güneyde kalan Türk arazilerini veren KKTC Mal Tanzim Komisyonu; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından resmen bir iç hukuk yolu olarak kabul edilmiştir. (Leonard ve Small 2003, 73)

Azerbaycan, KKTC'yi resmen tanımasa da gayri resmî ilişkileri geliştirerek Azerbaycan'dan da KKTC'ye uçak seferi düzenlenmesine rağmen bu uçuşların devamı, hem maliyet sorunlarından hem de Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan'ın, AB üzerinden Azerbaycan'a uyguladıkları baskılardan dolayı gelmedi. KKTC-İngiltere ve KKTC-Almanya seferleri, Türkiye aktarmalı olarak yapılmaktadır. Türkiye ile birçok ülke arasında vizesiz seyahat anlaşması olması, dolayısıyla KKTC vatandaşları bu ülkelere vizesiz seyahat edebilmektedir. KKTC'den kalkan uçaklar Türkiye haricinde hiçbir ülke topraklarına inmemektedir. Diğer ülkelere charter seferlerle doğrudan uçuş ise yapılabilmektedir. Kıbrıs Türk Havayollarının KKTC-İngiltere ve KKTC-Almanya seferleri, Türkiye aktarmalı olarak yapılmaktadır. Suriye (Lazkiye)-KKTC (Gazimağusa) deniz seferleri yapılmaktadır. KKTC-Lübnan deniz seferleri de yapılmaktadır. Suriye KKTC pasaportunu tanımış ve KKTC

vatandaşlarından vize isteğini kaldırmıştır. KKTC pasaportları; Avustralya, Fransa, Pakistan, Suriye, ABD ve Birleşik Krallık tarafından tanınmaktadır.

KKTC'nin Londra ofisi, Türkiye büyükelçiliği dışında bazı ülkelerin Lefkoşa'da temsilcilikleri, İngiltere, ABD, Almanya ve Avustralya temsilcilikleri; Fransız Kültür Derneği ve AB Destek Ofisi de KKTC'deki yabancı misyon şefliklerinin yanı sıra KKTC'nin Londra, Brüksel, Washington, New York, İslamabad, Abu Dabi, Bakü, Roma, Katar temsilcilikleri ve Bişkek'te Ekonomi ve Turizm Ofisi, dernekler ve destek ofisleri bulunmasına rağmen bu ülkeler KKTC'yi tanımamaktadır. Bunun dışında bazı ülkelerde fahri konsoloslukları da bulunmaktadır.

Kıbrıs Cumhuriyeti, KKTC'ye uluslararası alanda hiçbir resmî konum vermemek için KKTC'yi yok saymakta ve diğer ülkelerin girişimlerini de caydırmaya çalışmaktadır. Rumlar, KKTC "sahte devlet" olarak görülmekte, KKTC yetkilileri ve devlet kurumlarını "sözde" ifadesiyle belirtmektedir.

KKTC Cumhurbaşkanı; Kıbrıs Cumhuriyeti, Avrupa Birliği (AB) ve Birleşmiş Milletler (BM) tarafından "Kıbrıs Türk toplumu lideri" olarak kabul edilmektedir. KKTC ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hiçbir resmî tanımlamasını kabul etmez ve "de jure" yönetimi "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi" adlandırarak, bu yönetimin cumhurbaşkanını "Kıbrıslı Rum Önder" olarak kabul eder.

Yeşil Hat boyunca Metehan, Bostancı, Ledra Palas, Akyar, Beyarmudu, Ledra Caddesi sınır noktaları açılmıştır. Yeşilirmak sınır noktasının açılmasına da karar verilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti ile KKTC'nin 2008 Eylül'ünde başlayan birleşme çabalarında önemli noktalarda anlaşma sağlanamamıştır ve iki tarafın görüşleri taban tabana zıttır.

1990'dan bu yana federasyonların, konfederasyonların, devletlerin (aynı ırk, din, dilli Sırbistan-Karadağ bile) ayrışmasıyla 33 ülkenin hiçbir taviz vermeden bağımsız olup tanınması; buna karşılık tek bir birleşmenin bile olmaması, Kuzey Kıbrıs'ın tanınma olasılığını son derece artırmıştır. Bu gerçek, bağımsız Kuzey Kıbrıs'ta adada iki ülke çözümünü (tanınmayı) destekleyenleri çoğunluk haline getirmiştir ve bu irade 19 Nisan 2009 genel seçimlerine de yansımış ve iki devlet çözümünü destekleyenler Kuzey Kıbrıs'ta iktidara gelmiştir.

Bağımsız Türk Kıbrıs devletinin devam eden tanıtım çabalarının neticesinde;

- Kıbrıs Cumhuriyeti ve KKTC, bazı uluslararası yarışmalarda (2010 Dünya Bیلardo Takımlar Şampiyonası'nda ve 2009 Avrupa Bیلardo Şampiyonası vb.) ayrı ülkeler olarak ve ayrı bayraklar altında yarışmaya başlamışlardır.
- National Geographic, Microsoft BING, Multimap ve AskMap haritalarında KKTC ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasındaki sınır, ülke sınırı olarak gösterilmeye başlanmıştır.

- Yahoo Weather'da Kıbrıs Adası bölümü, Kıbrıs Rum Kıbrıslıların Cumhuriyeti ve Kıbrıs KKTC (Cyprus Greek Cypriot Rep & Cyprus TRNC) olarak iki ayrı ülke olarak gösterilmektedir.
- Petrol ve Doğalgaz: Uluslararası yasalara göre adaların Münhasır Ekonomik Bölgeleri (Exclusive Economic Zone, EEZ), Ana Kıta'larla karşılaştırıldığında ihmal edilebilecek kadar küçüktür.

Uluslararası Örgütlere Üyelik:

Politik

1. KKTC, İslam Konferansı Örgütü'nün bir gözlemci-devlet üyesidir.
2. KKTC, Türk Dili ve Lehçeleri Konuşan Ülke ve Bölgelerdeki Yerel Yönetimler Birliği'nin (TDBB) üyesidir.

Sportif

1. Badminton: KKTC, Dünya Badminton Federasyonu ve Avrupa Badminton Konfederasyon'un gözlemci üyesidir.
2. Bilardo Kuzey Kıbrıs Bilardo Federasyonu (KKBF), Avrupa Bilardo Federasyonu'nun (EPBF) (ve böylelikle de Avrupa Bilardo Şampiyonası'nın) üyesidir.
3. Bocce KKTC, Uluslararası Bocce Birliği'nin üyesidir.
4. EasyKart KKTC, Uluslararası EasyKart Federasyonu'nun üyesidir.
5. FutbolTenisi KKTC, Uluslararası Futbol Tenisi Birliği Federasyonu üyesidir.

Bilimsel

1. KKTC, Avrupa Ülkeleri Biyolojiciler Birliği (ECBA) üyesidir.
2. Doğu Akdeniz Üniversitesi ve Yakın Doğu Üniversitesi Avrupa Üniversite Birliği'nin üyesidir.

Kültürel ve Turistik

1. KKTC, Ulusal Turist Bürosu Birliği Temsilcileri'nin (Association of National Tourist Office Representatives (ANTOR)) üyesidir.
2. KKTC, TÜRKSOY'un üyesidir. (Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi)

Uluslararası Başarılar:

Bağımsız Kuzey Kıbrıs, her ne kadar de jure olarak küresel ölçekte tanınmasa da, son yıllarda bir çok uluslararası yarışmalara katılmış ve oldukça büyük başarılar kazanmıştır:

Sportif

1. Bisiklet: 2009: Almanya: 7.Walkirch 24 Saat Uluslararası Dağ Bisiklet Yarışı: Türk Kıbrıs Yıldız Takımı 1., büyükler takımı 3., bayanlarda Şerife Akcan birinci oldu.
2. Bocce: 2009: Macaristan: Uluslararası Bocce Turnavası'nda Türk Kıbrıs, erkeklerde 2., bayanlarda 3. oldu.

3. EasyKart: 2008: İtalya: Dünya EasyKart Şampiyonası: 125cc Light'ta Türk Kıbrıs'tan Zeka Özteknik birinci oldu.
4. Tekvando: 2009: Malezya: Dünya Taekwondo Şampiyonası: Türk Kıbrıs, 3 altın, 1 gümüş, 2 de bronz madalya aldı.
5. Golf: 2009: Bulgaristan: Amatör Açık Golf Şampiyonası: Türk Kıbrıs'tan Gülay Garabli bayanlarda birinci oldu.
6. Yamaç Paraşütü: 2009: Bulgaristan: Yamaç Paraşütü Dünya Kupası: 9 ülkeden 48 sporcunun mücadele ettiği şampiyonada Türk Kıbrıs'tan Eser Kişmir 17. oldu.

Kültürel

1. Folklor: 2007: İsviçre: 33. Uluslararası Fribourg Festivali: Türk Kıbrıs birinci oldu.
2. Folklor: 2009: Bulgaristan: Primorsko kentindeki geleneksel Eurofolk Festivali: "Mister ve Miss Academy" yarışmasında Türk Kıbrıs birinci oldu.

Müzik

2010: Çek Cumhuriyeti: 2010 Amadeus 17. Uluslararası Genç Piyanistler Yarışması: Türk Kıbrıs'tan Görsev Tepe, "Onur Ödülü" aldı.

5. KKTC Kamu Diplomasisine Yönelik Neler Yapmalıdır?

Sert güç kullanımından yumuşak güç kullanımına doğru dönüşen uluslararası politikada, kamu diplomasisi etkin ve en hayati unsur haline gelmiştir. Bir dış politika stratejisi olarak hayati bir araç olan kamu diplomasisine KKTC'nin kayıtsız kalması düşünülemez.

İletişim alanında yaşanan devrim ile mesafelerin kısaldığı, küreselleşmenin etkisi ile ekonominin bütünleştiği uluslararası ortamda işbirliği kaçınılmaz olarak giderek artmış; ilk önceleri güvenlik alanında kendini gösteren işbirliği, sosyal ve kültürel yaşam alanlarının da uluslararası boyut kazanması ile giderek bu alanlarda da belirgin hale gelmiştir.

Ülkelerin çıkarlarını savunma, ülkelere meşruiyet sağlama ve dış kamuoyu oluşturma işlevleri ile kamu diplomasisi, "Tanınma" stratejisi güden KKTC'nin uluslararası toplumu etkilemek ve yönlendirmek adına yürütebileceği en önemli uygulamalardan birisidir. Geleneksel Kıbrıs Türk dış politikası, uluslararası ilişkilerde Kıbrıs'ın stratejik konumunu dikkate alan, Atatürk milliyetçiliğini benimsemiş ve onun pragmatizminden beslenen realist bir perspektife oturmaktadır.

Kamu diplomasisindeki yetersizlik dış politikada, özellikle Birleşmiş Milletler ve dünya kamuoyu tarafından tanınması sürecinde KKTC'nin önünü kapatmaktadır. BM ve Avrupa Birliği üyesi ülkeler Türkiye ve KKTC ile ilgili karar alırken halklarının düşüncelerini, KKTC'ye bakış açılarını göz önünde bulundurmak zorundadır. Siyasilerin kendilerini seçen toplumun kararlarını dikkate alması demokrasinin bir gereğidir. Dolayısıyla, o ülkelerin halkını

hazırlamak, kafalarındaki önyargıları gidermek ve Rumların gerçek yüzünü ortaya koymak KKTC için önem taşımaktadır. Bunun dışında komşu ülkelerin halklarının birbirlerine sempati duyabilmeleri, birbirlerine karşı düşmanlık duygularından uzak durabilmeleri yine etkin bir kamu diplomasisi neticesinde elde edilebilmektedir.

Uluslararası ilişkiler açısından, bir devletin sınırları dışında yaşayan ortak din, dil, soy, tarih ve kültür gibi ortak değerlere sahip vatandaşlarının bulunması kamu diplomasisini yürütmeyi de kolaylaştırmaktadır. Yurtdışında özellikle İngiltere, Avustralya, ve çeşitli Avrupa ülkelerinde yaşayan Kıbrıslı Türk Diasporası kamu diplomasisin uygulanması hususunda önem arz etmektedir.

Başta Dışişleri Bakanlığı olmak üzere devletin tüm organlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının, üniversitelerinin, akademisyenlerinin, düşünce kuruluşlarının ortaklaşa oluşturduğu; KKTC'nin imajını, politikalarını ve amaçlarını formüle edecek, bunları anlamlı bir bütünün parçası haline getirip dışarıya sunabilecek ve bunları dünyadaki geniş ve farklı kamuoylarına başarıyla anlatabilecek profesyonel bir kamu diplomasisi kurumuna ihtiyacı vardır. Temel hedefi KKTC'nin kültürünü, tarihini, görünümünü yani KKTC ve Kıbrıs Türkleri ile ilgili her şeyini modern iletişim araçları ile yabancı ülkelere ama özellikle o ülkelerinin kamuoylarına doğru ve düzgün bir şekilde anlatmak ve onları ikna edebilmek olmalıdır.

KKTC'nin BM ve dünya nezdinde tanınması konusunda kamu diplomasisinin kamuoylarını etkilemenin önemi göz ardı edilemez. Kıbrıs sorunu sadece kamu diplomasisi ile değil ama kamu diplomasisinin de yardımıyla Kıbrıs Türk Halkının çıkarları doğrultusunda çözümlenebilir.

KKTC'nin burada en büyük eksikliği kendisini yeterince tanıtamamak, anlatamamak olarak belirmektedir. Kıbrıslı Türklerin imajını doğru yansıtabilmek için tek başına Dışişleri Bakanlığı yeterince etkin olamamaktadır. Çünkü dünya artık küreselleşmiş ve yalnızca devletlerin iletişim halinde olmadığı, bireylerin, toplumların da birbiri ile iletişimi kolaylıkla kurabildiği bir dönemdedir. Bundan dolayı sadece karşı ülkenin yöneticilerini etkilemek yeterli olmamaktadır. Artık toplumlarda diplomasinin içindedir ve halkların da iknası büyük bir öneme sahiptir. Bu yüzden kamu diplomasisinin önemli bir parçası olan kültürün, dilin, geleneklerin, yaşam tarzının, hayat anlayışının anlatılması kamuoyunu ikna edebilmede, etkileyebilmede ve ülkenin çıkarlarını elde edebilmede sert gücünü kullanmadan yumuşak gücüyle gerçekleştirebilmek mümkündür.

Bugün dünyanın yer aldığı siyasi yapılanma içerisinde Birleşmiş Milletlerin uluslararası sorunların barışçıl çözümünde ne denli etkin ve samimi olduğu tartışılmaktadır. Dünyada değişen olgular, sistemi de değişime zorlamaktadır. Bugün dünya siyaset sayesinde yalnızca ve tek başına BM, AB, NATO, ABD ve diğer batılı devletlerin sözü geçmemekle birlikte bu devletlerin kendi menfaatleri

adına uluslararası politikayı eskisi gibi rahatlıkla manipüle etme şansları bulunmamaktadır.

Diplomasi algısında yaşanan değişimle ortaya çıkan yumuşak güç kavramı, literatüre bu kelimeyi kazandıran Joseph Nye'e göre, söz konusu devletin, kendi ulusal çıkarlarını, liderlik ettiği ülkelerin ulusal çıkarlarıyla örtüşecek bir biçimde sunabilme ve diğerlerini de hoşnut edecek bir biçimde izleyebilme kapasitesi demektir. (Nye 2009, 114) Yumuşak gücün kullanımında birçok unsur karşımıza çıkmaktadır. Bunlar askeri veya ekonomik yaptırım gücünden daha çok bir ülkenin kültürü, sanatı, sineması, mimarisi, müziği, eğitim sistemi, rekabet ortamı, özgürlükleri, demokrasisi, yaratıcı düşüncesi, insan kalitesi ve sosyal sermayesi, tarihi birikimi, kültürel zenginliği, bilim ve teknoloji altyapısı, inovasyon kapasitesi, diplomatik becerisi ve kendini anlatabilme yeteneğinin toplamıdır. Bu unsurları bir araya getiren bir ülke, bir cazibe merkezi haline gelir. Takip edilen, konuşulan, "hikâyesine kulak kabartılan" bir ülke haline gelir.

Kamu diplomasisi, kavramın orijinal anlamında "diplomatlar" ile "yabancı kamuoyları" arasında cereyan eden iletişim faaliyetlerinin ötesine geçer, "kamu diplomasisi" "diplomatik iletişim"den daha geniş bir alanı kapsar. Kamu diplomasisi çift taraflı bir iletişim ve etkileşimi öngörür. Öncelikli hedef, muhatap kitlenin dinlenmesi ve önceliklerinin tespit edilmesidir. İkinci olarak bilgilendirme, paylaşım, ikna ve etkileme amaçlanır. Bu yüzden kamu diplomasisi dinamik ve çok boyutlu bir iletişim sürecidir. Konuşmak kadar dinlemek, anlatmak kadar anlamak, iletmek kadar iletişime açık olmak önemlidir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, özellikle kendini doğru anlatmak ve yanlış algıları yıkmaya çalışmalarını yaparken tarihsel süreçte yapamadığı bir etkinliği gerçekleştirmek durumundadır. İçinde bulunduğu zaman diliminde uluslararası arenada kendi kapasitesi el verdiğince kamu diplomasisini uygulamalıdır.

İleriye yönelik yapılacak kamu diplomasisi ataklarını destekleyecek şey maddi olarak ekonomik irade, zorlayıcı güç ise yine askeri güç olacaktır. ABD Dışişleri'nin Kamu İşleri Bürosu'nun tanımı "akıllı gücü" şu şekilde tanımlayıp uygulamaya dair temel hususu ortaya koymaktadır: "Uluslararası ilişkilerde bütün enstrümanlar bizim inisiyatifimizde ve elimizin altındadır. Bunlar diplomatik, ekonomik, askeri, politik, hukuki ve kültürel değerlerdir ve her bir durum için uygun enstrüman veya bunların kombinasyonu tarafımızdan seçilebilir. Akıllı Güç'ün temelinde yatan unsur, eldeki bütün enstrümanların uygun zaman ve mekâna göre kullanılmasıdır." (Gilboa 2009)

Görülmektedir ki; kamu diplomasisinin göz alıcı yöntemleri ve cazip hali ortaya çıkışı itibarıyla yine uluslararası ilişkilerin en somut ve vazgeçilmez kaideleri üzerine kurulmuştur: Reelpolitik ve ulusal çıkarlar. İşte bu noktada var olan ya da planlanan politikaların oluşturulma ve yürütülme sürecinde çıkış noktasının verilerinden hareketle fayda sağlanmalıdır.

Tüm bu bilgilerin ışığında; Kıbrıs Türklerinin dış politikasında son dönemde meydana gelen gelişmeler ve bu değişimlere uygun izlenen yeni yöntemler ayrılmaz birer bütünün parçası olmak durumundadır. Tarihteki olaylara yönelik doğru anlatım, öte yandan geleceğe yönelik, yumuşak güç ve sert güç kombinasyonunu gerçekleştirmek kamu diplomasisini belirleyici en temel faktördür. Böylece arka planda askeri ve ekonomik gücü hiçbir zaman ihmal etmeden; sert gücü yaptırımla değil yumuşak gücün destekleyici ve itici gücü olarak konumlandırarak akıllı güce dönüştürmek ise stratejik bir hamle olacaktır. Böylelikle olumlu ve olumsuz sonuçları ele alındıktan sonra KKTC için; tarih referansı güçlü, mevcut ilişkileri gelişmeye açık ve stratejisi geleceğe dair parlak sonuçlar vadeden bir ülke görüntüsü ortaya konulabilir.

Bu yöndeki kamu diplomasisinin bir adım öteye taşınabilmesi, güç ve itibar kazanması bir ülkenin siyasi rejiminin şekli, medyanın bağımsızlığı ve bilgiye serbestçe ulaşabilmesi ve kullanabilmesi, kamuya dürüst davranma, demokratikleşme ve özgürlükler gibi etkenlere de bağlıdır.

Kıbrıs sorununa yaklaşımlar incelendiğinde ABD, İngiltere, Yunanistan, Türkiye, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği nezdinde gelişmelere yön veren ve etkileyen karar verici mercilerden söz edebiliriz. Adada yer alan iki halkın kendi kaderlerine dair istekleri ve buna ilişkin kendi ve dünya kamuoyuna yaklaşım tarzları incelendiğinde Rum tarafının bu konuda daha başarılı olduğu söylenebilir. Türkiye'nin Kıbrıs sorununa yaklaşımı kendi iç ve dış meseleleri sebebiyeti ile yeterince ilgilenememiş Adada meydana gelen çatışmalar ve Rum tarafının Türk tarafına uyguladığı şiddet sonucu bir takım uygulamalara gitmiş olmasına rağmen istenilen nihayet elde edilememiştir. Çünkü bu konuya sadece Türk tarafının kendi başına yaptığı diplomatik ve siyasi manevraları yeterli ve etkin olmamıştır.

Yunan tarafının Adayı kendilerine katılmasını sağlayarak “Megalo İdea”sını gerçekleştirmek arzusu ile Türkleri tamamen Ada haritasından silme arzuları İngiltere'nin adanın yönetimini bırakmasıyla beraber ortaya çıkan boşluğu Rumların eline Alması ve Başpiskopos Makarios'un ne İngiliz ne de Yunan yönetimini kabul eden tutumu sadece ve sadece kendi başına bağımsız bir devlet olma hayali bugün bile stratejilerinin en başında yer almaktadır. Türk tarafı ise Kıbrıs adasını II. Sultan Selim zamanından bu yana vatan bilmiş buradaki farklı etnik unsurlarla beraber yaşamıştır. Adada var olan Ortodoks Kilisesi bile Osmanlı Devleti tarafından maruz kaldığı baskılardan kurtarılarak Adadaki İslam dinin dışında tanınmış en etkili din olarak resmen kabul edilmiştir. Bu zaman sürecinde İngiliz yönetimin Ada'dan çekilmesi ile Türklerin kendilerine göstermiş olduğu müsamahayı göstermek bir yana Türkleri katlederek yerlerinden ve yurtların göç etmeye zorlamışlardır.

Kıbrıs meselesi önce BM ve sonra AB işin içine girince durum daha çetrefil bir hale gelmiştir. 2012 Temmuz ayında Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin AB Dönem Başkanlığını yapacak olması bu süreci farklı bir boyut ve yön

kazanmasına sebep olabilir. Öte yandan süreç her ne kadar hukuki dayanaklar üzerinde çözüme kavuşturulmaya çalışılsa da sorunun sosyo-psikolojik boyutları ve yarattığı derin güven bunalımının da göz ardı edilmemesi gerekiyor. Sonuç itibarı Kıbrıs Adası iki halkın müşterek yurtdur.

Bir başka husus, Batılıların Endonezya ve Sudan’da yaşayan Hristiyan halkı Müslüman halktan ayrı bir devlet kurmalarına yardım ederken Kıbrıs’taki iki farklı din, kültür ve özellikteki iki halk birlikte yaşamaya zorlanmasıdır. Buradan hareketle Kuzeyde yaşayan Kıbrıs Türk halkının haklarından ziyade topraklarının Güneye dahil edilmeye çalışıldığı gayesi ortaya çıkmaktadır.

1960’ta Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulması ile Kıbrıs halkı meydana gelmedi. 400 yıldır aynı coğrafyada yaşayan bu iki halk anavatanlarına bağlı kalarak bir şişede sallanan su ve yağ olmaktan öteye gidememişlerdir.

KKTC’ne uygulanan ekonomik ambargolar ve izolasyonlar sonucu ekonomik açıdan çok fazla gelişme imkanı bulamayan Kıbrıs Türk yönetimi başta eğitim olmak üzere kültürel ve sosyal faaliyetler dolayısıyla kim olduğunu, davasında haklılığını dünyaya anlatmaya çalışmaktadır. Şu an itibarı ile Kıbrıs’ta 2’si Türkiye’deki ODTÜ ve İTÜ’nün kampüsleri olmak üzere 6 üniversite yer almaktadır. Bu üniversitelerde aynı zamanda uluslararası öğrenciler de öğrenim görmektedir. Bu öğrenciler kendi ülkelerine döndüklerinde bir nevi Kıbrıs’ın temsilcisi durumunda olacaklardır. Çünkü Kıbrıs’a gelip oradaki halkla yaşama imkânı bularak birebir diyalog kurmuşlardır. Öte yandan bu öğrenciler yine kendi ülkelerinde önemli mevkilere geldiklerinde Kıbrıs ile ilgili karar süreçlerinde konuya bizzat hakim olmuş olacaklardır.

Turizm açısından ulaşım güclüğü çekilmesi sebebiyle var olan turizm potansiyeli tam anlamıyla işlerlik kazanamamakla beraber yurtdışı tanıtım faaliyetlerinde Rum tarafının “Yasal olarak devlet olmayan bir ülkenin tanıtımını yaparak suç işlemektesiniz” şeklinde engellenmeye çalışılmaktadır. Üretim aşamasında ise üretilen narenciyelerin satışı yapılamamaktadır. AB Rum tarafından alacağınız Sağlık Belgesi ile alım koşulu getirmekte, buna yanaşmayan KKTC bu belgeyi Türkiye’den almasına rağmen maliyet arttırdığı için fiyatlarının yüksek olmasına ve dolayısıyla rekabet edemediklerini belirtmektedir.

Yine bu şartlar dolayısıyla KKTC finans sektöründe gelişmeye çalışarak kendi kendini idare eden, ayakta durmaya çalışan bir devlet olarak gelecekteki yerini almaya hazırlanmaktadır.

2008 yılından bu yana devam eden müzakere sürecinde geline aşama yine Rum tarafının çözüm sürecini sürüncemede tutarak uzlaşma ve anlaşmaya yanaşmaması KKTC’nin lehine işleyen bir süreç olarak da değerlendirilebilir. Her iki taraf da anlaşmaya varmadıkları takdirde dünya kamuoyuna verilecek mesaj şudur: Biz 40 yıldan daha fazla bir zamandır bir şekilde her türlü enstrümanı kullanarak anlaşmak ve uzlaşmak için elimizden geleni yaptık. Fakat görülen o ki Rum tarafı anlaşmamakta direnen taraftır. Dolayısıyla iki ayrı devlet

ve halk olarak egemenlik ve yönetim haklarımız verilmelidir. Yaşanılan sürecin sonucunda çözümsüzlüğün varacağı nokta uluslararası hukuk çerçevesinde KKTC'nin tanınması olacaktır.

Bunun en canlı ve yakın örneği 2004 yılında yapılan BM Genel Sekreteri'nin üzerinde anlaşmazlık olan konularda Hakem olarak tayin edildiği çözüm planı idi. Bu planda üzerinde anlaşmaya varılamayan konularda BM Genel Sekreteri'nin tayin ettiği öneriler kabul görerek referanduma sunuldu. Her iki halkın oyuna sunulan bu çözüm planı Türk halkının daha fazla sorumluluk ve zorunluluklar yüklemesine rağmen kabul etti. Fakat Rum tarafı bu çözüm önerisini de ret etti.

2008 yılında yeniden başlayan müzakerelerde geldiğimiz aşama Rum tarafının zamanı uzatarak yine ayak diremesi ile sonuçlandı. Rum tarafının BM ve AB'ye üye olması, ekonomik anlamda güçlü olması gibi unsurlar GKR Yönetiminin bu şekilde davranmasına sebep olmaktadır.

AB'ne girilmiş olması ile serbest seyahat hakkı gelmiş, 30 yıldır çekilmiş hatla beraber birbirlerini görmeden kopuk bir hayat yaşayan Türk ve Rum kesiminin önyargıları bir nebze değişmiş oldu. Çünkü Güneyde yaşayan Rum kesimi KKTC'nde yaşayan Türk halkının ekonomik olarak zayıf sefil ve münzevi bir hayat yaşadığını düşünmekteydi. Güneyde yaşayan Rumlar tüm adaya hakim olamadıklarını, Türklerin azınlık haklarıyla yaşamayı kabul edecek bir toplum olmadığını bizzat gördüler. Öte yandan Güneye inanan Türkler ise Rum tarafının zenginliğinin abartıldığını kadar olmadığını gördü. Ortaya çıkan bir başka husus ise iddia edildiği üzere sınırların kalkması durumunda her iki halkın kardeşçe yaşayacağı olgusu idi. Oysa bu seyahat serbestisi ile görülen o ki, Rum tarafı çok da dostane ve misafirperver davranmamıştır. Bu olgu iki halkın bir arada yaşama imkânının olmadığı gözler önüne serilmiştir.

New York'ta son olarak yapılan müzakerelerde, Egemenlik ve yönetimin paylaşılması, AB konuları, Mülkiyet, Toprak, Ekonomik ve Garanti başlıkları üzerinde görüşmeler yapıldı.

Rum tarafının kamu diplomasisi olarak uyguladığı emsal teşkil eden bir dava ile bireysel anlamdaki sorunu uluslararası hukuk konusu ederek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşıdılar. Davanın kazanılması sonucu Rum tarafı bu davayı emsal teşkil ettirerek KKTC'nde kalan topraklarının tazminatı için 2000'e yakın dava açtı. KKTC ise bir iç hukuk oluşturarak bu içerikli davalar için "Mal Tanzimi Komisyonu"na başvurulabileceğini bildirdi. AİHM tarafından onay gören bu komisyon vesilesi ile bu davalar AİHM'ye taşınmadan çözüme kavuşturabiliyor artık.

Bundan öte müzakerelerde bir çözüm çıksın veya çözümsüzlük ile sonuçlansın KKTC bundan sonraki sürece hazırlıklı olacaktır. Daha önce sadece hayatta kalma mücadelesi veren Kıbrıs Türk halkı bugün itibari ile davasına hakim, geçmişe oranla nispeten kendi haklılığını dünyaya anlatabilmiş ve bu konuda ciddi destek gören bir konuma ulaşmıştır. Bundan öte bu çalışmaların

devamını getirecek yapılanmalar üzerinde durulmaya devam edilmelidir. Devletin yapısı yerleşmiş ve kurumsallaşma aşamasına geçmiş, uygulanan yaptırım ve izolasyonlara rağmen dünya sahnesinde çeşitli etkinlik ve organizasyonlara katılma imkânı bulmuştur. Ekonomisi itibari ile ada ülkesi olmaktan kaynaklanan sınırlı talep dolayısıyla farklı ekonomik sektörlerde gelişmeye gayret eden bir durumda olan KKTC, kuruluşundan bu yana önemli aşama kaydetmiştir.

6. Sonuç

Kamu Diplomasisi yöntemiyle Kuzey Kıbrıs Türk halkı uzun vadeli düşünerek bağımsız bir Türk devleti olarak dünyaya varlıklarını anlatmak durumundadır. Ve kısa vadeli planları hazırlanarak uygulamaya geçirilmelidir. Kıbrıs Türk halkının kim olduğu, bundan öteki gelecek amaçlarını anlatmak yalnızca Kıbrıslı Türk siyasilere görevidir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yaşayan her birey KKTC'nin tanınması konusunda diplomatik temsilcidir. Dünya kamuoyunda ve vicdanında davasının haklılığını uzun yıllar sürse bile anlatmaktan vazgeçmemelidir. Öte yandan yetişecek olan yeni nesilde bu davayı ve gerekçelerini aktarmak gerekmektedir.

Belki alınacak karar ve politikaların sonuçlarını bu nesil göremeyecektir ama bundan sonraki nesiller görecektir ve onur duyacaklardır. Sonuç itibariyle alınan politikalardan vazgeçilmemeli sabırla anlatmalı ve davranmaya devam etmelidir. Tayland 100 yıl bekledi gerekirse KKTC'de Türk toprakları olmak için 100 bekleyebilir.

Kıbrıs Türk halkı ne Rum tahakkümü altında ne de Türkiye'nin gölgesi altında yaşamalıdır. Adadaki her iki toplum geleceğe birlikte uzanan iki eşit statüde komşu olarak yaşayabilmeleri için önceliklerini tarihin farkında ve bilincinde olumlu veya olumsuz bu gerçekleri unutmadan birbirlerine saygı duymayı öğrenmelidirler. Saygı dediğimiz şudur, insan olarak insanca yaşama hakkı ve insan olarak varlık sebebini yaşamaktır.

Kıbrıs Türk halkı dünya barışına katkıda bulunan üslubuyla her zaman dünya nezdinde örnek teşkil eden bir cemaat olmuştur. Bugünkü uluslararası siyasi konjunktörde KKTC'nin durumu Tayland, Kosova, Hatay gibi birkaç model bazında değerlendirmeye çalışılsa da Kıbrıs'ta önem arz eden farklı bir durum mevcuttur. Kıbrıs sorunu bugün itibari ile sadece Kıbrıslı Türklerin güvenliği ve bağımsız bir devlet olarak kendi kaderini tayin etmesinin yanı sıra ve ötesinde Doğu Akdeniz havzasının güvenliği ve istikrarı da aynı zamanda söz konusudur. Arap baharı olayları ile karışan Afrika ve Ortadoğu'da yeni enerji kaynaklarının bulunması ve enerji nakil hatlarının oluşturulması açısından da önem arz etmektedir.

Yapılan işler, söylenen sözler verilen izahatlardaki ibareler bir politik söylem veya o günün şartlarına bağlı olarak günü kurtarma politikaları olmamalıdır. Her durum ve şartta arkasında durulacak olan sözler üzerinde yürümelidir. İki halkın

yüzyıllardır birlikte yaşamış olmasından dolayı değil, bu iki halkın iradesi dışında gelişen iç ve dış siyasi gelişmelerin sonucu olarak zuhur ettiği gözden kaçırılmamalıdır. Bu iki toplum sonuç olarak Adada yüzyıllardır birlikte yaşamayı becermiş ve başarmıştır. Kıbrıs meselesini yaratan tek başına Kıbrıs'ta yaşayan bu iki halk değildir.

Osmanlı zamanında başlayan bu sorunun çözüme kavuşturulması zaman ve irade istemektedir. Geriye dönülüp bakıldığında tüm olanlara rağmen Osmanlı'daki gibi bir yaşam mümkün görünmemekle beraber bu zaman içinde de zordur. Sonuç itibarıyla Kıbrıs Türk halkı kendi kaderini kendi tayin etmek durumundadır. Bunu dünyaya anlatmak için sadece siyasi otoritelerin ve devlet aktörlerinin yapması tek başına yeterli olmayacaktır bugüne kadar görüldüğü üzere. Kıbrıs Türk halkının her bireyi kendini dünyaya olduğu gibi anlatmakla mükelleftir.

Kıbrıs Türk halkı, kendi geleceği, güvenliği ve milli yapısına dair oluşumları yani kim olduğunu ve ne yapmak istediğini vazgeçmeksizin olduğu gibi dünyaya aktarmak durumundadır. Diplomatik çözümler için masaya oturulduğunda zaman sonucu lehlerine çevirmek için dünya kamuoyunu arakalarına almaları gerekir. Çünkü dünyada artık küresel kamuoyu alınan kararlarda etkin bir tavır göstererek olayların gidişatına yön verebilme yetisine sahiptir.

Kıbrıs meselesinde unutulmaması gereken yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası dengelerin gözetilmesi hususudur. Bu konuda devletler, hükümetler, bürokratlar, siyasiler, hukukçular, lobiciler, din adamlarının yanı sıra ve ötesinde halkın da sahneye çıkması önemli bir dayanaktır. Siyasetin sonuçları sokakta ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda kamu diplomasisinin önemine dikkat çekmek gerekmektedir. Müzakerelerde siyasilerin karşılıklı diplomatik hamle ve oyunlar sergilemesinden ziyade Kıbrıs Türk kamuoyunun sorumluluğu ele alması gerekmektedir. Kıbrıs sorunu bugünkü şartlara farklı, yarınki şartlarda farklı olan politik bir oyun değil, geçmişte ne olduğumuz, bugün kim olduğumuz ve yarın ne olmak istediğimize dair kendimize açık ve net anlatma durumudur.

Doğu Akdeniz'de istikrarın ve barışın Kıbrıs'tan geçtiği açıktır. Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin yapıcı yaklaşımlarına rağmen AB'nin hem siyasi hem de hukuki kararlarıyla Kıbrıs'ta çözüm zora sokulmaktadır.

Kıbrıs Sorunu ile ilgili olarak uzlaşma isteyen taraf Türk tarafı, istemeyen taraf ise Rum tarafıdır. Uluslararası aktörler bu basit gerçeği ortaya koydukları anda Kıbrıs sorununun çözümünde büyük mesafe alınacaktır. Türk tarafı çözüm istediğini ortaya koymuştur. Bu istek, Rum tarafınca reddedilmiştir. Adil ve kalıcı bir çözüm için Türk tarafı bütün iyi niyeti ile hareket etmektedir ve etmeğe de devam etmelidir.

Müzakerelerde genel çerçeve bellidir: Eşit statüde iki kurucu devlet ve iki egemen halk gerçeğini dikkate alan, Türkiye'nin etkin ve fiili garantisi altına

alınmış ve Avrupa Birliği'nin birincil hukuku olan, insanımızı yeniden göçmen durumuna düşürmeyecek adil ve kalıcı bir çözüm.

Kıbrıs Türklerinin ekonomik darboğaza sokulması Kıbrıs'ta anlaşmanın önündeki en büyük engeldir. Kıbrıs Türklerine konulan ambargolar –söz verildiği gibi- kaldırılmalıdır. Anlaşma yapmak için teşvik edilmesi gereken Rumlardır. Kendilerini psikolojik olarak avantajlı durumda gören Rumlar, Türklerle anlaşma yapmak konusunda isteksiz davranmaktadırlar. Mesela Kıbrıs Türk takımlarının uluslararası müsabaka yapabilmelerinin önündeki engellerin kaldırılması, Kıbrıs Türk ekonomisinin Avrupa ekonomisine entegrasyonunun önündeki engellerin kaldırılması gibi insani açılımlar Kıbrıs Rumlarını müzakere masasında sonuç almaya yöneltecek, iyi niyetle hareket etmelerini sağlayacak çok olumlu etkiler yaratabilir.

Doğu Akdeniz'in dünya enerji yollarının merkezi olduğu bir aşamaya gelindi. Bu aşamada Kıbrıs sorunun çözüme kavuşturulması, Doğu Akdeniz'de barış ve düzenin hüküm sürmesi için Kıbrıs Türk tarafı olarak resmi diplomatik yolların yanı sıra kamu diplomasisi bağlamında hedef ve yolunu belirlemelidir.

Kaynakça

- Akçadağ, E. (2010), *Dünyada ve Türkiye'de Kamu Diplomasisi*, erişim 23 Kasım 2011, <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf>.
- Batur, N. (2007). *Rauf Denktaş Yeniden Yaşasaydım*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Denktaş, R. (2008). *Kıbrıs: Elli Yılın Hikayesi*, İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.
- El Cumhuriye, *Akdeniz İçin Birlik ve Kıbrıs Sorunu*, erişim 30 Ekim 2011, <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=59687&p=8>.
- Eminer, Ç., İlkman, G. (1998). *Egemenlik, Avrupa Birliği ve KKTC*, Lefkoşa: KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı.
- Gedikli, Y. (2010). *Kıbrıs'ta En uygun Çözüm Nedir?: Kıbrıs Meselesi Hakkında Son Duruma Göre Aykırı Müspet Düşünceler*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınevi.
- Gilboa, E. (2009). *The Public Diplomacy of Middle Powers*, Public Diplomacy Magazine, sayı 2, erişim 20 Ekim 2011, <http://publicdiplomacymagazine.com/the-public-diplomacy-of-middle-powers/>.
- Hristofyas: *Artık Susmayacağım*, erişim 13 Şubat 2012, <http://www.kibrisgazetesi.com/popup.php/cat/24/news/133888/PageName/gunun-sicak-gelismeleri>.
- İsmail, S. (1998). *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul : Kastaş Yayınevi.
- Kıbrıs Sorunu - Bilgi, Tutum ve Tercihler*, (2011). KKTC Dışişleri Bakanlığı, <http://www.trncinfo.com/index.asp?page=356>.
- Kissinger, H. (2008). *Diplomasi*, İstanbul : Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Köylü, M. (2009). *Kıbrıs'ta Alternatif Çözüm Arayışları*, erişim 10 Aralık 2011, http://www.21yyte.org/tr/yazi2991-Kibris%60ta_Cozum_Alternatifleri.html.
- Köylü, M. (2010). *Kıbrıs Satrancı*, erişim 10 Aralık 2011, http://www.21yyte.org/tr/yazi3203-KIBRIS_SATRANCI.html.
- Kutlay, M. (2012). *Kıbrıs Sorununda Kritik Greentree Zirvesi*, erişim 23 Ocak 2012, <http://www.usakgundem.com/haber/69927/-usak-yorum-analiz-k%C4%B1br%C4%B1s-sorununda-kritik-greentree-zirvesi.html>.

- Leonard, M. ve Small, A. (2003). *Norwegian Public Diplomacy*, London: The Foreign Center.
- Nye, J. (2009). *Yumuşak Güç*, Ankara: Elips Kitap.
- Okan, A., Ruso, G. (1996). *Avrupa Birliği Konusunda Türk ve Rum Görüşleri*, Lefkoşa : KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı.
- Öymen, O. (2007). *Silahsız Savaş: Bir mücadele Sanatı Olarak Diplomasi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özersay, K. (2009). *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme*, Erhan.Ç (Ed.), Ankara: ATAUM Yayınları.
- Tuch, H. N. (1990). *Communicating With the World: U.S. Public Diplomacy Overseas*, New York: St.Martin's Press.
- Tuncer, H. (2009). *Diplomasinin Evrimi Gizli Diplomasiden Küresel Diplomasiye*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Volkan, V. D. (2007). *Kimlik Adına Öldürmek, Kanlı Çatışmalar Üzerine İnceleme*, İstanbul : Everest Yayınları.
- Volkan, V. D. (2008). *Kıbrıs: Savaş ve Uyum:Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi*, İstanbul : Everest Yayınları Çevrimiçi Kaynaklar.
- Sanberk, Ö. (2008). *Kaygan Zeminlerde Kıbrıs Diplomasisi*, erişim 11 Aralık 2011, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=250681>.
- Tamçelik, S. (2010). *Kıbrıs Meselesinde Metodolojik Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, erişim 5 Ocak 2012, <http://www.diewelt-dertuerken.de/index.php/ZfWT/article/viewArticle/127>.

1990’larda Kıbrıs Sorunu ve Türkiye-ABD İlişkileri

Sibel KAVUNCU*

Giriş

Türkiye-Yunanistan arasındaki anlaşmazlık konularının belkemiğini oluşturduğu söylenebilecek olan Kıbrıs sorunu (Hale, 2003, s. 268) daha önceki yıllarda olduğu gibi, 1990’lı yıllarda da Türkiye-ABD ilişkilerinin iniş-çıkışlı seyrinde sorun alanlarından birini oluşturmuştur. Süreç çerçevesinde değerlendirildiğinde, ABD’nin hem bölgesel istikrar hem de NATO’nun uyumu ve askeri etkinliği bağlamında herhangi bir pürüzün oluşmaması için, Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların çözümü yönünde çaba gösterdiği görülmektedir. Ancak, ABD’nin bu çabalar kapsamındaki tutum, söylem ve davranışları Türkiye-ABD ilişkilerinde zaman zaman sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. Öyle ki iki ülke arasında bu kapsamda yaşanan sorun alanlarından birini de Kıbrıs konusu oluşturmuştur.

1990’larda ABD’nin Kıbrıs konusundaki politikasının temel ilkelerinin, Uzel’in belirttiği üzere; sorunun çatışmaya dönüşmemesi ve özellikle Türk-Yunan ilişkilerinde gerginliğe yol açmaması; statükonun(bölünmüşlüğün) kabul edilmemesi, BM çerçevesindeki görüşmelerin yürütülmesi, bunların takıldığı noktalarda ABD’nin müdahale etmesi; iki kesimli ve iki toplumlu bir federasyonun kurulması; AB üyeliği konusunun sorunu daha da ağırlaştırmasının önlenmesi, üyeliğin bir federasyon içinde gerçekleşmesinin desteklenmesi; Rusya’nın bölgeye girme çabalarının engellenmesi (Uzel, 2002, s. 293) olduğu söylenebilir.

Kıbrıs Gelişmeleri ve Türkiye-ABD İlişkileri

1990’lı yılların ilk günleri 12 Aralık 1989’da dönemin Birleşmiş Milletler(BM) Genel Sekreteri Javier Perez de Cuellar’ın, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ve Kıbrıs Rum Yönetimi lideri Yorgo Vasiliu’ya Şubat ayında görüşmelerde bir araya gelmeyi önermesinin (“Denktaş ve Vasiliu’ya Şubat’ta Buluşma Önerisi”, **Milliyet**, 12.12.1989, s.15) ardından Kıbrıs konusunda yeniden canlanan diplomasi trafiği ile başlamıştır. Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin olarak ABD’nin diplomatik girişimlerini yoğunlaştırdığı görülmüştür. ABD Başkanı George Bush, Kongre’ye gönderdiği Kıbrıs mektubunda, adadaki son gelişmeleri değerlendirerek, Kıbrıs konusunda ilerleme kaydedilmesi gerektiğine dikkat çekmiş, adadaki “statükonun” devam etmesinin bir çözüm olmadığını belirtmiştir. Bu mektupla, ABD yönetiminin “adadaki statükodan duyduğu rahatsızlık” dile getirilirken, üzerinde önemle

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

durulan bir nokta da görüşmelerin bir an önce başlaması olmuştur (“Bush’tan Kıbrıs İçin Yeni Öneri”, **Milliyet**, 04.01.1990, s. 12). ABD Büyükelçisi Morton Abromowitz de Türk Dışişleri Bakanlığı nezdinde girişimde bulunmuş, bu girişimi, ABD Dışişleri Bakanı James Baker ve ABD Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Özel Koordinatörü Nelson Ledsky’nin Türkiye’nin ABD Büyükelçisi Nüzhet Kandemir’le gerçekleştirdikleri görüşme takip etmiştir. Baker, Ledsky ve Kandemir’in görüşmesinde ABD’nin Türkiye ilişkileri gündeminde sadece Kıbrıs konusu ele alınırken, Baker, görüşme sırasında sürekli Türkiye’nin Kıbrıs sorunu konusunda neler yapabileceğine dikkat çekmiştir (“Randevunun Perde Arkası”, **Milliyet**, 18.01.1990, s. 13). Ancak, Kıbrıs konusuna çözüm bulma girişimleri çerçevesinde ABD yönetimi, konunun Türkiye-ABD ilişkilerinde bir sorun oluşturmasından da kaçınmıştır. Yine, ABD Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Özel Koordinatörü Nelson Ledsky, New York görüşmeleri öncesi New York’a giderek, BM Genel Sekreter yardımcıları ile görüşmüş, Türkiye ile ilişkilerde hassas bir döneme girildiğine dikkat çekerek, KKTC üzerine fazla gidilmemesi telkininde bulunmuştur (“ABD ile BM’nin Kıbrıs Konusundaki Tavrı Farklı”, **Milliyet**, 25.02.1990, s. 14).

ABD’nin Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin girişimleri değerlendirildiğinde denilebilir ki, ABD, o günlerde ABD-Türkiye ilişkilerinde Kıbrıs konusunun iki ülke arasında ikili bir sorun haline gelmemesi yönünde bir tavır benimsemiştir.

Perez de Cuellar’ın çağrısı üzerine, Kıbrıs Rum kesimi lideri Yorgo Vasiliu’yla görüşmek üzere New York’a giden Denктаş, New York’ta, “Eşitlik, self determinasyon, iki kesimlilik ve garantörlük” konusunda görüşmek istediğini belirterek, “Biz, eşitliğimizin kabul edilmesini istiyoruz” demiştir. Denктаş, “sorunun iki toplum arasında çözümlenmesinden yana olduğunu, fakat bu durumun da ancak iki kesimin varlığının eşit olarak kabul edilmesiyle gerçekleşeceğini” söylemiştir (“Yapay Anlaşmaya Hayır”, **Milliyet**, 25.02.1990, s. 14).

Gerçekleştirilen yoğun temaslar neticesinde 26 Şubat 1990’da Denктаş ve Vasiliu New York’ta biraraya gelmişlerdir. Görüşmelerde Denктаş, “iki eşit taraf” görüşünü garanti altına almak, yeni federasyonun “iki eşit topluluğun özgür iradesi ile oluşturduğu bir birliktelik olabilmesini” sağlamak için Türk tarafının kendi kaderini tayin hakkının Rum tarafınca tanınmasını istemiştir (Sönmezoğlu, Ocak 1998, s. 35). Ancak yapılan görüşmelerde Vasiliu, özellikle Kıbrıs Türk halkının ayrı bir kimlik ve kendi kaderini belirleme hakkını kabul etmeyince görüşmeler tıkanmış, yapılan görüşmeler bir sonuç alınamadan sona ermiştir. Cuellar tarafından yapılan açıklamada, “görüşme sürecinin temeline ilişkin bir çözümsüzlük ortaya çıkmıştır” denilmiştir (<http://www.byeqm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1990&a=3>).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı’ndan yapılan açıklamada da, “Kıbrıs Rum tarafının ciddi ve anlamlı müzakerelere yanaşmamış olmasının

görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının temel nedeni olduğu” vurgulanmıştır (“İş Konsey’e Kaydı”, **Milliyet**, 04.03.1990, s.4).

NewYork zirve görüşmelerinde hiçbir ilerleme kaydedilmemesi ve başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından ABD’nin Kıbrıs Özel Koordinatörü Nelson Ledsky, Vasiliu ve Denктаş ile birer görüşme yapmış, görüşmelerde, “bundan sonra ne olur?” sorusuna yanıt aramıştır (“Ledsky Sahnede”, **Milliyet**, 05.03.1990, s. 4). Kıbrıs görüşmelerinin bir sonuca varılmadan sona ermesi ABD’de büyük hoşnutsuzluk yaratırken, çözüm arama çabalarının yeniden başlatılması yönünde ABD yönetiminin bazı temas ve telkinlerde bulunduğu açıklanmıştır (“ABD Devrede”, **Milliyet**, 08.03.1990, s. 4). George Bush, Kongre’ye gönderdiği Kıbrıs raporunda ABD’nin bundan böyle soruna bir çözüm bulma konusunda “büyük çaba harcayacağını” belirterek, ABD’nin o güne kadar Kıbrıs konusunda gerekli girişimleri gerçekleştirdiğine dikkat çekmiş, “ABD bundan sonra önümüzdeki aylarda toplumlararası görüşmelerin yeniden başlaması ve anlaşma için bir taslağın oluşması konusunda daha fazla çaba harcayacaktır” demiştir. Bush, ayrıca Kıbrıs konusunda müzakereler yolu ile varılacak bir anlaşma ve çözümün kendisi ve yönetimi için büyük öncelik taşımaya devam edeceğini belirtmiştir (“Letter to Congressional Leaders Reporting on the Cyprus Conflict”, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=18342>; “Bush, Rumlara Yaranamadı”, **Milliyet**, 11.04.1990, s. 10).

1990 yılı Mayıs ayında ABD, Kıbrıs sorununun çözümü konusunda girişimlerini yeniden yoğunlaştırmış, Nelson Ledsky, Atina, Ankara ve Lefkoşa’da görüşmelerde bulunmak üzere harekete geçmiştir (“Kozlar Denктаş’ta”, **Milliyet**, 27.05.1990, s.3). ABD’nin diyalog kurma çabaları çerçevesinde harekete geçen Ledsky, Ankara’daki temaslarında Dışişleri Bakanı Ali Bozer ve bakanlık yetkilileriyle “istişari” görüşmelerde bulunmuş (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1990&a=6>), Ledsky temaslarında iki toplum arasında görüşmelerin yapıcı bir şekilde başlamasını temenni etmiş ve Türkiye’nin buna yardımcı olmasını istemiştir (“Ledsky Nabız Yokluyor”, **Milliyet**, 05.06.1990, s. 16).

Bu arada 4 Temmuz 1990 tarihinde Kıbrıs Rum Yönetimi, tüm Kıbrıs adına hareket ettiğini belirterek, Avrupa Topluluğu’na tam üyelik başvurusunda bulunmuştur (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1990&a=7>). Türkiye ve KKTC bu girişime tepki göstermiş, BM Genel Sekreteri de Rum tarafının bu girişimini eleştirmiştir (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1990&a=7>). Ancak yine de bu tepkiler Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi’nin 17 Eylül 1990’da Rum başvurusunu normal bir süreç içinde değerlendirmesi kararını engelleyememiştir (“AT’da Tarihi Kıbrıs Toplantısı”, **Milliyet**, 17.09.1990, s. 9; “AT Yine Rum’dan Yana”, **Milliyet**, 18.09.1990, s. 10). Rum kesiminin AT’ye üyelik başvurusu konusundaki gelişmeler çerçevesinde, Bush yönetiminin, Körfez bunalımı devam ederken Kıbrıs konusunun ne Türkiye ne de Yunanistan ile ikili bir sorun haline

gelmesini istemediği, bu bağlamda da ABD yönetimi tarafından yapılan açıklamalarda son derece “muğlak ifadeler”in kullanıldığı görülmüştür. Washington’daki yetkililer Ankara’ya, “Vasiliu hükümetinin AT üyeliğine müracaatı konusunda bir şey yapamayız. Ancak Kıbrıs sorunu çözüme kavuşmadan önce başvuru ciddi bir şekilde ele alınmayacak” derlerken, ABD Dışişleri Bakanlığı’nın Avrupa ve Ortadoğu İşleri Bakan Yardımcısı Raymond Seitz Kongre’de yaptığı konuşmada, başvurunun kabul edilip edilmemesinin topluluğa ait bir karar olduğunu, üyelikten, adadaki iki toplumun yararlanması halinde karşı çıkmadıklarını, üyeliğin, adadaki her iki toplumun yararına olması gerektiğini belirtmiştir (“Özal-Ledsky Görüşmesi”, **Milliyet**, 11.10.1990, s. 16).

Mart ayında Denктаş ve Vasiliu arasında hiçbir sonuç alnamadan kesilen New York görüşmelerinin ardından diyalogun yeniden başlatılması yönünde harcanan çabalar bir sonuç vermezken, Rum tarafının AT’a üyelik başvurusu ise sorun kapsamında yeni bir pürüz oluşturmıştır.

1990 yılının sonlarına yaklaşıırken, yeni bir görüşme sürecini başlatmak için girişimler tekrar yoğunlaşmıştır. BM ve ABD yetkilileri “diplomatik atak”larda bulunmuşlar, ABD’nin desteğiyle, BM’nin yeni eylem planı ile tarafları görüştürme çabası içine girilmiştir(Sami Kohen, “Kıbrıs’ta Sil Baştan”, **Milliyet**, 25.10.1990, s. 13).

28 Mart 1991 tarihinde, BM Genel Sekreteri Cuellar, BM Güvenlik Konseyi’ne Kıbrıs’ın Rum ve Türklerin ortak ülkesi olduğunu, iki toplum arasındaki ilişkinin “azınlık-çoğunluk” değil, “iki toplum” esasına göre olması gerektiği, çözümün, bir devlet altında iki eşit toplumun kabulünden geçtiğini vurgulayan bir rapor sunmuştur(“Kıbrıs’ta Çözüm Umudu”, **Milliyet**, 29.03.1991, s. 17). Rapor, Ankara’da memnunlukla karşılanmış, bu memnuniyet, Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan yazılı bir açıklamayla belirtilmiştir(“Ankara Memnun”, **Milliyet**, 29.03.1991, s. 17; <http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1991&a=3>). ABD yönetiminden de Cuellar’a destek verilirken, ABD Dışişleri Bakanı James Baker da ABD’nin Kıbrıs konusunda daha aktif bir rol aldığına dikkat çekmiştir (“Baker’ın Sürprizi”, **Milliyet**, 23.05.1991, s. 18). Mayıs ayının sonunda Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal’dan Kıbrıs sorununa çözüm getirmek amacıyla, KKTC, Kıbrıs Rum Yönetimi, Türkiye ve Yunanistan liderleri arasında dörtlü bir zirve yapılması önerisi gelmiştir (“Özal’ın Dörtlü Zirve Atağı, Vasiliu’yu Sıkıştırdı”, **Milliyet**, 01.06.1991, s. 1; “Rumlar Masadan Korktu”, **Milliyet**, 01.06.1991, s. 20). Bu öneri Rum kesimi tarafından reddedilirken, Kıbrıs Rum Yönetimi’nden de Yunanistan Başbakanı Miçotakis ile yaptıkları görüşmeler sonrasında, Kıbrıs sorununun dokuzlu bir konferansta ele alınması önerisi gelmiştir. Buna göre, Özal’ın Dörtlü Konferans önerisindeki Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Türk Tarafı ve Kıbrıs Rum Tarafı’na, BM Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesinin ilavesi öngörülmüştür (“Atina Düğümü Geriyor”, **Milliyet**, 10.06.1991, s. 18). Dokuzlu Konferans önerisi Ankara’da

gerçekçi bulunmazken, Dışişleri Bakanı Kurtcebe Alptemoçin ile Nelson Ledsky’nin görüşmesinde Ankara’nın, dokuzlu konferansın sorunu yaymaktan ve içinden çıkılmaz bir hale getirmekten başka bir işe yaramayacağına inandığı vurgulanmıştır (“Kıbrıs İçin İki Koşul”, **Milliyet**, 11.06.1991, s. 15). Dörtlü Konferans ve Dokuzlu Konferans önerilerinin ardından ABD’nin “Beşli Konferans” önerisi gelmiştir. Buna göre, Özal’ın dördüne ilaveten gerçekleştirilecek toplantının beşli hale dönüştürülmesi ve masada “Kıbrıs Cumhuriyeti” temsilcisinin de yer alması öngörülmüştür (Sönmezoğlu, Ocak 1998, s. 36; “ABD Kıbrıs’ta yeni Ödünler İstiyor”, **Milliyet**, 18.06.1991, s. 9). ABD Dışişleri Bakanı James Baker tarafından, Türkiye Dışişleri Bakanı’na mektupla gönderilen öneri, Türkiye tarafından tepki ile karşılanmış, yapılan açıklamalarda önerinin “kabul edilemez” olduğu vurgulanmıştır (“ABD Kıbrıs’ta Yeni Ödünler İstiyor”, **Milliyet**, 18.06.1991, s. 9; “ABD’nin Kıbrıs Arayışları”, **Milliyet**, 20.06.1991, s. 12). Haziran ayının sonlarına doğru BM Genel Sekreteri Cuellar, Kıbrıs konusunda Dörtlü Zirve önerisini benimsediğini, bundan sonra çalışmalarını bu yönde yoğunlaştıracığını belirtmiştir (“Dörtlü Zirveye Evet”, **Milliyet**, 27.06.1991, s. 1,14). Temmuz ayına gelindiğinde ise, ABD Başkanı Bush’un İstanbul ziyareti sırasında Dörtlü Zirve önerisinin ABD tarafından da benimsendiği Bush tarafından ifade edilmiştir (“Kıbrıs’ta Dörtlü Zirveyi Destekliyoruz”, **Milliyet**, 21.07.1991, s. 1, 17). Dörtlü Zirve önerisini desteklediğini açıklayan Bush yönetimi, izleyen süreçte görüşmenin sağlanması hususunda girişimlerini ve açıklamalarını yoğunlaştırmıştır. 11 Ekim 1991 tarihinde, BM Güvenlik Konseyi’nin, “BM Genel Sekreteri’nin başkanlığında, iki toplum ile Türkiye ve Yunanistan’ın katılacakları bir üst düzey uluslararası toplantının, bir çerçeve anlaşmasının oluşturulması için etkili bir mekanizma olacağı”nın vurgulandığı 716 sayılı kararı (<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20SRES%20716.pdf>) almasını izleyen süreçte Başkan Bush, BM’in Kıbrıs’ta barışa ulaşma yolunda çok yararlı bir rol oynadığını ifade etmiştir (“Bush, Kıbrıs Konusuna da Değindi: ‘BM Yararlı Rol Oynuyor’”, **Milliyet**, 31.10.1991, s. 4).

Gerek Türkiye’nin seçim atmosferine girmesi, gerekse de Yunanistan’ın Dörtlü Zirve önerisine sıcak bakmaması (“Atina’dan 4’lü Zirveye Hayır”, **Milliyet**, 23.07.1991, s. 10) karşısında, beklenen dörtlü görüşme yapılamazken, Kasım ayından itibaren Kıbrıs’la ilgili diplomatik faaliyetlerin yeniden yoğunlaştığı gözlenmiştir. Gerek ABD gerekse BM yetkilileri, müzakere sürecinin başlaması için girişimlerini Ankara üzerinde yoğunlaştırmışlardır (“ABD, Kıbrıs İçin Umutlu” **Milliyet**, 07.11.1991, s. 10). Türkiye’de yeni hükümetin kurulmasının ardından Başbakan Süleyman Demirel’i telefonla arayarak, Türk-ABD ilişkilerinin devamını ve daha da geliştirilmesini isteyen Bush, Kıbrıs konusunda, adadaki sorunun bir an önce halledilmesi konusunda “hareketlilik” istemiştir. Bush, Cuellar’ın başlatmış olduğu sürecin, yeni genel sekreter tarafından da devam ettirileceğini, Türkiye ve Başbakan Demirel’in bu

konuda sürece katkılarının sürdürülmesini istediği mesajını vermiştir (“İki Lider Telefonla Görüştü”, **Milliyet**, 12.12.1991, s. 11).

1992 yılında BM Genel Sekreteri olan Butros Gali, Kıbrıs sorununa çözüm bulmak amacıyla Denктаş ve Vasiliu’yu görüşmelerde bulunmak üzere Haziran ayında New York’a davet etmiştir. Üç tur halinde gerçekleştirilen görüşmelerin ilk turu 18 Haziran’da başlamış, Gali, Denктаş ve Vasiliu ile ayrı ayrı görüşmüştür. Bu ilk turda Gali, Denктаş’a kendi adıyla anılan bir harita sunmuştur. “Harita olmayan Harita” (non-paper) olarak anılan bu haritaya göre, Türk tarafına yüzde 28.2’lik bir toprak bırakılırken, Güzelyurt bölgesi de Rumlara veriliyordu. Harita, Denктаş tarafından kabul edilmemiş ve Denктаş da kendi haritasını sunmuştur. Bu haritada Türk tarafına yüzde 29 (+) toprak bırakılmakta ve Güzelyurt da Türk tarafında kalmaktaydı (İsmail, 1998, s. 234). Gali’nin kendi haritasının kabul edilmesi üzerindeki yoğun ısrarı görüşmelerin tıkanmasına yol açmış, ikinci tur görüşmeler 15 Temmuz’da başlamıştır. Bu turda ise Gali, taraflara “Fikirler Dizisi” olarak anılan çözüm planını sunmuştur (İsmail, 1998, s. 234). İkinci tur görüşmelerinden de bir sonuç alınamamış ve görüşmelerin 26 Ekim’de tekrar başlaması kararı alınmıştır (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?v=1992&a=8>). Ancak, 26 Ekim’de başlayan üçüncü tur görüşmelerden de bir sonuç alınamamış ve görüşmeler 7 Kasım’da sona ermiştir. Görüşmelerin sonunda tarafların temel konularda büyük görüş ayrılıkları içinde olduğu açıklanmıştır (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?v=1992&a=11>).

Bütün bu süreç çerçevesinde görüşmelerde bir ilerleme sağlanamamasının sorumlusu ABD tarafından daha önceleri de olduğu gibi Denктаş olarak görülmüştür. ABD yönetimi tarafından Türkiye’ye iletilen mesajlarda bu konunun üzerinde ısrarla durulmuştur (“Demirel’e Mesaj: Denктаş’ın Arkasında Durma”, **Milliyet**, 11.07.1992, s. 7).

1993 yılının başlarında Kıbrıs Rum tarafında Glafkos Klerides iktidara gelmiş, Mart ayının son günlerinde bir Denктаş-Klerides görüşmesi gerçekleşmiş ancak bu görüşmeden de Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik bir sonuç alınamamıştır (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?v=1993&a=03>).

BM Genel Sekreteri, yine “Fikirler Dizisi” temelinde sürdürülecek görüşmelerde başarının sağlanabilmesi taraflar arasında karşılıklı güvensizliği aşmaya yönelik “Güven Artırıcı Önlemler” gerektiğini açıklamıştır (Sönmezoglu, Ocak 1998, s. 36). ABD Başkanı Clinton, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş’a çağrıda bulunarak, söz konusu güven artırıcı önlemler paketini kabul etmesini istemiştir (“ABD Kıbrıs İçin Beklemede”, **Milliyet**, 25.08.1993, s. 19). “Kıbrıs sorunu çözülünceye kadar ABD konunun içinde olacak” diyen (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?v=1993&a=03>) Başkan Clinton, 1994 yılı Nisan ayında Kongre’ye gönderdiği Kıbrıs raporunda, Kıbrıs’ta BM’in “Güven Artırıcı Önlemler” paketinin taraflara “fırsat” yarattığını

belirterek, bu fırsatın kaçırılmamasını istemiştir ("Clinton'dan Kıbrıs Raporu", **Milliyet**, 20.04.1994, s. 17).

1994 yılı Şubat'ından Haziran ayına kadar Güven Artırıcı Önlemler zemininde görüşmeler sürmüştür (Sönmezoğlu, Ocak 1998, s. 36). Bu süreç çerçevesinde ABD, tarafların Güven Artırıcı Önlemler paketini kabul etmeleri ve nihai bir anlaşma için masaya oturmalarını, Güven Artırıcı Önlemler paketinin bir an önce yürürlüğe girmesini istemiştir ("Çiller Para, Clinton Siyaset Peşinde", **Milliyet**, 14.04.1994, s. 7). 24-25 Haziran tarihlerinde Yunanistan'ın Korfu Adası'nda düzenlenen AB zirvesinde, Kıbrıs Rum Kesimi AB'nin genişleme programına alınmıştır. Bunun üzerine KKTC Meclisi, 28 Ağustos'ta, "Kıbrıs'ta tek çözümün federasyon olmadığı" şeklinde karar almıştır. Kıbrıs Türk halkının ayrı bir egemenlik hakkı olduğunu, dolayısıyla bu durum kabul edilmeden Genel Sekreter'in himayesinde sürdürülen Güven Artırıcı Önlemler'e ilişkin görüşmelerin sürmesinin bir anlamı olmadığı ve de bu çerçevede KKTC ile Türkiye arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesi yönündeki karar (Sami Kohen, "KKTC Politikayı Değiştirdi...Ya Türkiye?... ", **Milliyet**, 30.08.1994, s.18) hakkında KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, alınan kararın olumlu olduğunu belirterek, "Kıbrıs Türkleri yok sayılarak çözüm bulunamayacağını soruna taraf çevrelere hatırlatıldığını" söylemiştir (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1994&a=08>). BM Genel Sekreter yardımcısı Gustave Feissel başkanlığında 31 Ekim'de Denktaş ile Klerides arasında gerçekleşen resmi olmayan görüşmeden de Rum tarafının AB üyeliği konusunu gündemde tutması nedeniyle bir sonuç alınamamıştır (Sönmezoğlu, Ocak 1998, s. 36).

ABD Başkanı Clinton, Kongre'ye gönderdiği Kıbrıs raporunda, Kıbrıs sorununun çözümünde ilerleme kaydedilmemesinden büyük kaygı duyduğunu bildirmiştir (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1994&a=11>).

1995 yılı Kıbrıs konusunda ABD'nin yeni girişimleriyle başlamıştır. Ocak ayının ilk günlerinde ABD Dışişleri Bakan yardımcısı Richard Holbrooke, Kıbrıs'ın iki kesiminde bir dizi görüşme yapmıştır (Sami Kohen, "Kıbrıs İçin Yeni Girişimler", **Milliyet**, 06.01.1995, s. 18). 20 Ocak 1995'te ise Rauf Denktaş ondört maddelik yeni bir barış planı ile Rum tarafına ön koşulsuz bir şekilde görüşmelere başlamak üzere çağrıda bulunmuştur ("Ortak Yönetim Çağrısı", **Milliyet**, 21.01.1995, s.19; İsmail, 1998, s.271-274). ABD ve BM çevrelerinin içerisinde "olumlu unsurlar" bulunduğunu belirttikleri bu görüşler, 21 Ocak'ta Glafkos Klerides tarafından reddedilmiştir ("Klerides'ten Denktaş'a Ret", **Milliyet**, 22.01.1995, s. 19).

Kıbrıs sorununun çözümü konusunda iki toplumlu tek devlet formülünü destekleyen ABD Başkanı Bill Clinton, 23 Ocak'ta KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş ve Rum Yönetimi Başkanı Klerides'e birer mektup göndermiş, "Sizleri özellikle 'güven artırıcı önlemler paketi' üzerinde somut adımlar atmaya çağırıyorum" demiştir (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1995&a=01>).

1995 yılı süresince ABD, Kıbrıs konusunda tarafları bir araya getirmek ve onların yeni bir çözüm aramalarını sağlamak için girişimlerde bulunmuştur. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Holbrooke, Kıbrıs'ta çözümün sağlanmasının gerekliliğini, Kıbrıs'ta çözüm olmadıkça, Türk-Yunan ilişkilerinin gergin kalacağı, bu gerginliğin beklenmedik bir anda patlamaya yol açmasının ise bölgede istikrarsızlığı daha da arttırıp, yayacağı düşüncesiyle açıklamıştır. Bu nedenledir ki, sorun Holbrooke'a göre, bir an önce çözüme kavuşturulmalıdır (Sami Kohen, "Türk-ABD İlişkilerinde Yeni Anlayış", **Milliyet**, 23.02.1995, s. 18).

Ancak, Rum tarafı Kıbrıs sorununun çözümünü ikili görüşmelerden AB zeminine kaydırmaya çalışmış, bu çerçevede 21-24 Mayıs 1995 tarihleri arasında iki taraf temsilcileri arasında Londra'da gerçekleştirilen görüşmelerden de bir sonuç alınamamıştır. Kıbrıs sorununun Rum tarafınca ikili görüşmelerden AB zeminine kaydırılmaya çalışılması, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tepkisine neden olmuş, Türkiye ve KKTC 28 Aralık 1995 tarihinde bir Ortak Deklarasyon yayınlamışlardır (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1995&a=12>). Bu deklarasyonun temel mesajı, Yunan tarafının AB'ye üye olma aracılığı ile sorunu bir oldu-bitti noktasına getiremeyeceği, Türkiye'nin buna izin vermeyeceğidir. Ortak Deklarasyon'da Türk tarafının konuya ilişkin tutum ve tezleri sunulduktan sonra, 1959 Londra ve Zürih anlaşmaları gereği Kıbrıs'ın, Türkiye ve Yunanistan'ın üye olmadıkları herhangi bir siyasi ya da ekonomik birliğe katılamayacağı hatırlatılarak, bu tür konuların ancak Kıbrıs'ta nihai bir çözümün ve Türkiye'nin AB'ye girmesinin ardından ele alınabileceği görüşü savunulmuştur(Sönmezoğlu, Ocak 1998, s. 36–37).

Kıbrıs Rum tarafının AB'ye üye olma çabaları kapsamında ABD'nin değişen tutumu ve 1996 yılı Ağustos ayında Rum motosikletlilerin giriştikleri sınır delme girişimleri ile adada gerginleşen ortam, 1996 yılında Kıbrıs konusunda Türkiye-ABD ilişkileri gündeminde ön plana çıkmıştır. Kıbrıs Rum tarafının AB'ye üye olma çabaları karşısında Türk tarafının Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunun taraflar arasında bir çözüme ulaşılmasının ardından ele alınabileceği görüşü doğrultusunda, "önce çözüm, sonra üyelik" anlayışıyla ("ABD'yle Kıbrıs Konusunda Uyuşma", **Milliyet**, 10.03.1995, s. 17; "Önce Çözüm, Sonra Üyelik", **Milliyet**, 07.01.1996, s. 17) hareket etmekte olan ve yönetimce yapılan açıklamalarda bu görüşü vurgulayan ("Önce Çözüm, Sonra Üyelik", **Milliyet**, 07.01.1996, s. 17) ABD yönetimi, Mayıs ayının sonlarına doğru, Kıbrıs'ta çözüm arayışını sürdürürken, AB üyelik süreci konusundaki yaklaşımında "değişiklik" diye nitelendirilen bir açıklama yapmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Nicholas Burns, AB üyeliğinin Kıbrıs'ın çıkarları doğrultusunda olduğunu vurgulayarak, federal çözümün bunu kolaylaştıracağını söylemiştir. Ancak Burns, "önce çözüm, sonra üyelik" şeklindeki politikadan ayrılarak, federal çözüm olmadan da Kıbrıs'ın AB'ye girmesine destek vereceklerini

bildirmiştir (“ABD’den Kıbrıs Çarkı”, **Milliyet**, 24.05.1996, s. 23). Burns, ABD’nin konuyla ilgili yaklaşımını; “Kıbrıs’ın siyasi bir çözüm olmaksızın AB’ye katılma yeteneği, üyeliğin koşul ve zamanlaması gibi, tabii ki AB’ye kalmış bir karardır. Bununla birlikte ABD, AB’nin genişlemesini desteklemekte ve AB üyeliğinin Kıbrıs’ın yararına olacağına inanmaktadır... Kıbrıs’ın AB’ye katılmasının bir tür toplumlararası anlaşma ve nihai çözüm ile kolaylaştırılacağını düşünüyoruz; çabalarımızı bu konuda yoğunlaştırıyoruz... Biz, Kıbrıs’ın AB üyeliğinden ve AB’ye katılmaktan yarar sağlayacağına inanıyoruz” (“Kıbrıs’ta Baskı Artıyor”, **Milliyet**, 25.05.1996, s. 19) sözleriyle ifade etmiştir. Burns’ün siyasi çözüm olmadan da, Kıbrıs’ın üye yapılmasının “AB’ye kalmış bir karar” olduğunu bildirmesi, Türk diplomatik kaynaklarınca, “çözüm yönündeki çabalara katkı yapmayan, şanssız bir çıkış” olarak değerlendirilmiştir (“Kıbrıs’ta Baskı Artıyor”, **Milliyet**, 25.05.1996, s. 19).

Ağustos 1996’daki sınır olayları ve 14 Ağustos’ta Türk bayrağını direktten indirmeye çalışan bir Rum göstericinin açılan ateş sonucu ölmesi karşısında ABD yönetimi, Kıbrıslı Türk güvenlik kuvvetleriyle, Türk askerini, tampon bölgeye girerek tahrik edici gösteride bulunan Rum gençlerine “aşırı” tepki göstermek ve “hayati tehdit içermeyen durumlarda öldürücü kuvvet kullanmamayı öngören uluslararası kuralları ihlal etmekle” suçlamıştır (“ABD, Üslubunu Sertleştirdi”, **Milliyet**, 16.08.1996, s. 19). Dışişleri Bakanı Tansu Çiller’in, “Türk bayrağına uzanan eller kırılır” şeklindeki sözlerine (“Bayrağa Uzanan Eli Kırarız”, **Milliyet**, 16.08.1996, s. 19) karşı ise ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Burns, bayrağı, “kumaş parçası” olarak niteleyerek, “Bir kumaş parçası insan hayatından daha değerli değildir” demiştir (“Amerikan Küstahlığı”, **Milliyet**, 17.08.1996, s. 1, 19).

Eski ihtiyatlı tutumlarından uzak açıklamalarda bulunan ABD’li yetkililer (Uslu, 2001, s. 160), 1996 yılının sonlarına kadar, Kıbrıs sorunuyla ilgili diplomasi trafiğini yürütmüşlerdir.

1997 yılında ise Kıbrıs Rum yönetimi adaya Rus yapısı S-300 füzelerini getirme çabası içine girmiş, bu durum KKTC’nin ve Türkiye’nin tepkisine neden olurken, ABD yönetiminden de Kıbrıs Rum kesiminin S-300 füzeleri almasına karşı olunduğu ve bu durumdan hoşnut olunmadığına ilişkin açıklamalarda bulunulmuş, bu girişim önlenmeye çalışılmıştır. Türkiye, Rusya’ya yönelik girişimlerle bu silahların Kıbrıs Rum tarafına satışını önlemeye çalışırken, ABD de Rum kesimine bir protesto notası vermiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı bu durumu; “Kıbrıs Rum Yönetimi’nin davranışı yanlış yolda atılmış bir adımdır” sözleriyle değerlendirmiştir (“Rumlara ABD Notası”, **Milliyet**, 07.01.1997, s. 1, 16; “Füze Krizinde Nota Savaşı”, **Milliyet**, 07.01.1997, s. 16, “ABD, Rumlara Sert Çıktı”, **Milliyet**, 07.01.1997, s. 16). Başkan Bill Clinton da ABD yönetiminin durumdan rahatsızlık duyduğunu belirtmiştir (“Clinton’dan Füze Uyarısı”, **Milliyet**, 09.02.1997, s. 17). Kıbrıs Rum Yönetimi’nin adaya S-300 füzeleri yerleştirme çabaları yıl boyunca ve ertesi yılda devam etmiş, 1998 yılı

Mayıs ayındaki G-8 Zirvesinin ardından ABD Başkanı Clinton ve Rusya Lideri Boris Yeltsin arasında gerçekleşen görüşmede Clinton, Rusya'nın Kıbrıs Rum kesimine S-300 füzesi satmasından duyduğu rahatsızlığı aktarmıştır (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1998&a=05>). Türk yetkililer de S-300'ler konusundaki tepkilerini yaptıkları açıklamalarda belirtmişlerdir. 20 Temmuz 1998'de Kıbrıs Barış Harekatı'nın 24. yıldönümü nedeniyle KKTC'ye giden Başbakan Mesut Yılmaz düzenlenen törende yaptığı konuşmada, KKTC'ye yönelik tehditlere Türkiye'nin yanıt vereceğini belirterek, hava ve deniz üsleriyle adadaki askeri dengenin S-300'lerle bozulmasına müsaade etmeyeceklerini söylemiştir (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1998&a=07>). Kıbrıs Rum Yönetimi'nin adaya S-300 füzeleri yerleştirme çabaları 1999 yılındaki gelişmeler sonucunda Yunan tarafının silahların adaya getirilmesinden vazgeçmesi ve silahların Girit adasına yerleştirilmesine yönelmesiyle son bulmuştur (Sönmezoglu, 2004, s. 577). Nisan 1999'da Rus yapımı S-300 füzelerinin Girit Adası'na naklinin tamamlandığı açıklanmıştır ("S-300'ler Girit'te", **Milliyet**, 23.04.1999, s. 22).

ABD yönetiminden 1997 yılının ilk günlerinden itibaren Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik girişimlerin yoğunlaştırılacağına dair açıklamalar gelmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik daha etkin bir rol üstleneceklerini belirtmiştir ("ABD: Kıbrıs Öncelikli", **Milliyet**, 09.01.1997, s. 17). Beyaz Saray Sözcüsü Nicholas Burns de ABD'nin Kıbrıs sorununun yıl içinde çözülmesi için ciddi uğraş içerisinde olduğunu söylemiştir (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1997&a=01>). BM Genel Sekreteri Kofi Annan da Kıbrıs'taki tarafların yeniden görüşmelere başlamaları için çabalarını yoğunlaştırmıştır. Ancak, Temmuz 1997'de gerçekleşen Denktaş-Klerides görüşmelerinden de bir sonuç alınamamıştır ("Liderler Gündemde Anlaşamadı", **Milliyet**, 11.07.1997, s. 17). Kıbrıs Rum kesimi lideri Glafkos Klerides ile New York'ta gerçekleştirdiği zirve toplantılarından sonra açıklama yapan KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Kıbrıs'taki yeni müzakere süreci önündeki en büyük iki engelin, S-300 füzelerinin Rum kesiminde konuşlandırılması ve AB'nin Rum tarafıyla tam üyelik müzakerelerini başlatması girişimleri olduğunu vurgulamış ve "AB'nin bu girişiminin, süreci tamamen sabote ettiğini" söylemiştir (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1997&a=07>).

Genişlemeyle ilgili siyasi kararın alınacağı AB'nin Aralık ayındaki Lüksemburg zirvesi öncesinde ABD diplomatik girişimlerini yoğunlaştırmıştır. ABD Kıbrıs özel temsilcisi Richard Holbrooke, gerek Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin görüşmeler konusunda taraflarla, gerekse de Türkiye'nin AB üyeliği hususunda AB nezdinde girişimlerde bulunmuştur ("Holbrooke Rüzgar Gibi", **Milliyet**, 12.11.1997, s. 1, 21; "ABD Türkiye İçin Ağırlık Koyacak", **Milliyet**, 14.11. 1997, s. 18). ABD Başkanı Bill Clinton da, AB liderleriyle

Türkiye'nin AB üyeliği konusunda görüşmeler yapmıştır (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1997&a=12>).

12 Aralık 1997'de Lüksemburg Zirvesinde Kıbrıs Rum Kesimi'nin üyeliği resmen açıklanırken, Türkiye'nin dışlanması karşısında KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, topluluklararası görüşmelerden çekildiğini BM Genel Sekreterliği'ne iletmiştir. Denktaş, 15 Aralık'ta yaptığı bir açıklamada da, AB'nin Rum Yönetimi ile tam üyelik müzakerelerini başlatma kararıyla, federasyonun gündemden kalktığını belirterek, "Topluluklararası görüşmeler öldü" demiştir (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1997&a=12>). KKTC Meclisi de, görüşmelerin yeniden başlayabilmesi için iki eşit devletin varlığının kabul edilmesi gerektiği yönünde bir karar almıştır (Sönmezoğlu, 2004, s. 577).

Zirveyi izleyen günlerde ABD'den Türkiye'nin önemine ve AB içinde yer almasının gerekliliğine ilişkin açıklamalar gelmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Foley, ABD'nin her zaman Türkiye'yi Avrupa'nın bir parçası olarak gördüğünü söyleyerek, "AB içinde yer alacak Türkiye, Amerika için de Avrupa kadar gereklidir. Bu konuda Yunanistan'ın yanı sıra öteki birlik üyesi ülkelerle temaslar yaptık, yapmaya devam edeceğiz" demiştir (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1997&a=12>). ABD Başkanı Clinton da Türkiye'nin önemine vurgu yaparak, "Türkiye'nin Batı'ya demir atmasını sağlamanın" başlıca hedefleri arasında bulunduğunu söylemiştir ("Türkiye'yi Batı'ya demirleyelim", *Milliyet*, 17.12.1997, s. 20).

1998 yılı Mart ayından itibaren ABD'nin Kıbrıs konusundaki girişimlerinde yoğun bir hareketlilik gözlenmiştir. 1998 yılını Kıbrıs için çözüm yılı ilan eden ABD'nin ("ABD'den Kıbrıs Atağı", *Milliyet*, 01.03.1998, s. 22) Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin girişimlerini yoğunlaştırmasını Sami Kohen; "Kıbrıs'ta hava gerginleşmiştir. Bunda AB'nin Kıbrıs Rum Yönetimi ile üyelik müzakereleri başlatmasından, Klerides hükümetinin S-300 füzelerini satın almasına kadar, çeşitli olumsuz gelişmelerin payı vardır. ABD, tarafların kısa zamanda masaya oturmaması ve çözümsüzlüğün devam etmesi halinde, şimdiki huzursuzluğun ve gerilimin sıcak çatışmalara yol açacağından kaygılı. Böyle bir sürtüşme, yerel kalmayacak, Türkiye ve Yunanistan'ı da karşı karşıya getirecektir. Bu ise, bütün bölge ve NATO için yıkıcı sonuçlar verebilir. Onun için, bunun önünü almak, yeni bir görüşme süreci başlatmak gerekiyor..." (Sami Kohen, "Holbrooke'un Bu Kez şansı Ne?", *Milliyet*, 01.05.1998, s. 20) şeklinde belirtmektedir. ABD'nin Kohen'in de belirtmiş olduğu nedenlerden dolayı hız kazandığı söylenebilecek olan diplomatik girişimleri ve sorunu çözüme ulaştırma konusunda görüşme zemini oluşturma yönündeki istekliliği 1998 yılı boyunca sürmüştür. ABD Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Özel Koordinatörü Thomas Miller yaptığı açıklamada, "ABD kendisini başkanından dışişleri bakanına ve büyükelçilerine kadar her düzeyde Kıbrıs sorununu çözümlemeye adanmıştır" demiştir (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1998&a=04>).

ABD görüşmelere başlanması için temaslarını sürdürürken, sorunun çözümü yönündeki bu girişimlerden herhangi bir sonuç alınamamıştır. Süreç içerisinde Türk tarafı KKTC'nin egemen eşitliği tanınmadan görüşmelere başlamak istememiş, ABD yetkilileriyle gerçekleşen temaslarda Türk yetkililer, Türkiye ve KKTC'nin soruna çözüm bulunmasını istediğini ancak, Türk tarafını tatmin eden bir zemin oluşturulmadan görüşmelere başlanmasının bir yarar getirmeyeceğini belirtmişler, Ada'da iki devlet, iki halk ve iki demokrasi olduğunu vurgulamışlardır ("AB Masasına Oturun", **Milliyet**, 23.04.1998, s. 20). Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel bir demecinde, Kıbrıs'ta iki devlet olduğunu, Batı dünyasının bunu kabul etmesi durumunda adada çözüm bulmanın kolaylaşacağını belirtmiştir (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1998&a=06>). Türk yetkililerin "Ada'da iki ayrı devletin varlığının tanınması" yönündeki açıklamalarına karşın ABD'li yetkililer, Kıbrıs'ta iki kesimli ve iki toplumlu federasyonu desteklediklerini ifade etmişlerdir. ABD Dışişleri Bakanlığı sözcülerinden James Foley, ABD yönetimine göre Ada'da iki toplumun varlığının reddedilemez olduğunu, ancak tek devletten söz edilebileceğini ifade etmiştir ("ABD Kıbrıs'ı Bırakmıyor", **Milliyet**, 08.05.1998, s. 20).

ABD'nin görüşmelerin başlaması yönündeki ısrarlı tutumu devam ederken, 31 Ağustos'ta Rauf Denktaş, Lefkoşa'da yaptığı bir açıklama ile sorunun nihai çözümünü konfederasyonda gördüğünü açıklamıştır. KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Lefkoşa'da Dışişleri Bakanı İsmail Cem ile birlikte düzenlediği basın toplantısında Rum tarafına başta "Kıbrıs Konfederasyonu" olmak üzere 5 öneride bulunmuştur. Denktaş, öneri paketinin içeriğini; "Müzakerelerin nihai hedefini, iki halktan ve iki devletten müteşekkil konfederal bir yapıyı öngören, iki anavatan ile garantör devletler arasında aktedilecek simetrik anlaşmalarla desteklenen bir ortaklık çözümü teşkil edecektir. Konfederasyona devredilmeyen tüm hak ve yetkiler konfedere devletlerde kalacaktır. Müzakereler sonucunda varılacak herhangi bir çözüm, onay için ayrı ayrı referanduma sunulacaktır" şeklinde tanımlamış, bu amaçla yapılacak müzakerelere katılacak olan tarafların, Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum tarafının iki egemen ve eşit devlet olduğunu, her birinin kendi halkının siyasi eşitliğini ve iradesini temsil eden ve işlerliği olan demokratik kurumları ve yetkileri haiz bulunduğunu kabul etmiş olacaklarını belirtirken, bir taraftaki makamın diğerini temsil edemeyeceğini vurgulamıştır ("Kıbrıs'ta Konfederasyon", **Cumhuriyet**, 01.09.1998, s. 8). Denktaş'ın önerisi ile yeni bir dönem başlarken, öneri, Rum kesimi tarafından kabul edilmemiş ("Entegrasyon Öncesi Son Adım", **Cumhuriyet**, 02.09.1998, s. 9), ABD yönetimi ise, Denktaş'ın sunduğu öneri paketinde olumlu özellikler bulunduğuna işaret ederek, Rum tarafının öneriyi reddetmekte acele ettiğini belirtmiştir ("ABD Kıbrıs İçin Esnek", **Cumhuriyet**, 04.09.1998, s. 8).

Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması için ABD'nin girişimleri 1999 yılında da devam etmiştir. Ancak, ABD tarafından 1999 yılında yapılan

açıklamalarda da, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın, “masada konfederasyon önerisinden başka öneri yok. Rum tarafı kabul ediyorsa, o zaman görüşürüz” (“Denktaş’a Tam Destek”, **Milliyet**, 16.07.1999, s. 18) sözlerine karşı, ABD’nin, adada iki toplumlu, iki bölgeyi bir federasyondan yana olduğu (“ABD: Adada Statüko Kabul Edilemez”, **Milliyet**, 16.07.1999, s. 18) şeklindeki açıklamaları sürmüştür. Aynı tarihlerde TBMM’den yapılan açıklamada, Kıbrıs’ta iki ayrı devlet gerçeğinin bulunduğu, bu gerçeği kabul etmeden, her iki devlete eşit gözle bakmadan herhangi bir çözüm bulmanın mümkün olmadığı belirtilmiştir (“TBMM’den Kıbrıs Kararlılığı”, **Milliyet**, 16.07.1999, s. 18).

Kıbrıs görüşme sürecinin yeniden canlandırılması çabalarının 1999 yılının ikinci yarısında hızlandığı görülmektedir. ABD’nin Kıbrıs temsilcisi Thomas Wetson, Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin temaslarını Eylül ayından itibaren yoğunlaştırmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright da kendisiyle yapılan bir mülakatta ABD hükümetinin Kıbrıs’ı önceliklerinden biri olarak tanımladığını belirterek, “Bence, başkan’ın bu konuya özel ilgisi olduğu aşıkâr, benimde öyle...öylesine derinden ilgilendiğimiz bir konu ki bu, elimizden geldikince yardımcı olacağız” demiş ve gerçekleştirilecek görüşmelerin BM himayesinde yapılması gerektiğini söylemiştir (“Kıbrıs’ta Çözüm Zamanı”, **Milliyet**, 26.09.1999, s. 20).

1997 AB Lüksemburg Zirvesi’nde alınan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile tüm Kıbrıs adasını temsilen üyelik müzakerelerinin başlatılması kararı nedeniyle kesintiye uğrayan BM himayesindeki Kıbrıs görüşme sürecinin yeniden canlandırılması çabaları çerçevesinde ABD’nin uğraşları devam ederken, BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 14 Kasım 1999 tarihinde KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ile Rum Yönetimi lideri Glafkos Klerides’in ikili görüşmelere başlamayı kabul ettiklerini, görüşmelerin 3 Aralık’ta New York’ta başlayacağını bildirmiştir. Annan yayınladığı açıklamada liderlerin, dolaylı görüşmeleri “kapsamlı bir çözüme giden anlamlı bir diyalogun zeminini hazırlamak için kabul ettiğini vurgulamıştır (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1999&a=11>). Kıbrıs Türk tarafı dolaylı görüşmelere katılmayı, Kıbrıs’ta çözümün taraflara eşit statü tanınmasından geçtiği, doğrudan görüşmeler için Ada’da iki eşit egemen varlığın mevcudiyetinin kabul edilmesi gerektiği, Denktaş’ın yaptığı konfederasyon önerisinin bugün için federasyondan daha uygun olduğu; ayrıca yüzyüze görüşmeler için müzakere zemininin eşitlenmesi ve hazırlanması gerektiği ilkeleri temelinde kabul etmiştir (Sönmezoğlu, 2004, s. 578). New York’ta yapılan Kıbrıs konusunda dolaylı görüşmelerin ilk turu 3–14 Aralık tarihlerinde gerçekleştirilmiş, görüşmelerde Denktaş, konfederasyon önerisini gündeme getirirken, Klerides, anayasal sorunları, toprak istemlerini öne sürmüştür (“Denktaş’a ‘Devam Et’ Çağrısı”, **Cumhuriyet**, 15.12.1999, s. 7). Görüşmelere 2000 yılı Ocak ayında devam edilmesi kararlaştırılmıştır.

ABD ile AB arasında Washington’da düzenlenen yılsonu zirvesinde, Kıbrıs sorununun BM Güvenlik Konseyi kararları çerçevesinde çözülmesine yönelik

çalabalara tam destek verilmiştir (<http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1999&a=12>).

Sonuç

1990’larda Kıbrıs sorunu ve sorun bağlamında Türkiye-ABD ilişkilerinin ele alındığı çalışma kapsamında görülmüştür ki, bölgesel sorunlara çeşitli düzeylerde müdahale etmeyi uluslararası alandaki liderliğinin gereklerinden biri olarak gören ABD (İlhan Uzel, s. 293)’nin Kıbrıs’a olan ilgisi ve çözüm bulma girişimleri 1990’ların ikinci yarısından sonra daha da artmıştır. Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin olarak girişimlerde bulunan ABD’li yetkililer, BM Genel Sekreteri’nin çözüm çabalarına destek vererek ve sorunun tarafları ile gerçekleştirdikleri temaslara 90’lar boyunca Kıbrıs sorununa ilişkin çözüm arama çabalarını sürdürmüşlerdir. Bu çabalar sürdürülürken, ABD yönetimince sorunun çözümü ve görüşmelerin devamı için Türkiye ve Yunanistan’dan da gerekli çabaların gösterilmesi istenmiştir. ABD yönetimi, stratejik açıdan büyük önem attığı Türkiye ile ilişkilerinin Kıbrıs sorunu nedeniyle bozulmasını istememiş, Kıbrıs konusunun iki ülke ilişkilerinde bir sorun haline gelmesinden kaçınmıştır. Kıbrıs’ta iki toplumlu, iki kesimli bir federasyondan yana olduğunu belirten ABD’nin Kıbrıs sorununa yaklaşımı diplomatik girişimler şeklinde olmuştur. Genel itibariyle denilebilir ki, 90’lı yıllarda ABD tarafından yapılan açıklamalarda, Kıbrıs sorununun Türkiye-ABD ilişkilerini sıkıntıya sokacak bir biçim almaması için özenli açıklamalarda bulunulmuştur. Bunda, Türkiye ile o dönemde birçok alanda girilen işbirliğinin etkisinin olduğu söylenebilir. Ancak yine de zaman zaman sıkıntılı dönemler de yaşanmıştır. Kıbrıs sorunu 90’lı yıllarda da ABD yardımları için Türkiye’nin önüne bir ön koşul olarak getirilmiştir. Özellikle 1994 yılında Amerikan Kongresi’nin Türkiye’ye yardımı Kıbrıs ve insan hakları konusunda yönetimin vereceği rapora bağlaması Türkiye-ABD ilişkilerinde sıkıntı yaratmıştır (“Ankara: Kabak Tadı Verdi”, **Milliyet**, 25.05.1994, s. 13; Derya Sazak, “Bill, Sana Güvenmiştik!”, **Milliyet**, 29.08.1994, s. 16). Kimi zamansa ABD’li yetkililerin Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin süreçte Denktaş’ı güçlük çıkaran taraf olarak lanse etmesi (Uslu, 2001, s. 156–158) yine ilişkilerde sıkıntı yaratmıştır.

90’lar boyunca ama özellikle 90’ların son yıllarında Kıbrıs görüşmelerinin devam etmesi yönünde oldukça ısrarlı bir tutum sergileyen ABD, bütün bu yıllar boyunca KKTC’yi tanımama konusundaki ısrarlı tutumunu sürdürmüştür (Nasuh Uslu, s.182). Çözüm konusunda ısrarlı olduklarını yaptıkları açıklamalarda daima vurgulayan ABD’li yetkililer, BM Genel Sekreteri’nin girişimlerini desteklediklerini de sık sık vurgulamışlardır.

Kaynakça

- Hale, W.(2003).*Türk Dış Politikası 1774–2000*, çev. Petek Demir. İstanbul: Mozaik Yay.
- “Denктаş ve Vasiliu’ya Şubat’ta Buluşma Önerisi”, **Milliyet**, 12.12.1989, s.15.
- İsmail, S. (1998). *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*. Kastaş Yayınevi.
- Sönmezoğlu, F. (Ocak 1998). 1990’larda Kıbrıs Sorunu ve Türkiye. *İktisat Dergisi*. Sayı: 375. s.34–43.
- Sönmezoğlu, F. (2004). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Kıbrıs Sorunu. *Türk Dış Politikasının Analizi*, 3.Basım. (s.573–583). İstanbul: Der Yayınları.
- Uslu, N. (2001). Kıbrıs Sorunu ve ABD. *Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi*. Ed., İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil. (s.147-184).Ankara.
- Uzgel, İ. (2002). ABD ve NATO’yla İlişkiler. *Türk Dış Politikası 1980–2001*. Cilt: II, Ed. Baskın Oran, 3. Baskı.(s.243–325). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- “Bush’tan Kıbrıs İçin Yeni Öneri”, **Milliyet**, 04.01.1990,s. 12.
- “Randevunun Perde Arkası”, **Milliyet**, 18.01.1990, s.13.
- “ABD ile BM’nin Kıbrıs Konusundaki Tavrıları Farklı”, **Milliyet**, 25.02.1990, s. 14.
- “Yapay Anlaşmaya Hayır”, **Milliyet**, 25.02.1990, s.14.
- “İş Konsey’e Kaydı”, **Milliyet**, 04.03.1990, s.4.
- “Ledsky Sahnede”, **Milliyet**, 05.03.1990, s.4.
- “Bush, Rumlara Yaranamadı”, **Milliyet**, 11.04.1990, s.10.
- “Kozlar Denктаş’ta”, **Milliyet**, 27.05.1990, s.3.
- “Ledsky Nabız Yokluyor”, **Milliyet**, 05.06.1990, s.16.
- “AT’da Tarihi Kıbrıs Toplantısı”, **Milliyet**, 17.09.1990, s. 9.
- “AT Yine Rum’dan Yana”, **Milliyet**, 18.09.1990, s.10.
- “Özal-Ledsky Görüşmesi”, **Milliyet**, 11.10.1990, s.16.
- Kohen, Sami, “Kıbrıs’ta Sil Baştan”, **Milliyet**, 25.10.1990, s.13.
- “Kıbrıs’ta Çözüm Umudu”, **Milliyet**, 29.03.1991, s.17.
- “Ankara Memnun”, **Milliyet**, 29.03.1991,s. 17.
- “Baker’ın Sürprizi”, **Milliyet**, 23.05.1991, s. 18.
- “Özal’ın Dörtlü Zirve Atağı, Vasiliu’yu Sıkıştırdı”, **Milliyet**, 01.06.1991, s.1.
- “Rumlar Masadan Korktu”, **Milliyet**, 01.06.1991, s.20.
- “Atina Dügümü Geriyor”, **Milliyet**, 10.06.1991, s. 18.
- “Kıbrıs İçin İki Koşul”, **Milliyet**, 11.06.1991, s.15.
- “ABD Kıbrıs’ta yeni Ödünler İstiyor”, **Milliyet**, 18.06.1991, s.9.
- “ABD’nin Kıbrıs Arayışları”, **Milliyet**, 20.06.1991, s. 12.
- “Dörtlü Zirveye Evet”, **Milliyet**, 27.06.1991, s. 1,14.
- “Kıbrıs’ta Dörtlü Zirveyi Destekliyoruz”, **Milliyet**, 21.07.1991, s.1,17.
- “Bush, Kıbrıs Konusuna da Değindi: ‘BM Yararlı Rol Oynuyor’”, **Milliyet**, 31.10.1991, s.4.
- “Atina’dan 4’lü Zirveye Hayır”, **Milliyet**, 23.07.1991, s.10.
- “ABD, Kıbrıs İçin Umutlu” **Milliyet**, 07.11.1991, s. 10.
- “İki Lider Telefonla Görüştü”, **Milliyet**, 12.12.1991, s.11.
- “Demirel’e Mesaj: Denктаş’ın Arkasında Durma”, **Milliyet**, 11.07.1992, s.7.
- “Clinton’dan Kıbrıs Raporu”, **Milliyet**, 20.04.1994, s.17.
- “Çiller Para, Clinton Siyaset Peşinde”, **Milliyet**, 14.04.1994, s.7.
- Sami Kohen,”KKTC Politikayı Değıştirdi...Ya Türkiye?...”, **Milliyet**, 30.08.1994, s.18.
- Sami Kohen, “Kıbrıs İçin Yeni Girişimler”, **Milliyet**, 06.01.1995, s.18.
- “Ortak Yönetim Çağırısı”, **Milliyet**, 21.01.1995,s.19.

- “Klerides’ten Denктаş’a Ret”, **Milliyet**, 22.01.1995, s.19.
- Sami Kohen, “Türk-ABD İlişkilerinde Yeni Anlayış”, **Milliyet**, 23.02.1995, s.18.
- “ABD’yle Kıbrıs Konusunda Uyuşma”, **Milliyet**, 10.03.1995, s.17.
- “Önce Çözüm, Sonra Üyelik”, **Milliyet**, 07.01.1996, s.17.
- “ABD’den Kıbrıs Çarkı”, **Milliyet**, 24.05.1996, s.23.
- “Kıbrıs’ta Baskı Artıyor”, **Milliyet**, 25.05.1996, s.19.
- “ABD, Üslubunu Sertleştirdi”, **Milliyet**, 16.08.1996, s.19.
- “Bayrağa Uzanan Eli Kırarız”, **Milliyet**, 16.08.1996, s.19.
- “Amerikan Küstahlığı”, **Milliyet**, 17.08.1996, s.1,19.
- “Rumlara ABD Notası”, **Milliyet**, 07.01.1997, s.1,16.
- “Füze Krizinde Nota Savaşı”, **Milliyet**, 07.01.1997, s.16.
- “ABD, Rumlar’a Sert Çıktı”, **Milliyet**, 07.01.1997, s.16.
- “Clinton’dan Füze Uyarısı”, **Milliyet**, 09.02.1997, s. 17.
- “S-300’ler Girit’te”, **Milliyet**, 23.04.1999, s.22.
- “ABD: Kıbrıs Öncelikli”, **Milliyet**, 09.01.1997, s.17.
- “Liderler Gündemde Anlaşamadı”, **Milliyet**, 11.07.1997, s.17.
- “Holbrooke Rüzgar Gibi”, **Milliyet**, 12.11.1997, s.1,21.
- “ABD Türkiye İçin Ağırlık Koyacak”, **Milliyet**, 14.11.1997, s.18.
- “Türkiye’yi Batı’ya demirleyelim”, **Milliyet**, 17.12.1997, s.20.
- “ABD’den Kıbrıs Atağı”, **Milliyet**, 01.03.1998, s.22.
- Sami Kohen, “Holbrooke’un Bu Kez şansı Ne?”, **Milliyet**, 01.05.1998, s.20.
- “AB Masasına Oturun”, **Milliyet**, 23.04.1998, s.20.
- “ABD Kıbrıs’ı Bırakmıyor”, **Milliyet**, 08.05.1998, s. 20.
- “Kıbrıs’ta Konfederasyon”, **Cumhuriyet**, 01.09.1998, s.8.
- “Entegrasyon Öncesi Son Adım”, **Cumhuriyet**, 02.09.1998, s. 9.
- “ABD Kıbrıs İçin Esnek”, **Cumhuriyet**, 04.09.1998, s. 8.
- “Denктаş’a Tam Destek”, **Milliyet**, 16.07.1999, s.18.
- “ABD: Adada Statüko Kabul Edilemez”, **Milliyet**, 16.07.1999, s.18.
- “TBMM’den Kıbrıs Kararlılığı”, **Milliyet**, 16.07.1999, s.18.
- “Kıbrıs’ta Çözüm Zamanı”, **Milliyet**, 26.09.1999, s.20.
- “Denктаş’a ‘Devam Et’ Çağrısı”, **Cumhuriyet**, 15.12.1999, s.7.
- “Ankara: Kabak Tadı Verdi”, **Milliyet**, 25.05.1994, s.13.
- Derya Sazak, “Bill, Sana Güvenmiştik!”, **Milliyet**, 29.08.1994, s.16.
- “Letter to Congressional Leaders Reporting on the Cyprus Conflict”, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=18342>.
- <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus%20SRES%20716.pdf>.
- <http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?v=1990&a=3>.
- <http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?v=1990&a=6>.
- <http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?v=1990&a=7>.
- <http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?v=1991&a=3>.
- <http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?v=1992&a=8>.
- <http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?v=1992&a=11>.
- <http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?v=1993&a=03>.
- <http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?v=1994&a=08>.
- <http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?v=1994&a=11>.
- <http://www.byegm.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?v=1995&a=01>.

<http://www.byege.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1995&a=12>.
<http://www.byege.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1997&a=01>.
<http://www.byege.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1997&a=07>.
<http://www.byege.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1997&a=12>.
<http://www.byege.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1998&a=04>.
<http://www.byege.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1998&a=05>.
<http://www.byege.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1998&a=06>.
<http://www.byege.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1998&a=07>.
<http://www.byege.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1999&a=11>.
<http://www.byege.gov.tr/ayin-tarihi2-detay.aspx?y=1999&a=12>.

Posta ve Haberleşme Faaliyetlerinde Ambargolar, Kısıtlamalar ve Çözüm Yolları 1960-2011

Ulvi KESER*

Giriş

Çeşitli uygarlıkların doğup kaynaştığı Akdeniz'in doğusunda çok önemli geçiş yolları üzerinde ve bunlara hakim bir mevkide bulunan Kıbrıs adası tarihin her döneminde stratejik özelliklerini koruyan ve uluslar arası kamuoyunun odağı olmayı başaran bir adadır.¹ Kıbrıs adası özellikle 1950'li yıllardan sonra Yunanistan'ın Kıbrıs konusunu BM'ye taşımasıyla uluslararası bir nitelik kazanır. Öte yandan İkinci Dünya Savaşı sürecinde önce İtalyanların, ardından Almanların işgaline uğrayan, savaş sonrasında kanlı bir iç savaşa sahne olan ve Yunanlar pek farkında olmasa da büyük hamileri ve koruyucuları İngiltere tarafından da işgal edilen Yunanistan'ın aklıktan inim inim inlediği, ekonominin sıfırlandığı, yiyecek ekmek bulunmayan bir ortamda her şeyi bırakıp Kıbrıs adasını Elenleştirmeye çalışmasının arkasında başka şeyler aranmasında fayda vardır. 1 Nisan 1955 tarihinde Yarbay Grivas komutasındaki EOKA teşkilatının Megali İdea doğrultusunda Kıbrıs adasını Yunanistan'a bağlamak için başlattığı tedhiş hareketleriyle kan gölüne dönen ve 25 Temmuz 1974 Nikos Sampson darbesinden sonra gerçekleştirilen 20 Temmuz 1974 Barış Harekâtı ile de ikiye bölünen ada sosyal bilimlerin farklı disiplinleri açısından her zaman araştırılmaya değer bir konumdur. Bu çalışmada irdelenecek olan konu ise Kıbrıs'ta özellikle 21 Aralık 1963 tarihinde uygulamaya geçirilen Akritas Planı çerçevesinde adada yaşayan bütün Kıbrıs Türklerini topyekûn ortadan kaldırmaya yönelik Kanlı Noel saldırılarının ardından Kıbrıs Türklerine uygulanan haberleşme ambargoları, kısıtlamalar, sansürler, engellemeler, izolasyonlar ve bu olup bitenler karşısında şu veya bu şekilde bir çıkış yolu bulmaya gayret eden Kıbrıs Türklerinin mücadelesidir.

Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi

Londra ve Zürih'te görüşülen ve 19 Şubat 1959 günü kabul edilip imzalanan² ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yapısını ortaya koyan anlaşma Kıbrıs'ta %60'ı Rumlardan, geriye kalanı da Türklerden oluşacak 2000 kişilik bir ordu öngörmektedir. Varılan anlaşmanın belki de en önemli maddesi garantör devlet sıfatıyla Türkiye'ye gerektiğinde adaya tek taraflı olarak müdahale hakkını sağlayan dördüncü maddesidir. Kurulacak üçlü karargâh içerisinde 950 Yunan ve 650 Türk askeri personeli görev yapacak ve bu güç tesis edilecek 2000 kişilik

* Doç. Dr., Atılım Üniversitesi Uluslararası Bölüm Başkanı, Atılım Kıbrıs Araştırmaları ve Uygulama Merkezi (AKAUM) Müdürü.

Kıbrıs ordusunu yetiştirmekle sorumlu olacaktır. Bu birliğin asıl amacı yakın dönemde görevlerinden ayrılacak olan ve tamamen Kıbrıslı Türklerden oluşan Kıbrıslı Türk komando birliğine mensup gençleri askeri güç olarak yetiştirmek ve istihdam etmek olacaktır.³ 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Türk toplumu ile Rumlar arasında uzun, yorucu ve hayli zorlu görüşmeler sonrasında Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğü altında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulur. Ancak kurulan bu yeni devlet daha rüşünü ispat edemeden 21 Aralık 1963 günü Rumların Akritas Planı çerçevesinde Megali İdea'yı gerçekleştirmek ve Enosis yolunda adayı Yunanistan'ın bir parçası haline getirmek için giriştikleri topyekün imha hareketiyle ortadan kalkar. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber ilk günlerde İngiliz idaresinden kalan bazı pullar üzerine Türkçe ve Rumca olarak sürşarj yapılır ve bunlar posta haberleşmesinde kullanılır. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tesis edildiği 16 Ağustos 1960 tarihinde devletin ilk pulları da tedavüle çıkartılır. Kıbrıs Cumhuriyeti anayasası Londra ve Zürih anlaşmaları sonrasında yürürlüğe girmiştir ancak adada Türk ve Rum toplumlarının adada eşit haklara sahip olmalarını öngören anayasanın tam manasıyla hazır olduğunu ve beklentileri karşıladığını belirtmek mümkün değildir. Öte yandan her ne kadar adada Rumlar ve Türkler arasında bir anlaşmaya varılarak yeni bir devlet kurulmuşsa da Dikelya, Pergamos, Ayinos Nicholas, Episkopi, Paramali ve Xylophagou bölgeleri de hala İngiliz kontrolü altındadır. Yapılan anlaşmaya göre Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından basılan bütün değerli kâğıtların üzerinde (resmi pul, damga pulu, posta pulu, para, vb) Türkçe, Rumca ve İngilizce olarak Kıbrıs ifadesi yazılı olacaktır; ancak bütün bunlar sadece kâğıt üzerinde kalır ve devlet idaresi sadece Rumlara hizmet eden bir kurum haline dönüşür. 1960-1963 yılları arasındaki 3 yıl içinde Londra ve Zürih anlaşmalarının isabetsiz ve kendi iradesinin dışında imzalandığını tekrarlayıp duran Makarios, Enosis hedefine ulaşabilmek için Kıbrıs Cumhuriyeti'ni atlama tahtası olarak görür. EOKA'nın bütün ileri gelenleri kilit noktalarda görevlere getirilir ve gizli silahlanmaya da hız verilir. Makarios bunun için bu dönemde bütün gücünü Anayasanın ve özellikle Türklerle ilgili olan 13. maddenin değiştirilmesi yönünde yoğunlaştırır. Oluşturulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yıkmaya ve daha sonra ortaya çıkacak Akritas Planı ile adadaki bütün Türkleri katletmeye yönelik Rumlar oluşturulan Cumhuriyet'in korunmasına da müsaade etmezler. Adada kalıcı barışı sağlama yönündeki girişimler devamlı olarak sekteye uğrar ve adanın bir Yunan adası haline getirilmesi yönündeki girişimler artarak devam eder. Posta idaresi tarafından tedavüle çıkartılan her yeni pul serisinde Türkçe ibareler devamlı olarak küçültülür ve bu durum 1963 yılına kadar bu şekilde devam eder. Türk toplumu üzerinde baskılarını gittikçe arttıran Rumlar bir yandan da uyguladıkları ince taktiklerle uluslararası platformlarda Türklerin hep oyunbozan ve kuralları hiçe sayan bir davranış içinde oldukları mesajını verirler. Örneğin Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından 5 Mayıs 1964 tarihinde tedavüle çıkartılan pul serisi "BM Kararlarına Saygı" konuludur.

Adada İlk Kıbrıs Türk Posta Damgası ve İlk Engellemeler

Toplumlara çatışmaların başladığı 21 Aralık 1963 tarihinden itibaren Kıbrıs Türk toplumu posta hizmetlerinden tamamen mahrum kalır ve posta faaliyetleri tamamen durma noktasına gelir. Haberleşme konusunda büyük sıkıntı çeken, ada dışından önce adada kasabalar ve köyler arasında bile haberleşme faaliyetlerinin Rum idareciler ve Rum yöneticiler tarafından engellenmesi sonucunda BM'e yapılan müracaatlar bir çözüm olmaz. Bunun üzerine Lefkoşa'nın Türk bölgesinde bulunan ve Merkez Postane olarak bilinen Atatürk Meydanı'ndaki postane devreye girer. Bu postanede görev yapan posta görevlileri 6 Ocak 1964 tarihinden itibaren Kıbrıs Cumhuriyeti pullarını özel bir damga ile damgalamaya ve adanın Türk bölgeleri arasında bu posta damgalarıyla iptal edilmiş mektupları göndermeye başlarlar. Söz konusu bu damga iç içe iki daire arasında "Kıbrıs Türk Postaları" ifadesini ve "6.1.64" tarihini taşımaktadır. Bu damganın tam ortasında ise "Ay ve yıldız" bulunmaktadır. Söz konusu bu uygulama ayrıca Mağusa, Larnaka, Limasol, Baf, Girne, Lefke merkeziyle Kıbrıslı Türklerin kontrolündeki diğer Türk köylerinde de devreye girer. Kıbrıs Cumhuriyeti pulları üzerine Rumlardan gizli olarak bu uygulamanın yapıldığı dönemde posta merkezlerindeki stoklarda bol miktarda Kıbrıs Cumhuriyeti pulunun bulunması büyük bir avantaj ve fırsat olarak değerlendirilir. Bu dönemde postaya verilen istisnasız bütün mektupların üzerinde "6.1.64" tarihli bu damga bulunmaktadır. Kıbrıs Türk Posta İdaresi'nin ilk damga uygulamasının ve ilk posta hizmetinin bu tarihte yapılması itibarıyla Kıbrıs Türk Posta Tarihi'nin bütün dünya filatelistleri tarafından 6 Ocak 1964 tarihinde başladığı kabul edilir.

Ancak Lefkoşa merkez postanesinden Mağusa'ya gönderilen bir posta paketinin yanlışlıkla Rum görevlilerin eline geçmesi ve Rumların bu konuyu derhal Birleşmiş Milletler'e havale etmesiyle beraber 6 Ocak 1964 tarihli damganın kullanılmasına derhal son verilir. Rumların böylece tepki göstermeleri ve sözde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin faal olduğu bir dönemde Kıbrıslı Türklerin gayri resmi ve kanunsuz olarak böyle bir damga uygulamasına geçmelerinin hukuk dışı olduğunu iddia etmeleri üzerine 7 Ocak 1964 tarihinde artık bu Türk damgasının kullanılması söz konusu değildir. Türk posta ulaşımını engelleyen, Türklerin ada içinde dahi posta hizmetlerine gizli bir ambargo uygulayan Rumların Birleşmiş Milletler tarafından da desteklenmesi sonrasında Kıbrıslı Türk posta görevlileri yeni bir çözüm yolu aramaya başlarlar. Daha sonra tarihli damga yerine onun yerine üzerinde tarih yerine "yıldız" işareti bulunan damgalar yine Rumlardan ve BM'den gizli olarak yürürlüğe girer ve Lefkoşa, Mağusa, Larnaka, Limasol, Baf ve Lefke'de kullanılır. Lefkoşa postanesinde kullanılan damga yeşil, Limasol postanesinde kullanılan damga ise mor renklidir. Gerek 6 Ocak 1964 tarihli, gerekse tarihsiz damganın taahhütlü postadan geçmiş herhangi bir örneği söz konusu değildir. Bununla beraber Rumların uyguladığı baskı ve sansür konusunda tek istisnai durum yine Mağusa'da ve bağlı 33 köyünde yaşanır. Mağusa limanına hâkim konumdaki Türkler posta hizmetlerinin

aksamadan devamını ve haberleşme hürriyeti isterken Rumlar da limandan istifade etmeyi talep eder.⁴ Böylece adanın dört bir yanında yaşanan sıkıntılara rağmen Rumlarla Türkler liman bölgesinde beraber çalışmaya ve posta hizmetlerini de kısıtlamaya uğramadan devam ettirmeye çalışır. Bu dönemde Mağusa bölgesinden gönderilen posta gönderilerinin üzerinde genellikle İngiliz döneminde kullanılan “GR”, “ER” ve “VR”⁵ damgaları kullanılır.⁶ Söz konusu bu uygulama 6 Ocak 1964 tarihinden başlayarak 17 Nisan 1964 gününe kadar devam eder. Uygulamanın Eylül 1964 tarihine kadar devam ettiği yönünde iddialar da söz konusudur.

Öncelikle ada içinde haberleşmeyi sağlamak üzere planlanan bu uygulama çerçevesinde bazı mektuplar ise Kızılay, Kızılhaç, BM Barış Gücü (UNFICYP United Nations Forces In Cyprus) mensupları ve bazı elçilikler kanalıyla Kıbrıs dışına da ulaştırılır. Bu iki posta uygulaması 17 Nisan 1964 tarihinde Rum idaresinin posta hizmetlerinden Türklerin de istifade etmesi konusunda Birleşmiş Milletler Barış Gücü kanalıyla teminat vermeleri üzerine son bulur. Olayların patlak verdiği bu dönemde Kıbrıs Rum Posta İdaresi Türklere ait mektupların hangi postane veya acente aracılığıyla olursa olsun dışarı çıkmasına müsaade etmemiş, Türk bölgelerine gönderilen mektuplar da Rumlar tarafından üzerlerine “Bilinmiyor” damgası vurularak göndericiye iade edilmiştir. Bunun hemen ardından 14 Ekim 1966 tarihinde Rumlarla Kıbrıslı Türkler arasında bir posta anlaşması imzalanır. Bu anlaşmaya göre Kıbrıslı Türkler Lefkoşa’da Atatürk Meydanı’nda bulunan postanedeki bütün pul stoklarıyla kırtasiye malzemelerini ve bu ürünlerin satışından elde edilen parayı Rumlara geri vereceklerdir. Bunun karşılığında Rumlar da Kıbrıslı Türklere ait ada içi ve ada dışından gönderilen mahalli ve uluslar arası postalarıyla ada içine veya dışına gönderecekleri posta üzerinde uyguladıkları ambargoyu kaldıracaklardır. Yapılan bütün anlaşmalara rağmen verilen sözler yerine getirilmez ve Kıbrıs Türk haberleşmesi üzerindeki kısıtlamalar devam eder. Böylece Rumlar tarafından Kıbrıs Türk posta haberleşmesi üzerindeki baskı ve ambargolara 20 Temmuz 1974 tarihine kadar devam edilir ve Türklere iletilmesi gereken binlerce mektup Rum postacılar tarafından alıcılarına ulaştırılmak yerine imha edilir, **“Bilinmiyor, adres yetersiz, tanınmıyor, taşınmış, eksik ücret”** gibi sudan sebeplerle göndericiye iade edilir veya yıllarca ambarlarda tutulduktan sonra alıcılarına ulaştırılır.⁷ Kıbrıslı Türklerin haberleşme hürriyetinin Rumlar tarafından kasıtlı olarak sabote edildiği hususu BM raporlarında da değişik zamanlarda yer almıştır. Örneğin S/5950 sayılı ve 10 Eylül 1964 tarihli raporun 146. paragrafında “...Hükümet 25 Nisan 1964’den beri Lefkoşa’nın Türk kesimine yurtiçi ve yurtdışından gelen hiçbir gönderi paketini ulaştırmamaktadır.”, 12 Aralık 1964 tarihli S/6/02 sayılı raporun 20. paragrafında “...Kıbrıs Türklerinin kontrolü altındaki bölgelere hiçbir mektup ulaştırılmamaktadır.”, 10 Aralık 1965 tarihli ve S/7001 sayılı raporun 78. paragrafında “...Kıbrıs Türklerinin posta hizmetlerinden dışlanması sonucu posta havalesi ile ödenen sosyal sigorta

yardımlarının Türklerin eline geçmesi önlenmektedir...” denilir. Söz konusu bu dönemde uygulanan posta damgaları, uygulama yerleri ve özellikleri ise şu şekildedir;⁸

1- Tarih (6.1.64)	Lefkoşa	Tarih iç daireye yakındır.
2- Tarih (6.1.64)	Lefkoşa	Tarih dairelerin tam ortasındadır.
3- Tarih (6.1.64)	Baf	Postaları’ kelimesinin altındaki iç dairede kesiklik
4- Yıldız	Lefkoşa	‘Postaları’ kelimesinde ı harfinin altında çizgi
5- Yıldız	Lefkoşa	Çizgi yok.
6- Yıldız	Lefkoşa	‘Postaları’ kelimesindeki ı harfinin altında çizgi
7- Yıldız	Mağusa	‘Kıbrıs’ kelimesi ince ve küçük
8- Yıldız	Mağusa	Lefkoşa’da uygulanan damgadan temiz ve küçük
9- Yıldız	Larnaka	‘Postaları’ kelimesinden sonra dış dairede bir girinti
10- Yıldız	Larnaka	Küçük, muntazam ve temiz harfler
11- Yıldız	Lefke	İnce damga
12- Yıldız	Girne	Bu damga hazırlanmakla beraber hiç kullanılmamıştır.

Bu dönemde Girne’de uygulanmak üzere hazırlanan mühür Rum polis komiserinin adada patlak veren çatışmaların yayılarak Girne’ye de ulaşmasını önlemek maksadıyla Girne’de bulunan Türk toplumunun önde gelenlerini bir anlaşma yapmak üzere karakola davet etmesi ve aralarında Türk Posta Müdürü’nün de bulunduğu grubu esir almasıyla uygulanamaz. Posta Müdürü karakoldan çıkınca, bir tarlaya gömdüğü mührü bulamayınca bu imkân tamamen ortadan kalkar ve damga böylece Girne’de uygulanamaz. Öte yandan bir İngiliz subayı tarafından hazırlanmış “Ay yıldızlı” ve Larnaka damgalı zarflar Pergama (Pergamos) köyü posta acentesi tarafından savaşın devam ettiği ve normal yollardan bu mektupların İngiltere’ye gönderilemeyeceği düşüncesiyle reddedilir ve bu zarflar Dikelya’da bulunan İngiliz üssü askeri postanesi FPO (Field Post Office) kanalıyla ve taahhütlü gönderi için ek ücret alınarak postadan geçirilir ve İngiltere’ye gönderilir. Söz konusu bu zarfların tamamı “Varış/Arrivé” damgalıdır ve Kıbrıs Türk posta tarihi çalışması yapanlar tarafından aranan en nadir materyallerdendir. Bu dönemde Kıbrıs Türk posta damgaları üzerinde en fazla tartışma yaratılan ve spekülasyon yapılan ise postada kullanıldığı ileri sürülen “Kıbrıs Tourk Postaları” damgasıdır. Özellikle 1960 yılı 3 Mils değerli pulların üzerine uygulanan bu damgada “Tourk” kelimesi özellikle pulların üzerine okunmayacak şekilde vurulur ve bu damga bütün dünya filatelistlerine Girne damgası olarak sunulur; ancak Dikelya askeri postanesinde bir İngiliz

subayı tarafından gönderilenler dışında bu şekilde gönderilmiş ve Girne'den postalanmış herhangi bir mektup söz konusu değildir. Bu durum bugün bile Türkiye dışında hiçbir ülke tarafından resmen kabul edilmeyen, çıkardığı pullar Dünya Postalar Birliği UPU tarafından kanunsuz ilan edilen⁹ ancak bütün dünyada çok büyük rağbet gören Kıbrıs Türk pullarıyla ilgili olarak yapılmış bir sahtekârlıktan başka bir şey değildir.¹⁰

Taksi Postası Uygulaması 1964-1967

Esaret döneminin yaşandığı günlerde TMT mensupları arasındaki haberleşme ve irtibat konusunda da dikkat edilmesi gereken önemli hususlar vardır;¹¹

“...TMT mensupları arasında irtibat kurulurken tabii ki parola vereceksin, o da cevabını verecek ondan sonra. Ben Mehmet Manavoğlu'yum seni alıyorum diye değil. Diyelim ki komşu köydeki teşkilatın adamına alınmıştır, denenmiştir, yemin de yaptırılmıştır. Ben gidip onu eğiteceğim veya o benimle temas kuracaksa şu şekilde (yapılır). Bana da, ona da parola verilir. Ben bunu söyleyeceğim. O da bana karşılık bunu (işareti) verecek. Vermedi olmaz. Gelişigüzel değil, bu düzenlerde oluyordu ve arkadaşlar kendi aralarında ayrılırken, kümeler oluşturulurken dikkat ettiğimiz en önemli noktalardan birisi zıt iki kişinin yan yana gelip de gizli gizli buluşmasını istemiyorduk. Göz batır. Diyelim kavgalı iki kişi, söz gelimi küs iki kişi. Onlar kavgalı, küs. Sonra gece gizli gizli buluşuyor, bir yerlere gidiyorlarsa gören... Buna benzer yani...”

Manavoğlu'nun da belirttiği üzere TMT'nin adanın dört bir yanındaki teşkilatlanması sırasında en çok dikkat edilen noktalardan birisi bu olacaktır. Kendilerine görev verilen kişilerin birbirleriyle kavgalı, küs, zıt olmamalarına dikkat edilir. Gün boyunca hiçbir şekilde bir araya gelmeyen insanların farklı saatlerde bir arada görülmeleri dikkat çekeceğinden özellikle kamuya açık yerlerde bir araya gelen TMT mensuplarının sosyal statüleri de son derece önemlidir. Bu bağlamda aralarında hiyerarşik düzen ve sosyal hayat farklılıkları olan ancak TMT içerisinde aynı amaç için bunları ikinci plana atarak çalışan insanların bu durumunun dışarıdan dikkat çekmemesine azami özen gösterilir.

Bugün dünya savaş tarihinin belki de en az bilinen, en organize ve başarılı kullanılan usulü TMT tarafından kullanılan Taksi Postası uygulamasıdır. Azami dikkat, planlama, işbirliği ve gizlilik çerçevesinde yürütülen bu çalışma özellikle 21 Aralık 1963 sonrasında Kıbrıs Türklerinin nispeten daha güvenli bölgelere sığınmaları ve Rumlar tarafından telden çiviye, aküden çimentoya kadar birçok maddeye getirilen kısıtlamalar ve ambargolar döneminde başarıyla uygulanmıştır. TMT tarafından kullanılan ve uygulanan, bugün dünya savaş tarihinde ikinci bir uygulaması veya benzeri olmayan usul Taksi Postası adı verilen bu uygulamadır. Faaliyetlerin yürütülebilmesi için haberleşme olmazsa olmaz şartlar arasındadır. Rum ablukası altında çadır kentlerde veya güvenli

bölgelerde yaşayan Kıbrıs Türkleri yanında TMT kendi iç haberleşmesini nasıl yapacaktır? Ağaç kovuklarından mezarlıklara, cami avlularından çeşit çeşit kağıt paralara ve kartpostal ve gazetelere kadar her şeyden istifade eden TMT önemli ve hassas konularda bazı taksi ve otobüs yazıhanelerini ise birer posta şubesi olarak kullanmaktan çekinmemiştir. Özellikle adadaki İngiliz idaresinin sıkıyönetim uygulamalarını iyiden iyiye arttırdığı ve EOKA'nın da Türkler üzerindeki baskıyı yoğunlaştırdığı dönemde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne göre insanoğlunun en doğal haklarından birisi olan haberleşme hürriyetinin yeniden tesisi yönünde son derece ince, gizli, tehlikeli ve başarılı bir yol denemeye başlanır. Buna göre kasaba ve köyler arasında gönderilmesi gereken mektuplar ve TMT'ye ait resmi evrak özel bir kurye vasıtasıyla gizlice, hiç kimsenin dikkatini çekmeden Lefkoşa, Mağusa gibi merkezlerdeki taksi duraklarına getirilir. Bu noktada karşımıza çıkan taksi durakları arasında Lefkoşa'da Lozan Taksi ve Otobüs İşletmesi, NATO Taksi Yazıhanesi, Kambililinin Taksi Yazıhanesi, Samos Universal Taksi Yazıhanesi, ayrıca Mağusa'da Zafer Taksi ve Salamis Taksi Yazıhanesi bulunmaktadır. Taksi yazıhanesine TMT tarafından görevlendirilen bir kişi tarafından gizlice getirilen ve yazıhane yetkilisine teslim edilen bütün mektuplar burada tıpkı herhangi bir postaneden gönderilecek kayıtlı/taahhütlü mektup gibi bir kayıt defterine şifreli olarak kaydedilir ve mektubun üzerine taksi yazıhanesinin kaşesi vurularak tarih ve numara yazılır. Böylece mektup herhangi bir karışıklığa veya kaybolmaya karşı kayıt altına alınmış olur. Bazı yazıhanelerde eğer çalışanlar arasında doğrudan TMT adına görev yapan kişi veya kişiler varsa gönderilecek bu mektuplar veya resmi belgeler o kişilere teslim edilir ve böylece taksi yazıhanesinde çalışan diğer insanların olup bitenlerden haberleri olmaz. Mektup böylece sanki postanede pul ücreti ödenmiş kayıtlı mektup gibi teslim alınır. Bundan sonra yapılacak iş ise mektubun güvenliğini sağlamaktır. Daha sonra kasabadan, köyden ayrılacak olan arabanın gizli bir yerine yol boyunca yapılacak olan arama ve kontrollerde bulunamayacak şekilde saklanan mektup varış noktasına güvenle ulaştıktan sonra oradaki başka bir taksi yazıhanesine teslim edilir. Mektup veya mektuplar güvenli ve tehlikesiz bir ortam oluşuncaya kadar bazen saatlerce, bazen günlerce yerinden çıkartılmaz ve teslim edilemez. Alıcıya veya bölgedeki TMT yetkilisine durum haber verilir ve kendilerinden haber beklemesi istenir. Bu taksi yazıhanesi de TMT adına çalışan insanların bulunduğu güvenli bir yerdir ve bazen taksi şoförünün haberi olmasa da arabasının gizli bir yerinde TMT adına taşıdığı bazı mektuplar bulunmaktadır. Mektup arama ve kontrol noktalarından salimen geçtikten sonra Lefkoşa, Girne veya Mağusa'da imza karşılığı teslim alınarak kayıt altına alınır. Ardından mektubun üzerine varış noktasında tıpkı Lefkoşa veya Mağusa'da vurulduğu üzere yine bir kaşe damga vurulur, mektup imza altına alınır ve daha sonra da gizlice alıcısına haber gönderilerek belirtilen yer ve saatte gönderinin alınması sağlanır.¹² Mektupların teslimi de bulunulan ortam, yer ve zamana göre

değişiklik göstermektedir. Güvenli bir bölge değilse genellikle tanıdık birinin evinde veya dükkânında, bazen bir dere yatağında, camide veya mezarlıkta mektup alıcısına teslim edilir. Taksi ve otobüs yazıhaneleri vasıtasıyla TMT tarafından gönderilen pek çok mektup söz konusudur; ancak Taksi Postası uygulamasında olduğu üzere çıkış ve varış noktalarında iki ayrı kaşe damganın vurulması, ayrıca alınış ve teslim ediliş saatlerinin ve tarihin belirtilmesi sadece bu uygulamaya has özelliklerdir. Ayrıca haberleşme için kullanılan canlı postaların dışında bir de cansız postalardan istifade edilir. TMT'ye ait herhangi bir mesajın yerine ulaştırılması için kendisine görev verilen kurye bu mesajı doğrudan kişiye götürüp teslim etmez. Bunun yerine daha önceden tespit edilen ve güvenlik durumuna göre farklılıklar gösteren ve zaman zaman değişen mevki ve yerler kullanılır. Buna göre mesaj bir ağaç kovuğu, bir mezarlık, bir posta kutusu, yıkık bir binanın duvarı gibi çok farklı yerlere mesajı bırakır ve görevini tamamlar.¹³ Bu şekilde haber iletimi sayesinde mesajı alanla mesajı oraya koyan kişi birbirlerini görüp tanımaz ve herhangi bir tehlike de söz konusu olmaz.¹⁴

TMT tarafından cansız posta olarak kullanılan ağaç kütüklerinden bazıları halen Lefkoşa'da Millî Mücadele Müzesi'nde sergilenmektedir. Haberleşme ve Kıbrıs Türklerinin bölgeler arasında ulaşımını sağlayan o dönemin en önemli şirketi öncelikle bir arabayla başlayan ve daha sonra da 18 arabalık bir şirkete dönüşen Lozan Taksi'dir. 1955 yılında taksi yazıhanesinin kurulma aşamasında 'İnönü ve Lozan' arasında kararsız kalan şirketin ortakları Veysi Cam, Cemal Desoto ve Cemal Hamza daha sonra 'Lozan' üzerinde karar kılarlar. Bel-Cola fabrikasından bir kulübe, Komiser Muavini Ahmet Sami Bey'in büyük desteğiyle telefon, elektrik sağlanır ve diğer formaliteler tamamlanıp yazıhane işe başlar. Lefkoşa, Limasol ve daha sonra da TMT'nin direktifleriyle Girne yolcuları da Rumların ve özellikle elinden kurtarılır ve hem yolcu, hem de kuryelik ve silah taşıma işi Volkan'la başlayıp TMT döneminde de uzun zaman devam eder. Kıbrıs Türk savaşı tarihi ve askeri posta tarihi bağlamında sözü edilmesi gereken en önemli merkezlerden birisi Lozan Taksi Durağı ve burada çalışan insanlar olmuştur. Gizli belge ve mektupların alımı ve gideceği yerde teslimi konusunda günümüz posta şubeleri gibi son derece titiz, planlı ve aksaksız faaliyet gösteren bu taksi yazıhanesi aynı zamanda bütün faaliyetlerini çok büyük bir gizlilik içinde tamamlayarak kimsenin ruhu duymadan bir yerden bir yere istenilen belgeyi nakledecekler. Bu insanların tereddütsüz kabul ettikleri bu yaptıkları işin ne kadar tehlikeli olduğu, özellikle İngilizler tarafından adada uygulanan sıkıyönetim göz önüne alındığında daha net ortaya çıkacaktır. Profesyonel eğitimden geçmemiş bu insanların böylesine tehlikeli ve sıkıyönetim uygulamasına göre idamla yargılanacakları işlere kalkışmaları ve ölümü hiçe saymaları son derece takdire şayan cesurca davranışlardır.

Kokkna ve H/M Damgaları ve İnce Türk Zekâsından Örnekler

21 Aralık 1963 tarihinde Rumların EOKA lideri Grivas'ın komutasında ve Yunanistan'ın desteğiyle adada yaşayan bütün Kıbrıslı Türkleri topyekûn imhaya yönelik olarak giriştikleri ve Kıbrıs tarihine “Kanlı Noel” olarak giren dönem sonrasında ise Türkler üzerindeki baskılar ve ambargolar gittikçe artar. Rumların Akritas Planı çerçevesinde başlattıkları bu saldırılar adanın dört bir yanına dağılırken 8 Ağustos 1964 günü Yüzbaşı Cengiz Topel'in de içinde bulunduğu Türk Hava Kuvvetlerine bağlı bir hava filosu tarafından Erenköy bölgesinde Rumlara yönelik uyarı uçuşları ve uyarı atışları yapılır. Yaklaşık 3 yıl boyunca Erenköy bölgesinde sıkışıp kalan Kıbrıslı Türkler ise Rum baskılarından kurtularak ada içi haberleşme konusunda yeni yollar bulmaya çalışır.¹⁵ 21 Aralık 1963 günü başlayan Rum saldırılarıyla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin fiilen ortadan kalkmasının ardından her ne pahasına olursa olsun Türk halkının canını, malını ve namusunu korumakla yükümlü Kıbrıslı Türkler göreve hazırdır; ancak o güne kadar çok iyi silahlanmış Rumlara karşı ellerinde etkili, vurucu gücü yüksek silahların olmaması sıkıntı yaratır.¹⁶ Ancak EOKA'ya karşı kullanılacak silahlar paslı, mermiler nemlidir ve çoğu da ateş etmemektedir.¹⁷ Bütün olumsuzluklara rağmen Kıbrıslı Türkler ender rastlanan bir direniş ve mukavemet gösterirler.¹⁸ Olayların artarak devam etmesi sonrasında Kıbrıs'ta 17 Mart 1964 tarihinde BM Barış Gücü göreve başlar.¹⁹ Bu dönemde olaylar özellikle Erenköy bölgesinde yoğunlaşır ve Ağustos 1964 döneminden itibaren artarak devam eder. Özellikle Yzb. Cengiz Topel'in de aralarında bulunduğu Türk pilotları idaresindeki savaş uçakları aracılığıyla bölgede uyarı uçuşları yapılması, ancak bu uyarıların dikkate alınmaması üzerine Hava Kuvvetleri tarafından uyarı amaçlı harekâta başlanması üzerine Rumlar da karşı propaganda faaliyetine başlarlar ve posta yoluyla özellikle Kıbrıs dışına gönderilen her türlü mektup üzerine iki tarafında Napalm bombası bulunan **“Turkish Bombs on Cyprus Endangered World Peace-Kıbrıs'ta Türk Bombaları Dünya Barışını Tehdit Ediyor.”** şeklinde bir damga vururlar. Kıbrıs'ta neler olup bittiğini bilmeyen dünya kamuoyu ise Rumlar tarafından gönderilen mektupların üzerinde Napalm bombalarını görünce ne olup bittiğini anlamadan hemen ön yargılı bir düşüncenin içerisine girerler. Rumların bu damgayı ada içerisinde değil sadece ada dışına gönderilecek mektup, kart, paket, kutu, gazete ve dergiler üzerine vurmasıyla da istedikleri sonuç fazlasıyla elde edilir. Bu damga uygulamasını Rumlar özellikle BM Barış Gücü'nün mektupları başta olmak üzere İngiltere, ABD, Almanya, Fransa gibi Avrupa ve dünya devletlerinde ve özellikle bu ülkelerdeki Rum ve Yunanların destekleri ve propaganda faaliyetleri aracılığıyla çok iyi uygularlar.

Dünya savaş tarihi ve askeri posta tarihi açısından bir eşi daha görülmeyecek bir uygulama da bu döneme rast gelir. Bu dönem zarfında Erenköy'de mücadele eden Türkler Lefkoşa'daki Türk Genel Karargâhı ile haberleşmelerini son derece enteresan ve akıllı dolu bir yolla gerçekleştirmişlerdir. 1964 yılının Ağustos ayı ile 1966 yılının Ocak ayları arasında üç tarafı Rum kuşatması altındaki Erenköy'de

bulunan Türkler Lefkoşa’da bulunan Genel Komutanlık ile görüşebilmek, Rum kuşatması ve BM Barış Gücü’ne bağlı olarak çalışan İngiliz askerlerinin sansür ve kontrollerinden kurtulabilmek için dâhiyane bir plan hazırlanır. Bunun için Genel Komutanlık ve TMT Bayraktarlığı tarafından özel bir damga uygulaması yapılır **“Lefkoşa/Kıbrıs”** ibaresinin yanında iç içe iki dairenin ortasında **“H/M”** ibaresi bulunan damgalarla askeri mektuplar damgalanır. Bu damgaların yanında hemen bütün mektuplara ayrıca bir de numara verilir. Rum kuşatması altında ve Birleşmiş Milletler gözetimindeki Erenköy’e Lefkoşa’dan gönderilecek olan askeri mektuplar bu zarfların üzerine vurulan **“H/M”** damgaları sayesinde kolayca Rum ablukasını aşar. **“Hizmete Mahsustur.”** anlamına gelen **“H/M”** ifadesinin **“Her Majesties”** veya **“His Majesties”** manasıyla İngiltere’ye ait resmi bir mektup olduğunu düşünen İngiliz Barış Gücü askerleri bu mektupları Rumlara teslim etmeden doğrudan Erenköy’deki Türklere teslim ederler. Böylece Türklere ait mektuplar önce İngiliz askerlerinin gözleri önünde ve hatta onların da bilmeden yardımlarıyla ve Rumlar hiçbir şeyin farkına varmadan Erenköy’de sahiplerini bulur. Bu şekilde sadece resmi mektuplar değil orada yakınları bulunanlara da mektuplar gönderilir. Aynı şekilde Erenköy’deki Türkler tarafından özellikle Lefkoşa’ya ve çok nadir de olsa Türkiye’ye gönderilen mektuplar da köyün İngilizce ismi olan **KOKKINA**’nın bulunduğu resmi **“KOKKINA Rural Service- Köy Postası”** mühründeki **“I”** harfinin silinmesi sonucu ortaya çıkan **“KOKKNA”** damgasıyla damgalanarak Barış Gücü askerlerine teslim edilir. İngiliz idaresi dönemine ait damgayı gören Barış Gücü yetkilileri de kendi resmi mühürlerini taşıyan bu mektupları daha önce köyde yaşayan İngiliz vatandaşlarına ait olabilir düşüncesiyle Rumlara teslim etmeden doğrudan Lefkoşa’nın Türk kesimine getirirler. Buradan da söz konusu mektuplar genel Komutanlık veya Emniyet Müdürlüğü’ne aktarılır. Resmi damga üzerinde tahrifat yapılarak **“I”** harfinin kazanmasına sebebi ise bu mektupların herhangi bir şekilde açılması ve Türkler tarafından yazıldığıнын anlaşılması sonrası doğacak karışıklığı önlemek maksadıyladır. Bu uygulamanın başladığı ilk dönemlerde mektuplar üzerine numara vurulur ve **“Destek Kıtaları”** yazılır. Yokluk ve sıkıntının had safhaya çıktığı dönemlerde zarf bulunamayınca aynı uygulama küçük kâğıt parçaları üzerine yapılır. KOKKNA ve H/M damgaları genellikle kırmızı mürekkep ile vurulmakta, çok nadiren de olsa viyola renkli mürekkep kullanılmaktadır. Özellikle Erenköy’de yokluklar içinde çırpınan Kıbrıslı Türkler bazen yazacak kâğıt bile bulamadıklarından bu şekilde mesajlarını gazete yapraklarından faturalara, sinema biletinden tapu koçanına kadar çok farklı kâğıt örnekleri üzerine de yazarlar. Erenköy’de bulunan Türklere Türkiye’den gönderilecek mektuplar için ise Türkiye’de özel bir uygulama yapılır. Söz konusu bu tip mektuplar için ise adres **“Posta Kutusu 82, Bakanlıklar-Ankara”**dır. Ankara’da bu posta kutusuna gönderilen mektuplar PTT tarafından Kızılay’a teslim edilir. Kızılay da Kıbrıs’a gönderdiği insani yardım malzemeleriyle beraber bu mektupları da gizlice Kıbrıs’a getirerek

Lefkoşa'daki Türk Genel Karargâhı'na teslim eder. Mektuplar buradan da aynı şekilde Erenköy'e ulaştırılır.

Kıbrıs'a Yardım Pulu Uygulaması

Bu arada Türkiye'de Bakanlar Kurulu'nun 7 Ocak 1964 ve 12 Eylül 1964 tarihli toplantısında Kıbrıslı Türklere yardım için bastırılması ve kullanılması karar altına alınan "Kıbrıs'a Yardım Pulu" Türkiye Kızılay Derneği, Türk Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Ulusal Verem Savaş Derneği ve Türkiye Yardım Sevenler Derneği'nin tanzim ettikleri protokol çerçevesinde hazırlanarak 1 Ekim 1964 Perşembe günü sabahından itibaren bütün yurtta satışa sunulur. Pulların basım ihalesi ise Türkiye'nin gelmiş geçmiş en büyük koleksiyoncusu, filatelist ve pulcusu merhum Ali Nusret Pulhan tarafından alınmıştır. Konuyla ilgili Bakanlar Kurulu Kararnamesi ise 6/3.630 karar sayısı ile 7 Ocak 1964 tarihli ve 6/2.574 sayılı kararnameye ek olarak Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Başbakan İsmet İnönü ve Çalışma Bakanı Bülent Ecevit de dâhil olmak üzere toplam 21 bakan tarafından imzalanır ve yürürlüğe girer.²⁰ Kıbrıs adasında Rum baskısının giderek artması ve hayatın çekilmez ve katlanamaz hale gelmesinden hemen sonra Kızılay Genel Müdürlüğü de Türkiye'de Kıbrıs'a Yardım Pulu çıkartmaya karar verir. 10, 25, 50, 100, 250 ve 500 kuruşluk değerlerle basılan toplam 123.200.000 pulun ederi 30.000.000 liradır²¹ ve pulların en üst düzeyde sarf edilmesini sağlamak maksadıyla her türlü devlet teşekkülleri ve iştiraklerinin, belediye ve özel idarelerin her çeşit taahhüt ve ödemelerinde, giriş ve çıkış gümrük muamelelerinde, pasaport ve vize işlemlerinde, Toprak mahsulleri Ofisi'nin hububat ve afyon alım ve satımlarında, her nevi borsa faaliyetlerinde, DDY, THY, DDY ve özel otobüs firmalarında, havagazı, elektrik ve su faturalarında, nakliyat ambarlarının her türlü fiş ve faturalarında, çimento ve demir satışlarında, her türlü bina ve av ruhsatlarında, ehliyet, okul kayıt, evlenme cüzdanları, tiyatro, sinema, at yarışları, maç biletleri spor toto kuponları ve fişlerinde, Zirai Donatım Kurumu'nun her türlü satışlarında, radyo reklâm yayınlarıyla ilgili faturalarda, sigorta, noter, tapu, ticaret ve esnaf odaları faaliyetleri, gazino ve gece kulüpleri hesap pusulalarında, her türlü dernek faaliyetlerinde kullanılması gerekmektedir.²²

Bu dönemde de Kıbrıs'ın Türk bölgelerine gönderilen veya Kıbrıslı Türkler tarafından gönderilen mektuplar "illegal/kanunsuz" damgası vurularak Rumlar tarafından gönderilmeleri engellenmiş ve alıcılarına ulaştırılmamıştır. Öte yandan olayların devam ettiği bu dönem içerisinde Mağusa Posta idaresi denetimindeki 33 köyün posta idareleri muhasara altında olmalarına rağmen, bu bölgedeki Türkler tıpkı Rumlar gibi posta hizmetlerinden istifade edebilmişler ve posta hizmetleri sağlıklı bir şekilde yerine getirilmiştir.²³ 14 Ekim 1966 tarihinde Kıbrıs Türk toplumunu temsilen Ümit Süleyman ve Rumları temsilen de Doktor R. George'un imzaladığı bir posta anlaşması imzalanır.²⁴ BM Barış Gücü'nün denetim ve kontrolü altında yapılan bu anlaşmaya göre Lefkoşa Atatürk

Meydanı'nda bulunan Merkez Postane bu tarihten itibaren acente olarak çalışmaya başlar. Bu postanedeki stok pulların tamamıyla anlaşmanın imzalanmasından önceki dönemde kullanılan pulların bütün geliri de anlaşma şartları gereği Rumlara ödenir. Yapılan anlaşmaya rağmen yine de Türk bölgelerindeki posta faaliyetleri hiç de iç açıcı bir durumda değildir.²⁵ Özellikle küçük Türk köylerinin diğer yerleşim birimleri ve dış dünya ile bağlantısı kesilmekte, özellikle de ada dışından gelen mektuplar ise üzerlerine “Unknown/Bilinmiyor” damgası vurularak geri gönderilmektedir. Bu durum özellikle Lefkoşa, Lefke ve civar köylerde dayanılmaz boyutlardadır.

Ankara Yenişehir/ Kızılay Postası

Bu dönem fiili olarak Kıbrıs Türklerinin modern dünyadan tecrit edildikleri bir dönemdir ve 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na kadar geçen süre ambargo, kısıtlama ve tecridin en yoğun yaşandığı ve hissedildiği dönem olarak ortaya çıkar. 21 Aralık 1963 sonrasında en doğal insan haklarından birisi olan haberleşme hürriyetinin Rumlar tarafından kısıtlanmasının ardından devreye yine Kızılay girer ve gerek Kıbrıs Türklerinin ada dışına gönderecekleri mektupları gerekse Kıbrıs'a özellikle Türkiye'den gönderilecek mektupları ulaştırmak için yeni stratejiler geliştirilir. Bu sıkıntılı günlerde insanların dostlarından, akrabalarından ve yakınlarından haber alabilmek için müracaat ettikleri yer de yine Kızılay olacaktır;²⁶

“Kızılay Genel Merkezi Başkanlığına

Bir seneden beri Londra'da bulunuyorum. Kıbrıs'ta Akıncılar 'Luricina' köyünde evli bir kardeşim bulunmaktadır. Sizin de bildiğiniz gibi yılbaşından beri Kıbrıs'ta çarpışmalar oluyor. Kardeşimden birkaç mektup aldım ve mümkünse biraz para göndermemi istiyordu. Türkiye'de bulunan arkadaşşıma bu fikrimi yazdım ve sizlere başvurduğumu yazarak benim sizlere ayrıca mektup yazarak başvurmamı söyledi. Eğer mümkünse bana lütfen yazın. Kızılay vasıtasıyla biraz para göndermek istiyorum. Birkaç defa diğer banka ve postayla gönderdim fakat aldığını zannetmiyorum. Yapacağınız masrafları da ödemeye hazırım. Selamlar. 22 Nisan 1964. Meral Erkan, 131, Isledon Road, N.7, Islington/England”

Söz konusu bu müracaatın ardından Kıbrıs'a Yardım Komitesi adına Kızılay Derneği Genel Sekreteri Babür Ardahan imzasıyla 23 Haziran 1964 tarihinde gönderilen 17.730 sayılı cevabi yazıda “Tarihsiz mektubunuzla birlikte Kıbrıs'a gönderilmek üzere yazdığınız mektup alındı ve adresine ulaştırılmak üzere Kıbrıs'a sevk edildi. Ancak Akıncılar köyünde bulunan kardeşinize Londra'dan Lefkoşa'daki İş Bankası kanalıyla para gönderebilirsiniz.”²⁷ denir. Konuyla ilgili olarak Kızılay Genel Müdürlüğü'nden yardım isteyen birkaç mektup örnek olması açısından aşağıya alınmıştır;²⁸

“Kızılay Genel Müdürlüğü/Ankara

Muhterem efendim,

Her şeyden önce Türkiye Kızılay Teşkilatı'na ne kadar müteşekkir olduğumuzu bir Kıbrıslı olarak belirtmek isterim.'Kızılay sayesinde hayattayız.' diyor annem mektuplarında. Tanrı hepinizi korusun. Muhterem efendim, ekteki mektubumu tavassutunuzla aileme ulaştırabilmek beni memnun edecek. Teşekkür ve hürmetlerimin kabulü ile. 26 Haziran 1964. Selam Başbilir”

“Sayın ağabey,

Bana göndermiş olduğunuz 30 Haziran 1964 tarihli mektubunuzu aldığımı sizlere nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum. Annemin ve kardeşimin hayatta olduğuna çok sevindim. Tabi sizlerden gidenler ne annemi gördü ne kardeşimin ne vaziyette olduğunu. Tabii şimdi siz de öğrendiniz. Tabii böyle bir çocuk ile bugün dul kalan annem için ne acı ve ne ezgi çektiğini siz de keşfedebilirsiniz. Sayın ağabey sizlerden bir yardım olarak şayet mümkün ise bize bu yardımı yapın. Üç aydan beri İngiliz Kızılhaç'a gittim. 95 lira pilek parasını annem ve kardeşim için yatırttım yanıma almak için fakat hala bugüne kadar hiçbir cevap almadım. Tabii buradaki Kızılhaç'a bu ismi verdim; Hâkime Dedoja. Eşim Arnavut Türklerindendir. Eşimin imzası Sami Dedoja. Tabii sizlere eşimin ismini kullandım. İşte burada size Kızılhaç'ın bana gönderdiği bir de mektup gönderiyorum. Şayet mümkün ise annemin ve kız kardeşimin yanımıza gelmesini siz de yardım ederseniz eminim ki o zaman daha tez gelir. Sizlerden çok özür dilerim sizleri rahatsız ettiğimden dolayı. Saygılarımla. 7 Temmuz 1964, Hâkime Sami”

“Kızılay Genel Müdürlüğüne,

Malazgirt kosteriyle ve Kızılay hastanesinin raporuyla Mersin Devlet Hastanesi'ne tedavi maksadıyla geldim. 16 Nisan 1964 tarihinden itibaren Mersin Hastanesi'nde üç gün bakıldıktan sonra Hastane Başhekimliğince gösterilen lüzum üzerine İstanbul Cerrahpaşa Hastanesi'ne nakledildim. İlişik hastane raporu²⁹ gereğince taburcu edildim. Gösterilen yakın alaka ve yardımlarından dolayı Kızılay'a minnettarım. Kıbrıs'a gönderilmem için yardım ve tavassutunuzu saygılarımla arz ederim. 9 Temmuz 1964, Mehmet Kani, Mavi Otel'de Kıbrıslı, Ankara”

“Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğüne

Okulumuz birinci sınıf öğrencisi olan Kıbrıslı Suzan Oktay ailesinin sağlık haberini alamadığı için büyük bir endişe içindedir. Kendisinin ailesine yazmış olduğu ekli mektubun Kıbrıs'a ulaştırılması ve imkân

bulunduğu takdirde ailesinin sağlık durumunun tespit edilerek müdürlüğümüze bildirilmesi hususunda emir ve yardımlarınız rica olunur. Saygılarımızla. 11 Temmuz 1964, Kızılay Hemşire-Ebe Okulu Müdürlüğü. Suzan Oktay'ın annesinin adı ve adresi; Bayan Salih Oktay, Lefke-Karadağ”

“Kızılay Genel Başkanlığına,
Kıbrıs'tan kardeşim Dr. Ayten Erginel'in mektubuna vasıta olarak bana iletmenizden son derece memnun olduk. Defalarca teşekkür ederiz. Benim yazdığım şu mektubu da delaletinizle Kıbrıs'a göndertirseniz derecesiz müteahhas olacağız. Bir aydır haberleşemiyoruz. Perişan haldeyiz. En derin saygılarımızla haberlerinizi rica eder, arzumuzun yerine getirileceğini ümit ederiz. 14 Ocak 1964. Konya Kız ve Erkek Sanat Enstitüsü müzik öğretmeni İbrahim Sarıçiftçi ve eşi öğretmen Şükran Sarıçiftçi.”

“Muhterem efendim,
Radyo haberlerinden teşkilatınızın Kıbrıs'a haber iletme görevi gibi mühim bir faaliyetini öğrenmiş bulunuyorum. Her sıkıntı anında yardıma koşan bir cemiyet olarak inandığım Kızılay teşkilatının bu faaliyetini de takdirle karşıladım. Haberleşme sahasında imkânsızlıklar içinde olan bizlere böyle bir fırsatı bahsettiğiniz için sonsuz müteşekkirim. Bu vesileyle hürmetlerimin kabulünü rica ederim. O. Somuncuoğlu, Erzincan Askeri Lisesi, 18 Ocak 1964

Kızılay Genel Başkanlığına, Ankara
Sizlerin yardımıyla aşağıda adresi yazılı ağabeyimin sıhhati hakkında bizlere vereceğiniz cevabı acele bekleriz. Hürmetler. Fahri Ünal, 3. Hava Kuvvetleri, 184. Filo Astsubayı, Diyarbakır. Ağabeyimin adresi; Razi Ünal, Türk Kuvvetleri Alayı, II. Kıdemli Astsubay, Lefkoşa/Kıbrıs”

“Kızılay Genel Başkanlığına,
Kıbrıs'taki kardeşlerimizle muhabberimizi bizlere temin eden teşkilatınıza son derece minnettarız. Tanrım yakın bir zamanda inşallah selamete kavuşursun. Sizler de bu zahmetlerden kurtulursunuz. En samimi saygı ve selamlarımızla tekrar teşekkürlerimizi arz eder, Kıbrıs'a gidecek mektubumuza göstereceğiniz alakaya şimdiden memnuniyetimizi bildiririz. 15 Temmuz 1964. Kız ve Erkek Sanat Enstitüsü müzik öğretmeni İbrahim Sarıçiftçi ve eşi öğretmen Şükran Sarıçiftçi.”

Kızılay Genel Merkezi, Ankara. 29 Temmuz 1964

Kıbrıs için Ankara Radyosu'ndan yayımlanmakta olan mesajları dinliyorum. Ben de Kıbrıs'ta Mağusa kasabasında bulunan anneme, babama ve kardeşlerime, ayrıca Poli'de bulunan arkadaşım Feridun Sıtkı'ya bir mesaj göndermek istiyorum. Aşağıdaki mesajım Kızılay aracılığıyla yayımlanabilirse çok memnun olacağım. Şimdiden teşekkür ederim.

Mesaj: Ben Bursa'dan Mustafa Mehmet Salih Mağusa'da bulunan ağabeyim Yusuf Mehmet Salih'e ve Poli'de bulunan arkadaşım Feridun Sıtkı'ya sesleniyorum. Ben iyiyim, er geç Ekim'de aranızda olacağım. Sizlerden mesaj ve haber bekliyorum. Mustafa Mehmet Salih, Eğitim Enstitüsü, Bursa”

Ankara Merkez Kızılay Şubesine, 24 Temmuz 1964

Efendim ben Batı Almanya'nın Stuttgart şehrinde yüksek makine mühendisliği tahsili yapan Kıbrıslı Türk öğrenciyim. Kıbrıs olayları dolayısıyla ailemden hiçbir haber alamamaktayım. En son mektuplarını 15 Aralık 1963 tarihinde göndermişlerdi. Hadiseler başladıktan sonra ise haberleşmek için her çareye başvurdum. Olmadı. En son çare olarak da size müracaat etmeyi uygun buldum. Sizden ricam ailemin durumu hakkında bana elinizden gelen en kısa zamanda haber göndermeniz ve benden hiç merak etmemelerini bildirmenizdir. Ayrıca bana Kıbrıslı öğrencilerin başkanlarının adresini de temin edip gönderirseniz çok memnun olacağım. Çünkü Kıbrıslılarla olan irtibatım tamamen kesilmiş, toplu halde bir düşündükleri varsa milli, mücadelemizde benim de her türlü vazifeye hazır olduğumu kendilerine bildirmek isterim. Derneğinizin de bana verebileceği vazife varsa hazır olduğumu en derin saygı ve hürmetlerimle bildiririm. 7 Şubat 1964, Kıbrıslı Türk öğrenci Vasıf H. Fedai”

“Ankara Merkez Kızılay Şubesine, 24 Temmuz 1964

Efendim ben Batı Almanya'nın Stuttgart şehrinde yüksek tahsil yapmakta olan Kıbrıslı Türk öğrenciyim. Üç aya yakın bir zamandan beri ailemden hiçbir haber alamamaktayım. Bu durum bir taraftan Kıbrıs'ın durumu dolayısıyla beni meraklandırmakta, bir taraftan da evden para da gelmemesinden ötürü tahsilimi aksatmaktadır. Bundan ötürü sizden ricam mümkünse ilişikteki mektubu aileme iletmenizdir. En derin saygı ve hürmetlerimle. Vasıf H. Fedai, 7.257 Ditzingen, Silcher Str.8 Deutschland. Babamın adresi; Hasan Fedai, Lefke/Kıbrıs”

“Kızılay Merkezi Başkanlığına, 5 Ağustos 1964 Ankara

Kıbrıs Limasol’da Kasımpaşa Caddesi No. 65’de annem Lütfiye Karagöz ve Pendaguma’da bulunan babam Mehmet Emin Ersezer 8-9 aydan beri sıhhat haberlerini alamadığımdan çok endişe ve ıstırap içinde bulunmaktayım. Vatanım olan Kıbrıs’tan aylardır haber alamadığım için çok kıymetli Kızılay merkez amirlerimizin yardımlarıyla bu müşkül durum giderildiğini işitince ilk fırsatta bu acil isteğimi sizlere ulaştırmaya ant ettim. Bu isteğimin tez zamanda tetkiki ile bana yardımcı olacağını yüksek saygılarımla sunarım. Anne ve baba hasreti ile yanan Salih Erada, 4.029 Sokak, 8 Karabağlar/İzmir”

“Kızılay Genel Merkezi, Ankara, 27 Ağustos 1964

Kıbrıslı bir öğrenciyim. Burada yakınlarından ayrı kalan herkes gibi Kızılay Kıbrıs Postaları vasıtasıyla ailemle haberleşiyorum. Minnettarım fakat öğrenmek dilediğim hususlar vardır. Acaba Kıbrıs’a posta seferleri ne zamanlar yapılmaktadır? Bir ay içinde hangi günler sefer vardı? Kıbrıs’tan buraya posta seferleri ne zamanlara rastlıyor? Bu hususlarda lütfen aydınlatılmam mümkün müdür öğrenmek istedim. Çünkü yakınlarıma o süreler içinde yazarsam yazdıklarımın ellerine geçeceğinden daha çok emin olabileceğim. Sonsuz minnetlerim ve saygılarımla. Meral Salih- Adresim Yeni Mahalle 5/A Kilimli/Zonguldak”

“Sayın Müdür Bey, 25 Ağustos 1964

Göndermiş olduğunuz mektubu aldım. Kocam Halil Mehmet’in Mersin Devlet Hastanesi’nde tedavide olduğunu yazmıştınız. Mersin Kızılay şubesine beş tane mektup gönderdim, üçü geri geldi. ‘Adres bırakmadan hastaneden ayrılmış.’ diye yazılı gönderdiğim mektupların üzerinde. Çok merak ediyorum. Sağlığı hakkında bir bilgi alamadım. Şerafettin Bey’le iki tane mektup gönderdim. Rica ederim en erken bir zamanda bana tam bir bilgi vermenizi rica eder, hürmetlerimi sunarım. Sevgilerimle. Zehra Halil, Kuru Çeşme Sokağı, 29/A Lefkoşa/Kıbrıs”

“Kızılay Merkezi Başkanlığına

Kıbrıs Limasol’da Kasımpaşa Caddesi No.65’de annem Lütfiye Karagöz ve Pendaguma’da bulunan babam Mehmet Emin Ersezer 8-9 aydan beri sıhhat haberlerini alamadığımdan çok endişe ve ıstırap içinde kıvrınmaktayım. Vatanım olan Kıbrıs’tan aylardır haber alamadığım için çok kıymetli Kızılay merkez amirlerimizin yardımlarıyla bu müşkül durumun giderildiğini işitince ilk fırsatta bu acil isteğimi sizlere ulaştırmaya and ettim. Bu isteğimin tez zamanda tetkiki ile bana yardımcı olacağını yüksek saygılarımla sunarım.

Anne ve baba hasretiyle yanan Salih Erarda, 4029 Sokak, No.8 Karabağlar/İzmir”

“Sayın efendim, 18 Ocak 1964

Kıbrıs’ın Lefkoşa şehrinde Hamit Raci Sokağı 4 sayılı evde oturan eski Rüştüye Mektebi Müdürü Ahmet Selahattin Efendi’nin hayat ve sıhhatinden bugüne kadar yazdığım mektuplara bir cevap alamadığım için üzgünüm. Babam Fazıl Küçük’ün de hocası olduğu için hayatından belki onun da haberi vardır. Radyoda dinlerken öğrendim. Bu sebeple sizleri rahatsız ettiğim için özür dilerim. Hürmetlerimle. Avukat Dehri Gültekin”

“Sayın Dehri Gültekin³⁰ Avukat (Yeni Cami Arkası, No. 31, Adana)

18 Ocak 1964 tarihli mektubunuzda Ahmet Selahattin Efendi’nin hayat ve sıhhatinden haber alamadığınızı bildirmektesiniz. Halen Kıbrıs’a normal posta sevkiyatı yapılamamaktadır. Ancak Kıbrıs’a gönderilmek istenen mektuplar açık zarf içinde Genel Merkez’imize intikal ettirildiğinde derneğimiz kanalıyla Kıbrıs’taki adresine ulaştırılmaktadır. Kıbrıs’tan cevap alındığında keza yine derneğimiz eliyle Türkiye’deki adresine postalanmaktadır. Adı geçenin sıhhat haberi için ayrıca Dışişleri Bakanlığına müracaatta bulunmanız gerekmektedir. Bilgilerinizi rica ederim. Saygılarımla.”

“Kızılay Derneği Genel Başkanlığına, Ankara

Uçak postası adi posta ile Kıbrıs’ta görevli yakınımıza anavatandan haber ulaştırma imkânı bulamadık. Bu kere dertlilerin devası Kızılay’ımıza bu mektup içinde Kıbrıs’a ulaştırılmak üzere bir mektup gönderiyorum. Gereken alakanın gösterileceğine emin olarak hürmetlerimi arz ederim. Not. Gönderilmeyecekse yeni imkânlar aranmak üzere bilgi verilmesini arz ederim. Mahmut Büyükkırcalı, Küçükyalı, 200 Sokak, No. 112, İzmir”

“Türkiye Kızılay Derneği Genel Merkezine,

Kıbrıs’taki Türk Kuvvetleri Alayı’nda bulunan akrabamdan vasitanızla bir mektubunu almış bulunuyorum. Delaletinize en derin teşekkür ve minnettarlığımı bildiririm. Posta Teşkilatı henüz Kıbrıs’ta normal avdet etmediği için ben de akrabama yazdığım mektubumu merkezimize gönderiyorum. Teşkilatınız vasıtasıyla mektubum Kıbrıs’taki akrabama ulaşırsa pek memnun olacağım. Bu hususta yardımlarınızı rica ederim. Dr. N. Kutaygil”

“Kızılay Genel Merkezi Sayın Müdürlüğüne, 21 Ocak 1964

Memleket için yaptığınız kıymetli hizmetleriniz bu defa da Kıbrıs davamızda varlığını hissettirdi. Verimi çalışmalarınızın takdirini benim söylemeye gayret edişim mühim bir şey ifade etmeyecektir. Ancak çok sevdiğim Kıbrıs’taki doktor arkadaşım ile haberleşmeyi yine sizin sayenizde sağlayabilmiş olmanın gururu içinde olduğumu söylerken sonsuz teşekkürlerimi göndermeyi vazife biliyorum. Çocuk Mütihassısı Dr. Gönül Kurdoğlu”

“Ankara Kızılay Umum Müdürlüğüne, 19 Ocak 1964 Londra

Kıbrıs’taki müessif hadiseler dolayısıyla karım ve iki çocuğumdan mektup, haber alamamanın üzüntüsü içerisinde iken 16 Ocak 1964 günü 2 Ocak 1964’de karımın yazmış olduğu bir mektubu yüksek tavassutunuzla almış bulunuyorum. Karım Gülşen Pamir, bir oğlum 4.5 yaşında Ali Raci Pamir ve diğer oğlum 5 aylık Güven Pamir yılbaşında Londra’ya yanıma geleceklerdi. Tabii pasaportları da hazırdır. Bu hadiseler vuku bulduğunca maalesef gelemediler ve her an için akıbetlerinden endişe etmekteyim. Onlar da çok korku ve himayesizdirler. Hatta Allah göstermesin her an ...(Okunamadı.) tehlikesi ile karşı karşıya olduklarından endişelenmektedirler. Havaalanı malum Rumların elindedir. İngiliz uçak seferleri devam ediyor. Fakat havaalanına gitmek meseledir. Bütün masraflar bana veya kuruma ait evden uçağa kadar tam bir muhafaza altında götürülebilmesi için Kızılay’ın bize böyle bir yardımı olabilir mi acaba? Veya yine bütün masraflar bize ait Türkiye’ye götürülüp oradan buraya gönderilebilirler mi? Bunu bilhassa yüksek makamınızdan rica ve istirham ederim. Ayrıca bu cevabi mektubumun da iletilmesini rica eder, en derin hürmetlerimi sunarım. Saygılarımla. Hüseyin Pamir, 57, Erlanger Rd. New Cross, London SE 14, England
Gülşen Pamir, Tanzimat Sokak, 64 Lefkoşa/Kıbrıs”

“Kızılay Cemiyeti Başkanlığına, 20 Ocak 1964

Ben Kıbrıslıyım ve 10 seneden beri Türkiye’de bulunmaktayım. Bu son Kıbrıs olaylarından bu yana ailemin hiçbir ferdinden haber alamadım. Ne olur tarafınızdan Kıbrıs’a giden Kızılay Yardım Komitesi ile bu mektubum yerine ulaştırılırsa cidden bizleri çok sevindirmiş olacaksınız. Adresi zarfın üzerinde yazılıdır. Şimdiden sizlere teşekkürü bir borç bilirim. Sıtkı Emin, İzmir”

“Kızılay Genel Merkezi, Ankara

Kıbrıs’ta Larnaka kazasına bağlı Pile köyünde oturan ağabeyim Tahsin Ali ve oğlu Enver Tahsin ve çocukları vardır. Bu son olaylar

muvaahesinde durumlarından haber almak üzere yazdığım mektuplara cevap alamadım. Bu itibarla ilişik mektubumun ya ellerine ulaştırılmasını veya hayatlarından haber alınması hususunda gereğinin yapılmasını ve neticenin bendenize bildirilmesini tavassutunuza saygılarımla rica ederim. Selahi Demirbilek, Kızıltoprak Ömer Efendi Sok. Saadet Apt. 2, Kadıköy/İstanbul”

“Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğü, Yenişehir/Ankara
Kıbrıs’ta bulunan ailemden haber alamıyorum. Merak ediyorum. Sizin delaletinizle tarafıma bir haber göndertilmesine yüksek müsaadelerinizi rica ederim. 19 Şubat 1964, Hasan Ali, Fatih Çarşamba, Darüşşafaka caddesi 43, İstanbul”

“Sayın Beyefendi, 14 Ekim 1964

Evvela sizleri rahatsız ettiğim için özür dilerim. 6 Ekim 1964 tarihli eşime yazdığım mektubu tayyare postasıyla aynı gün sizin adresinize yolladım, yani Kızılay Genel Müdürlüğü’ne. Mektubu attığım tam haftasına eşimden üçüncü mektubunu aldım ve bizden sitayişle hiçbir mektup alamadığından bahsediyordu. Çok üzüldüm. Onun için sizlerden bilhassa ricam aynı tarihte sizin adresinize tayyare postasıyla mektup attım. Aldınız mı almadınız mı veya aldınız da gönderilmedi mi? Lütfen bunu bana bildirirseniz beni derecesiz memnun etmiş olacaksınız. Saygılarımla.”

“Kızılay Genel Müdürlüğüne³¹,

Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi Şehitler Komitesi Başkanı Talat Yurdakul’dan alınan bir yazıda İstanbul Hukuk Fakültesi’nde öğrenci bulunan oğlu Hakan Yurdakul’dan iki aydır mektup alamadığından bahisle derneğimizin tavassutunu talep etmektedir. Yazımıza ilişik mektubun oğluna gönderilmesinin sağlanması ile hakan Yurdakul’dan alınacak bir mektubun babasına verilmek üzere ekibimize sevk edilmesini saygılarımla arz ederim. Kızılay Yardım Ekibi Şefi Şerafettin Hakkatapan”

“Kızılay Genel Müdürlüğüne, 4 Mayıs 1964

Efendim, her şeyden önce ben de birçok Kıbrıslı arkadaşlarım gibi Kızılay’ın bize göstermekte olduğu çok yakın ilgiye teşekkür ederim. Sayenizde geç de olsa ailelerimizden mektupları bizlere iletiyorsunuz. Sizden bu yazımda bir ricam olacaktır. Lefkoşa’da Abdi Çavuş Sokağı 22’de ikamet etmekte olan ailemin bir ferdi (bahire Ahmet) şeker hastası bulunduğundan kendisine birkaç kutu tablet hap göndermek istiyorum. Yüksek şekeri düşürücü bu tabletleri hangi vasıta ile göndermem

hususunda beni aydınlatmanızı rica edeceğim veya sizin oradan kendilerine yukarıdaki adrese temin etmenizi çok rica ediyorum. En erken bir zamanda müspet bir cevabınızı sabırsızlıkla bekliyorum. Bu mektubum acele ve kütüphanede yazıldığı için kusura bakmamanızı rica ederim. Biz Kıbrıslıların koruyucu meleği Kızılay'a candan hürmetlerimle. Seçkin Derviş, Yeşil Tekke Sok.44, Fatih/İstanbul”

“Pek Sayın Kızılay Kıbrıs Haberleşme Bürosu idarecileri, İsmim Ertuğrul Türkbileği, TC vatandaşıyım. Geçen Mart ayının 18'ine rastlayan Perşembe günü çok zaruri bir sebeple Kıbrıs'tan uçakla Ankara'ya geldim. Niyetim tekrar dönmek olduğu için Kıbrıs'ta devam etmekte olduğum Lefkoşa Erkek Lisesi son sınıfında okuduğuma dair ne bir belge ne de bir tasdikname alabildim. Esasen tarafınızdan da bilinen olaylardan sonra okulumuz süresiz kapanmıştı. Şimdi Kıbrıs'a dönmem imkânsız. İzmir'de ikamet etmekte olduğum için İzmir Milli Eğitim Müdürlüğüne tahsil durumumu bildirdim. Dilekçem bakanlığa havale edildi. Bu arada bazı özel muamelelerle geçici kaydı ile Namık Kemal Lisesi son sınıfına devama başladım. Yalnız lise müdürlüğü resmi bir evrak ibraz etmeksizin bana imtihan hakkı tanıyamayacaklarını belirttiler. Kıbrıs'a, okul idaresine, Türk Cemaati Milli Eğitim Müdürlüğüne ve oradaki aileme kayıtlarımın İzmir Namık Kemal Lisesi'ne gönderilmesi için mektuplar yazdım. Fakat şu güne kadar hiçbir cevap alamadım. 5 Haziran'da devlet lise bitirme imtihanları başlıyor. Buradaki okul idaresi kayıtlarım gelmediği takdirde imtihanlara giremeyeceğimi bir kere daha çok kati bir lisanla ihtar etti. Çaresizlik içindeyim. Eğer kayıtlar gelmezse 1 senemi kaybedeceğim. Şimdi bu mektubumla birlikte Lefkoşa Erkek Lisesi Müdürlüğüne yazdığım mektubun sizlerin yüksek delaletiniz vasıtasıyla ulaştırılmasını saygılarımla rica ve istirham ederim. Ertuğrul Türkbileği, 14 Mayıs 1964”

“Şekip Kantarcı³², Kaptan Paşa 2. Sok.26/2 Şişli/İstanbul, 14 Mayıs 1964 tarihli mektubunuzda aydınlanmasını istediğiniz Kıbrıs'a gönderilen mektupların dağıtımı meselesi aşağıda izah edildiği şekilde hallolunmaktadır. Türkiye'den mektuplar kurye ile Lefkoşa'da görevli bulunan Kızılay İlk Yardım Ekip Şefliğine gönderilmektedir. İlk Yardım Ekibi gerek Türk Cemaati vasıtasıyla gerekse açık bulunan yollardan gıda sevkiyatı yapıldığında mektupları adresine ulaştırmaktadır. Umumiyetle ilgililer kendileri ekipten talep ederek adlarına gelen mektupları da teslim almaktadırlar. Bilgilerinizi rica eder, bu yolda göndereceğiniz mektupların derneğimiz kanalıyla adreslerine ulaştırılacağından emin olmanızı dilerim. Saygılarımla. Babür Ardahan”

“Kızılay Genel Merkezi Müdürlüğüne, 14 Mayıs 1964/İstanbul
Kıbrıs ile aramızdaki mektup rabitalarımızı temin ettiğiniz ve oradaki annelerimize, kardeşlerimize yaptığınız yardımlar için sizlere teşekkürlerimizi satırlarla ifade etmekten acizim. Böyle kara günler için daima bir destek olmanızı ve müessesenin ilelebet payidar olmasını dilerim efendim. Bendeniz ve bazı arkadaşlar 2–2.5 aydır maalesef mektup alamıyoruz. Mektuplarımızı Kıbrıs’a ilettiğinizden zerre kadar şüphemiz yok; ancak Kıbrıs dâhilinde dağıtılabiliyor mu ve oradan bize gelecek mektuplar da toplanabiliyor mu? Yoksa Rumlar tarafından alıkonuyor mu veya yollar kapalı olduğundan Mağusa’ya gelmiyor mu? Bu soruların cevapsız olması bize biraz üzüntü kaynağı oluyor. Bu hususta bizleri aydınlatacak bir bilgiyi bize iletirseniz derecesiz memnun kalacağız. Şimdiden teşekkürlerimi bildirir, saygılarımın kabulünü rica ederim efendim.
Şekip Kantarcı, Kaptan Paşa 2. Sok.26/2 Hürriyet Tepesi, Şişli/İstanbul”

“Kızılay Genel Müdürlüğü, Ankara
Kıbrıs’ta bulunan iki kardeşimle uzun zamandan beri haberleşemedim. Yazmış olduğum ilişik mektubun mahalline ulaştırılmasına tavassut buyrulmasını derin saygılarımla arz ederim. 21 Mayıs 1964, Seniha Deringöz, Ziraat Bankası, Antalya”

“Merkezi Kızılay Müdürlüğüne, Ankara
Efendim bendeniz Kıbrıs Türk vatandaşlarından İhsan Niyazi’yim. Londra’da hukuk tahsili yapmaktayım. Kıbrıs’taki hadiselerden bu yana ailemle mektuplaşma imkânım olmamıştır. Şu mektubumdaki havadisi ise aileme muhakkak ulaştırması lüzum ettiği için sizin yardımınıza sığınıyorum. Mektubumun sizler tarafından aileme iletileceğine inanır, en derin saygı ve hürmetlerimi sunarım efendim. Saygılarımla, 9 Haziran 1964. İhsan Niyazi, 84, North Church Rd. London 1”

“Kızılay Genel Merkezi Başkanlığına,
Biz Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi talebelerinden Özel H. Fadıl, Raif Mehmet ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Fakültesi Arkeoloji Bölümü talebelerinden Raif Hüseyin olup mümkünse 19 Haziran 1964 tarihinde Kıbrıs’a gidecek grup listesine dâhil edilmemizi (Uçak biletleri tarafımızdan temin edilecektir.) saygılarımızla rica ederiz.”³³

“Muhterem efendim,

Son günlerde normal posta ile Kıbrıs’a gönderdiğim telgraf ve mektuplarımın alınmadığını öğrendim. Mektubumun kurye ile Kıbrıs’a gönderilmesini saygıyla rica eder, hürmetlerimi sunarım. 15 Ocak 1967. Dr. Erol Küfi, Uludağ Sanatoryumu, Bursa”

“Kızılay Genel Merkezi Sayın Başkanlığına,

Ben Kıbrıslı bir mücahit karısıyım. 8 Şubat’tan beri iki çocuğumla beraber Adana’da bulunan bir akrabamın yanındayım. Bir aydan beridir ailemden hiçbir haber alamadım. Benim için zarfta bulunan mektubumu Kızılay vasıtasıyla aileme iletmek mümkün olursa minnettarınız olacağım. Hürmetlerimle. Necla O. Garip”

“Kızılay Merkezi, Ankara

Kıbrıs’ta bulunan babam ve ağabeyime yazdığım ve ekli olarak takdim ettiğim mektuplarımın iletilmesi hususunda tavassutlarınızı arz eder, bilvesile saygılarımın kabulünü rica ederim. İhsan Şensoy”

“Kızılay Cemiyetine, Ankara

Kıbrıs adası Lefkoşa şehrinde münteşir Bozkurt isimli günlük gazetesinin İstanbul muhabiriyim. Basın kartımın numarası 44/64’dür. Gazetemle vaziyet dolayısıyla teması kaybettim. Sıhhat haberlerini sorucu mektubumu bu zarfta Kızılay’a gönderiyorum. Vasıtanızla mektubumun iletilmesini saygılarımla rica ederim. Bozkurt muhabiri Muhsin Şeref Kök”³⁴

“Sayın Kızılay,

Kıbrıs’taki karışıklıktan ailelerimizle mektuplaşamıyoruz. Kızılay vasıtasıyla göndereceğim şu mektubu mühürleyip Kıbrıs’a göndermenizi rica ederim. Teşekkür ederim. Hayriye İbrahim”

“Kızılay Genel Merkezi, Ankara

İstanbul, 30 Ocak 1964

Kıbrıs’ta Larnaka kazasına bağlı Pile köyünde oturan ağabeyim Tahsin Ali ve oğlu Enver Tahsin ve çocukları vardır. Bu son olaylar muvacehesinde durumlarından haber almak üzere yazdığım mektuplara cevap alamadım. Bu itibarla ilişik mektubumun ya ellerine ulaştırılmasını veya hayatlarından haber alınması hususunda gereğinin yapılmasını ve neticenin bendenize bildirilmesini tavassutunuza rica ederim. Salahi Demirbelik, Kızıltoprak, Ömer efendi Sok. Saadet Apt.2 Kadıköy/İstanbul”

“Efendim

Uzun zamandır mektuplaşamadığım Kıbrıs’taki aileme ilişik olarak gönderdiğim mektubu iletmenizi rica eder, hürmet ve teşekkürlerimi sunarım. Aycan Erozan, Kıbrıs Büyükelçiliği, Dokki/Kahire-Mısır”

“Sayın Beyefendi,

Çok affedersiniz sizi rahatsız edeceğim fakat çok büyük bir ricam vardı. Evvela ben size bir şey söylemek istiyorum. Ben Alman bir bayanım ve Türkçe çok az biliyorum ve çok yanlış yazıyorum fakat siz beni anlıyorsunuz inşallah. Türkiye çok seviyorum çünkü iki sene İstanbul’dan (Hilton Otel) çalıştım. Şimdi burada (Şili) çalışıyorum. Kıbrıs için çok korkuyorum çünkü birkaç arkadaşlar var fakat hiç haber alamadım şimdilik kadar. O niçin bir ricam var. İmkân var mı acaba? Siz biliyor musunuz Mesut Nazım ve aile ne yapıyor (Lefkoşa’da)? Anyorum sizde çok iş var fakat çok rica ederim bu arkadaşlar için. Lütfen haber almak istiyorum. Muhakkak bu arkadaşlar ve Kıbrıs için para vermek istiyorum. Yalnız tam sizin adres daha bilmiyorum. Acaba sizden ile bu mektup Mesut Bey için yazabilir miyim? Bu mektup içinde 1 Dolar bulursunuz, rica ederim sizin cevap için. Affedersiniz beyefendi ve çok çok teşekkür ederim. Rosemary König”³⁵

“Sayın Kızılay Müdürlüğüne,

Sizin vasıtanızla Kıbrıs’ta bulunan kızım Gülsüm M. Turgut’a şu zarf içinde bulunan mektubun gitmesini rica ederim. Çünkü kendilerinden hiçbir haber alamadığımız için merak içindeyiz. Gönderen babası Hasan M. Ofli, 31 Hamilton Park, No.5, London-England”

“Kızılay Genel Müdürlüğüne

Her şeyden evvel ben de birçok Kıbrıslı arkadaşlarım gibi Kızılay’ın bize göstermekte olduğu çok yakın ilgiye teşekkür ederim. Sayenizde geç de olsa ailelerimizden mektupları bizlere iletirsiniz. Sizden bu yazımda bir ricam olacaktır. Lefkoşa’da Abdi Çavuş Sokağı No. 22’de ikamet etmekte olan ailemin bir ferdi- Feride Ahmet- şeker hastası bulunduğundan kendisine birkaç kutu tablet hap göndermek istiyorum. Yüksek şekeri düşürücü bu tabletleri hangi vasıta ile göndermem hususunda beni aydınlatmanızı bekleyeceğim. Veya sizin oradan kendilerine yukarıdaki adrese temin etmenizi çok rica ediyorum. En erken bir zamanda müspet bir cevabınızı sabırsızlıkla bekliyorum. Bu mektubum acele ve kütüphanede yazıldığı için kusura bakmamanızı da rica ederim. Biz Kıbrıslıların koruyucu meleş Kızılay’a en candan hürmetlerimle. Seçkin Derviş, Yeşil Türbe Sokağı, 44, Fatih/İstanbul”

“Kızılay Cemiyeti Reisi, Ankara

Efendim ben halen Londra’da bulunan bir Türk’üm. Ailem Kıbrıs’tadır. Yılbaşından sonra Poli’de çıkan huzursuzluklar zamanında babam Şerif M. Mehmet’in Rumlar tarafından esir edildiğini ve sonra serbest bırakıldığını öğrendim ama babamdan bugüne kadar hiçbir mektup alamadım. Babam 90 yaşlarında, yaşlı, kulağı duymaz, gözleri az gören bir kimsedir. Bu çarpışmalar çıkmadan evvel annem Ortaköy (Lefkoşa)’e gitmişti ve bir daha dönmeye muvaffak olamadı. Buradan Kızılhaç vasıtasıyla babamla temasa geçmeyi ve onun da Ortaköy’e nakli için yaptığım çalışmalara rağmen henüz bir netice alınamadı. Şimdimize rica ediyorum. Poli’de bulunan babam Şerif M. Mehmet hakkında herhangi bir malumat elde etmeye muvaffak olursanız ve bilhassa onu Poli’den Ortaköy Lefkoşa’da kalmakta olan annemin yanına nakline çalışabilirseniz çok memnun olurum. Babamın durumu hakkında kati en ufak bir haber benim onu Londra’ya getirtebilmeme, kati ve esaslı bir plan yapabilmeme yardım edecektir. Ortaköy (Lefkoşa’nın Türk bölgesi)’de kalan annemin ve hemşiresinin adresi şudur; Ayşe Şerif, Dikomo Yolu, Lefkoşa/Kıbrıs. Lütfen bana en erken bir zamanda onun hakkında malumat verebilmek için Kıbrıs’ta bulunan Kızılay temsilcilerine direktif vermenizi rica ederim. Poli’ye Kızılay’ın konvoy ve temsilcilerinin gittiğini işittim. Onlarla babam hakkında bir haber alabileceğimi ümit ediyorum. Saygılarımla, Mehmet Şerif.”

“Kızılay Genel Müdürlüğü, Ankara,

Efendim, Kıbrıs’taki kötü ahval dolayısıyla ailemizle haberleşmek mümkün olmadığından yardımınıza sığınırız. Mektubumun üzerindeki adrese iletilmesini yüksek makamınızdan rica ederim. Saygılarımla. Gülsen Pamir.”³⁶

“Kızılay Başkanlığına, Ankara

İlişik olarak sunulan mektubun aşağıda adresi yazılı akrabama iletilmesi hususunda yardımlarınızı yüksek makamınızdan arz ederim. Derin saygılarımla. Uğur Kocakurt, Seka İşletmesi İzmit. Yakınımın adresi: Faik Sami Genç, Larnaka Gümrük memurlarından, Larnaka”

Yurtiçinde yaşayan vatandaşların Kıbrıs’ta bulunan yakınlarıyla haberleşme konusunda müracaat ettikleri yerler arasında sadece Kızılay’ın Ankara’da bulunan merkezi değil, bütün şubeleri de bulunmaktadır ve örneğin Antalya’da yaşayan Latife Kantur da Kızılay Antalya şubesinden yardım talep eder.³⁷ Aynı şekilde Kızılay’a gönderilen bir başka mektup ise Kızılay Kocaeli Şubesi vasıtasıyla yerine ulaştırılır.³⁸ Bu arada Kızılay vasıtasıyla haberleşme konusunda sorulan yazılı bir soruyla ilgili olarak Kızılay tarafından “Derneğimiz vasıtasıyla gönderilen bütün mektuplar Mersin’den Kıbrıs’a gıda götüren

ekiplerimiz vasıtasıyla sevk edilmekte ve Lefkoşa'da Türk Cemaat Mümessillerine teslim edilmekte ve onlar tarafından dağıtım yapılmaktadır. Ancak son bir ay içinde Mersin'den 28 Şubat 1964 tarihinde bir vapur sevk edilebilmiş ve bir ay zarfında Kıbrıs'a götürülmek üzere sevk edilen mektubu bu vapurdaki ekip götürmüştür. 4 Mart 1964 tarihinde gelen mektubunuz da Kıbrıs'a hangi tarihte gemi gönderilebilirse o tarihte sevk edilebilecektir...³⁹ denilir. Haberleşme konusunda Kızılay'dan yardım isteyenlerden birisi de New York'ta yaşayan Ahmet Akyamaç'tır ve 20 Mart 1964 tarihinde Kızılay'a gönderdiği bir yazıyla Lefkoşa'nın Nuri Efendi Sokağı 13 numaralı adresinde yaşamakta olan babası Yakup Hasan'a ulaşmaya çalışır.⁴⁰ Bu şekilde müracaatta bulunanlardan birisi de Kıbrıs'ta bulunan yakınlarına eğitim amaçlı ders kitapları göndermek isteyen bir başka Türk vatandaşdır.⁴¹ Avukat Nermin Kayabaşı da Kızılay'a yaptığı müracaatta "Kıbrıs'tan aldığımız bir haberde Hüsrev'in sağ ve salim, iyi vaziyette olduğu öğrenilmiştir. Bu sebeple duyacağımız sevince imkân sağladığı için son derece memnuniyet duyduğumuzu bilgilerinize rica ederim."⁴² der. Aynı şekilde Hüseyin Küçük de yazdığı mektupta "Kıbrıs'tan bütün küçüklerin iyi olduğu hakkında aldığımız bilgiyi sunarız. Bu suretle duyacağınız sevince imkân sağlandığı için memnuniyet duyduğumuza bilgilerinizi rica ederiz."⁴³ haberine teşekkürlerini iletir. Kızılay vasıtasıyla yakınlarına ulaşmaya çalışan insanlar yurtiçi ve yurtdışından hep doğrudan Kızılay'a müracaat ederler. Bunlardan birisi de İngiltere'den müracaatta bulunan ve Mesut Nazım ve ailesi hakkında bilgi almaya çalışan Rosemary König isimli Amerikan vatandaşdır. Söz konusu kişi yaptığı müracaatında yapılacak haberleşme sırasında doğabilecek masrafları karşılamak üzere 1 Dolar da para göndermiştir.⁴⁴ Bu noktada özellikle belirtilmelidir ki Kızılay Kıbrıs'a yönelik son derece geniş kapsamlı ve son derece güç yardım faaliyeti çerçevesinde o kadar hassas davranmaktadır ki vatandaşların yardım amaçlı gönderdikleri tek bir kuruşun bile hesabını verebilecek altyapıyı her türlü dedikodudan ve kafalarda soru işaretleri oluşturmaktan hazırlamıştır ve bu 1 dolarlık hesabı da bir üst yazıyla bankaya göndermekte tereddüt yaşamaz. Kızılay aynı günlerde Kıbrıs'ta Baf kasabasının Fasula (Phasoula) köyünden Elmaz Atılğan tarafından Ankara Dışkapı, Yıldırım Talebe Yurdu'nda kalmakta olan Hilmi Elmaz Atılğan'ın, aynı köyden Mehmet Türker'in de İstanbul Süleymaniye'de bulunan Samsun Talebe Yurdu'nda kalmakta olan İsmail Mehmet Türker'in sağlık haberleri konusunda adadaki İngiliz Kızılhaç yetkililerine yapılan müracaatta da cevap vermekte gecikmez ve bu insanlara da yardımcı olur.⁴⁵ Kızılay tarafından çok geniş kapsamlı yardım faaliyetlerine paralel olarak posta haberleşmesi konusunda girilen ve neredeyse dünyada bir eşi daha olmayan uygulamanın istenmeyen sebeplerle sekteye uğrayabileceği endişesiyle Genelkurmay Başkanlığı tarafından yapılan istihbarat çalışması sonrasında "Kıbrıs'ta akrabaları bulunanların mektuplarının Ankara Kızılay Merkezi tarafından gönderildiği ve bu mektupların müracaatta bulunan kapıcı tarafından alındığı, bunların açıkta raf altında durmakta olduğu, kapıcı

veya ilgili personelin bir zaman için de olsa yerinden ayrılması halinde kapı ağzındaki bir mahalde bulunan mektupların muhaberatı takip eden ajanlar tarafından alınabileceğine dair bir haber alınmıştır. Emniyetle mahalline gönderileceği muhakkak olan bu sistemin bazı kötü niyetlilerce suiistimal edileceği de muhtemeldir...”⁴⁶ denilir.

“Kızılay Genel Merkezine,

Efendim, tarafınızdan Kıbrıs’a mektuplar muntazaman ulaştırılmaktadır. Bu bakımdan memnuniyetimiz sonsuzdur. Burada bir hususu bana yazmanızı rica edeceğim. Acaba aynı yolla Kıbrıs’a kitap gönderme imkânı var mıdır? Çünkü Lefkoşa’da lise mezunlarının (devam) etmesi için açılan üniversiteye hazırlık kurslarında talebelerin en büyük zorluğu kitap sıkıntısıdır. Kardeşim de bu talebeler arasındadır. Kendisinin ihtiyacı olan ders kitaplarını az az da olsa tarafımızdan Kıbrıs’a gönderebilir miyim? Buna imkân olmadığını bildirmek zahmetine katlanırsanız çok memnun olacağım. Bu vesileyle saygılarımı sunar, hürmetlerimin kabulünü rica ederim. 25 Ocak 1967”⁴⁷

“Kızılay Genel Müdürlüğüne, 10 Nisan 1967

Bayram arifesinde Kıbrıs’ta Lefkoşa Alpaslan Sok.28’de Süreyya Saraç Salih ve Şaziye Mehmet Ali adresine göndermiş olduğum mektuplar içinde kızımın iki adet fotoğrafı bulunan mektuplar oradan aldığım mektuptan bugüne kadar ellerine vasil olmadığı öğrenilmiştir. Sayın makamınızca durumun tetkikiyle neticenin tarafıma bildirilmesine emir ve müsaadelerinizi arz ve istida ederim. En derin saygılarımla. Kıbrıs mültecilerinden Menemen Ziraat Bankası tütün eksperi Zeki Baker.”

“Kızılay Derneği Genel Başkanlığına, 5 Temmuz 1967

Bir süre önce görevli bulunduğu Kıbrıs’ta şehit edilen bir Türk subayının annesiyim. Oğlumun şahadeti münasebetiyle Türk Cemaat Meclisi Başkan Vekili Sayın Dr. Şemsi Kazım’ın yazmak nezaketinde bulunduğu mektuba cevap teşkil eden ekli kapalı zarflı ve arkası mühürlü mektubumun kurye vasıtasıyla Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi Başkan Vekili Dr. Şemsi Kazım’a ulaştırılmasına delalet buyrulmasını saygılarımla arz ederim. Kıbrıs şehidi Ütğm. Hasan Basri Atar’ın annesi Miyyase Atar. Aydoğdu Mahallesi, Bahçe Sok.23/A, Kat 2, Tekirdağ”

Kızılay Derneği Genel Müdürlüğüne,

27 Eylül 1967 gün ve 24.003 sayılı mektubunuza cevaben,

Kıbrıs’ta bulunan akrabalarımıza derneğiniz kanalıyla göndermek üzere Ağustos ayı içerisinde kitap göndermiştim. Mektubunuzda Kıbrıs’la haberleşmenin normal posta ile mümkün olduğundan bahisle kitabın

iadesini belirtiyorsunuz. Kıbrıs'la haberleşmenin normal posta ile olduğu gerek derneğinizce gerekse radyo veya ajanslarla belirtilmiş midir? Kitabın gönderilmesi Ağustos ayı içerisinde talep edilmiştir. Aradan bu kadar zaman geçmiştir.

Geçen bu zaman içerisinde derneğinizce şahsıma normal posta ile gönderilebileceği ihtar edilebilirdi. Gönderilmesi istenen bu kitabın gayesi esasen moralman bozuk olan Kıbrıs'taki vatandaş ve akrabalarımıza bir nebze olsun hizmetle morallerini düzeltmektir. Sosyal yardımı ana hedef edinen derneğinizin 'İtham edici yazınızdıan dolayı üzüntülerimizi bildiririz.' Cümlesi baba tarafından aslen Kıbrıslı olan beni fazlası ile müteessir etmiştir. Bir sosyal yardım müessesesinin tek ferde bu şekilde cevap vermemesi icap ederdi. Rahatsız ettiğim için özür diler, saygılarımı sunarım. Ayten Gelir, Gelibolu, 4 Ekim 1967"

Özellikle 1963 sonrasında Türkiye ile Kıbrıs arasında Türk Hava Yolları tarafından düzensiz de olsa uçak seferleri yapılmaya başlanır ve adada çatışmalarda yaralanan Kıbrıslı Türkler acilen Türkiye'ye getirilir. Düzensiz olarak ve Rum baskıları arasında yapılmaya çalışılan bu seferlerde Kıbrıs Türklerinin giyecek, yiyecek ve ilaç ihtiyaçları da karşılanmaya çalışılır. Bu dönemde Kıbrıs Türklerinin özellikle ada dışına göndermeye çalıştıkları mektuplarıyla ilgili olarak yeni alternatifler üzerinde durulur. Bunun sonucu olarak Türkiye Kızılay Cemiyeti tarafından koşulsuz destek gelir. Kıbrıslı Türklere ilaç, gıda, yiyecek, çadır, battaniye ve doktor yardımında bulunan Kızılay Cemiyeti adadaki, askeri personel ve sivil halkın Türkiye'deki yakınlarına, Türkiye'dekilerin de adaya göndermek istedikleri mektupları alıcılarına ulaştırmaya çalışır. Bu faaliyetler farklılıklar göstermekle beraber şu şekilde uygulanır;⁴⁸

1- Pulsuz olarak Lefkoşa'daki Kızılay Cemiyeti'ne teslim edilen mektuplar Kızılay görevlileri tarafından kayıt altına alınıp torbalara konduktan sonra adaya yardım malzemeleri getiren Türk uçakları vasıtasıyla Ankara'ya gönderilmektedir. Ankara/Yenişehir Postanesinde sadece Kıbrıs'tan gelen bu mektuplar için hizmete sokulan bölümde bu mektupların zarflarına o günkü posta ücreti karşılığı olan 50 veya 60 kuruşluk pullar yapıştırılmaktadır. Daha sonra zarfların üzerine kırmızı mürekkep ile "Türkiye Kızılay Derneği Genel Merkezi" kaşe damgası vurulmakta ve bu mektuplar sanki yurtiçinden gönderilmiş gibi Ankara/Yenişehir damgası ile damgalanarak alıcısına ulaştırılmaktadır.

2- Aynı şekilde Türkiye'ye getirilen mektupların üzerine "Türkiye Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi" kaşesi vurulmaktadır.

3- Türkiye'den Kıbrıs'a gönderilen mektuplara ise adresle beraber "Kızılay Genel Merkezi Kıbrıs Postaları Eli İle" yazılmakta, Kızılay Genel Merkezi'nde toplanan bu mektupların üzerine kırmızı mürekkep ile "Türkiye Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi" kaşesi vurulmakta ve Kıbrıs'a getirilen bu mektuplar yine Kızılay aracılığıyla alıcılarına ulaştırılmaktadır.

4- Pulsuz olarak Türkiye’de Kızılay Genel Merkezi’ne ulaştırılan mektuplar üzerine bazen pul yapıştırılmamakta, sadece “Türkiye Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi” kaşesi vurularak alıcılara ulaştırılmaktadır.

5- Pulsuz olarak Kızılay Genel Merkezi’nde toplanan mektuplara pul yapıştırılmamakta ancak “Türkiye Kızılay Derneği Genel Merkezi” kaşesi vurulmaktadır.

6- Aynı şekilde Kızılay Genel Merkezi’ne teslim edilen mektuplar Kızılay ile ilgili herhangi bir damga vurulmadan alıcısına ulaştırılmaktadır.

Bütün bu mektupların Kıbrıs’ta toplanma noktası Kızılay merkezi, Türkiye’de ise Kızılay vasıtasıyla Ankara/Yenişehir postanesidir. Rumların baskı, ambargo ve kısıtlamalarına bağlı olarak Kıbrıs Türklerinin posta haberleşmesi için bulmaya çalıştıkları alternatif yollar arasında zaman içinde çok daha farklı yollar da bulunacaktır. Kızılay kanalıyla sağlanan haberleşme faaliyetlerinin 1964–1965 dönemiyle sınırlı olduğu yönünde bazı iddialar söz konusu olsa da Kızılay 1967 yılı sonuna kadar bu faaliyetlerine aksatmadan devam etmiştir. Öte yandan Türkiye’den Erenköy bölgesinde Rum ve Yunan kuşatması altında bulunan Kıbrıslı Türklere gönderilecek olan mektuplarla ilgili olarak “**Posta Kutusu 82, Bakanlıklar/Ankara** adresi kullanılmaktadır. Bu posta kodu ve alıcısı yazılan mektuplar önce Kızılay’a, daha sonra da Kıbrıs’taki alıcısına ulaştırılmaktadır.

İskenderun Askeri Posta Uygulaması

Kızılay’ın Kıbrıs Türklerine yönelik olarak uygulamaya soktuğu ve dünya haberleşme tarihinde bir ikincisi bulunmayan posta hizmetlerinin dışında İskenderun vasıtasıyla gönderilen asker mektupları da söz konusudur. 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasının ardından garantör devlet sıfatıyla Türkiye’nin Londra ve Zürih antlaşmalarına paralel olarak adaya gönderdiği 650 kişilik Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alay Komutanlığı (KTKAK)’na bağlı askeri personelin mektupları da 21 Aralık 1963 sonrasında İskenderun’da bulunan 39. Tümen Komutanlığı vasıtasıyla yapılmaktadır. Özellikle 6 aylık devreler halinde yapılan değiştirme faaliyetleri sırasında Mağusa-İskenderun arasında çalışan gemilerle İskenderun’a getirilen asker mektupları burada üzerlerine KTKAK kaşesi vurulduktan sonra İskenderun postanesinden devlet tarafından postaya verilmekte ve alıcısına ulaştırılmaktadır. 1963 sonrasında ise bu asker mektuplarının üzerine günün rayiç bedeline uygun olarak yapıştırılan posta pulu ücreti “Rumların müdahalesi üzerine 39. Tümen Komutanlığı vasıtasıyla Türkiye’ye aktarılan Kıbrıs Alayımız mensuplarına ait 552 mektubun Türkiye’deki adreslerine ulaştırılması için yapıştırılan posta pulu tutarı 224.60 liradır...”⁴⁹ örneğinde olduğu üzere Kızılay’dan talep edilir. Böylece Kıbrıs adasında Rumlar tarafından uygulanan haberleşme ambargosu sadece sivilleri değil antlaşmalar gereği adada bulunan KTKAK personelini de yakından etkiler. Tıpkı Kızılay Genel Müdürlüğü tarafından uygulanan Ankara Yenişehir

uygulanması gibi burada da devreye İskenderun PTT Müdürlüğü girecektir ve nadir de olsa asker mektupları-ki bunların arasında sivillere ait de mektuplar bulunmaktadır.-İskenderun PTT Şubesi kanalıyla gönderilecektir.

Kıbrıs'ta Kızılay merkezine teslim edilen ve Kızılay yardım uçakları veya gemilerle Türkiye'ye getirilen bu mektupların dışında gerek Türkiye'de gerekse farklı ülkelerde yaşayan Kıbrıs Türkleri ve adada yakınları bulunanlar doğrudan Kızılay'a müracaat etmek suretiyle mektuplarının yakınlarına ulaştırılmasını talep etmişlerdir. Bu konuyla ilgili ilginç ve hassas bir müdahale ise Ocak 1967 tarihinde Genelkurmay İstihbarat Başkan Vekili Tuğgeneral Abdurrahman Ergeç'in Kızılay Genel Müdürlüğüne gönderdiği "Kıbrıs'ta akrabaları bulunanların mektuplarının Ankara Kızılay Merkezi tarafından gönderildiği ve bu mektupların müracaatta bulunan kapıcı tarafından alındığı, bunların açıkta raf altında durmakta olduğu, kapıcı veya ilgili personelin bir zaman için de olsa yerinden ayrılması halinde kapı ağzındaki bir mahalde bulunan mektupların muhaberatı takip eden ajanlar tarafından alınabileceğine dair haber alınmıştır. Emniyetle mahalline gönderileceği muhakkak olan bu sistemin bazı kötü niyetlilerce suistimal edileceği de muhtemeldir." denilen yazısıyla gelir. Bu arada daha önce Mersin'den Kıbrıs'a yiyecek ve yardım malzemesi götüren gemilerle yollanmakta olan posta maddeleri ise bu postaların Lefkoşa'nın Türk kesimindeki posta merkezine teslim edilemeyerak geri getirilmesi nedeniyle alınan bir kararla yardım gemileriyle değil Kızılay gemileriyle gönderilmeye başlanır. Öte yandan Kıbrıs'a gönderilen mektupları muhafaza eden posta çantaları Mersin'den yiyecek ve yardım malzemesi taşıyan Kızılay gemileriyle yollanmakta olmasına rağmen daha sonra bu posta gönderilerinin Lefkoşa'nın Türk kesimindeki posta merkezine teslim edilmeyerak geri getirildiği ve son olarak da Kızılay Genel Merkezi tarafından bu hususta verilmiş talimat bulunmadığı gerekçe gösterilerek Kızılay tarafından Kıbrıs'a götürülecek mektupların Mersin Kızılay şubesi tarafından da kabul edilmediği ortaya çıkar. Bu noktada devreye Dışişleri KİPİG ve Ulaştırma Bakanlığı girer ve alınan müsaadenin ardından 12 Mart 1964 tarihinden beri bekletilmekte olan ve sayıları 140 civarında olan posta çantalarının Kızılay vapurlarıyla Kıbrıs'a götürülmesi tekrar yoluna girer.⁵⁰ Kıbrıslı Türkler Kızılay uygulamasının dışında ayrıca Kıbrıs'taki Barış Gücü'ne bağlı askerler vasıtasıyla da posta ulaşımını sağlamaya çalışırlar. Ayrıca Kızılhaç, Episkopi ve Akrotiri İngiliz askeri üsleri ve diplomatik kuryeler de posta haberleşmesi için istifade edilen yollar arasındadır.

Ulaştırma Bakanlığı ise BM aracılığıyla Lefkoşa ve Lefke'deki Kıbrıs Türklerinin posta hizmetlerinden faydalanmaları yolunda bir anlaşmaya varıldığını, Rum kesiminde bulunan Posta Genel Müdürlüğü'nden Türklere ait mektupları her gün almak ve dağıtmak ve aynı şekilde sevk edilecek mektupları Rum posta idaresine teslim etmek üzere Lefkoşa için 2 ve Lefke için de 1 posta görevlisi tayin edildiğini, pul, para ve resmi evrak gibi eşyaların karşılıklı devir tesliminden sonra 20 Ekim 1966 tarihinden itibaren adada normal posta

faaliyetlerinin başlayacağı yönünde bir karar alır ve bunu Kızılay Genel Müdürlüğü'ne bildirir. Bu kararın ardından Kıbrıs Türklerine mektuplarını ulaştırmak üzere hazırlanmış olan Kızılay'a ait toplam 180 civarındaki posta torbası da Bakanlık tarafından teslim alınır. Bu dönemde Kızılay Genel Merkezi tarafından Ankara'daki merkezde toplanan ve Kızılay yardım gemileri ve özel kuryelerle adaya gönderilen bütün mektupların üzerine 130 kuruş değerinde posta pulu yapıştırılır. Kıbrıs'tan yukarıda ayrıntılı olarak aktarıldığı üzere Kızılay vasıtasıyla Türkiye'ye getirilen ve Ankara Yenişehir Postanesi'nde bu gönderilerle ilgili olarak ayrılmış bulunan bölümden Türkiye'nin değişik noktalarındaki adreslere gönderilen mektuplara da Kızılay Genel Müdürlüğü tarafından 50 kuruş değerinde normal yurtiçi posta pulu yapıştırılır. Öte yandan Kızılay tarafından uygulanan ve bugün Kızılay Postası olarak adlandırılan bu posta haberleşmesi konusunda Dışişleri Bakanlığı da devreye girer ve 1966 Kasım ayı itibarıyla Kızılay yardım gemileriyle Kıbrıs'a gönderilmek üzere Mersin'de bekleyen yaklaşık 300 kadar posta çantasından ancak belli bir miktarının Kızılay gemisine alınabileceği ve adaya götürülebileceği yönünde mahalli posta yetkilileri tarafından bir uyarıda bulunulduğu belirtilir.⁵¹ 1960'lı yıllardan başlayan ve bugün itibarıyla hala devam eden Kıbrıs Türklerine yönelik tecrit ve izolasyon siyasetinin bir parçası olan ve temel insan haklarından birini oluşturan haberleşme hürriyeti konusunda adada gerek Rumların gerekse dönemin İngiliz idaresinin çıkardığı zorluklar, bürokratik engellemeler böylece akrabalar ve tanıdıklar arasındaki basit haberleşmeleri bile sekteye uğratmayı amaçlar. Yapılan engelleme ve söz konusu bu mektupların Kızılay aracılığıyla gönderilmemesi yönündeki girişimlere mazeret olarak ortaya sürülen düşünce ise Kıbrıs'ta BM Barış Gücü vasıtasıyla Lefkoşa ve Lefke bölgelerinde yaşayan Kıbrıs Türklerinin genel posta hizmetlerinden istifade edebilmeleri konusunda bir anlaşmaya varılmış olması gösterilir ve Dışişleri Bakanlığı tarafından "uzun süreden beri beklemekte olan mektupların muhataplarına ulaştırılması hususunda mevcut olan imkânsızlığın böylece bertaraf edilmiş bulunması muvacehesinde mektup çantalarının tamamının Kızılay yardım gemisi ile Kıbrıs'a gönderilmesi imkânlarının araştırılması"⁵² istenir. Konuyla ilgili olarak Dışişleri Bakanlığı tarafından Ulaştırma Bakanlığına gönderilen yazıda ise "Kıbrıs'ta ahiren BM aracılığıyla Lefkoşa ve Lefke'deki Türk cemaatinin posta hizmetlerinden yararlanmaları konusunda bir anlaşmaya varılmıştır. Buna göre her iki mahaldeki Türk kesimi sakinlerine ait mektupları Rum kesiminde bulunan Posta Genel Müdürlüğü'nden her gün alarak dağıtmak ve aynı şekilde sevk edilecek mektupları Rum posta idaresine tevdi eylemek üzere Lefkoşa için 2 ve Lefke için de 1 Türk posta acentesi tayin edilmiştir. Lefkoşa Türk kesimi için vazifelendirilen posta acenteleri mevcut pul, para, resmi evrak vesair eşyaların karşılıklı olarak devir ve tesliminden sonra 20 Ekim'den itibaren normal görevine başlamış bulunmaktadır. Lefke acentesi de yakında görevine başlayacaktır. Koli ve para havaleleri ile ilgili posta ulaştırması konularında da

keza BM'nin aracılığıyla Rum yönetimi ile bir anlaşmaya varılmaya çalışılmaktadır. Birinci maddede maruz anlaşma muvacehesinde Kıbrıslı Türkler için bakanlıklarınca kabul edilen ve sayılarının halen 180'e yükseldiği anlaşılan mektup çantalarının muhtevasının muhataplarına ulaştırılması konusunda uzun zamandan beri mevcut olan imkânsızlık böylece bertaraf edilmiş bulunmaktadır. Bu durumda mektup çantalarının 10 Kasım'da hareket edecek olan Kızılay yardım gemisi ile Kıbrıs'a ulaştırılmasını teminen Kızılay Derneği ile birlikte gereken tedbirlere tevessül edilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.”⁵³ denilir.

Sosyal Yardım Pulları ve Rum Ambargosu 1970-1973

Rumların EOKA'nın direktifleri ve Megali İdea çerçevesinde başlattıkları adadaki Türkleri imhaya yönelik faaliyetleri dayanılmaz boyutlara ulaşarak devam ederken en doğal insan haklarından birisi olarak kabul edilen haberleşme hürriyeti de ortadan kaldırılır. 21 Aralık 1963 sonrasında Kıbrıslı Türkler üzerinde uygulanan baskı ve ambargolar sonrasında Türklerin yaşadıkları bölgelere demir ve demirden araç ve gereçler, çelik ve çelik ürünleri, kereste ve kereste çivisi, taş, kum ve çakıl, tel, kamuflaj ağı, kablo, tel kesiciler, mayın arayıcıları, patlayıcı maddeler, telsiz, radyo, telefon, saçma, TNT, dinamit, kükürt, çelik, yün, amonyum nitrat, akaryakıt, oto yedek parçaları, oto yedek lastiği, akü, batarya çeşitleri, dikenli tel, ölçüm aletleri, yangın söndürücüsü, torba, çizme, çivi, deri, lastik ökçe, haki kumaş, eldiven, deri ceket, çorap, paltos ve yağmurluk, yünlü maddeler, kömür, termos, plastik boru girişi yasaklanır. Rumların ambargo uyguladıkları bir başka alan ise haberleşmeyle ilgilidir ve bunun sonucu olarak Kıbrıslı Türklerin sadece ada dışıyla değil, ada içinde farklı bölgelerle haberleşmeleri de imkânsız hale gelir. Çaresizlik içinde yeni yollar bulmaya çalışan Kıbrıslı Türklerin 1970 yılının ilk aylarında uygulamaya soktukları yeni yöntem ise “Sosyal Yardım Pulu” adı verilen pulların kullanıma girmesidir. Desenleri Türk Maarif Müdürlüğü Resim Müfettişi Fikri Direkoğlu tarafından hazırlanan ve Halkın Sesi matbaasında 100'lük tabakalar halinde basılan bu pul serisi iki ayrı puldan oluşmaktadır. 5 Mils ve 15 Mils değerinde olmak üzere hazırlanan pulların tirajları ise 5 Mils değerindeki pul 500.000 ve 15 Mils değerindeki pul da 200.000 şeklindedir. Yabancı filatelistler ve araştırmacılar tarafından “Muhasara Pulları” olarak adlandırılan pullar 3 Nisan 1970 tarihinden itibaren posta haberleşmesinde kullanılmaya başlanır. Öte yandan söz konusu pullar anormal şartlarda hazırlanmış, anormal bir dönemin sıkıntılarını gidermeye yönelik olduğundan klasik manada postada kullanılan normal pullardan bazı farklılıklar göstermektedir. Rum kuşatması altındaki Türk bölgelerinde ve Rumlardan habersiz olarak kullanılmaya başlanılan pulların üzerinde fiyatını gösteren bir rakam söz konusu değildir. Türkiye’de yardım amaçlı olarak Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu tarafından çıkarılan pullarda olduğu üzere Sosyal Yardım pulları üzerinde herhangi bir

devletin ismi yazmamaktadır. Bunun yerine pulların üzerinde “Türk Cemaat Meclisi” ibaresi yer alır. Pulların fiyatı ise 5 Mils değerinde olan pulun sağ üst köşesinde bulunan ve 5 yapraktan oluşan yonca sayesinde anlaşılmaktadır. 15 Mils değerinde olan pulun sol üst, sağ üst ve sol köşesinde ise 5 yapraklı toplam üç tane yonca bulunmaktadır. Rumların kamuoyunu yanıltmaya yönelik girişimlerinin önüne geçmek üzere titizlikle hazırlanan pullar sanki gerçekten sosyal yardım amaçlı olarak hazırlanmış gibi piyasaya sürülür. Kamuoyuna verilen bilgiye göre ise pulların basılmasının asıl gayesi sosyal yardıma muhtaç insanlar için yapılacak olan düşkünler evi inşaatına mali destek sağlamaktır. Sosyal Yardım Pulu olarak adlandırılan iki pulluk serinin üzerinde yapılması planlanan düşkünler evinin resmiyle tekerlekli sandalyede yaşlı bir insan figürü bulunmaktadır. Böylece Rumların dikkatini ve tepkisini çekmeden basılan bu pullardan elde edilecek gelirle yardıma muhtaç kimselere, hastalara, evsiz barksız insanlara, göçmenlere ve ayrıca yapılması planlanan öksüzler yurduna mali kaynak aktarılacağı bildirilir. Kıbrıslı Türklere yapılan duyurularla muhtaç kimselere destek olabilmek amacıyla Kıbrıs Cumhuriyeti pulları yapıştırılmış olan mektup zarflarına bu yardım pullarından da yapıştırılabileceği belirtilmişse de uygulamada böyle bir şey söz konusu olmaz. Sosyal Yardım Pulu ismiyle piyasaya sürülen ve 3 Nisan 1970 ile Aralık 1972 döneminde son derece kısıtlı bir dönemde tedavülde kalan bu iki pulluk seriden 5 Mils değerinde olan 39x25 milimetre ölçülerinde, pembe ve siyah renklerden oluşmaktadır. Söz konusu bu pulun üzerinde tekerlekli sandalyede bakımı bekleyen yaşlı bir kadın figürü bulunmaktadır. 15 Mils değerinde olan ikinci pul ise 25x32 milimetre ebadında olup sarımsı ve siyah renklidir. Pulun üzerinde inşaat halinde olan Gücsüzler Yurdu resmedilmiştir. Her iki pul üzerinde de Türk Cemaat Meclisi ve Sosyal Yardım Pulu ifadeleri bulunmaktadır. Kıbrıslı Türklerin öncelikle ada içinde haberleşmesini sağlamak üzere tasarlanan söz konusu pullar Rumlardan ve dış dünyadan gizli olarak Türk postanelerinde kullanılmaya başlandıklarında farklı bir yol takip edilir. Bu uygulamaya göre söz konusu bu pullar mektup zarfı üzerine yapıştırıldığında pulların iptal edilmesi için üzerine vurulması gereken posta damgası pulların üzerine vurulmamıştır. Mektup zarflarının üzerine bu pullar yapıştırılmış olmasına rağmen kullanılan posta damgaları İngiliz döneminden kalma İngilizce damgalardır.

Bu pulların iptali düz veya zigzaglı metal çizgi şeklinde bir damga vasıtasıyla yapılmış, tarih damgası ise pulların üzerine değil zarfın boş bir yerine vurulmuştur. Bu dönemde 8 Kasım 1973 tarihinde Türkçe tarih damgaları kullanılıncaya kadar Kıbrıs Cumhuriyeti döneminden kalma İngilizce damgalar tarih damgası olarak kullanılır. Sosyal Yardım Pulu olarak adlandırılan bu pullar ada içerisinde Kıbrıslı Türkler tarafından damga pulu olarak da kullanılmıştır. Adadaki Türk belediyeler tarafından verilmekte olan ruhsat gibi bazı belgelerle resmi farklı işlerde de söz konusu bu pulların kullanıldıkları görülmektedir.⁵⁴ Söz konusu pulların Lefkoşa, Mağusa, Larnaka, Lefke, Limasol ve Baf'ta

kullanılması sırasında zarfların üzerine vurulan metal zigzag damgalarda bazı farklılıklar söz konusudur. Buna göre Lefkoşa’da Nicosia damgasının yanında cetvel çizgi ve dişli cetvel çizgi kullanılmıştır. Siyah renkte olan bu iki çizgi 7 Kasım 1973 tarihine kadar devam eder. Lefkoşa’da ayrıca taahhüt uygulaması da yapılmıştır. Mağusa’da ise Famagusta Town damgası yanında siyah cetvel çizgi uygulaması söz konusudur. 7 Kasım 1973 tarihine kadar devam eden bu uygulamadan sonra 9 Kasım 1973 tarihinde Mağusa 1 Türkçe tarih damgası uygulamaya geçer. Lefkoşa’nın yanında Mağusa’da da Famagusta Town İngilizce etiketiyle taahhüt uygulaması söz konusudur. Bu iki merkez dışında diğer postanelerden Sosyal Yardım pullarıyla taahhütlü mektup gönderilmemiştir. Lefke’de 7 Kasım 1973 tarihine kadar devam eden uygulama sırasında siyah renkli cetvel çizgi vurulmuştur. Aynı şekilde Larnaka’da da 7 Kasım 1973 tarihine kadar cetvel çizgi uygulaması söz konusudur. Larnaka’da çok nadir de olsa mavi renkli çizgi uygulaması da bulunmaktadır. Limasol’da siyah renkli dişli cetvel çizgi 8 Kasım 1973 tarihine kadar devam eder. Baf kasabasında da 8 Kasım 1973 tarihine kadar yapılan uygulamada mavi ve siyah renkli dişli cetvel çizgi uygulaması söz konusudur. Bazı köylerde ise köy mührü pulun veya pulların yanına vurulmakta, mektup merkez postaneye geldiğinde o posta merkezinin damgası ile damgalanmaktadır. Bazı köylerde ise pullar doğrudan o köyün köy damgası ile damgalanmaktadır. 1972 yılının Aralık ayının son haftasında Mağusa postanesinin posta torbalarını karıştırması ve Sosyal Yardım pulları ile postadan geçmiş adi ve taahhütlü mektupları Mağusa’nın Rum tarafında bulunan Maraş bölgesine göndermesiyle Maraş Postanesi Müdürü Stylianides durumu derhal fark eder ve Rum Posta Genel Müdürlüğüne olup bitenleri aktarmakta da gecikmez. Bunun sonucu olarak da Sosyal Yardım pullarının posta haberleşmesinde kullanımı sona erer. Rum Posta Genel Müdürü bu pulların posta haberleşmesinde kullanıldığını haber alır almaz Mağusa Posta Müdürü Mehmet Demirel’den bu uygulamanın derhal durdurulmasını, aksi takdirde Mağusa’nın Türk bölgesi de dâhil olmak üzere 33 Türk köyünün dış dünya ile bağlantısını derhal keseceği tehdidinde bulunur.

1973 ve Beş Günlük Posta Uygulaması

Cumhuriyetin 50. yılı münasebetiyle 29 Ekim 1973 tarihinde 7 puldan oluşan “50.Yıl Serisi” Kıbrıs Türk toplumunun Sosyal Yardım Pulu sonrasında ilk resmi pul serisi olarak piyasaya sürülür. Üzerinde “Kıbrıs Türk Yönetimi, 1923-1973 Milletçe Kutluluyoruz.” ibarelerinin bulunduğu ilk gün zarfları da aynı gün piyasaya sürülür. Öte yandan bu ilk gün zarfları iki farklı damga ile hazırlandığından koleksiyoncular tarafından özellikle büyük ebatlı damga ile hazırlanmış olanı çok rağbet görmektedir. Kıbrıs posta tarihi koleksiyonlarının nadir parçalarından birisidir ve katalog değerinin de üzerinde bir fiyatla alıcı bulabilmektedir. Bu dönemde 7 puldan oluşan 50. Yıl serisinin de tedavüle çıkmasıyla beraber daha önce İngilizce olan posta damgalarının

Türkçeleştirilmesi yoluna gidilir ve Türkiye’de Türkçe yeni posta damgaları hazırlatılır;ancak bu damgaların belirlenen zamanda Kıbrıs’a ulaşamaması üzerine 1 Kasım, 4 Kasım, 5 Kasım, 6 Kasım ve 7 Kasım 1973 tarihlerinde ve toplam sadece 5 gün için 50. Yıl serisinin pulları Sosyal Yardım pullarında olduğu üzere metal çubuk damgayla iptal edilir, Kıbrıs Cumhuriyeti damgaları da zarfın boş bir yerine vurulur. Bu nadir posta uygulamasının şu ana kadar bilinen örnekleri sadece Lefkoşa ve Mağusa posta merkezlerine ait olanlardır. Bu iki merkez dışında bu şekilde bir uygulama söz konusu değildir. Kıbrıs Türk posta tarihi ile ilgili koleksiyonlarda ender olarak bulunan filatelik malzemelerden birisi de bu şekilde gönderilmiş mektuplardır. Bu geçiş döneminde Kıbrıs Türk posta faaliyetlerinde farklılıklar ve alışık olunmayan uygulamalar da söz konusudur;⁵⁵

1. 29 Ekim 1973 tarihinde tedavüle çıkartılan ve 7 puldan oluşan 50. Yıl serisiyle beraber 7 Kasım 1973 günü Lefkoşa, 8 Kasım 1973 günü Larnaka ve Lefke, 9 Kasım 1973 günü de Mağusa, Limasol ve Baf kasaba merkezlerinde Türkçe tarih uygulamasına başlanır. Bu dönem Kıbrıs Türk posta tarihi açısından farklı, ilginç ve alışık olunmadık örneklerle doludur. İlk dönemlerde Lefkoşa, Lefke, Mağusa posta idareleri eski Kıbrıs Cumhuriyeti taahhütlü etiketlerini ve taahhüt kayıt defterlerini kullanırlar; ancak sadece damgaları değiştirirler. Bu dönemde bütün posta büroları kodlu posta damgaları da kullanmaya başlarlar.

2. Bu geçiş döneminin ilginç özelliklerinden birisi ise Kıbrıs Cumhuriyeti döneminden kalan taahhüt etiketleri ile Türkçe posta damgalarının Kıbrıs Türk Yönetimi pulları üzerinde uygulanmış olmasıdır. Böylece Kıbrıs Barış Harekati sonrasında Türk bölgesinde kalan Omorfo, Lefkonuk, Girne, Lapta, Trikomo, Yenişehir/Lefkoşa ve Değirmenlik ile Mağusa’da açılan postanelerde Türkçe damgalar kullanılmaya başlamasına rağmen özellikle taahhüt etiketleri hazırlanmadığından aynı mektup zarfı üzerinde İngiliz dönemi, Kıbrıs Cumhuriyeti dönemi ve Kıbrıs Türk Yönetimine ait farklı izler görmek mümkün olur. Bu dönemle ilgili en nadir ve ilginç zarf ise Kyrenia/Cyprus taahhüt etiketi ile gönderilen Lefkoşa damgalı bir zarftır.

3. Kıbrıs Türk postalarında karşımıza çıkan bir başka ilginç uygulama ise taahhüt etiketi bulunmaması nedeniyle 1974 Ocak ayından itibaren 33x12 milimetre ebadında lastik taahhüt damgası kullanılmaya başlanmasıdır. Değirmenlik posta merkezinde dikdörtgen şeklinde boş bir kaşe damga vurulur ve bu boş kaşe damganın içerisine “Değirmenlik” ifadesi elle yazılır. Aynı durum Lefke için de geçerli olmasına rağmen burada boş kaşe içerisine yazılan ifade “Lefka” şeklindedir.Bu kaşenin dışında boş bir kaşe halinde zarflara vurulan bir başka taahhüt etiketi de yine Lefke’de kullanılır ve boş kaşe damganın içine nispeten küçük ölçülerde “Lefka-Cyprus” kaşesi vurulur.

4. 27 Ocak 1975 tarihinden itibaren iki üç ay gibi kısa bir süre kullanılan ve Nisan ayı sonlarında uygulanmasına son verilen uygulamada ise lastik taahhüt damgaları 38x10 milimetre ve 45x18 milimetrelik iki kutudan oluşacak şekilde

uygulanmıştır. Yerleşim merkezlerinin isimleri henüz tam olarak Türkçeleştirilmeden önce yapılan bu uygulamalarda Trikomo ve Omorfo gibi yer isimleri de hala kullanılmaktadır. Buna göre iki kutudan oluşan lastik taahhüt damganın ilk kutusunda Trikomo, Omorfo, Değirmenlik, Lapta, Lefke, Girne, Lefkoşa ve Mağusa ismi bulunmaktadır. Lefkonuk için hazırlanan damga ise yanlışlıkla “Lekonuk” şeklinde hazırlanmış ve bu şekilde kullanılmıştır. Lastik damganın ikinci kutusunda ise taahhütlü mektup olduğunu gösteren ve İngilizce “Registered” kelimesinin baş harfi olan “R” harfi ile taahhüt numarası bulunmaktadır. Bu uygulama toplam 9 posta merkezinde kullanılmıştır. Kıbrıs posta tarihi araştırmacıları ve koleksiyoncular için son derece önemli, nadir ve aranan bir materyaldir. Bütün bunlara ilaveten değişik tarihlerde taahhüt etiketi yerine elle numaralanan zarflar da mevcuttur.

5. Ayrıca Kıbrıs Türk Yönetimi tarafından çıkartılan Cumhuriyetin 50. Yılı konulu serinin pulları çok nadir de olsa Türk Cemaat Meclisi tarafından çıkartılan resmi pullarla beraber ve köy damgalarıyla damgalanmak suretiyle kullanılır. Bu uygulamanın biraz daha farklı bir hali ise Türk Cemaat Meclisi pullarının Sosyal Yardım pullarının iptal edilmesi için kullanılan zigzag demir çubuk şeklindeki damgayla iptal edilmesi ve İngilizce posta damgasının da boş bir yere vurulmasıdır.

20 Temmuz 1974

Kıbrıs’ta önce EOKA, daha sonra da EOKA-B’yi kuran ve yüzlerce insanı katleden Grivas’ı destekleyen Yunan Cuntası, EOKA-B’ye Makarios’a karşı harekete geçilmesi emrini verir. Bunun üzerine askerlik kısaltılır ve bir temizlik hareketi başlatılır. Yunanistan darbeyi organize etmek üzere 14 Temmuz 1974 tarihinde Tuğgeneral Mihail Georgitsiz komutasında bir grup subayı Lefkoşa’ya gönderir.⁵⁶ Makarios’un milis ve polis teşkilatında aldığı tedbirler üzerine darbenin gündüz yapılması kararlaştırılır⁵⁷ ve Afrodit-3 Harekâtı, 15 Temmuz 1974 saat 08.00’de “Makarios Hastaneye Girdi.” mesajıyla başlatılır. Darbe gerçekleşir ve Makarios’un kaçtığı Baf hariç bütün bölgeler Sampson’un adamlarınca kontrol altına alınır.⁵⁸ Makarios’u ortadan kaldırmak⁵⁹, adı “Kasap”⁶⁰olarak anılan Nikos Sampson’u “Kukla Başkan”⁶¹ yapmak için başlatılan hareketin hedefi, Enosis’e yönelik olarak Makarios’tan kurtulup adanın Yunanistan’a bağlanmasını sağlamak ve adada yaşayan Türklerin yok edilmesidir. 21 Aralık 1963 tarihinde Akritas Planı çerçevesinde Kıbrıslı Türkleri topyekün yok etmeye ve adayı Yunanistan’a bağlamaya yönelik olarak harekete eden Rumlar aynı girişimi 15 Temmuz 1974 günü bir kere daha tekrarlarlar. Her iki girişimin de ortak noktası esasında Türklerin ada sathından temizlenmesine yönelik olmalarıdır. Aynı gün Yunanistan, Türkiye tarafından resmen uyarılır ve ultimatoom verilir. Hemen akabinde, Türk Hükümeti İngiltere’ye Garanti Anlaşması’nın işbirliği yapılarak uygulanması için nota verir.⁶² Başbakan Bülent Ecevit, 17 Temmuz’da Londra’da İngiltere Başbakanı Harold Wilson ve Dışişleri

Bakanı James Callaghan ile görüşür. Garantörlük Anlaşması'na bağlı olarak adadaki oldubittiye müdahale ve ortak harekât konusunda İngilizler son derece isteksiz davranırlar.⁶³ Yunanistan'ın umursamaz ve isteksiz davranışları sonucunda da Garanti Anlaşması'na göre Türkiye'ye müdahale hakkı doğar⁶⁴ ve harekât 20 Temmuz 1974 günü Girne'nin Pladini Plajı'nda başlatılır.⁶⁵ Bu arada harekâtın başlamasıyla beraber mukavemet göstermeyen, elindeki silahını teslim eden Rum ve Yunanların koruma altına alınacağı ve kendilerine zarar verilmeyeceği yönünde bildiriler hazırlanır ve Türkçe-Rumca hazırlanan bu duyurular bütün cadde ve sokaklara asılır.⁶⁶

Türkçe Tarih Uygulaması ve Mersin 10 Turkey

15 Temmuz 1974 tarihinde Nikos Sampson idaresindeki EOKA-B taraftarlarının Makarios'u devirmek ve adayı Megali İdea çerçevesinde Yunanistan'a bağlamak amacıyla giriştikleri kanlı darbe sonrasında gerçekleştirilen harekâtla ada fiili olarak ikiye ayrılır. Bu dönemde Türk tarafında kalan bölge içerisinde daha önce Kıbrıs Cumhuriyeti döneminden kalma posta damgalarının uygulanmasına son verilir. Esasında Kıbrıs Türk posta tarihi ile ilgili yapılacak bir araştırma veya Kıbrıs Türk postalarıyla ilgili bir koleksiyon aynı zamanda Kıbrıslı Türklerin adada Rumların bitmek bilmez Megali İdea ve Enosis saplantıları karşısında nasıl yaşama mücadelesi verdiklerini ve hangi zorluklara göğüs gerdiklerinin de bir göstergesidir. Bugün bile Rumlar ve yunanlılar tarafından daha 1974 yılından başlayan ve neredeyse bütün sözde uygar ülkeler tarafından da kabul gören posta ve haberleşme ambargosu yüzünden KKTC'ye doğrudan mektup gönderilmesi mümkün değildir. Özellikle İngiltere, Kanada, Avustralya, ABD gibi Rum ve Yunan lobisinin çok güçlü olduğu ülkelerde ve Yunanistan'da doğrudan KKTC verilerek gönderilen mektupların alıcısına ulaşması mümkün değildir. KTFD döneminde ada dışına Türkler tarafından gönderilen mektupları “kanundışı” olarak niteleyen ve Kıbrıs Türk pullarının üzerini karalamak suretiyle posta haberleşmesini engelleyen Rumlar ve Yunanlar ada dışından Kıbrıs'taki Türklere gönderilen mektuplara da engel olurlar. Bu duruma bir çözüm bulmak amacıyla Türkiye de dâhil olmak üzere Kıbrıs'a dünyanın herhangi bir yerinden gönderilecek mektuplara adrese ilaveten “**Mersin-10 Turkey**” kodu da eklenir. Böylece esasında Kıbrıs'a gönderilen bütün mektuplar önce Mersin'de toplanır ve buradan adaya gönderilir. Alınan bu tedbirle de mektupların kaybolması veya Rumlar tarafından engellenmesinin de önüne geçilmiş olur. Bu uygulama bugün itibarıyla hala devam etmektedir.

27 Temmuz 1974 gününden başlamak üzere Türkçe posta damgaları ada tarihinde kullanılmaya başlanır. Buna göre 27 Temmuz 1974-Girne (Kyrenia), 9 Aralık 1974- Trikomo (Tricomio), 28 Şubat 1976'ya kadar Trikomo, 1 Mart 1976 tarihinden itibaren Trikomo yerine İskele, 9 Aralık 1974-Omorfo (Morphou), 28 Şubat 1976'ya kadar Omorfo, 1 Mart 1976- Güzelyurt, 16 Aralık 1974-Değirmenlik (Kythrea), 27 Ocak 1975-Lefkonuk (Lefkoniko), 28 Şubat 1976'ya

kadar Lefkonuk, 1 Mart 1976-Geçitkale, 3 Mart 1975-Lapta (Lapithos) ve 3 Şubat 1975 sonrası Yenişehir-Lefkoşa (Nicosia B.O.4) damga uygulaması söz konusudur. Özellikle Barış Harekatı sonrasında karşılaşılan bir başka sıkıntı ise Türkçe antetli zarf bulunmamasıdır. Resmi dairelerin elinde bulunan Rumca Kıbrıs Cumhuriyeti başlıklı zarflarla İngiliz döneminden kalma farklı zarflar Rumca yazılarak çizilerek iptal edilmek suretiyle posta hizmetinde kullanılır. Zarf konusunda özellikle resmi daireler o kadar büyük sıkıntı çekerler ki pek çok devlet dairesi uzun süre kendilerine gönderilen zarfların arka yüzlerine yeni adres yazmak suretiyle kullanılmış zarfları tekrar kullanma yoluna giderler.⁶⁷ Öte yandan bu dönemde Larnaka, Limasol ve Baf postaneleri tamamen Rumların eline geçtiğinden bu tarihten sonra bu postanelerde Türkçe tarih uygulaması yapılamaz. Barış Harekatı sonrasında Türk bölgesinde kalan Omorfo, Lefkonuk, Girne, Lapta, Trikomo, Yenişehir/Lefkoşa ve Değirmenlik ile Mağusa'da ise İngilizce taahhüt etiketi uygulamasına devam edilir. Özellikle 1970'li yılların ikinci devresinden itibaren yeni postaneler açılmaya devam eder ve bu postanelerde taahhüt uygulamalarıyla beraber 2 numaralı damgalar kullanılmaya başlanır. Buna göre 13 Eylül 1977 Ercan Havaalanı, 1 Mayıs 1980 Kaymaklı, 29 Kasım 1980 Yenişehir, 3 Ekim 1983 Surlarıçi, Maraş ve Gazi Mağusa, 2 Nisan 1984 Yeni Erenköy, 8 Ocak 1985 Gönyeli, Bostancı, Akdoğan, 18 Temmuz 1986 Paşaköy, 15 Aralık 1986 Otobü Terminali-Lefkoşa, 15 Ekim 1988 Bakanlıklar, 21 Mart 1988 Salamis Bay Otel, 1 Kasım 1988 Filateli Servisi, 21 Mart 1988 DAÜ postanelerinde taahhütlü mektup alımı 2 numaralı damga ile yapılmaya başlanır. Daha önceki dönemlerde karışımıza çıkan farklı uygulamalar özellikle 1974 sonrasında da geçerliliğini korur;⁶⁸

1. 1975 yılında uygulanmaya başlayan standart, dantelli taahhüt etiketleri Lefkoşa, Mağusa, Girne, Lefke, Omorfo, Trikomo, Lapta, Değirmenlik, Lefkonuk, Yenişehir/Lefkoşa postanelerinde kullanılır.

2. 28 Şubat 1976 tarihinden itibaren, isim değişikliklerine uğrayan ve daha önce Mağusa, Omorfo, Trikomo, Lefkonuk olarak bilinen yerleşim merkezleri Gazi Mağusa, Güzelyurt, İskele ve Geçitkale ismini aldığından bu merkezlerdeki postanelerde yeni isimler kullanılmaya başlanır; ancak postanelerde yeni taahhüt etiketleri bulunmaması veya stoklarda eski taahhüt etiketlerinden bulunması nedeniyle bu merkezlerdeki postanelerde eski taahhüt etiketlerinin üzerindeki "Mağusa, Trikomo, Omorfo ve Lefkonuk" kelimeleri kalemle veya daktiloyla çizilerek yerlerine Gazi Mağusa, İskele, Güzelyurt, Geçitkale ifadeleri yazılır.

3. Haziran 1976 tarihinden itibaren ismi değişen İskele, Geçitkale ve Gazi Mağusa ile taahhüt etiketi biten Lefkoşa'da yeni tip taahhüt etiketleri kullanılmaya başlanır. Ayrıca Maraş bölgesiyle ilgili olarak Gazi Mağusa 2 damgası da uygulamaya sokulur.

4. 1977 yılından itibaren kullanılmaya başlanılan bir başka taahhüt etiketi ise Güzelyurt, Ercan Devlet Havaalanı ve Kaymaklı/Lefkoşa'da kullanılır. Bu

taahhüt etiketleri 1975 yılında uygulamaya konulan taahhüt etiketleriyle aynı olmakla beraber bu etiketler birinci hamur beyaz kâğıda basılmıştır.

5. 1979 yılından itibaren Lefkoşa, Girne ve Güzelyurt'ta daha önceki taahhüt uygulamalarından farklı olarak Lefkoşa, Girne ve Güzelyurt'ta dantelsiz etiketler uygulanmaya başlanır.

6. 29 Eylül 1980 tarihinden itibaren Yenişehir/Lefkoşa damgasının eskimesi sonrasında hazırlanan yeni damga yanlışlıkla "Yenişehir" olarak hazırlanınca bu tarihten sonra bu şekliyle kullanılmaya başlanır. Bu damganın ilk kullanıldığı zarflar ise "Filistin Halkı İle Dayanışma Günü" için çıkartılan filatelik zarflardır.

7. 1975 yılında Lefkoşa'da kullanılan kaşe taahhüt etiketi postanede 1981 yılı Eylül ayından itibaren taahhüt etiketi kalmadığından bir hafta süreyle tekrar kullanılmaya başlanır.

8. 28 Eylül 1981 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti Posta Dairesi tarafından Kır Çiçekleri başlıklı ve dört puldan oluşan bir seri çıkartılır ve piyasaya sürülür. Söz konusu pullardan 25 Lira değerindeki gelincik konulu pulla ilgili olarak aynı gün Gazi Mağusa'ya bağlı Gelincik köyünde seyyar bir postane açılır ve bu geçici seyyar postanede kaşe şeklinde "Gelincik" taahhüt uygulaması yapılır. Sadece bir günlük bir uygulama olduğundan son derece nadir bir filatelik malzemedir.

9. 25 Aralık 1980 tarihinde boş taahhüt kaşe etiketleri elle numaralanmak suretiyle kullanılır. Ayrıca 8 Ocak 1985 tarihinde açılan Gönyeli postanesinde, 18 Temmuz 1986 tarihinde açılan Paşaköy postanesinde, taahhüt etiketi bittiği için 1 Eylül 1989 tarihinde Lefkoşa postanesinde ve 15 Ekim 1986 tarihinde de Bakanlıklar-Lefkoşa postanesinde lastik taahhüt uygulaması yapılır.

Kızılhaç Mesaj Formları

Rumların 1979 yılında Brezilya'nın Rio de Jenerio şehrinde yapılan UPU konferansında Kıbrıs Türk Federe Devleti aleyhine bir karar çıkartması üzerine kullanılmasına son verilen bu mesaj formları Kızılhaç teşkilatının haberleşmeyi adada devamlı kılmak amacıyla 15 Temmuz 1974 sonrasında uygulamaya başladığı uluslararası bir faaliyettir. 15 Temmuz 1974 tarihinde Nikos Sampson darbesi sonrasında adadaki oldubittiye müdahale eden Türk Silahlı Kuvvetleri Megali İdea düşüncesine de bir set çeker. Karışıklıkların devam ettiği bu dönemde posta faaliyetleri durma noktasına gelir ve adanın dört bir yanına dağılan sivil Türkler ve Rumların kendi aileleri ve yakınlarıyla haberleşmesi de durur. Bu karışıklığı önlemek ve haberleşme konusunda sıkıntıları gidermek üzere Kızılhaç devreye girer ve mesaj formu adı verilen formlar vasıtasıyla haberleşme sağlanır. Özellikle savaşın başladığı 15 Temmuz 1974 ile savaşın devam ettiği dönem içerisinde kullanılan mesaj formları nadir filatelik materyallerdendir. Önceleri İngilizce, Almanca ve Fransızca olarak hazırlanan formlar daha sonra Rumca, Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanır. Mesaj formunun ön yüzüne gönderenin baba adı, sokak, şehir veya köy adı ile

kaza/bölge adı yazılır. Ayrıca alıcının baba adı, adı, sokak adı, sokak, şehir veya köy adını içeren bilgiler yazılmaktadır. Formun arka yüzünde ise alıcının göndericiye yazdığı bilgilerin bulunduğu bölüm bulunmaktadır. Mesaj formuna ancak 25 kelimeyi geçmeyecek şekilde ve sadece aile haberleri ile ilgili bilgiler yazılabilmektedir. Daha sonraki dönemde 25 kelimelik kısıtlama 12 kelimeye düşürülür. Böylece 25 kelimeyi geçmeyecek şekilde mesajını yazan kişi bunu Birleşmiş Milletler görevlisine teslim eder. BM yetkilileri tarafından alıcısına ulaştırılan mesaj formunun arka yüzüne de alıcı tarafından bir mesaj yazılır ve böylece mesaj formu gönderen kişiye geri gelir. Özellikle Rum tarafında kalan Limasol esir kampındaki Türk esirlerle Rum bölgesinden kurtulma imkânı bulamayan diğer Türkler kısıtlı imkanlarla da olsa bu mesaj formlarından istifade ederler. Alıcının bulunamaması durumunda mesaj formu Kızılhaç tarafından göndericiye iade edilir. Rumlarla anlaşmazlıkların sürmesi ve 12 Eylül-25 Ekim 1979 tarihinde Rio de Jenerio’da yapılan 18. UPU kongresinde Kıbrıs Türk Posta İdaresi aleyhine bir karar çıkartılması üzerine Türk Posta İdaresi Lefkoşa’da bulunan Kızılhaç bürosunu kapattıklarını, Kuzey Kıbrıs’ın özellikle Karpaz bölgesinde yaşayan Rumların Güney Kıbrıs’ta bulunan yakınlarına mektuplarını Kıbrıs Türk pulları kullanmak suretiyle gönderebileceklerini açıklarlar. Bu uygulama halen devam etmekte ve Koruçam ve civarında yaşayan Maronitlerle Karpaz bölgesinde yaşayan Rumlar, KKTC pulları kullanarak mektuplarını göndermektedirler.

Sonuç Yerine

İngiltere idaresi altında 96 yıl devam eden sömürgeci bir toplumun azınlıkları olma durumunun 16 Ağustos 1960’da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ile ortadan kalkacağı düşüncesi maalesef beklentileri karşılamaz ve Kıbrıs Türkleri bir kere daha esaret hayatı yaşamaya veya daha güvenli Türk bölgelerine kaçmaya başlar. Dönemin içinde Kıbrıs Türk Postaları damgasıyla başlayan Rumların ambargo ve yıldırma taktikleri Kıbrıs Türklerinin kararlı yaklaşımları, pes etmemeleri ve çok zor şartlar altında-profesyonel bir askeri eğitimden geçmedikleri halde-tepki göstererek çözüm yolları üretmeye yönelik gayretleri savaş postası bağlamında dünyanın belki de ilk ve tek haberleşme usullerini ortaya çıkartır. Bu çerçevede Kıbrıs Türk Postaları damgalarıyla başlayan, H/M ve KOKKNA damgasıyla Erenköy’de devam eden, ardından Taksi Postası olarak karşımıza çıkan, Ankara Yenişehir ve İskenderun uygulamalarıyla Türkiye’nin de dâhil olduğu süreç son olarak Sosyal Yardım Pulu ile 1973 ilına kadar gelir. Bu arada askeri postaneler ve Kızılay/Kızılhaç esir mektuplarını da bu uygulamalar arasına almakta fayda bulunmaktadır. Eşit haklara sahip iki kesimli bir toplum hayatından başka bir düşünceleri olmayan, yayılmacı bir zihniyeti asla taşımayan ve adada devamlı olarak esaret, çaresizlik, göç, zulüm, baskı, izolasyonlar ve tecrit uygulamalarıyla karşılaşan Kıbrıs Türk halkı direnmelerinin karşılığını 20 Temmuz 1974 tarihinde alır ve bugün KKTC’ye kadar ulaşan yol da ardına kadar açılır. Daha

16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantörlüğünde kurulmadan sadece bir gün önce Dighenis ve Enosis antetli zarflar bastırarak posta faaliyetlerinde Türkler aleyhine Rum propagandasını başlatan Rumlar bu Beşinci Kol/Propaganda girişimlerine özellikle 20 Temmuz 1974 sonrasında hız verirler ve bugüne kadar yaptıkları üzere dünya kamuoyunu etkilemeye çalışırlar.⁶⁹

Notlar

¹ Sir George Hill, A History Of Cyprus, Volume I, Cambridge University Press, 1949, s.1. Halil Fikret Alasya, Kıbrıs Tarihi Ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri, Ankara, 1964, s.13. Robin Parker, Aphrodite's Realm, Zavallis Press, Lefkoşa, 1962, s. 9. Lawrence Durrell, Acı Limonlar; Kıbrıs-1956, İstanbul, Belge Yay. Eylül 1992, s. 27.

² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.01.38.227.17.

³ BCA. 030.01.38.227.17. Charles Foley, Charles Foley, Guerrilla Warfare and EOKA Struggle; General Grivas, Longman yay., Londra, 1964, s. 50.

⁴ Jeff Ertughrul, The Postal Services of Kıbrıs, Londra, June 1994, s. 4

⁵ George Regina, Victoria Regina, Edward Regina

⁶ Jeff Ertughrul, a. g. e., s. 5.

⁷ Bu araştırmanın yazarının konuyla ilgili özel arşivinde Rumlar tarafından alıcılara teslim edilmeyip göndericilere iade edilen pek çok mektupla Türkiye'nin en güney noktasını teşkil eden ve Kıbrıs'a sadece 70 kilometre mesafedeki Anamur'dan 1964 yılında Lefkoşa'ya gönderilen ancak Rum görevliler tarafından depolarda tutulup ancak 1967 yılında alıcısına teslim edilen bir mektup da mevcuttur.

⁸ Ulvi Keser Özel Arşivi (UKÖA) .

⁹ UPU'nun Rio de Jenerio'da yaptığı 1979 yıllık toplantısında Yunan ve Kıbrıs Rum delegasyonunun baskıları sonucunda KTFD bütün dünyada “kanunsuz/ illegal” olarak nitelendirilir. İlginçtir ki hemen bu toplantı sonrasında orada bulunan delegasyonun büyük bir kısmı KTFD Posta Dairesi'ne veya posta acentelerine müracaat ederek yasaklayıp kanunsuz ilan ettikleri devletin posta pullarına abone olmanın yollarını ararlar. Bugün itibarıyla bütün dünyada filatelistlerin ilgisini çeken ve koleksiyonlarda bulunması istenen pullar arasında KKTC pulları başta gelmektedir.

¹⁰ Bununla birlikte yukarıda belirtilen “Tourk” kaşeli olarak Lefkoşa'dan Limasol varışlı olarak gönderilmiş bir mektup Lefkoşa'da bir koleksiyonerin arşivinde bulunmaktadır ve o dönem Posta Dairesi için damga ve kaşeleri hazırlayan kişinin yaşı ve gün içindeki bir anlık dikkatsizliğine bağlı olarak böyle bir damga yapılmış olabileceği belirtilmektedir.

¹¹ TMT Limasol Sancağı mensubu merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

¹² Burada söz edilen Taksî Postası ile ilgili bilinen 3 orijinal posta gönderisi halen bu araştırmanın yazarının özel arşivinde bulunmaktadır ve çeşitli vesilelerle yurtiçi ve yurtdışında farklı filateli sergilerinde ve yarışmalarda Türkiye'yi temsil eden ve pek çok ödüller kazanan “Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi ve Kıbrıs Türk Postaları” isimli koleksiyon içerisinde kamuoyuyla da paylaşılmıştır.

¹³ Naciye Vardar ile 15 Ocak 2003 tarihinde İzmir'de yapılan görüşme.

- ¹⁴ Eski TMT Derneği Başkanı Yılmaz Bora ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne’de yapılan görüşme.
- ¹⁵ Söz konusu bu dönemle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ulvi Keser, “Askeri Posta; 1964 Erenköy”, Çizgi Ötesi Dergisi, KHO Yay., Sayı 2, Ankara, Ocak 1994, s. 25 ve Ulvi Keser, “Cyprus Covers Handled By Turkish Postal Service In Turkey”, OPAL The Journal of Oriental Philatelic Association of London, Whole No. 208, Londra, April (Nisan) 2004, s. 12-15. Ayrıca bkz. Ulvi Keser, “Üç İnsan, Üç Anı”, Kıbrıs Mektubu Dergisi, KTKD Yay., Cilt 16, No.3, Ankara, Mayıs-Haziran 2003, s. 2.
- ¹⁶ TMT Lefkoşa Sancağı Kovanbeyi merhum Nevzat Uzunoğlu ile 13 Temmuz 2003’de Girne’de yapılan görüşme
- ¹⁷ TMT Limasol kadrosundan merhum Macit Aydınova ile 13 Temmuz 2003’de Girne’de yapılan görüşme
- ¹⁸ Eski TMT Derneği Başkanı Yılmaz Bora ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne’de yapılan görüşme
- ¹⁹ The United Nations, The Blue Helmets, New York, 1990, s. 85.
- ²⁰ Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi’nin 6/3.630 karar sayısı ile 7 Ocak 1964 tarihli ve 6/2.574 sayılı kararname. KGMA. K.3475,D.1964-65/9-4 Kıbrıs’a Yardım Pulu Çıkarılması Dosyası
- ²¹ Kızılay Ticaret Müdürü Z. Boyer imzasıyla Kızılay Genel Müdürlüğüne gönderilen 1 Mart 1965 tarihli yazı. KGMA. K.3475,D.1964-65/9-4 Kıbrıs’a Yardım Pulu Çıkarılması Dosyası
- ²² Türkiye Kızılay Derneği Genel Başkanı Dr. Fikret Pamir imzasıyla Kıbrıs’a Yardım Komitesi’nce bütün kaymakamlıklara ve bağlı “Kıbrıs’a Yardım Komitesi Başkanlığı” adına gönderilen 3 numaralı yazı. KGMA. K.3475, D.1964-65/9-4 Kıbrıs’a Yardım Pulu Çıkarılması Dosyası
- ²³ Jeff Ertughrul, The Postal Services of Cyprus, Haziran 1964, Londra, s.5.
- ²⁴ Jeff Ertughrul, a. g. e., s. 4.
- ²⁵ Jeff Ertughrul, a. g. e., s. 6.
- ²⁶ KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.
- ²⁷ KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.
- ²⁸ KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.
- ²⁹ İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Cerrahpaşa Nöro-Psikiyatri Kürsüsü’nün 9 Temmuz 1964 tarih ve 419 sayılı raporu; “Mehmet Kani polikliniğimize 1 Mayıs 1964 tarihinde müracaat etmiş ve muayenesinde reaktif depressif sendromu tespit edilmiştir. Ayaktan takip ve tedavimiz alındığını bildirir bu rapor şahsın isteği üzerine tanzim edilmiş ve kendisine verilmiştir.”
- ³⁰ Kıbrıs’a Yardım Komitesi adına Kızılay Derneği Genel Merkez Başkan Vekili Dr. Fikret Pamir imzasıyla Dehri Gültekin’e gönderilen 21 Ocak 1964 tarih ve 93 (1.851) sayılı yazı. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.
- ³¹ Kızılay Yardım Ekibi Şefi Şerafettin Hakkatapan tarafından Kızılay Genel Müdürlüğüne gönderilen 7 Mayıs 1964 tarih ve 17.229 sayılı yazı. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.
- ³² Kıbrıs’a Yardım Komitesi adına Türkiye Kızılay Derneği Genel Babür Ardahan tarafından Şekip Kantarcı’ya gönderilen 20 Mayıs 1964 tarih ve 14.802 sayılı yazı. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.
- ³³ Söz konusu öğrencilerin bu müracaatlarına yönelik olarak dilekçe üzerine düşülen notta “Şifahen kendilerine emniyet tedbiri alınacağı; ancak ne zaman gideceklerinin bildirilmesi

anlatıldı.” yazmaktadır. Bu da her üç öğrencinin Kızılay vasıtasıyla Kıbrıs’a gittiklerini göstermektedir. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.

³⁴ KGMA. Muhsin Şeref Kök tarafından 29 Şubat 1964 tarihinde Kızılay Derneği Genel Başkanlığına gönderilen 9084 sayılı yazı.

³⁵ Bu mektupla ilgili olarak yazılan ilk cevabi yazıda “Memleketimiz hakkında iyi hislerle dolu olan mektubunuz bizi çok memnun etmiştir. Kıbrıs için biz de üzölmekteyiz. İnşallah yakın zamanda iyi bir sonuç elde ederiz. Kendilerinden haber alamadığınız Mesut Nazım ve ailesi hakkında talep ettiğiniz malumat için Dışışleri Bakanlığı nezdinde gerekli teşebbüste bulunulmuştur. Gelecek cevap aynen size bildirilecektir. Masraf karşılığı gönderdiğiniz 1 dolar alınmıştır. Teşekkür ederiz. Kıbrıs için yardımlarınızı Türkiye Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi adresine gönderebilirsiniz. Teşekkürlerimizin kabulünü rica ederiz.” denilir. Söz konusu bu mektupla ilgili olarak Kızılay Genel Müdürlüğünden gönderilen 23 Haziran 1964 tarihli ikinci cevabi yazıda ise “...Kendilerinden haber alamadığınız Mesut Nazım ve ailesi hakkında malumat Hariciye Bakanlığından istenmiştir. 20 Nisan 1964 tarihli 12319 sayılı olan bu yazımıza gelen 19 Haziran 1964 tarihli 4-7400396.2307 sayılı yazıda Mesut Nazım ve ailesi efradının sıhate olduklarının öğrenildiğı bildirilmektedir...” denilir. KGMA. Kızılay Derneğı Genel Başkanlığına Rosemary König isimli bir Alman tarafından 10 Nisan 1964 tarihinde Şili’den yazılan 15245 sayılı yazı.

³⁶ Söz konusu mektubun üzerine “Mektup Tuncay Hanım’a verildi.14 Şubat 1964” notu düşölmüştür.

³⁷ KGMA. Kızılay Antalya Şubesi Başkanı Dr. Refet Tuğay tarafından Kızılay Genel Başkanlığına gönderilen 7 Mart 1964 tarih ve 18 (10740) sayılı yazı.

³⁸ KGMA. Kızılay Kocaeli Şubesi Başkanı Hüseyin Ege imzasıyla Kızılay Genel Başkanlığına gönderilen 17 Ocak 1964 tarih ve 21 (2973) sayılı yazı.

³⁹ KGMA. Kızılay Derneğı Genel Başkan Vekili Dr. Fikret Pamir imzasıyla Gülsevdı Sunat/Tarsus adresine gönderilen 9 Mart 1964 tarih ve 7595 sayılı yazı.

⁴⁰ KGMA. Ahmet Akyamaç tarafından Kızılay Genel Başkanlığına gönderilen 20 Mart 1964 tarih ve 12295 sayılı yazı.

⁴¹ KGMA. K-4840. 1966-1967/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.

⁴² Nermin Kayabaşı tarafından Kızılay Genel Başkanlığına gönderilen 20 Ocak 1964 tarih ve 1.403 sayılı müracaat. KGMA. K-4649. 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.

⁴³ 18 Ocak 1964 tarihinde İstanbul Ziraat Fakölteı Talebe Yurdu’nda kalan Hüseyin Küçük’e Kızılay Genel Başkanlığı tarafından gönderilen 1.396 sayılı yazı. KGMA. K-4649. 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.

⁴⁴ Kızılay Derneğı Genel Başkanlığı adına Dr. Fikret Pamir imzasıyla Merkez Bankası Ankara Şubesi Müdürlüğüne gönderilen 20 Nisan 1964 tarih ve 12.300 sayılı yazı. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Kızılhaç’larla Yazışma Dosyası.

⁴⁵ İngiltere Kızılhaç Teşkilatı tarafından Kızılay Genel Başkanlığına yapılan 10 Nisan 1964 tarihli ve 15.057 ve 15.058 sayılı müracaat. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Kızılhaç’larla Yazışma Dosyası.

⁴⁶ Genelkurmay Başkanlığı tarafından Kızılay Genel Müdürlüğüne gönderilen Ocak 1967 tarih ve İSTH:3.382-3-67 Em./56/2 (3.382) sayılı yazı. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.

⁴⁷ KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.

⁴⁸ Bu araştırma çerçevesinde burada sözü edilen bütün materyal Ulvi Keser Özel Arşivi’ndedir. UKÖA.

⁴⁹ Kızılay İskenderun şubesi tarafından Kızılay Genel Müdürlüğüne 7 Mart 1964 tarihinde gönderilen 232 sayılı yazı. KGMA. K-4637.1964-9-4/1 Kıbrıs Gıda ve Malzeme Dosyası.

⁵⁰ PTT İşletme Genel Müdürlüğü tarafından Kızılay Genel Başkanlığına gönderilen 27 Eylül 1965 tarih ve 12981 (32958) sayılı yazı. KGMA. K-4643,1965-1966/9-4 Kıbrıs Umumi 1-4. Bölüm Dosyası.

⁵¹ Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Dairesi Genel Müdürlüğü tarafından Kızılay Kıbrıs'a Yardım Komitesi Başkanlığına gönderilen 14 Kasım 1966 tarih ve 740.019-6.079 (41.103/824) sayılı yazı. KGMA. 4646/9-4, Kıbrıs'a 18. Parti Yardım Dosyası.

⁵² Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Dairesi tarafından Kızılay Kıbrıs'a Yardım Komitesi Başkanlığına gönderilen 14 Kasım 1966 tarih ve 740.019-6.079 (41.103/824) sayılı yazı. KGMA. 4646/9-4, Kıbrıs'a 18. Parti Yardım Dosyası.

⁵³ Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Dairesi Genel Müdürlüğü tarafından Ulaştırma Bakanlığına gönderilen "Çok Acele" ibareli yazı. KGMA. 4646/9-4, Kıbrıs'a 18. Parti Yardım Dosyası.

⁵⁴ Örneğin Mağusa Türk Belediye İdaresi sinemalar, otobüs firmaları gibi işletmelerden alacağı vergi ve harçlarla ilgili olarak verdiği belgelere bu pullardan yapıştırır. Ada içindeki haberleşmede kullanılan bu pullarla gönderilen bazı mektuplar ise çok nadir olmakla beraber Türkiye'ye de gelir. Sosyal Yardım pullarının ada içindeki kullanımında Lefkoşa (Nicosia), Mağusa (Famagusta), Larnaka (Larnaca), Limasol (Limassol), Baf (Paphos) ve Lefke (Lefka) postanelerinden istifade edilmiştir. Ancak bugün Kıbrıs posta tarihi koleksiyonu yapan koleksiyonerler ve araştırmacılar için en nadir olan zarflar özellikle Larnaka, Limasol, Baf ve Lefke damgasıyla gönderilmiş olan Sosyal Yardım pullu zarflardır. Mağusa ve Lefkoşa'dan gönderilmiş Sosyal Yardım pullu adı postadan geçmiş mektuplar bugün nispeten daha fazla bulunabilir olmakla beraber diğer şehirlerin damgalarını taşıyan zarflar son derece nadirdir ve bulunması da o oranda zordur. Öte yandan Lefke, Mağusa ve Lefkoşa postanelerinde Kıbrıs Cumhuriyeti döneminden kalma Lefka, Famagusta ve Nicosia damgaları zarfın boş bir yerine vurulurken Kıbrıs Cumhuriyeti postanelerinden bağımsız çalışan Larnaka, Limasol ve Baf postanelerinde Kıbrıs Cumhuriyeti döneminde kullanılan posta damgaları zarfların üzerine vurulmaz. Özellikle Larnaka, Limasol ve Baf'tan gönderilen mektupların üzerinde posta damgasının bulunmaması bu zarfların son derece nadir ve kıymetli olmasını sağlarken filateliyi ticaret olarak algılayan bazı hilekarlar tarafından sahte damgalar piyasaya sürülmek suretiyle çok yüksek meblağlar karşılığında orijinal olmayan, sahte zarflar koleksiyonerlere satılmaya çalışılır.Esasında bu durum Sosyal Yardım pulları yapııştırılmış bütün zarflar için de geçerlidir. Normal posta uygulamasında ada içi haberleşme için normal veya adi posta olarak adlandırılan gönderiler için zarfın üzerine 15 Mils değerinde tek bir pul yapıştırılırken, taahhütlü posta uygulamasının yapıldığı Lefkoşa ve Mağusa bölgesinde ise taahhütlü olarak gönderilmesi istenen zarfların üzerine genellikle 4 tane 15 Mils değerinde ve 2 tane de 5 Mils değerinde pul yapıştırılmıştır. Lefkoşa ve Mağusa'da taahhütlü olarak gönderilen bu mektupların üzerine ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti döneminden kalan İngilizce Nicosia-Cyprus ve Famagusta-Cyprus yazılı taahhüt etiketleri yapıştırılmıştır.Durum böyle olmakla beraber ticaret ve kolay para kazanmak amaçlı olarak o dönemde ellerinde bulunan onlarca Sosyal Yardım pulunu stoklayan bazı karaborsacılar tarafından daha sonraki dönemde kanundışı olarak sahte taahhütlü zarflar hazırlanır ve konudan habersiz ve bu konuda yeterli bilgiye sahip olmayan koleksiyonerlere pazarlanmaya çalışılır. Bu faaliyetler bugün itibarıyla da maalesef devam

etmektedir. Bugün filateli dünyasına sürülmek istenen Sosyal Yardım pullu zarfların büyük bir kısmı en azından otantik materyal değil, filatelik amaçlı olarak koleksiyonerler tarafından hazırlanmış zarflardır. Acı olan tarafı ise sadece Kıbrıs ve Türkiye’de değil dünyanın dört bir tarafında Kıbrıs posta tarihi konusunda çalışma ve araştırmalar yapan koleksiyonerler tarafından çok aranan bu zarfların özellikle taahhütlü olanlarının sahtelerinin yapılması ve astronomik fiyatlarla piyasaya sürülmesidir.

⁵⁵ Ulvi Keser Özel Arşivi (UKÖA)

⁵⁶ Pierre Oberling, Kıbrıs Faciası, Ankara, 1990, s. 16.

⁵⁷ Samtay Vakfı, Özgürlük ve Barış 27 Yaşında, Gazi Mağusa, Temmuz 2001, s. 91.

⁵⁸ Pierre Oberling, a.g.e., s. 16.

⁵⁹ Samtay Vakfı, a.g.e., s. 89.

⁶⁰ The New York Times, 15. 7. 1974 ve 20. 7. 1974. Ali Fikret Atun, Yunan Karakterinin Anatomisi, Lefkoşa, 1996, s. 36. Derviş Manizade, a.g.e., s. 509.

⁶¹ Pierre Oberling, a.g.e., s. 17.

⁶² K. Rüstem and Brother, North Cyprus Almanack, Londra, 1987, s. 16

⁶³ Halil Fikret Alasya, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Ankara, 1987, s. 43

⁶⁴ Sevinç Toluner, Kıbrıs Uyuşmazlığı Ve Milletlerarası Hukuk, İstanbul, 1977, s. 316

⁶⁵ Özkan Konca, “ Dünden Bugüne Kıbrıs “, Güvenlik Kuvvetleri Dergisi, Nisan 1995, Sayı 25, s. 7

⁶⁶ KTMA, Kıbrıs Barış Harekâtı Dosyası

⁶⁷ Örneğin Güzelyurt’taki nüfus idaresinden Lefkoşa’ya gönderilen Güzelyurt damgalı resmi bir zarf daha sonra Lefkoşa damgası vurularak Girne’ye gönderilir. Böylece bu dönemde bazı resmi zarflarda iki farklı merkezin posta damgası görülür. Bu dönemde ayrıca üzerinde Türkçe ve Rumca olarak “Kıbrıs Cumhuriyeti yazılı resmi zarflar da kullanılır. Bu zarfların bir başka özelliği ise üzerlerinde aynı şekilde Türkçe ve Rumca olarak “Posta Ücretinden muaftır.” ifadesinin yer almasıdır. Özellikle 1973 sonrasında Türkçe posta damgalarının kullanılmaya başlamasından sonra bazı devlet daireleri tarafından “Türk Yönetimi” yazılı etiketler hazırlanır ve zarflara yapıştırılır. Böylece Rumlar ve İngilizlerin posta haberleşmesi üzerindeki varlığı da ortadan kaldırılmaya çalışılır. Bu arada daha önce Türk Cemaat Meclisi tarafından bastırılan resmi pullar da aynı şekilde normal posta haberleşmesinde kullanılır. Bu şekilde Türk Cemaat Meclisi pulları yapıştırılan zarflar köy muhtarının damgası ile damgalanır

⁶⁸ Ulvi Keser Özel Arşivi (UKÖA)

⁶⁹ Aynı bir araştırma konusu olan posta faaliyetlerinde propaganda konusunda araştırmacının Kıbrıs’ta Rumların propagandaya yönelik faaliyetlerini gösteren ve 1960-2012 sürecini yansıtan dünyada bilinen tek örnek bir arşiv ve koleksiyonu bulunmaktadır.

Kaynakça

A-Arşiv Kaynakları

a) Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA. 030.01.38.227.17

b) Ulvi Keser Özel Arşivi (UKÖA)

c) Kızılai Genel Müdürlüğü Arşivi (KGMA)

- 1- Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi’nin 6/3.630 karar sayısı ile 7 Ocak 1964 tarihli ve 6/2.574 sayılı kararname. KGMA. K.3475,D.1964-65/9-4 Kıbrıs’a Yardım Pulu Çıkartılması Dosyası

- 2- Kızılay Ticaret Müdürü Z. Boyer imzasıyla Kızılay Genel Müdürlüğüne gönderilen 1 Mart 1965 tarihli yazı. KGMA. K.3475,D.1964-65/9-4 Kıbrıs'a Yardım Pulu Çıkarılması Dosyası
- 3- Türkiye Kızılay Derneği Genel Başkanı Dr. Fikret Pamir imzasıyla Kıbrıs'a Yardım Komitesi'nce bütün kaymakamlıklara ve bağlı "Kıbrıs'a Yardım Komitesi Başkanlığı" adına gönderilen 3 numaralı yazı. KGMA. K.3475,D.1964-65/9-4 Kıbrıs'a Yardım Pulu Çıkarılması Dosyası
- 4- KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.
- 5- Kıbrıs'a Yardım Komitesi adına Kızılay Derneği Genel Merkez Başkan Vekili Dr. Fikret Pamir imzasıyla Dehri Gültekin'e gönderilen 21 Ocak 1964 tarih ve 93 (1.851) sayılı yazı. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.
- 6- Kızılay Yardım Ekibi Şefi Şerafettin Hakkatapan tarafından Kızılay Genel Müdürlüğüne gönderilen 7 Mayıs 1964 tarih ve 17.229 sayılı yazı. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.
- 7- Kıbrıs'a Yardım Komitesi adına Türkiye Kızılay Derneği Genel Babür Ardahan tarafından Şekip Kantarcı'ya gönderilen 20 Mayıs 1964 tarih ve 14.802 sayılı yazı. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.
- 8- KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.
- 9- KGMA. Muhsin Şeref Kök tarafından 29 Şubat 1964 tarihinde Kızılay Derneği Genel Başkanlığına gönderilen 9084 sayılı yazı.
- 10- KGMA. Kızılay Derneği Genel Başkanlığına Rosemary König isimli bir Alman tarafından 10 Nisan 1964 tarihinde Şili'den yazılan 15245 sayılı yazı.
- 11- KGMA. Kızılay Antalya Şubesi Başkanı Dr. Refet Tuğay tarafından Kızılay Genel Başkanlığına gönderilen 7 Mart 1964 tarih ve 18 (10740) sayılı yazı.
- 12- KGMA. Kızılay Kocaeli Şubesi Başkanı Hüseyin Ege imzasıyla Kızılay Genel Başkanlığına gönderilen 17 Ocak 1964 tarih ve 21 (2973) sayılı yazı.
- 13- KGMA. Kızılay Derneği Genel Başkan Vekili Dr. Fikret Pamir imzasıyla Gülsevdi Sunat/Tarsus adresine gönderilen 9 Mart 1964 tarih ve 7595 sayılı yazı.
- 14- KGMA. Ahmet Akyamaç tarafından Kızılay Genel Başkanlığına gönderilen 20 Mart 1964 tarih ve 12295 sayılı yazı.
- 15- KGMA. K-4840. 1966-1967/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.
- 16- Nermin Kayabaşı tarafından Kızılay Genel Başkanlığına gönderilen 20 Ocak 1964 tarih ve 1.403 sayılı müracaat. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.
- 17- 18 Ocak 1964 tarihinde İstanbul Ziraat Fakültesi Talebe Yurdu'nda kalan Hüseyin Küçük'e Kızılay Genel Başkanlığı tarafından gönderilen 1.396 sayılı yazı. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.
- 18- Kızılay Derneği Genel Başkanlığı adına Dr. Fikret Pamir imzasıyla Merkez Bankası Ankara Şubesi Müdürlüğüne gönderilen 20 Nisan 1964 tarih ve 12.300 sayılı yazı. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Kızıllaç'larla Yazışma Dosyası.
- 19- İngiltere Kızıllaç Teşkilatı tarafından Kızılay Genel Başkanlığına yapılan 10 Nisan 1964 tarihli ve 15.057 ve 15.058 sayılı müracaat. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Kızıllaç'larla Yazışma Dosyası.
- 20- Genelkurmay Başkanlığı tarafından Kızılay Genel Müdürlüğüne gönderilen Ocak 1967 tarih ve İSTH:3.382-3-67 Em./56/2 (3.382) sayılı yazı. KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.

- 21- KGMA. K-4649, 1964/9-4/Kıbrıs Mektupları Dosyası.
- 22- Kızılay İskenderun şubesi tarafından Kızılay Genel Müdürlüğüne 7 Mart 1964 tarihinde gönderilen 232 sayılı yazı. KGMA. K-4637.1964.9-4/1 Kıbrıs Gıda ve Malzeme Dosyası.
- 23- PTT İşletme Genel Müdürlüğü tarafından Kızılay Genel Başkanlığına gönderilen 27 Eylül 1965 tarih ve 12981 (32958) sayılı yazı. KGMA. K-4643, 1965-1966/9-4 Kıbrıs Umumi 1-4. Bölüm Dosyası.
- 24- Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Dairesi Genel Müdürlüğü tarafından Kızılay Kıbrıs'a Yardım Komitesi Başkanlığına gönderilen 14 Kasım 1966 tarih ve 740.019-6.079 (41.103/824) sayılı yazı. KGMA. 4646/9-4, Kıbrıs'a 18. Parti Yardım Dosyası.
- 25- Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Dairesi tarafından Kızılay Kıbrıs'a Yardım Komitesi Başkanlığına gönderilen 14 Kasım 1966 tarih ve 740.019-6.079 (41.103/824) sayılı yazı. KGMA. 4646/9-4, Kıbrıs'a 18. Parti Yardım Dosyası.
- 26- Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Dairesi Genel Müdürlüğü tarafından Ulaştırma Bakanlığına gönderilen "Çok Acele" ibareli yazı. KGMA. 4646/9-4, Kıbrıs'a 18. Parti Yardım Dosyası.

ç) Kıbrıs Türk Milli Arşivi (KTMA), Kıbrıs Barış Harekâtı Dosyası

B-Basılı Kaynaklar

- Alasya, Halil Fikret, Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri, Ankara, 1964
- Alasya, Halil Fikret, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Ankara, 1987
- Atun, Ali Fikret, Yunan Karakterinin Anatomisi, Lefkoşa, 1996
- Durrel, Lawrence, Acı Limonlar; Kıbrıs-1956, İstanbul, Belge Yay., Eylül 1992
- Ertughrul, Jeff, The Postal Services of Kıbrıs, Londra, Haziran 1994
- Ertughrul, Jeff, The Postal Services of Cyprus, Haziran 1964, Londra
- Foley, Charles, Guerrilla Warfare and EOKA; General Grivas, Longman yay., Londra, 1964
- Hill, Sir George, A History Of Cyprus, Volume I, Cambridge University Press, 1949
- K. Rüstem and Brother, North Cyprus Almanack, Londra, 1987
- Parker, Robin, Aphrodite's Realm, Zavallis Press, Lefkoşa, 1962
- Oberling, Pierre, Kıbrıs Faciası, Ankara, 1990.
- Samtay Vakfı, Özgürlük ve Barış 27 Yaşında, Gazi Mağusa, Temmuz 2001
- The United Nations, The Blue Helmets, New York, 1990, s. 85.
- Toluner, Sevinç Toluner, Kıbrıs Uyuşmazlığı Ve Milletlerarası Hukuk, İstanbul, 1977

C-Makaleler

- Keser, Ulvi, "Askeri Posta; 1964 Erenköy", Çizgi Ötesi Dergisi, KHO Yay., Sayı 2, Ankara, Ocak 1994, s. 25
- Keser, Ulvi, "Cyprus Covers Handled By Turkish Postal Service In Turkey", OPAL The Journal of Oriental Philatelic Association of London, Whole No. 208, Londra, April (Nisan) 2004, s. 12-15.
- Keser, Ulvi, "Üç İnsan, Üç Anı", Kıbrıs Mektubu Dergisi, KTKD Yay., Cilt 16, No.3, Ankara, Mayıs-Haziran 2003, s. 2.

Ç-Sözlü Tarih Çalışması

- 1- TMT Limasol Sancağı mensubu merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne’de yapılan görüşme.
- 2- Naciye Vardar ile 15 Ocak 2003 tarihinde İzmir’de yapılan görüşme.
- 3- Eski TMT Derneği Başkanı Yılmaz Bora ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne’de yapılan görüşme.
- 4- TMT Lefkoşa Sancağı Kovanbeyi merhum Nevzat Uzunoğlu ile 13 Temmuz 2003’de Girne’de yapılan görüşme
- 5- TMT Limasol kadrosundan merhum Macit Aydınova ile 13 Temmuz 2003’de Girne’de yapılan görüşme

D-Sürelî Yayınlar

The New YorkTimes

Kıbrıs Adası Çevresindeki Deniz Dibi Hidrokarbon Zenginliklerinin Adadaki Sorunun Çözümüne Muhtemel Etkileri

Ulvi KESER*
Gökhan AK**

Giriş

Türkiye ve KKTC'nin mavi vatanlarından olan Doğu Akdeniz, her iki ülkenin de üç kadim kıtanın orta yerinde, özellikle Orta Doğu'ya açılan bir deniz kapısıdır. Bu kapıyı da Kıbrıs adası, bir hançer gibi zorlar, ürkütür, hatta tehdit eder. Dolayısıyla, aşk tanrıçası Kipris'in diyarı Kıbrıs, uluslararası ilişkiler dünyasında yırtıcı bir kuştur aslında. Adanın stratejik önemi, özellikle soğuk savaşın ertesinde, uluslararası alanda ve bölgede meydana gelen hızlı politik-ekonomik gelişme ve değişimler nedeniyle daha da artmaktadır. Bu bağlamda özellikle, GKRY'nin İsrail'i de yanına çekerek Doğu Akdeniz'de sözde Münhasır Ekonomik Bölgesi (MEB)'nde tek taraflı girişimlerle hidrokarbon zenginliklerini arama faaliyetleri gibi uluslararası hukuka aykırı eylemlere kalkışması, Türkiye'nin Kıbrıs özelinde Doğu Akdeniz'e bambaşka bir dikkat, önem ve özen göstermesini gerekli kılmaktadır. Zira bugün Doğu Akdeniz'de yaşanan sondaj krizi ve benzeri sorunların temelinde, GKRY ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki deniz alanlarının hepsini, uluslararası hukuka aykırı olarak sahiplenmek istemeleri yatmaktadır. Doğu Akdeniz'in tabanının altında mali değeri oldukça yüksek hidrokarbon zenginlikleri bulunmaktadır. Bu da Güney Kıbrıslı Rumları hayli iştahlandırmakta ve bölgedeki diğer devletlerle deniz yetki sınırlandırmasına yönelik hukuki faaliyetler içerisine girmelerine sebep olmaktadır. GKRY'nin tek başına bu faaliyetlere girişme yetkisi bulunmamaktadır. Adada GKRY tarafından temsil edilmeyen bir başka halk, Kıbrıs Türk halkı ve onun devleti olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti mevcuttur. Dolayısıyla ada çevresindeki zengin deniz-dibi kaynakları ile ortaya çıkan yeni menfaat yumağının, Kıbrıs uyuşmazlığının denize de yayılmasına sebebiyet verdiği aşikârdır. Bu bağlamda bu tebliğde bu sualtı zenginliklerinden tek taraflı tasarruflarla yararlanmaya çalışan Güney Kıbrıslı Rumların, Kıbrıs görüşmelerinde takınabileceği yeni tavır ve bu çerçevede Rumların daha uzlaşmaz olup olmayacağı temelinde, gelişmelerin Kıbrıs sorunun da çözümüne muhtemel etkileri üzerine bir inceleme ve analiz yapılmıştır.

* Doç. Dr., Atılım Üniversitesi Uluslararası Bölüm Başkanı, Atılım Kıbrıs Araştırmaları ve Uygulama Merkezi (AKAUM) Müdürü

** Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi Doktora Programı öğrencisi

Mavi Vatan Kavramı

Konuyla ilgili olarak Türkiye ile KKTC'nin ulusal güvenlikleri bağlamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ın jeostratejik ve jeopolitik önemi ile deniz hukuku kapsamında Doğu Akdeniz'deki gelişmeler, bunlar bağlamında neler yapılabilir şeklindeki sorulara cevap aramadan önce, çevre denizlerimize ilişkin hayli önemli ve ilginç gelişmeler neden Doğu Akdeniz'de oluyor, öncelikle kısaca bunun bir ön resminin çekilmesi gerekir ki konu daha aydınlık bir mecrada yola koyulabilsin. Bu nedenle Doğu Akdeniz'de son 10 yıldır daha yoğun olarak yaşanan deniz hukuku kaynaklı sorunları daha iyi çözümleyebilmek kapsamında konuyla ilgili yeni perspektifler sunmak, konunun ulusal çıkarlar açısından önemine vurgu yapmak maksadıyla, değişik, ama çok önemli yeni bir pencere açmakta yarar görülmektedir. Bu pencere içinde aslında bilinen, ama üzerinde pek düşünülmeyen bir soru barındırmaktadır. Bu bağlamda, öncelikle “Vatan nedir, neresidir?” şeklindeki ‘klasik soru’nun bir kez daha sorgulanmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Zira hemen hemen herkes vatanını kara sınırlarının içerisinde kalan topraklar olarak değerlendirir. (Bkz. Harita-1) Hâlbuki bu özellikle uluslararası politika ve uluslararası ilişkiler çalışanları için önemli bir yanılsamadır. Çünkü bu vatan zahiridir. Zira vatan sadece karasal mekânlar değildir. İç sularımıza ilaveten, karasularımız, kıta sahanlığımız ve münhasır ekonomik bölgemizde vatanımızdır; ismi de ‘Mavi Vatan’dır. (Bkz. Harita-2) Bu kavram biraz daha açılacak olursa, bilindiği üzere, uluslararası hukuka göre bir devletin ülkesi; kara, deniz ve hava ülkelerinden oluşmaktadır. Bu kara ülkesi her insanın eğitim hayatına başladığından bu yana her daim öğrendiği, bildiği coğrafi alandır. Ama deniz ülkesi ve hava ülkesi çok değişiktir. Uluslararası hukukun mekânsal kurallarına göre, uluslararası deniz ve hava alanlarını oluşturmakla birlikte devletler kıyı devleti olarak deniz ve hava ülkelerinde de belirli birtakım egemen haklara sahiptir. Eğer egemenlik gösterisi yapabiliyorsanız, uygulayabiliyorsanız, o zaman buralar da bir yerde vatanır, vatanımızdır, ama Mavi Vatan’dır.

Doğu Akdeniz ve Kıbrıs’ın Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi

Bu mavi vatanlardan biri olan Doğu Akdeniz, Türkiye’nin Ortadoğu’ya açılan bir deniz kapısıdır adeta... Bu kapıyı da Kıbrıs adası, bir hançer misali zorlar, ürkütür, hatta tehdit eder. Aşk tanrıçası Kipris’in diyarı Kıbrıs, uluslararası ilişkiler dünyasında yırtıcı bir kuştur aslında. Akdeniz’deki en önemli ‘düğüm noktaları’ olan Cebelitarık Boğazı, Sicilya Kanalı, Türk Boğazları ve Süveyş Kanalı gibi dar deniz geçitlerini kullanan ve enerji gereksinimi nedeniyle her geçen gün artan yoğun gemi trafiği, doğal olarak Akdeniz’i stratejik yönden daha da önemli bir duruma getirmiştir. Nitekim Kıbrıs, bir ‘ada’ olarak dahi Akdeniz’de söz konusu geçitler ve boğazlar kadar stratejik bir geçittir. (Bkz. Harita-3) Dolayısıyla Kıbrıs için rahatlıkla, “Doğu Akdeniz’de gerek deniz gerek havayollarını kontrol edebilen ve hiçbir zaman batmayacak bir uçak gemisidir.”

denilebilir. (Bkz. Harita-4) Adanın stratejik önemi, özellikle soğuk savaşın ertesinde, uluslararası alanda ve bölgede meydana gelen hızlı politik-ekonomik gelişme ve değişimler nedeniyle daha da artmaktadır. Bu bağlamda;

- Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC), Kerkük-Yumurtalık ve gelecekteki Samsun-Ceyhan boru hatları gibi Türkiye'nin deniz yetki alanlarını geçmişe nazaran çok daha önemli kılan enerji projelerinin hayata geçmesi, (Bkz. Harita-5)
- Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozulması,
- GKRY'nin, İsrail'i de yanına çekerek, Doğu Akdeniz'de sözde münhasır ekonomik bölgesinde tek taraflı girişimlerle hidrokarbon zenginliklerini arama faaliyetleri gibi uluslararası hukuka aykırı eylemlere kalkışması, Türkiye'nin Kıbrıs özelinde Doğu Akdeniz'e bambaşka bir dikkat, önem ve özen göstermesini gerekli kılmıştır.

Nitekim Doğu Akdeniz'de Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ve Kerkük-Yumurtalık boru hatlarının uzandığı İskenderun Körfezi'nin özel bir bölge olarak ortaya çıkmakta olduğu görülmektedir. Her iki boru hattı da tam kapasiteye ulaştığında bu bölgeden yılda takriben 140 milyon ton petrol küresel pazara aktarılacaktır. Böylece, İskenderun körfezinden başlayan deniz ulaştırma hatları aynı zamanda dünyanın enerji ağlarını besleyen yeni hayat damarları hâline gelecektir. Samsun-Ceyhan hattı da tamamlandığında bölgenin kapasitesi yılda takriben 190 milyon tona ulaşacaktır. Daha ilginç olan Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Kıbrıs'la bağlantılı deniz ve hava sahası problemlerinin, Yunanistan'la Ege'de yaşadığı uluslararası hukuk temelli sorunlarla da direkt ilintili olmasıdır. Dolayısıyla Türkiye'nin denizde en güney noktasını teşkil eden Anamur'dan sadece 65 km. uzaklıkta ve Türkiye'nin ulusal güvenliğini tamamlayan hayati değerlere sahip Kıbrıs adasını etrafında son aylarda daha da alevlenen “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması” sorununa göz atmak uygun olacaktır. Zira bu sorun Kıbrıs'ı çevreleyen suları hayli ısıtmıştır. Çünkü Doğu Akdeniz, Türkiye'nin hem güncel, hem de çok önemli bir meselesidir ve siyasi açıdan da oldukça karışık bir coğrafya olduğu aşikârdır.

Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Gelişmeler

Doğu Akdeniz’deki sorun deniz hukukundan kaynaklandığı için, öncelikle deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin bir takım uluslararası hukuk kurallarının irdelenmesi uygun olacaktır. Bu şekilde meselenin daha anlaşılabilir olacağı değerlendirilmektedir. Kıta sahanlığı bir devletin kara ülkesinin deniz altındaki uzantısıdır. Bu uzantı üzerinde kıyı devleti ‘ab initio, ipso facto’ haklara sahiptir. Yani başından beri, kıta sahanlığına ilişkin hukuk kurallarının yürürlüğe girmesinden itibaren ilan etmeye gerek kalmaksızın haklara sahiptir. Aslında bunun net anlamı, Türkiye'nin Doğu Akdeniz’de kıta sahanlığı olduğudur. Bazı bölgelerde, üstte kıta sahanlığı, altında münhasır ekonomik bölge olabilir ya da kıta sahanlığı münhasır ekonomik bölgesinin dışına taşabilir.

Ancak 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'ne göre 200 deniz miline kadar kıta sahanlığının varlığı kabul edilmektedir; üzerinde de 200 deniz mili genişliğinde münhasır ekonomik bölge ilan edilmesi mümkündür. (Bkz. Harita-6) Bu tebliğ bağlamında Doğu Akdeniz'deki durumda daha çok münhasır ekonomik bölgeden söz edilmesi uygun olacaktır. Geçmiş yıllardan görüleceği üzere, muhataplarımız bu bölgede münhasır ekonomik bölge ilan etmişler ve halen de münhasır ekonomik bölge sınırlandırması yapmaktadırlar. Doğu Akdeniz'de karşılıklı hiçbir sahil arasındaki mesafe 400 deniz miline ulaşmamaktadır. Bu kapsamda, özellikle Anadolu kıyılarıyla Mısır kıyıları arasında mesafe de hiçbir yerde 400 deniz miline ulaşmamaktadır. Diğer bir deyişle her durumda devletlerin kıta sahanlıkları, münhasır ekonomik bölgeleri birbirinin üstüne binecektir. Dolayısıyla sınırlandırmaya ihtiyaç olacaktır ya da Doğu Akdeniz'de münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı dışında bir açık deniz alanı kalmamaktadır. Bu gerçek, bölgede sınırlandırma ihtiyacını ortaya koymakta ve çarpışan menfaatlerin sebebini de açıkça ortaya koymaktadır. (Bkz. Harita-7) Bugün Doğu Akdeniz'de yaşanan sondaj krizi ve benzeri sorunların temelinde, GKRY ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki denizlerin hepsini, uluslararası hukuka aykırı olarak sahiplenmek istemeleri yatmaktadır. Doğu Akdeniz ve özelinde Kıbrıs çevresindeki deniz alanları, hidrokarbon aramacılığı için “uyanık” bölge ülkelerine büyük bir potansiyel sunmaktadır. Örneğin, İsrail'in kaderini tümü ile değiştiren bu bağlamdaki gelişme; İsrail'in kuzey sahili açıklarında keşfedilen; Dalit (2009 / 500 Bcf), Tamar (2009 / 8.4 Tcf) ve Leviathan (2010 / 16 Tcf) doğal gaz sahaları ile yaşama geçmiştir. The U.S. Geological Survey'in Levant Baseni deniz bölgesi için yaptığı çalışma sonucunda; keşfedilmemiş olarak, ortalama 1.7 milyon varil petrol ve 122 trilyon feet küp gaz rezervinin varlığı tahmin edilmektedir. Bu kapsamda Doğu Akdeniz'de zengin hidrokarbon yataklarının varlığıyla ilgili bulguların artmasıyla birlikte¹ maalesef önce GKRY inisiyatifiyle bölgede deniz yetki alanlarının sınırlandırma faaliyetleri hız kazanmıştır. Bu kapsamda, GKRY, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında atak, akılcı ve sinsî davranarak, üç ülke ile MEB sınırlandırma anlaşması imza etmiştir. Bunlar; 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır, 17 Ocak 2007 tarihinde Lübnan ve son olarak da 17 Aralık 2010 tarihinde İsrail ile yapılan anlaşmalardır. Bu koordinatların hepsi ortay hatlar üzerine bina edilmiştir. (Bkz. Harita-8) GKRY, özellikle Mısır ve Lübnan ile iki MEB sınırını kendince çizdikten sonra, 26 Ocak 2007 tarihinde ise Kıbrıs adasının güneyinde, toplamı 51.000 km² olan 13 adet petrol arama ruhsat sahası ilan etmiş,² 15 Şubat 2007 tarihinde, 2006 yılı sismik verilerine bağlı olarak, bu sahaların 11'inde bütün yabancı petrol şirketlerini davet ederek uluslararası ihale açmıştır. (Bkz. Harita-8) Bu gelişmenin stratejik bir değerlendirmeye tabi tutulması sonrasında, ne anlama geldiğinin teşhis edilmesinde yarar görülmektedir. GKRY'nin Mısır ve Lübnan ile MEB sınırlarını çizmesi sonrası, Yunanistan da Mısır'la MEB sınırlarını belirlemeye çalışmaktadır. Bunun

gerçekleşmesi halinde, Türkiye ve KKTC'ye bu bölgede pek bir denizalanı ve yaşam sahası kalmamaktadır. (Bkz. Harita-9) Bu sadece bir harita üzerinde izah edilecek bir durum olmadığından, bunu açıklayan, bunu ortaya koyan başka uygulamalar, başka ülkelerin de varlığını göstermekte büyük yarar vardır. Sevilla Üniversitesi'nde çizilmiş olan konuyla ilgili bir haritaya göre, aynı benzer durum, daha da vahim bir şekilde, yani GKRY ile Yunanistan'ın denizde komşu olmaları şeklinde tezahür etmektedir. (Bkz. Harita-10) Bu haritada öngörülen duruma göre, 140 bin km²'lik bir denizalanı olan bir deniz sahasında haritadaki uygulama marifetiyle, Türkiye bu alanın 70-80 bin km²'lik bir kısmını Yunanistan'a; bir 30-40 bin km²'si de GKRY'ye kaptırmaktadır. Türkiye'ye ise, Antalya körfezi açığında haritada görülen üçgenin içerisinde yer alan sular kalmaktadır. Bu uluslararası hukuka aykırı durum Türkiye açısından kabul edilemez bir şeydir. Bu tebliğin temel tezlerinden birisi de, işte karşımıza çıkartılan bu tablonun hukuka aykırı olduğudur. Bunun niçin hukuka aykırı olduğunu tebliğin ileriki bölümlerinde izah edilmeye çalışılacak ve bu izah yapılırken de hukuka uygun sınırlandırmanın nasıl olabileceği ortaya konulmaya çalışılacaktır; ancak bahse konu Sevilla haritası gibi daha başka benzer nitelikli haritalar da mevcuttur. Hatta bunlar bazen bizim de üyesi olmaya çalıştığımız Avrupa Birliği tarafından üretilmektedir. Bu kapsamda örneğin Avrupa Deniz Güvenliği Ajansı (EMSA) tarafından hazırlanmış bir harita, EMSA haritası ele alınabilir. (Bkz. Harita-11) Haritadan da görüleceği üzere, Avrupa Birliği'nin bir organı, aynı anlayışı yansıtmaktadır. Bir başka harita da yine Avrupa Birliği tarafından kullanılan bir harita olmakla birlikte, özellikle GKRY projesinde kullanılmaktadır. (Bkz. Harita-12) Bu; denizin uydulardan fotoğrafını çekerek, deniz kirliliği tespit edilmesi halinde, bu kirliliği önlemek için birtakım tedbirler almak üzere geliştirilmiş bir projedir. Harita kapsamında, uydunun geçerken çektiği fotoğrafladığı alanlar bizim için çok önemli değildir; ancak arka plandaki haritaya bakmak gerekiyor. Bu hukuka aykırı bir durumdur ve Türkiye için kabul edilebilecek şey değildir. “Neden hukuka aykırıdır ve hukuka uygun çözüm nasıl olmalıdır?” dendiğinde verilebilecek açıklama şu şekilde olabilir. Kıta sahanlığı sınırlandırılmasında; 1982 BMDHS, 1958 Kıta Sahanlığına Dair Sözleşme ve örf ve adet hukuku kuralları hakkaniyete uygun çözüm öngörmektedir. Yürürlükte olan uluslararası hukuk kurallarına göre kıta sahanlığı sınırı hakkaniyete uygun olarak çizilmektedir; temel prensip budur. Antlaşmalarda yer alan ortay hat ise, sınırlandırmada bir metottur, hiçbir önceliği yoktur. Başka metotlar da mevcuttur; hangi metot hakkaniyete uygun bir çözüm üretecekse o metodun uygulanması uluslararası hukuk tarafından öngörülmüştür. Ortay hat hakkaniyete uygun sonuçlar yaratabilir mi? Elbette ve hakkaniyete uygun sonuçlar yarattığı ölçüde uygulanmalıdır da; ama her durumda özellikle de şimdiye kadar ortaya konulmaya çalışılan anlayışlar çerçevesinde ortay hat hakkaniyete uygun bir sonuç yaratmamıştır. Bu sebeple, ortay hattın değiştirilmesi gerekmektedir. Daha başka metotlarla da sınırlandırma yapmaya başlanabilir. Ancak mademki

muhataplarımız ortay hattan başlamış, bizim de öyle yapmamızın daha uygun olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla Türkiye ile Mısır arasında çizilebilecek ortay hattın, uluslararası hukuka uygun olduğu değerlendirilmektedir. Zira Akdeniz’e hâkim iki tane uzun kıyı bulunmakta ve bir tanesi Anadolu kıyıları, alabildiğine İskenderun’dan Fethiye’ye doğru uzanmakta; aşağıda da, bu kıyıların tam karşısında Mısır kıyıları yer almaktadır. Doğu- batı istikametinde uzanan bu iki kıyı, bu denize hâkimdir ve bunların arasındaki ortay hattın sınır olması hakkaniyete uygundur. (Bkz. Harita-13)

Son Krize Nasıl Gelindi?

Meselenin can alıcı noktası ise şu şekildedir. Bu denizin tabanının altında mali değeri çok yüksek hidrokarbon zenginlikleri bulunmaktadır. Hatta bu bağlamda, başlangıçta çeşitli basın-yayın organlarında piyasa değeri takribi 7 trilyon Amerikan Doları olan 15 trilyon metreküp doğalgaz ve petrolün mevcudiyetinden bahsedilmiştir. Bu deniz altı zenginliğini Rumlar 1990’lı yıllarda öğrenmiştir. 2000 yılından itibaren konu, Kıbrıs Rum basınında geniş şekilde yer almaya başlamış; Rum yönetimi izlediği politikalar kapsamında, daha önce de değinildiği şekilde, 2003’de Mısır ile³, 2007’de Lübnan ile MEB anlaşmaları imzalamıştır. Türkiye, Lübnan’a yaptığı diplomatik baskılarla, anılan ülkenin parlamentosunun GKRY anlaşmasını onaylamasını engellemiştir. Ancak, GKRY, son olarak 17 Aralık 2010 tarihinde İsrail ile Lefkoşa’da MEB sınırlandırma anlaşması imzalamıştır. Türkiye ile KKTC, bu teşebbüslere başından itibaren karşı çıkmış; bölgede sınırlandırmanın ilgili devletler arasında hakkaniyete uygun olarak yapılması gerektiğini, GKRY’nin tek başına Kıbrıs adasını temsil etmediğini, KKTC’nin yok sayılarak yapılan anlaşmaların geçersiz olduğunu ve bunları tanımayacaklarını beyan etmektedirler. Bu kapsamda Türkiye, 2 Mart 2004 tarihinde Mısır-GKRY Anlaşmasını tanımadığını uluslararası topluma beyan ederek, BM nezdinde protesto etmiştir.⁴ BM’ye gönderilen metinde, 32° 16’ 18’’ Doğu boylamının batısında kalan deniz sahasında Türkiye’nin hakları olduğu ifadesi de yer almıştır. Türkiye, Doğu Akdeniz’de henüz bir MEB ilan etmemiş olmakla birlikte, muhtemel Türk MEB sınırları içerisinde yaptığı çeşitli devlet uygulamaları ile GKRY’nin bu hukuk dışı girişimlerini kabul etmediğini göstermektedir. Diğer deyişle, GKRY’nin tek başına bu anlaşmaları yapmaya yetkisi bulunmamaktadır. Adada GKRY tarafından temsil edilmeyen bir başka halk, Kıbrıs Türk halkı ve onun devleti olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vardır. Bu bağlamda bu meselenin, Kıbrıs uyuşmazlığının denize yayılması olduğunu söylemek hiç de yanlış olmayacaktır.⁵

Teklif verme süreci Ağustos 2007’de tamamlanan, Rumların açtığı uluslararası petrol/doğalgaz arama ihalesinde, bugün “Afrodit” ismiyle bilinen 12 nolu parsel için ABD şirketi Noble Energy teklif vermiş ve ihale süreci tamamlanarak, ABD firması geçtiğimiz ay içinde 19 Eylül 2011’de 12 nolu

parselde, şirkete ait Homer Ferrington adlı petrol platformu marifetiyle hidrokarbon sondaj faaliyetlerine başlamıştır. Rum basın haberlerine göre, sondaj çalışmalarının başladığı nokta Limasol'a 150 kilometre (80 deniz mili)⁶ mesafede olup, platforma helikopterle 45 dakikada ulaşılabilir. Söz konusu bölgede su derinliği ortalama 1650 metre ve sondajın ulaşacağı toplam derinlik 5800 olacaktır. Şüphesiz Türkiye'nin bu meselede "bekle-gör" gibi bir dış politika metodu uygulama lüksü bulunmamaktadır. Zira bir Yunan gazetecinin Kıbrıs'la ilgili bir yazısında da vurguladığı gibi "*Uluslararası politikada önemli olan söylenenler değil, yapılanlardır.*" Bu nedenle, yaşanan son gelişmeler paralelinde daha aktif bir yol izlemeye karar veren Türkiye, KKTC ile New York'ta 21 Eylül 2011'de Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması imzalamıştır. (Bkz. Harita-14) Hemen hitamında, 22 Eylül 2011'de KKTC Bakanlar Kurulu TPAO'ya Ada çevresinde petrol arama ruhsatı vermiştir.⁷ Anılan ruhsata istinaden Türkiye'den talep edilen Piri Reis araştırma gemisi 23 Eylül 2011 günü KKTC'nin belirlediği yedi adet ruhsat sahasından birisi olan "G Bölgesi"nde sismik araştırma faaliyetlerine başlamıştır. (Bkz. Harita-15) Piri Reis'in bölgedeki faaliyetlerinden hedeflenen ulusal çıkarın şu şekilde olduğu değerlendirilmektedir; Rumlar, İsrail'le derin bir işbirliği halinde, Kıbrıs'ın güneyinde Kıbrıslı Türkler'in de mevcut haklarını hiçe sayarak, adeta adanın tek siyasi otoritesiymiş gibi davranmaktadır. Dolayısıyla Türkiye, Güney Kıbrıs'ın tek başına bütün Kıbrıs adına anlaşma yapma yetkisi olmadığını belirterek, bölgede Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin yaptığı kıta sahanlığı sınırlandırması anlaşmalarını tanımamaktadır.

Piri Reis'in Bölgeye Varması Sonrası Yaşanan Siyasi Gelişmeler

KKTC Cumhurbaşkanı Dr. Derviş Eroğlu, BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon ile 24 Eylül 2011'de gerçekleştirdiği görüşmede tüm çalışmaların eş zamanlı olarak kapsamlı çözüme kadar askıya alınması, BM aracılığıyla kurulacak üçlü bir komiteyle hidrokarbon faaliyetleri için iki tarafın yazılı rızalarının alınması, elde edilecek gelirin kapsamlı çözümdeki finansman ihtiyacı için kullanılması durumunda, hiçbir biçimde silahlanma veya benzeri faaliyetler için kullanılmaması şeklinde öneriler sunmuştur. GKRY, 26 Eylül 2011'de yaptığı açıklamada söz konusu önerileri "kabul edilemez" bulunduğunu beyan etmiştir; ancak daha öncesinde ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un "*Güney Kıbrıs'ın Akdeniz'de petrol ve doğal gaz aramaya hakkının olduğu*" şeklindeki açıklaması ile GKRY tarafını destekler pozisyonda olan ABD, KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu'nun anılan önerileri sonrasında Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Victoria Nuland'ın "*Biz daha önce de BM önderliğinde ve arabuluculuğunda barışçıl bir çözüm görmek istediğimizi birçok kez söyledik. Biz adanın kaynaklarının halklar arasında paylaşılmasını görmek istiyoruz. BM önderliğindeki gelir paylaşımı arabuluculuğu teklifini ilgiyle karşılıyoruz*" şeklindeki açıklaması ile ilk kez Türk tarafının tezlerine yakın bir pozisyon

almıştır. Bununla birlikte, KKTC'nin aslında daha en baştan itibaren; MEB ilanları, ihale süreçleri, gelirlerin paylaşılması gibi temel konularda karar mekanizmalarında da yer almasının konunun özünü teşkil ettiği düşünülmektedir. Zira Kıbrıslı Türkler, Rumların 'astı' değil, en azından 'eşiti'dir. Bu arada, GKRY'nin Afrodite isimli 12 nolu parsel ile ilave olarak bölgedeki 4-5 parsel için de sondaj izni verme çalışmaları başlattığı, yeni sondaj izinlerini Rus Gazprom, Fransız Total ve Gaz De France, İngiliz Shell'e vermek istediği, yeni ihaleler için Amerikan Chevron ve Norveçli Statoil'in de ilgilendiği basın-yayın organlarında yer almıştır. Noble Energy şirketinin 28 Aralık 2011'de GKRY'nin sözde MEB'inde yürüttüğü doğal gaz sondaj çalışması ile ilgili yaptığı açıklamada;

- 12 nolu parselin doğal gaz rezervinin⁸ % 25-75 ihtimal aralığında 5 ila 8 trilyon feet küp arasında olduğu,
- 12 nolu parselin yaklaşık 40 mil karelik bir alanı kapladığı ve son gelişmeler paralelinde ilave sondaja ihtiyaç duyulacağı belirtilmiştir.

GKRY lideri Hristofyas'ın ise, son keşfe ve gelişmeler kapsamında;

- Anılan rezervin değerinin 60 milyar Amerikan Doları olduğu,
- Bölgede sondaj faaliyetlerinin devam edeceğini ve Türkiye'nin uluslararası hukuka saygılı olması gerektiği,
- Kıbrıs sorunda anlaşmaya varılması halinde, doğalgazdan Kıbrıslı Türklerin de yararlanacağını beyan ettiği basında yer almıştır. Bu süreçte, 23 Kasım 2011'de Türkiye ile Shell şirketi arasında önümüzdeki dönemde Akdeniz açıklarında (Antalya, Mersin, İskenderun körfezleri) Türkiye'nin kıta sahanlığı içerisinde petrol ve doğalgaz araması yapılması konusunda bir anlaşma imzalanmıştır.

Sonuç Yerine

Türkiye ile KKTC arasındaki MEB sınırlandırması nihayete ermiştir. Bu fevkalade zamanlı ve olumlu gelişmeye paralel olarak, önümüzdeki dönemde öncelikle KKTC'nin aleyhine muhtemel gelişmelerin önlenmesi maksadıyla neler yapılabilir?

Önümüzdeki Dönemde Ne Yapılabilir?

Tepkisel değil proaktif davranılmalı; topyekün, tüm devlet ve sivil toplumla birlikte, ahenkle, aktif bir dış politika uygulanmalı, çekinilmemeli, çünkü Türkiye ve KKTC sonuna kadar bu meselede haklıdır. Hak da haklı olduğu için çekinmeden aranmalıdır. Bu bağlamda, KKTC ivedilikle bir adet gelişmiş, sağlam, modern bir bilimsel araştırma gemisi satın almalıdır. KKTC, bu gemiyle Kıbrıs'ı çevreleyen sularda ve özellikle güneyde yoğun bilimsel araştırma faaliyetleri icra etmelidir. KKTC, denizi olabildiğince fazla kullanmalı, balıkçılık filosunu destekleyip, bu bölgede orkinos başta, açık deniz balık avcılığını teşvik etmelidir. KKTC Doğu Akdeniz'deki konumu ve gelişmelere bağlı olarak,

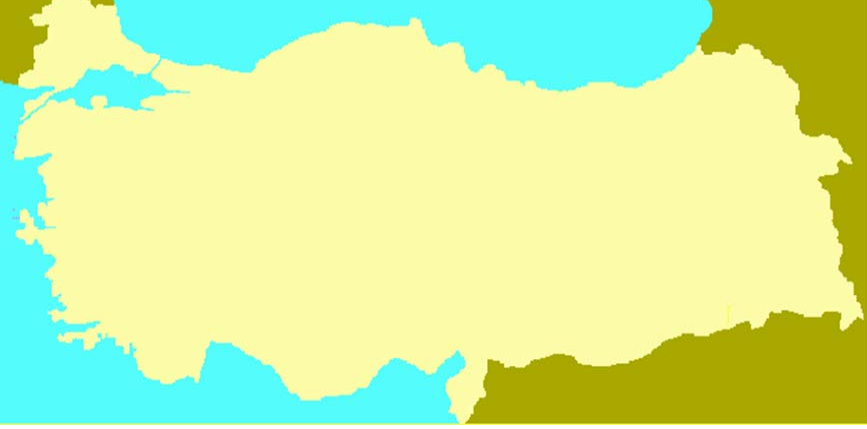
zorluklarla dolu farklı bir süreci yaşamanın eşliğinde bulunmaktadır. Buna bağlı olarak, başta petrol yasası olmak üzere yasal çerçevedeki düzenlemeleri yaşama geçirmek ve petrol faaliyetlerinin yönetim ve denetimini sağlayacak kurum ve mekanizmaların tesisi için hazırlıklarını, mümkün olan en kısa süre içinde tamamlaması önem taşımaktadır.

Önümüzdeki Dönemde Ne Olabilir?

Kıbrıs, Yunanistan için, her zaman emperyalist ve yayılmacı politikasının bir hedefi; Türkiye için, tarih boyunca bir ulusal güvenlik ve savunma meselesi olmuştur. Bu nedenle unutulmamalıdır ki, stratejide yapılan hatayı taktikle düzeltmek mümkün değildir. Daha önemlisi, GKRY'nin tek başına adayı temsil etme hakkı bulunmamaktadır; ancak GKRY'nin tek başına adanın kaynaklarını kullanmasına izin verilirse, şu bölgede varlığı tahmin edilen hidrokarbon kaynaklarına tek başına GKRY tasarruf ederse, Kıbrıs görüşmelerinde taleplerini arttıracak uzlaşmaz bir tutum içerisine girmesi kaçınılmazdır. Keza Hristofyas'ın seçilmesinden sonra görüşmeler için diplomatik hareketlilik sürerken, her ne kadar 'sanal petrol krizi' ötelenmiş gibi görünse de, bu koz Rum yönetiminin elinde her an harekete geçirilebilecek şekilde hazır tutulmaktadır. Bütün dünya devletleri ya da bütün Akdeniz devletleri Türkiye ve KKTC'ye hak veriyor değildirler. Hukuken bizim haksız olduğumuzu düşünenler bile, eğer Kıbrıs'ta çözüm istiyorlarsa, GKRY'nin bu kaynakları tek başına kullanmasına müsaade etmemeleri gerekmektedir. GKRY Avrupa Birliği'ne bütün Kıbrıs'ı temsil edecek şekilde tek başına üye olarak kabul edilmiş; bu durumun ise, Kıbrıs uyuşmazlığının çözümüne kesinlikle olumlu bir katkı getirmediği artık aşikâr olmuştur. Bu durum ayrıca, GKRY'nin karakterini, uzlaşmazlık dozunu iyice artırmış, onu daha da uzlaşmaz bir pozisyona sokmuştur. Sonuç olarak, Türkiye ve KKTC, kendileri açısından buradaki haklarının sahibi olduğunu tüm uluslararası topluma göstermektedir. Kıbrıs uyuşmazlığının Akdeniz'e yayılmış olduğu bu bölgede çözüm isteyenlerin, Türkiye ve KKTC'ye hak versinler ya da vermesinler, GKRY'nin tek başına bu deniz alanlarına ve doğal servete tasarruf etmesine kesinlikle müsamaha göstermemesi ve müsaade etmemesi gerekmektedir. Bununla birlikte, bir yandan da, AB ve ABD'nin bu hidrokarbon kaynaklarını kendi kontrollerine almak istediği, bu nedenle Annan Planı'nın kabul edilmesi için uğraş verildiği göz önüne alınacak olursa AB ve ABD'nin Kıbrıs adasının tümünü AB içine almak suretiyle, Doğu Akdeniz'deki petrol ve gaz rezervlerimizin tümünü derhal kontrol altına almaya çalıştıkları, bunu yaparken de hem Türkiye'yi bu rezervlerin uzağında tutabilmek, hem de başlatmış oldukları çalışmalara uluslararası hukuk kılıfı uydurma çabası içerisinde oldukları da unutulmamalıdır. Bu nedenle, Türkiye ve KKTC'nin ABD, AB, RF gibi etkili uluslararası aktörlerin bölgeye yönelik politikalarını lehimize çevirebilmek için, ortaklaşa bir şekilde esnek ama tutarlı yeni siyasi ve ekonomik hal tarzları üretmelidir.

Ekler

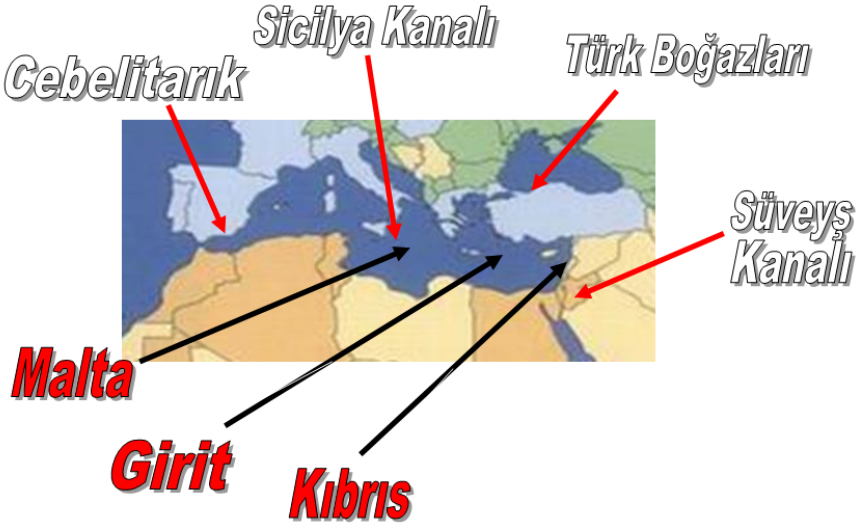
Harita-1

Harita-2

Harita-3

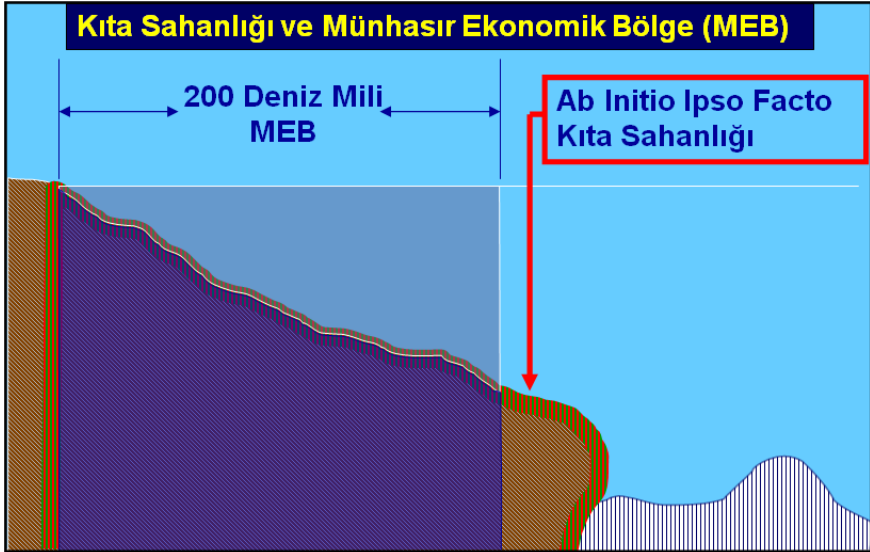
Harita-4

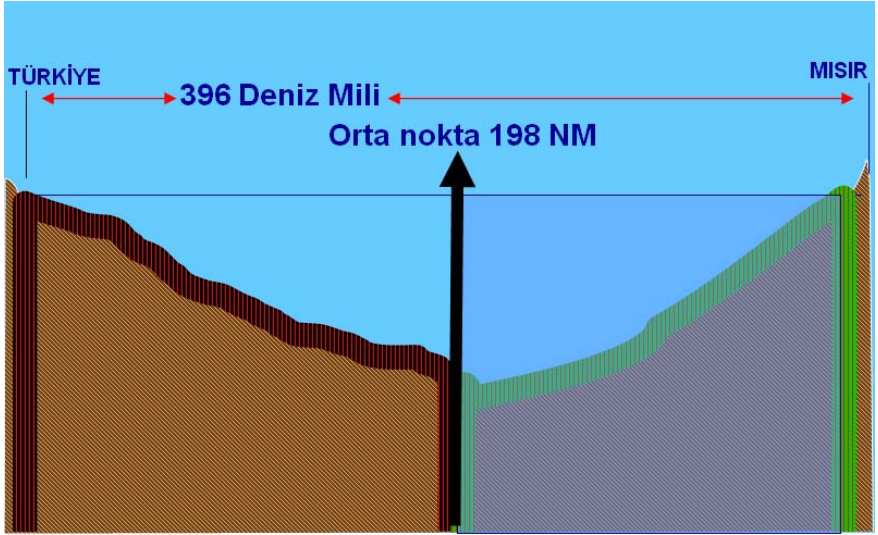
Harita-5

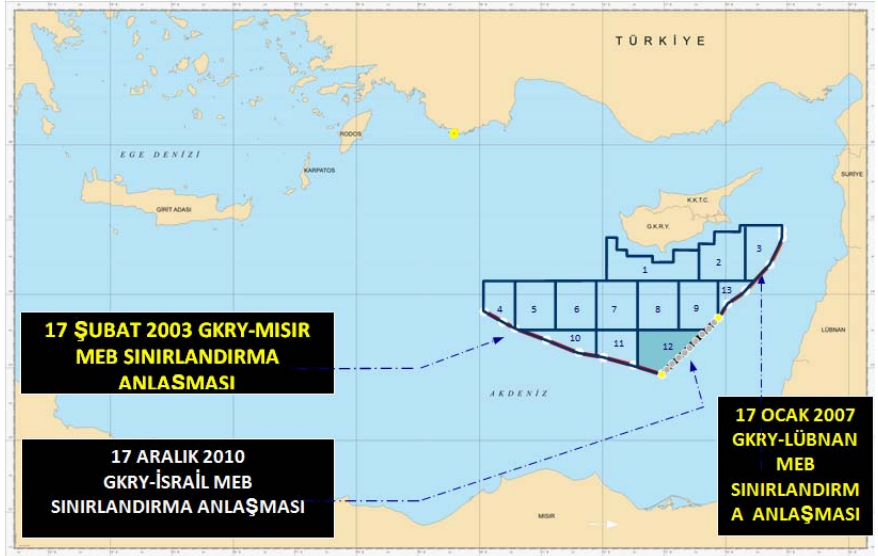
Harita-6

Harita-7

Harita-8

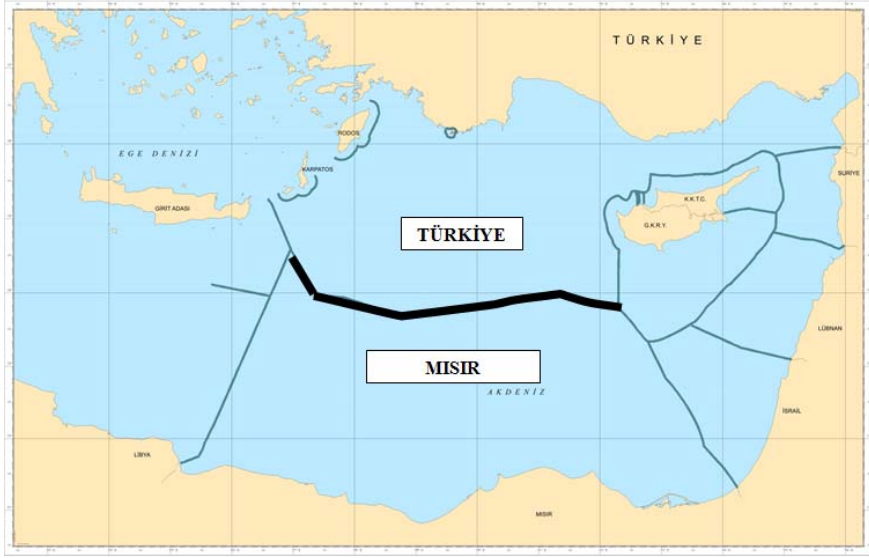
Harita-11

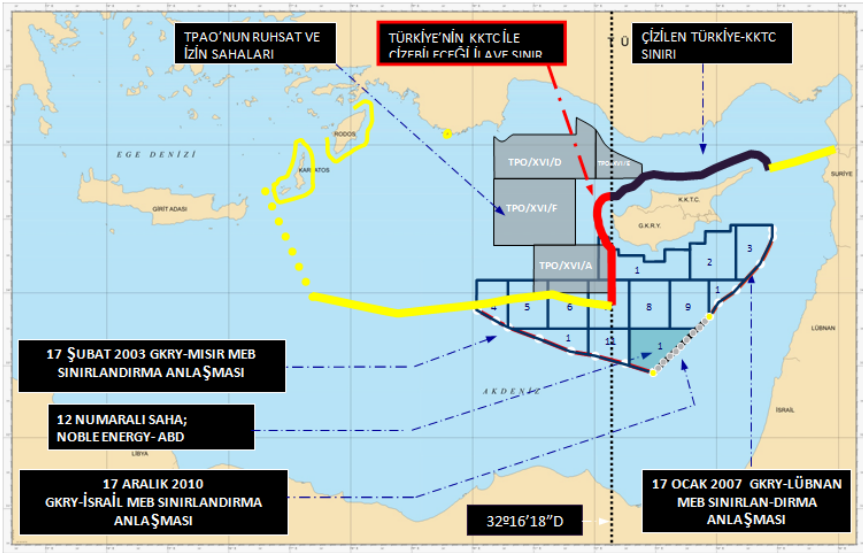
Harita-12

Harita-13

Harita-14

Harita-15

Notlar

¹ ABD kaynaklı bir petrol arama şirketinin 1960-1974 yılları arasında Geçitkale Havaalanı'nın güneyinde bir kuyusunun, Gazi Mağusa doğusundaki açık denizde de bir petrol kulesinin bulunduğu biliniyor. 1974 Barış Harekâtı sırasında karadaki kuyu beton ile kapatılmış. Denizdeki kule ise sökülerek götürülmüş. Yani, adada petrolün var olduğu uzun yıllar önce biliniyordu.

² Bu alanda, 2006 ve 2009 yılları arasında PGS Geophysical AS tarafından 2D ve 3D sismik operasyon yapılmıştır.

³ Koordinatlar ve BM tescili için bkz. Law of the Sea Bulletin, Vol. 52, p. 45.

⁴ BM Nezdinde Türkiye'nin Daimi Temsilciliğinin 2 Mart 2004 tarihli, 2004/Turkuno DT/4739 sayılı Notası.

⁵ Rum Kesimi'nin önemli bir amacı, Kıbrıs sorunu karadan denize de taşıyarak, fiili durum yaratmaktır. Bugüne kadar Doğu Akdeniz'deki kaynakların Kıbrıs sorunu çözülmeden kullanılmaması yönünde bir teamül gelişmişti. Türk tarafı da Kıbrıs sorunu hallolunduktan sonra bu kaynakların Ada'nın her iki kesimince hakkaniyete uygun olarak

kullanılması yönünde tavır ortaya koymuştu. Zira bugünkü durumda Rum Kesimi'nin elde edeceği ekonomik zenginlik Türk tarafına hiçbir fayda sağlamayacak, bu durum da Adadaki Türklerin haklarının gasp edilmesi anlamına gelecektir. Üstelik çıkarılan kaynakların nasıl paylaşılacağı konusunda da derin muammalar vardır çünkü ortaya devlet yapılanmasına ve temsiliyete ilişkin bir sorun bulunuyor. Rum Kesimi'nin son hamlesi kendi içinde yeterince kompleks olan Kıbrıs sorununu denize de taşıyarak süreci iyice içinden çıkılmaz hale getirmiştir. AB başta olmak üzere uluslararası kuruluşların ve ABD gibi etkin küresel aktörlerin bilincinde olması gereken de bu durumdur. Yani Kıbrıs sorunu karadan denize taşınırsa çözümü çok daha zor olabilir ve güç kullanımı riski açık biçimde artar. Rum Kesimi, son adımıyla bilinçli bir şekilde kriz tırmandırma stratejisi izlemiş, İsrail-Türkiye ilişkilerinin gerilmesini de mükemmel bir fırsat penceresi olarak değerlendirmiştir. Diğer taraftan belirtmek gerekir ki Rumların bu kadar hızlı bir şekilde bu işe girişebilmelerinin arkasında İsrail'in politik ve lojistik desteği bulunmaktadır. Zira İsrail'in politik taahhütleri olmadan bir enerji şirketinin bu kadar netameli bir alana yatırım yapmasını beklemek mümkün değildir. Ayrıca gereken siyasi ve lojistik destek olmadan Rum Kesimi'nin de bu girişimde bulunmasını beklememek gerekir. Detaylı bilgi için bkz. Mustafa Kutlay, "Güney Kıbrıs'ın Petrol Arama Hamlesi: Kıbrıs Sorununu Denize Taşıma Stratejisi", Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 12 Şubat 2012. (<http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=2327>)

⁶ 1 Deniz Mili = 1852 metre.

⁷ KKTC tarafından TPAO'ya verilen arama izninin süresiz olduğu, aramalar sırasında petrol veya gaz bulunması halinde, kaynakları çıkarmak amacıyla Türkiye ile yeni bir anlaşma imzalanacağı bildirilmiştir.

⁸ Şirketin 15 Kasım 2011'de konuya ilişkin yaptığı basın açıklamasında; 12 nolu parselin doğal gaz rezervinin (başlangıçta 10 trilyon feet küp tahmin edilmiştir) 3 ila 9 trilyon feet küp arasında, jeolojik başarı oranının ise % 60 civarında olduğu, doğal gaz rezervinin altında 3.7 milyar varil civarında petrol yatağının tespit edildiği belirtilmiştir.

Kaynakça

Kitaplar

Başeren, S.H., Ege Sorunları, Ankara, 2006.

Başeren, S.H. (2010) **Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı**, TÜDAV Yayınları No: 31, İstanbul.

Charney, I. J. ve Alexander, M. L., International Maritime Boundaries, Vol II, 1991.

Gounaris, M., "The Particularity of the Aegean Sea and the New Regulations of the International Law of the Sea", in Mediterranean Sea and the Aegean.

International Boundary Cases: The Continental Shelf, Vol. II, Grotius Publications Limited, Cambridge, 1992.

Kaya, Ş., Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz Sorunları, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.

Kepecioğlu, H., Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 2008.

Pazarıcı, H., (1999) **Uluslararası Hukuk Dersleri**, Kitap II, Bl. 6, Ankara.

Pazarıcı, H., (2009) **Uluslararası Hukuk**, Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, Turhan Kitapevi: Ankara.

- Scovazzi, T., “Maritime Limits and Boundaries in the Aegean: Some Maps with Legal Commentaries” in Aegean Issues: Problems-Legal and Political Matrix.
- 1982 III üncü Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin metni için bkz. United Nations Convention on the Law of the Sea, A/CONF.62/122 of 7 October 1982, in Third UNCLOS, vol. XVII, s. 151.; ILM, Vol 21, 1982, s. 1261; Türkçe tercüme metni için bkz. Özman A. (Çev.) Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, Ankara, 1984.
- Kıta Sahaneliği Sözleşmesi (UNTS, vol. 499, 1964, s. 311)

Makaleler, Gazeteler, Dergiler ve Haritalar

- Kutlay, Mustafa, “Güney Kıbrıs’ın Petrol Arama Hamlesi: Kıbrıs Sorununu Denize Taşıma Stratejisi”, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 12 Şubat 2012.
<http://www.eurocean.orgcontents.php?id=392> adresinde yayımlanan ve AB’ne ait MEB sınırlarını gösteren harita.
- Law of the Sea Bulletin, Vol. 52, p. 45.
- Alithia Gazetesi, 26 Şubat 2007.
- Alithia Gazetesi, 1 Mart 2007.
- “Suriye ve GKRY Petrol Araştırma Projesinde Anlaştı”, Kathimerini Gazetesi, 7 Ağustos 2001.
- Fileleftheros Gazetesi, 11 Mayıs 2006.
- Politis Gazetesi, 17 Mayıs 2006.
- REUTERS Haber Ajansından alıntı yapan Türk Ajans Kıbrıs, 15 Şubat 2007.
- Politis Gazetesi, 27 Ocak 2007.
- BM Nezdinde Türkiye’nin Daimi Temsilciliğinin 2 Mart 2004 tarihli, 2004/Turkuno DT/4739 sayılı Notası.
- Fileleftheros, Alithia, Mahi, Politis, Simerini ve Haravgi Gazeteleri, 6 Mayıs 2007.
- Başeren, Sertaç Hami, Cumhuriyet Strateji Dergisi, Sayı: 164, 20 Ağustos 2007.
- Cumhuriyet Gazetesi, 7 Mayıs 2007.
- Türk Ajans Kıbrıs, 4 Mayıs 2007.
- Fileleftheros Gazetesi, 17 Ağustos 2007.
- Türk Dışişleri Bakanlığı’nın 31 Ocak 2007 tarih ve 2007/DHGY/43788 sayılı Notası. (Alıntı yapan Başeren, Sertaç Hami, Cumhuriyet Strateji Dergisi, Sayı: 150, 14 Mayıs 2007)
- Başeren, S. H., “Doğu Akdeniz’de Son Gelişmeler ve Türkiye’nin Bölgedeki Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölgesinin (MEB) Sınırları”, Silahlı Kuvvetle Dergisi, Temmuz 2007, Sayı: 393.
- 9 Ağustos 2007 Tarihli Resmi Gazete.
- 6 Ekim 2007 Tarihli Resmi Gazete.

Web Siteleri

- <http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=2327> (21 Aralık 2011 günü ziyaret edilmiştir.)
- http://mfa.gov.tr/MFA_tr/BasinEnformasyon/SoruCevap/2007/Agustos/SC32_9Agustos2007.htm
- (16 Kasım 2011 günü ziyaret edilmiştir.)

The Cyprus Question and Its Influence on EU's External Relations After 2008

Przemyslaw OSIEWICZ*

Introduction

Undoubtedly, the Cyprus question has remained one of the most comprehensive as well as difficult internal problems of the European Union since May 2004, namely since the formal accession of the Republic of Cyprus to the EU. It appears that the 2004 enlargement have resulted neither in any comprehensive solution nor in any significant progress in bilateral talks between political leaders of both Cypriot communities. Nevertheless, both sides try to settle the dispute under the auspices of the United Nations and with a political support of the EU. One can observe that the Cyprus dispute determines EU's relations with other international actors such as states, for example, Turkey and international organizations, for example, the United Nations (UN), the North Atlantic Treaty Organization (NATO) or the Organization of Islamic Conference (OIC).

The main aim of this paper is to analyze links and interdependences between the Cyprus question, which can be described as one of the internal problems that the EU is facing at the moment, and EU's external relations. As regards the given timeframe, the period between 2008-2012 has been selected in order to examine the latest round of bilateral talks. Although the round was launched in 2008, so far it has not resulted in any political breakthrough on the island. Yet the Cyprus question remains one of the most important political and economic issues which to some extent determines EU's foreign policy. As regards that, EU institutions and officials do their best in order to support the current round of talks, however, their influence is limited due to the Republic of Cyprus' membership as well as the United Nations' role in the whole peace process. On the contrary, one can assume that the Cyprus question has influence on EU's internal and external relations.

The question is whether we can observe any positive or negative influence of the Cyprus problem during the 2008-2012 talks on EU's external actions or EU's relations with any state or international organization. Future EU membership for Turkey is probably one of the best examples. The Cyprus question blocks EU-Turkey talks and may make it more difficult for the EU to operate in the Middle East where Turkey plays a very important role nowadays. The other example concerns EU-NATO cooperation. While the Republic of Cyprus is trying to hamper EU-Turkey accession negotiations, Turkey, as one of the most powerful NATO members, blocks cooperation between this organization and Greek Cypriot authorities. Last but not least, Greek Cypriots could count on support of

* Dr., Adam Mickiewicz University in Poznan, Poland

the Russian Federation in case the EU tried to impose any unfavorable solution on them.

As regards the chosen research method, the paper is based on an analysis of various legal documents issued by EU's institutions, leaderships of both Cypriot communities as well as other third parties interested in the Cyprus problem, for example, Turkish authorities. They include official reports, statements as well as opinions of key officials, institutions and think-tanks.

The Bilateral Talks 2008-2012: A Brief Overview

According to Turkish Cypriots, the Cyprus question dates back to 1963. Contrary to this perspective, Greek Cypriots claim that the conflict began in 1974¹. This distinction is very important as on this basis we can specify the moment when direct intercommunal talks began. However, there is no doubt that the 1974 events changed the situation on the island and both sides as well as international community became more involved in the whole process. In 1975 Kurt Waldheim, the then United Nations Secretary General, initiated his mission of good offices. Since then the UN has become the most important external actor except for Turkey. Successive UN Secretary Generals did their best to work up the best mutually acceptable solution, however, the Annan Plan seems to be the best solution to the Cyprus question that has ever been presented to the public. Yet it had one decisive disadvantage. The fifth and final version of the Annan Plan was hammered out by the Secretary General and reflected his point of view rather than suggestions and recommendations of both Greek Cypriot and Turkish Cypriot leaderships. Therefore it was very unlikely that this particular proposal would constitute a basis for a comprehensive settlement of the Cyprus question. Ultimately, although most of Turkish Cypriots accepted the provisions of the plan in the referendum of 24 April 2004, most of Greek Cypriots gave resounding 'no' to the UN proposal².

The period from April 2004 until July 2006 passed without any direct contacts between the leaders. It was 8 July 2006 when Tassos Papadopoulos and Mehmet Ali Talat met in the presence of Under-Secretary-General for Political Affairs Ibrahim Gambari and signed 'A Set of Principles' which is also often referred to as 'the July 8 Agreement'. The document included "an agreement to begin discussing issues that affect the day-to day life of the people and concurrently those that concern substantive issues, both of which will contribute to a comprehensive settlement"³. Yet this document did not change anything as both sides adopted contradictory positions with regard to future talks. Moreover, it was not a secret that Tassos Papadopoulos was unwilling to renew any talks on the basis of the Annan Plan. At the same time the Turkish Cypriot leadership refused to make any further concessions to Greek Cypriots, because its support for the Annan Plan in 2004 had not resulted in any breakthrough or change of the EU's attitude towards North Cyprus.

A major breakthrough took place in February 2008 when Demetris Christofias was elected the President of the Republic of Cyprus. As he had been in direct contact with President of the Turkish Republic of Northern Cyprus Mehmet Ali Talat before the elections and their relations had been good, he offered to meet his Turkish Cypriot counterpart in order to discuss future prospects of the peace process. His initiative combined with good will of Mehmet Ali Talat had resulted in a series of direct meetings which ultimately led to a new round of negotiations. The talks were officially initiated on 3 September 2008, "with the leaders working towards agreement on the establishment of a bi-zonal, bi-communal federation in which the communities would enjoy political equality"⁴. Once again the United Nations, or to be more precise – its Secretary General Ban Ki-moon, offered his good offices mission.

The new round of talks could be divided into two phases, namely Talat–Christofias (2008-2010) and Eroğlu-Christofias (after April 2010). Although both leaders attended dozens of direct meetings and members of working groups and technical committees put a tremendous effort in order to reach a mutually favorable solution, so far the direct negotiations have not resulted in any comprehensive plan for a settlement of the Cyprus question⁵. Comparing with the previous round, one can observe that the European Union is not as active as it was, for example, in Spring 2004. Then both the EU and the UN tried to bring the Cyprus question to an end. Yet this time it is the UN which tries to encourage both sides in their attempt to settle the dispute. What is the reason for it? There is no clear answer. It may be belief that status quo is acceptable and mutually beneficial to both Cypriot communities. Besides, EU officials may think that the unsettled Cyprus dispute poses no threat to EU's external interests and constitutes only an internal problem which will solve itself sooner or later.

Nevertheless, it should be emphasized that the Cyprus question does not constitute only an internal problem for the EU. On the contrary, I claim that the unsettled Cypriot dispute seriously limits or even negatively affects the EU's external relations. In practice the dispute has already blocked EU – Turkey accession negotiations. A few EU member states seem to be even satisfied with such situation as they will be able to use the Cyprus question as a good excuse to block a membership for Turkey even if Recep Tayyip Erdoğan's government does his best to fulfill all criteria. However, the situation may become even more complicated in the nearest future and there are at least a few reasons for it. It is not only about EU-Turkey relations. Undoubtedly, there is much more at stake.

The Cyprus Question and Its Influence on EU – Turkey Accession Negotiations

The influence on EU – Turkey relations is the most essential consequence of the Cyprus question as far as foreign policy of the European Union is concerned. In December 2006 the EU decided to block opening of eight negotiation chapters

due to the unsettled Cyprus dispute. This way European leaders intended to exert pressure on Turkey and force its government to recognize the Republic of Cyprus. Since then the EU – Turkey accession talks have become deadlocked. According to Mirela Bogdani, “the Cyprus issue has become both a cause and a symptom of the ups and downs in the EU – Turkey relationship. Turkish policy towards Cyprus, which is depicted by some as ‘illegal occupation’ of EU territory, has been considered (at least officially) as the major obstacle in the membership negotiations. (...) Due to freezes linked to Cyprus, Turkey is unable to start negotiations on at least half of the 35 candidacy chapters”⁶. Although the Commission still negotiates with the Turkish government, this process is so slow that even the biggest enthusiasts of the Turkish membership do not dare to predict when Turkey will join the EU. On the contrary, the question is if Turkey ever joins the EU. An if it would be to the benefit of other European states.

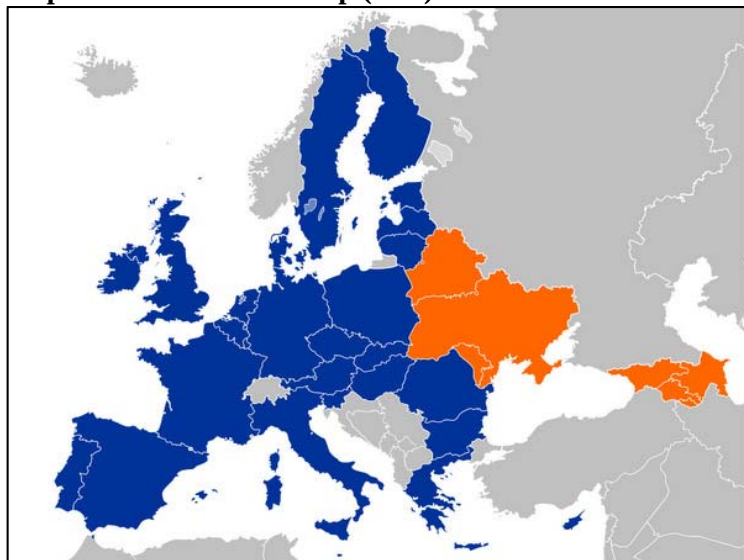
There are many books and scientific articles dedicated to pros and cons related to the Turkish membership in the European Union⁷. One of such advantages is crucial as far as the scope of this article is concerned. Undoubtedly, Turkish accession to the EU would extend the EU’s sphere of influence in the Middle East and in Central Asia. It may appear decisive in the era of globalization and protect Europe from being marginalized in global politics in the future. Again, the unsettled Cyprus dispute will result in no EU membership for Turkey and consequently limit the EU’s power to act in the Middle East in the future. Without Turkey the EU will lose its influence in the Middle East, the Caucasus as well as direct access to deposits of fossil fuels. Thanks to Ahmet Davutoğlu’s concept of foreign policy – *stratejik derinlik* (strategic depth), Turkey has already become one of the key players in the region.

The Cyprus question may also indirectly hinder further enlargements in the Western Balkans. As long as the Cyprus issue remains unsettled, it will be hard to imagine the Republic of Cyprus’ yes to the accession of Kosovo or Albania. The Republic of Cyprus has not recognized Kosovo yet. What is more, Greek Cypriot officials often declare that they do not intend to do that in order to avoid the same scenario in case of the Turkish Cypriot state. In 2008 Minister of Foreign Affairs Erato Kozakou-Marcoullis stated that “Cyprus will never recognize a unilateral declaration of independence outside the U.N. framework, and in particular by side-stepping the role of the Security Council”⁸. President Demetris Christofias also summed up that “the one thing that Kosovo and Cyprus have in common, as far as the situation in these regions is concerned, is that in both cases, the basic principles of international law and legality, as well as UN decisions, are constantly being violated”⁹.

The Cyprus Question and Its Indirect Influence on the European Neighborhood Policy (ENP) and the Eastern Partnership (EaP)

There is another important aspect connected with the EU membership for Turkey. Thanks to the Turkish accession, the European Union would get direct access to states in the Caucasus which are included within the so-called Eastern Partnership (EaP)¹⁰. These are Georgia, Armenia and Azerbaijan. The EaP enriches the European Neighborhood Policy (ENP)¹¹. According to the European Union's official stance, "successive EU enlargements have brought these countries closer to the EU and their security, stability and prosperity increasingly impact on the EU's. The potential these countries offer for diversifying the EU's energy supplies is one example"¹². Of course EaP has already become functional in the Caucasus even without Turkey in the EU, however, such scenario would be much more advantageous. If the EU shared borders with Georgia and Armenia, it would get direct territorial access to the Caucasus. In the future it may appear crucial in order to counterbalance the Russian influence in this region. Moreover, Ukraine has been also included in the EaP strategy. One can imagine that with the Turkish membership in the EU it would be easier to accept Ukraine as a member state. And Ukrainian authorities would be more prone to search for such perspective. It should be emphasized that, for example, the Polish government links these two cases. As regards that, Poland has already declared that it is ready to accept Turkey as a new member and that it fully supports Turks, but on condition that Turkey and Ukraine join the EU simultaneously¹³. As a result, the EU's geopolitical position in the Black Sea region as well as in the Caucasus would be consolidated in a significant way. At the same time the EU would limit the Russian sphere of influence and domination in this part of the world. If the EU intended to secure transit of fossil fuels from the Middle East, Central Asia and the Caucasus, it would have to confront the Russian Federation in the Black Sea region. Obviously, it will be impossible without Turkey in the EU. And Turkey will not join the EU without prior settlement of the Cyprus question. This way the small island and its political problems may seriously delimit the EU's capability in Eurasia.

Map 1. Eastern Partnership (EaP) countries and the EU

Source: *European Dialogue*, <http://eurodialogue.org/Eastern-Partnership-Map> (7.09.2012).

NATO-EU Relations: The Cyprus Question As An Obstacle

In the past the NATO tried to solve the Cyprus question what was possible during the Cold War as both Greece and Turkey belonged to the organization. Yet the situation changed after the Cold War. While the Republic of Cyprus is trying to hamper EU-Turkey accession negotiations, Turkey, as one of the most powerful NATO members, blocks cooperation between this organization and Greek Cypriot authorities. The Republic of Cyprus analyzes pros and cons of its membership in the Partnership for Peace program (PfP). Yet even if it decided to join the program and cooperate with the Alliance, its accession would be blocked by Turkey. "From Ankara's point of view, no EU-NATO progress can take place until the 'Greek Cypriots' budge on the reconciliation of the island or until they lift their objection to Turkey's European Defence Agency (EDA) membership"¹⁴.

According to Zenonas Tziarras, "Cyprus has as a permanent political goal the demilitarisation of the island. Its goal is to oppose the Turkish occupation and military while it suggests that Greek-Cypriots have no aggressive or military intentions against the Turkish-Cypriots in an effort to promote reconciliation. Yet this question poses a serious challenge to any cooperation with NATO as Turkey, a member country, will surely seek to block any NATO - Cyprus PfP deal"¹⁵.

Tziarras is only one of many scholars who draw our attention to the Cyprus question and its influence on EU-NATO relations. In the opinion of Trine Flockhart, “despite the clear need, and despite pledges from political leaders and high-ranking officials to support a more constructive relationship, relations between NATO and the EU remain hamstrung by the unresolved issues regarding the status of Cyprus”¹⁶. The question is why. According to Flockhart, “the standard explanation for the impasse is that Greek Cyprus (representing the whole island and a full member of the EU since 2004) blocks Turkish participation in the European defence institutions, such as the European Defence Agency (EDA), and that Turkey responds by obstructing the use of NATO facilities by Cyprus, its participation in Partnership for Peace (PfP) and the signing of security agreements to release classified material to Cyprus. The result is that high-level meetings cannot take place unless all 27 EU members participate”¹⁷.

Obstacles within EU-NATO cooperation on security issues may also pose threat to soldiers and civilians who take part in missions. Ömer Taşpınar claims that “even more worrying for both sides is the lack of any security arrangements that would, for example, allow NATO forces to rescue EU police trainers in Afghanistan if they came under attack. Once again, the reason for the deadlock is Cyprus”¹⁸.

The Cyprus Problem and EU-Russia Relations

The Cyprus issue may also impact relations between the European Union and the Russian Federation. It is not a secret that Russia tends to support Greek Cypriots and there are many reasons for that, for example, economic and religious. In case the EU tried to impose any unfavorable solution on Greek Cypriots, Moscow might try to exert pressure on Brussels. It was very symbolic that in the face of financial problems in 2012 the Republic of Cyprus tried to seek financial assistance from Russia. Undoubtedly, Russian companies have already invested a lot in the southern part of the island and therefore they are very interested in political as well as economic condition of the Republic of Cyprus.

If the Russian Federation intended to play down the role of the European Union in the Eastern Mediterranean, it could do that easily. EU membership for Turkey will not be a positive development from the Russian point of view, so Moscow may do whatever it takes to block the Turkish accession. If Turkey managed to join the EU, Russia would have to deal with it in a wider European context. Turkey would gain more international prestige and that's the reason why it could become more reluctant to accept the Russian point of view as far as the situation in the region is concerned. Any geopolitical changes close to the Russian sphere of influence especially close to the Caucasus are observed in Russia with a deep distrust and concern. Besides, Turkey as an EU member plus

a still probable candidacy of Ukraine would change the reality in the Black Sea basin.

Obviously Russia cannot block the Turkish membership directly, so it will do its best to act indirectly. Again the Cyprus question seems to be the best measure to achieve that and to turn some EU member states against other members. Moscow may try to convince some countries that the Turkish accession should not take place without any prior solution to the Cyprus problem. What is more, all members have to accept a new member state. One veto is enough to block such enlargement and one can easily imagine the Republic of Cyprus saying 'no' to the Turkish accession. As a result, Greek Cypriots might have to face a European boycott. If that was the case, the Republic of Cyprus would be forced to look for political support, for example, in Moscow. As a result, the Cyprus question might lead to tensions between the Russian Federation and the European Union.

Conclusions

Undoubtedly, the Cyprus question does not constitute only an internal challenge for the European Union. It also has an external dimension which has either direct or indirect influence on the EU especially as far as its foreign policy is concerned. The unsettled Cyprus question may not only hamper EU – Turkey relations, but can also have negative influence on the EU's external relations in the Middle East, Eastern Europe as well as with the Russian Federation. As it was proved, the Cyprus issue have negative influence on EU – NATO relations, Turkey-EU accession negotiations, the cooperation within the framework of the Eastern Partnership, further EU enlargement especially in the Western Balkans and, last but not least, on the EU's relations with the Russian Federation.

EU officials should focus more on available options and encourage both Greek Cypriots and Turkish Cypriots to cooperate and settle the dispute. Yet it may be very hard, because of the ROC's accession to the EU in May 2004. As Kivanç Ulusoy concluded in one of his recent articles, "the EU catalysts in the Cyprus issue appeared rather problematic, as the EU lost its neutral third party position. The EU was not able to provide enough incentives even for some pro-European coalition of forces in Turkey to defend a solution on the basis of the Annan Plan. The strong objections of some EU member states against Turkey's accession made them unable to defend the necessary concessions that should be made during the negotiation process"¹⁹. Nevertheless, although the EU is still seen in Turkey as an ally of Greek Cypriots, its representatives should do their best to prove that they are impartial.

Otherwise the EU may lose its position not only in Turkey or in the TRNC, but also in the region. As long as Turkey is not a member state, the EU cannot replace the United Nations and mediate in the dispute. It fully depends on outside initiatives in a case which is related to its internal problem. Therefore the

best option would be to grant Turkey a full membership first and then try to settle the Cyprus dispute. Yet it is very unlikely as both issues are closely linked and EU member states oppose Turkish accession before the final settlement of the Cyprus question.

All in all, the Cyprus question does not constitute only an internal challenge for the EU, but also affects its external relations. In the nearest future it may also seriously limit the EU's capability as a global actor. Although one should not exaggerate the significance of the Cyprus question to the European Union, EU officials should do their best to solve the problem as soon as possible, because this potentially minor dispute can have very serious political as well as economic consequences.

Notes

¹ Recent publications on the Cyprus issue include, among others, the following books: M.S. Michael, *Resolving the Cyprus Conflict: Negotiating History* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011); *Cyprus: A Conflict at the Crossroads*, ed. T. Diez, N. Tocci (Manchester: Manchester University Press, 2009); *Reunifying Cyprus: The Annan Plan and Beyond*, ed. A. Varnava, H. Faustmann (London: I.B. Tauris, 2009); W. Mallinson, *Cyprus: Diplomatic History and the Clash of Theory in International Relations* (London: I.B. Tauris, 2010); *The Cyprus Conflict: Looking Ahead*, ed. A. Sözen (Famagusta: Eastern Mediterranean University Printing House, 2008); A. Sepos, *The Europeanization of Cyprus: Polity, Policies and Politics* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008); H.A. Richter, *A Concise History of Modern Cyprus 1878-2009* (Ruhpolding: Verlag Franz Philipp Rutzen, 2010); D. Isachenko, *The Making of Informal States: Statebuilding in Northern Cyprus and Transnistria* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012).

² More on the Annan Plan and the referenda see: C. Pericleous, *The Cyprus Referendum: A Divided Island and the Challenge of the Annan Plan* (New York: I.B. Tauris, 2009); J. Ker-Lindsay, *EU Accession and UN Peacemaking in Cyprus* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005); C. Dodd, *Disaccord on Cyprus: the UN Plan and After* (Huntingdon: The Eothen Press, 2004); G. Clerdies, *Negotiating For Cyprus 1993-2003* (Ruhpolding: Verlag Franz Philipp Rutzen, 2008); T. Poitier, *A Functional Cyprus Settlement: the Constitutional Dimension* (Mainz and Ruhpolding: Verlag Franz Philipp Rutzen, 2007); R.R. Denктаş, *Cyprus: Unity and Difference* (Istanbul: Istanbul Kultur University, 2009); R.R. Denктаş, *The Cyprus Problem: What It Is – How Can It Be Solved?* (Nicosia: Cyrep, 2004).

³ C. Migdalovitz, *Cyprus: Status of U.N. Negotiations and Related Issues*, Congressional Research Service Report for Congress of 20 July 2007, Order Code RL33497, 12.

⁴ *United Nations Good Offices Mission: About the Talks*, [http://www.uncyprustalks.org/nqcontent.cfm?a_id=2467&tt=graphic&lang=11\(2.09.2012\)](http://www.uncyprustalks.org/nqcontent.cfm?a_id=2467&tt=graphic&lang=11(2.09.2012)).

⁵ More on the ongoing round of negotiations see: M. Ercan, "Zypern Konflikt und sein Einfluss auf den Beitritt der Türkei zur EU", *"ZKU Journal of Social Sciences"* 2010, Vol. 6, No. 12, 275-287; G. Kyris, "The European Union and the Cyprus Problem: A Story of Limited Impetus", *Eastern Journal of European Studies* 1 (2012): 87-99; G. C. Georgiou, "Cyprus: Economic Consequences of the Christofias-Talat/Eroglu Plan", *Southeast*

European and Black Sea Studies 4 (2010): 411-424; *In Search of A Comprehensive Settlement in Cyprus* (Nicosia: Rüstem Kitabevi, 2010).

⁶ M. Bogdani, *Turkey and the Dilemma of EU Accession: When Religion Meets Politics* (London: I.B. Tauris 2011), 32-33.

⁷ See: S. Laçiner, M. Özcan, İ. Bal, *European Union With Turkey: The Possible Impact of Turkey's Membership on the European Union* (Ankara: International Strategic Research Organization, 2005); *European Union and Turkey: Reflections on the Prospects for Membership*, ed. N. Neuwahl, H. Kabaalioğlu (Istanbul: TOBB, TUNAECS, Marmara University 2006); *The EU and Turkey: A Glittering Prize or a Millstone?*, ed. Michael Lake (London: The Federal Trust, 2005); M.N. Baydar, *Avrupa Birliği – Türkiye & Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti* (Istanbul: Beta Basım, 2004); *Turkey and the EU Enlargement: Processes of Incorporation*, ed. R.T. Griffiths, D. Özdemir (Istanbul: Istanbul Bilgi University Press, 2004).

⁸ J. Christou, *Cyprus will never recognise Kosovo*, *Cyprus Mail* of 9 April 2008.

⁹ *Cyprus doesn't recognize Kosovo independence*, http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2008&mm=03&dd=26&nav_id=48811 (4.09.2012).

¹⁰ A latest version of annual report on the Eastern Partnership see: *Joint Staff Working Document Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2011. Regional Report: Eastern Partnership*, Brussels, 15 May 2012, SWD (2012) 112 final.

¹¹ The European Neighborhood Policy (ENP) “was developed in 2004, with the objective of avoiding the emergence of new dividing lines between the enlarged EU and our neighbors and instead strengthening the prosperity, stability and security of all. This ENP framework is proposed to the 16 of EU's closest neighbors – Algeria, Armenia, Azerbaijan, Belarus, Egypt, Georgia, Israel, Jordan, Lebanon, Libya, Moldova, Morocco, Occupied Palestinian Territory, Syria, Tunisia and Ukraine”. See: *European Neighbourhood Policy*, http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm (7.09.2012).

¹² *Eastern Partnership*, http://eeas.europa.eu/eastern/index_en.htm (5.09.2012).

¹³ More about the Polish reasons for supporting EU membership for Turkey see: W. Forsysinski, P. Osiewicz, “Should Poland Support EU Membership for Turkey? Convergent and Divergent Interests”, in: *Rediscovering Europe: Political Challenges in the 21st Century EU*, ed. J. Janczak (Poznan: Adam Mickiewicz University, 2007).

¹⁴ *'Intense' discussion on EU-Nato relations at Lisbon summit*, <http://euobserver.com/defence/31314> (7.09.2012).

¹⁵ Z. Tziarras, *Should Cyprus Flirt With NATO?*, <http://www.global-politics.co.uk/blog/2011/04/26/cyprus-nato/> (6.09.2012).

¹⁶ T. Flockhart, *NATO and EU: Towards a Constructive Relationship?*, http://www.notre-europe.eu/fileadmin/IMG/pdf/TGAE2011_7b_Flockhart_1 (6.09.2012).

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ö. Taşpınar, *Cyprus and the NATO-EU divide*, “Today's Zaman” of 29 November 2010.

¹⁹ K. Ulusoy, “The Europeanization of Turkey and Its Impact on the Cyprus Problem”, *Journal of Southern Europe and the Balkans* 3 (2008): 328.

Tarih Bildirileri

Papers on History

Osmanlı Döneminde Kıbrıs'taki İsyanların Sosyal ve Ekonomik Yönleri

Ulus IRKAD*

Kıbrıs, 1571 yılında, Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmesinin ardından aktarılan Türk Müslüman nüfus sonucu, Rum ve diğer Hristiyan ve Müslümanların birlikte yaşadığı Osmanlı Vilayetleri'nden biri oldu. Kıbrıs'a yerleştirilen Müslüman nüfus Ada'da yaşayan ve büyük çoğunluğunu Rumca konuşan Ortodoksların oluşturduğu Hristiyanlarla geleneksel Osmanlı toplumu düzenine uygun bir yaşam sürdürüyordu. Burada önemle üzerinde durulması gereken nokta şu ki; Ada'ya yerleştirilen Müslüman-Türklerle yerleşik durumda olan Ortodoks Rumlar arasında bir sorunun olmadığıdır. Çünkü adaya yerleştirilen Türkler Ortodoks-Yunanlılar'ın mal varlıklarına değil, feodal aristokrat Fransız ve Venedikliler'den arda kalan mülke sahip olmuşlardı. Bu toprağa bağlı tarım toplumunda aidiyet duygusu, din kökenliydi ve Müslüman nüfusun, yine dinden kaynaklanan vergi imtiyazlarına karşın, iki toplum arasında 'refah farkı' diye bir şey söz konusu değildi. Her iki toplum da, Osmanlıların tarım sistemi içinde yer alıyordu ve aralarında maddi bir farklılık yoktu. Karma veya komşu köylerde yaşayan köylüler aynı toplumsal koşulları paylaşıyorlardı. Venedik döneminde Katoliklerin ağır baskısı altında susturulan ve bu yüzden Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından fethedilmesini memnurlukla karşılayan otosefal Ortodoks Kilisesi yeniden hayat bulurken, Başpiskopos "Millet Başı" olarak tanınmış ve vergi toplama da dahil, çeşitli imtiyazlara kavuşmuştu. Kısa sürede Ada yönetiminin bir parçası haline gelen Kilise, topladığı vergilerden yüzde 12 pay alıyor ve giderek önemli bir güç haline geliyordu. Buna karşılık, ağır maddi koşullar altında yaşayan köylüler, zaman zaman birlikte başkaldırıyorlardı ve hem Osmanlı yönetimine, hem de onun bir parçası olan Kilise'ye karşı isyan ediyorlardı. Bu isyanlar, bazen Müslüman bazen de Hristiyan önderlerin öncülüğünde yapılıyordu. 1665, 1764, 1765, 1804 ve 1833'de yapılan isyanlar, en önemli olanlardandı. Hatta, ilginç bir örnek oluşturan 1804 isyanı, Müslümanların öncülüğünde başlamış ve Kilise'nin aktif katılımıyla bastırılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunda 15. ve 16. yüzyıl ortalarında tımar sisteminin çözülmesinden sonra, güçlü yerel unsurların –Doğu Avrupadakine benzer biçimde- büyük topraklar edinerek ve bağımlı köylülük üzerindeki sömürüyü ağırlaştırarak, Avrupa pazarları için tarımsal meta üretimine yöneldikleri öne sürülmektedir (Stoianovich–1953, aktaran Ulus Irkad, 1986, 6-7). Osmanlı toplumunun geri kalmışlığa yönelmesi 1550 yıllarında başlar. Kanuni Süleyman'ın (1520-1566) son dönemidir bu. Avrupa'nın geçirmekte olduğu

* Milli Eğitim Bakanlığı, Lefkoşa

değişim dıştan gelen darbeler sonucunda Osmanlıların bünyesinde tehlikeli tohumlar yeşermeye yüz tutmuştur (Cem, 1975, 138).

Toplumsal varlığının yeniden üretimini çeşitli sosyal bağımlılık ilişkileri içinde sürdüren bir köylülük kesiminin, vergi-rant karışımı biçimlerde ödediği tarımsal artıktan yararlanma hakkının merkezci bir askeri siyasal üste karşı belli görevleri yerine getirmek koşuluyla asker bürokratlardan oluşan bir kesime bırakılması, bir hayli yaygın evrensel bir olgudur. Tımar da bu olgulardan biridir Pronoia ve ikta gibi... (Tezel, sf. 46)

Ayrı artık toplama yapılarına sahip ve siyasal yapı içindeki konumları da farklı olan hasları bir kenara bırakırsak, tımar sahipleri, köylülerin arazi üstündeki kullanma-yararlanma etkinliklerini tarımın artık yaratma gücünün azalmasını önlemek için denetliyor, üreticilerin ödemekle yükümlü oldukları vergileri topluyordu. Pre-kapitalist bir köylülük kesiminde vergi ve rant aslında içiçe olduğu için, tımar olgusunda da köylünün yaptığı ödeme bir vergi-rant karışımı niteliğinde idi. Tımarlılar kendilerine bırakılan vergi gelirinin büyüklüğüne göre, kendi askeri yükümlülüklerini yerine getiriyor, tımarları büyükçeysel olarak ayrıca bir ya da birkaç atlı asker (sipahi) donatıyor ve besliyordu.

15., 16. yüzyıllarda Osmanlı tarımda giderek daha çok emtia üretimine koyulmakta, yer yer köylüler mülksüzleştirilmekteydi. Haslarını, yerleşik yapıları da zorlayarak piyasaya yönelik üretim için kullanan vezirler şaşırtıcı servet biriktirmeleri yapabilmişlerdi. Örneğin Kıbrıs alınmadan on sene önce ölen sadrazam Rüstem Paşa ihraç ürünleri üretimi ve bunların ticaretiyle ilişkiliydi. Eceliyle öldüğünde karısı ve Kanuni'nin kızı olan Mihrimah Sultan'a kalan mirasında, imparatorluğun çeşitli yörelerine dağılmış 1000 kadar çiftlik bulunmuştur (İrkad, 1986, 6-7).

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gayri müslim, tüccar ve sarraf çevreleri 16. yüzyılda büyük bir önem kazanmaya başladı. Padişah, Saray mensupları ve kıdemli devlet görevlilerinin kendilerine ait hasları giderek daha çok iltizama vermesi bunda büyük bir rol oynadı. Birçok eyalette toplam vergi alanlarının yarıdan fazlasını oluşturan padişah ve ümera, haslarında vergi toplama işinin mültezimlere devri 1530'lardan sonra iyice hızlandı. Büyük hasları olan mültezimlerin hazineye önemli peşin ödemeler yapmak zorunda olması, para sermayesinin Osmanlı İmparatorluğundaki sosyo-ekonomik güç dengesinde önemli bir yer elde etmesini kolaylaştırdı.

Pek tabi ki sadece imparatorluk ve Kıbrıs'taki sorunlar isyanları getirmede. Dıştaki ekonomik gelişmeler de bu isyanlarda bayağı rol oynadı...Anadoludan getirilen göçmenler iki yıl süre ile vergiden muaf tutulmuştu ama çok geçmeden hem hristiyan reaya, hem de müslüman Türk nüfus üzerindeki vergi yükü artırıldı. Halkta huzursuzluk başladı (An, 1996, 7).

Osmanlı Döneminde ilk ayaklanma 1578 yılında Yeniçerilerden gelir (An, 1996, 7). 1680 yılında Boyacıoğlu,Çil Osman'a karşı olan İsyan, Dizdar Halil Ağa İsyanı,1799'da Yeniçeri İsyanı, 1804 İsyanı olur. 1804 İsyanı'nın mali

etkileri uzun yıllar hissedilir çünkü bu ayaklanmanın bastırılması için yapılan harcamalar Kıbrıs halkına ödettirilmiştir (An, 1996, 35). 1808 Olayı, 1821 isyanı gibi ayaklanmalar olmuştur. Esasında 1821 yılındaki isyan Elen Milliyetçiliğinin etkisi ile olurken 1833 yılındaki Gavur İmam İsyanı tamamıyla sosyal ve ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Aynı yıl Karpaz'da KaleYRO Thesusus isyanı da Elen Milliyetçiliğinin etkisindedir ki bu tip ayaklanmalara Kıbrıslı Türkler katılmamıştır. Aksine bu isyan Gavur İmam'ın sosyal ve ekonomik ağırlıklı isyanını ikilinci plana da itmiştir.

Vergi Sisteminin Getirdiği Sosyal Patlamalar ve Bozulan Üretim

16. yüzyılda Avrupa'daki enflasyona paralel olarak Osmanlı İmparatorluğunda meydana gelen fiyat artışları mali kriz ve olağanüstü vergilerin yarattığı baskılar. Osmanlı para sistemindeki hızlı çöküş ve kargaşalık nüfus artışı gibi diğer önemli etkenlerle birleşince Osmanlı İmparatorluğunda toplumsal yapıları altüst eden çalkantılar ortaya çıktı. 1599-1610 dönemindeki yoğun isyanlar bu çalkantıların bir zirvesi sayılabilir. Merkezi hükümet bu isyanlara karşı önceleri insafsız bir bastırma politikası uyguladı. Merkezden gönderilen güçler eyaletlerde ve Anadolu'da yüzbinlerce isyancıyı öldürdü. Köyler yağmalandı. Ancak Osmanlı hükümetinin daha sonra adeta isyanlara dayanan bir politikaya kaydığı da söylenebilir. Kıdemli devlet görevlilerinin biriktirdiği servetlerin müsaderesi 17. yüzyıl içinde düzenli bir vergi toplama yöntemi gibi kullanılmaya başlandı. Gönderildiği eyalette insafsız talanla büyük servetler biriktiren paşavaliler de isyan ediyor, umutsuz bir direnme içinde kendini kurtarmaya çalışıyordu (Bk. Cumhuriyet Dönemi'nin İktisadi Tarihi 1923-1950). Bu bilgiler ışığında Kıbrıs Tarihinde de benzer olgular yaşanmıştır diyebiliriz. Mehmet Boyacıoğlu Olayı bunlardan biridir. 1670 yılında vergi toplama işini ellerine geçiren Lefkoşa ağaları az zamanda zengin oldular ve Mehmet Boyacıoğlu adlı şahsın idareyi almasına sebep oldular. Mehmet Boyacıoğlu daha sonra vergileri toplayıp kendi payını ayırıyor, kalanını da Bab-ı Ali'ye gönderiyordu. Fakat daha sonra asi ilan edilip devlet güçleri tarafından idam edildi (İmamzade, 29 Şubat 1984). Siyasal değişim döneminde yetkileri arttırılan eyalet paşalarının merkezi yönetime kafa tutması, onyedinci yüzyıl siyasal yaşamının temel özelliklerinden biri haline gelmişti (Kunt, 2009, 22).

1785 yılı içerisinde Bab-ı Ali açık veren hazinesini karşılayabilmek için bütün vilayetlerinde iltizam usulünü uygulamaya başladığında Kıbrıs hemen etki alanına girmişti. Muhassıl olarak ortaya çıkan idareciler, ihale usulü adayı icar edenler, icarlarını karşılamak, kendi karlarını da çıkarmak için halktan vergi toplarlardı. 1785 yılında iltizam usulü ile elde edilen vergi miktarı birçok kaynaklara göre 1,562.500 kuruş veya 312,500 sequem idi (İmamzade, 10 Mart 1984). “Merkezi idarecilerin üretim bölgelerini denetlemedeki yetersizliği ve sosyo-iktisadi gücün eşitsiz dağılımı düzenlemelerin her yerde ve her kesim için eşit ölçüde uygulanamamasına sebep oluyordu”(Ağır, 2010, sf.101).

Kıbrıs'ın bir ada olmasından dolayı ekonomik kaynaklarının kısıtlı olması, su kaynaklarının yetersiz olması, bunun yanında doğal afetler bazı mevsimlerde halkları zor duruma düşürmüş, bunun yanında mültezimlik görevi yapan Osmanlı Vali ve Paşalarının ağır ve baskıyla getirdikleri vergiler, kilisenin ağır ekonomik baskıları, Kıbrıs'ın iki halkına hayatı zindan etmekteydi. Mustafa Gökçeoğlu'nun (1988) buna getirdiği açıklamalar düşündürücüdür sanırım:

“Özcesi vatandaş, devlet yönetiminin baskısı, ekonomik düzenin konumu ve dinsel etkilerin arasına sıkışmış kalmıştır. Bunun doğal sonucu olarak da suça itilmiştir. Başka bir deyişle suç işlemek alışkanlık ve zorunluluk olmuştur. Yığılmalarla orantılı olarak yaşam koşulları bozulmuştur. Sonuçta oradaki yaşam beleş bile olsa çekilmez duruma gelmiştir ve “evham-ı zundana” dönüşmüştür.

“Küçük çiftçilerin belini büken kuraklıkların yanında aşar denen (decimes) vergi dizgesinin en olumsuz koşullarda bile çalıştırılmasıdır. Gerçi bu vergi dizgesi Avrupa devletlerinin sömürgelerinde de uygulanmaktadır. Ama Kıbrıs gibi yazları kurak, bunun yanında kimi yıllar kışları da kurak geçen bölgeler için çok önemlidir.”

Yer yer konulan vergilere karşı gerek Rumların gerekse Türklerin veya her ikisinin birden isyanları görülmüştür. Örneğin Çil Osman adlı muhassılın linç edilmesinde büyük olaylar yaşanmıştır. Sözü edilen Muhassıl bir senelik görevi sırasında koyduğu ağır vergilerle halkı oldukça kızdırmış ve ölümüyle neticelenen birçok olaya sebep olmuştur. 1833 yılında Baf'taki Gavur İmam İsyanı ile Limassol'daki Parmaksız Zabit İsyanı Rum ve Türklerin ezilen kesimlerinin Osmanlı düzenine karşı Kıbrıs'ta tepkileri olarak tarihe geçmiştir (İrkad, 1986).

Osmanlı döneminde Kıbrıs çok bakımsız bir görünüm içerisindedir. Ekonomik bozukluk bilhassa son dönemlerde yabancıların bile dikkatini çekmektedir. Şehir ve kasabalar terkedilmişlik havası vermektedir (Haşmet M. Gürkan'dan aktaran İrkad, 1986).

19. yüzyıl ortalarında ağır vergilerden dolayı üretim ağır darbe yemiştir. Osmanlı ağır bir şekilde vergi sistemini devam ettirmektedir. Tarıma elverişli toprakların ancak onda biri ekilmektedir.

“Tarıma elverişli toprakların ancak onda birinin ekilmesine rağmen 19. yüzyıl ortalarında Kıbrıs ada dışına ihraç edilebilecek miktarlarda ürünler çıkarıyordu. Bunlar tahıl, şarap, yağlı tohumları, harup, pamuk, boya kökü, ipek... gibi geleneksel ürünlerdi. Lusignan ve Venedik dönemlerinde geniş çapta yapılan şeker kamışı üretimi Türk döneminde terkedilmişti. Terkedilmeyen ve tarımı ya da üretimi sürdüren diğer ürünlerimize anlayışsız ve katı bir vergi düzeni yüzünden üretimin artmayıp düştüğünü yabancı kaynaklar yazıyor.” (Haşmet Gürkan'dan aktaran İrkad, 1986).

Yine çok düşüncesiz bir şekilde üretilen şaraplara konan ağır vergiler bu şarap üretimlerini de darbelemiştir.

Larnaka'da Osmanlı İmparatorluğu'nun Kapitülasyonlar sonucu yabancı kapitalist ülkelere tanıdığı haklar sonucu pamuk fabrikaları bulunmaktadır. Yine kapitülasyonların oluşturduğu gayrı-müslim tabanın Osmanlı topraklarında oluşturduğu, İngiltere'deki sermaye birikimine ve İngiliz merkantilizminin gelişmesine önemli katkılarda bulunan levantenlere ait Levant Company birçok ihraç ve ithalat girişimleri yapmakta, Orta Doğu ülkelerini ve Kıbrıs'ı sömürmektedir.

Tütüne okka başına 6 kuruş vergi konmuştur. Dolayısı ile tütün üretimi de düşmüştür. Harup ürünü de ilk zamanlar aynı akıbetle karşılaşmıştı. Haşmet Gürkan "19. Yüzyıl ortalarından alıntı yaptığı "Yeni Düzen'deki" yazısı şöyledir: "Takriben 1820'ye kadar harup ürünü sadece hükümete veya daha doğrusu adayı Bab-ı Ali'den kiralayan valiye satılabilirdi. Paşaların ürüne ödediği düşük fiyat ve bu arada yapılan kötü muameleler bu ağacı yetiştirmek isteğini kırdığı gibi köylüyü birçok yerde onları sökmeye bile sevketmişti." Kuraklık dolayısı ile yıl kötü gitti mi çiftçi ayaklarını kaybediyor ve tefecilerin eline düşüyordu. Borcunu ödemediği zaman ise tarlasını tefecilere bırakıyordu. Vergisini ödemek için bile tefeciden borçlanıyordu (İrkad, 1986).

"Eğer köylü on kile hububat getirse ve bunu tefeci dokuz diye kabul ederse bundan memnun kalacaktır. Aynı şekilde ürünün çarşı fiyatı on kuruşsa ve buna karşı tefeci bunu dokuz buçuk hesaplamışsa köylü aşırı derecede minettar kalacaktır. Aynı şekilde ürünün çarşı fiyatı on kuruşsa ve buna karşı tefeci bunu dokuz buçuk kuruş hesaplamışsa köylü aşırı derecede minettar kalacaktır. Ürünün hesaplanmasındaki bu kesmelerle aldığı avansın yıllık faizi yüzde kırkı aşmaktadır. Ama bu çok dürüst bir işlemi farzettirir. Ne yazık ki böylesine bir işlem alışılmıştan çok bir istisnadır." (Haşmet Muzaffer Gürkan'dan aktaran İrkad, 1986)

Eldeki kanıtlar, varolan üretim ilişkileri çerçevesinde artığa el koyduklarına işaret etmektedir. Söz konusu artığa el koyma biçimleri arasında en önemlileri ise şunlardır: İltizam sistemi çerçevesinde merkezi devletin 19. yüzyılın ikinci çeyreğine kadar, bazı istisnalar dışında toprakta özel mülkiyete izin vermemesine karşın, toprağın fiili mülkiyetine dayanarak doğrudan üreticilerden rant toplamak ve tefecilik, böylece küçük köylü üretimi Kıbrıs tarımının temelini oluşturmaya devam etmiştir.

"Osmanlı toprak düzeni mülk, haraç ve miri diye üçe ayrılmaktaydı. Zamanla devletin yapısındaki düzen bozuldukça özel mülkiyetler de ortaya çıktı. 1857 yılında çıkarılan yasayla topraklar beş grupta toplandı. Bunlar sırasıyla memluke (ki bunlarda özel mülkiyet vardır), miriyye (bunlar devletin olmasına karşın kullanma hakkı halkındır), mevkufe (dinsel ve insancıl amaçlı topraklar), metruke (kamu yararına ayrılan topraklardır)" (Gökçeoğlu'ndan aktaran İrkad, 1986).

18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı'nın gelişigüzel vergi toplamasıyla sosyal düzende ve büyük bozukluklara yol açmıştır. Ticaret yerli zengin Elen tüccarlarda, devlet mekanizması da Türk memurlarının elindeydi (Mustafa Gökçeoğlu, 1988, 50).

“Alt tabakayı oluşturanları üç grupta toplayabiliriz:

a) Hiç toprağı olmayanlar: Bunlara hezmetkar da denmektedir (Benzerleri aynı yıllarda Anadolu'da da görülmüştür (b.k. Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi, U. I). Yıllığı bir Kıbrıs lirası, iki takım elbise ve bir çift çizmeye kiralanırlardı. Bunun için de Lefkoşa'da Ermu Caddesi yakınındaki Köprübaşı denen yerde ağaları beklerlerdi. Sonraları Cemaat Meclisi yanında.

b) Irgatlar: Verimsiz topraklarda yaşayıp ekinlerin hasad zamanı on beş, yirmi kişilik gruplar halinde Köprübaşına gelirlerdi. Bunları işçi diye tutan ağalar pey olarak oraklarını alırlardı. Onlar da ağanın ardından gelirlerdi. Orak biçme döneminde çoğu kez ovada yatıp kalkarlardı. Sabah zeytin, ekmek, öğleyin de tıpkı akşamda olduğu gibi yemek yerlerdi.

c) Aylakçılar: Bunlar aynı köyden beş-altı kişilik topluluklardır. Çok küçük toprakları vardır. Geçim sıkıntısı içindedirler. Yaşamlarını, ağaların harmana gelen arpa, buğday demetlerini döğenle sürüp savurup eve taşımakla sürdürürlerdi. Aylakçılar yaptıkları bu işler karşılığı ürünün yüzde beşini alırlardı. Bunun yanında harman tellenirken tınaz yapıldığında, savrulduğunda ve ürün eve taşındığında dört kez yemeklendirilirlerdi”.

Osmanlı Düzeninin Kıbrıs'ta her iki halk tarafından beğenilmediğini Haşmet Gürkan'ın “1867'de Kıbrıs” adlı Yeni Düzen'deki yazısında İngiliz Viskonsülü Mr. Sandwith'e ait sunduğu rapor kanıtlamaktadır:

“Hristiyanların yukarıda değinilen örneklerindeki gibi kanun karşısındaki düşük durumlarından kaynaklanan haklı yakınmalarına rağmen müslümanlar da hristiyanlar da kötü yönetimden eşit derecede hoşnutsuzluk getirmektedirler. Bu kötü yönetim ticarî canlılığın hüküm sürdüğü bugünlerde ada kaynaklarının gelişmesini durdurmaktadır. Hükümet Kıbrıs'tan 230,000 liralık bir gelir elde etmekte ve yönetimin masraflarıyla de olsa 30,000 lirayı bulmaktadır. Aradaki 200,000 liralık fazlalıksa dönüp dolaşıp Kostantinopol'daki Hazineye gitmektedir. Ülkenin kalkınması için herhangi bir harcama yapılmamaktadır. Ne yol açılmakta ne de kışın akan derelerin üzerine köprü yapılmaktadır.” (İrkad, 1986).

Ayaklanmalar Tüm Osmanlı İmparatorluğunda Meydana Gelen Sorunlardan Kaynaklanmıştı

Osmanlı'nın Yükselme Dönemi'nde ekonomik yapısını, payı hiçbir zaman tek başına belirleyici olmayan ve Osmanlı ilerleyişinin yavaşlamasıyla azalan, savaş seferlerinden elde edilen ganimetin yanında, devlet aygıtını ayakta tutan imparatorluğun iktisadi etkinliğinin olduğunu öne süren Mantran (2007, 248), bu ekonominin, XVI. yüzyılda geleneksel, niteliklerini koruduğunu yazmaktadır

(Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, 2007). “Önemsiz boyutlarda köylere-en büyüğü genel olarak birkaç düzine haneyi aşmaz-yerleşmiş bulunan Hristiyan ya da Müslüman reaya, ekip biçtiği toprak parçasının (çift) mülkiyetine sahip değildir: Ne satabilir onu, ne rehin verebilir, ne vakıf haline getirebilir ya da mirasta İslami bölüşme kurallarına göre mirasçılara vasiyet edebilir. Gerçekten, ekilebilir toprağın en büyük bölümü-1528’de %87-devlete aittir (miri denir buna)...” (Mantran, 2007, 250).

Sorunun sadece Kıbrıs’a münhasır bir sorun olduğu teşhisini koyarsak pek de gerçekçi olmayız. Bu sorunların yaşanmasındaki esas ana sorun Osmanlı İmparatorluğu’nun kendi içinde ve dinamizminde aramak gerekmektedir. Doğan Avcıoğlu “Türkiye’nin Düzeni” adlı eserinde (Avcıoğlu, 1976, 31) şunları söylüyordu: “Görünüş odur ki, Osmanlı toprak düzeni, özel mülkiyete geçişte aşılmaz bir engel değildir” demekte (Avcıoğlu, 1976, 31) ve “eşkiyayı andıran derebeylerinin, tarımsal gelişmeyi yoketme pahasına, topraklara el koymasını kastetmiyoruz” diye vurgulamaktaydı (sf. 31). Yine XV. yüzyılın ilk yarısında şehirde oturan ve köydeki bir çiftliğin tasarrufunu ele geçirerek tarım yapan bir kişinin, reaya sayılmadığı halde, vergisini verdiğinde faaliyetini yürütebildiğini yazmaktadır. Profesör Akdağ’dan yaptığı alıntıyla Avcıoğlu, Osmanlı arazi kanunlarına göre, reaya, kır bayır ve yerden bir kısım alıp da tarım yaparsa, üç yıl içinde, sipahinin buna karışmadığını, Tımar sahibinin arazisinde dahi, işlenmemiş yerde üç yıl sürekli tarım yaptığı takdirde, bu toprağın, reyanın tasarrufundan alınmadığını yazmaktadır.

“Bütün bunlar, Osmanlı toprak düzeninin getirdiği engellere rağmen, reyanın tasarruf ettiği toprak miktarında ve servetinde farklılaşmalara yol açmıştır. Bir kısım köylü zenginleşmiş, bir kısım köylü de fakirleşmiştir” (Avcıoğlu, 1976, 32).

İmparatorluk içindeki değişikliklerle ortaya çıkan zengin grup, öteki grupları ekonomik açıdan sömürülecek bir alan olarak değerlendirir. Egemen grup dışında kalanların, insan gücünden, emeğinden yararlanılır, ona vergiler konulur. Türk halkı, sömürülen bir grup olmuştur. Bu nedenle, tarihimizde yer alan isyancı halk girişimlerinin veya değişime varmayan halk direnmelerinin gerçekçi bir biçimde kavranabilmesi için, Türk halkının Osmanlı Devleti karşısında bütünlük olduğunu bilmek gerekir (Yetkin, 1984, 5).

Osmanlı Toplumunda “askeri sınıf” kavramı çok geniş tutulmuş ve bu kavram her çeşit maaşlı memur ve hizmetlilerin yanı sıra tüccar, çiftçi, madenci, zanaatkarları da kapsayabilmiştir (Avcıoğlu, 1976, 33). İlk kapitalistler gelirlerini, verimsiz yatırımlara ve lüks tüketime yönlentmemişlerdir (Avcıoğlu, 34). Genel miras toplamının yüzde 40’ını tüccar ve sanayicilere açılan krediler, kredili satışlar ve nakit para mevcudu teşkil ediyordu (Avcıoğlu, 1976, 34).

Mustafa Armağan “Osmanlı-İnsanlığın Son Adası” adlı eserinde (2010, 217), Osmanlı’da “bozulma nedenleri arasında sayılan tımar’dan geçişin, aslında bir tür özelleştirme olduğunu ve Osmanlı sistemine esneklik kazandırarak neredeyse

Avrasya'yı sarsan bir büyük dünya bunalımından sağ salim çıkmasını temin eden reformlardan biri olarak nitelemektedir. Yukarıda ismini verdiğimiz yazar ve araştırmacılara inat Osmanlı Timar sistemine bakan Armağan şunları yazıyor eserinde: "...Osmanlı Devleti, 17.-18. yüzyıllarda bazı devlet görevlerini ve arazilerini açık artırma yoluyla iltizama vermiş ve bu yolla büyük bunalım karşısında mali dengelerini düzeltme imkanını bulmuştur" (Armağan, 2010, 217).

"Zannedildiğinin tersine, timar düzeninin yerini iltizama bırakması, Osmanlı geleneksel düzeninin çöküşüne yol açmamıştır. Hatta Osmanlı devleti ve toplumunu, değişen dünya şartları ve büyük bunalım muvacehesinde tahkim ettiğini bile söylemek mümkündür" diye de Sayın Armağan yazısında iddia etmektedir (Armağan, 2010, sf.217).

Bunalımın Başlıca Nedenleri

1- Maliye Ve Bürokrasinin Yozlaşması

İsmail Cem "Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi" (1978) adlı eserinde Osmanlı ekonomik düzeninin temel niteliklerinin, çağın maddi şartlarının ihtiyaçlarını öncelikle gözetan bir devlet anlayışının, toplumun ihtiyaçlarını öncelikle gözetan bir devlet anlayışının, aynı ihtiyaçlar ışığında yorumlanmış İslam kültürünün ve Türk geleneklerinin ortak bir ürünü şeklinde olduğunu yazmaktadır (53). Cem'e göre 17. yüzyıla kadar geçerliliğini koruyan bu temel nitelikler şöyle özetlenebilir:" 1) Her alanı kapsayan güçlü bir devletçilik uygulaması 2) Tek büyük üretim aracı toprakta devlet mülkiyetinin kaide, özel mülkiyetin istisna olması" (53).

Bu durumda hakim toprak rejimi miridir ve üretimden tutun ulaştırmaya kadar herşey devletin denetiminde yapılmaktadır."Bu devletçi düzende bireysel ekonomik davranışlar son derece sınırlıdır. Toplumun güvenliğini tehlikeye atabilecek başıboş eğilimler dizginlenmiş, kurulu düzen korunmuştur (Cem, 53).

Osmanlı'da bürokrasi 16. yüzyıl ortalarında müthiş bir şekilde artmıştır. Bilhassa Mali bürokrasi daha önce çok küçükken Kanuni'nin son döneminde gelişmeye başlamıştır. Bu arada yine 18. yüzyılda da bir patlama görülmektedir (Akşit, 2008, 28). Osmanlı'da ekonomik dengeler oynayınca sorunlar da arka arkaya ortaya çıkmaya başlar. Yönetici sınıf da bu sorunlara başka başka buhranlar katacaktır. O zamanlar da dünyadaki para sistemleri, ekonomik yapılar birbirlerini etkilemektedir. Bütçenin açık vermesi de sözkonusudur. 1527 yılında Devlet'in harici hazinesinin gerçek gelirleri 277,244.782 akçe ve giderleri 200,126.393 akçedir. Aynı yıl florinin değeri 55 akçedir. 1564 yılında gelirler 183.098.000 akçeye düşer ve bütçe ilk olarak 6,569.000 akçelik bir açık verir. Bundan sonraki yıllar bir düzelme olur ama 1584 devalüasyonu floriyi 60 akçeden 120 akçeye yükseltir. Gelirlerin o günün akçesiyle topu topu 293,400.000 akçeye vardığı 1592 yılında ise, devlet hazinesinin açığı 70,000.000 akçeye çıkar. O dönemde, kamu giderlerinin eksikliğini kapamak üzere ilk kez

dahili hazine den harici hazineye aktarma yapılır. Ama akçe düştükçe düşer, florin 220 akçeye kadar yükselir. 1598'de harici hazine gibi, dahili hazine de sıfırı tüketir. Tek çözüm, akçeler biraz daha geçerlik kazansın diye Saray'ın gümüş takımlarını darphaneye eritmeye göndermektir. Böylece florin 180 akçeye düşer. 120 akçeye düşürmek için 1600 yılında ikinci bir işlem gerçekleşir. Ama bu uzun sürmez, 1611 yılında florin gene 200 akçedir.

Bir yandan hazine den paranın bitmesi, öte yandan vezir-i azamlardan başlayarak büyük devlet memurlarının devleti suistimal ederek zenginleştiklerini görüyoruz.. İktidarın bu mutlak olduğu kadar geçici sahipleri, bürokratik silsilelerin yüksek basamaklarına tırmanmayı sağlayacak anahtarları yani servet biriktirmedeki yöntemleri takip ederler. Kaynağı ellerinde tutarlar. Üstelik bunlar büyük siyasal ve ekonomik girişimlere, uzun sürede siyasal ve ekonomik bakımdan felaketli sonuçlar getirecek bile olsa birçok karşı savaş hareketına, bazı hasımların işine yarayacak barışlara, kendilerine diğerlerinin zararına haklar sunan kapitülasyonlara, vb. yeşil ışık yakmakta pek ustadırlar.

“Bu yüzdendir ki, üç sultana vezir-i azamlık eden ve 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun en göze çarpan kişiliklerden biri olarak Sokollu Mehmet Paşa “Devlet katında mevkilere aday olanların sunduğu sürekli armağanlardan kaynaklanan sınırsız hesapsız bir gelire sahiptir. Gerlach şöyle yazar: “Mehmet Paşa altından ve değerli taşlardan oluşan akıl almayacak bir servete sahiptir. Kim yüksek bir mervkie konmak isterse, ona yüzlerce, binlerce duka altınlık armağanlar sunmak ya da ayağına atlar, oğlanlar taşımak zorundadır” (Yerasimos, 233)

2- Zanaat Alanında Bunalım

Avrupa'yla Osmanlı arasında hammaddeye dayalı karşılıklı bir bağımlılık vardır. Bu ticaret kadar zanaatı da etkileyecektir. Ticaret Batı'ya açılan iskelelere ve buralarla işbirliği içindeki ülke azınlıklarına bağlanınca, zanaatkarlık iki kat etki altında kalır duruma düşer. Ülkedeki zanaat üretimi hem nitelik, hem miktar ve hem de fiyatlar bakımından tutucu bir siyaset izlemeyi sürdüren Devlet'in denetiminde öncekiyle aynı olarak saptanmıştır. Ama paranın değerindeki düşüş bir yana, hammaddeler yüzünden fiyatları bu düzeyde tutmak olanaksız duruma gelmiştir. Avrupalılar büyük miktarlarla pamuk, deri, mum satın alırlar ve bu hammaddeler ülkedeki zanaatkarlar için arandı mı bulunamayan nadir nesneler olup çıkar. Batılı tüccarlar sahip oldukları altın miktarından dolayı fiyatları yükseltebilirlerse de, üretim ve satış fiyatı koşullarıyla bağlı olan Türk zanaatkarları aynı yolu izleyemezler. 1587 yılında Devlet, Ege bölgesi dokumacılarına 150.000 parça dolayında yelken bezi ısmarladığı zaman, zanaatkarlar Avrupalı tüccarların ipliği toptan satın almış olmaları yüzünden bu kadar miktar mal teslim etmelerinin olanaksız olduğu yanıtını verir (Yerasimos, 234).

İsmail Cem “Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi adlı eserinde (1975, 142) zanaatın gerilemesini şöyle değerlendirmektedir:

“Nitekim, Osmanlı Lonca sistemi ve narh uygulaması, nakit servetin sermayeye dönüşme olanağının sınırlı bir çağda, servet biriktirme sürecinin toplumlarda yarattığı bunalımlardan halkın etkilenmemesini sağlamıştır. Aynı servet birikiminin sermayeye dönüşmesini hızlandıran teknikler geliştiğinde ise, loncalar, bu kez sermaye birikiminin, yatırımların ve gelişmenin engelleyicisi durumuna düşmüşlerdir. Girişimi önleyici özellikleri, girişimin somut sonuçlar almaya başladığı bir çağda, Osmanlı ürünlerinin hep aynı kalmasına, kalitesini geliştirmeyip sayısını çoğaltmamasına sebep olmuştur. Tabiatıyla bu ürünler, Avrupa’daki yeni gelişmelerin yarattıkları karşısında aciz kalmış, sürüm şansını kaybetmiştir. Zamanla, esnafın kullandığı hammadde bile, Batı piyasalarına satılmaya başlamış; zanaatler Osmanlılarda gerilemiştir. Bütün bu oluşumun temellerinde, bir dönem yararlı olabilen kurumların değişen koşullarda yetersiz, hatta zararlı olmalarını görmek mümkündür” demektedir.

3- Tımar Kurumunun Gerilemesi

Osmanlı toprak düzeninde daha 16. yüzyıldan başlayarak kendini duyuran ve belki de çok daha önce başlayan ciddi rahatsızlıklar meydana gelmişti. Bazı devlet memurlarıyla bir kısım reayanın zenginleşmesi hukuk kurallarını az etkisiz bırakarak, toprakla özel mülkiyet eğiliminin güçlenmesi, tefecilik vb. gibi çeşitli yollardan bir sermaye birikiminin ortaya çıkması ve bir kısım reayanın da topraklarını terketmek mecburiyetinde kalması, prekapitalist düzeni temellerinden sarsan, ama daha ileri bir toplumsal kuruluşa geçiş olanaklarını bağrında taşıyan bir değişimdir (Avcıoğlu, 37). Ekonomik karışıklık, kent çevresinin dışında, doğrudan doğruya düzenin büyük kurumlarını yani tımar ve kapıkulu kurumlarını etkileyecek biçimde yayılır.

Tımar kurumu bir yandan hem demografik hem de ekonomik evrimin saldırısına uğrar, öte yandan ise merkezi yönetimin tasasızlığına olduğu kadar sömürüsüne de boyun eğmek zorunda kalır.

Akdeniz havzasının geri kalan bölümünde olduğu gibi Anadolu’da da bütün 16. yüzyıl boyunca nüfus artar. Diyarbakır ilinin nüfusu 1528’le 1548 yılı arasında %64 oranında bir artma gösterir. Daha güneyde Şam için bu oran %63’tür. Ve Kanuni Sultan Süleyman’ın tahta çıkışından (1520) yüzyıl sonlarına kadar ülkenin tümünde ortalama %60’lık bir nüfus artışı var sayılır. Bu artış tımar kurumu üzerinde çifte bir etki gösterir. Hem reaya düzeyinde hem de sipahiler düzeyinde çifte bir etki gösterir. 16 yüzyılda ise koşullar ister istemez iyice kötüye gitti ve bunun bir topraksız köylüler yığını doğmasında katkısı oldu.

Ama çift topraklarındaki bölünüp küçülmenin yanı sıra, aynı demografik nedenler yüzünden tımarlarda da bir parçalanıp bölünmeye tanık oluruz. Bu da giderek sipahi sınıfının yoksullaşmasını getirir. Mali sistemin niteliğiyle tamamlanan bir yoksullaşma.

15. yüzyılın ortalarında, florinin 40 akçe ettiği bir dönemde saptanan olağan vergiler, florin 120 akçeye yükseldiğinde de aynı kaldı. Böylece rantının aşağı yukarı %50 kadarını nakdi olarak alan sipahi bir de topraklarının daralması sonucu, gelirinde bir düşmeyle karşı karşıya bulunuyordu. Sipahiye felaket getiren bu durum doğrudan doğruya devletçe toplanan olağanüstü vergiler yüzünden reaya için de öyle sanıldığı gibi elverişli değildi (Yerasimos, 235).

4-Sipahilerin Gerilemesi

Bitmez tükenmez savaşlara sürüklenen Osmanlı İmparatorluğu için sipahiler ordusunun gitgide daha ele avuca sığmaz bir araç durumuna geldiği bir gerçektir. Kabile örgütlenmesinin bir kalıntısı olan kısmen onun tarafından kabul ettirilen bu sistem, Avrupa'nın büyük oluşumlarıyla hep göğüs göğüse gelmeye hazır tutulan bir imparatorluk ordusunun gereklilikleriyle zor bağdaşabiliyordu. Her yıl daha uzağa kayan askeri hareket alanları karşısında, yurdun dört köşesinden gelen güçlerin bir araya toplanması gitgide zorlaşıyordu. Ama, asıl büyük engel, yeni tekniklerle ve hele silahlarla sürekli eğitim yapabilme olanaksızlığından doğuyordu. Ancak kışlada her an silah başına çağrılmaya hazır bir ordu buna olanak sağlayabilirdi. Osmanlıların savaş alanlarındaki ve müstahkem mevki kuşatmalarındaki başarıları, ağır topçuyu büyük ölçüde kullanmalarına bağlı olduğu gibi 16. yüzyıldan başlayarak Avrupa'da da ateşli silahların piyade birlikleri içinde yaygınlaşmış olması dengeyi çok kez Batılılardan yana kaydırıyordu. Osmanlılar bazı yeniçeri birliklerini tüfekle donatarak aynı yolu izledilerse de, sipahiler ve öteki yardımcı güçler için bu mümkün olamamaktaydı. Nitekim, Avusturya üzerine yapılan akınlar sırasında bütün akıncı birlikleri kendilerinden sayıca çok daha az ama tüfeklerle donatılmış Alman güçlerince yok edilince, Osmanlı devlet yetkilileri ilk fırsatta bu işe çözüm bulmaya karar verdiler. Ama yeni teknolojiye ayak uydurmak o kadar da kolay olmadı ve gelen yeni silahları ordunun benimsemesi oldukça zaman alırken çoğu zaman da eğitimsizlikten bu silahlar hasar gördü (Yerasimos, 237).

“Bir sosyal sınıfın anlayış biçimi ve buna ek olarak pratik sorunlar, tımarlı birliklerin modernleşmesini engelledi. Yeniçeriler ilerlemenin ve etkinliğin uç noktasındayken, sipahiler eskiye dönüklüğü bunun karşıtını yaratıyordu. Böylece toprak rantının doğrudan doğruya devlet eliyle kaldırılması, her şeyden önce bu aykırılığın açık seçik kılınmasıydı ve bu maddi kaynakların çok büyük bir bölümü durmadan büyüyen kapıkulları kitlesinin maaşlarını ödemekte kullanılıyordu. 1526-1563 yıllarında maaşlı ordunun tümü 41,479 kişiydi ve bunlar yılda 122,300.000 akçe tutarında maaş alıyordu. 1546 yılında bu sayılar 48,316 kişi ve 126,400.000 akçeye; 1588-1589 yılında 64,425 kişi ve 178,200.000 akçeye; 1595 yılında 81,870 kişi ve 251,000.000 akçeye; 1609 yılında 91,203 kişi ve 310,833.000 akçeye ulaştı. Bu sayılarda, üzerinde durulmaya değer iki konu vardır. Birincisi, paranın devalüasyonunu göz önüne aldığımızda, maaşlar kişi sayısıyla aynı oranda artmıyormuş gibi geliyorsa da

kapıkullarının tımarlara el koyma olayı epey ileri bir düzeye varmış olduğundan alınan ücreti tek bu maaştan ibaret saymamak gerekir. İkincisi, kapıkulu sayısındaki bu şişkinliği yalnızca maaşlı (ulufeli) orduyu pekiştirmek isteğiyle ifade etmek çok yetersiz kalır. Aslında bu, sistemi çözülmeye götürecek olan ve daha ileride sözünü edeceğimiz yabancı öğelerin kapıkulu bünyesine girdiğini gösterir” (Yerasimos, 237).

16. yüzyılın sonuna doğru beliren yeni siyasal ve ekonomik ortamda kapıkullarının sayısının süratle arttığı görülmüyordu. Bu onların ülke çapında da ekonomik çıkarlar sağladığını göstermekteydi. “17. yüzyıla girerken padişah hazinesinin gelirleri arttığı halde, çok sayıda kapıkulun ve paralı asker olan sekbanların ücretlerini ödemek kolay değildi” (Kunt, 2009, 27). Kapıkulu ocaklarının sayıca bu artışlarına koşut olarak, onların devletten istedikleri çıkarlar da artmıştır. Sayılarının artması, ödenen maaş toplamının salt bu nedenle artmasını gerektirdiği gibi, kapıkulları kendilerine fazladan da çıkarlar ister olmaya başlamışlardır. Bunlara ödenen para vergilendirme yolu ile halktan toplanan paradır. Bu nedenle kapıkulları bu yolla da halkın sömürülmesinden paylarına düşeni fazlası ile almışlardır. “Böylece ulufeli askerler çoğaldığı gibi ulufeli adamlar da çoğalınca, devlet hazinesi altından kalkılmaz, sıkıntı içinde karşılık bulmak için miri tekalifi arttırıp mülk ve yerleşmiş insanların imar işleri ile ilerlemeleri ve zenginleşmeleri esasına dayanmayan vergi artışı ise, halka zulüm ve baskıdan başka birşey değildi. Bu da memleketin harab ve ahalinin bitap olmasına sebep oldu”(Yetkin, 1984, 187).

17. yüzyılın başlarından itibaren merkezi devletin vergi gelirlerinin daha fazla bir bölümünü nakit olarak toplayarak merkezde daha büyük ve daimi bir ordu oluşturma çabaları, tımar düzeninin tasfiyesine ve vergilerin giderek iltizam yoluyla toplanmasına yol açtı. Taşrada ayanlar vergi gelirlerinin önemli bir bölümüne el koyarak güçlendiler. Bu dönemde mali merkezileşmenin gerçekleşmediği ama bunun yerine, merkez ve yerel elitler arasında vergi gelirlerinin paylaşımı üzerinden yeni bir ilişkinin kurulduğuna ve bunun imparatorluğu bir arada tuttuğuna inanılmakta, 17. ve 18. yüzyıllarda ayanlar savaş dönemlerinde orduya asker yollayarak merkezi hazine gelirlerine yansımaya katkılar yapmayı sürdürdüler. Bu dönemde devlet iç borçlanma, taşğışlar ve servetlerin müsaderesi gibi yöntemlerle savaşlar için ek finansman sağlamaya çalışıldı. Ancak bu yöntemlerin ekonomi üzerinde çok olumsuz etkileri oldu. Ortaya çıkan bu ademi merkezîyetçi finansman modeli ordunun disiplin, eğitim ve taktik kapasitesini de büyük ölçüde sınırladı (Karaman&Pamuk, 2009, 27-28).

5-Toprağın Gasp edilmesi

Avcıoğlu (1976, 16) Türkiye’nin düzeni adlı kitabında 15. yüzyıllardaki Türk toplumu, Asya Üretim Tarzı taraflılarının ileri sürdükleri gibi gerçekten evrime çok az elverişli ve “Asya’nın binlerce yıllık durgunluğuna mahkum” bir düzene

sahip olunup olunmadığını soruşturmaktadır. Ona göre Osmanlı düzeninin Batı'dakinden pek farklı olduğu söylenemez. Her ikisinde de üretim güçleri, toprağın ufak ölçüde ve ilkel olarak işlenmesi olanağına dayanır. Üretim Pazar içinde olmaktan çok, kişisel ihtiyaçlar için ve köylü ailesinin ekip biçtiği ufak işletmelerde yapılmaktadır. Bu ufak işletmeye Türk çiftçisi tapuyla tasarruf etmekte ve tasarruf hakkı, çocuklarına da geçmektedir. Yani Asya tipinden farklı ve özel mülkiyete hayli yaklaşmış bir tasarruf sözkonusudur. Hatta köylü, bağ, bahçe, değirmen vb.'ye Roma Hukuku'nun mülkiyet anlayışına uygun biçimde sahiptir. Sipahi tarafından verilen tapu ile belli bir çiftliğe tasarruf edebilen ve çeşitli mülk edinebilen köylü, köy topluluğuna karşı oldukça bağımsızlaşmıştır. Asya Üretim Tarzı'nda yalnızca köy topluluğu vardır, birey ancak bu topluluğun mensubu olarak mevcuttur. Türk köyünde ise, kamucu özelliklerin yanı sıra, bireyci özellik hayli gelişmiştir. Ne var ki, üretim güçlerinin ulaştığı düzey, Batı ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de, köylünün tam olarak özgürlüğüne imkan vermektedir. Köylünün toprağa bağlılığı esastır. Toprağa bağlılık, ekonomik baskının dışında, ekonomik olmayan çeşitli zorlama tedbirlerle sağlanmaktadır. Bu bakımdan, Avrupa'nın "serf" ile Türkiye'deki "reaya" arasında fazla bir fark olmasa gerektir. Servaj, Avrupa'da hayli farklılıklar gösteren bir sistemdir. Toprağı işleyen köylünün hakları, kölelik ve hür köylü sınırları arasında büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Servajın temel özelliği toprağa bağlılıktır. S erf gibi reaya da toprağa bağlıdır. Serfin de, reayanın da ürettiği ürünün bir kısmı, "arazi sahibi" tarafından alınmaktadır. Yani sömürüye dayanan sınırlı bir düzen söz konusudur. Ürünün bir kısmına el koyan bu "arazi sahibi"nin Avrupa'da senyör, Türkiye'de devlet ve devletin temsilcileri olması, üretim tarzının bu karakterini değiştirmez. Nitekim "aynı iktisadi temeller, sayısız ve çeşitli ampirik durumlara, tabii çevreye, ırk ilişkilerine, dış tarihi tesirlere vb. bağlı olarak zahiren sonsuz farklılaşma ve değişimler gösterir diye Avcioğlu kitabında bizleri bilgilendirmektedir (16-17).

Yerasimos "Az Gelişmişlik sürecinde Türkiye" adlı eserinde toprağın gaspedilmesini birbirinden farklı iki kategori durumunda belirtir. Biri tımarın biçimini ya da görünümünü korur, öteki ise onu toptan dönüşüme uğratar. Ona göre İkinci kategoriye kendi içinde ayrıca iki tipe ayırabiliriz; tımarın, malikane ve özellikle vakıf gibi sistem içinde bilinen ve kabul edilmiş olan mülkiyet biçimlerine dönüşümü, bir de tümüyle yeni mülkiyet biçimlerine girişi.

Birinci tip, resmi ya da resmîleştirilmiş yollardan oluşur. Çok kez hükümdar büyük devlet görevlilerinden birine, genellikle de vezir-i azamına tam müldar büyük devlet görevlilerinden birine, tam mülkiyet halinde toprak bağışlar. Müsaderesini ve Devlet'e dönüşünü önlemek için bu gibi topraklar vakfa dönüştürülür. Bazen hükümdarın Devlet'e ait bir toprağın vakıf haline getirilmesine doğrudan doğruya izin verdiği de olur. Bu vakıf türü Şeriat'a göre "gayri sahih" sayılsa bile gene de öteki vakıflar kadar fiili ve temellidir. Bu arazi temliklerinden devlete gelen zararın 17. yüzyıl ortalarında 40-50 bin kişilik bir

ordunun yıllık ulufesine eşit olduğu söylenir. Bu tarzda bırakılan topraklar çok kez padişah haslarına (havass-ı hümayun) aittir. Doğrudan doğruya veya vakıf aracılığıyla bunlardan yararlananlar ise, ya Devlet'i yolarak ya da uluslararası büyük ticaret yoluyla zenginleşmiş yüksek devlet görevlileri ve onların soyu sopudur. Büyük yükümlülüklerin hala birinci kuşaktan kapıkullarına yani sarayda ya da kışlada yetiştirilmiş kullara düştüğü böyle bir çağda, bunların soyundan gelenler hem yönetsel görevlere hem de ticaretle uğraşan ulema kategorisiyle bütünleşir. İşte genel olarak bu ulema kategorisi, tımarların yukarıda andığımız ikinci tip değişikliğe uğramasından yani "çiftlik"e dönüşmesinden yararlanan başlıca öğelerden biri durumuna gelir. Çeşitli aşamalarda yararlanıcıları bulunan tımar düzeninin, basit ve saf tam mülkiyet halinde bir tarım işletmeciliğine dönüşmesi demek olan "çiftlik", tefecilik sorununa bağlıdır. Onun için "çiftlik" düzeninin yararlanıcılarını, öteki kategoriler hepten dışarıda tutulmasa bile, asıl nakit para sahipleri arasında yani ulema ve ulufeli ordu mensupları içinde aramak gerekir. Vergilendirmenin 16. yüzyılın ikinci yarısında aldığı nitelik, çiftlik resminin ilkbaharda ödenmesi gibi reayaya pek de uygun düşmeyen öteki adetlere ve bu yüzyıl boyunca daha ciddi bir durum alan müzmin para darlığıyla birleşince tefeciliği kaçınılmaz duruma soktu. Dini yasalar en çok %15'lik bir faiz sınırına izin verirken, bu hiçbir zaman %30'un altına düşmemiş, uygulamada ortalama %60 olmuştur. Yüzyılın sonlarına doğru faiz sınırı yükseldikçe yükselir. 1602 yılında Tokat'ta ayda %30 faizle borç para veren yeniçerilerden hatta acemi oğlanlardan söz edilir (Yerasimos, 238-239).

Tefecilik ikili yolla uygulanır: Birincisi borç para vererek, ikincisi tarımsal üretimi hasattan önce satın alarak. 1565 yılında Mora sancakbeyine gönderilen bir buyrukta, ürünü önceden satın alıp sonra reayaya yeniden satan, bu yolla birkaç yılda %1000 kar sağlayanlardan söz edilir (Yerasimos, 239).

Tımarın bu köklü dönüşümünden ayrı olarak bir de biçimin az ya da çok bozularak varlığını sürdürdüğü birçok durumlar vardır. Burada söz konusu olan, reayanın durumu hep aynı temeller üzerinde yönetilir kalırken, tımarın varlık nedeni olan sipahinin ortadan kalkışdır. En işlerlik kazanan durum, tımarların yeniçerilere ya da askerlikle uzak yakın hiçbir ilişkisi olmayan kişilere verilmesidir. Bunun yanı sıra yönetsel aygıtta yüksek mevki sahibi kişiler, genellikle de bu alanın çok yakınında yer alan sancakbeyleriyle beylerbeyleri, birçok toprak biriminden bir arada yararlanmak amacıyla tımarları sipahilikle hiçbir ilgisi olmayan ve zaten bu durumdan yararlanmayan itibarı kişilere bırakırlar. "Beylerbeyiler ve sancakbeylerinde ve vüzera ağalarında ve müteferika ve çavuş ve küttab zümrelerinde ve dilsiz ve cüce taifesinde ve nüdema padişahide ve bölük halkının ekabirinde nice tımar ve zeametler olub kimi hizmetkarları üzerine ve kimi azadsız kulları üzerine berat ettirmişlerdir. Nam ademlerin mahuslun kendileri yeyüb, içlerinde adem vardır ki yirmi otuz, belki kırk elli miktarı zeamet ve tımarı bu tarik ile olup, masulün kendüler

ekleddüp sefer-i humayun vaki oldukça yoklamada mevcut olsun deyü bir iki bin akçe harçlık verüb, cübbe ve cevşan yerine aba, kebe giydürüp, birer semerli beygir ile sefere gönderüb, kendiler evlerinde zevk-ü safa ve seyr-ü sohbette olub alem harab olsa aynlerine almazlar, ve iyazen billah dünyayı düşman alsa sefer nedir bilemezler (Yerasimos, 239). Avcıoğlu da “Türkiye’nin Düzeni-1-” adlı eserinde (1976) yalnız sipahilerin değil, İstanbul ve taşradaki devlet memurlarının, hatta kadı ve müderris gibi din adamlarının, hiç değilse XVI. yüzyılın başlarından itibaren çiftlikler edindiklerini, köylerde kendi hesaplarına işlettikleri arazileri genişlettiklerini, geniş ölçüde hayvancılık için mer’aların elverişli yerlerinde mandıralar kurduklarını belirtmektedir (27). Yine aynı eserinde (Türkiye’nin Düzeni Birinci Kitap) ”Tımar sisteminin 16. yüzyılda “miri arazi rejiminin esas prensiplerinin dayanağı olan tımar sistemi, bünye ve mahiyeti itibarıyla, büyük bir gevşeme ve dağılma yoluna girmiştir” diye yazıyor. Avcıoğlu’na göre bu çiftlikler, tarım alanında, rüşeym halinde ilk kapitalist işletmeler sayılabilir.

Halktan Gelen Tepkiler

Kanuni zamanından deniz üstünlüğü sağlama çabaları başarısız kalmış, sömürgelerin altın ve gümüşü ile zenginleşen Batı devletleri, artık, ateşli silahlarla donatılmış profesyonel ordular beslerken en üstün güce erişmişlerdir. Ardı kesilmeyen ve imparatorluğun coğrafi yeri dolayısıyla uzun ve pahalı seferler, devletin para sıkıntısını artırmaktaydı. Savaş üstünlüğünü yitiren merkez ordusu, iç politikada önemli bir gerici güç haline gelme yoluna girmişti. Devlet giderleri artarken vergi sistemi, gelirlerin yükselen fiyatları izlemesine pek az imkan verdiğinden devletin sıkıntısı artmıştır. Hazine sıkıntısı artık, para taşıması (devalüasyon) yoluyla giderilebilecek gibi değildir. Para sıkıntısını gidermek için başvuru yeni tedbirler ise, köylünün ve taşradaki resmi kimlikli kişilerin hoşnutsuzluğunu körüklemiş ve toprak düzenini altüst etmiştir. Tasarruf amacıyla, Hazineden aylık alan kapıkullarının bazılarında tımar ve zeamet verilmesi, has ve tımar sahipleri elindeki arazinin bir kısmının ifraz yoluyla Hazine’ye maledilmesi, memurlukların yüksek harç ve rüşvetle satılması, vergi toplama işini iltizama bırakma yoluna gidilmesi, birçok sipahinin dirliğinin geri alınması vb. gibi tedbirler, başta sipahiler, hoşnut olmayan bir memur kitlesi yaratmıştır. Bu tedbirler kadar, fiyat yükselmeleri dolayısıyla da reel gelirleri düşen has sahiplerinin yavaş yavaş yerini alan mültezim sürekli bir görev yüklenmediği ve yatırdığı parayı bir an önce çıkarma endişesi taşıyan bir kapkaççı ve vurguncu olduğu için, köylüyü insafsızca sömürmüştür (Avcıoğlu, 1976, 58-59). Yerasimos da olayı şu şekilde anlatmaktadır:

“Sömürücü kategoriler üç küme çevresinde kutuplaşır: Ulema ve genel olarak taşra kent burjuvazisi: eyalet yönetiminin yüksek kademesi ve kapıkulu ordusu Birinci kümenin başında, servetleri gibi görevlerini de güçlerini artırmakta kullanabilecek olan kadı ve müderrisler bulunur. Ulema sınıfının koruyucuları ve

genellikle kentli olmaları yüzünden, bunlar sancakbeyleri ve subaşılarla sürekli bir karşıtlık içindedir. Sancakbeylerinin sancağın askeri komutanına, subaşıların ise kentin yöneticisi olarak kadı'nın sivil yetki alanına bağımlı bulunmaları normaldir. Ama kişisel çıkarlar için mücadele edildiği böyle bir çağda, asıl önemli olan askeri sınıftan olanlardır. Kadıların başkente gönderdiği raporlar bunlara ait yakınmalarla doludur. Ama onlar kadılara karşı kaba güce bile başvurmaktan çekinmezler. Taşraya gelen ve her üç ayda bir verilen maaşları sayesinde ellerinde nakit para bulunan yeniçerilere gelince, bunlar ticarete ve tefeciliğe atılarak sömürücülerin üçüncü kanadını oluştururlar.

Bu çağdaş koşulların zararına işlediği kategoriler, tabii ki reaya ve sıradan sipahilerdir. Tımarın yıkılmaya yüz tutması en çok bu iki kategoriye zarar verir.

Tımar kurumunun gerilemesine yol açan nedenler bir topraksız reaya kitlesi, yani toprağa bağlanıp kalmak gibi bir zorunluluğu olmayan hareketli bir kitle yaratır. Bu kitleye bir de, vergilerini ödemeye gücü olmayan, açlık, eşkiyanın ya da devlet memurlarının çapulculuğu gibi çeşitli nedenlerden ötürü toprağını terketmek zorunda kalan “çift bozan”ları da eklemek gerekir”. (Yerasimos, 240)

Yerasimos’a göre topraktan bu kopuşun asıl nedenleri, kır cemaati çerçevesi içinde beliren ekonomik buhranlardan ileri gelir. İtilim halinde ve bir yerde tutunup durulamayan bir hareketlilik, köyde kısmen ya da toptan bir çözülmeyi doğurur. Bunda, ondokuzuncu yüzyıl Batı Avrupası’nda sanayileşmeye bağlı olarak ortaya çıkan kırlardan göç olayında olduğu gibi dıştaki bir çekim merkezi de söz konusu değildir.(Yerasimos, 240)

Ayaklanmalarda Mezhep ve Din Faktörü

I. Selim ile birlikte, din, başka bir deyişle sünnilik, adeta devletin resmi bir ideolojisi durumuna geldi ve imparatorluğun üst yapı kurumlarından en kapsamlısı olarak güçlü bir varlık kazanmıştır.

Bu ideolojinin en coşkun savunucuları ise, çoğunlukla, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki dönme yöneticiler olmuştur. Osmanlı Devleti içinde onları devlete bağlayan tek şey, kişisel çıkarlarıydı. Daha önce de gördüğümüz gibi yüksek mevkilerde bulunan üst devlet görevlileri devletin olanaklarını kullanarak birçok zenginlikler elde etmişler ve kişisel zenginliklerini artırmışlardı. Bunların kişisel çıkarlarına ise, en uygun gelen ideoloji, ister istemez sünni Osmanlı Devleti ideolojisi olacaktı. Şunu unutmamak gerekir ki, din sonradan insan bilincinde yer eder; etnik özellikler ise o etnik grup içinde doğuştan başlayarak gelişir. Öte yandan bu dönme grup, kendini Türk olarak göremezdi ama çeşitli etnik unsurlardan oluşan bu bütünü anlatan “Osmanlı” olarak bu devlet içinde ayrıcalıklı bir yer tutmaktaydı. Gerçi I. Selim’in kendisi dönmelere karşıydı, ancak daha da gelişmesine yol açtığı Türk düşmanlığı en başta, imparatorluğu tümüyle ellerine geçirmek isteyen dönmelerin işine yaramıştır (Yetkin, Eylül 1984, 127).

Anadoluda gelişen şiiilik merkezi devletin de zayıflaması ve halk çoğunluğunun da ezilmesi üzerine ezilenlerin sığındığı bir ideoloji olur. Düzendan kopan ve onun tarafından özümlememaz duruma gelen bu kitle, herşeyi kendine çekecek ve en sonunda bütünü yıkacak olan bir çığın ilk çekirdeğini oluşturur. Yüzyıl başındaki Şiiilik hareketi, göçebe aşiretlerle Orta ve Doğu Anadolu'da Osmanlıların ele geçirdiğı eski beyliklerin askeri aristokrasisinden gelen bir tepkiye dayansa bile, düzeni yerinden sarsan bir öge oldu. II. Bayezid'in oğulları padişah olan kardeşlerine karşı ayaklanırken, bu ögelerden yararlanmanın yolunu aradılar. Şehzade Ahmet, aşiret ögelerinden başka, Şiiilikle ilgili karışıklıklar sırasında topraklarından olan köylülerden toplanmış beş yüz ücretli askerden oluşan bir ordu meydana getirdi. Taht kavgası veren bu güçlerin kırılmasından sonra, ayrılıkçı her ögenin yok edilşinin yanı sıra devlet bunları yeniden kazanmayı da dener. Yavuz Sultan Selim isyancı ordunun içinden üç bin kişiyi, Mısır seferinde yararlanmak üzere askere alır. Ama yüzyıl sona ermeden önce bu girişimin arkası gelmiş midir bilinmez (Yerasimos, 240-241).

Sunniliğın egemen çevrelerin ideolojisi olmasının nedenleri ve kökleri, Türkler'in İslamiyeti kabullerine rastlayan dönemdeki ekonomik ortamda aranmalıdır. İslamiyetin kabulü sırasında, Türk toplumu içindeki farklılaşma sonucu, bir tacirler sınıfı ortaya çıkmıştı. Tacirler aristokratlardan ve öteki varlıklı kişilerden oluşmaktaydı. İşte ticaretle uğraşan bu Türkler de, müslümanlarla olan ilişkileri sonucu İslamiyeti kabul ediyor ve İslam dünyasını kendi soydaşlarına karşı savunmaya başlıyorlardı Yetkin, 26).

"Anadolu'nun kavgası, temelde İstanbul'a karşıydı. Bununla birlikte bu kentte de toplumsal sınıflar doğal olarak birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmışlardı. Bu nedenle gerek Anadolu ayaklanmalarının kimlere karşı girişilmiş bulunduğı konusunda buraya değin belirtilenleri bütönmek ve gerekse bundan sonra, Anadolu'dan İstanbul'a sıçrayan ayaklanmaların niteliklerini gerçekçi bir biçimde çözümlemek olanağını sağlamak bakımından İstanbul kentinin toplumsal ve ekonomik yapısı üzerinde kısaca durmak gerekiyor" (Yetkin, 1984, 170).

Kıbrıs'ın Fethinden Sonra Doğu Akdeniz'deki Ekonomik Durum

Türklerin Akdenizle tanışmaları 11. yüzyıla kadar gitmektedir. Bilhassa beylikler döneminde İtalyan, Provans vb. kentleriyle yoğun ekonomik ve ticari ilişkileri vardı. Küçük Asya'yı Turchia olarak nitelendirenler de İtalyanlardı. Haçlı seferleriyle Venedikliler Doğu Akdeniz'e, Cenevizliler ise Karadeniz kıyılarına yerleştiler. 14-15. yüzyıllarda Osmanlılar Balkanlarda ve Doğu Akdeniz'de yayılma sürecine girerken Venedik bu yayılmanın kendisi için nerelere kadar uzanacağını anlamıştı. 16. yüzyılın sonlarında Venedik'in Doğu Akdeniz'de varlığı ciddi olarak sarsılmıştı. Girit adasını da 17. yüzyılda kaybetti. Bütün bu savaşlara rağmen Venedik Osmanlı ile ekonomik ve ticari ilişkilerini

sürdürmüştü. Tabi bir yanda da Avrupa devletleri tarafından Osmanlılara karşı oluşturulan ittifaklara da kendi çıkarları ölçüsünde katılmayı da ihmal etmedi (Arıkan, 2005, sf. 84-89).1570 yılında Kıbrıs'ın fethinin ardından, içinde Venedik'in de bulunduğu müttefik donanması ile İnebahtı Savaşı yapılmış, savaş Osmanlıların mağlubiyetiyle sonuçlanmıştı. 1573 tarihinde imzalanan anlaşma ile Venedik ve Osmanlı devletleri arasında uzun yıllar sürecek bir barış süreci başlamıştır. Bu süreçte ilişkiler en temelde ticari alanda devam etmiş, dönem dönem Venedik'e verilen ahitnameler yenilenmiş ve barış süreci başlamıştır. Bu süreçte ilişkiler en temelde ticari alanda devam etmiş, dönem dönem Venedik'e verilen ahitnameler yenilenmiş ve barış hali muhafaza edilmeye çalışılmıştır. Tüccarların karşılıklı gidiş gelişleri bu ilişkinin en önemli yanı olmuştur (Oral, 2004, 89).

“1580 yılında Portekiz, İspanya İmparatorluğu'nun bir parçası durumuna gelir ve bu tarihten başlayarak II. Philippe'in Doğu ticaretini hala besleyen boşlukları kapatması, böylece hem Türklerin hem de Venediklilerin servet yollarını kendi yararına körelterek bir taşla iki kuş vurmak istemesi mantıklı olur. Philippe 1585'te Venedik'e, Portekiz karabiberi için yeni bir satış antlaşması önerir. Venedik senatosu sözcüleri böyle bir teklifin aleyhlerine olacağına karar verir. Bunun Doğu ticaretini yıkmaya ortaklık etmek anlamına geldiğini ve Doğu ticaretiyle ilgili olup halkın büyük bir bölümünün geçimini sağlayan ipekçilik ve yüncülük zanaatlarına hissedilir bir darbe olacağını belirtirler. Ama öte yandan da şu gerçeği dile getirirler: “Baharatı yalnız bizim Suriye ve İskenderiye'den gelen gemilerimiz taşıyor; kendi tüketimi için Doğu'nun özellikle de İstanbul'un baharata gereksinimi olduğunu, Venedik'e Lizbon'dan gelen karabiber ve baharatın bu gereksinimi karşılamakta kullanıldığını öğreniyoruz” (Yerasimos, sf. 224).

Fakat Akdeniz ticareti hala direnir. “İtalya, Philippe adıyla Lizbon'un tüccar kralı durumuna gelmiş Philippe II'nin koşullarına uymayı sistemli bir biçimde reddetmişse bunun gereksinimini ya da hiç değilse bir kısım gereksinimini Mısır ve Suriye yollarından karşılama olanağına yeniden kavuştuğu için olduğu düşünülemez mi? Aslında, Atlantik Okyanusu üzerindeki dolaşımın dara girmesi nasıl olur da ikinci bir kez Yakın Doğu'daki kestirme yollara yeniden bir etkinlik getirmezdi? Eski baharat yollarının bir rolü olmuşsa, bu Atlantik'in, olanakları hepten yok etmese bile tekin olmayan bir yol durumuna gelmesindendi. Bu biçimde 1582 yılından 1602 yılına kadar, kimisi de ancak iyi havada olmak üzere, Hint seferi yapan otuz sekiz gemi, su yolları ve diğer teknik arızalar yüzünden telef oldu. Böylece, Venedik gemilerine biçtiğimiz değere göre, tam 20 milyon altın ziyan edildi.” Eski yolların yeniden canlanmasına bir başka neden de Atlantik yoluyla gelen karabiberin yüksek fiyatlı oluşudur. Venedik'in Doğu yoluyla sağladığı karabiber daha ucuzdu. O zaman da müşteriler yeniden Venedik pazarına yöneldiler (Yerasimos, 1984, sf. 224-225).

Osmanlılar Hint Okyanusu bağlamında baharat, tekstil ve kahve gibi ürünlerin ithalinde ve transferinde önemli rol oynamışlardır. Ancak Osmanlı tüccarının Cidde sınırını pek aşmayan faaliyeti düşünüldüğünde, kurumsal anlamda ne ticari yapılanmada, ne de onu koruyacak ve uzaklara götürebilecek dayanıklı bir donanma geliştirme yönünde zaafı vardı. Osmanlıların Hint Okyanusu dünyasında bir deniz imparatorluğu yaratamadıkları gerçektir (Arıkan, 2005, sf. 87). Eski baharat yollarının bu yeniden canlanması, Doğu'ya doğru bir yönelişe yol açar. Bu yöneliş Türklerle İranlılar arasında savaş alanında kesin sonuçlara varmayan ama ekonomik ve toplumsal alanda felaketli sonuçlar getiren, sayısı oldukça kabarık bir dizi savaşı ve Hint Okyanusu'nda Doğu Afrika kıyıları boyunca girişilen hareketi birlikte getirir. Ama ilk evresi 1590'da sona eren savaşın tepkileri, o yüzyıl sonlarında en işlek yol olan Halep yolunda ve pazarında kendini duyurur (Yerasimos, 1984, sf. 225).

Osmanlılar, Beylik döneminden itibaren ilk gümüş paralarını, Fatih dönemi ile birlikte altın paralarını basmaya başlamışlardır. Osmanlı Devleti, 16. yüzyılda, sınırlarının hızla genişlemesi ve kamu harcamalarının büyümesi karşısında, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında bulunan maden ocaklarını da işletmeye ve taşra eyaletlerinde de altın ve gümüş para basmaya başlamıştır. 16. yüzyılda, sınırlarının hızla genişlemesi, nüfusunun artması, iktisadi yapısının gelişmesi ve kamu harcamalarının büyümesi karşısında, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında bulunan maden ocaklarını da işletmeye ve taşra eyaletlerinde de altın ve gümüş para basmaya başlamıştır. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa'dan Osmanlı pazarlarına, bol miktarda Amerikan kaynaklı gümüş paraların girmesi sonucu Osmanlı gümüş parası Akçe, hızla değer kaybetmeye başlamıştır (Marufoğlu, 2010, sf. 195-196). 1599 yılında Venedik ticareti, bir buçuk milyon altın gibi hatırı sayılır bir sayıya ulaşır. Bütün Hristiyan dünyası için bu sayı üç milyon dolayındadır, bunun yarım milyonu Fransızlara ya da gemilerine zambaklı bayrak çekmiş tüccarlara aittir. Aynı yıl Venedikliler, fırtınalı mücadelelerden sonra Mısır'da birçok ayrıcalık elde ederler. Deri mübadele etme özgürlüğüyle, üstü kapalı geçilerek de olsa Girit adasının bütün yiyeceğini sağlayan Dimyat ve Reşit'ten serbestçe buğday kaçakçılığı yapma olanağı bunlara dahildir. Uzak Doğu'yla Akdeniz arasındaki ticaretin kesin çöktüğü tarihlerini tam olarak 1600 yılından daha sonralarda aramak gerekiyor (Yerasimos, 1984, 225). Okyanusların ve Cape yolunun keşfinden sonra Akdeniz ekonomik önemini kaybetmeye başlayınca, ticaret yollarının tekrar bu bölgeye dönmesi için sözünü ettiğimiz ayrıcalıklar artırıldı. Sahil kuşağındaki şehirler de ve bunlara iş yapan içerideki ara beldelerde tüccarlar ve imalathane sahiplerinden oluşan toplum katı güçlendi. Bu toplum katına “Levantlar” dendi. Levantlar genellikle uluslararası bir insan olma yapısında, ekonomik güçlerine güvenen bir grup olarak geliştiler (Çavdar, 1970, 12).

Okyanus yolunun zaferi, bu kaçınılmaz zafer, bir anda sağlanmış olmaktan uzaktır. Bununla birlikte şu da kesindir ki, Hollandalılar Hint Okyanusu'nu

toptan ele geçirinceye kadar, Yakın Doğu baharat ticaretine açık kalmıştır. Hollandalılar Hint Okyanusu'na ilk olarak 1596 yılında sızdılar ve 1625 yılında buranın egemeni oldular. Bu tarihten başlayarak istilacı çabalarını Amerika'ya kaydirdılar. Bu 1625 tarihi dolaylarında, belki biraz daha erken veya biraz geç, Doğu ticareti hiçbir kurtuluş çaresi kalmaksızın sekteye uğramış olur (Yerasimos, 1984, 225)

“Böylece Akdeniz yolu Mısır'ın Osmanlılar tarafından ele geçirilişinden bir yüzyıl sonrasına kadar, hem de kimi refah dönemleriyle de Akdeniz ticaretini yıkıntıya uğratan şeyin Türklerin varlığı değil, Atlantik'in rekabeti olduğunu gösterir. Tersine, ne devlet olarak ne de özel kişiler olarak Osmanlıların bu ticaretten yarar sağlayamadıkları apaçıktır. Bütün onaltıncı yüzyıl boyunca, Doğu ticaretini fiilen tutan Avrupalı ticari güçlere haklar bağışlanmıştır. Bu konuda da Akdeniz devletleri yerlerini Batı Avrupalı güçlere bırakırlar. 1535'ten sonra ayrıcalıklı ulus olarak Venedik'in yerini Fransa alır (Yerasimos, 226). Fransa'nın rolü 1569 tarihli krallık mektuplarında açıklığa kavuşur: “Mektubumuzda daha yukarıda bulunan ve yazılan her şey gibi, Venediklilere verilen ve yenilenen kapitülasyon da, Fransızlar yararına tanınsın ve tanınmış olarak kalsın (...) isteriz”. Öteki ülkelere ait gemilerin Fransa bayrağını çekmeleri durumunda imparatorluk sularına gelmesine izin verilir. Bu, Doğu Akdeniz ticaretinde Fransaya ait bir tekelin varlığı anlamına gelir. Venedikliler bu tekele tepki gösterirler ve istisna hakkını elde etmeyi başarırlar. “Ticaret yalnızca bir ulusun tekeline bırakıldığı zaman, bu ulustan tüccarların getirip ülkeye soktukları mallara, canlarının birçok ulusu arasında paylaştırmanın sağlayacağı yararı görüp de, François I'le padişah arasında yapılan anlaşma veya kapitülasyona istediği kadar aykırı düşün, böyle bir yola yönelmekten geri durmazsa buna şaşmamak gerekir (Yerasimos, 1984, 228).

Değerli maden kıtlığı ve Akdeniz'deki lüks madde ticaretinin geçirdiği değişimler Batılı devletler için bir meydan okuma vesilesi yaratır. Bunun çözümü, Avrupa için yeni bir çağın başlangıcını ifade eder: Sanayileşme çağı, ta Roma'dan beri Akdeniz ticaretinin felaketini oluşturan sermayelerin Doğu'ya kaçma olgusu, onbeşinci yüzyıl sonunda Mağrip altınının kökünün kazanmasıyla doruk noktasına varınca, İtalyan siteleri bu duruma bir çare bulmak zorunda kaldılar; bu da sanayinin gelişmesine yönelmekti. “Floransa'da, Venedik'te savunma hiç kuşku yok ki sınai yoldan oldu. Venedik'te yüksek nitelikli yün kumaş üretimi için verilen sayılar, 1516 yılında 1305 parçadan 1550 yılında 12,492 parçaya, 1580 yılında 21,382 parçaya, 1603 yılında 121,997 parçaya yükselir (Yerasimos, 227). Tehlike, yalnız ticaretin azalması ve devlet gelirlerinin düşmesinden ibaret kalmamış, altın ve gümüş bolluğunun Avrupa'da yarattığı hızlı fiyat yükselmeleri Doğuyu da etkilemiştir (Avcıoğlu, 55).

Batı'daki bu sanayileşme el emeğine gereksinme duyar ve kentlere doğru bir göçü doğurur. 19. yüzyılda, hızlı bir sanayileşme süreci yaşamaya başlayan Avrupa Devletleri'nin ekonomik ve siyasi etkisi altına giren Osmanlı Devleti,

Batı tarzı bir yeniden yapılanma süreci içine girmiştir (Marufoğlu, sf. 196). 16. yüzyıl boyunca İtalya kentlerinin nüfusu iki katına çıkar. Ülke içinde önemli bir uzantısı olmaksızın daha önceden dışa çevrilmiş kentlerin sayısının çoğalması önemli, çok kez de üzücü sonuçları olan beslenme sorunları yaratır. “Taşımanın ağır aksaklığı ve pahalı oluşu; öte yandan kaldırılan ürün miktarındaki şaşırtıcı değişkenlik yüzünden en küçük bir iskan bölgesi bile yılın her mevsiminde, her ayında açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalır ve insan nüfusundaki en küçük bir artma onu bunaltır, dara sokar.” Böylece lüks madde ticaretiyle, baskısı daha çok duyulduğuna göre en az onun kadar önemli bir başka mal akımı yani buğday ticareti üst üste düşer. Buğdayın en büyük alıcıları kentler ve site devletleri, satıcıları ise kıta devletleridir. Bu da sonuncuların ilkleri üzerinde siyasi baskı kurmasına yol açar (Yerasimos, 227).

“16. yüzyılda Fransa, Akdeniz’e buğday sağlamakta daha önce sahip olduğu rolü kaybeder. İki büyük buğday tüccarı ülke kalmıştır: Türkiye ile İspanya. Mali durum, Türk buğdayının İspanyol buğdayından daha ucuza gelmesini sağlar. Böylece akım Doğu’dan Batı’ya yönelir. Ama Osmanlılar sürekli olarak kendi kentlerini, özellikle de bütün Akdeniz havzasının en büyük iskan merkezi olan İstanbul’u beslemek gibi çok ciddi bir durumla karşı karşıya kalırlar. Birçok kez yinelenen buğday ihracatı yasağı bu yüzdendir. Ama Batı altını ve baskılar karşısında bu önlem etkisiz kalmaya mahkumdur. Nitekim hemen her şey gizli olarak rüşvetle ya da korsanlık yoluyla sınırdan geçer. Bu korsanlık etkinlikleri, düzeni daha beter bozar. “Feci olan, beslenme durumunun 16. yüzyılda önemli derecede bozulmuş olmasıdır. Nüfus Akdeniz’in hemen her yerinde deniz yoluyla sağlanan kaynakların besleyemeyeceği kadar çoğalmıştır. Yüzyılın sonlarında kıtlıklar her yeri korkunç biçimde kasıp kavurur ve her yerde buğday fiyatları hatırı sayılır düzeylere varır. Bütün Akdeniz ekonomisi felce uğrar. Çünkü zararını karşılayıp giderebilecek ancak birkaç önlem getirebilir. Zaten hiçbir zaman yetkinleşmeyen bu mekanizma sonunda allak bullak olur” (Yerasimos, 229)

Yerasimos olaylara açıklama getirmekte ve şöyle yazmaktadır: “Bu durumun giderilme yollarının esası Batı’yla Doğu arasında oluşur. Çünkü Doğu daha az nüfusa sahiptir ve ihraç edilebilecek tahıl bakımından daha zengindir. Hizmetinde üç büyük tahıl ambarı vardır: Mısır; Tesalya, Makedonya, Trakya ve Bulgaristan ovaları ile Romanya’daki ovalara yönelmiş benzer. Bunlar diğer bütün Karadeniz ülkeleri gibi Akdeniz’deki dolaşımın dışında kalır. Çünkü İstanbul’un koca gövdesi buralardan gelen gereksinim modellerinin yolunu keser. Öyleyse İspanya’da, Valencia’da, Cenova’da, Roma’da yenen buğday, Mısır ya da Ege’den gelen buğdaydır. Golos’tan olduğu gibi İskenderiye’den, Selanik’ten, Valona’dan, Preveze’den, Santa Maura adalarından padişahın ifadesiyle, Batı’ya gitmek üzere gemilere Türk buğdayı yüklenir. 1562’de Ragusalılara Valona’dan alınacak 1600 salme dolayında buğday için çıkış izni veren bir padişah iradesi vesilesiyle, bunun Valide Sultan’ın özel malı olduğunu

öğreniyoruz. Fakat resmi yoldan yapılan ticaret, Türk buğdayını yasak dönemde bile Batı'ya doğru boşaltmaktan geri durmayan etkin bir karaborsanın yanında oldukça az kalır. “Venedik, 1570'ten 1573 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu'yla savaşa girip de Doğu'dan mal sağlayacağı kaynaklardan yoksun bir duruma gelince, Batı'nın yiyeceğini sağlamakta Türk pazarına düşen ağırlığın kısmen hem de epey eziyetli olarak yeniden Batı'nın omuzları üstüne yıkıldığını görürüz. 1573'ten sonra mübadeleler kuşkusuz yeniden canlılık kazandı. Ama bir süre sonra Doğu, isteyerek veya istemeyerek Batı'nın gitgide büyüyen açlığının gerektirdiği buğdayı Venedik ve Messina yönünde sağlamaya yetmeyecektir. Kuşkusuz, Doğu'da da insan sayısı artmakta ve orada da kıtlıklar şiddetle kapıyı çalmaktadır. İstanbul'da son hasatın kaldırılmasından sonra başlayan kıtlık, 1589 yılı ocak ayında kent üzerinde ağırlığını duyurmaya başlar ve sonra da olmayacak bir biçimde Selanik'te patlak verir, kıtlık dolayısıyla bu kente çokça yüklenilmiş ve tahıl elinden çekilmiştir. Açlık, baharda koca başkenti yeniden avucuna alınca bu da yetmemiştir. Yazın ise kıtlık, veba ve ayaklanmalar bir araya gelir. Ertesi yıl salgın hastalık öylesine yaygın ve sıkıntı öylesine korkunçtur ki, iyi ürün alma umutlarına karşın Venediklilerin buğday isteğinde bulundukları ve 50 bin sterlik bir vaat kopardıkları öğrenilince halk alaylı bir dille atıp tutmaya başlar, kalabalık kentin yiyeceği bir süre sağlanır duruma getirilse de, birkaç yıl sonra işler gene sarpa sarar” “14 Mayıs 1595 günlü bir rapor, Saray'a karşı beyliklerde (Eflak ve Buğdan) çıkan ayaklanmadan sonra yaşamın pahalılaştığını gösterir.” Yüzyıl ortalarında arpanın kilesi 5 akçeyken 80 akçe, etin okkası 1 akçeyken 16 akçe oldu. “1600 yılında, herhalde Eflak ve Buğdan'da hasatın kötü olması sonucu başkent yeniden ekmeksiz kalır. Et de kıttır ve odun akıl almayacak derecede pahalılanır. Bütün bunlar Tuna yoluyla mal gelişinin durmasından sonra olur. 1601 yılı şubatında durum kötülüğünü korur ve bütün kıtlık yıllarında olduğu gibi veba ortalığı kasıp kavurur.

Beslenme sorunu her yerde ve özellikle büyük kentlerde gitgide ağırlaşırken bir yandan da, ekabir takımına yapılan iltimaslar ve Hazine'nin mali gereksinimleri ya da sadece Avrupa'ya karşı ekonomik bağımlılık durumu yüzünden Batı'ya buğday kaçırma işi devam eder. Ve 1604 yılında bütün Anadolu'yu sarsıntıya uğratan korkunç kıtlığa karşın, katı yasaklar terkedilmeye ve değiştirilmeye başlanır.

Böylece ülkenin hem zenginliği, hem de Avrupa üzerinde ekonomik ve siyasal baskı aracı olan buğday ticareti, ülkeye fazla birşey getirmediği gibi kentleri açlıktan korumayı bile başaramaz.

Çoğalan ve kentlerde yığılan nüfus fazlası toplum düzenini yalnız kuru kalabalığıyla değil, aynı zamanda ve özellikle akışkanlığıyla da bozar. Ticari akımlar yanında bir de insan akımları oluşur ve bu akınlar Batı'dan Doğu'ya yönelir (Yerasimos, 228-229).

Görüldüğü gibi buhran, Doğu-Batı ticaret yolunun Akdeniz'den okyanuslara kayması biçiminde hissedilmiştir. Milletlerarası ticaret yolunun değişmesinin, bu ticaretten yararlanan şehir ve köyler ile devlet hazinesi üzerinde, giderek nasıl bir sarsıntı yaratacağı açıktır. Artık Avrupalılar bütün dünyayı tanıyorlar. Gemilerini her yere gönderiyorlar, önemli limanları ele geçiriyorlar. Önceleri Hindistan ve Süveyş malları, Süveyş'e gelmekte, oradan Müslümanlar eliyle bütün dünyaya dağıtılmaktaydı. Fakat şimdi bu mallar, Potekiz, Hollanda ve İngiliz gemileriyle bütün dünyaya dağılmaktaydı (Avcıoğlu, 54). Altın hırsının kamçılacağı keşiflerin ve sömürgelerin ilk sonucu, Avrupa'da görülmemiş çapta bir sermayenin birikmesi olacaktır. Batı tarafından ismi "Barbar"a çıkarılan Osmanlıların hiç beceremedikleri bir talan ve vahşet, Osmanlı'nın üç yüzyılda sağlayamadığı zenginliği otuz yılda Avrupa'ya getirecektir. Güney Amerika medeniyetlerinin yüzyıllar boyunca biriktirmiş oldukları hazineler Avrupalının silah gücüyle eski dünyaya taşınacaktır (Cem, sf. 160).

"Hem Osmanlı'da hem de Kastilya'da kaçakçılık ve istifçilik merkezi idarenin engellemek için çeşitli yollara başvurduğu yaygın aktivitelerdi. Resmi belgelerde, hububat kıtlığı genellikle bu aktivitelere bağlanıyordu. Aracılar, kendi karlarını arttırmak maksadıyla fiyatları yükseltmek üzere hububatı istifliyor ya da daha yüksek fiyat öneren yabancı tüccarlara satıyorlardı. Bu araçılardan Osmanlı belgelerinde muhtekir ya da madrabaz gibi küçültücü tabirlerle bahsedilirken, İspanya'da da regaton tabiri aynı işlevi görüyordu. Resmi belgelerde bu araçılar yalnızca halkın iâşesini tehdit etmekle kalmıyor, aynı zamanda tarımsal üreticinin de mağdur olmasına sebep oluyordu" (Ağır, 2010, sf. 122).

"İstifçilik, tüccarın ve hububat sahiplerinin arz-talep dinamiklerine bağlı olarak fiyat artışı beklentilerinden veya fiyatı arttırma niyetlerinden kaynaklanırken; karaborsa ve kaçakçılık aynı grupların hububat ticaretindeki kısıtlamalara uymaları halinde düşecek kar oranlarını artırma hevesinden kaynaklanıyordu" (Ağır, 2010, sf. 124).

Bu devingenlik ilki demografik, ikincisi ise ekonomik olan iki nedenden ötürü ortaya çıkar. Akdeniz dünyasının tümünü etkileyen nüfus çoğalmasına karşın Doğu, Batı'dan hep daha az kalabalıktır ve yayılması bazen toprak aramaktan çok insan arama anlamına gelir. Türkler gibi Arapların da başlangıçta göçebe oluşları kişi başına daha büyük toprak parçasını, dolayısıyla Batı'ya doğru itilişte katkısı bulunan bir mekan açlığını gerektirir. Ama İslam devletlerinin İspanya'da olduğu gibi Balkanlar'da da tarıma dayalı oluşumlar durumuna dönüşmesi ve insan ögesi sorunu doğurur. Aslında bu insan ögesinin eksikliği Bizans sisteminin de kendine özgü özelliklerinden biriydi. Bundan şu sonuca varabiliriz. İslam ülkesi de olsa Hristiyan ülkesi de olsa Doğu ister göç etmiş olsun ister fetih yoluyla sağlansın, insana Batı'da olduğundan daha iyi davranır. "İslamiyet hoşgörülüdür, çünkü çöl insan yönünden yoksuldur, çünkü daima insana gereksinmesi vardır, insanları bulunca onları oldukları gibi kabul

etmekten memnundur. Hristiyan dünyası ise başka yolları kullanır. İster Sicilya’da, ister İspanya’da, isterse daha sonraları Balkanlar’da olsun çok uzun süre içinde ve kendiliğinden Müslüman olmuş yerleri yeniden ele geçirince, onun buraları yeniden kazanma biçimi çok kez hoşgörüsüzlüğün etkisi altında kaba, sert ve kıyıcı olur. Sayının yasasıdır bunu böyle yapan. Hristiyanların yeniden fetihlerinin gerisinde hep kolon yığınlarının istekleri ve yönetici sınıf siyasetinin bunlara benimsettiği sinsi baskılar vardır. Önüne geçilmez bir doğa yasasının gereğiymiş gibi, sayılarıyla hoşgörüsüzlüğü doğuran işte bu kolonlardır (Yerasimos, 229-230).

“Bütün onaltıncı yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu’na iki tür insan katılır; fetih sonucu imparatorluk uyruğu durumuna gelenler ve ülkeye göçenler. İlk durumda, daha ileri bir sömürü düzeyinden daha az ileri bir sömürü düzeyine geçen topluluklarla karşı karşıya gelinir ve bazen bütünüyle bölgenin ekonomik durumu gerilese bile, bölgede oturanların yaşamının daha fazla güçleştiği söylenemez. “Senyörlük zamanında adanın (Kıbrıs’ın) zenginliği, bağlar, pamuk tarım işletmeleri ve şeker kamışı tarlalarıydı. Bu sonunculardan üretim çok ama çok düşüktü. Zenginlik, ama hangi zenginlik? Cenovalı ve Venedikli bir aristokrasinin zenginliği. Zenginlik, ama hiç de adanın yerli halkının Ortodoks Yunanlıların zenginliği değil. Aslında, Türk fethi adada sosyal bir devrime yol açar. Bir İngiliz denizcisi bunu 1595 yılına ait ilgi çekici bir görgü tanıklığıyla aktarır. Kıbrıslı bir tüccar kendisine, eski Cenovalı ve Venedikli senyörlerin artık in cin top oynayan harabeye dönmüş saraylarını göstererek, adanın öyküsünü anlatmıştı. 1571 yılında bu senyörlerin, köylülerine yaptıkları akla gelmedik zorbalıklarının adil cezası olarak boyunları vurulmuştu. Peki daha sonra ne oldu? Venediklilerin gidişini, ham pamuğun, pamuk ipliğinin ihracatındaki bir düşüş ve bağların verimsizleşmesi izledi. Bu durum öylesine belirlidir ki, Venedik, şarap yapımında kullanılan ve adada artık işe yaramaz duruma gelmiş pahalı tulumları tüccarlarına gerisin geriye satın aldıratabilecektir. İş buraya varınca herkes Kıbrıs’ın gerilemesinden söz eder. Ama kimse çıkıp da-asıl bilinmek istenen de budur- Türk egemenliğinin, adada oturanların yaşam düzeyinde bir düşme ifade ettiğini söyleyemez” (Yerasimos, 230).

Böylece yüzyılın sonunda sistem çözülmeye uğramadan önce, Osmanlı yönetimi adaların ve Balkanların Ortodoks halkları arasında kendine daha çok müttefikler bulur. Yunan ruhban sınıfı hiç şaşmamacasına, Venedik’in ve genel olarak Batıların en ısrarlı hasımları yanında yer aldı. Oysa, bu sınıfın üyeleri İstanbul’daki padişaha karşı bir ayaklanmanın hazırlandığı her keresinde ziihinleri sükunete davet etmek ve Rumların yaşamını sürdürmelerinin bu sükunete bağlı olduğunu açıklamak amacıyla hep araya girmişlerdir (230-231).

“Fetih yoluyla uyruk kılınan yığınlar reaya statüsünde düzenle bütünleşmişlerse de, Batı’daki insan fazlasından oluşan göçmenler için durum aynı değildir. Kalabalık saflar halinde hristiyan dünyasından İslam dünyasına serüven ve kar olanaklarına açık görüntüsüyle bunları kendine çeker ve

karşılığını öder, çünkü onlara gereksinmesi vardır. O çağda yaşamış bir yazarın deyişiyle, bunların yüzbinlercesi Türkiye'ye göçerler ve bu, yalnızca bu ülkeye gelip kendi dinlerinden dönmeye can attıkları için olmaz. Osmanlı sultanının zanaatkarlara, dokumacılara, gemi yapımı uzmanlarına, suta denizcilere, top dökümcülerine, bir devletin temel gücü olan 'hırdavat' işçilerine (maden işçileri kastediliyor) gereksinmesi vardır. Montrestien, 'Türkler ve diğer birçok uluslar bu durumu çok iyi bilirler ve bunları bir kez ele geçirince bir daha koyvermezler' diye yazar. Belki de tam bilincine vararak değil ama Türkler kapıları açık tutarlar, Hristiyanlar ise tersine kaparlar. Sayıların ürünü olan Hristiyan hoşgörüsüzlüğü insanları çağırılmaz; iter, olmazsa kovalar ve onu kendi alanından kovup attığı herkes-1492'nin Yahudileri, 16. yüzyılın ve 1609'un İspanya Berberileri-elbette gönüllüler topluluğuna eklenir. Hepsisi de herkes için yer ve olanaklar bağışlayan İslam ülkesinin yolunu tutar.

Böyle olunca, bütünleşme düzeyiyle ilgili olarak iki ayrı kategori belirlenebilir. Başka ülkelerden yığın halinde kapı dışarı edilmiş etnik topluluklar özellikle de İspanya yahudileri, Osmanlı İmparatorluğu'nun uyruğu olup çıkarlar. Bunlar zanaat ve ticaretle uğraştıklarından kent halkının önde gelen öğeleri arasına girerler. Bunun yanı sıra, Batı uyruklular "Doğu'nun İskeleleri"nde konsoloslar yönetiminde bulunan ve kapitülasyonlar sağlanmış ayrıcalıklara sahip sömürgeleşmiş merkezlere yerleşirler ve uluslararası büyük ticaretle uğraşırlar. Yavaş yavaş ilkleri ikincilere bağımlı duruma gelir ve yerli ya da "imparatorluk uyruğuna geçmiş" azınlıklar, ayrıcalıklı Batılı azınlıkların somürü düzenini sürdürüp kökleştirirler" (Yerasimos, 231).

"Merkezi idarecilerin üretim bölgelerini denetlemedeki yetersizliği ve sosyo-iktisadi gücün eşitsiz dağılımı düzenlemelerin her yerde ve her kesim için eşit ölçüde uygulanmamasına sebep oluyordu. Kimi kesimlerin ve bölgelerin düzenlemeleri ihlal edebilmeleri, diğer kesimler ve bölgeler üstünde daha ağır bir baskı yaratıyor ve düzenlemelerin amacına ters düşen sonuçlar yaratabiliyordu. Resmi fiyatlar orta ve uzun vadede arz ve talep değişikliklerine uyum sağlıyor olsa dahi, kısa vadede resmi fiyat oluyordu. Gene de, 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar iase ağlarındaki temel sorunun şahsi çıkar peşindeki kişi ve grupların düzenlemelere uymaması olduğu fikri halimdi" (Ağır, 2010, 127).

Ayaklanmalar ve Sistemin Çözülüşü

1- Suhte Ayaklanmaları

İlk hareket reayanın ulemaya giriştiği saldırıya bağlı olan bir çeşit öğrenci (suhte) ayaklanmasıyla başlar. Ulemalığa medrese eğitiminden geçerek varıldığını, medreselerinse düzenin koşulları içinde, fiilen ancak kent halkına açık olduğunu görmüştük. Ama, çok büyük çapta bir reaya kitlesi yerinden kopup boştaki dolaşmaya koyulunca, bunlardan bir bölümün buraların ilerisi için vadettiği parlak gelişme olanaklarını ve kalacak yer, yemek, hatta daha yukarı

aşamalarda ücret verilmesi gibi ilk anda sağladığı rahatlıkla görüp medreseleri doldurmaları doğaldır.

Belli ki, medreselerdeki öğrenci sayısının giderek artması, bunları tümüyle işlemez duruma getirdi ve taşra medreselerinden geçiş hemen hemen olanaksız olup çıktı. Bunun sonucu, gelişme olanakları tıkalı olduğu yerde sayan ve giderek kent kuruluşu için bir yük durumuna gelen bir suhte kitlesinin doğması oldu. 1550 yıllarına doğru suhteler, yalnızca bazı taşkınlıkları ve kentteki eşraf evlerinden geleneksel ianenin toplandığı sıralar gösterdikleri ısrarla dikkatleri üzerlerine çekmektedirler. Suhte toplulukları kendi aralarında tartışma çıkarmakta ve arada bir bu çekişmeler kanlı bıçaklı kavgalara dönüşmekteydi (Yerasimos, sf. 243-244). Ne var ki 1550 yıllarına doğru bunlar, iki üç yüz kişilik çeteler halinde kendi aralarında toparlanmaya ve hatta devletin güvenlik güçlerine karşı çıkmaya başladılar. Çok kez leventlerle birlikte hareket ederler. Ama bunların eylemi daha siyasaldır ve hemen hemen yalnızca zenginleri, devlet görevlilerini, özellikle de vergi toplama yetkisine sahip olanları hedef alırlar. Bu, Anadolu ayaklanmaları içinde toplumsal bir endişeyi su yüzüne çıkaran tek harekettir. Kadılar merkeze yolladıkları raporlarda, yönetimi suhtelerin kurbanı olan “zavallı ahali”nin kaderine acındırmak yollarını ararlar. Ama aralarındaki ilişkilere dikkat edilince asıl gerçek ortaya çıkar. Nitekim Sinop kadısının anlattığına göre, suhteler tarafından bir köyde yapılan çapulda köy hocasıyla iki yeniçeri hapsedilip soyulur; bir başka yerde de suhteler oranın “maruf kişileri”ni ayaklarından ağaçlara astuktan sonra soygun yaparlar.” (Yerasimos, 244). Toprağını bırakan köylüler çoğalmış, bir köyden kaçış, nüfusun yüzde 40-50 gibi olağanüstü bir artış sağladığı döneme girilmiştir. Büyük sayıda köylü delikanlılar (levent) sokaklara dökülmüştür. Bu köy delikanlılarının çoğu, medrese öğrencisi (suhte ve bey) kapısında asker (sektan) olmuşlardır. Suhte adlı bu köy delikanlıları, çok uzun bir dönemi kapsayan kanlı boğuşmaların vurucu gücünü teşkil edeceklerdir (Avcıoğlu, 59).

2-Reaya Ayaklanmaları

Sınıf bilinci açısından, “reaya” da bir sınıf niteliğine kavuşamamıştı. “Reaya”nın sınıf bilincine kavuşmasını engelleyen en önemli öğelerden biri, tımar sahiplerinin, Padişaha karşı ayaklanmayı da içeren biçimde hemen hemen her konuda, “reaya”ya önderlik etmesidir (Akdağ’dan aktaran Kongar, 1993, 58).

Reaya ayaklanmak için bile, o günkü düzen içindeki bir yöneticinin kendisine önderlik etmesini beklerdi (Tanyolda aktaran Kongar, 58). Ayrıca toprak üzerinde özel mülkiyet bulunmadığından, sahip olunan toprağa yönelmiş bir tehlike de bir ölçüde yoktu ve bu özellik de “reaya”nın sınıf bilincine ulaşmasını engelledi (Kongar, 1984, 58).

“Bu çağda tımarların çözülmesi çok ilerlemişti. Bir yandan reayanın kaçışı hızlanırken, öte yandan kapıkullarının taşraya gelişleri toprakların gaspına yol açıyordu. Durum küçük sipahiler için hiç iç açıcı değildi ve İran savaşlarıyla

birlikte daha da ağırlaşacaktı. Küçük tımar sahipleri, sefer giderlerini yüklenecek durumda olmadıkları, üstelik de dönüşte hem tımarlarının, hem de yanlarındaki reayanın yerinde yeller eseceğini kesinlikle bildikleri için savaşa katılmakta kararsızlık gösteriyorlardı. Aynı biçimde devlet yönetimi, ordunun gidişiyle birlikte Anadolu'da düzen denen şeyin görüntüsünün bile korunamayacağından ciddi olarak kaygı duymaktaydı. Sonunda bir kısım sipahiyi geride bırakıp böylece yerel milis güçlerini pekiştirmeye karar verdi. Bunun sonucu şu oldu: Milis güçleri ödemeler konusunda önceden önlem alınmamış leventlerden derlenip sipahi kuvvetleri de destek güç olarak resmen geri planda bırakılınca, asker kaçağı sipahilerle suhteler 1578 yılında ordunun yola çıkışından başlayarak ülkede temizliğe giriştiler! (Yerasimos, 247)

Bunun yanı sıra, halkın merkezi yönetim memurlarına karşı aldığı tavır, edilgen aşamadan etken aşamaya geçmekteydi. Bir bakıma yerel yönetimi temsil eden ve Devlet bürokrasisini elinde bulunduran askeri sınıfın açık düşmanı durumunda olan kadılar, halktan gelen hareketlere yardımcı oluyor ve bunları örtbas ediyorlardı. 1581 yılında Menteşe ahalisi, başkentten o bölgedeki hükümdarlık haslarının gelirini toplamak üzere özel olarak gönderilen görevliyi öldürüp toplanan vergiyi yağma etmişlerdi. Olayı soruşturmak için gelen sancakbeyi de kovalanmış, kadı onun kente girmesini yasak etmişti. Orduya karşı da suikastlar birbirini kovalıyor, birçok kez yeniçeri birlikleri tümüyle (Yerasimos, 247) köylüler tarafından yok ediliyordu. İstanbul'u İran sınırına bağlayan stratejik yol gitgide güvenliğini yitiriyordu (Yerasimos, 248).

Devlet yönetimiyle ümera bu olaylara aynı şiddetle tepki göstermekteydi. Sancakbeyleri, maiyetlerinde sayılan çok kez iki yüz kişiye varan özel kuvvetleriyle isyancı çetelerin peşine düşecekleri yerde, kaçaklara yardım ettikleri bahanesiyle köylere saldırıyorlar, her yanı yağmalayıp köy halkına işkence ediyorlardı. Bu çapullar, yerel milis güçleri gibi sancakbeyi "kapısı"daki ücretleri düzenli ödenemeyen insanlar için de geçim aracıydı, doğrudan doğruya başlarında bulunana düşen pay da cabasıydı (Yerasimos, sf. 248).

3-Celaliler

1500'lü yıllarda tarihe kadar iki üç yüz kişiyi komutalarında bulunduran Celali başları artık çok büyük çetelere sahipti ve reayanın gitgide büyüyen hoşnutsuzluğu hem onları bir araya gelmeye kışkırtmakta, hem de ümeranın güvencesini sağlamaktaydı. Umera mensupları bununla da kalmıyor, ellerinde bulunan güçlerle Celali olup çıkıyorlardı. Konya'da ayaklanan eski Habeşistan beylerbeyi böyleydi. Eskiden leventken sekban, sonra bölükbaşı olan ve daha sonra da kapıkulu sipahiliğine giren ve ünü imparatorluk sınırlarını aşarak "l'ecrivain" adıyla tanındığı Avrupa'ya ulaşan ünlü Karayazıcı onunla birleşmeye gelmişti (Yerasimos, 250)."Celali İsyanları dıştaki savaşları da oldukça etkiledi. Osmanlı devleti Avusturya savaşı süresince bütün gücüyle batı cephesi sorunlarına eğilmek fırsatından yoksun kalmıştı çünkü " Anadolu'nun

güvenliğini sarsmakta olan levent/sekban gruplarının azgınlığı tam Haçova savaşıdan sonra ayaklanmaya dönüşmüştü. Celali leventler Karayazıcı Abdülhalim, kardeşi Deli Hasan, daha sonra Kalenderoğlu Mehmet, Tavil Halil gibi sekban bölükbaşlarının çevresinde ordular oluşturmaya başladılar. Devlet güçlerinin başedemediği bu Celali ordular Anadolu'nun köyünden kentinden haraç ala ala palazlandı; üzerine gönderilen Osmanlı askerini yenip devlet prestijini iyice zedelediler" (Kunt, 2009, 21).

"1550 yıllarından beri süregelen değişim, Tımarlı Sipahilerin safdışı edilmesi; birikmiş servetlerin yaygınlaşan iltizam usulüyle toprağa yönelmesi şeklindedir. Memur askerlerin koruyucu denetiminden yoksun kalarak tefecilerin eline düşen ve ağır vergiler altında ezilen köylü yığınlarının tarlaları hukuk kuralları zorlanarak ellerinden alınmakta, geleneksel tarım düzeni bozulmakta, köylü ırgatlaşmaktadır. Celali isyanları bu değişimin önce sonucu, sonra da hızlandırıcısı olmuş; düzenin yıkımıyla isyanlar arasında bir zincirleme etki-tepki ilişkisi meydana gelmiştir" (Cem, 1975, 199).

"Bu kişilerin tarih sahnesine çıkışı olasılıkla 1598 yılı yazına rastlar. Ertesi yıl ise, buyrukları altında bütün Karaman eyaletini yağma etmekte olan yirmi bin insan vardır. Sayıları bu kadara varınca küçük köyleri soymak yetmiyordu, kentlere de saldırmak zorundaydılar. Kentlerin haraca bağlanması, zengin ulemaya büyük zararlar getirdi. Bunlar İstanbul'a şikayete gittiler. Divan, bunların şikayeti üzerine Celalilere karşı bir ordu göndermeye karar verdi. Merkezi yönetim ilk kez durumun vehametini kabul ediyor ve kendi ülkesinin içinde, hatta Anadolu'nun göbeğinde kendi uyruklarına karşı resmen sefer açıyordu. Hükümdarlık ordusu yaklaşınca, Karayazıcı Urfa'yı alıp kuvvetleriyle kentin kalesine kapandı. 1599'da kentin kuşatılması hiçbir sonuç vermeyince, 1600 yılında sefer yeniden açıldı. Hükümdarlık ordusu yalnız hiçbir başarı kazanmamakla kalmamış, İstanbul'a gelen raporlara göre kendisi, bölgeyi Celalilerden daha beter dehşete salmayı da başarmıştı. Bunun üzerine ordu geri çağrıldı ve Karayazıcı'ya Amasya sancakbeyliği verildi. Ertesi yıl da, suhte ayaklanmasını bastırmakla görevlendirilip aynı payeyle Çorum'a gönderildi. Fakat şikayetler hemen yön değiştirdi. Çünkü düzenli ordu çevreyi ondan çok kırıp geçirmeye başlamıştı. Yeni bir buyrukla ordu geri çağrıldı. Bundan sonra da Celaliler daha fazlasıyla yeniden işe giriştiler. Bunlara karşı biri İstanbul'dan öteki Bağdat'tan iki ordunun harekete geçmesi emredildi. Karayazıcı ilkini yenip Güney'e doğru çekildi. Daha sonra ikinci orduyla karşılaşan Celaliler 20 bin ölü verdiler. Samsun dağlarına sığınan Karayazıcı o kış içinde öldü. Bir yılın yazı ve güzü içinde geçen bütün bu olaylar ülkede hüküm süren başıbozukluğu ve devlet yönetiminin durumunu gösterir" (Yerasimos, 250).

Sonuç

Daha önce de vurgulandığı gibi Kıbrıs'taki isyanların nedenlerini ortaya çıkarmak için genelde tüm Osmanlı'daki hatta Anadolu'daki ekonomik durum ve

isyan hareketlerini incelemek ve Kıbrıs'taki durum için ona göre bir teşhiste bulunmamız gerekmektedir. Çünkü Kıbrıs'taki isyanlar durup dururken sadece Kıbrıs'taki ekonomik durumlardan ötürü çıkmış değildi. Yerasimos bunların bir halk hareketi olmadığını (253) bunu ileri sürmek ise gerçeği fazlaca şemalaştırmak olduğunu öne sürerken, Çetin Yetkin bu isyanların bir halk hareketi olduğunu ileri sürmektedir. Genel olarak isyanları ele alan Yerasimos şunları öne sürer:

Birincisi, Anadolu'daki patlama iç (nüfus hareketlerinde artma, yönetici sınıfın üç kategorisi arasındaki mücadele) ve dış (uluslararası ticaretin altüst oluşu. Batı'nın mali gücü ve imalathanelerle birlikte egemen bir ekonominin çok iyi yapılaşmış sistem, uzun bir süre tepkileri baskı altında tutmayı başarır. Öyle ki sonunda, güdümlü, belli bir hedefe yönelik ve bir taşmayla değil de, fark gözetmeden her şeyi silip süpüren bir patlamayla karşı karşıya kalınır. Bazı baskılara gelen tepkiyle ağır ağır olgunlaşan bir harekete değil, sabrın taşıdığı ve bireyin de, türün de yaşamasını sürdürmesi doğrudan doğruya tehlikeye girdiği an, bireysel olduğu kadar toplumsal düzeyde doğan bir kopukluğa, bir bozuşmaya tanık oluruz (Yerasimos, 253).

İkincisi, bütün bu olaylar boyunca iki akım kendini açığa vurur. Artık gereksinmelere yanıt veremeyen bir sistemin kadrosundan kurtulmuş yığınların baskısı, kendini zenginlikleri elinde tutan ayrıcalıklı sınıflara ait kurumlar üzerinde duyurur. Medreseler, taşra askeri sınıfı ve kapıkulları bunların istilasına uğrar. Aynı biçimde, bu kurumların üyelerince de, bu harekete ters yönde bir yeniden çekme hareketi yürütülür, insanları ve servetleri yeniden çekme.... (Yerasimos, 253)

Belki çok genel olarak Kıbrıs'a indirgenmese bile çoğu isyanlarda da Kıbrıs'ta aynı sonuçları ortaya koyarak Yerasimos'la aynı fikirde olabiliriz; Yerasimos'a göre tüm bunlar bizi, sistemin temel yapılarıyla ilgili üçüncü bir gözleme götürür. Yönetici sınıf ilke olarak bütün ülke zenginliklerinin, malın mülkün tek sahibi olan hükümdarın buyruğundaki, bir memurlar topluluğundan başka bir şey değildir. Fakat aynı zamanda sistemin, üretim araçlarının özel tasarrufu doğrultusunda evrimleşmesinde nesnel çıkarı olan tek öge odur. Sistemin doruğuyla tabanının, yani hükümdarla reayanın çıkarıysa tam tersine, düzenin korunmasındadır. Olaylar da işte bu tarzda gelişir. Kaba çizgileriyle şöyle bir özet yapabiliriz: Devlet memurları sınıfının, reayanın yaptığı üretimden kaldırdığı payların artmasıyla maddileşen merkezden kopmacı gücü, tabandaki bu sınıfın yıkıntıya uğramasına, altüst olmasına yol açar. Her ayaklanma hareketinin, padişahın değil de araçlarının yetkesine karşı çıktığını gözlemek ilgi çekicidir. Hükümdarla halk arasındaki ortak çıkar, adalet fermanlarında ve kapıkulu ocaklarına kabul koşullarında açıkça görülür. Ama temel birimlerin yani tımarların yıkılışı somut duruma gelip de aristokrasinin alt tabakasını, yani sipahileri de kendisiyle birlikte felakete sürükleyince, askeri ve sivil büyük

memurlar sınıfı gibi tüccarlar da toprak alanına sızarlar ve özel mülkleşme başlar (Yerasimos, 253)

Bütün bunların belli başlı iki sonucu olur. Osmanlı düzenini oluşturan bütün kurumlar, ondokuzuncu yüzyıla kadar biçim olarak varlıklarını sürdürseler bile (Yerasimos, 253), onyedinci yüzyıl başlarında yok olur giderler. Bunların yerine yeni yapıların yavaş yavaş olgunlaşması işlerlik kazanmaya başlar. Evrimin iki klasik eğilimi, kırlarda feodalizm, kentlerde kapitalizm belirir. Yönetici sınıfın üç ayrı kategorisi birbirine karışıp birbiri içinde erir ve bu karışım içinden yeni öğeler ortaya çıkar. Ama bir başka seferkinden farklı olarak bu yeni oluşma tek başına değil de Batı'daki kapitalist üretim tarzının gitgide daha belirleyici duruma giren etkisi altında ortaya çıkacaktır (Yerasimos, 254). Yerasimos'un bu teşhisinin Kıbrıs'ın 1830'lu yıllardaki durumunu göstermesi bakımından ilginçtir:

Osmanlı İmparatorluğu'nun genel seyrine bağlı olarak, Kıbrıs'ın toplumsal yapısı da giderek evriliyordu. Özellikle Batılı ülkelere tanınan kapitülasyonlar sonucu İmparatorluk kapıları, düşük gümrükle Batı ticaretine açılmıştı. İlk kez, 1535 yılında, Fransa ile yapılan bir anlaşmayla, Fransa'ya, Osmanlı sınırları içinde ticaret ve taşımacılık yapma hakkı tanınmıştı. Fransa'dan sonra, benzer haklar İngiltere ve Hollanda'ya da verilmiş, Osmanlı İmparatorluğu kapılarını bütün dünyaya açmıştı. İngilizler, Hollandalılar ve Fransızlarla yapılan anlaşmalar en önemlileri olmakla beraber, bunlara benzer anlaşmalar 1617'de Avusturya, 1700 Rusya, 1737 yılında da İsveç'le yapılmıştı. Giderek zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu, en imtiyazlı ticaret anlaşmasını 1838'de İngiltere ile imzalamıştı. Nitekim dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı Palmerstone, "Türkiye bize, ticari ilişkilerde herkesten daha fazla imtiyaz verdi" demişti. Bu gelişmelere paralel olarak, Müslüman olmayan pek çok tüccar, Osmanlı İmparatorluğu'nda doğduğu halde, yabancı konsolosluklar yoluyla İngiliz veya Fransız uyruğuna geçerek, kapitülasyonlardan yararlanma yoluna gitmişlerdi.

Bu dönemde, Kıbrıs'ta da benzer gelişmeler yaşanıyordu. Avrupalılar ticari etkinliklerinin yoğunlaşmasıyla Larnaka'da çeşitli ülkeler konsolosluk açmışlardı. Bunlar arasında en önemlileri, Fransız ve İngiliz konsolosluklarıydı. Ada'nın ticarete yönelen Hristiyan kesimleri, "kısa bir süre içinde, bu konsolosluklarla ilişki kurmuşlardı. Bu arada Osmanlı İmparatorluğu'nun yaptığı Tanzimat reformları, Hristiyan tüccarların ekonomik etkinliklerini güvence altına alıyordu."Tanzimat dönemi, 1839'da" Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun yayınlanmasıyla başladı. Hattı Hümayun'a göre de Hristiyan uyruklular ile Müslüman uyruklular yasa önünde eşit kılınıyordu (...) İmparatorlukta yaşayan herkesin haklarının güvence altına alınması, özellikle devlet memurlarını kapsıyordu. İkinci olarak güvence altına alınmak istenen grup, ticaret etkinlikleri için daha fazla özgürlüğe ve güvenceye gereksinen Müslüman olmayan halktı. Ticarete yönelen Hristiyan nüfus içinde, giderek burjuva sınıfı güçlenirken, Müslüman kesimde yukarı sınıf, geleneksel uğraşlarına bağlı kalmıştı. Böylelikle

Kıbrıs'ta, Ermeni, Yahudi ve Rumlardan oluşan burjuva sınıfı, iç ve dış ticareti eline geçirirken Türkler, askeri ve bürokratik işlerle uğraşmayı devam ettiriyorlardı. 19. yüzyılın ortalarına doğru, Kıbrıs'ta ekonomik üstünlük Hristiyanların, devlet yönetimi de Müslümanların elindeydi. Bu durumda egemen sınıf ikiye ayrılıyordu: Müslüman Türkler, -idareci bürokrat, din adamı, kadı ve ağalardan oluşuyordu- ve Hristiyanlar. Hristiyan kesimde, Kilise, zengin tüccarlar ve faizci tefeciler yukarı sınıfa dahildiler. Bu çift yönlü toplumsal farklılaşma –Müslümanlarda yönetim ve toprak, Hristiyanlarda ticaret- eşitsiz modernleşme kadar etnik gerginliğe de kaynaklık edecekti.

Geldiğimiz sonuçta tüm Osmanlı İmparatorluğu içindeki gerileme,ekonomik patlamalar ve siyasal sorunların da Kıbrıs dahil tüm Osmanlı topraklarında benzer genel sorunlara bağlı olduğunu da görmüş bulunuyoruz.

Kaynakça

- Ağır, S. (Temmuz 2010). Osmanlı'da İşçilik ve Fiyat Politikaları: İstanbul Madrid Karşılaştırması, 1500-1700, Doğu Batı, 52, Ankara, DoğuBatı.
- Akşit, A. (2008). Osmanlı İmparatorluğu ve etrafındaki Dünya, Toplumsal Tarih, 174, sf. 28, Tarih Vakfı, İstanbul.
- An, A. (1996). Kıbrıs'ta İsyanlar ve Anayasal Temsiliyet Mücadelesi (1571-1948), Lefkoşa, Ateş Matbaacılık.
- Arıkan, Z. (2005). Akdeniz'de Osmanlı ve Venedik, Toplumsal Tarih, 143, sf. 84-89, Tarih Vakfı, İstanbul.
- Armağan, M. (2010). Osmanlı-İnsanlığın Son Adası, İstanbul, Timaş Yayınları.
- Avcıoğlu, D.(1976). Türkiye'nin Düzeni, Dün-Bugün Yarın,İstanbul, Tekin Yayınevi.
- Cem, İ. (1975). Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, İstanbul, Cem Yayınevi.
- Çavdar, T. (1970). Osmanlıların Yarı-Sömürge Oluşu, İstanbul, Ant Yayınları.
- Gökçeoğlu, M. (1988).Tezler ve Sözler, Lefkoşa, İleri Basımevi.
- İrkad, U. (Kasım 1987). Kıbrıs'ta Osmanlı Düzeni, Özgürlük Dergisi, Özgürlük Yayınları, sf. 6-7, Lefkoşa.
- İmamzade, Z (10 Mart 1984). Osmanlı Döneminde Kıbrıs, Söz Gazetesi, Lefkoşa.
- İmamzade, Z. (29 Şubat 1984). Osmanlı Döneminde Kıbrıs, Söz Gazetesi, Lefkoşa.
- Karaman, K., Pamuk, Ş. (2009). Osmanlı Bütçeleri ve Mali Yapının Evrimi, Toplumsal Tarih, 191, Tarih Vakfı, İstanbul.
- Kongar, E. (1993). Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Kunt (Ocak 2009). Siyasal Tarih, İstanbul, Cem Yayınevi.
- Mantran, R. (2007). Osmanlı İmparatorluğu Tarihi -1-, (Çev. Server Tanilli), İstanbul, Alkım Yayınları.
- Marufoglu, S. (2010). Osmanlı Taşra Eyaletlerinde Para ve Finansman Sorunları: Musul, Bağdat ve Basra Eyaletleri Örneği, (ISSN 1303-7242) Doğu Batı (53), Cantekin Matbaacılık.

- Oral, Ö. (2004). 1670’te Venedik’e verilen korsanlık ahitnamesi, Toplumsal Tarih, 127, Tarih Vakfı, İstanbul.
- Tezel, Y. Cumhuriyet Döneminin İktisadi tarihi
- Yetkin, Ç. (1984). Türk Halk Hareketleri ve Devrimler, İstanbul, Say Yayınları.

1931 Kıbrıs İsyanı'nın Türkiye'deki Yansımaları

Emre AYKOÇ*

Sanem YAMAK ATEŞ**

Tarih boyunca birçok devletin egemenliğine giren Kıbrıs, 1571 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmiş, 1878 yılına dek süren Osmanlı yönetimi zarfında adaya hatırı sayılır miktarda bir Türk nüfus yerleşmiştir. İngiltere, 1877-78 Savaşında Rusya karşısında ağır bir yenilgi alan Osmanlı'ya, Kıbrıs'ın yönetimini devralma karşılığında Rusya'ya karşı savunma ittifakı önerisinde bulunmuştur. Osmanlı'nın bu teklifi kabul etmesiyle Haziran 1878'de imzalanan bir anlaşmayla Kıbrıs'ın yönetimi, egemenliği Osmanlı'da kalmak ve muvakkaten olmak üzere, İngiltere'ye devredilmiştir¹. Osmanlı'nın, 1914 yılında patlak veren I. Dünya Savaşı'na İngiltere'nin karşısında girmesi üzerine İngiltere 5 Kasım 1914 tarihinde tek taraflı bir karar ile Kıbrıs'ı ilhak ettiğini ilan etmiştir. Adanın İngiltere'nin egemenliğinde bir toprak olduğu Lozan Barış Antlaşması'nın 20. maddesi ile kabul edilmiştir. İngiltere'nin 10 Mart 1925 tarihinde Kıbrıs'ı Taç Kolonisi (Crown Colony) ilan etmesinin ardından adada yeni bir yönetim yapılanması oluşturulmuştur.

Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandığı 1830'lu yıllardan beri Kıbrıslı Rumlar arasında bir enosis düşüncesi var olmuşsa da, bunun hemen önemli ölçüde güç kazandığını söylemek güçtür. Bununla birlikte Megali İdea'nın 1860'lı yıllardan itibaren Yunan devlet ideolojisi haline gelmesi ve diaspora Yunanlılarının eğitim yoluyla milli davaya (Megali İdea) ve Yunanistan'a bağlanmasının Yunanistan'ın temel kültür politikası olmasıyla birlikte, Kıbrıs'ta enosis düşüncesinin, özellikle yeni gelişen ve güç kazanan burjuva kesimde taraftar bulmaya başladığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede geniş bir özerkliğe sahip okulların enosis düşüncesinin yayılmasındaki temel kaynak olduğu görülmektedir (Kızılyürek, 2002: 75-80)². 1878 yılında adanın, 1864'te İyonya adalarının Yunanistan'a katılmasına yardım etmiş olan İngiltere'ye bağlanması Kıbrıslı Rumların, Kıbrıs için de benzer bir durumun olup enosis'in gerçekleşmesi yönündeki umutlarını arttırmıştır. Bu nedenden ötürüdür ki, Kıbrıslı Rumlar 1878 Temmuzunda İngilizlerin adaya yerleşmesini büyük bir coşkuyla karşılamışlar, Başpiskopos Sofronios, İngiliz Yüksek Komiseri Sir Garnet Wolseley'i karşılama töreninde, İngilizlerin tıpkı İyonya adalarının Yunanistan'a katılmalarına yardım ettikleri gibi, Kıbrıs'a da yardım edeceğine inandıklarını söylemiştir (Bölükbaşı, 2001: 59; Şahin, 2011: 193). Bunun yanı sıra 1896 yılında çıkan Girit Ayaklanması Kıbrıs'ta büyük bir heyecan yaratırken, o güne "kadar daha çok elit içinde gelişen Helen milliyetçiliği,

* Arş. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

** Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

giderek geniş halk kesimlerine yayılmaya başlıyordu” (Kızılyürek, 2002: 80). I. Dünya Savaşı sürerken, İngiltere’nin Ekim 1915’te kendi safında savaşa katılması koşuluyla Kıbrıs’ı Yunanistan’a vermeyi teklif etmesi enosis’in gerçekleşeceği konusundaki umut ve beklentileri arttırmıştır. Ancak Yunanistan kralı bu öneriyi reddetmiş; İngiltere de Yunanistan’a başka benzer bir öneride bulunmamıştır. Savaşın sonra Kıbrıslı Rumlar, en popüler düşünce ve siyasi arzu olan enosis yönündeki taleplerini yoğunlaştırmışlarsa da, savaş sonrası ortamda oluşan güç kompozisyonu, bölgedeki yeni dengeler ve İngiltere’nin değişen stratejik çıkarları adayı terk etmesini değil, tam tersine adadaki egemenliğini tahkim etmesini, daha da güçlendirmesini gerektirmiştir. Nitekim adanın 1925’te Taç Kolonisi ilan edilmesinin altında da bu mantık yatıyordu. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı’nın neden olduğu ağır ekonomik ve toplumsal koşulların da etkisiyle İngiliz sömürge idaresinin, adada yaşayanların taleplerini dikkate almayan kötü yönetimine karşı Kıbrıslı Rumların giderek artan tepki ve öfkesi, 1931 yılında belli ölçülerde milliyetçi eliten de yönlendirmesiyle sömürge yönetimine karşı ve enosis talebini içeren bir isyana dönüşmüştür.

Egemenlik ve bağımsızlığı Lozan Barış Antlaşması ile tescil edilen yeni Türk Devleti, öncelikli hedeflerini, içte ulusal bilinç ve birliğin tesisi, savaştan yeni çıkmış ülkenin imarı, yeni rejimin tüm kurumlarıyla oturtulması ve “muasır medeniyet seviyesi”ne ulaşılabilmesi için gerekli olan toplumsal kültürel, siyasal ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesi olarak belirlemiştir. Bu çerçevede ulus, öncelikli olarak, siyasal sınırlar içindeki topluluk olarak tasavvur edilmiş; resmi ulusçu söylemde dış Türklere herhangi bir atıfta bulunulmadığı gibi, etnik Türklerin siyasal birliğinin sağlanması ise bir hayal olarak değerlendirilmiş ve yayılmacılık dışlanmıştır (Karpas, 1996: 209). Bunda, Pan-Türkçü ideolojinin I. Dünya Savaşı sonlarında yaşadığı hezimetin ve yeni(den) kurulmaya çalışılan devletin içte ve dışta istikrar ve statükonun devamına özel bir önem atfetmesinin önemli bir payı bulunmaktadır. Türklük’ün sadece Türkiye Cumhuriyeti ile sınırlı olmadığı ve daha geniş bir coğrafi alana inhisar ettiği bilinmekle ve Türkiye’de yaşayan Türkler ile dış Türkler arasında ırksal, etnik ve kültürel açılardan akrabalık ilişkisi bulunduğu ve dolayısıyla devletin dış Türklere yönelik ilgisinin doğal ve meşru olduğu kabul edilmekle birlikte, sözkonusu ilginin sadece kültürel bir boyutu bulunduğu vurgulanmış³, siyasi mülâhazalardan özellikle kaçınılmıştır. Özetle, Türk ulusçuluğu Misak-ı Milli sınırları içinde laik ve ulusal bir toplum ve devlet inşasına öncelik vermiş, dış Türklere yönelik ilgi asgari düzeyde tutulmuş ve etnik temelli irredentizm siyaseti dışlanmıştır. Türkiye’nin sözkonusu dönemde Kıbrıs’a ve Kıbrıslı Türklere yönelik yaklaşımının da bu genel siyaset modeli ve anlayışı çerçevesinde biçimlendiği söylenebilir.

Adada hatırı sayılır miktarda bir Türk nüfus yaşamasına, coğrafi açıdan kendisine çok yakın olan ve dolayısıyla büyük bir stratejik önemi bulunan adada yaşayanların, güvenliğini doğrudan doğruya etkilemesine ve burada oluşabilecek

gelişmelerin ve egemenlik yapısındaki değişimlerin bölgesel statükoyu tamamen değiştirme potansiyeli taşımasına rağmen, Türkiye'nin 1931 Kıbrıs İsyanı sırasındaki politikası “karışmama” olmuştur. Türkiye, gerek genel dış politika refleksleri, gerekse konjonktürel ve bölgesel durum, dengeler ve gelişmeler çerçevesinde, o sırada İngiltere'nin adada egemenliğini sürdürmesini kendi çıkarlarına da uygun görmüştür. Bu çerçevede adada yaşananlar, hem Türkiye'nin güvenliğini, hem de Kıbrıslı Türklerin kaderini doğrudan etkileyebilecek olmasına rağmen, İngiltere'nin iç işi sayılmış ve Türk siyasal elitince oldukça yakından ve dikkatli bir biçimde takip ediliyor olmakla birlikte, bu konuda hiçbir resmi açıklama yapılmamıştır. Yunanistan'da ise resmi çevrelerin ve kamuoyunun isyana karşı yaklaşım ve tutumları birbirinden farklı olmuş; “gerçekçi” bir tarzda hareket eden ve dönemin “süper gücü” olan İngiltere ile ilişkilerin öneminin farkında olan hükümet bu hareketleri kınar ve tasvip etmezken, “duygusal” hareket eden kamuoyu ise isyanı coşkun bir şekilde desteklemiştir. Bu durumda Türkiye'de kamuoyunun isyanı değerlendirmesi önem kazanmakta ve bu da önemli bir kamuoyu oluşturucusu olan basının önemini ortaya çıkarmaktadır. Oysa, büyük çoğunluğu köylü olan ve kentleşme oranının, eğitim düzeyinin ve bunlara bağlı olarak siyasal mobilizasyonun da düşük olduğu, dolayısıyla kamuoyunun hükümetin davranışlarını denetleyen veya yönlendiren bir güç olmadığı, siyasal çeşitliliğin bulunmadığı veya daha doğru bir ifadeyle farklı siyasal görüşlerin tek partili sistemde seslerini duyuramadıkları veya siyasal temsilin mümkün olmadığı, özellikle dış politikaya ilişkin sorunların hükümet değil, devlet politikası olarak görüldüğü ve üzerinde konsensus bulunduğu düşünülüyor, basının siyasal iktidardan tam anlamıyla bağımsız ve özgür olmadığı, tek parti CHP'nin reformların yaygınlaştırılması ve rejimin konsolidasyonu, kısacası devleti yapılandırma misyonunu üzerine almaya başladığı ve giderek otoriterleştiği 1930'lar Türkiye'sinde, Yunanistan'da olduğu türden bir farklılaşma görülmesi güç gözükmektedir. Bu dönemde Türkiye'de basının işlevi, “güdümlü” olarak nitelenebilecek kamuoyunu yukarıdan aşağıya biçimlendirme ve yönlendirme olmakla birlikte, özellikle CHP'nin yarı resmi yayın organı olan Hakimiyeti Milliye ve belli bir ölçüye kadar Cumhuriyet örneklerinde görüldüğü üzere, hükümetin kimi durumlarda resmi olarak dile getiremediklerini açıklama aracı olarak görüldüğü ve bu işlev doğrultusunda kullanıldığı da göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla dönemin basınında isyan ile ilgili olarak çıkan haber ve yorumlar önemlidir.

1931 Kıbrıs İsyanı'nın Türkiye'deki yansımalarının tespit edilmesi, bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Özellikle bu dönemde Türkiye'nin Lozan sonrasında dış politikaya ilişkin en önemli sorun ve gerilimleri yaşadığı Yunanistan ile ilişkilerinin normalleşmeye ve gelişmeye başlaması ile bölgede statükocu ve barışçı bir dış politika çizgisi izleyen Türkiye'nin dönemin en önemli büyük gücü olan İngiltere ile bir sorun/çatışma yaşamak istememesi gibi

olgular, 1931 isyanının Türkiye’de nasıl görüldüğünün incelenmesini ayrıca önemli kılmaktadır. Bu bağlamda çalışma kapsamında ilk olarak dönemin uluslararası siyasal konjonktürü bağlamında 1925 yılından sonra adadaki gelişmeler ile isyanın gelişim safhaları ve sonuçları ele alınacaktır. Bundan sonra isyanın ve sonuçlarının Türkiye’de siyasal seçkinler ve kamuoyu tarafından nasıl algılandığı, değerlendirildiği ve yorumlandığı, resmi belgeler ve basına yansayanlar üzerinden irdelenecektir.

Kıbrıs’ta 1931 İsyanı

1914 yılında Kıbrıs’ı ilhak eden İngiltere’nin adadaki fiili egemenliği, 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması’nın 20. maddesi ile hukuksal egemenliğe dönüşmüştür. I. Dünya Savaşı sonrasında dünya siyasetindeki hegemonyasını pekiştiren İngiltere açısından, hem en önemli sömürgesi olan Hindistan’a ulaşım yolu üzerinde bulunması, hem de Ortadoğu’daki egemenliği göz önünde bulundurulduğunda, Doğu Akdeniz’in stratejik önemi artmış; bölgede statükonun devamı bu ülke açısından daha önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla bu dönemde İngiltere’nin, hem Süveyş Kanalı’na, hem de Ortadoğu ülkelerine yakınlığı dolayısıyla oldukça stratejik bir noktada yer alan Kıbrıs’taki egemenliğinin devamı hayati bir önem arz ediyordu. Bu durumda İngiltere de adadaki hakimiyetini tahkim edecek yollar arayışına girmişti. 10 Mart 1925 tarihinde adanın Taç Kolonisi ilan edilmesi bunlardan biridir. Bu düzenlemeyle adadaki “Yüksek Komiserlik” kaldırılarak Valilik makamı tesis edilirken, Kıbrıs, diğer sömürgelerde olduğu gibi, doğrudan doğruya İngiliz toprağı haline geliyordu (Çakmak, 2009: 75).

Bundan sonraki süreçte Kıbrıslı Rumlar enosis taleplerini sık sık ve çeşitli vesilelerle gündeme getirmeye başlamışlardır. Her yıl Yasama Konseyi’nin açılışında Vali’nin yaptığı konuşmaya verilen ve çeşitli taleplerin iletilmesi yolu olan Konsey’in Cevabı’na enosis yönünde ifadeler konulması Konsey’in Türk ve İngiliz üyelerinin oylarıyla engellenirken, Kıbrıslı Rum heyetlerin Londra’da yürüttükleri faaliyetler de boşa çıkmış; enosis talepleri bizzat ilgili bakanlarca reddedilmiştir (Öztoprak, 1998: 209-210; Çakmak, 2009: 76-83). Bu durum Kıbrıslı Rumların, İngiliz sömürge yönetiminin isteklerini dikkate almadığı ve böylece kötü bir idare sergilediği şeklindeki kanılarını güçlendirmiş ve isyanın nedenlerinden birini oluşturmuştur. Bu arada Ekim 1930’da yapılan Yasama Konseyi seçimlerinde enosis taraftarı fanatik adayların seçilmesinin de isyanın gelişimini hızlandırdığı söylenebilir (Çakmak, 2009: 87-88; Öztoprak, 1998: 210). İngiliz yönetiminin adadaki cemaatlerin yönetiminde olan okulların yönetim ve müfredatlarının kontrol altına alınması ve bu okullarda enosis propagandası yapılmasının önüne geçilebilmesi⁴ amacıyla 1929 yılında çıkardığı Eğitim Yasası’ndan Kıbrıslı Rumların duyduğu hoşnutsuzluk da isyanın çıkışında etkili olan nedenlerden bir diğeridir (Gazioğlu, 2000: 254). Ayrıca yüksek düzeyli bazı din adamları ile adadaki Yunan konsolosu Kyrou’nun enosis

yönündeki faaliyetlerinin⁵ de isyanın çıkışında etkili olduğunu eklemek gerekir (Öztoprak, 1998: 208-213). 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın Kıbrıs'ı da etkisi altına alması ve adadaki bakır ve asbest madenlerinden binlerce işçinin işten çıkarılması, adadaki işsiz sayısının artmasına ve işçi ücretlerinin düşmesine neden olurken, dünya genelinde tarım fiyatlarının düşmesi Kıbrıs'ta çiftçilerin borçlarının artmasına yol açmıştır. Kıbrıs halkının yaşadığı bu ekonomik sıkıntılar toplumsal huzursuzlukları ve yönetime karşı öfkeyi arttırmış ve isyanın kanımızca temel nedenlerinden birini oluşturmuştur. İsyanın çıkışında görünürdeki en büyük neden ise sömürge yönetiminin 1931 yılında vergi gelirlerini arttırmak için yeni bir Gümrük Yasası çıkarma isteği olmuştur. Nisan ayı boyunca Yasama Konseyi'nde tartışılan bu yasa tasarısına Konsey'in tüm Rum üyeleri, mevcut ekonomik koşullarda vergilerin artırılmasından çok azaltılması gerektiğini ileri sürerek karşı çıkmışlar; 28 Nisan'da yapılan oylamada tasarı, Türk Konsey üyesi M. Necati Bey'in de desteğiyle reddedilmiştir. Ancak İngiliz yönetimi, 11 Ağustos'ta çıkarılan bir Kraliyet Kararı ile valiye ek vergi toplama yetkisi vermiş; vali tarafından hazırlanan yeni gümrük vergisi yasası da 9 Eylül'de Kıbrıs Resmi Gazetesi'nde yayınlanmıştır (Çakmak, 2009: 98-102). İngiliz yönetiminin bu davranışı, yani Yasama Konseyi'nde reddedilen vergilerin kraliyet kararıyla Kıbrıs halkına dışarıdan dayatılması ve halk iradesinin çiğnenmesi, halkın (özellikle de Rumların) hoşnutsuzluğunu iyice körüklemiş, tepki giderek büyümüştür (Gazioğlu, 2000: 255). 11 Eylül'de Limasol'da yapılan bir protesto mitinginin ardından Yasama Konseyi'nin Rum üyeleri bir toplantı yapmışlar ve ortak karar alma ve birlikte hareket etme kararı almışlardır. İlerleyen tarihlerde yapılan çeşitli toplantılarda yapılan yoğun tartışmaların ardından Konsey üyeleri toplu halde istifa etmeye karar vermişlerdir. Ancak bazı üyelerin inisiyatif almak ve prestij elde etmek amacıyla istifada acele etmesi üzerine toplu hareket edilmemiştir. 20 Ekim'deki Limasol mitinginin ardından iki üye dışındaki tüm üyeler istifa etmiştir. Kalan bu iki üyenin 21 Ekim'de Lefkoşa'da düzenlenen mitingın ardından istifa dilekçelerini valiye bizzat teslim etmek üzere kalabalık bir kitleyle vali konağına doğru yürüyüşe geçmesi, olayların fitilini ateşlemiştir⁶ (Öztoprak, 1998: 214-215; Gazioğlu, 2000: 255-260; Göktürk, 2008: 342-345). Lefkoşa'da bulunan polis kuvvetlerinin sayısı çeşitli taşkınlıklarda bulunan ve etrafa zarar veren göstericileri dağıtma konusunda yetersiz kalmış; kalabalık kitle en sonunda vali konağını ateşe vermiştir. Göstericiler ancak polisin açtığı ateş sonucunda dağıtılabilmektedir. İngiliz yönetimi hemen sıkıyönetim ilan etmesine rağmen adadaki güvenlik kuvvetlerinin yetersizliğinden dolayı hareketlerin tüm adaya yayılmasına engel olamamış; 22 Ekim'de Lefkoşa, Limasol ve Larnaka'da, 24 Ekim'de Girne ve Mağusa'da yeniden mitingler yapılmış ve bazı olaylar çıkmıştır⁷.

23 Ekim'i izleyen günlerde savaş gemileri, uçaklar ve çok sayıda askerle adadaki kuvvetlerini takviye eden ve sert tedbirler⁸ alan İngiltere duruma hakim

gözükmektedir. Bu çerçevede isyanın liderleri ve isyanda rolü bulunduğu tespit edilen bazı Rum ileri gelenleri tutuklanmış ve savaş gemilerine bindirilerek ada dışına sürgüne gönderilmişlerse de gösteriler devam etmiştir⁹. Ekim ayı sonunda kentlerde hareket tamamen bastırılmış ve isyan hareketi etkisini yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Ancak özellikle uzak köylerde kundakçılık ve yağmacılık hareketleri bir süre daha devam etmiş, isyanın tamamen kontrol altına alınması Kasım ayının sonunu bulmuştur (Çakmak, 2009: 129-131)¹⁰.

İngiliz yetkililer, belki de o sırada dünyanın en büyük deniz ve hava gücüne sahip olmanın verdiği güvenle, isyanın daha ilk günlerinden itibaren endişe edilecek bir durum olmadığını ve yönetimin duruma hakim olduğunu açıklamışlardır (Cumhuriyet, 25 Teşrinievvel 1931, s.3). İsyân patlak verdikten kısa bir süre sonra İngiltere adaya önemli miktarda askeri kuvvet çıkarmış ve hareketi kuvvet kullanma yoluyla ve sert önlemler olarak bastırmıştır. İsyân sırasında 6 kişi yaşamını yitirirken yaklaşık 30 kişi yaralanmış; 34.315 sterlinlik zarar meydana gelmiş; yaklaşık 2000 kişi isyana karıştıkları gerekçesiyle yargılanmış ve çeşitli hapis ve para cezalarına çarptırılmış; isyanın liderliğini yapan yaklaşık 400 kişi adadan ömür boyu sürgün cezasına çarptırılmıştır (Holland, 1998: 4; Son Posta, 10 Teşrinisani 1931, s.5)¹¹. İsyân bastırıldıktan sonra sömürge yönetiminin düzen ve asayişini sağlamak için aldığı önlemler de oldukça sert olmuş¹²; ada Kasım ayı sonunda “birinci sınıf müstahkem mevki” ilan edilmiş¹³ ve bundan sonra adada uzun süren bir baskı yönetimi başlamıştır.

Yunanistan’da ise halk isyancıları desteklerken, hükümet isyanın karşısında yer almıştır. İngiltere ile geliştirilecek iyi ilişkilere her zaman önem veren Başbakan Venizelos ve diğer hükümet temsilcileri İngiltere ile Yunanistan arasında Kıbrıs sorunu diye bir sorun bulunmadığını, Kıbrıs’ta yaşananların tamamen İngiltere’nin içişi olduğunu, Yunan hükümetinin isyanla hiçbir bağlantısı bulunmadığını ve buna karışmaktan özellikle kaçındığını belirterek Kıbrıs’ta yaşanan olayları kınamışlardır. Bunun yanı sıra hükümet isyana destek için düzenlenen mitinglere de izin vermemiş ve bunlar polis tarafından dağıtılmıştır. Yunan kamuoyunun büyük bir kesimi ise, gerek düzenlenen kampanyalarla, gerekse gösteri, yürüyüş ve mitinglerle Kıbrıs’taki isyana maddi/manevi destek sağlamıştır. İsyana destek vermek amacıyla eski cumhurbaşkanı Amiral Kundoryotis başkanlığında, Yunanistan’ın tanınmış ailelerinin üyelerinden oluşan 45 kişilik bir Kıbrıs Komitesi kurulmuş, bu komitenin, yurtiçi ve yurtdışında isyanın haklılığının ortaya konması için çalışmalarda bulunması kararlaştırılmıştır. Bunun yanı sıra isyana destek için Atina ve Selanik’te birçok gösteri ve miting yapılır, Kıbrıs’ta ölenler için ruhani ayinler tertip edilir, ayrıca Kıbrıs için yardım ve gönüllü kampanyaları organize edilirken; Yunan basınının büyük bir kısmı da isyanı ve Kıbrıslı Rumların Yunanistan’a ilhak taleplerini destekleyen yayınlar yapmışlardır¹⁴.

İsyanın Türkiye'deki Yansımaları

Türkiye'nin resmi düzeyde Kıbrıs isyanına yaklaşımı, “karışmama” biçiminde olmuş; Türkiye topraklarına çok yakın bu adada meydana gelen ve güvenliği ile doğrudan ilgili olan ve aynı zamanda hatırı sayılır miktarda Türk'ün kaderini ilgilendiren bu gelişmeler, resmi düzeyde adeta “yok” sayılmıştır. Kıbrıs'taki olaylar dolayısıyla ne cumhurbaşkanı, ne başbakan, ne dışişleri bakanı, ne de başka ilgili herhangi bir hükümet yetkilisi tarafından resmi bir açıklama yapılmamış; Kıbrıs konusu TBMM gündeminde de yer almamıştır. Siyasal elitin bu şekilde davranarak sorunu tamamen İngiltere'nin içişi olarak gördüğünü ortaya koymak istediği söylenebilir. Türkiye'nin izlemiş olduğu “karışmama” politikasının bazı nedenleri bulunmaktadır: Kurulduğu günden itibaren sınırları dışında yer alan topraklara yönelik irredentist veya yayılmacı niyetleri olmayan Türkiye'nin, zaten Misak-ı Milli sınırları dışında kalan Kıbrıs için de bu türden arzuları bulunmamaktadır. Kaldı ki Kıbrıs İngiltere'nin egemenliğinde bir topraktır; Türkiye bu durumu Lozan'da tanımıştır ve Kıbrıs'ın statüsü konusunda hukuki veya siyasi bir tartışma veya sürtüşme söz konusu değildir. Türkiye her ne kadar Lozan ertesinde İngiltere ile Musul sorunu çerçevesinde karşı karşıya gelmişse de, dünyanın en büyük deniz gücüne sahip bu ülkeyle gerginlik yaşamak istememektedir; çünkü hem Türkiye'nin bu dönemde öncelikleri farklıdır, hem de Türkiye bölgede gerginlikten çok bir barış siyaseti izlemektedir. Diğer bir ifadeyle içte ekonomik ve toplumsal gelişmenin sağlanabilmesi için, dışsal istikrarın öneminin farkında olan Türkiye, bu dönemde bölgede istikrar ve statükonun korunmasına yönelik politikalar izlemektedir. Öte yandan Kıbrıs'ın İngiltere için öneminin ve bu ülkenin Kıbrıs konusundaki hassasiyetinin farkında olan Türkiye, Kıbrıs'taki bu olaylar nedeniyle İngiltere'nin içişlerine karışır bir görünüm sergilemekten özellikle kaçınmaktadır. Bunun dışında Türkiye İngiltere'nin adadaki varlığından rahatsızlık hissetmemekte; adadaki Türkleri enosis tehdidinden ve Rumların baskısına karşı koruması gibi konularda belli ölçülerde memnuniyet duymaktadır. Dahası Türkiye İngiltere'nin adadaki egemenliğini, bölgeye yönelik ilgisini canlı tutan, politikalar geliştirmesini sağlayan bir etmen, kendi güvenliği açısından bir güvence olarak görmektedir (Evre, 2003: 13). Dolayısıyla İngiltere'nin adayı terk etmesine ve adanın Yunanistan'a bağlanmasına yol açacak ve bölgesel denge ve statükoyu tamamen değiştirerek güvenlik ve tehdit algılamalarını yeniden yapılandırmasını gerekli kılacak bu isyana Türkiye'nin olumlu bakması ihtimal dışı bulunmaktadır. Bu arada Yunanistan'ın da İngiltere ile ilişkilere önem vererek isyanı sahiplenmemesi ve desteklememesi ile İngiltere'nin isyana çok sert bir biçimde müdahale etmesi ve geri adım atmaması Türkiye'nin isyan karşısında sessiz kalma ve karışmama politikası izlemeyi sürdürmesinde etkili olduğu söylenebilir. Son olarak 1930'lu yılların başlarında İtalya'nın Doğu Akdeniz konusundaki yayılmacı söyleminin bölgesel istikrar ve statükoya yönelik bir tehdit oluşturmaya başlaması üzerine Türkiye bölgesel

düzeyde ittifak ve işbirliği arayışlarına girişmiştir. Bu çerçevede Yunanistan ile mübadeleye ilişkin sorunlar çözümlenerek ilişkilerde bir dostluk ve işbirliği dönemi başlarken, Türkiye İngiltere ile de yakınlaşmaya ve ittifak arayışlarına başlamıştır¹⁵. Dolayısıyla bu isyan sonucunda bölgesel dengelerin değişmemesi ve statükonun (İngiltere'nin adadaki hakimiyetinin) sürmesi bu dönemde Türkiye'nin çıkarına gözükmemektedir.

Bununla birlikte siyasal elitin Kıbrıs İsyanı konusundaki bu suskunluğu olayları yakından takip etmediği anlamına gelmemektedir (Evre, 2003: 17). Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki bazı belgelerden Kıbrıs İsyanı'nın resmi yazışmalara konu olduğu anlaşılmaktadır. Arşivde Kıbrıs isyanına değinen birçok belge olmasına¹⁶ rağmen, bunlardan yalnızca üçü zaman ve konu bakımından isyanla doğrudan ilgilidir. Bunlardan ilki Hariciye Vekili'nin Kıbrıs Konsolosluğu'ndan alınan 26 Ekim ve 5 Kasım tarihli raporlar çerçevesindeki bilgileri Başbakanlığın bilgisine sunduğu yazıdır. Bu yazıda 21 Ekim günü gümrük tarifesini bahane eden Rumların Lefkoşa'da vali konağı önünde büyük nümayişler yaptıkları ve çeşitli taşkınlıklar yaparak konağı yaktıkları, bunun üzerine İngiliz sömürge yönetiminin sıkıyönetim ilan ettiği, ancak olayların ilerleyen günlerde devam ettiği belirtildikten sonra, isyanın bastırılması için gelen askeri destek birlikleri konusunda bilgi verilmektedir. Yazıda ayrıca bazı Rum ileri gelenlerinin tutuklandığı, yönetimin haberleşmeye sansür uygulamaya başladığı, gece sokağa çıkmanın, beş kişiden fazla kişinin bir araya gelmesinin ve bayrak asılmasının yasaklandığı ve tüm bu önlemlerin ardından 5 Kasım'dan sonra adada sükunetin sağlandığı ifade edilmektedir. Öte yandan sömürge yönetimi 5 Kasım'da aldığı bir başka kararla, isyandan dolayı oluşan zarar ve ziyanı Rumlara ödetmeyi kararlaştırmıştır. Ayrıca bu raporlarda adadaki İslam ahalinin isyan sırasında seyirci kaldığı, ellerine Türk bayrakları alan Rumların "Gazi Mustafa Kemal Hazretleri de bizimle birliktedir" diye bağırarak Türklere birlik olarak ortak mücadele teklif ettikleri halde Türklerin bu çağrılara iltifat etmedikleri ve "hükümet-i mahalliye itaattan" ayrılmadıkları, Yasama Konseyi üyesi Necati Bey'in Türklere hitaben bir beyanname yayınladığı, isyan sırasında Türklerin sükunet ve tarafsızlığının İngiliz makamlarının dikkatinden kaçmadığı ve bunun sonucu olarak da öteden beri Türklerin reddedilen dini ve kültürel işlerine ait bazı taleplerinin hükümetçe dikkate alınacağına inanıldığı belirtilmektedir (BCA 030.10.234.577.11'den akt. Öztoprak, 1998: 2016-217, 220-221). Bir diğer yazı yine Hariciye Vekili'nin Başbakanlığa yazdığı bir bilgilendirme yazısıdır. Bu yazıda Hariciye Vekili, Kıbrıs Konsolosluğu'nun verdiği bilgiye göre, Kıbrıs'ta Yasama Meclisi'nin lağvedildiğini, kanun yapma yetkisinin Vali'ye verildiğini ve tüm bu düzenlemelerin acil tedbir olarak gündeme geldiğini bildirmektedir (BCA 030.10.234.577.15). Dahiliye Vekili tarafından Başbakanlığa yazılmış 29 Kasım 1931 tarihli diğer yazı ise "Kıbrıs'ın Yunanistan'a iltihakı hakkındaki son isyanla Fener Baş papazlığının da alâkadar

olduğu hakkında”dır. Buna göre Kıbrıs’taki isyan hareketinde Fener Rum Patrikhanesi’nin gizli faaliyetleri de etkili olmuştur. Bu çerçevede,

“(...) Atınada münteşir [yayınlanan] “Patris” gazetesinin 5 Teşrinisani 931 tarihli nüshasının birinci sahifesinde dercedilen bir resimde Rum Ortodoks ruhani reisinden son en büyük “Protosingelos” rütbei ruhaniyesine irtika [irtifa] ettirilen [yükseltilen] Sinot azalarından Alaşehir metropolidi Maksimosun son Kıbrıs ihtilâlini ihdas ve hareketi idare eden en mühim uzuvlardan millî şair Libertis ve müstafa [müstafi] mebus Lanitis ve Kıbrıs’ın Yunan konsolosu Aleksi Kiro ve belediye reisi hacı Pavlo arasında fotoğrafının bulunması son Kıbrıs isyanı ile fener başpapazlığının da alâkadar olduğu”na ilişkin bir kanıt olarak değerlendirilmektedir. (BCA 030.10.109.727.4)

İsyan sırasında buna ilişkin olarak devletin çeşitli birimleri arasında sürdürülen resmi yazışmalar bu kadarla sınırlı olmasa gerekir. Bu noktada öncelikle, devletin çeşitli birimleri arasındaki veya birim içindeki tüm yazışmalara ilişkin evrakların Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nde saklanmadığının ve özellikle Kıbrıs’la ilgili olarak bu arşivde bulunan belgelerin genelde Başbakanlık Özel Kalem’den geçen evraklar (Başbakanlığın yazdığı veya başbakanlığa yazılan) olduğunu belirtilmesi gerekir. Nitekim yukarıdaki üç belge de bakanlıklar tarafından başbakanlığa yazılan bilgilendirme yazılarıdır ve bu sayede arşive girmişlerdir. İkinci olarak, isyan sırasında Kıbrıs’taki konsolosluğun, tüm gelişmeleri ayrıntısıyla merkeze düzenli-günlük raporlarla bildirmiş olması oldukça yüksek bir ihtimaldir. Dolayısıyla yukarıda zikredilen rapor haricinde başka raporların bulunması da kuvvetle muhtemeldir. Bu ve Dışişleri Bakanlığı’nca hazırlanması muhtemel diğer raporlar¹⁷ tahminimizce Dışişleri Bakanlığı arşivinde bulunmaktadır; ancak bu arşiv kullanıcıların hizmetine henüz açık olmadığından burada bulunması olası belgelerden yararlanma olanağı bulunmamaktadır

Buna karşın Türk basınının isyana yönelik ilgisi büyük olmuştur. Basın, gün gün yaşanan gelişmeleri genelde Kıbrıs’tan özellikle Lefkoşa ve Larnaka’dan, bunun yanı sıra Kahire, Kudüs gibi yakın yerlerden ve ayrıca İngiltere ve Yunanistan’ın tepkilerini de yansıtmak için Londra ve Atina’dan gönderilen telgraflarla edinilen haberleri yayınlarak duyurmuştur. Bu çerçevede Kıbrıs’taki isyanın gelişimi ve safhaları, nedenleri, mahiyeti, isyanı çıkartanlar, İngiltere’nin müdahalesi ve alınan tedbirler gibi sıcak gelişmeler okurlara duyurulmuştur. Burada ilginç olan nokta, isyana ilişkin haber yazılarının tüm gazetelerde aynı biçimde, diğer bir deyişle aynı ifadelerle yer almasıdır. Bunun temel nedeni gazetelerin haberleri ajanslardan (özellikle de Anadolu Ajansı’ndan) alarak herhangi bir redaksiyona tabi tutmadan yayınlamalarıdır. Dönemin mali ve teknik olanakları göz önünde bulundurulduğunda ve kaynakları

kıt olan gazetelerin dış merkezlerde sürekli muhabir istihdam etmelerinin güç olduğu dikkate alındığında, gazetelerin özellikle dış haberleri ajanslardan almaları ve özellikle yarı-resmi Anadolu Ajansı'ndan alınan haberleri aynen vermenin olası siyasi maliyetinin minimum düzeyde olmasından dolayı redakte etmeden vermeleri gayet makul görünmektedir. Yine burada ilginç olan bir başka nokta ise, Yunan hükümeti ve kamuoyunun isyan karşısında gösterdiği tepkilere –kimi zaman Kıbrıs'taki gelişmeler konusundaki haberler daha fazla olarak- oldukça geniş yer verilmesidir. Son olarak değinilmesi gereken bir nokta ise, haberlerin genellikle yorum içermeyen ifadelerle sunulmuş olmasıdır.

Basında Kıbrıs isyanına ilişkin çıkan yazıların çoğunluğu haber yazısıdır; bunların yanı sıra çok fazla sayıda olmamakla birlikte yorum yazıları da yayınlanmıştır. Türk gazetecilerin konu hakkındaki yorumlarının yanında, Kıbrıs ve İngiltere'de yayınlanan gazetelerde yer alan makalelere ve Kıbrıs'tan gönderilen mektuplara da yer verilmiştir. Basın incelendiğinde dikkat çeken bir diğer husus, isyan meselesi ile ilgi konusu haline gelen Kıbrıs hakkında özellikle tarihine ilişkin yazıların da gazetelerde yer almış olmasıdır. Aşağıda Kıbrıs isyanı konusunda çıkan yazılar (özellikle yorum yazıları) çerçevesinde Türk basınının isyana yaklaşımı, özellikle nedenlerine ilişkin görüşleri ve Ada Türklerini ne ölçüde konu edindiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

30 Ekim 1931 tarihli Son Posta Gazetesi'nin "Siyaset Âlemi" başlıklı köşesinde yayınlanan "Kıbrıs Meselesi Nasıl Çıktı?" başlıklı yazının konusu, Kıbrıs'ta isyanın nasıl çıktığı olmuştur. Yazıda isyanın hedefinin "Ada'nın Yunanistan'la ilhak edilmesi" olduğu ifade edilerek gelişmeler kısaca özetlenmiş ve "böyle anı ve şiddetli bir hareketin patlak vermesi sebebi nedir?" sorusunun yanıtı aranmıştır. Yazara göre, bunun nedeni Kıbrıs Rumlarının "öteden beri Yunanistanla birleşmek" eğiliminde olmalarıdır. İngiltere'nin 1915'te İtilaf Devletleri tarafında savaşa katılması için Ada'yı teklif ettiğini, Yunan Kralı'nın red cevabı verdiğini, bunun ardından İngiltere'nin Fransa'nın Suriye'ye yakınlığı nedeniyle Ada'yı bir başka devlete devretmeden önce kendisine de sorması isteğine "evet" dediğini, bu cevabın aslında Ada'nın İngiltere tarafından asla bir başkasına bırakılmayacağı anlamına geldiğini ifade eden yazar, "Rum ve papazlardan" oluşan bir heyetin sürekli olarak İngiltere'ye giderek, Yunanistan'la birleşme isteklerini tekrarlamalarına rağmen red cevabı aldıklarını, bu nedenle de İngiltere'ye karşı "muğber" [gücenmiş] olduklarını ileri sürmektedir (Son Posta, 30 Teşrinievvel 1931, s. 5).

Yazar isyanın yakın nedenlerini ise şöyle açıklamaktadır:

"Son zamanda mürabahacılıkla [murabaha – tefecilik] mücadele, mekteplerin asgari mürakabeye [denetime] tâbi tutulması hakkında verilen iki karar Kıbrıs'taki hareketi doğurdu. Bunun başında avukatlar, papazlar, muallimler ve saraflar vardır. Her dört sınıf ta yeni kararlardan mütesir olanlardır. Kıbrıs'ın 27 kişilik bir meclisi vardır. On iki aza

tain ile meclise girer. On ikisi Rumlar tarafından intihap edilir. Üçü de müslüman azadır. Bu kararlar münasebetiyle mecliste rey müsavâtı hâsıl olmuştu. Fakat tek bir müslüman azanın Rumlar tarafına iltihak etmesi, mevcut muvazeneyi bozunca kargaşalıklar başgösterdi. Bugünkü karışık vaziyet de bundan hasıl oldu.” (Son Posta, 30 Teşrinievvel 1931, s. 5).

Görüldüğü üzere yazar, isyanın temel nedeninin Rumların Ada'nın Yunanistan'a ilhakı yönündeki isteklerinin İngiltere tarafından kabul edilmemesi, yakın nedenlerinin ise, Kıbrıs'ta son zamanlarda tefecilikle mücadele ve okulların denetime tabi tutulması yönünde alınan kararlardan duyulan memnuniyetsizlik olduğunu ileri sürmektedir.

Ancak yazarın, İngiltere'nin Kıbrıs'ı asla bırakmayacağına güveninin tam olduğu şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

“Kıbrıs, Akdeniz'in şark kısmını tarassut etmek [gözetlemek] için en elverişli bir mevkide bulunuyor. İngiltere'nin böyle bir mevkii kolay kolay elinden çıkaracağını zannetmek safdillik olsa gerektir.” (Son Posta, 30 Teşrinievvel 1931, s. 5).

İngiltere'nin Ada'yı bir başkasına terk etmeyeceği yargısı, görüldüğü üzere onun Doğu Akdeniz'i kontrol altında tutma açısından sahip olduğu konum nedeni ile İngiltere için taşıdığı öneme dayandırılmaktadır.

Muharrem Feyzi [Togay], Cumhuriyet Gazetesi'nde isyanın çıkmasından yaklaşık üç hafta sonra, 15 Kasım'da Siyasi İcmal başlıklı köşede “Kıbrıs İsyanı” başlıklı bir yazı kaleme almıştır¹⁸. Yazı, Ada'ya İngiliz kuvvetlerinin sevki ile bastırılacağı yönündeki tahminin aksine, aradan haftalar geçmesine rağmen isyanın bastırılmamış olması üzerine yazılmıştır. Yazıda genel olarak İngiltere'nin isyan karşısında aldığı tutum ve yürürlüğe koyduğu uygulamalar eleştirilmektedir. Muharrem Feyzi, İngilizlerin isyan karşısında aldığı tavrı şu sözlerle eleştirmektedir:

“Kıbrıs'ın merkezi Lefkoşa şehrinde hükûmet konağının basılması ve yakılması ile başlayan isyanın buraya gönderilen askerî ve bahrî İngiliz kuvvetlerinin muvasalatı [varması] üzerine bastırılacağı hakkında yapılan tahminler doğru çıkmadı. İngiltere'deki yeni hükûmet bu isyanı bastırmakta siyasî tedbir ve tesirlere müracaat etmiyerek cebir ve şiddet ve tehdit ve tethiş yolunu tutmuştur. Adanın mevcut muhtariyetini tevsi etmek [genişletmek] ve diğer cemileler göstermek suretile halkın heyecanı teskin edilmemiştir. İhtimal böyle bir tedbir zaten adanın istiklâli yahut Yunanistan'a iltihakı hususunda ittifak edemeyen Kıbrıs'lı siyasiyunu büsbütün ikiye ayırabilir idi. İngiltere

hükûmeti şimdiye kadar takip ettiği müsamaha siyasetinin yerine süngü ve bombaya istinat eden kuvvet politikasını tutmuştur.

İngiliz memurları isyan esnasında vuku bulan hasaratı ahaliye ödetmeğe kalkmış ve başpiskopos müstesna olarak diğer piskoposların cümlesini ve binlerce rahip ve diğer kimseler tevkif edilmiştir.” (Cumhuriyet, 13 Teşrinisani 1931, s.2)

Görüldüğü üzere yazar, İngiltere’deki yeni hükûmetin Ada’nın özerkliğini genişletmek ve benzeri siyasi tedbirler alarak halkı yatıştırmak yerine zorlama tedbirlerine başvurduğunu, isyan nedeniyle ortaya çıkan zararı halka ödetmeye kalktığını, piskopos, rahip ve diğer birçok kişiyi tutukladığını ifade ederek eleştirmektedir. Yazara göre, söz konusu siyasi tedbirlerin alınması, Ada’nın bağımsızlığı veya Yunanistan’la birleşme konularında kendi aralarında görüş birliği içinde bulunmayan Kıbrıslı siyasetçileri ikiye ayırabilecekti. Oysa isyanın kuvvet kullanılarak bastırılması, zararın halka ödettirilmesi, adada geniş çaplı tutuklamalara gidilmesi gibi tedbirler isyanı bastırmaktan çok daha da şiddetlendirmiştir. Yazıda isyanın çıkışı ve şiddetlenmesinin nedenleri şöyle sıralanmaktadır:

“Yunanistan’a ilhakı teklifini ilk yapan vaktiyle İngiltere devleti olmuş idi. Bu teklif adadaki Rum ekseriyeti üzerinde derin tesir bırakmıştır.

İngiltere hükûmeti elli senedenberi bu üç yüz bin nüfuslu adayı tek bir bölük asker ile idare ederek kuvvet ve nüfuzunu göstermemişti. Bu usul İngiltere’nin hazine siyasetine uygun gelmişti. İngiltere devleti diğer müstemlekelerinde imar ve temeddün [medenileşme] işlerine büyük ehemmiyet verdiği ve buralara külliyetli para sarfettiği halde Kıbrıs’ı ihmal etmiş ve daima burada muvakkat bir zaman için bulunduğu hissini vermiştir. Adalı Rum’ların İngiltere’ye harsen ve manen irtibatına ehemmiyet verilmemiş ve bilâkis Yunanistan’a karşı temayülüne son derecede müsaade edilmiştir.

İngiltere bir zaman adanın Yunanistan’a ilhakını teklif etmiş iken sonradan Fransa’nın muvafakatini istihsal etmedikçe Ada’yı başka bir devlete ve idareye terketmeyeceğini taahhüt ederek siyasî serbestisini tahdit etmiştir. Adalıları elli sene kendi halinde yaşamakta serbest bıraktıktan sonra son zamanlarda burada sıkı bir İngiliz idaresi vaz ederek bir çok adamların şahsî menfaatini müteessir etmiştir. Son senelerde Akdeniz’deki siyasî ve sevkölceyiş [sevkölceyiş – strateji] vaziyetleri çok değişmiş

olduğundan İngiltere Kıbrıs adasına büyük ehemmiyet vermeğe lüzum görmüştür. Bunun için bu adada en şiddetli askerî tedbir ile nüfuz ve hakimiyetini yerleştirmek istiyor” (Cumhuriyet, 13 Teşrinisani 1931, s. 2).

Görüldüğü üzere İngiltere'nin daha önce Ada'yı Yunanistan'a bizzat teklif eden taraf olması, uzun yıllar Ada'da özellikle Rumlara karşı “müsamahakâr” zayıf bir idare sürmesi ve sonradan Akdeniz'deki gelişmeler karşısında Ada'nın kazandığı öneme paralel olarak, Akdeniz'deki gelişmeler karşısında Ada'nın kazandığı öneme paralel olarak, kontrolünü arttırmaya ve dolayısıyla Ada'daki egemenliğini güçlendirmeye çalışması, hem isyanın, hem de İngiltere'nin siyasi tedbirler yerine kuvvet yoluyla isyanı bastırma çabasının nedeni olarak sunulmaktadır. İngiltere bu yolla Ada'daki egemenliğini yerleştirmek istemektedir. Görüldüğü üzere, bu yazıda da Son Posta'da yayınlanan yazıda olduğu gibi Ada'nın İngiltere açısından kazanmış olduğu önem öne çıkmaktadır. Yazıda ifade edilen bu görüşler ile aynı gazetede 27 Teşrinievvel'de, “Taymis'in [The Times] başmakalesi” başlığı aldığında yer verilen ifadeler arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Bu yazıda da enosis taraftarlarının halkı isyana sürüklediği, Rumların enosis taleplerinin ise “İngiliz memurlarının müsamahasından ve harbi umumiye kadar bu adanın idaresinde gösterilen ihmalden ileri geldiği”, İngiltere'nin adayı daha önce Yunanistan'a teklif etmiş olduğu ve bu ihtiyatsız teklifin Yunanistan'ı Türkiye aleyhine cesaretlendirmekle birlikte, doğruluktan şaşmayan Yunanistan'ın bu teklifi o gün kabul etmediği gibi bugün de Kıbrıs'ı siyasi bir mesele haline getirmek istemediği, özetle Kıbrıs'taki tahrikatın uluslararası bir sebebi bulunmadığı, daha doğrusu Yunanistan'ın bu isyanda herhangi bir dahlinin olmadığı ifade edilmekte ve isyanın görünürdeki nedenin ise meclisteki Rum üyelerin gösterdikleri muhalefet nedeniyle Kıbrıs Valisi'nin aldığı bazı tedbirlerin yerel politikacılarda yarattığı “infial” olduğu ileri sürülmektedir (Cumhuriyet, 27 Teşrinievvel 1931, s.4). Son Posta'da açıkça, bu yazıda ise örtülü olarak ifade edilen sonuç ise İngiltere'nin Ada'yı kimseye bırakmayacağı, Ada'da kendi egemenliğini sürdüreceğidir.

Milliyet ise isyanın nedeni konusunda şu yorumu yapmaktadır:

“Ajans tarafından verilen telgraflar Kıbrıs adasında bir kıyam [ayaklanma] çıktığı bildirilmektedir. Kiyamın menşei ve mahiyeti henüz kat'i surette malûm olmamakla beraber, Kıbrıs'ın Yunanistan'a iltihakı için ötedenberi Rumlar arasında kuvvetli bir cereyanı olduğu malûmdur. İktisadî vaziyetin ziraî buhran dolayısıyla fenalaşması bu cereyanı son zamanlarda takviye etmişti. Kıbrıs'taki İngiliz memurların maaşları pek yüksek olduğundan bu vaziyet bütçe üzerine ağır bir yük tahmil etmekte [bindirmekte] idi. Yapılan bir hesaba göre, Kıbrıs bütçesinin yarısından fazlası memur maaşlarına sarfedilmektedir. Bu şerait altında

Kıbrıslılar İngiltere'ye heyet göndererek şikayet etmişler ve nihayet yüksek maaşlı memurların aylıklarından ancak yüzde beş bir tenzil [indirim] yapmağa muvaffak olmuşlardı.

Ancak kıyamın sebep ve âmilleri eskidir, İngiltere Kıbrıs'ı işgal ettiği zamandan beri, Rumlar arasında Yunanistan'a ilhak için hareket vardır. Bu hareketin, her sene meclisi meb'usan açıldığı zaman Rum meb'uslar tarafından ilhak için yapılan resmî talep gibi sakın şekli olduğu gibi nümayişkâr tarzları da, vardır. Öyle tahmin ediliyor ki, hâdiseye sebep olan mesele, bu nümayişlerin biri olmuştur. İngiltere'de vaziyetin karışık bulunmasından¹⁹ Rumlar cesaret almış olabilirler" (Milliyet, 25 Teşrinievvel 1931, s.1, 6).

Gazetenin yorumunda isyanın nedenleri olarak, tarımsal kriz nedeniyle ekonomik durumun kötüleşmesi, devlet memurlarının maaşlarının yüksekliğinden duyulan hoşnutsuzluk gibi ekonomik nedenler sıralamakla birlikte, diğer gazetelerin yaptığı gibi Rumların Yunanistan'la birleşme isteklerinin isyanın asıl nedeni olduğu ileri sürülmekte, her sene meclis açılışında bu talebin dile getirildiği ve ayrıca yine bu talep doğrultusunda gösteriler de yapılmakta olduğu belirtilmekte ve bu isyanın da böyle bir gösteriden kaynaklanmış olabileceğinin, ayrıca İngiltere'deki iç vaziyetin karışık olmasının, yani İngiltere'de çok yakında genel seçimlerin yapılacağı olmasının Rumları cesaretlendirmiş olabileceğinin altı çizilmektedir. Gazete'nin dikkati çektiği bir diğer konu ise Ada'da bir Türk azınlığın bulunuyor oluşudur. Bunun yanı sıra Milliyet'te Ada'daki isyan meselesi İngiltere açısından ele alınmakta ve bunun prestiji açısından önemli olduğu ileri sürülmektedir:

Kıbrıs adasının ekseri nüfusu Rum olmakla beraber, altmış bin kadar da bir Türk ekalliyet vardır. Kıbrıs kıyamı mevzî [yerel] olabilir fakat İngiltere'nin prestiji noktai nazarından [açısından] her halde ehemmiyetlidir." (Milliyet, 25 Teşrinievvel 1931, s. 6)

27 Ekim'de ise yine Milliyet'te Ahmet Şükrü [Esmer], "Kıbrıs Hadisesi" başlığını taşıyan bir yazı yazmıştır. Yazar, Kıbrıs'ta valinin evinin yakılması olayına değindikten sonra, Rumların Ada'yı Yunanistan'a ilhak isteğine dikkat çekmiş ancak, "Komşumuz Yunanistan"ın bu konuda "sözünü söylediğine", yani Yunanistan'ın İngiltere ile arasında bir Kıbrıs meselesi olmadığını ifade ettiğine dikkat çekerek, konuyu Türkiye'ye getirmiş ve şunları ilave etmiştir.:

"Biz de aynı şeyi söyleyebiliriz: Türkiye ile İngiltere arasında bir Kıbrıs meselesi mevcut değildir ve olamaz. Ancak Kıbrıs'ın siyasî veya idarî vaziyeti ister değişsin, ister değişmesin, oradaki yetmiş bin ırkdaşımızın

mukadderatiyle yakından alâkadar olduğumuzu söylersek mazur görülmeliyiz. Bunlarla aramızda hars birliği vardır. Ve cumhuriyet Türkiye'si'ne karşı en sıkı bağlarla merbutturlar. Büyük bir kısmı ana vatana hicret etmek için fırsat beklediklerinden Kıbrıs Türklerine, Türk vatandaş namzedi nazarı ile de bakılabilir. Bunun içindir ki, Kıbrıs'taki kanlı hadiselerin akislerini biz de burada kalplerimizde duyduk.” (Milliyet, 27 Teşrinievvel 1931, s. 1)

Ahmet Şükrü Bey'in, bu yazıda Yunanistan gibi Türkiye'nin de İngiltere ile arasında bir Kıbrıs meselesi olmadığını söylenebileceğini ifade etmesi hükümetin isyan konusunda izlediği politikaya yönelik bir onay olarak değerlendirilebilmekle birlikte; adada Türklerin varlığına ve anavatanla ilgisine dikkat çekmesi ve Türkiye'nin Ada'da yaşayan “ırkdaş”larının geleceğiyle ilgilenmesinin gayet meşru olacağını ileri sürmesi ise hükümetin bu konulardaki suskunluğuna karşı üstü kapalı bir eleştiri olarak yorumlanabilir. Bu durum ayrıca, yazarın, cumhuriyet Türkiye'si ile kültürel birliği olan ve sıkı bağlarla bağlı bulunan Kıbrıslı Türklerle ilgilenmesi konusunda hükümete bir tavsiyesi olarak da değerlendirilebilir.

Ertesi gün Akşam Gazetesi'nde Va-Nû'nun [Vâlâ Nurettin], Ahmet Şükrü'nün yazısından yukarıda bizim de alıntıladığımız kısma da yer verdiği yazısı ise oldukça dikkat çekicidir. Va-Nû'nun Ahmet Şükrü'nün yazısından yaptığı sözkonusu alıntı kendi yazısının genel bağlamında daha da anlamlı hale gelmektedir. Yukarıdaki alıntıda, Ahmet Şükrü, orada bulunan Türkler dolayısıyla hadisenin Türkiye'de de yankı bulduğuna, dolayısıyla Türkiye'yi ilgilendirdiğine dikkat çekiyordu. Va-Nû ise Kıbrıs'ın ayaklandığını ve İngiltere'den ayrılmak istediğinin söylendiğini, Osmanlı döneminde İngiliz gazetelerinde, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan parçalar hakkında, İmparatorluğun bazı vilayetlerinde Hristiyanların kötü durumda oldukları hakkında yazıldığını ve bu ilgilerini/karışmalarını “dindaş”lıkları ile gerekçelendirdiklerini hatırlatmakta ve tarihin bir cilvesi olarak şimdi aynı şeyin Türkiye gazetelerinde yapıldığına dikkat çekmektedir:

“Hey gidi İngiltere hey! O düşmez kalkmaz liranın sukutundan sonra bu günleri de mi? Âli pâşâlar, Fuat pâşâlar, Kâmil pâşâlar, Sait pâşâlar, başlarını mezarlarından kaldırsınlar da baksınlar. Eskiden ancak İngiliz gazeteleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılan parçalan, ayrılan kısımları hakkında bu nevi yazılar yazarlardı: “Filânca osmanlı vilâyetlerindeki hiristiyanların hâlî acınacak haldir. Vakıa, biz devleti Osmaniye'nin dahilî işlerine karışmak istemeyiz amma, dindaşlarımızın da ezilmesine göz yumamıyız!.. Lâakal şu şu şu islâhat yapılmalıdır.” derlerdi.

Bittabi, o ıslahatın yapılmasına tarihin revîşi
[ilerleyişi]müsait olmadığı için.. (Netice malûm!)
Kabrinizde müsterih uyuyun, paşalar kabrinizde müsterih
uyuyun! Bu günleri de gördük!” (Akşam, 28 Teşrinievvel
1931, s. 3)

Hakimiyet-i Milliye’de yer alan bir yazıda ise önce Ada’nın 1878 Anlaşması ile İngiliz idaresine geçtiği, ancak anlaşmaya göre, Rusya’nın Kars, Ardahan ve Batum’u Osmanlı’ya iade etmesi durumunda İngiltere’nin Ada’dan geri çekilmesi gerektiği, I. Dünya Savaşı sırasında da İngiltere’nin Ada’yı Yunanistan’a teklif ettiği anlatıldıktan sonra diğer gazetelerle benzer bir biçimde Rumların Yunanistan’a ilhak istekleri öne çıkarılarak, bu konuda şu değerlendirmeler yapılmaktadır:

“Yunan ihtilalinden beri rumlarla meskûn olan adalarda ve mintakalarda bir sarî [bulaşıcı] hastalık halini alan Yunanistan’a iltihak hevesi Kıbrıs rumlarında da arasına nüks eden bir maraz şeklini almıştı. Dünya harbi heyecanı arasında sarfedilen böyle bir söz onların ruhunda yer tutmuştu. İşte son Kıbrıs iğtişâşlarının böyle bir mazisi vardır. Kıbrıs rumları İngiltere’nin para buhranı ve ingiliz bahriyesinde heyecanlı hadiseler vukuu esnasında bunu fırsat addederek ayaklandılar.” (Hakimiyeti Milliye, 24 Teşrinisani 1931, s. 3)

Yazıda ayrıca, dünya ekonomik krizi nedeniyle İngiltere’nin içinde bulunduğu ekonomik ve mali kriz ile İngiliz Donanması’nda meydana gelen olaylar, isyancıları cesaretlendirici nedenler olarak ileri sürülmüştür. Yazara göre bu isyancılar, İngiltere’nin gücünü ve Yunanistan’ın İngiltere ile ilişkilerini hesaba katmamışlardır:

“İngiltere’nin yüksek deniz hakimliğini, büyük siyasi nüfuzunu ve Yunanistanın İngiltereye karşı takip ettiği siyasetin nezaketini düşünmeden yapılan bu iğtişâş hareketi, adada kanlı hadiselerle sebep oldu. İhtilalcılar ilk hamlede vali konağını ve vilayete mahsus resmî otomobili yaktılar. Adada kan döküldü. Hattâ masum bir çocuk da gürültüye kurban gitti.” (Hakimiyeti Milliye, 24 Teşrinisani 1931, s. 3)

Yazar ayrıca, Ada’daki Türklerin isyan karşısındaki tavırlarına da değinmekte ve “sükûn ve itidallerini” koruduklarını, alınan önlemlere uyduklarını, olaylara karışmadıkları gibi, bir karşı harekete de kalkışmadıklarını ifade etmektedir. Yazıda son olarak, İngiltere’nin isyanı bastırmak için Ada’ya kuvvetler gönderdiği, ayrıca Yunanistan’ın olaylarla ilgisinin olmadığı ve tasvip de etmediği açıklamasında bulunduğu, bu nedenle isyanın yatıştığı ve Ada’da

sükunetin sağlandığı ileri sürülmüştür (Hakimiyeti Milliye, 24 Teşrinisani 1931, s. 3).

Türkiye basınında, olaylar hakkında haberler, yorumlar yayınlanmasının yanı sıra, doğrudan Kıbrıs'ta bulunanların mektupları ya da Kıbrıs'ta veya İngiltere'de yayınlanan gazetelerde yer alan makaleler de yer almıştır. Akşam Gazetesi, "Kıbrıs Mektupları" başlığı altında birkaç mektup yayınlamıştır. Bunlardan Kıbrıs'ta çıkan isyanın nedenleri konusuna değinen bir mektupta, isyanın ana nedeni olarak yine Rumların Yunanistan'a ilhak istekleri gösterilmektedir:

"Ada rumları, şimdiye kadar hiç bir zaman ingiliz idaresinde kalmayı istemiyorlardı. Bunlar, Osmanlı hükûmeti mukavele ile adayı, sözde muvakkatan [geçici olarak] ve bazı şartlarla İngiliz idaresine bıraktığı zaman hiç de memnun olmamışlardı. Gerçe [gerçi] Kıbrıs Rumları Osmanlı hükûmetinden ayrılmayı çok istiyorlardı, lâkin İngiliz tabası [tebaası] olmak için değil, Yunanistan'a iltihak etmek için.. Onları tahrik eden, yunan istiklalcılarının heyecanı idi.. Ada muvakkaten İngilizlerin idaresine girince onlarda bir zaman için Yunanistan ile birleşmek iddiasını terk etmeye mecbur kaldılar.. O zamanki İngiltere'ye karşı kim bir hak ve iddia dermeyen edebilirdi?

Harbi umumî vesilesile o da resmen İngiltere'ye ilhak edilince, o zamana kadar, "belki bir gün Yunanistan'a bırakılırız" diye düşünenler, telâşa kapıldılar. Gerek mütareke senelerinde ve gerek ondan sonra Londra'ya müteaddit heyetler giderek İngiltere hükûmetinden, Yunanistan'a raptedilmelerini rica ettiler.. Yunanistan'a da kendileri ile meşgul olmaları rica edildi.

Filhakika tekmi Yunanistan Kıbrıs ile alâkadar oluyordu.

Lâkin hükûmet, siyaset icabı açıktan açığa karışamıyordu.

Yalnız, eğer aldanmazsam bir Yunan meclisinde Kıbrıslıların iltihak mefkûresine karşı alenen muhabbet gösterildi. Fakat bütün ricalar ve tecrübeler hiçbir faide vermiyordu.." (Akşam, 9 Teşrinisani 1931, s. 8)

Mektubun yazarına göre isyanın çıkışının yakın nedenleri daha doğrusu patlak vermesini kolaylaştıran sebepler, İngiltere'nin içinde bulunduğu iktisadi ve mali bunalım ile Hindistan'da o dönemde çıkan olaylardır. Bunlar Kıbrıs'ta isyanı çıkartanları cesaretlendiren faktörler olarak ileri sürülmekte ve isyanın çıkışında Hindistan'ın etkisi "Hindistan'ın ne derece misal olduğunu isyana iştirak eden halkın, Gandhi gibi denizden serbest tuz çıkartmaya kalkışması gösterir" denilerek ispata çalışılmaktadır. Mektupta ayrıca, isyan hareketinin genel değerlendirmesi

şu şekilde yapılmaktadır: Halkın silahsız olması nedeniyle ilk hareketler yağma ve hükümet binalarını yakma biçiminde olmuştur; Kıbrıs'ta polis kuvvetleri yerel halktan oluşturulduğu için, polisin bunları bastırması mümkün olmamıştır; bununla birlikte isyancılar askerlere karşı direnememişler ve hemen dağılmışlardır. Fakat, yazar, bazı isyancıların silahlarıyla birlikte, Ada'nın batısında bulunan dağlara çekildiklerini, oradaki Rum köylerinden yardım almalarının mümkün olduğunu ve yine dağlardaki sık ormanlar nedeniyle gizlenebilecek olan isyancıların aşağıya inerek bir savaş verebileceklerini de ifade etmektedir (Akşam, 9 Teşrinisani 1931, s. 8).

Diğer bir mektupta ise isyanın tam olarak bittiği söylenemese de Ada'da durumun biraz sükunet bulduğu ifade edildikten sonra, Ada'daki Türklerin durumu ele alınmıştır. Yazar bu konuda şunları ifade etmiştir:

“Bu isyan hadisesi esnasında en ziyade şayanı dikkat olan cihet [yön] Kıbrıs Türklerinin vaziyetidir. İsyân başladığı günden beri Türk kütlesinin hareketi ve yaziyeti [vaziyeti], çok mutedil ve sâkin olmuştur. Hattâ Türkler çok kerre asilerle İngiliz idaresi arasında mutavassıtlık yapmışlardır. Türk kütlesi içinde, çok mühim mevki almış, gerek yerli Türk ve Rum halk üzerinde ve gerek İngilizler nezdinde muteber ve nüfuzlu şahsiyetler vardır.

Bilhassa bunlar, isyan hareketinde kan dökülmesinin önüne geçmek için çok çalışmışlar, kısmen muvaffak olmuşlardır.” (Akşam, 22 Teşrinisani 1931, s. 8)

Yazar bu konuda bazı örnekler de vermiş, mesela hakim Fuat Bey'in halkı itidale çağırın konuşmalar yaptığını, kardeşi Ahmet Faiz Bey'in ise yakılan bir binadan önemli bir İngiliz'i kurtararak halk için “feci” sonuçlar doğurabilecek olayların önünü aldığını belirtmiş ve mektubunu Kıbrıslı Türklerin isyan karşısındaki tavırlarının bir değerlendirmesi ile sonlandırmıştır:

“Denilebilir ki Kıbrıs isyanı esnasında Kıbrıs Türkleri milletlerinin nasıl metin, dürüst ve sulhperver bir seciyeye malik olduklarını göstermişlerdir. İngilizler bu isyan esnasında Türklerin gösterdikleri insaniyete hayran olmuşlardır.” (Akşam, 22 Teşrinisani 1931, s. 8)

Kıbrıs'taki isyan olayı, Türk basının Kıbrıs'a olan ilgisini genel olarak arttırmış, isyan ile ilgili haber ve yorumların yanı sıra Kıbrıs Adası'nın tarihine ilişkin yazılar da gazetelerde yer almaya başlamıştır. Milliyet Gazetesi'nde 11-13 Kasım tarihleri arasında 3 gün süresince “Tarihten Sayfalar” köşesinde “İngilizler Kıbrıs'ı Nasıl İşgal Etiler” başlıklı ve Halil Mitat tarafından Yunan *Eleftheron Vima* gazetesinden tercüme edilen bir yazı dizisi yayınlanmıştır. Bu yazıda Hindistan yolunun güvenliği nedeniyle Kıbrıs'ın İngiltere için artan önemi ve İngiltere'nin Ada'yı elde etme çabası İngiliz-Rus-Osmanlı ilişkileri

çerçevesinde ele alınmaktadır (Milliyet, 11 Teşrinisani 1931, s. 2; Milliyet, 12 Teşrinisani 1931, s. 2; Milliyet, 13 Teşrinisani 1931, s. 2).

Bu yöndeki yazılardan bir diğeri de yukarıda sözü edilen yazı dizisinin bitmesinin ertesi günü, yine Milliyet Gazetesi'nde yayınlanmıştır. 14 Kasım tarihli nüshada "Kıbrıs'ın Hikâyesi" üst başlığı ve "Milâttan 2000 sene evvelden bugüne kadar kaç elden geçti" alt başlığı altında, "Ric et Rac"dan ifadesi ile yayınlanan yazıda, önce "Larnakadaki ortodoks papazının 20 teşrinievvelde İngiltere'ye karşı çıkardığı kıyam"ın "bitmiş yahut bastırılmış gibi" olduğu ifade edildikten sonra, Kıbrıs'ın şimdiye kadar kimlerin idaresi altında kaldığı kısaca anlatılmıştır. Buna göre "600 sene Romalılarda, 600 sene Türklerde kalan" Kıbrıs "23 defa sahip değiştirmiştir". Bunlar yazıda şöyle sıralanmaktadır:

"Milâttan 2000 sene evvel Acem körfezinden Suriye'ye gelen Fenikeliler bu adayı da işgal etmişlerdi. Ondan sonra Frijyalılar, daha sonra Kilikyalılar adayı aldılar. Milâttan beş buçuk asır evvel buraya Yunanlılar geldi, Asuriler adayı Yunanlılardan aldılar ve 25 sene sonra İran hükûmeti Asurileri buradan çıkardı. Daha sonra tekrar Yunanlılar geldi, İranlılar geldi ve Ptolemé zamanında Mısırlılar geldi. Romalılar geldi. Kleopatra zamanında Mısırlılar geldi. Bundan sonra da uzun müddet Romalıların elinde kaldı.

Yedinci asırda Türkler Kıbrıs'ı aldılar. Arkasından Yunanlılar geldi ve Türkler 768 senesinde tekrar Kıbrıs'ı Yunanlılardan aldılar ve bir müddet sonra tekrar Yunanlılar Kıbrıs'a geldi.

1191 de hiç akla gelmeyen yeni bir sahip peyda oldu: İngiltere Kralı Arslan Yürekli Rişar. Ehli Salıp muharebelerine karışan bu birinci Rişar Kıbrıs'ı da aldı ve Kıbrıs İngilizlere geçti. Bir sene sonra Fransızlardan Kudüs Kralı Gui de Lusignan Kıbrıs'ı aldı ve bu Kralın sülâlesinden on üç hükümdar 1475 senesine kadar Kıbrıs'ta saltanat sürdürdüler. Son Lusignan Kralı ölünce Kıbrıs'ı Venedikliler işgal ettiler ve bir asır orada kaldılar.

1571 de Türkler adayı Venediklilerden aldılar. Üç asır geçti. Bu defa da İngilizler 4 haziran 1878 mukavelesi mucibince adaya yerleştiler. 1914 te de bir üssü bahrî ittihaz etmek üzere adayı resmen İngiltereye ilhak ettiler.(Milliyet, 14 Teşrinisani 1931, s. 5)

Yazar yazısını, İngiltere'nin 1915'te Ada'yı Yunanistan'a teklif ettiği ancak Kayzer Wilhelm'in akrabası ve bir Alman muhibbi olan Kral'ın bunu kabul etmediği ve Kıbrıs Rumlarının uzun zamandır Ada'nın Yunanistan'a ilhakını istedikleri değerlendirmesi ile bitirmektedir (Milliyet, 14 Teşrinisani 1931, s.5).

Buraya kadar incelenen yazılardan anlaşıldığı üzere Türk basını, Rumların Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı yönündeki “öteden beri” sahip oldukları isteğin, isyanın ana nedeni olduğu kanısındadır. Ancak isyanın neden o zaman çıktığını açıklamada bazı yakın gelişmeleri dikkate aldıkları ve özellikle, Ada'da meclisin arzusu hilafına kabul edilen yasaların yarattığı hoşnutsuzluğu, ekonomik krizi, memur maaşlarının yüksekliğinden duyulan rahatsızlık gibi ekonomik temelli bazı nedenler de ileri sürdükleri görülmektedir. Özellikle İngiltere'nin 1929 Dünya İktisadi Bunalımı nedeniyle bir ekonomik ve mali kriz içinde bulunması ve yakın zamanda Hindistan'da yaşanan gelişme ve olaylar isyancıları cesaretlendirici faktörler olarak değerlendirilmektedir. Yazılarda genelde İngiltere'nin Kıbrıs'ın Akdeniz'de sahip olduğu konum nedeniyle Ada'dan vazgeçmeyeceği kanısı öne çıkmakta, ayrıca Yunanistan'ın yaptığı açıklamaların da Kıbrıs'ta istenmeyen gelişmeler yaşanmayacağı konusunda bir garanti olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. İngiltere'nin Ada'yı bırakmayacağı yönündeki inanca rağmen, izlediği politikalar nedeniyle eleştirilere maruz kaldığı da görülmektedir. Özellikle bazı yazılarda İngiltere'nin daha önce bizzat kendisinin Ada'yı Yunanistan'a teklif etmesinin Rumların bu yöndeki talebini cesaretlendirdiği, uzun süre Rumlara karşı “müsamahakar” tavır içinde olduğu ileri sürülmüş, hatta şimdiki sert müdahalesinin de olayların şiddetini arttırma gibi olumsuz bir netice doğurduğu iddia edilmiştir.

Yazılarda Ada'daki Türklerin durumu konusunda sınırlı değinmelerde bulunulmuş, Ahmet Şükrü, Ada'da bulunan Türkler dolayısıyla konunun Türkiye'yi de ilgilendirdiğine dikkat çekmiş, Va-Nû ise biraz da hiciv ile eskiden İngiltere'nin Hristiyanlar dolayısıyla Osmanlı'nın içişlerine karıştığına şimdi ise Türkler dolayısıyla Türk basının Kıbrıs İsyanı ile ilgilendiğine dikkat çekmiştir. Ancak Ahmet Şükrü'nün yazısında belirttiği üzere, Ada'daki Türkler dolayısıyla isyan burada da yankı bulmakla birlikte, Türkiye'nin de tavrı Yunanistan gibidir ve Türkiye ile İngiltere arasında bir “Kıbrıs meselesi yoktur”. Türklerle ilişkin değinmelerde genelde isyan karşısındaki tavırları öne çıkarılmış ve “sükûnet ve itidal” içinde bulundukları, olaylara karışmadıkları yani İngiliz idaresi ile bir sorun yaşamadıkları vurgulanmıştır. Ada'daki Türklerin durumu daha çok Kıbrıs basını üzerinden takip edilmiş, bu gazetelerden alıntılar yapıldığı gibi, gönderdikleri telgraflar yoluyla da bilgi edilmiştir. Örneğin Cumhuriyet'in, “Türklerin Hukuku” başlıklı haberinde, Söz gazetesinden kendilerine gönderilen telgrafta isyan nedeniyle anayasada değişiklik yapılmasının gündeme geldiğinin bildirildiği belirtilmekte, bunun Kıbrıslı Türkler üzerindeki olası etkileri ele alınmakta ve yapılacak değişikliklerin Ada'daki Türklerin hukukunu ne derecede güvenceye alacağının bilinmediği ifade edilerek, yapılacak değişiklikler hakkında bazı öngörülerde bulunmaktadır:

“Maamafih son senelerde yüksek makamların yerli Rum'lara tahsis edilmesi ve hükümet makinesinden Türk'lerin uzaklaştırılmasile büyük bir hata işlendiği kabul

edilirse yapılacak yeni teşkilâtta bu hususun nazari itibara alınması ve son hâdisattan ibret alarak Türk'lerin lâîyık oldukları muameleye ve istihkaklarına mazhar edilmeleri kuvvetle muhtemeldir.

Yerli Rum'lara fazla hukuk ve imtiyaz verilmesinden hasıl olan netice bilfiil anlaşıldıktan sonra ikinci şıkkin tecrübesine girişmek en salim bir yoldur itikadındayız” (Cumhuriyet, 11 Teşrinisani 1931, s. 4).

Yine Kıbrıs'tan gazeteye yazılan bir başka haberde de Türklerin tutumu hakkında şu ifadeler yer almaktadır:

“Kıbrıs Türk'leri arasında Adanın Yunanistan'a ilhakını isteyen tek bir fert mevcut değildir. Türkler İngiliz idaresinde olmalarına rağmen –Rum'ların ellerine fırsat düştükçe- tazyiki altında ezilmektedirler. Ya maazallah idare Rumlar'ın eline geçerse buradaki 70,000 zavallı Türk'ün hali ne olur? Bunun cevabını hiç düşünmeden söyleyebiliriz: Perişanlık

Türk'ler İngiliz idaresinden bir zarar görmemişlerdir ve bu idareyi Yunan idaresine hiçbir vakit değişmeğe razı değildirler. Kıbrıs Türk'leri daima ana vatana sadık ve merbut kalmışlardır. Şimdi de tâbi bulundukları hükûmete karşı sadakatlarını son hâdisa ile de isbat ederlerken Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını şiddetle protesto ederler ve Türkiye matbuatının kendilerine bu hususta müzaheretini pek haklı olarak talep eylerler.” (Cumhuriyet, 28 Teşrinisani 1931, s. 3)

Yazıda dikkat çeken nokta, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına karşı çıkan Kıbrıslı Türklerin, bu konuda Türk basınından kendilerine yardımcı olunmasını talep etmeleridir. Basının kamuoyu oluşturmadaki rolü dikkate alındığında, Kıbrıslı Türkler, Yunanistan basınının ve kamuoyunun Ada'nın Yunanistan'a ilhakı için yaptıkları propaganda ve gösterilerin yoğun bir hal aldığı ortamda, Türkiye basınından benzer bir rolü oynaması bekledikleri/talep ettikleri ileri sürülebilir.

Kıbrıslı Türklerin durumları ve gelişmeler karşısında tavırları, Kıbrıs yerel basını yanında, İngiltere basını aracılığıyla da takip edilmiştir. Örneğin, *The Times*'ın gönderdiği bir telgraftan alınan haber çerçevesinde, Ada Türkleri'nin Yunanistan'a ilhaka ilişkin görüşleri şu şekilde verilmiştir:

“Kıbrıs'taki ilk Türk mektepleri heyeti idaresinin reisi ve Kıbrıs Maarif idaresi azası Mehmet Münir B. bugün beyanatta bulunarak vahim olan son hâdisatın hükûmetin elli senedenberi gösterdiği müsaadekârlık ve mülâyetimin [yumuşaklığın] neticesi olduğunu ve şimdiki karışıklığın

külliyen ve kat'iyen tenkil edilmesi [ortadan kaldırılması] için iyi bir fırsat düştüğünü söylemiştir.

Mumaileyh sözlerine ilâveten demiştir ki:

“-21 teşrinievveldeki karışıklıklar daha vahim bir şekil alabilirdi. Polisten başka civarda bir kuvvet yoktu. Ayaklanan halk son derecede galeyanda idi. Daimî surette bir tabur asker bulundurmak ve bir telsiz istasyonu tesis edilmek ve maarifi kontrol etmek lâzımdı.

Son zamanlarda Kıbrıs iptidai muallimlerinin [ilkokul öğretmenlerinin] maaşları yüzde 15 ilâ 40 derecesinde tezyit edilmiş [arttırılmış] ve bu zam senevî 20,000 İngiliz lirasına malolmuştu.

Bu muavenete [yardıma] rağmen karışıklıkların başlıca âmili gene mektep muallimleri olmuştur.

Kıbrıs'ta 75,000 Türk sekene vardır. Bunlar Yunanistan ile birleşmeğe şiddetle muhaliftir.

Kıbrıs'taki Türk ve diğer ekalliyetler adanın Yunanistan ile birleşmesine asla razı olmayacaktır.” (Cumhuriyet, 17 Teşrinisani 1931, s. 3)

Sonuç

Kıbrıs'ta 1931 yılında çıkan isyan, öncelikli olarak Ada'yı idaresi/egemenliği altında tutan İngiltere'yi ilgilendirmekle birlikte, Ada'da yaşayan ve özellikle kendisi ile birleşme yönünde talepleri olan Rumlar dolayısıyla Yunanistan'ı ve yine bölgesel dinamik ve dengeleri değiştirebilecek olması nedeniyle ve Ada'da yaşayan Türkler dolayısıyla da Türkiye'yi ilgilendirmektedir.

İsyanın çıkışıyla egemen devlet olarak İngiltere, Ada'ya asker çıkarma dahil zorlama tedbirleri ile kendi otoritesine karşı çıkarılmış isyanı derhal bastırma yönünde faaliyete geçmiş, Yunanistan hükümeti, İngiltere ile arasında bir Kıbrıs meselesi olmadığını ve olaylardan duyduğu üzüntüyü belirtir ve Yunan kamuoyunun İngiltere karşısı ve isyanı ve enosis talebini destekleyici faaliyetlerini engellemeye çalışırken, Türkiye hükümeti konuyu yakından takip etmekle beraber herhangi bir açıklama yapmama yoluna gitmiş, isyan karşısındaki tavrını “karışmama” yönünde sürdürmüştür.

Yunan kamuoyu, isyan karşısında hemen harekete geçer ve isyanı ve ileri sürülen talepleri destekleyici yönde gösteriler, yardım ve gönüllü toplamak için kampanyalar ve ölenler için ayınlar düzenler, beyannameler yayınlarken, Türkiye kamuoyunda konuyla ilgili olarak hiçbir kıpırdanma olmamıştır.

Kamuoyu oluşturma ve propaganda konusunda önemli araçlardan biri olan basının ise Türkiye'de de İngiliz ve Yunan basını gibi konuyu yakından takip ettiği görülmüştür. Gerek isyanın çıkışı, gerekse aşamaları ve İngiltere'nin bastırma çabaları, Yunanistan hükümeti ve kamuoyunun isyan karşısındaki

tavırları gibi konularda neredeyse hergün ayrıntılı haberler yayınlayan gazeteler, isyana ilişkin olarak, İngiliz basınında yahut Kıbrıs yerel basınında yer alan haber/yazılara ve Kıbrıs konusunda tarihsel bilgiler veren yazı dizilerine de ayrıca yer vermişlerdir. Gazetelerde bazı yorum yazılarının da bulunduğu görülmüştür.

Kıbrıs'taki isyana ilişkin olarak Türk basınında yer alan yorum yazılarında Rumların öteden beri sahip olduklarına dikkat çekilen enosis yani Ada'nın Yunanistan'a ilhakı talebi isyanın ana nedeni olarak gösterilmektedir. Bununla birlikte, dünyanın o sırada içerisinde bulunduğu ekonomik krizden kaynaklanan ekonomik sıkıntılar ile İngiltere'nin Ada üzerinde kurmaya çalıştığı sıkı denetim -özellikle Rum Yasama Konseyi üyelerin muhalefetine rağmen, Rumların çıkarlarını zedeleyen yasalar çıkarılması- ise isyanın yakın nedenleri olarak ele alınmakta, İngiltere'nin ekonomik ve siyasal açıdan içinde bulunduğu durum, Hindistan'da yaşanan gelişmeler gibi faktörlerin de isyancıları cesaretlendirici etkide bulunduğu ileri sürülmektedir. Yazıların bazılarında İngiltere'nin gerek daha önce izlemiş olduğu politikalar gerekse isyanı bastırmak için başvurduğu ve aslında isyanı daha da şiddetlendirdiği düşünülen tedbirler dolayısıyla eleştirildiği de görülmüştür. Bu yazıların bazıları ile İngiliz basında yer alan yazılar arasında görülen benzerlik ise ayrıca dikkat çekicidir. Yazılardan Türkiye'de, İngiltere'nin durumu kontrol altına alacağı ve Yunanistan ile birleşme gibi istenmeyen bir durumun yaşanmayacağı yönünde tam bir güven olduğu anlaşılmaktadır.

Yunan basını -muhafız ya da taraftar olsun- Yunanistan hükümetinin karışmama yönündeki politikasını eleştiren yayınlarda bulunurken (Akşam, 2 Teşrinisani 1931, s. 2; Cumhuriyet, 15 Teşrinisani 1931, s. 5), Türk basınında Türkiye'nin isyan konusundaki tutumunun açıkça bir eleştiri konusu yapıldığı görülmektedir. Bunun açıklamasını, yukarıda belirtildiği üzere 1930'lar Türkiye'si'nin koşullarında bulmak mümkündür. Bu çerçevede adada yaşayan Türklere ilgi gösterilmesi konusunda bir tavsiye veya istek de çok yüksek sesle dile getirilmemektedir. Bununla birlikte Yunanistan'daki gerek kamuoyu, gerekse hükümetin tepkilerinin Türkiye'deki gazetelerde oldukça geniş bir yer alması, üstü kapalı bir biçimde Türk kamuoyunun da Yunan kamuoyu gibi Kıbrıs'ta meydana gelen olaylar konusunda hareketli olabileceği, aktif bir tutum sergileyebileceğine yönelik bir düşünceyi ve hatta sergilemesi gerektiği konusunda bir arzuyu ifade ettiği biçiminde yorumlanabilirse de, Türkiye'de dönemin iç siyasal yapısı, siyasal elitin bu konudaki anlayış ve yaklaşımı ile Türkiye'de halkın siyasal kültür yapı ve anlayışı göz önünde bulundurulduğunda, genel anlamda kamuoyunun hareketliliğinin, özel anlamda da Kıbrıs konusundaki aktifliğin aslında pek de arzu edilen bir durum olmadığını, bu türden bir hareketliliğin İngiltere ile ilişkilerde hükümeti zor duruma düşürebileceğinin düşünüldüğünü söylemek mümkündür. Diğer taraftan Yunanistan'daki gelişmelerin değerlendirildiği haberlerde basının bu haberleri

veriş üslubunda belli bir eleştirel tonun görülmesi, aslında kamuoyunun bu konudaki sükunetinin üstü kapalı bir biçimde onaylandığı anlamına gelmektedir.

Basında çıkan çok az sayıda yazıda Kıbrıslı Türklerin Ada'daki varlığına ve dolayısıyla konunun Türkiye'yi de ilgilendirdiğine değinilmiş; Ada'daki Türklerin isyan karşısındaki tutumlarına ise genelde Kıbrıs yerel basınındaki yazılar veya doğrudan Kıbrıs'tan gönderilen haberler aracılığıyla yer verilmiştir. Türk hükümeti isyan karşısında sessiz kalır, basın ise ancak yukarıda değerlendirildiği biçimde konuya ilgi gösterirken, Yunan basının ve kamuoyunun Rumlar lehine tavır alışı da dikkate alındığında, benzer bir tutumun Türk basını tarafından da Ada'daki Türkler için takınılması yönünde Kıbrıslı Türklerin bir talebi varsa da, bu talep yeterice karşılanamamıştır. Hükümetin genel olarak Kıbrıs ve Kıbrıslı Türklerle yönelik politikasına, özel olarak ise isyan sırasındaki tutumuna üstü kapalı olarak ve düşük dozajlı bir biçimde de olsa eleştirel yaklaşan ve Kıbrıslı Türklerin mukadderatıyla ilgilenmesi gerektiğini açıkça tavsiye eden tek isim, Milliyet gazetesinden Ahmet Şükrü bey olmuştur. Ahmet Şükrü beyin bu konudaki duyarlılığında, kanımızca Kıbrıslı olmasının payı büyüktür.

Notlar

¹ Kıbrıs'ın İngiltere'ye devri konusundaki süreç ve analizi için bkz. Uçarol, 1985: 283-287.

² Enosis düşüncesinin Kıbrıslı Rumlar arasında yaygınlık kazanması ve bunda kilisenin yanı sıra eğitimin oynadığı rol için ayrıca bkz. Şahin, 2011:192-199.

³ Atatürk, bu ilginin kültürel düzeyde kalması gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir: “[Türkiye Türklerinin]... kendi soydaşlarının özgürlük ve bağımsızlıklarına kayıtsız davranması elbette uygun görülemez. Fakat milliyet davası, bilinçsiz ve ölçsüz bir dava şeklinde düşünülmemeli ve savunulmamalıdır. Milliyet davası, siyasî bir mücadele konusu olmadan önce, bilinçli bir ülkü sorunudur... Türkiye dışında kalmış olan Türkler, ilkin kültür sorunlarıyla ilgilenmelidirler. Nitekim, biz Türklük davasını böyle bir olumlu ölçüde ele almış bulunuyoruz. Büyük Türk tarihine, Türk dilinin kaynaklarına, zengin lehçelerine, eski Türk eserlerine önem veriyoruz. Baykal ötesindeki Yakut Türklerinin dil ve kültürlerini bile ihmal etmiyoruz.” Yine Atatürk dış Türklere yönelik ilginin sınırını şu şekilde çizmektedir: “Bizim milliyetçiliğimiz, gerek müstakil, gerek başka devletlerin tebaası halinde yaşayan bütün Türkleri hangi dinden olursa olsunlar derin bir kardeşlik hissi ile candan sevmek, onların refah ve inkişafını candan dilemekle beraber kendine siyasi iştiğal hududu olarak Türkiye Cumhuriyeti hudutlarını kabul etmiştir” (Kocatürk, 2007: 319-320).

⁴ Adadaki Rum okullarında enosis propagandasının nasıl sürdürüldüğü konusunda bkz. Göktürk, 2008: 339-341.

⁵ Aslında Kyrou'nun enosis konusundaki faaliyetleri, Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki genel politikasına tezat oluştuyordu. Vali Storrs da Kyrou'nun faaliyetlerinden duyduğu rahatsızlığı isyandan önce Londra'ya rapor etmişti. Bu konuda bkz. Göktürk, 2008: 338-339.

⁶ Her ne kadar enosis düşüncesi Rumlar arasında oldukça yaygın ve popüler bir düşünce olsa da ve isyanın ilerleyen aşamalarında temel yönlendirici hedef veya slogan olsa da, ilk çıkışı itibarıyla isyanın mottosunun veya hedefinin enosis olmadığı; hareketin daha çok spontane bir biçimde geliştiği ileri sürülebilir. İngiltere'nin adadan çıkarılması ile sonuçlanacak böyle bir siyasi arzunun (enosis) gerçekleşmesi için silahlı, düzenli ve topyekün bir ayaklanma gerekmektedir; ancak Kıbrıs'ta çıkan isyan bu nitelikten oldukça uzaktır. Bunun yanı sıra hareketin örgütlü olmaması, hem temel amacın enosis olmadığını ve bunun için planlı bir biçimde hareket edilmediğini ortaya koymaktadır, hem de isyanın kısa sürede sona ermesinin nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Son tahlilde bu isyan hakkında, halkın yönetime karşı temelde ekonomik ve toplumsal nedenlerden dolayı birikmiş öfkesinin siyasal elit tarafından siyasal bir talep yani enosis doğrultusunda yönlendirildiği bir hareket olduğu saptaması yapılabilir.

⁷ Çıkan olayların bazıları şunlardır: Limasol mitinginin ardından toplanan kalabalık Limasol Komiseri'nin evini yakmış; 24 Ekim'de isyanın liderlerinin tutuklanmasının ardından Lefkoşa'da bütün gece süren gösteriler yapılmış, bu sırada elektrik santraline, mahkeme binalarına ve hapishaneye saldırılar olmuştur. Girne'deki gösterilerin ardından, polis kuvvetlerinde dağıtılamayan kalabalık gösterici grubu, ancak destek kuvvet gelmesi ve ateş açılması suretiyle dağıtılabilmektedir. 25 Ekim'de Mağusa Rumları Maraş polis karakoluna saldırarak tahrip etmişlerdir. Zodya köyünde Rumlar askeri araçların ilerlemelerini durdurmaya çalışmışlar, Akaça köyünde askerlere yiyecek götüren bir kamyon köylülerce yağmalanmış, Kambos ve Pissuri köylerinde resmi binalara ve telgraf-telefon tesislerine zarar verilmiş, yine bu köylerde olayları bastırmak üzere gelen polisler pusuya düşürülmüş ve silahlarına el konmuştur. 26 Ekim'de Mağusa'da iki orman fidanlığı ve dört polis karakolu tahrip edilip yakılmıştır. Bu konuda bkz. Gazioglu, 2000: 260-265; Göktürk, 2008: 345; Son Posta, 24 Teşrinievvel 1931, s. 6; Cumhuriyet, 24 Teşrinievvel 1931, s. 1; Cumhuriyet, 25 Teşrinievvel 1931, s. 3; Cumhuriyet, 27 Teşrinievvel 1931, s. 4; Milliyet, 24 Teşrinievvel 1931, s. 1; Hakimiyeti Milliye, 24 Teşrinievvel 1931, s. 4.

⁸ Bu önlemler çerçevesinde Yasama Konseyi kapatılmış, haberleşme ve basına sansür konmuş, İngiliz kamu görevlilerine silah dağıtılmış, gece sokağa çıkma yasağı konmuş, beşten fazla kişinin bir araya gelmesi yasaklanmış, ateşli silah bulundurulması ve taşınması yasaklanmıştır. Ayrıca Lefkoşa ve diğer kentlere giriş çıkışlar denetim altına alınmış, resmi binalar korumaya alınmış, okullar kapatılmış, normal iş hayatı geçici olarak durdurulmuştur. Ayrıca adaya gemilerle gelenlerin, liman müdüründen izin almadan karaya çıkmalarına izin verilmemiştir. Bu konuda bkz. Gazioglu, 2000: 260; Çakmak, 2009: 117.

⁹ Bu konudaki bazı haberler için bkz. Son Posta, 25 Teşrinievvel 1931, s. 5; Son Posta, 27 Teşrinievvel 1931, s. 5; Son Posta, 31 Teşrinievvel 1931, s. 5; Milliyet, 24 Teşrinievvel 1931, s. 1; Milliyet, 25 Teşrinievvel 1931, s. 6; Akşam, 28 Teşrinievvel 1931, s. 2; Hakimiyeti Milliye, 25 Teşrinievvel 1931, s. 1; Hakimiyeti Milliye, 27 Teşrinievvel 1931, s. 3; Hakimiyeti Milliye, 30 Teşrinievvel 1931, s. 3.

¹⁰ Bu konuda ayrıca bkz. Cumhuriyet, 31 Teşrinievvel 1931, s. 3; Cumhuriyet, 1 Teşrinisani 1931, s. 3; Cumhuriyet, 6 Teşrinisani 1931, s. 2; Akşam, 31 Teşrinievvel 1931, s. 2; Milliyet, 29 Teşrinievvel 1931, s. 2; Milliyet, 31 Teşrinievvel 1931, s. 2; Milliyet, 1 Teşrinisani 1931, s. 2; Hakimiyeti Milliye, 1 Teşrinisani 1931, s. 1.

¹¹ İsyanın sonucuna ilişkin rakamlar konusunda bazı çelişkiler mevcuttur. Gazioglu 10 kişinin adadan sürgüne gönderildiğini belirtmekte, isyan sırasında hayatını kaybedenlerin

sayısını da 10 olarak vermektedir. Gazioğlu, 2000: 266. İsmail de sürgünlerin sayısının 10 olduğunu belirtmekte; 6 kişinin öldüğünü 400 kişinin tutuklandığını belirtmektedir. İsmail'in alıntıladığı Costas Kyriss ise isyanda ölenlerin 11 kişi olduğunu ileri sürmektedir. İsmail, 2000: 280. Cumhuriyet'te 13 Kasım 1931'de yayınlanan bir habere göre ise isyan sırasında 30'a yakın kişi hayatını kaybetmiş, Lefkoşa, Limasol, Famagusta, Larnaka ve Pafo şehirlerinde 300'ü kadın 1700 den fazla kişi tutuklanmış, 90 elebaşı İngiliz nakliye gemileriyle Ada dışına çıkarılmıştır. (Cumhuriyet, 13 Teşrinisani 1931, s. 4). Diğer taraftan Milliyet de sürgüne gönderilen kişi sayısını 500 olarak vermektedir (Milliyet, 11 Teşrinisani 1931, s. 5). 10 Şubat 1932 tarihli İngiliz Parlamento kayıtlarına göre ise 1931 isyanı nedeniyle yargılanan kişi sayısı 2.952, suçlu bulunan kişi sayısı 2.679, mevcut tutuklu sayısı ise 304'tür (HC Deb 10 February 1932 vol.261 CC835-7) Elindeki bu bilgiyi bizimle paylaşan Sayın Yrd. Doç. Dr. İsmail Şahin'e teşekkür ederiz.

¹² Bu önlemleri şu şekilde özetlemek mümkündür: Yasama Konseyi lağvedilerek yasa yapma yetkisi valiye verilmiş; Aralık 1931'de çıkarılan Tazminat Yasası'yla isyan sırasında yapılan zararın bunu yapanlar tarafından ödenmesi öngörülmüş; polise olağanüstü yetkiler tanınmış; halk toplantıları yasaklanmış; basına sansür uygulanmaya başlanmış ve haberleşme özgürlüğüne ciddi kısıtlamalar getirilmiş; bütün ilkokullar sömürge yönetiminin kontrolüne alınmış; bazı mesleki kısıtlamalara gidilmiş; Kıbrıs'taki bütün ticari birlik, kurum ve kuruluşlar kapatılmıştır (Çakmak, 2009: 133-139; Milliyet, 28 Teşrinisani 1931, s. 5; Akşam, 30 Teşrinisani 1931, s. 4; Akşam, 3 Teşrinisani 1931, s. 2, 8; Akşam, 9 Teşrinisani 1931, s.5)

¹³ Bu konuda bkz. Hakimiyeti Milliye, 29 Teşrinisani 1931, s. 3; Son Posta, 28 Teşrinisani 1931, s. 3; Cumhuriyet, 28 Teşrinisani 1931, s. 3; Milliyet, 28 Teşrinisani 1931, s. 5.

¹⁴ Bu konuda bazı örnekler için bkz. Son Posta, 2 Teşrinisani 1931, s. 5; Son Posta, 3 Teşrinisani 1931, s. 5; Son Posta, 4 Teşrinisani 1931, s. 3; Son Posta, 7 Teşrinisani 1931, s. 3; Son Posta, 9 Teşrinisani 1931, s. 3, 5; Son Posta, 16 Teşrinisani 1931, s. 1; Cumhuriyet, 2 Teşrinisani 1931, s. 3; Cumhuriyet, 3 Teşrinisani 1931, s. 3; Cumhuriyet, 5 Teşrinisani 1931, s. 3; Cumhuriyet, 6 Teşrinisani 1931, s. 2; Cumhuriyet, 8 Teşrinisani 1931, s. 3; Cumhuriyet, 9 Teşrinisani 1931, s. 3; Cumhuriyet, 13 Teşrinisani 1931, s. 4; Cumhuriyet, 16 Teşrinisani 1931, s. 1; Akşam, 31 Teşrinievvvel 1931, s. 2; Akşam, 1 Teşrinisani 1931, s. 2; Akşam, 2 Teşrinisani 1931, s. 2; Akşam, 4 Teşrinisani 1931, s. 2; Akşam, 12 Teşrinisani 1931, s. 2; Milliyet, 27 Teşrinievvvel 1931, s. 6; Milliyet, 31 Teşrinievvvel 1931, s. 2; Milliyet, 3 Teşrinisani 1931, s. 2; Hakimiyeti Milliye, 26 Teşrinievvvel 1931, s. 3; Hakimiyeti Milliye, 30 Teşrinievvvel 1931, s. 3; Hakimiyeti Milliye, 2 Teşrinisani 1931, s. 3; Hakimiyeti Milliye, 4 Teşrinisani 1931, s. 1; Hakimiyeti Milliye, 5 Teşrinisani 1931, s. 1; Hakimiyeti Milliye, 6 Teşrinisani 1931, s. 3; Hakimiyeti Milliye, 8 Teşrinisani 1931, s. 3; Hakimiyeti Milliye, 9 Teşrinisani 1931, s. 4; Hakimiyeti Milliye, 10 Teşrinisani 1931, s. 3

¹⁵ Bu konuda ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Sönmezoğlu, 2011: 310-317, 327-332, 347-350.

¹⁶ Bunların büyük bir çoğunluğu Kıbrıs hakkında ilerleyen yıllarda yazılmış ve diğerleri yanında 1931 isyanına da değinen, bu konuda bazı görüşlerin dile getirildiği resmi raporlardır. Bunlar için şu belgelere bakılabilir: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) 030.10.124.886.18; BCA 030.10.124.886.18; BCA 030.01.36.218.1; BCA 030.10.124.887.3; BCA 030.20.124.886.14.

¹⁷ Evre, Dışişleri Bakanlığı'nın isyanla ilgili ayrıntılı bir rapor hazırladığını belirtmektedir. Bu konuda bkz. Evre, 2003: 17.

¹⁸ Muharrem Feyzi'nin Cumhuriyet'te Kıbrıs isyanı konusunda yazdığı ilk yazı 26 Ekim 1931 tarihlidir. Muharrem Feyzi bu yazısında 1877-78 savaşıdan sonra Kıbrıs'ın İngilizlere geçici olarak bırakıldığını, ancak sonradan Abdülhamid'in siyaseti değiştiğinden İngiliz ittifakı ve yardımının geçerliliğini yitirdiğini ve adanın İngilizlerin elinde kaldığını, Harbi Umumi'den sonra Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki her türlü hakkından vazgeçtiğini ve böylece Kıbrıs'ın tam anlamıyla bir İngiliz sömürgesi haline geldiğini belirtmekte; ayrıca ada nüfusunun çoğunluğu Rum olsa da, önemli bir Türk azınlığın adada yaşadığından bahsetmektedir. (Cumhuriyet, 26 Teşrinievvel 1931'den akt. Evre, 2003: 14)

¹⁹ Bu sırada İngiltere'nin genel seçimler arifesinde olduğu kastedilmektedir.

Kaynakça

- Bölükbaşı, S. (2001) *Barışçı Çözömsüzlük*. Ankara: İmge Yayınları.
- Çakmak, Z. (2009) *Kıbrıs'ta İsyân Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyânı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Evre, B. (2003) 1930'lu Yıllarda Türkiye Basını ve Kıbrıs. *Tarih ve Toplum*, C. 39, S. 229, 13-18.
- Gazioğlu, A. C. (2000) *Enosis Çemberinde Türkler İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1878-1952)*. Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi.
- Göktürk, T. B. (2008) Rumlar'ın Kıbrıs'taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyânı; -Öncesi ve Sonrası-. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. VII, S.16-17 (Bahar-Güz), s. 335-363.
- Holland, R.F. (1998) *Britain and the Revolt in Cyprus 1954-1959*. Oxford: Oxford University Press.
- İsmail, S. (2000) *Kıbrıs Sorununun Kökleri İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları*. Lefkoşa: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.
- Karpat, K. H. (1996) *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Kızılyürek, N. (2002) *Milliyetçilik Kısacında Kıbrıs*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kocatürk, U. (2007) *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. 3. Baskı, Ankara: ATDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Öztoprak, İ. (1998) Kıbrıs'ta 1931 İsyânı ve Yankıları. *Belleten*, C. LXII, S. 233, 207-235.
- Sönmezoğlu, F. (2011) *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Şahin, İ. (2011) *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi (Tarihi Arka Planı ve 1945-1974 Arası Olayları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara.
- Uçarol, R. (1985) *Siyasi Tarih*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Kıbrıs Şeyh-i Şeb’ası Cafer Bin Abdürrahim’in Not Defteri (XVIII. Yüzyıl Sonları-XIX. Yüzyıl Başları)

Mehmet DEMİRYÜREK*

Giriş

KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi’nde bulunan yazmalardan birinde şu ifadeyi okursunuz: “*Basmacı esnafından Marko veled-i Paskal nâm zımmî erkânda şûd olub kemer-beste olmuştur. Bundan böyle ustalığına kimesne mani olmaya. Fi 15 Z sene 229*” (Cafer bin Abdürrahim, 177). Yani 15 Zilhicce 1229 (28 Kasım 1814) tarihinde basmacı esnafından Marko veled-i Paskal adlı gayrimüslim Şeyh-i Seb’a ve diğer yetkililer huzurunda usta çıkmış ve ustalık kemeri kuşanmıştır. Bundan sonra ustalığına kimse karışmayacaktır. Bu satırların yazarı Kıbrıs’taki esnaf teşkilatının lideri Şeyh-i Seb’a Cafer bin Abdürrahim’dir. Kıbrıs’ta faaliyet gösteren Şeyh-i Seb’aların en faal ve hakkında en fazla bilgi bulunan kişisidir o (Demiryürek 2009: 13-42). Onun kendisinden önceki Kıbrıs Şeyh-i Seb’alarından önemli bir farkı vardır. Çünkü o lideri olduğu kurumun birçok niteliğini kayda geçirmiştir. Cafer bin Abdürrahim’in not defteri KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi’nde olup M.1889 numarayla kayıtlıdır. Yazma halindeki defterin Şeyh-i Seb’a Cafer bin Abdürrahim’e ait olduğu tarafımızdan tespit edilmiş ve defterde sayfa numarası olmadığından tarafımızdan numaralandırılmıştır. Defterde bulunan Kıbrıs esnafı ile ilgili çok sayıdaki bilgi ilk kez bu araştırmada kullanılmıştır. Bu tür defterlere genel olarak “*defter-i sakk*” denilmektedir. “*Bilindiği üzere kadılar tarafından tanzim edilen i’lâm ve hüccetlerin yazılışı hakkında bir tabir olan sakk; genellikle kadıların görevlerinin icrasında başvurdukları her türlü belgenin usûl ve yazım kurallarını ve bunların yazımında kullanılan tabir ve istilahlarını içeren bir başvuru kaynağıdır (...) Farklı muhtevalarıyla ve bilhassa kadıların şahsî zevk ve ilgilerini yansıtmaktadır*” (Demirel 2006: 76-77). Cafer bin Abdürrahim kadı değildir ama elde bulunan not defteri yukarıdaki tanıma tamamen uyan nitelikler taşımaktadır. Bu defter içerisindeki notlar 1814-1815 yıllarındaki Kıbrıs esnaf teşkilatı hakkında önemli bilgiler vermesi açısından son derece önemlidir. Onun verdiği bilgileri başka bir kaynaktan bulmak mümkün değildir. Osmanlı İmparatorluğu’na bağlı belirli bir bölgedeki esnaf teşkilatı ile ilgili bilgi veren en önemli yerel kaynak bölgenin Şer’iye Sicilleri’dir. Bununla birlikte bazen Şer’iye Sicilleri bu konuda oldukça az bilgi sunarlar. Çünkü Şer’iye Sicilleri genellikle bir dava nedeniyle, şahit veya taraf olarak, adı geçen esnafı içermektedir. Oysa Cafer bin Abdürrahim’in defteri böyle değildir. Söz konusu

* Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çorum.

defter ilgili kurumun lideri tarafından meydana getirildiği için, *Şeyh-i Seb*’aya bağlı hemen tüm esnaf bu defterde yer almıştır. Bundan dolayı bu çalışmada kullanılan Cafer bin Abdürrahim’in not defteri 1814-15 yıllarındaki Kıbrıs esnaf teşkilatı ve Kıbrıs’ta mevcut esnaf hakkında bilgi veren en önemli kaynaktır. İlgili defter hem Kıbrıs esnaf teşkilatı hakkında çok önemli veriler içermekte, hem genel olarak *Şeyh-i Seb*’a kavramı hakkında açıklayıcı bilgiler sunmakta ve hem de XIX. yüzyıl başlarında Kıbrıs’taki esnaf teşkilatını ve işleyişini tam olarak ortaya koymaktadır. Bu nedenle bu araştırmada söz konusu defter kullanılarak XIX. yüzyıl başlarındaki Kıbrıs esnaf teşkilatı, işleyişi ve esnaf grupları ortaya konulacaktır.

Cafer bin Abdürrahim’in defterinin bir başka özelliği XVIII. yüzyıl sonları ile XIX. yüzyıl başlarında Kıbrıs’ın siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel ve edebî hayatı hakkında bilgiler sunmasıdır. Bu bilgiler dönemi yaşayan birisinin kaleminden çıktığından incelenen dönem için çağdaş bir kaynak hüviyeti taşımaktadır. Ayrıca defterdeki notlar kişisel notlardır ve günlük yaşayışı ve dönemin aydın bir kişinin edebî zevkini de yansıtmaktadır. Bu nedenle ilgili defterdeki bilgilerin değerlendirilmesi XVIII. yüzyıl sonu ile XIX. yüzyıl başında Kıbrıs’ta yaşayan insanların gündelik hayatı hakkında önemli bilgilerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

1. Şeyh-i Seb’a Es-seyyid Cafer bin Abdürrahim (H. 1228- 1237 [M.1813-1822])

Hakkında en fazla bilgi bulabildiğimiz Şeyh-i Seb’a Es-seyyid Cafer Efendi’dir. Bunun nedeni Cafer Efendi’nin “Defter-i Sakk”ının ve beratının elimizde olmasıdır. Buna göre 27 Cemaziyelevvel 1228 [28 Mayıs 1813] Salı günü¹, yani Şeyh-i Seb’a Seyyid Ahmet ibn-i Mustafa’nın ölümünden 16 gün sonra Şeyh-i Seb’a olmuştur. Ancak durumun resmiyet kazanması için Lefkoşa naibi Mevlâna Mektubî Hafız Ebubekir Necib durumu İstanbul’a bildirerek Cafer Efendi’nin Şeyh-i Seb’alığı için berat talep etmiştir. 21 Şaban 1228 [19 Ağustos 1813] tarihli “*ru’us-ı hümayûn*” mucibince Cafer Efendi’nin Şeyh-i Seb’alığı onaylanmış ve 26 Şaban 1228 [24 Ağustos 1813] tarihli berat verilmiştir.²

Şeyh-i Seb’a Cafer Efendi, Defter-i Sakk’ına Şeyh-i Seb’alığı ile ilgili olarak şu notu düşmüştür:

“*Şeyh-i Seb’a olduğumuz tarih: Sene 228 Cemaziyelevvel fi yevm 27[28 Mayıs 1813]*³ *Salı. Allah-ı tealâ tevfikler kerem eyleyüb tarik-i müstakîmden ayırmaya. Amin yâ mu’in.*”⁴

Cafer Efendi’nin defterinden öğrenildiğine göre babası Abdürrahim Efendi’dir. Muhtemelen babası gurre-i Safer 1211 [6 Ağustos 1796] tarihinde ölmüştür. Çünkü Cafer Efendi şöyle yazmaktadır:

“*Pederimiz merhum Abdürrahim Efendi’nin metrûkâtından ahz eylediğimiz mülk olan kitaplar mücellid olmak üzere gerek mecmua ve gerek müstakilen*

kitap alâ-tarîku 'l-infirâd cild yalnız otuz beş adeddir. Gaflet olunmaya. Fi gurre-i Safer-ül hayr sene 1211.[6 Ağustos 1796]"⁵

Anne tarafından dedesi Kıbrıs Müftüsü Abdülaziz Efendi, anneannesinin adı Ayşe, annesinin adı ise Şerife 'dir.⁶ Abdülaziz ve Meryem adlı iki kardeşi vardır.⁷ Meryem Hanım boşanmadan önce Kirlizâde Kazzaz Hasan Efendi ile evli idi.⁸

Seyh-i Seb'a Cefer Efendi 21 Şevvâl 1209 [11 Mayıs 1795] tarihinde evlenmiştir. Defterine şöyle not düşmüştür:

*"Bin iki yüz dokuz tarihi Şevvâl-i şerif evâhîrinde teehhül etmişiz. Allah-ı âzîmü 'ş-şân hakkımızda hayırlar feth eyleyüb akîbet-hayırlığı kerem eyleye. Âmin. 21 Şevâl sene 1209. [11 Mayıs 1795]"*⁹

Cafer Efendi'nin 21 Receb 1210 [31 Ocak 1796] tarihinde bir oğlu olmuş ve adını Seyyid Mehmet Abdülaziz koymuştur.¹⁰ 1210 [1795-1796] yılında Seyyid Cafer Efendi'nin sahip olduğu gelir kaynakları şunlardı:

1. *"Tımar. Karye-i Pirahorkava. Akçe dört bin. Topçu kala-i Lefkoşa.*
2. *Hafızlık. Arap Ahmet Paşa Camii-i şerifine mülhak. Mahiyye 40 para.*
3. *Devrhânlık. Ömeriye Cami-i şerifinde haremeynü 'ş-şerifeyn evkâfından. Yevmî iki akçe.*
4. *Cüzhânlık. Ömeriye Camii-i şerifinde ba 'de salatü 's-subh. Yevmî iki akçe. Haremeyn-üş-şerifeyn.*
5. *Def'a cüzhânlık. Ömeriye Camii-i şerifinde ba 'de salat-üz-zuhr. Yevmî iki akçe. Haremeynü 'ş-şerifeyn.*
6. *Def'a cüzhânlık. Ömeriye Camii-i şerifinde vakt-i fecrde. Merhûm Fazlı Ağa Vakfı. Yevmî iki akçe.*
7. *Pederim Abdürrahim Efendi'nin mülk-i tasarrufunda olan hanenin ittisalinde olan bir dönüm miktarı bağçe. Ma-i havz ve dolab kapusu.*
8. *Dizdâr karyesinde olan zeytinlerden Pirka ve Musfolidi 'de olan zeytinlerden dokuz hisseden bir hissesi bizim malımız olmuştur.*
9. *Tevliyyet. Merhûm Fazlı Ağa tilâvet-i Kur'an-ı azîmü 'ş-şân. Mülhak camii. Yevmî on bir para. Ba-berat-ı âlişân.*
10. *Hafızlık. Merhûm Camii-i Osman Ağa evkâfından. Senede beş hatm-i şerif tilâvet etmek şartıyla. Yevmî beş buçuk para.*
11. *Merhûme Emine Hatun'un vakf eylediği bir bâb dükkân senede üç hatm-i şerif tilâvet etmek şartıyla yevmî bir buçuk para.*
12. *Bâ-berat-ı âlişân timar. Omorfo kazasına kassabiyye bayi ' evvelden. Tamam kılınç.*
13. *İmamet. Be-camii-i Ayasofya. Yevmî on iki akçe."*¹¹

Cafer bin Abdürrahim 1801 yılında Lefkoşa'da Ömeriye Mahallesi'nde oturmakta idi. Kıbrıs Şer'îye sicilinde bulunan bir kayda göre, Ömeriye Mahallesi'nde bulunan evinin üst katındaki odanın penceresi olmadığı için bir pencere açıp hastalığından kurtulmak düşüncesinde iken evin yakınında evi olan

Feyzullah Efendi “*ben sana pencere açtırmam*” diyerek karşı gelmiş ve Cafer bin Abdurrahim de mahkemeye müracaat etmiştir. Cafer bin Abdurrahim’in talebi pencere açılmasına engel olmak isteyen Feyzullah Efendi’ye mahkemenin gerekli uyarıyı yapmasıdır. Mahkeme Feyzullah Efendi’yi de dinlemiş ve Feyzullah Efendi itirazını tekrarlamıştır. Mahkeme, Cafer bin Abdurrahim’in “*havalesini def’ etmek üzere yedinde olan fetva-yı şerife mücibince*” pencere açmasına izin verilmesine karar vermiş ve Feyzullah Efendi de engel olmama konusunda uyarılmıştır.¹²

Cafer bin Abdurrahim Efendi, 10 Ocak 1803 tarihinde Lefkoşalı Fatma bint-i Mustafa’nın kurduğu vakfın mütevellisi olarak tayin edilmiştir. Fatma bint-i Mustafa, Lefke Kazasına bağlı Aya Yorgi köyünde bulunan “*iki bâb tahtanı oda ve bir sundurma*” ile yarım dönüm araziye sahip olan bahçeyi vakfetmiş ve müteveli olarak da Cafer bin Abdurrahim’i tayin etmiştir. Söz konusu vakıftan elde edilecek gelir müteveli Cafer bin Abdurrahim’e verilecek, o da karşılığında yılda iki kez Fatma Hanım’ın ruhu için Kur’an okuyacaktır.¹³

Cafer bin Abdurrahim 1807-1808 yıllarında yaklaşık 13 buçuk ay İbrahim Paşa Camii-i şerifi vakfı mütevelliliği görevinde bulunmuştur. 29 R 1222 [6 Temmuz 1807] tarihinde bu göreve atanmıştır. Atanma sonucunda vakfın 775 kuruş nakit parası mahkeme huzurunda kendisine teslim edilmiştir. Cafer bin Abdurrahim 23 B 1223 [14 Eylül 1808] tarihinde yine mahkeme huzurunda bu görevi kendisinden önceki müteveli olan Es-seyyid Molla Mehmet’e devretmiş ve kendisine verilmiş olan 775 kuruşu da iade etmiştir.¹⁴

Cafer bin Abdurrahim 21 Zilkade 1226 [7 Aralık 1811] tarihinde El-hac Nurullah Efendi tarafından Cami-i Cedid mahallesinde yaptırılan mescidin imamlığına ve bu mescid vakfının mütevelliliğine atanmıştır. Kendisine verilen berata göre, El-hac Nurullah Efendi tarafından yaptırılan mescidin imamlığı için günlük 8 akçe, mescid vakfı mütevelliliği için de günlük 4 akçe ödenmektedir. Mescidin imamı ve mescid vakfının mütevellisi olan Es-seyyid Ali Halife kendi isteğiyle bu görevlerin ikisinden de ayrılmış ve bu görevler hak sahiplerinden Cafer bin Abdurrahim’e verilmiştir. Lefkoşa Naibi Maraşî-zade Halil Fevzi bu atamanın resmîleşmesi için İstanbul’dan berat istemiştir. Bu istek uygun bulunmuş ve Cafer bin Abdurrahim halifenin Es-seyyid Ali halife yerine imam ve müteveli atanarak kendisine günlük toplam 12 akçe verileceğini bildiren berat Lefkoşa’ya ulaşmıştır. Söz konusu beratta bu atama nedeniyle Cafer bin Abdurrahim’in devletin ömrünün devamı için dua etmeye devam etmesi de istenilmektedir.¹⁵

Cafer bin Abdurrahim 1812 yılında Lefkoşa’da bulunan ve esasında 5 adet dükkandan oluşan Fazlı Ağa Vakfı mütevellisi idi. Bu göreve babası Es-seyyid Abdurrahim bin Ali’nin ölümü üzerine 25 Safer 1212 [19 Ağustos 1797] tarihinde atanmıştı.¹⁶ Cafer bin Abdurrahim 1807 yılında Balıkpazarı Sûku’nda (Ömeriye Camisi’nin bulunduğu bölge) bulunan vakıf dükkânlarından biriyle ilgili olarak Lefkoşa mahkemesine başvurmuştur. Ona göre, 1790 yılında söz

konusu vakfın mütevellisi olan kardeşi Seyyid Abdülaziz Efendi, vakıf dükkânlarından olup 60 paraya kiraya verilen bir dükkânı “binası mülkümdür” diyerek 1790 yılında Hacı Sergiz veled-i Avak’a 200 kuruşa satmıştır. Dükkânın arsasını da aynı kişiye aylığı 5 paraya kiralamıştır. Hacı Sergiz veled-i Avak daha sonra mütevellî Abdülaziz Efendi’nin izni ile dükkân binasını yıkarak yeniden yaptırmıştır. Cafer bin Abdürrahim’e göre, dükkânın vakıf olduğu iddiasıyla aylık 60 para kira talep ettiği zaman Hacı Sergiz veled-i Avak, aylık 5 para kira verebileceğini söylemiştir. Daha sonra iki taraf aylık 5 para kira konusunda anlaşmışlardır. Bu arada Cafer bin Abdürrahim “geçmiş yılların kirası ile söz konusu dükkânı daha fazla kiraya bir başkasına kiralayabilme” talebinden 90 kuruş karşılığında vaz geçmiş ve söz konusu 90 kuruşun 25 kuruşu kendisine ödenmiştir. Kalan 65 kuruş da Sergiz veled-i Avak’a 65 kuruş borcu olan eski mütevellî ve kardeşi Abdülaziz bin Abdürrahim’in terekesinden alınarak kendisine teslim edilmiştir.¹⁷

Lefkoşa Şer’iye Sicilinde bulunan bir diğer kayda göre, Cafer bin Abdürrahim Lefkoşa’da Baş Mahalle’de oturan Acı Yanaki Barki’yi mütevellî olarak 1812 yılında mahkemeye vermiştir. Cafer bin Abdürrahim’e göre, Fazlı Ağa Vakfı’nın Balık Pazarı Çarşısı’nda bir dükkânı bulunmaktadır. Bu dükkânın bir tarafında Es-seyyid İsmail Efendi dükkânı, bir tarafında Müezzîn Mehmet Efendi dükkânı, bir tarafında terzi Anastasya zımmının dükkânı ve bir tarafında da yol bulunmaktadır. Dükkânın arsa ve binası vakıftır. Bu dükkân 13 sene önce “doksan dört kuruş icâre-i muaccele¹⁸-i makbuza ve beher sene altmış para icâre-i müeccele-i¹⁹ gayr-ı makbuza” olarak Acı Yanaki Barki’ye kiralanmıştır. Acı Yanaki Barki bugüne kadar dükkânı kullanmıştır. Kiralama zamanında ve hâlâ dükkânın benzerlerinin muacceleli 150 kuruş ve müecceleli ise senede 36 kuruştan fazladır. Acı Yanaki Barki, hem dükkânı ucuz kiraladığı için hem de dükkânın başka talibi olduğu için benzer fiyatını ödemeyi kabul etmelidir.

Davalıyı da dinleyen mahkeme, adı geçen dükkânın Fazlı Ağa Vakfı’nın malı olduğunu ve benzerlerinin kira ücretinin Cafer bin Abdürrahim’in belirttiği gibi olduğunu tescil ederek Acı Yanaki Barki’ye Cafer bin Abdürrahim’in kira teklifini iletmiştir. Acı Yanaki Barki teklifi kabul etmemiştir. Bu nedenle mahkeme huzurunda 94 kuruşluk muacceleli Cafer bin Abdürrahim tarafından Acı Yanaki Barki’ye teslim edilmiş ve o da bu parayı teslim alarak artık söz konusu dükkânla alâkası kalmadığını kabul etmiştir.²⁰ Fazlı Ağa Vakfı’na ait olup “Balık Pazarı sükunda vâki çerçi dükkânı” hakkındaki bu mahkeme kararını Cafer Efendi kendi “defter-i sakk”ına da kaydetmiştir.²¹

Cafer bin Abdürrahim Şeyh-i Seb’a olduktan sonra ise Şeyh-i Seb’alara ait gelirlerden yararlanmaya başlamıştır. Bu gelir kaynaklarından birisi Kazabıfan Köyü’nde olan vakıf bahçeden elde edilen kira geliridir. Cafer Efendi not defterine bu konuyla ilgili şu notu düşmüştür:

“Bais-i nemikâ oldur ki

Şeyh-üs Seb'aların sakın oldukları zâviye evkâfından olup Kazabıfan karyesinde olan vakf-ı bahçenin müste'ciri Gırneli Bekir Ağa tarafından adamı vesatetiyle on kuruş Arap Ahmet Paşa Camii şerifi hatibi Ahmet Efendi yediyle zikr olunan on kuruş icare tarafımıza teslim olunduğu işbu mahalle kayd olunmuştur. Fi 12 Rebiülahir sene 229. [3 Nisan 1814]²²

Yevm-i Cumaertesi

El-fakîrî'l hakir

Es-seyyid Cafer

Şeyhü's-Seb'a-i Kıbrıs'²³

Cafer Efendi 1228 [1813] yılında Şeyh-i Seb'alık görevine başladıktan sonra oldukça faal bir Şeyh-i Seb'a olmuştur. Şeyh-i Seb'a olarak esnaf teşkilatı ile ilgili kayıtlar tutmuş ve bu arada Şeyh-i Seb'alara ait olup zamanla onların kontrolünden çıkan bir geliri mahkeme kararıyla yeniden Şeyh-i Seb'aların gelirleri arasına katmıştır. Kendi defterindeki kayda göre, Kaymaklı ve Kızılbaş köylerinin sınırının birleştiği yer olan “Yalcılar” semtine yakın yerde bir miktar “mezra” vardır ve “müftü toprağı” adıyla anılmaktadır. Bu mezradan elde edilen aşar vergisi Şeyh-i Seb'alara aittir. Bu hâl fetihten beri böyle iken Çavuşzade Molla Mehmet “*Timarım olan Balimedoho mülhakatındandır*” diyerek dokuz sene boş bırakarak bu toprağı ele geçirmiştir. Kaymaklı köyünde oturan Hacı İsmailoğulları El-hac Mustafa ve El-hac Hüseyin adlı kişiler mahkemeye gelerek Şeyh-i Seb'a Cafer Efendi lehinde şahitlik yapmışlar ve dönemin hakimi İsmail Efendizade Abdülhalim Efendi huzurunda “*elli seneden beri bu minvâl üzere olduğunu biliriz*” diyerek Cafer Efendi'yi desteklemiştir. Sonuçta bu arazinin geliri tekrar Şeyh-i Seb'alara bırakılmıştır. Mahkemenin karar tarihi gurre-i Rebiülevvel 1229 [21 Şubat 1814] Pazar'dır.²⁴

Şeyh-i Seb'a Cafer Efendi dönemine rastlayan bir başka olay ise debbağlarla ilgilidir. 11 Şaban 1229 [29 Temmuz 1814] tarihli bir belgeye göre, Lefkoşa “*debbâğ esnafından ve nizâm ustalarından*” Osman ibn-i El-hac Mustafa, Sarı Mehmed ibni²⁵, Molla Mehmed ibn-i El-hac Hüseyin, Şilluralı El-hac Osman, Musa ibni, Süleyman ibni, Nakib Mehmed, İliğne (İpligne?) Hüseyin ve Hasan ibni ile diğerleri bir araya gelerek Lefkoşa'daki muhassıllık sarayında Muhassıl Es-seyyid Emin Efendi Hazretleri huzurunda toplanmışlardır. Bu toplantıya Kıbrıs müftüsü, dört ayan ve Şeyhü's-Seb'a da katılmıştır.

Bu toplantıya ayrıca Lefkoşa kazasına bağlı Değirmenlik nahiyesinin Simolof sakinlerinden olan “*debbâğ esnafından ve nizâm ustalarından*” Papaz Timitri veled-i Nikola, Nikola veled-i Papaz Timitri, Luizi veled-i Papaz Andrey, Acı Kıryako veled-i Nikola, Paki Nikola veled-i Kıryako, Luizi veled-i Yorgi, Yorgi veled-i Lefteri, Yorgi veled-i Basmil, Benayı veled-i Yanni, Mihail veled-i Yanni, Baba Hristoğulo veled-i Süzomeno ve diğer bazı kişiler de katılmışlardır.

Bu toplantı bir mahkeme duruşması olup konu deri konusudur. Şikâyetçi olan taraf isimleri yukarıda verilen Müslüman debbağ esnafıdır. Onlara göre eskiden beri ve şimdi Lefkoşa, Tuzla (Larnaka) ve Girne'de bulunan kasaba

mezbahanelerinde kasaplar tarafından kesilen “teke ve hadım ve maya ve sığır derileri” Müslüman debbağ esnafı tarafından satın alınmakta ve debbağhanelerde işlenmektedir. Bu mezbahanelerde manda kesilirse onun derisi de Gayrimüslim debbağ esnafına verilip onlar da Değirmenlik nahiyesine bağlı Simolof köyünde bulunan debbağhanelerinde işlemektedirler. Halbuki söz konusu Gayrimüslim debbağlar bahsi geçen kasabalardaki ve Lefkoşa'daki mezbahaneler ile çiftlik ve köylerde kasaplar tarafından kesilen hayvanların derilerini de “bodina” yapmak için satın almaya başlamışlardır. Oysa Gayrimüslim debbağ esnafının manda dışındaki çeşitli hayvan derilerini Müslüman debbağ esnafının izni olmadan satın alıp işlemesi mümkün değildir. Bu durum “nizâm-ı kadîm ve örf-i müstedîm” üzere açıktır. Ama Gayrimüslim debbağ esnafı Müslüman debbağ ustalarından izin almadan söz konusu çeşitli hayvan derilerini satın almaktadırlar. Bu nedenle Müslüman debbağ esnafı bu hareketin “hilâf-ı şûrût-ı kadîm ve mugayîr-i örf-i müstedîm” olduğunu düşünmekte ve Gayrimüslim debbağ esnafının bu müdahalesinin önlenmesini kanuna dayanarak talep etmektedir.

Müslüman debbağ esnafının bu açıklamalarından sonra durum Gayrimüslim debbağ esnafına sorulduğu zaman, söz konusu eski kanunun şartlarını ve devam eden geleneği doğrulamışlardır. Fakat Müslüman debbağ esnafının iddia ettiği gibi onlardan izinsiz olarak adı geçen kasabalardan çeşitli hayvan derilerini satın almış oldukları iddiasını kabul etmemişler ve kanuna uygun hareket ettiklerini belirtmişlerdir. Mahkeme, Lefkoşa'da ve adı geçen kasabalarda kesilen ve işlenmesi gereken çeşitli hayvan derilerini Müslüman debbağların satın alacağını, Müslüman debbağ esnafının izni olduğu zamanlarda Gayrimüslim debbağ esnafının bu derileri buralardan satın alabileceğini, Gayrimüslim debbağ esnafının adı geçen kasabalar dışında kesilen çeşitli hayvan derilerini satın alıp köylerinde bulunan debbağhanelerinde eskiden beri olduğu gibi işleyebileceklerini belirtmiş ve Gayrimüslim debbağ esnafını düzenin şartlarına müdahale etmemeleri yönünde uyarmıştır. İki taraf da bu kararı kabul etmiştir.²⁶

Şeyh-i Seb'a Cafer Efendi hakkında bulabildiğimiz son bilgi 1818 tarihinde ayakkabıcı esnafına verilen narh ile ilgili kayıttır. 17 Şaban 1233 [22 Haziran 1818] tarihli narh kaydına göre, yeni narh Kıbrıs Muhassılı Seyyid Mehmet Naim Ağa, halkın ileri gelenleri, ayakkabıcı esnafı ve “şeyh-i şüyûl'il-hiref Es-seyyid Cafer Efendi” tarafından belirlenmiştir.²⁷

Şeyh-i Seb'a Cafer bin Abdürrahim H. 1237 [M.1822] yılında vefat etmiş ve yerine oğlu Abdülaziz bin Cafer Şeyh-i Seb'a olmuştur.²⁸

2. Şeyh-i Seb'a Cafer Efendi Zamanındaki Kıbrıs Esnaf Şeyhleri

XIX. yüzyıl başlarında Kıbrıs esnafının ileri gelenleri ise Şeyh-i Seb'a, Şeyh, Ahi Baba veya Debbağlar Şeyhi, Yiğitbaşı ve Nakib'dir. Kıbrıs'ta belli bir esnaf grubunun liderine “kethüda” veya “şeyh” adının verilmesi muhtemelen fetihten beri uygulanan bir adlandırma idi. Çünkü H. 1016 (M. 1608) yılında Mehmet Beşe ibn-i Abdullah “Tahtacılar şeyhi” tayin edilmişti. Aynı dönemde

Dellalların liderine ise “*kethüda*” deniliyordu (Erdoğan 2003: 215). 1745 yılında Debbâğ esnafından sorumlu olan “*odabaşı*” adlı bir kişiden bahsedilmektedir (KŞS, Defter No:17: 1.a). XIX. yüzyıl başlarındaki Kıbrıs esnaf teşkilatı içinde yer alan bazı *Şeyh-i Seb*’alar ve esnaf şeyhleri tesbit edilebilmekte ise de “*Yiğitbaşı*” ve “*Nakib*” kaydına sadece *Şeyh-i Seb*’a Cafer Efendi’nin “defter-i sakk”ında rastlanmaktadır. Buradaki kayda göre, Tuz Emiri Hacı Mustafa Pabuççu Nakibliği’nden azledilerek İnce Hüseyin “*nakib*” ve Hacı İbrahim oğlu Hasan da “*yiğitbaşı*” tayin olunmuştur (Cafer bin Abdürrahim: 150).

Şeyh-i Seb’a Cafer Efendi hemen her konuyu yazılı hale getirmeye özen göstermiştir. Kendisiyle ilgili özel ve resmî konuları defterine kaydetmiştir. *Şeyh-i Seb*’a olduktan sonra bu konuyla ilgili faaliyetlerini de kayda geçirmiştir. Bu cümleden olarak defterinin 112. sayfasında kendisine bağlı esnaf şeyhlerini “*Esnaf Şeyhlerini Beyan Eder*” başlığı altında birer birer yazmıştır. Buna göre H.1229 [M.1813-1814] yılında Kıbrıs’ta 12 esnaf şeyhi olup isimleri şunlardır:

<i>Debbağhane Şeyhi</i> <i>Ahi Baba Usta Mehmet</i>	<i>Kazzazlar Şeyhi</i> <i>Abdullah Efendi</i>	<i>Terziler Şeyhi</i> <i>Usta Mehmet</i>
<i>Yorgancılar Şeyhi</i> <i>Halimzade Mustafa Ağa</i>	<i>Attarlar Şeyhi</i> <i>Zaim Musa Efendi</i>	<i>Nalbantlar Şeyhi</i> <i>Hacı Yusuf</i>
<i>Çulhalar Şeyhi</i> <i>İbrahim Efendi</i>	<i>Kuyumcular Şeyhi</i> <i>Kâtip Hasan Efendi</i>	<i>Çuvalcılar Şeyhi</i> <i>Usta Ali</i>
<i>Boyacılar Şeyhi</i> <i>Hacı Hasan Ağa</i>	<i>Basmacılar Şeyhi</i> <i>Hacı Hasan</i>	<i>Aşçılar Şeyhi</i> <i>Hacı Hasan</i>

Yukarıdaki listede olmamakla beraber Hacı Hüseyin adında bir “*Berberler Şeyhi*” (Cafer bin Abdürrahim: 168) ile Bîcan Ağa adlı bir “*Keçeciler şeyhi*” de bulunuyordu (Cafer bin Abdürrahim: 178). Tokatlı Ermeni Muradî “*Berberler şeyhi Hacı Hüseyin marifetiyle tellaklığa usta çıkmıştır.*” Keçeciler şeyhine bağlı olduğunu sandığımız ısladıcı esnafı da Bîcan Ağa aracılığıyla usta oluyordardı. İlgili defterdeki “*Bîcan Ağa marifetiyle keçeci ustalığına şüud olan Hasan bin Ömer keçeci ve diğer keçeci Hasan bin Mehmet şüud olmuştur*” (Cafer bin Abdürrahim: 147) ifadesi bu düşüncüyü teyit etmektedir. Bununla birlikte Dellâllık, Pabuççuluk, Ekmekçilik, Kasaplık, Saraçlık, Bahçecilik, Sünnetçilik ve Çilingirlik gibi mesleklerin de olduğu anlaşılıyorsa da söz konusu defterde bunların şeyhlerine dair bir bilgi yoktur. Ancak muhtemelen her esnafın bir lideri vardı. Örneğin sünnetçilerin şeyhi yoktu ama kayıtlardan bu mesleği icra edenlerin “*Sünnetçi başı Hüseyin*” (Cafer bin Abdürrahim: 177) namında bir liderleri olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıdaki listede Attarlar Şeyhi olarak Zaim Musa Efendi’nin adı verilmektedir. Bununla birlikte Cafer Efendi defterinin ilerleyen sayfalarında Attar esnafının “*Attarbaşı Hüseyin*” adlı bir lideri

olduğunu belirtmektedir (Cafer bin Abdürrahim: 186) ki muhtemelen Attarbaşı Hüseyin, Attarlar Şeyhi zaim Musa Efendi'nin halefidir.

1812-1815 yılları arasındaki dönemi kapsayan KŞS'ndeki kayıtlar yukarıda sayılan 12 esnaf şeyhinin hiçbirisinin adını vermez. Söz konusu 28 numaralı sicil defterinde sadece Deveciler Şeyhi Usta İbrahim, Pabuççular Şeyhi Seyyid Mustafa ile Dellallar Şeyhi Salih veya Ser-dellâl Salih Ağa'dan bahsedilmektedir (KŞS, Defter No:28: 64, 91, 137). Dellallar Şeyhi Salih Ağa 1807 yılında babası Dellallar Şeyh'i Ahmet'in ölümü üzerine onun yerine atanmıştır. O, Lefkoşa'da "bey' ü şıra eyleyen ehl-i sük ve dellalların" şeyhidir (KŞS, Defter No:26: 40). Dellallar Şeyhi Salih Ağa'nın adı Cafer bin Abdürrahim'in defterinde "Dellalbaş Salih Ağa" (Cafer bin Abdürrahim:157) olarak geçmektedir.

3. Bir Kalfa'nın Usta Oluşu

XIX. yüzyıl başlarında belli bir meslekte usta olabilmek için çıraklık ve kalfalık aşamalarından geçmek gerekliydi. Şeyh-i Seb'alar "şeyh veya nakîb veyâhûd yiğitbaşı" tayininde etkili oldukları gibi (KŞS, Defter No: 28: 103) bir çırağın kalfa olması veya bir kalfanın usta olması da Şeyh-i Seb'aların huzurunda gerçekleşirdi. KŞS'nde kayıtlı bir belgeye göre "debbâğ ve basmacı ve boyacı ve çulha ve kazzâz ve derzi ve serrâc ve yorgancı ve keçeci ve nalband ve bakırcı ve kalaycı ve düğmecı ve kuyumcu ve nalçacı ve aşçı ve attâr ve tüfenkci ve mumcu ve berber ve tevâbi' esnâfından tekmi-i san'at edenler erkânları üze rızâları ve ustaları ma'rîfetleriyle şeyhü's-seb'a huzûrunda kalfa ve usta çıkup destûr verilmek feth-i hâkâniden beri kâ'ide-i kadîme-i mer'îyyelerinden"(KŞS, Defter No: 28: 137) idi. Şeyh-i Seb'a Cafer bin Abdürrahim'e göre "Bir kalfa usta olup şüd olacak vakit erkân-ı tarik bu vechile olur.

"Evvelâ Yiğitbaşı olan ol usta çıkacak adama der ki; evvelâ tezgâhının yanına vardığın vakitte pîrine ve göçmüş üstadlara bir fatiha-i şerif yâd eyle. Erkândan murâd-ı şerîfdir. Beş vakit namazı terk etme. Kendi üstâdına karşı kelâm etme. Senden eski üstâdların nizamına hâlel verecek sohbet söyleme. Kendi hüsn-i rızası olmadıkça bir üstadın şakirdlerini ve kalfalarını ayartıp ol ustanın işini muattal etme ve erkân-ı meclisde sana sual eyledikleri kadar söyle. Ziyâde kelâm etme. Olur olmaz meclise varıp ustalığın şanını heder etme. Bu nasihatı kabul edip bu siyak üzere gidersen Allah-ı teala kesbinde berekât vere" (Cafer bin Abdürrahim: 183)

Kalfalar Şeyh-i Seb'a ile mensup oldukları esnaf lideri/şeyhi huzurunda "peştamal (veya kemer) kuşanarak" usta oluyorlardı. Cafer Efendi'nin defterindeki "Berberler Şeyhi Hacı Hüseyin marifetiyle Tokatlı Ermeni Muradî tellaklığa usta çıkmıştır" ve "Tuzla kazasında Ablanda karyesinde sakin evlâd-ı Araptan İsmail nâm kimesne sünnetçiliğe Lefkoşa'da şüd olup peştamal kuşanıp izin verilmiştir. Sünnetçibaşı Hüseyin marifetiyle" (Cafer bin Abdürrahim: 169, 177) ifadeleri bu durumu teyit etmektedir. Bazı kayıtlarda ise ilgili esnaf liderinin/şeyhinin adı verilmeden bazı kimselerin usta olduğu belirtilmiştir.

Örneğin “Çankar esnafından olup Aradipli Ergiro’nun şayirdi Yanni veled-i Yorgi erkânda usta olup kemer-beste olmuştur. Fi 15 M sene 230”, “Halepli evlâd-ı Araptan Şerbetçi Mehmet gelip erkânda şüd olmuştur” ve “Bodezci esnafından Acı İsviri veled-i Papas Yanni erkânda şüd olmuştur” (Cafer bin Abdürrahim: 178) ifadeleri bu konuyla ilgilidir. Usta olanlar Şeyh-i Seb’aya “hediye” adı altında bir miktar para ödüyorlardı. Söz konusu Defter-i Sakk’da yer alan “Çulha esnafından İslâmbollu Ermeni Tomas’ın ustalığı hediyesi ahz olunmuştur, diğer çulha esnafından Ordulu Mustafa’nın usta hediyesi ahz olunmuştur” (Cafer bin Abdürrahim: 147, 164, 159) şeklindeki kayıtlar bu durumu teyit etmektedir. Bu “hediye”nin miktarı konusunda bir kayıt olmamakla beraber aşağıdaki kayıtlar da yine bu konu ile ilgilidir:

“Esseyd Molla Mehmet Orduluoğlu’nun hediyesi geldi. Değirmenlik karyesinde olan Usta Luka’nın şakirdi Yannaci veled-i Yorgi nâm zımmînin çulhalık için hediyesi ahz olunmuştur. Fi 5 R sene 229. Antakyalı Dokuzoğlu Hasan Beşe nam kimesnenin çulhalık için hediyesi ahzı. Kilislioğlu Çulha Usta[sı] Hasan’ın hediyesi ahz olunmuştur. Fi 27 R sene 229. Belikli bin Mehmet Mutafustasının hediyesi Nakib-i usta yedinden ahz olunmuştur. Fi gurre Ca sene 229.” (Cafer bin Abdürrahim: 165)

Defterde yer alan bazı kayıtlara göre bir ustanın “şakirdi” ya da “çırağı” olan kişiler de ustalığa geçebiliyordu. H.1228 [M.1813] ve H.1230 [1814] yıllarına ait iki kayda göre “Bodezci esnafından Acı Ebgiri veled-i Bedri Sava çırağı usta çıkmıştır. Çankar esnafından olup Aradipli Ergiro’nun şayirdi Yanni veled-i Yorgi erkânda usta olup kemer-beste olmuştur” (Cafer bin Abdürrahim: 168-69). Yine “Selim Ağa Kazzaz esnafından olup erkânda şüd olup kemer-beste olmuştur. Diğer Kazzaz esnafından Hasan bin Hüseyin usta Mehmet çırağı ve yeğeni şüd olmuştur. Fi 23 Z sene 229”.

Belirli bir iş kolunda usta olma konusunda kadınlar ve erkekler arasında bir ayırım yoktu. Usta olan kadınlar da tıpkı erkekler gibi (muhtemelen Şeyh-i Seb’a ve ilgili esnaf liderinin huzurunda peştamal veya kemer kuşanarak usta oluyorlardı ve bu aşamada Müslüman kadınlar ile gayrimüslim kadınlar arasında bir fark yoktu. Nitekim Cafer Efendi’nin defterinde yer alan kayıtlara göre “Kumaşçı esnafından Torcu Papas’ın kızı Hristallo nasraniyye erkânda şüd olmuştur. Fi gurre-i Ra sene 230”, “Ömeriye Hamamı’nda deveci kızı Rukiye tellakeliğe şüd olup peştamal kuşanmıştır. Fi Za 29. Diğer Ömeriye Hamamı’nda Matyatlı Ayşe tellakeliğe şüd olup kemer-beste olmuştur. Yeni [Hamam’da] Güllü Ayşe şüd olup usta çıkmıştır. Diğer Yeni Hamam’da Ahmet kızı Şerife natırılığa şüd olmuştur” ve “Emir Hamamı’nda Kamid Hatice natırılığa şüd olmuştur” (Cafer bin Abdürrahim: 159).

4. Şeyh-i Seb’a Cafer Efendi Zamanında Usta Olanlar

Şeyh-i Seb’a Cafer Efendi peştamal kuşatıp [ya da kemer-beste olup] ustalığa izin verdiği kişilerin ve onların mesleklerinin isimlerini de “Peştamal kuşatıp

ustalığa izin verdiğimiz ustaları beyân” başlığı veya sadece ilgili isimleri vererek defterine kaydetmiştir. Buna göre Şakir bin El-Hac İsmail ve Korkud oğlunun oğlu Molla Mustafa **Kazzaz** (İpekçi) ustası; Antakyalı Kıbtî Hristofî **Kalaycı** ustası; Baf'ın Kirit köyünden Hüseyin bin Ömer, Salih bin Nalbant Hüseyin, Ahtuma köyünden Rüstem ile Mesarya'dan Ali bin Halil **Nalbant** ustası; Borlu Mahmut **Çulha** ustası; Bollegro, Konstanti ve Mihail veled-i Ergiro **İsladircı** (eşeğin sırtına konan semer; semerin altına konulan kalın bez, bkz. Kabataş 2007, 338-339)) ustası; Hacı Halil oğlu Ahmet **Yorgancı** ustası; Acı Vasili, Acı Karabet oğlu Sarkiz **Mavi Boya** ustası; İbsamolof köyünde Acı Yorgi veled-i Acı Çerkako **Debbağ** ustası; Haralambo, Epiri veled-i Kuyucu Dimitri, Yorgi veled-i Papas Dimitri, Dülger Andoni, Çerkako veled-i Luizi, Acı Yanni Boyacı, Limoni Ardiyolo, Petro veled-i Bedri Yorgi **Demirci**, Maşavedde Sava **Bahçeci** ustası; Efterim oğlu Molla Mustafa, Mizanî oğlu Salih **Terzi** ustası; Usta Bedro'nun çırağı Nikola veled-i Pavlo ve Kuyumcu Nikola veled-i Acı Yanni **Kuyumcu** ustası; Andoni veled-i Yanni **Berber** ustası olmuşlardır. Bunların dışında ismi verilmeden Büyük Hamam Tellakı/Dellakı Ermeninin **Tellak/Dellak** ustası olduğu, adı verilmeyen bir kişinin **Kırmızı Boya** ustası olduğu ayrıca belirtilmiştir. Yine Dalı Salih ile Benayi veled-i Alarko'nun isimleri verilmekle birlikte ne ustası olduğu belirtilmemiştir (Cafer bin Abdürrahim: 147). Ayrıca Muharrem 1229 [Aralık 1813] tarihinde “Antakyalı Hüseyin, Antakyalı Rumîyândan Abram,”(Cafer bin Abdürrahim: 151) “Molla Osmanoğlu Ordulu Hasan ve kardeşi Ahmet,” “Yannaci veled-i Yorgi, Antakyalı Dokuzoğlu Hasan Beşe, Kilislioğlu Hasan,” “Değirmenlikli Yorgi veled-i Acı Mihail, Toğli veled-i Yorgi ve Bandali veled-i Selta ile Diyarbakırlı Papasoğlu” (Cafer bin Abdürrahim: 165) **Çulha** ustası; Topal Yorgi **İsladır** ustası; Davud bin Molla Mustafa (Cafer bin Abdürrahim: 151), Selim Ağa, Hasan bin Hüseyin **Kazzaz** ustası; Tuzla'da sakin Fellah Mihail (Cafer bin Abdürrahim: 159), Tuzla kazası Vavla köyünden Demirci Andoni (Cafer bin Abdürrahim: 178) **Nalbant** ustası; Ermeni Acı Menas (Cafer bir Abdürrahim: 159), Tuzlalı Yanni Yorgi'nin çırağı (Cafer bin Abdürrahim: 171), Baflı Ahmet bin Osman (Cafer bin Abdürrahim: 178) **Terzi** ustası; Gırneli Mustafa veled-i Ahmet, Sünnetçi Mehmet'in oğlu Nağracı Hüseyin **Sünnetçi** usta başısı, Karpaz Kazası Livadya köyünden Boşnak Hüseyin ve kardeşi Mehmet (Cafer bin Abdürrahim: 163), Tuzla kazası Ablanda köyünde yaşayan Arap asıllı İsmail **Sünnetçi** ustası (Cafer bin Abdürrahim: 178); Livurî, Kako Bedrika köyünden Bedri veled-i Vasili ve Yorgi veled-i Çerkako (Cafer bin Abdürrahim: 163), Yenağralı İbrahimioğlu Yek-çeşm Hüseyin, Korkut Hamamı'nda dellak olan Ali İbn-i Mehmet Salih (Cafer bin Abdürrahim: 165), Tokatlı Ermeni Muradî **Tellak/Dellak** ustası (Cafer bin Abdürrahim: 168); Dimitri veled-i Acı Sava **Dülger** ustası (Cafer bin Abdürrahim: 165); Palcı Ayazmasında Kimo, Yorgi veled-i Ergiro **Bahçeci** ustası; Acı Anastasi çırağı Sava, Acı Yanni çırağı Acı Nikola (Cafer bin Abdürrahim: 168); Acı Yanni veled-i Acı Konstanti **Demirci** ustası (Cafer bin

Abdürrahim: 189); Şeyh-i Seb'a Cafer Efendi'nin kayınpederi Fazlı Ağa'nın oğlu Ömer Ağa, Marko veled-i Paskal, **Basmacı** ustası (Cafer bin Abdürrahim: 177); Hasan bin Ömer, Hasan bin Mehmet Mustafa bin Mehmet Canbaz **Keçeci** ustası (Cafer bin Abdürrahim: 177); Çilingir Çuvalioğlu Mehmet **Berber** ustası (Cafer bin Abdürrahim: 165); Acı Hristoğlu veled-i Acı Çerkako (Cafer bin Abdürrahim: 163) ile Dimitri veled-i Acı Çerkako **Kazancı** ustası; Nikola veled-i Sadiro ve Yorgi veled-i Nikola **Kuyumcu** ustası (Cafer bin Abdürrahim: 163); Mehmet bin Süleyman, Yanni veled-i Acı İyonoki, Ömer bin Hüseyin, Hüseyin bin Mehmet, Bekir bin El-hac Mehmet, Hacı İbrahim oğlunun çırağı ve Enis oğlu usta Hüseyin'in çırağı **Pabuççu** ustası (Cafer bin Abdürrahim: 169); Hasan bin Mustafa Kavelli ve Rumelili Yorgo veled-i Bedro **Yemenici** ustası olmuşlardır. **Pabuççu** ustası Korkutoğlu usta Mehmet'in şakirdi Ömer bin Hüseyin Babuççu ustası (Cafer bin Abdürrahim: 169); Bıçakçı Hristoğulo, Bıçakçı Gavril ve Bıçakçı Haralannibi **Bıçakçı** ustası (Cafer bin Abdürrahim: 169), Dökmeci esnafından Acı Ebgiri veled-i Togordoşi **Dökmeci** ustası, Kumaşçı esnafından Torcu Papas'ın kızı Hristallo **Kumaşçı** ustası (Cafer bin Abdürrahim: 175), Halepli Mehmet de **Şerbetçi** ustası olmuşlardır (Cafer bin Abdürrahim: 178)

Şeyh-i Seb'a Cafer Efendi'nin defterine göre yukarıda isimleri verilen yeni ustaların toplam sayısı 93 olup 26 ayrı iş kolunda faaliyet gösteriyorlardı. Söz konusu 93 ustanın 39 tanesi Müslüman, 53 tanesi ise gayrimüslimdir. 1 ustanın ismi verilmediğinden milliyeti belirlenememiştir. 2 ustanın da sadece ismi verilmiş mesleği belirtilmemiştir. Ayrıca terzi ustası olan bir kişinin de adı verilmemiştir. Aynı defterde 2 adet kalfalık ve 1 adet de çıraklık kaydı vardır. Buna göre Saraç Molla Hasan'ın çırağı 27 Rebiülevvel 1229 [19 Mart 1814] tarihinde kalfa olmuştur (Cafer bin Abdürrahim: 159). Hacı Arif Efendi'nin çırağı Laptalı Esseyid Ebubekir gurre-i Muharrem 1230 [14 Aralık 1814] tarihinde Sandıkçılık sanatında kalfa olmuştur (Cafer bin Abdürrahim: 164). Kazzaz esnafından Hasan bin Hüseyin usta olunca yeğeni Mehmet'i kendisine çırak (Cafer bin Abdürrahim: 178) almıştır. Usta, kalfa ve çıraklar dikkate alındığında toplam 26 işkolunun faaliyette olduğu anlaşılmaktadır. 92 yeni ustanın hangi iş kollarında faaliyet gösterdiği ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Yeni usta çıkaran iş kolları ve usta sayısı

İş kolunun adı	Yeni usta olanların sayısı
Çulha	12
Demirci	11
Tellak	7
Pabuççu	8
Nalbant	6
Kazzaz	5
Sünnetçi	5

Isladıcı	4
Kuyumcu	4
Terzi	4
Bahçeci	3
Bıçakçı	3
Mavi Boyacı	2
Basmacı	2
Keçeci	2
Berber	2
Kazancı	2
Yemenici	2
Kalaycı	1
Şerbetçi	1
Yorgancı	1
Debbağ	1
Kırmızı Boyacı	1
Dülger	1
Dökmeci	1
Kumaşçı	1
Toplam:26	92

5. Cafer bin Abdürrahim'in Not Defterinde Bulunan Kıbrıs Siyasî Kronolojisi (1776-1796)

Cafer bin Abdürrahim'in not defterinde 1776-1796 yılları arasındaki yirmi yılı kapsayan kısa bir Kıbrıs kronolojisi bulunmaktadır. Bu kronolojide söz konusu 20 yıllık dönemde Kıbrıs'ta "muhasıl" olarak bulunmuş kişilerle ilgili bilgiler yer almaktadır. Söz konusu bilgiler dönemin resmi belgelerinde ve bu konuda yapılmış çalışmalarda, örneğin 2000 yılında yayımlanan *Kıbrıs Eyaleti* adlı kitapta (Çevikel 2000), bulunmayan bilgilerdir. Kıbrıs'taki en yüksek "idarî" makamı temsil eden bu kişilerin muhasıllık dönemleriyle ilgili bilinenler oldukça sınırlıdır. Çevikel'e göre "... *El-hac Abdülbaki Ağa (1785) ve Ali Ağa (1786) bu dönemin valileri arasında menfi icraatları sayesinde en çok şikâyet konusu olan Türk yöneticiler*" (Çevikel 2000,141) arasındaydı. Çevikel çalışmasının bir başka kısmında ise 1775-1796 yılları arasında Kıbrıs'ta görev yapmış muhasılları sıra ile vermiştir. Buna göre anılan dönemde "*El-hâc Abdülbaki Ağa(vekâleten), 1189/1775, El-hâc Abdülbaki Ağa (asâleten), 1189-1198/1775-1783, Ali Ağa, 1199-1200/1784-1785, Sakızî Hüseyin Kapudan, 1200-1204/1785-1789, El-hâc Osman Ağa, 1204/1789, İsmail Ağa, 1204/1789, Muhammed Bey, 1207-1208/1792-1793, Hafız El-hâc Ali Ağa, 1208-1211/1793-1796, Silahtar Mustafa Ağa, 1211-1213/1796-1798*" (Çevikel 2000, 338) Kıbrıs'ta muhasıl olarak bulunmuşlardır. Öncelikle belirtilmesi gereken

noktalardan birisi El-Hac Abûlbaki Ağa ile Kara Ali Ağa'nın muhassıllık dönemleriyle ilgili olarak verilen bilginin tutarsız oluşudur. İlk kısımda Abdûlbaki Ağa'nın 1785 yılında, Ali Ağa'nın ise 1786 yılında “muhassıl” oldukları belirtilmişken, daha sonra El-hâc Abdûlbaki Ağa'nın 1189-1198/1775-1783 yılları arasındaki dönemde, Ali Ağa'nın ise 1199-1200/1784-1785 yılları arasında görev yaptığı belirtilmiştir. İkinci nokta ise hicrî yılların milâdî yıllara çevrilmesinde yapılan yanlışlıklardır. Örneğin hicrî 1189 yılının milâdî karşılığı olarak 1775 yılı verilmiştir. Oysa Türk tarih Kurumu'nun internet sitesinde yer alan Tarih Çevirme Kılavuzu'na göre hicrî 1189 yılı (1 Muharrem 1189-29 Zilhicce 1189) milâdî 4 Mart 1775-20 Şubat 1776 tarihlerini kapsamaktadır. Dolayısı ile hicrî 1189 yılının milâdî karşılığı olarak 1775 değil, 1775-1776 şeklinde verilmesi daha doğru olurdu. Aynı şekilde hicrî 1198 yılı (1 Muharrem 1198-29 Zilhicce 1198) milâdî 26 Kasım 1783-13 Kasım 1784 tarihlerini kapsamaktadır. Öyle ise hicrî 1198 yılının milâdî karşılığı 1783 değil, 1783-1784 yıllarıdır. Diğer tarihler de bu şekilde düzeltilmelidir. Sonuç olarak Abdûlbaki Ağa 1775-1776/1783-1784 yılları arasında görev yapmıştır.

Cafer bin Abdürrahim'in defterine gelince, defterde yer alan bilgilere göre, bahsedilen dönemde sırasıyla Hacı Abdûlbaki Ağa (1190-1199), Kara Ali Ağa (1199-1201), Sakızlı Hüseyin Kaptan (1201-1204), Hacı Osman Ağa (1204-1206), Genç Osman Ağa (1206-1207), Mehmet Bey (1207-1209), Sakız Mütesellimi Hacı Ali Ağa (1209-1211) ve Kaptanpaşa Silahtar (Silahtar Mustafa Ağa) (1211-?) “muhassıllık” görevinde bulunmuşlardır. Çevikel'in verdiği bilgi ile defterde yer alan bilgiler karşılaştırıldığında bazı farklar ortaya çıkmaktadır. Bunların en önemlilerinden birisi, Genç Osman Ağa'dan sonra Çevikel'e göre İsmail Ağa'nın (Çevikel 2000, 338), Cafer bin Abdürrahim'e göre ise Genç Osman Ağa'nın muhassıl olması ve 2 yıl görev yapmasıdır. Bir diğer önemli fark ise muhassılların görev süreleriyle ilgilidir. Çevikel belgelerden hareketle ve haklı olarak görev süreleriyle ilgili tam tarihler verememektedir. Çünkü Şer'îye sicilleri kayıtlarından bir muhassılın ne zaman göreve atandığını veya ne zaman görevden alındığını tam olarak tespit etmek çok zordur. Örneğin Çevikel 1204 yılında muhassıl atanan El-hâc Osman Ağa'nın ne kadar bu görevde kaldığı hakkında bir şey söylemez. Muhammet Bey'in (Mehmet Bey) görev süresini ise 1207-1208 olarak verir. Bu verilen tahminî verilerdir. Bu nedenlerle Cafer Efendi'nin defterinde yer alan bilgilerin, çağdaş bir kaynak olması açısından, daha doğru olması mümkündür. Bununla birlikte Cafer Efendi bazı muhassılların kaç yıl muhassıllık yaptıklarını belirtirken bazılarının sadece bu göreve ne zaman başladıklarını kaydetmekle yetinmiştir. Bir sonraki muhassılın göreve başlama yılı dikkate alınırsa, tahminî olarak, süresi belirtilmeyen muhassılların ne kadar görevde kaldıkları ortaya konulabilir. Sonuç olarak Cafer Efendi'nin incelenen defterine göre 1776-1797 yılları arasında Kıbrıs'ta görev yapan muhassıllar aşağıdaki tabloda olduğu şekilde gösterilebilir (Cafer bin Abdürrahim, 89).

Tablo 2. Cafer Efendi'ye Göre XVIII. yüzyıl sonlarında Kıbrıs'ta görev Yapan Muhassıllar

Muhassılın Adı	Hizmet Dönemi (Hicrî)	Hizmet Dönemi (Milâdî)	Görev Süresi
Hacı Abdülbaki Ağa	1190-1199	1776-1777/1784-1785	9 yıl
Kara Ali Ağa	1199-1201	1784-1785/1786-1787	2 yıl
Sakızlı Hüseyin Kaptan	1201-1204	1786-1787/1789-1790	3 yıl
Hacı Osman Ağa	1204-1206	1789-1790/1791-1792	2 yıl
Genç Osman Ağa	1206-1207?	1791-1792/1792-1793?	3 yıl?
Mehmet Bey	1207-1209?	1792-1793/1794-1795	2 yıl?
Sakız Mütesellimi Hacı Ali Ağa	1209-1211?	1794-1795/1796-1797?	2 yıl?
Kaptan Paşa Silahtarı (Mustafa Ağa)	1211-?	1796-1797/?	?

Cafer Efendi'nin defterinde yer alan bir başka özelliği sözü geçen muhassılların muhassıllık dönemlerinde meydana gelen önemli olayların da kaydedilmiş olmasıdır. Bu kayıtlar, ilgili muhassılların kamuoyunda hangi izi bırakmış olduğunu göstermesi açısından ilginç olabilir. Bu durumu bir tablo ile göstermek uygun olacaktır.

Tablo 3. Muhassılların Dönemlerinde Meydana Gelen En Önemli Olaylar

Muhassılın Adı	Döneminde Meydana Gelen En Önemli Olay
Hacı Abdülbaki Ağa	<i>“Vaktinde yedi sene kaht (kuraklık/kıtlık) olmuştur. Ve aher (başka) diyardan (yerden) zahire (hububat) getirtip memleketi sıyânet etmiştir (korumuştur).”</i>
Kara Ali Ağa	<i>“Ve vaktinde ahâli-i cezîre (ada halkı) safa etmişlerdir (mutlu olmuşlardır). Ve Acem-zâde Seyyid Abdullah Efendi müftü olup sahib-i imtiyaz (ayrıcalık sahibi) olmuştur. Müftü Seyyid Alaaddin Efendi şeyh-i seb'alığı zabt edip (ele geçirip) büyük biraderi Seyyid Ömer Efendi rütbesine dahil olmuştur.”</i>
Sakızlı Hüseyin Kaptan	<i>“... vaktinde zulm-i hakaret (hakaret etme zulmü) olmuştur. Ve bazı kimseleri bî-gayr-ı hakkın (haksız</i>

	<i>olarak helâk etmiştir (öldürmüştür). Ve kendi etbaları (adamları) çok fisk-ı fücûr (ahlâksızlık) etmişlerdir. Ve azline (görevden alınmasına) yakın etbalarıyla (adamlarıyla) ahali (halk) beyinde (arasında) münazaa (anlaşmazlık) zuhûr edip (ortaya çıkıp) def'ine (olayların yatıştırılmasına) zahmet çekilmiştir.</i>
Hacı Osman Ağa	<i>“Ve vaktinde ahâli (halk) refahiyyet üzere (mutlu, refah içinde) geçinmiştir. Ve Şeyh Ali Ağa-zâde Hacı Mustafa Ağa îd-ı evvelâda (Ramazan Bayramında) sabıka (eskiden) Miralay Paşa karyeli (köylü) Hüseyin Ağa'yı tesmîm ettirmiştir (zehirllettirmiştir).</i>

Genç Osman Ağa	<i>“Kalyoncu taifesinden (tayfasından) Lefkeli ... (okunmadı) Hüseyin nâm kimesne (adlı kişi) katl edip (öldürüp) başını sırık üzerine dikip ibret etmiştir.”</i>
Mehmet Bey	<i>“Şeyh Ali oğlu Hacı Mustafa Ağa'nın tahrikiyle (kıskırtmasıyla) Yeniçeri Ağası Hacı Mehmet Ağa'yı kuyuda helâk ettirmiştir (öldürtmüştür).</i>
Sakız Mütesellimi Hacı Ali Ağa	<i>“... zât-ı zahire (zahire sahipleri) aher diyara (başka yerlere) fûruht edip (satıp) elli dirhem (157 gr) ekmek bir paraya satılır olmuştur.”</i>
Kaptan Paşa Silahtarı Mustafa Ağa	<i>“Cevâmi ve mesâcid huddâmlarına (camî ve mescit hizmetkârlarına/çalışanlarına) ziyâde (bol bol) in'am ve ihsân (iyilik) etmiştir.”</i>

6. Cafer bin Abdürrahim'in Not Defterinde Bulunan 2 Kıbrıs Türküsü

Cafer bin Abdürrahim not defterine sadece esnaf ile ilgili bilgileri kaydetmiş değildir. Sevdiği iki türküyü de defterine kaydetmiştir (Cafer bin Abdürrahim, 73). Bu türkülerin Kıbrıs türküsü olup olmadığı belli değildir. Ancak Cafer Efendi'nin Lefkoşa'da yaşayan Kıbrıslı bir Türk olması nedeniyle bu türkülerin önemli olduğu düşünülmelidir. Çünkü bugünkü gibi modern ses kayıt cihazlarıyla kayıt imkânının olmadığı bir dönemde bahsedilen türkülerin yazıya geçirilerek bugünlere taşınmıştır. Bu durum Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı açısından önemli bir olgudur. Defterde yer alan ve “türkü” başlığıyla kaydedilen türkülerin sözleri şu şekildedir:

Türkü (1)

“Ay doğar güneş dolanır
Kâhkül gerdanda bulunur
Selviler gibi salınır

Salın gözleri Mestanım
Ya bu hasret kıyamete
Kalır gözleri Mestanım

Gökte yıldızlar bir nişan
Kahkül gerdanda perişan
Senin ateşin düşen

Yanar gözleri Mestanım
Ya bu hasret kıyamete
Kalır gözleri Mestanım

Ay doğar güneş içinde
Kahkül gerdanın içinde
Akşam ben düşüm içinde

Gördüm gözleri Mestanım
Ya bu hasret kıyamete
Kalır gözleri Mestanım

Aşık derki civan taze
Nazar eyler kaşa göze
Bir şeftali verse bize

No'lur gözleri Mestanım
Ya bu hasret kıyamete
Kalır gözleri Mestanım”

Türkü (2)

Yesem içsem efendim yatsam dizine
Uyusam uyansam baksam yüzüne
Sürmeleri çekmiş elâ gözüne

Ya ben kimlerle eğlenem aldanayım
Mah-ı cemalince sünbülüm aldanayım

Çıkayım gideyim Arabistana
Gelenlere sorayım güllerimi ayâna
Canım kurban olsun söze uyana

Ya ben kimlerle eğlenem aldanayım
Mah-ı cemalince sünbülüm aldanayım

Deliye döndürdün efendim beni deliye
Benzetirler beni efendim yatan ölüye
Vermişim gönlümü efendim almam geriye

Ya ben kimlerle eğlenem aldanayım
Mah-ı cemalince sümbülüm aldanayım

7. Cafer bin Abdürrahim'in Not Defterinde Bulunan Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Kayıtlar

Cafer bin Abdürrahim'in defterinde bulunan bazı kayıtlar ise dönemim sosyal ve ekonomik yapısıyla ilgilidir. Bu kayıtlardan birine göre 1813 yılında “*Tuzla kazasından Pile karyesinden Ayşe nâm hatun oğlu Hüseyin nâm sabiyi getirip yanımıza hizmet için verip şol şartıyla ki yetim balığ olunca(ya) kadar nafaka ve kisvesi bizim üzerimizde olup lâkin senevî yahut mahiye vermemek şartıyla mukabele olunmuştur. Fi 13 Şaban 1228. Yevm-i Salı.*” Bir başka kayda göre yine aynı yıl “*Ayşe ablanın oğlu Hüseyin Molla Şakir marifetiyle mahiyyesi yüz paraya olmak şartıyla yanımıza intisâb eyledi. Gürre-i C sene 1228.*” (Cafer bin Abdurrahim, 145). Bu kayıtlardan anlaşıldığına göre bazı aileler çocuklarını bazı şartlarla, belki de bir meslek öğrenmesi için, bazı kimselerin yanına veriyorlardı. Bu şekilde 1813 yılında iki çocuk Cafer bin Abdürrahim'in yanına verilmiştir. Birincisi reşit oluncaya kadar Cafer bin Abdürrahim'e hizmet edecek bunun karşılığında çocuğa yıllık veya aylık bir para ödenmeyecekti. Zira çocuğun yiyecek ve giyeceği Cafer bin Abdürrahim tarafından karşılanacaktı. İkincisine ise hizmeti karşılığı aylık 100 para verilecek, yiyecek ve içeceğine karışılmayacaktı. Cafer bin Abdürrahim'in birçok vakfın mütevellisi olduğu ve camilerde para karşılığı dua ve Kur'an okuduğu düşünülürse, çocukların hizmet sırasında bir şeyler öğrenmesinin de amaçlandığı düşünülebilir. O aynı zamanda mahkeme tarafından çocuklara vasi de tayin edilmekteydi. Örneğin Ömer Çavuş adlı kişi öldüğünde mahkeme tarafından Cafer bin Abdürrahim anılan kişinin yetim çocukları için vasi tayin edilmişti. Bundan dolayı defterine şu kaydı düşmüştür:

“*Ömer Çavuş merhumun eytamlarına kâbel-i şer'den vesayetimiz hasebiyle zevcesinin mehr-i müeccelesi olan yüz yirmi beş kuruş, elli kuruş mukabelesine menzîl hissesi, 12.5 kuruş resîm (?), baki altmış iki buçuk kuruş zevce-i merkûme yedine teslim olunduğuna ...*” (Cafer bin Abdürrahim, 100).

Bu kayıt iki açıdan önemlidir. Birincisi ilgili dönemde tayin edilen mehr-i müeccel miktarı konusunda bilgi edinilmesidir. İkincisi ise bahsedilen mehr-i müeccelin nasıl ödendiğine dair açık bir örnek sunmasıdır.

Cafer bin Abdürrahim aldığı evleri, ödediği ve ödeyeceği borçlarını da kayıt altına almıştır. Bu kayıtlardan birine göre, annesine olan 150 kuruş borcu annesi Şerife Hanım tarafından bağışlanıp kendisine “hîbe” edilmiştir (Cafer bin

Abdürrahim, 101). Cafer bin Abdürrahim Hacı Hanife kadına olan 30 kuruş borcunu da anılan kişinin damadı Osman Efendiye Mustafa Efendi adlı bir kişinin evinde vermiş ve bunu defterine kaydetmiştir (Cafer bin Abdürrahim, 109).

Cafer bin Abdürrahim'in not defterinde bulunan ve dönemin ekonomik hayatı için çok önemli addedilebilecek bir başka kayıt daha vardır. Bu kayıt inşaat işçilerinin günlük ücretleriyle ilgilidir. Kayda göre Cafer bin Abdürrahim 1797/1798 yıllarında bir ev satın alarak tamir ettirmiştir (Cafer bin Abdürrahim, 107-108). Onun yaptığı masrafları ve harcadığı parayı gösteren kaydı, inşaat işçilerinin günlük kazançlarını yansıtmaları açısından son derece önemlidir. Bu nedenle bu ücret aşağıdaki şekilde tablo olarak sunulmuştur.

(Yapılan iş)	Toplam Para
Hammaliye 8 para, defa kereste için hamaliye 10 para, Taban 1 adet, 72 para, dellaldan ahz olunan kafes 1 adet 40 para	130 para
Balta 46 para, Hasan Çavuş'a revgan 1 adet 84 para, sokak kapısına ve oda kapusuna kilit 2 adet 200 para	330 para
Mih-i tamirî ve cedid mih ve rezze ²⁹ 20 para, kapı üzerine çerçeve 2 adet 20 para	040 para
Dülgere yevm-i Salı 50 para, yevm-i Çarşamba 50 para, def'a mih-i tamirî ve kubur mihî 50 adet	113 para
Yevm-i Perşembe dülgere 50 para, Cedid tahta kuburlara 21 adet 168 para, Def'a tahta 5 adet 40 para, Sagir Kafes 1 adet 10 para	268 para
	881 para
Yevm-i Cum'a 2 dülger 98 para, Yevm-i Cumaertesi 2 dülger 100 para, Kubur mihî 200 adet 20 para	218 para
Zokak kapısına kullâb ³⁰ ve rezze 2 adet, 6 para; Ekiverete mertek 2 adet, 40 para; Sandaliko 1 top mih, 24 para	70 para
	1169 para
Havale duvarlarını ve hanay pencerelerini yapmak için kerpiç ve üstadiye ve ırgad-ı kabal vermiştir.	1440 para
Saman 1 yük 19 para, asmalı Luvarine (?) mertek 1 adet 15 para ve nisf taban 1 adet 20 para, def'a saman 1 yük 18 para	72 para
	2731 para
Def'a saman 1 yük 20 para, celladiye ³¹ 4 para, def'a saman 2 yük 26 para, mertek cedid 9 adet 170 para ³²	220 para
Tathir için sabuncu Mehmet'e 15 para, Kerpiç 69 adet	195 para

50 para, Taşra toprağı 12 yük 30 par, alçı 7 yük 100 para	
Alçı döktürmesine 40 para, Yevm-i Salı 1 usta 45 para ve 3 ırgad 75 para, kuyu tathirine 93 para	253 para
	3409 para
Def'a saman 1 çuval 18 para, Kara Hasan'dan ahz olunan kerpiç 300 adet 126 para, kerpiç getirmesine 39 para, def'a taşra toprağı 1 yük 25 para	208 para
Def'a saman 3 çuval 92 para, Yevm-i pazartesi 1 usta 45 para ve 2 ırgad 50 para, Yevm-i Salı 1 usta ve 2 ırgad 95 para	282 para
	3899 para
	170 para
	3731 para

(Yapılan iş)	Toplam Para
Der-nakl	3731 para
Yevm-i Çarşamba 1 usta ve 2 ırgad 95 para, defa kerpiç 100 adet 42 para, def'a taşra toprağı 12 yük 30 para	167 para
Yevm-i Perşembe 1 usta 2 ırgad 95 para, çelenkleri tamir için dülgerlere 60 para, 3 adet mertek 58 para, tahta bakara ³³ İçin 2 adet 16 para	229 para
Mih 1 top 23 para, Kebir mih 6 adet 11 para, def'a saman 2 çuval 40 para, Yevm-i Cuma 1 usta 45 para, 3 ırgad 75 para	194 para
	4321 para
Bakaraya kebîr ip 75 para, kapıya ve nerdibana bağlamaya ip 3 adet 23 para, Yevm-i Cumaertesi 1 usta 50 para ve 4 ırgad 79 para	227 para
Def'a saman 2 yük 48 para, Hanay altı kapısına ve kafeslerini yapmağa 4 dülger kabal 110 para, kullâb tamiri ve halka 2 adet 18 para	176 para
Def'a saman 3 yük 45 ³⁴ para, def'a saman 1 yük 13 para	58 para
Hanayda olan kirevetilerin önüne tahta çekmeye ve kapı önüne havale çekmeğe 4 mertek mih ve kullâb vesair tamirat 172 para, Kamış hasırı 55 para, hanay kapısına kilit 80 para Def'a 1 ırgad 25 para, def'a mih 1 top, Acı Enzoli'den maa tahta ve mertek ve sırık 23 para, dülger 2 adet 90 para	0245 para
	5027 para

Sonuç

Cafer bin Abdürrahim XVIII. yüzyıl sonları ile XIX. yüzyıl başlarında yaşamış aydın, bilgili ve kültürlü bir Kıbrıslı Türktür. Hemen hemen her faaliyetini kaydettiği defteri bugün açısından bakıldığında dönemin özellikle sosyal, kültürel ve ekonomik hayatı açısından son derece önemli bir kaynak hüviyeti taşımaktadır. Zira verdiği bilgileri başka bir çağdaş kaynaktan bulmak mümkün değildir. Bu nedenle yukarıda defterden ancak bazı örnekler sunulabilmektedir. İlgili defter çok önemli olduğu için kitap halinde yayınlaması çalışmaları devam etmektedir.

Notlar

¹ KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi'nde bulunan Defter-i Sakk.No:M.1889, s.147.

² KŞS, Defter No: 28, H.1227-1230, s.114.

³ BOA internet sisteminde yapılan hesaplamada günlerden “Cuma” çıkmaktadır. Oysa defterde “Salı” yazmaktadır. Bu durum herhalde bugünkü şartlarda hesaplama hatasından kaynaklanmış olmalıdır.

⁴ KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi'nde bulunan Defter-i Sakk. No:M.1889, s.147.

⁵ A.g.e., s. 86.

⁶ A.g.e., s. 115

⁷ A.g.e., s. 130

⁸ A.g.e., s. 148

⁹ A.g.e., s. 82.

¹⁰ “Bin iki yüz on senesinde Receb-i şerifin yirmi birinci gününde öğlen ezanı kıraat olunur iken oğlum Seyyid Mehmet Abdülaziz iklim-i ademen sahra-yı vücuda gelmiştir. Allah-ı azimü’ş-şân tül ömürler kerem eyleyüb dîn-i Muhammediye hâdim eyleye. Amin.Bi-hürmet-i seyyidü’l-mürselin ve amel-i salihler ve ilm-i nâfi’ler kerem eyleye. Amin.” A.g.e., s. 82.

¹¹ A.g.e., s. 84.

¹² KŞS, Defter No:24, H.1215-121 7, s.16.

¹³ KŞS, Defter No:24, H.1215-121 7, s.10.

¹⁴ KŞS, Defter No:26, H.1219-1224, s.61.

¹⁵ KŞS, Defter No:28, H.1227-1230, s.34.

¹⁶ KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi'nde bulunan sicil parçası. Sayfa numarası yoktur. Ancak bu kayıt ilk varaktadır.

¹⁷ KŞS, Defter No:24, H.1215-1217, s.79.

¹⁸ Muaccele:Evkaf kiralardan peşin alınan kısım. “Muaccele” kelimesi nikâh akdi gibi başka konularda da kullanılmaktadır. Dolayısıyla buradaki anlamı “peşin alınan kısım” manasındadır.

¹⁹ Müeccele: Peşin olmayan, ertelenmiş, ileriye bırakılmış.

²⁰ KŞS, Defter No:28, H.1227-1230, s.35.

²¹ KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi'nde bulunan Defter-i Sakk.No:M.1889, s.177.

²² BOA internet sitesindeki tarih çevirme kılavuzuna göre hicrî 12 Rebiülahir 1229 Cumaertesi tarihi “3 Nisan 1814 Pazar” tarihine denk gelmektedir.

²³ KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi'nde bulunan Defter-i Sakk. No:M.1889, s.157.

²⁴ KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi'nde bulunan Defter-i Sakk. No:M.1889, s. 149.Bkz. EK 4

²⁵ Baba adı yazılmayıp boş bırakılmıştır. “İbn-i” ile biten diğer isimlerde de durum aynıdır.

²⁶ KŞS, Defter No: 28, H.1227-1230, s.209.

²⁷ KŞS Defter No: 30, H.1233-1238, s.2.

²⁸ BOA, MAD, Defter No:10132, s.120b. Ayrıca Kıbrıs Vakıflar Arşivi'nde bulunan Kara Kaplı Vakfiye Defteri'nde yer alan bir kayda göre Fazlı Ağa'nın Ömeriye Camii'ne vakfettiği beş adet dükkânın mütevellisi Seyyid Cafer bin Abdürrahim vefat ettiği için yerine Seyyid Hasan bin İsmail mütevellî tayin edilmiştir. Bu atama 20 Rebiülahir 1238 (4 Ocak 1823) tarihinde kayda geçirildiğine göre Cafer Efendi'nin ölüm tarihi 1822 yılı sonları olmalıdır.

²⁹ Rezze (reze): 1.Kapı kanatlarını sevgeye (sükeye/süneye) [Kapı ve pencerenin kanatını tutmak üzere duvara rabt olunan çerçevenin dört tarafının beheri, üst sevgе, alt sevgе, yan sevgeler] ta'lik eden demir çengel ki menteşe yerini tutar. 2. Kapıyı kapalı tutmağa mahsus hariçten ve dahilden kullanılır demirden sade zenberek (yay).

³⁰ Kullâb: Çengel, kanca.

³¹ Cellâdiyye (kesici ücreti?)

³² Karalanmış olup mevcut miktar hesap sonunda genel toplamdan da çıkarılmıştır.

³³ Bakara:sığır.

³⁴ 54 yazıyor ama hesaba göre 45 olmalı.

Kıbrıs Meselesinin Türkiye Basınına Yansıması: Hürriyet Gazetesi ve Sedat Simavi Örneği

Rafet UÇKAN*

Giriş

Türkiye, Lozan Antlaşması sonrasında 1950’lerin ortasına kadar, Kıbrıs meselesi konusunda sessiz kalmış ve bu konu hakkında herhangi bir politika üretmemiş, resmî bir tavır geliştirmemiştir. Öncelikle, Lozan Antlaşması’ndan sonra Türkiye’nin barışçıl bir dış politika izlediğini söylemek mümkündür. Hem Lozan sonrası kurulan yeni rejimin yerleşikleşmesi (Fırat 2000, 22) ve girişilen inkılâp hareketlerinin başarıya ulaşması hem de ekonomik kalkınmanın gerçekleşebilmesi için bu şarttır (Gönlübol ve Sar 1993, 60). Başka bir deyişle, yeni rejimin ilânından sonra, ardında örgütlü halk desteği olmaksızın gerçekleştirilen inkılâpların ayakta durabilmesi için Türkiye’nin, en azından ülke sınırları dışında, olabildiğince “dingin” bir havaya ihtiyacı vardır. Kaldı ki Musul ve Hatay dışında, Lozan Antlaşması ile çizilen sınırlara bir itirazı bulunmadığı için Türkiye, mevcut sınırlarının dışına taşma gibi bir gayret içerisinde olmadığı gibi, Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan “Versailles Düzeni”nden memnun olmayan devletlerin özellikle 1930’larda gittikçe belirginleşen bir biçimde izlediği revizyonist politikayı da kendi sınırlarına yönelmiş bir tehdit olarak görmektedir. Türkiye’yi Yunanistan ile beraber bir Balkan Paketi kurulması için yoğun çaba harcamaya iten de, Musul sorununun 1926’da rızası hilafına da olsa çözülmesinden sonra İngiltere’ye yakınlaştıran da budur (Gönlübol ve Sar 1993, 99-106 ve 118-119). Hatay sorunu ise 1939 gibi geç bir tarihte çözülmekle beraber, Türkiye’nin izlediği dış politikanın çatışmacı bir eksene oturtulmasına neden olmamıştır. Bu koşullar altında Türkiye, Kıbrıs meselesine tam anlamıyla ilgisiz/duyarsız değilse bile, bu mesele, Türkiye’nin dış politikasında belirleyici unsurlardan birisi değildir. Kıbrıs’taki gelişmeler izlenmekle beraber, İngiltere ile çatışmalı bir pozisyona düşülmemesine gayret edilmektedir (Gürel 1984, 184).

Diğer neden, Osmanlı’dan Türkiye’ye geçişte Türk milliyetçiliğinin ilgi alanının pantürkizmin hedeflediği alandan, yeni kurulan devletin millî sınırlarının içine çekilmiş olmasıdır (Kızılyürek 2005, 170-171). Kemalist milliyetçiliğin, misak-ı millî sınırlarının dışında kalan Türklere ve onların yaşadıkları topraklara yönelik bir iddiası/projesi yoktur ve dış Türklere dair izlenen siyaset, bu insanların Anadolu’ya göç etmesini teşvik etmekle sınırlıdır

* ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi / Yüksek Lisans Öğrencisi.

(Evre 2004, 24). Dolayısıyla Kıbrıs, Türkiye'deki resmî/Kemalist milliyetçiliğin menzili dışındadır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin izlediği dış politikanın hedefi, ülke sınırlarına yönelik herhangi bir saldırı olmadığı müddetçe kesinlikle savaşa girmemektir; çünkü Türkiye'nin ne kendi sınırlarının dışında kalan topraklar üzerinde bir iddiası ne de elinde tutmaya çalıştığı müstemlekeleri vardır (Koçak 1985, 19). Savaşın patlak verdiği ilk yılın sonlarında Türkiye, özellikle Akdeniz'de güvenliğin sağlanmasına yönelik olarak imzalanan Türkiye-İngiltere-Fransa İttifak Antlaşması ile, “Mihver” karşısında Batı İttifakı'na meyyal bir tarafsızlık içinde olmuştur (Bkz. Hatipoğlu 1997, 220-222). Almanya'ya ise hem ekonomik olarak bağımlıdır (Fırat 2000, 23) hem de onu doğrudan karşısına alabilecek askerî güce sahip değildir. Savaş içinde değişen koşullara göre ise, savaşa girmemek olarak belirlediği temel hedefin bir gereği olarak, değişen dengelere göre hareket etmiş ve hem Almanya hem de Müttefiklerin yoğun baskısı altında savaşın dışında kalabilmek için çaba sarfetmiştir (Koçak 1985, 26). Böyle bir durumda Türkiye'nin Kıbrıs'la alâkadar olması ise mümkün değildir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye'nin dış politikasının temel belirleyeni “Soğuk Savaş” olmuştur. Türkiye, Sovyetler Birliği karşısında Batı Bloku içinde yer almış ve Blok'un çıkarlarını kendi çıkarlarıyla eşit tutmuş, buraya tam olarak angaje olmuştur. Bunun, Kıbrıs'la alâkası şudur: Bu dönemde Türkiye açısından, İngiltere'yi ve Amerika'yı rahatsız edebilecek her türlü girişimden uzak durmak ve dış politikasını tamamen uyumlu hale getirdiği Batı Bloku'nda bir çatlağa yol açabilecek Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin bozulmasını engellemek temel belirleyendir; Kıbrıs ise Türkiye'nin öncelikleri arasında değildir (Fırat 2000, 23-24).

Türkiye'nin Kıbrıs politikasında değişikliğe gitmesi, 1954'te Yunanistan'ın Kıbrıs'a self-determinasyon” hakkı tanınması için Birleşmiş Milletler'e başvurmasından sonra olmuştur. Zaman içinde, önce, doğru düzgün temellendirilemeyen “Kıbrıs Türk'tür” sloganı çerçevesinde Kıbrıs'ın İngiltere'nin hakimiyeti altında kalması, aksi takdirde Yunanistan'a değil Türkiye'ye verilmesi gerektiği savunulmuş, ardından Kıbrıs'ta her iki ulus için de self-determinasyon talep edilerek “taksim tezi” dillendirilmiş, sonrasında birleşik “Kıbrıs Cumhuriyeti” çerçevesinde bir politik hat takip edilmiş ve sonunda 1974 sonrasında Kıbrıs fiilî olarak ikiye bölünmüş ve bugüne gelinmiştir.

Bu çalışma, 1954'le beraber Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs'la “resmen” alâkadar olması ve meselede bir taraf hâline gelmesi “süreçle” ilgilenmektedir. Bu süreç dikkate alınacağına, Simavi'nin yazıları ve Kıbrıs meselesine yaklaşımı tahlil edilmeye değerdir çünkü 1950'lerin ortasından itibaren Türkiye'nin Kıbrıs konusunda öne sürdüğü ilk tezler, o güne kadar milliyetçi çevrelerin örgütleyciliğini yaptığı temel argümanlarla son derece uyumludur ve

Simavi, bahsedilen çevrelerin en önde gelen isimlerinden biridir. Başka bir deyişle, Simavi, meseleye dair üretilen resmî politikaların gayrı-resmî ideolojik kaynaklarından birisidir. Hürriyet Gazetesi ise meseleye en geniş yeri ayıran yayın organlarından ve meselenin kitleselleşmesinde büyük pay sahibidir. Bu çalışmanın kapsamına giren dönem boyunca Hürriyet'te Kıbrıs meselesiyle, Kıbrıs'ta ve Yunanistan'da yapılan mitinglerle ve Türkiye'deki Kıbrıs eylemleriyle alakalı birçok haber ve yazı yayımlanmıştır.

Bu çalışmada, Sedat Simavi özelinde cevap aranacak sorular şunlardır: Türkiye'yi Kıbrıs'la alakalı resmî tavrında değişiklik yapmaya iten nedenler nelerdir ve bu nedenler çerçevesinde Simavi'nin Hürriyet Gazetesi'nde Kıbrıs konusunda yayımladığı yazılar ve yaptığı milliyetçi propaganda nereye oturmaktadır? Simavi'nin meseleye yaklaşımı, dönemin resmî politikasının dışına ne ölçüde taşmaktadır? Türkiye'nin Kıbrıs meselesini resmî olarak "sahiplenmesi", Simavi'nin ve diğer milliyetçilerin propagandaları sonucu meseleye duyarlı hâle gelen kamuoyunun devleti zorlaması ile açıklanabilir mi?

Bu sorular, 1948-53 yılları arasında Hürriyet Gazetesi'nde birinci sayfada yayımlanan başyazılar ve konuyla alakalı olduğunu düşündüğüm haberlerin incelenmesi aracılığıyla cevaplanmaya çalışılacaktır. Özellikle, Simavi'nin kaleme aldığı yazılar dikkate alınarak söylem analizine başvurulacak ve Simavi'nin yaklaşımı, devletin o dönemde izlediği dış politika ile karşılaştırılacaktır. İkincisi hakkında, bir ölçüde aşinalık olduğu varsayılarak, yapılacak karşılaştırmada ağırlık doğrudan Simavi'ye verilecek ve Simavi'nin meseleye yaklaşımı detaylandırılacaktır.

Yukarıda açıklanan saikler çerçevesinde, yazı iki bölüme ayrılacaktır. İkinci bölüme nazaran kısa tutulacak olan ilk bölümde, Simavi'ye ve Hürriyet Gazetesi'ne dair aşinalık oluşturmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde ise, yapılan arşiv taramasına dayanan tahlillere yer verilecek ve bu, çalışmanın ana kısmını oluşturacaktır. Ardındansa, çalışmanın kısaca toparlanacağı sonuç bölümü gelecektir.

A. Sedat Simavi ve Hürriyet Gazetesi

Hürriyet, 1948'de kurulmuş ve kısa zaman içinde kitleselleşmiş bir gazetedir. Gazetenin çıkışı, uluslararası konjonktürün bir yansıması olan, birbirine paralel iki gelişmeyle ilişkisi içinde değerlendirilmelidir. Bunlar, Türk Basın Birliği'nin lağvedilmesi ve Türkiye'nin çok partili sisteme geçişidir. Bu iki gelişmenin sonucu olarak bu dönem, Türkiye'de matbuatın, kısa bir süre için ve kısmen de olsa eskiye nazaran daha özgür olduğu dönemdir. Kıbrıs meselesinin bu dönem içinde ve aşağıdaki ikinci bölümde anlatılacağı şekilde ele alınabilmiş olması, bu iki gelişmeyle yakından alakalıdır; ancak bunu, özgür basının devlete muhalefeti olarak değil, devletle aynı paradigmanın içinden konuşan ve kısmen özerkleşen basının bu paradigmayı farklı şekilde yorumlayabilecek alana sahip olması şeklinde okumak gerekir. Bunu ikinci bölümde açacağım; ancak şimdi,

Türkiye'deki matbuat hayatında önemli gelişmelerden olan Türk Basın Birliği'nin yıkılması ve Türkiye'nin çok partili hayata geçmesinden, konunun sınırları dışına taşmayacak şekilde, kısaca bahsetmekte yarar var.

Öncelikle, 1938'de kurulan Türk Basın Birliği, Türkiye'de gazetecilik mesleğinin icra edilebilmesi için üye olmanın şart olduğu bir cemiyettir: uygun gördüğü gazetecilere “devlet indinde geçerli tek belge olan” sarı basın kartını verme ve gerekli gördüğündeyse bu kartı gazetecinin elinden alma yetkisine sahiptir (Faik 2001, 61). Buraya girmek zordur; ancak, bir gazetecinin, temelsiz gerekçelerle bu cemiyetten atılması ve dolayısıyla meslekten men edilmesi mümkündür (Bil 1976, 13). Birlik, hükûmetin güdümünde olduğu için de, hükûmete muhalif yayın yapmak ya da hükûmet pratiklerine karşı eleştirel yazılar yayımlamak o dönemde oldukça zordur (Bkz. Koçak 2011). Bunun yanısıra Basın Birliği, gazetecilerin, örgütlü gücünü temsil etmediği için, gazetecilik gerektiği gibi itibar gören ve sahip olması gereken haklara sahip olan bir meslek de değildir ve paralel şekilde, Basın Birliği açısından gazetecilerin hükûmetle uyum içinde çalışıp çalışmadığı, onların hak-hukuk meselelerinden daha önemlidir (Bkz. Alpar, aktaran Gökman 1970, 59-61). Basın Birliği'nin baskıcı yapısı, 1940'larla beraber, huzursuzlukların da su yüzüne çıkmasına neden olur. Bu tarihlerde, gazeteciler arasında mevcut yönetime karşı örgütlenme çabaları başlar. Amaç, önce yönetimi ele geçirmek, ardından sosyal güvenlik ve basın “özgürlüğüne” yönelik faaliyetlerde bulunmaktır (Alpar, aktaran Gökman 1970, 60). Simavi'nin, Türk Basın Birliği'ndeki muhalefete liderlik yapmayı kabul etmesiyle, örgütlenme faaliyetleri hızlanır ve Basın Birliği'nin önce İstanbul şubesi, ardından genel merkez yönetimi ele geçirilir. İstanbul'da Hakkı Tarık Us'un yerine Simavi, Genel Merkez Ankara'da ise, Falih Rıfkı'nın yerine Hüseyin Cahit Yalçın seçilmiştir. Falih Rıfkı'nın devrilmesi, bilhassa önemlidir; çünkü Falih Rıfkı Atay, o dönemde, iktidarın dolaysız bir biçimde söz sahibi olduğu (Öymen 2010, 154) Ulus Gazetesi'nin başyazarıdır ve onun devrilmesi, “gazeteciliğin CHP iktidarının vesayeti altından çekip çıkarılması demektir[r].” (Faik 2011, 61). Bu, elbette, gazeteciliğin başka vesayetlerin altına girmeyeceğini göstermez; zira, kurumlar ve yönetimler değişebilir, fakat “vesayet” her şeye rağmen yerli yerinde durabilir. Bunun yanısıra, bir kurumun veya mesleğin başka bir kurumun vesayeti altından kurtarılması, vasilik makamının dayandığı esas prensibi yerinden oynatmamış da olabilir.

Simavi liderliğindeki muhalefet, Basın Birliği'nin yönetimini ele geçirdikten sonra, Falih Rıfkı'nın, yeni yönetimi küçük düşüren yazılar yazdığı gerekçesiyle “Haysiyet Divanı”na gönderilmesi için girişimde bulunur (Bil 1976, 24). Bunun manası şudur: Falih Rıfkı, yeni yönetim tarafından, tam da bir zamanlar onların muhalefet ettiği mevzuata dayanılarak, gazetecilikten atılabilir. Yani, şikayetçi olunan ihraç mekanizması, bu defa, eskiden bundan şikayet edenler tarafından tereddütsüz bir biçimde devreye sokulmuştur. Diğer taraftan, Falih Rıfkı'nın gazetecilikten men edilmesi, iktidarın, kendi yazarını “koruyamaz” hâlde olduğu

imajını yaratacaktır. Bu gelişmeler üzerine, bir yasa çıkarılarak, Basın Birliği lağvedilir. Ancak, Basın Birliği'nin lağvedilmesini yalnızca Falih Rıfkı'nın Haysiyet Divanı'na gönderilmesi ile açıklamak muhakkak ki hata olur. Zira 1946'da çok partili rejime geçilmiştir ve CHP, basının desteğine her zamankinden fazla ihtiyaç duymaktadır; Basın Birliği'nin kaldırılması ise bu doğrultuda, hükümetin, yeni seçim kararını açıklamadan hemen önce basın üzerindeki baskıyı gevşetmek amacıyla çıkardığı kanunlardan birisidir (Topuz 2003, 184-185). Basın Kanunu'nun 50. maddesindeki gazete kapatma yetkisi de aynı tarihte yürürlükten kaldırılmıştır.

Basın Birliği'nin lağvedilmesinden sonra, Simavi'nin etrafında toplanmış bulunan isimler, Gazeteciler Cemiyeti'ni kurmuştur. 1946'da Sedat Simavi, bu cemiyetin başkanlığına getirilir; 1949'a kadar da bu görevi sürdürür (Gökman 1970, 99). 1949'daki ilk kongrede, kendisi başkanlığa seçilmesine rağmen, kendi listesinden hiç kimse yönetime giremeyince başkanlıktan istifa eder (Faik 2011, 64).

Diğer taraftan, 1946 yılı, Demokrat Parti'nin kurulduğu, Türkiye'nin çok partili düzene geçtiği yıldır. Bununla beraber II. Dünya Savaşı artık bitmiştir. Bu gelişmeler, matbuata iki şekilde yansır. Birincisi, II. Dünya Savaşı yıllarında, gazeteler devletin ciddi kontrolü ve baskısı altında olduğu için, gazetelerde hükûmete paralel görüşler savunulacak şekilde dış haberler ve dış politikayla alâkalı yazılar ağırlıktadır; savaştan sonra ise iç haberler ve iç siyasete dair konular da gazetelerde yer bulmaya başlamıştır (Öymen 2010, 159). Bunda, matbuat üzerindeki baskıların, Türk Basın Birliği'nin kapatılmasından sonra "bir nebze" yumuşatılmış olması ve siyasi yaşamın, DP'nin kurulmasıyla beraber eskisine nazaran ciddi ölçüde hareketlenmiş olması da etkilidir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, gerçekten de matbuat üzerindeki baskı, akıl almaz boyutlardadır. Hızlı Topuz, o yılları şu sözlerle anlatır:

Türkiye savaşın dışındadır ama, 1940 Kasım'ında İstanbul bölgesinde sıkıyönetim ilân edilecektir. Hükümet artık savaş bitene kadar bu sınırsız yetkileri kullanacaktır. Basın özgürlüğünün hiç lâfi olmaz bu dönemde. Bakanlar Kurulu gerekli gördüğü anda, dilediği gazeteyi, dilediği sürece kapatacaktır. Bu kararlar kesindir, ne Meclis karışır bunlara, ne de Danıştay. Kararı Basın Genel Müdürlüğü telefonla bildirir gazetelere, o kadar. Gazete kapatılmıştır. Ondan sonra başbakana mektuplar yazılır. Devlet başkanının olgunluk gösterip gazeteleri affetmesi istenir. Günün birinde bu aflar çıkar. Gazetenin patronuna 'Gazeteni artık çıkarabilirsin,' denir ve gazete yeniden çıkmaya başlar. Böyledir bu dönemin genel havası (2003, 169-170).

O dönemde, gazetelerde kullanılacak yazıların boyutundan, kullanılacak kelimelere, işlenecek konulardan, bunların işlenme biçimlerine kadar her şey

devletin kontrolü altındadır (Topuz 2003, 167-168). Savaşın bitmesiyle beraber, işte bu koşullar biraz daha rahatlamıştır. İkinci olarak, iç siyaset “çeşitlenmiş” ve daha hareketli olduğundan, farklı gazetelerin çıkması için eskiye nazaran daha uygun bir ortam bulunmaktadır. Zira memleket, eskiye oranla ciddi şekilde politize olmuştur. Hürriyet işte bu ortamın içine doğar ve zaman içinde kitlesel bir yayın organı haline gelir. Kitleselleşmesini iki yönlü olarak düşünmek mümkündür. İlk olarak, Kıbrıs meselesinde olduğu gibi, Hürriyet, milliyetçi duyarlılıklara seslenen ve hatta zaman zaman onları tahrik eden bir gazetedir (Bkz. Hür 2010). Böyle olması, Hürriyet’in, milliyetçi hassasiyetlerin odağı hâline gelmesine katkı sunmuştur. Tanıl Bora şöyle demektedir:

Hürriyet’e ilişkin monografilerde, ‘Kıbrıs sorununu Türkiye’nin başına Hürriyet’in çıkarttığı’ yolundaki suçlamalar, örtülü bir gururla anlatılır. Abartıya kaçılacaksa, tersi belki daha doğrudur: Hürriyet’i Türkiye’nin başına Kıbrıs sorunu çıkartmıştır. Hürriyet’in kitle gazetesi çizgisini tutturmasında, 1952’de Fuad Köprülü’nün ‘Türkiye’nin Kıbrıs diye bir meselesi yoktur’ sözü üzerine attığı “Gaflet!” sürmanşetinde itibaren Kıbrıs meselesine ateşli angajmanının rolü büyüktür (1995, 22).

Diğer taraftan Simavi, Birinci Dünya Savaşı yıllarından beri matbuatın içinde bulunmuş deneyimli bir gazetecidir ve kitleyi “yakalayabilmek” için gazetenin hangi konuyu işleyeceğini değil yalnızca, bu konunun hangi malzemeye ve nasıl işlenmesi gerektiğini de iyi bilmektedir. Hürriyet Gazetesi’yle alakalı yazılmış hangi kaynağa baksanız, hemen hepsinde gazeteye dair şu ortak vurguyu görürsünüz: Hürriyet, çıktığı dönemde görsel malzemeye, dönemin tüm gazetelerinden çok daha fazla ihtimam göstermiştir. Gazete, mizanpajıyla, kullandığı resim ve fotoğraflarla, diğer gazetelere nazaran oldukça farklı ve albenilidir (Zincirkıran 1994, 3-4). Hatta Öymen, gazetenin başlığının bile, diğer gazetelerden farklı olarak, büyük ve sert çizgili harflerden değil, küçük ve yuvarlak harflerden oluşmasının, bu gazeteyi görsel olarak diğer gazetelerden daha çekici kıldığını söylemektedir (Öymen 2010, 162). Gazetenin görsel malzemeye bu denli ağırlık vermesi, ilk zamanlarda, matbuat çevreleri tarafından yadırganmış ve Hürriyet, bu çevrelerden ciddi eleştiriler almıştır: Hürriyet’in, içeriği değil görünüşü önemseydiği ve bu şekilde ancak kısa bir süre daha tutunabileceği iddia edilmiştir. O yıllarda Tasvir’de çalışmakta olan gazeteci Bedii Faik, Hürriyet’le ilk karşılaştığında gazetenin görünüşünün, tasarımının kendisini gerçekten etkilediğini söyledikten sonra o dönemde Hürriyet’e yöneltilen eleştirilere paralel şekilde şöyle demektedir: “*Hürriyet’in içi bir şapel sükûnetini, bir kabristan sessizliğini anımsatıyor ve ses veren tek yazı göremiyorduk! Herkes güzel esvaplar içinde sayfaların şurasında burasında yer almıştı ama, nefes alışlarının ötesinde bir ses duyuramadan ve boy göstermelerinin ilerisinde bir hareket yapamadan!..*” (Faik 2001, 244). Bu eleştiri

abartılı olmakla beraber, bu eleştirinin nedeni, Öymen'in dediği gibi, esasen dergicilikten gelen Simavi'nin, o zamana kadar gazetecilerin pek alışkın olmadığı bir şey yaparak, dergilerdeki magazinел unsurları da gazetesine taşıması olmasıdır (Öymen 2010, 160).

Hürriyet'in diğer gazetelerden farklı yönlerinden birisi de, o yıllarda spor haberlerine tam sayfa ayıran tek gazete olmasıdır (Gürel 2010, 47). Hürriyet'in yüksek tirajlara ulaşması, ilk kez, 1948'deki Londra Olimpiyatları'yla alakalı yaptığı, bol fotoğraflı ve röportajlı haberlerle olmuştur. Henüz televizyonun evlere girmediği bir dönemde, Hürriyet'in bu denli görsel zenginlikle çıkması, bir de üstüne millî güreşçilerin birçok madalya alması, okuyucuların ciddi şekilde ilgisini çekmiş ve Hürriyet bir "satış patlaması" yaşamıştır (Zincirkıran 1994, 5). Gazete, yüksek tirajda tutunmuş ve tirajını gittikçe artırmıştır.

Yukarıdakiler ışığında yapılabilecek yorumlardan birisi, gazetenin, entelektüel seviyesi yüksek kesimlerden ziyade geniş yığınları hedeflediğidir. Çünkü bir mesele hakkında kullanılacak "doğru" bir fotoğraf, çoğu zaman, o meselenin dolaysız, detaysız ve basit anlatımını da sağlar. Başka bir deyişle, bir haberi görsel malzemeyi öne çıkararak sunmak, okuyucu açısından o habere dair daha "zahmetsiz" bir alımlamayı da beraberinde getirir. Gazetenin hedef kitlesi olarak entelektüel kesimlere sıkışmamış olmasını, Simavi'nin yazılarından da çıkarsamak mümkündür. Simavi'nin yazıları kısa ve kolay anlaşılır nitelikte yazılardır. Bu yazılarda, öne sürülen argümanları uzun uzun temellendirme çabası yoktur. Kullandığı "basit" üslûba yöneltilen eleştirilere cevaben şöyle demektedir: "Ben yazılarımı dostlarım için yazmıyorum ki. Benim okuyucum Samsun'da seyyar köfteci, Adana'da istasyon memuru, İzmir'de tapu kâtibidir." (Gökman 1970, 81). Bu "kolay anlaşılma" ve basit olma meselesi, gazetede yer alan diğer yazı ve haberler için de geçerlidir ve Hürriyet'in yaygın şekilde "tüketilmesinde" bunun etkisi yadsınmaz (Topuz 2003, 187).

Yukarıda belirttiğim gibi Hürriyet'in kitle gazetesi hâline gelmesi, Kıbrıs meselesi bağlamında önemlidir; çünkü bu, işlenen konuların daha geniş kesimlere ulaştırılması açısından görmezden gelinemeyecek bir özelliktir. Yalnız, şunu belirtmekte fayda var: Yüksek tirajlara ulaşmak, tek başına, bir yayın organının kitleleri etkileme ve onları harekete geçirme gücüne eşit değildir. Yani, Hürriyet'te yapılan Kıbrıs propagandasının, kamuoyunda karşılık bulması, tek başına bu gazetenin tirajıyla açıklanamaz. Daha doğrusu, tiraj ve propaganda gücünü karşılıklı etkileşim içinde, dinamik ve döngüsel bir süreç olarak düşünmek gerekir. Bu sürecin bileşenleri ise şunlardır: Gazetenin milliyetçi hassasiyetlere seslenmesi, bu hassasiyetleri dile getirmesi vesilesiyle okuyucunun yüzünü Hürriyet'e dönmesi ve Hürriyet'in bunları manipüle edebilmesi...

B. Kıbrıs Meselesi Bağlamında Sedat Simavi ve Hürriyet Gazetesi'nin Pozisyonu

Çalışmanın girişinde şöyle demiştim: Türkiye, 1954'ten itibaren Kıbrıs meselesinde taraf haline gelmiştir. Burada, Simavi'ye geçmeden evvel, bu süreci biraz detaylandırmakta yarar görüyorum. Şununla başlanabilir: Türkiye'nin bu tarihten sonra meseleye dair söz söyleme çabası nedendir? Bunu kamuoyu baskısıyla açıklayabilir miyiz? Buna benim vereceğim cevap olumsuz olacak. Hürriyet'in ve diğer yayın organlarının konu hakkında yazıp çizmesi, konuya duyarlı bir kamuoyu yaratılmasında etkili olmuştur ve 1954'e gelinene kadar, Yunanistan ve Kıbrıs'taki gelişmelere paralel şekilde Türkiye'de çeşitli eylemler yapılmış ve bildiriler yayınlanmıştır; ancak, devleti esas olarak bu meselenin içine çeken, İngiltere'dir. Başka bir deyişle, Türkiye'de resmî çevrelerin meseleye angajmanı, örgütlü kamuoyu gücünün zorlamasıyla olmamış, tam aksine mevcut potansiyel, İngiltere'nin dümen suyuna giren devlet tarafından manipüle edilmiştir. Zaten bu hassasiyetlerin, henüz devlet işin içine girmeden evvel gayrı-resmî kanallarla örgütlenmesi de İngiltere'nin Kıbrıs meselesindeki tutumuyla paralel argümanlar kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bunu, kısa bir parantez açtıktan sonra açıklayacağım.

Yunanistan 1954'e kadar konuyu uluslararası platforma taşımamış, meseleyi İngiltere ile yapılacak ikili görüşmeler aracılığıyla çözmeye çalışmış, bunun mümkün olmadığını anladığında ise hem Türkiye'nin o güne kadar Yunanistan'a sürekli olarak Kıbrıs meselesinin Türkiye açısından bir mesele olmadığını söylemesi, hem Yunanistan'ın konuyu BM'ye taşımak suretiyle İngiltere'yi ikili görüşmelere zorlayabileceğini düşünmesi ve hem de Amerika'nın İngiltere ile Orta Doğu'daki çekişmesinde Kıbrıs kartını Yunanistan lehine ortaya sürmesi sayesinde Kıbrıs için self-detereminasyon talebiyle BM'ye başvurmuştur (Gürel 1985, 92-93). Amerika, tam da İngiltere ile sürdürülen Orta Doğu pazarlıklarının kendi istediği yönde çözüme kavuşturulması sonrasında Yunanistan'a verdiği "geçici" desteği geri çekmişse de mesele artık uluslararası bir veçhe kazanmıştır (Gürel 1985, 93-94). Bu durum, İngiltere'yi huzursuz etmekle beraber, İngiltere, Yunanistan karşısında bir denge unsuru olma rolünü biçtiği Türkiye'yi devreye sokmuştur.

Mesele BM'de görüşülürken, Türkiye, İngiltere ile paralel tezleri savunmuştur (Gürel 1985, 97-100). Dahası, Yunanistan'ın BM başvurusundan hemen sonra, meseleyi görüşmek üzere Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nu temsilen Ankara'ya gelen heyete de, hem Köprülü, hem Menderes, hem de Bayar, İngiltere'yi desteklemelerini salık vermiş; heyet, Londra ve Amerika'ya giderek Kıbrıs'ın İngiltere yönetiminde kalması gerektiğini savunmuştur (Evre 2004, 121-122). Kızılyürek'in aktardığına göre, Bayar, Kıbrıslı Türk liderlere şöyle demiştir: "İngilizlerin Ada'da kalması yönünde isteklerde bulununuz. Gazetecilere hiçbir yerde ipucu vermeyiniz... İngilizleri tutunuz, yoksa düşecekler!" (Kızılyürek 2005, 234). İngiltere'nin Türkiye'yi meseleye tam

manasıyla angaje etmek ve problemdeki kendi payını perdelemek için düzenlediği Londra Konferansı'nda da Türkiye, İngiltere ile son derece uyumlu tezlerin avukatlığını yapacaktır. Burada ilginç bir noktayı belirtmek istiyorum. Hikmet Bil'in dediğine göre, BM'de Kıbrıs görüşmelerinin yapıldığı sırada, Türkiye'nin temsilcisi Sarper, "Kıbrıs Türk'tür Komitesi" tarafından Komite'nin kuruluşunun hemen ardından hazırlanan broşürü, yalnızca bir iki kelimeyi değiştirerek –örneğin, "Kıbrıslı Rumlar" yerine "Lövantenler" diyerek- "kelime kelime" okumuştur (Bil 1976, 106). Yani, Türkiye'nin savunduğu tezler, tamamıyla, o dönemin milliyetçi çevrelerinin ortaya koyduğu tezlerdir. Diğer taraftan bakıldığında İngiltere'nin tezleri de, Türkiye'nin öne sürdüğü tezlerle paraleldir. Artık, milliyetçi çevrelerin iddialarıyla Türkiye'nin resmî iddiaları tam bir uyum içerisinde ve fakat, bu iddialar, aynı zamanda İngiltere'nin de Kıbrıs konusunda arkasında durduğu iddialardır. Buradan varılacak sonuç şudur: 1954'e gelinene kadar Türkiye'de resmî politikaya muhalefet eden çevreler, aslında "Batı Bloku" paradigmasının içinden konuşmaktadır ve 1954 sonrasında Türkiye'nin bu tezleri savunması/savunabilmesi kamuoyu baskısından değil, bu tezlerin İngiltere ile uyum içinde çalışıyor olmasından ve bunların uluslararası platformda Türkiye tarafından savunulmasına İngiltere'nin cevaz vermesindendir. Yani, angaje olunan, bir zamanlar "muhallif" konumunda olan tezlerdir, ama aynı zamanda İngiltere'nin tezleridir bunlar. "Böylelikle", Tanıl Bora'nın dediği gibi, "Kıbrıs'ın 'millî dava' mertebesine yükselmesi tam anlamıyla bir 'ithal ürünü'dür" (1995, 21); ancak bu "millî dava"nın temeli atılırken kullanılan harç, görünürde "yerli malı"dır ve 1948'den 1950'lerin ortasına kadar milliyetçi çevreler bu argümanların üretilmesinde aktif rol oynamıştır. Böylece, 1954 sonrası, bu tarihten önce milliyetçi çevrelerin İngiltere ile kurduğu "görünmez" ittifakın görünürlük kazandığı ve bu ittifakın resmî çevrelerce fark edildiği ve bu yönüyle de eskiden "tehlike" arz eden fikirlerin aslında "güvenli" olduğunun anlaşıldığı yıllardır. Bu tarihten itibaren konu hakkında öne sürülen tezler de bu ittifak doğrultusunda evrilmiştir. "Evrilme"den kasıt şudur: 1954-60 yılları arasında, yani sadece altı yılda, birbiriyle "uyumsuz gibi görünen"; fakat üçünün de aynı paradigmanın içinden konuştuğunu düşündüğüm, üç farklı pozisyon savunulmuştur. Bunlar sırasıyla şu şekilde özetlenebilir: İlk olarak, 1954-56 yıllarında, Kıbrıs, İngiltere'nin sömürgesi olarak kalmalıdır, görüşü öne sürülmüştür; ikinci olarak, 1957-59 yılları, taksim politikasının savunulduğu yıllardır; 1959-1960'da ise, Kıbrıs'ta "bağımsız" bir cumhuriyet kurulmalıdır, görüşü benimsenmiştir (Bkz. Fırat 2000). Tabandan örgütlenen hareketlerin manevra kabiliyeti bu kadar yüksek değildir; ancak bir devletin uygun araçları kullanarak tabanı manipüle etmesi, koşullar müsait olduğu sürece, mümkündür. Başka bir deyişle, 1948'den 1954'e gelene kadar "Kıbrıs'ta statüko korunmalıdır" tezini "tek başına" yeterli bir örgütlenme vesilesi sayarak eylemliliğe geçen halkı, birkaç yıl içinde bu kadar farklı pozisyonlarda yeniden ve yeniden örgütlemek mümkün değildir. Ancak, şayet bu

tez, aslında belli bir paradigmaya göndermede bulunuyorsa, o paradigma içerisinde bu tezin evrimleşmesi, devletin desteğini arkasına aldıktan sonra, büyük bir sıkıntı doğurmayacaktır.

Yukarıdakileri aklımızda tutarak, Simavi'nin yazılarının tahliline geçebiliriz. Öncelikle kısa bir açıklama yapmakta yarar var. Simavi, Hürriyet Gazetesi'nin hem imtiyaz sahibi hem de başyazarıdır. Aşağıda alıntılar yapılan başyazıların 10 Aralık 1949'dan evvel yayımlanmış olanlarında, Simavi, yazılarını kendi imzasıyla değil, "Hürriyet" imzasıyla yayımlamıştır. Anılan tarihten sonra, kendi ismini daha sık kullanmaya başlamış ve zamanla yazıları, tamamen, "Hürriyet" yerine, "Sedat Simavi" imzasıyla çıkmaya başlamıştır. Ancak bu, konumuz açısından dikkate alınması gerekmeyen bir detay olduğu için ve herhangi bir karışıklığı önlemek maksadıyla ben, alıntı yapacağım yazıların tümünde "Simavi"yi referans olarak göstereceğim. Bunun yanı sıra, Simavi'nin aynı yıl içinde yayımlanmış çok sayıda makalesini kullanacağım için, yapacağım atıflarda, kullandığım makalelerin tam basım tarihlerini belirteceğim.

Simavi'nin yazılarında, Kıbrıs meselesi ile alakalı, milliyetçi retoriğin üzerine bina edilmiş temel görüş şudur: Kıbrıs'ta statükonun muhafaza edilmesi gereklidir, yani burası İngiltere'nin sömürgesi olarak kalmaya devam etmelidir; ancak, mevcut durumda bir değişiklik yapılacaksa, İngiltere, burayı Türkiye'ye "iade" etmelidir. Türkiye'nin ileride -bu tez "taksim tezine" evrilmeden evvel- öne süreceği ilk argüman da bu olacaktır. Bunu yukarıda anlatmıştım.

Simavi'nin kullandığı milliyetçi retoriğin ardındaki, birbirini besleyen temel motivasyonlardan ilki Kıbrıs'ın "Türk" olduğu iddiasıdır. Hem Simavi hem de diğer milliyetçi çevrelerin, etrafında toplandığı ve İngiltere karşısında geri adım atmaya meyyal olan bu iddia, aslında basitçe "Kıbrıs 'Yunan' olamaz" anlamı taşımaktadır (Kızılyürek 2005, 232). İkinci motivasyon, Yunanistan karşıtı olmakla iç içe geçmiş olan Helen karşıtlığıdır. Bu, "Küçük Asya Felaketi"ne yapılan göndermeler ile beslenir. Bir diğer motivasyon ise, dönemin konjonktürüyle uyumlu olarak, anti-komünizmdir. Simavi, Kıbrıs meselesi hakkında yazarken, iç dengeleri de gözetir. Köprülü'yü çok ağır biçimde eleştirirken, Menderes'i, Kıbrıs meselesi bağlamında, sert eleştirilerden muaf tutar. Aşağıda, bu bölümün girişinde anlattığım meseleleri açmaya çalışacağım.

a) "Kıbrıs Türk'tür"

Simavi'nin yazılarında, Kıbrıs'ın her açıdan "Türk" olduğu iddiası önemli bir yer tutar. Bu, hem Türkiyeli ve Kıbrıslı Türklerin özdeşliği hem de tarihsel olarak fetihten doğan bir hak olarak kurgulanır. İkincisi, vakiadır; yani Osmanlı İmparatorluğu bir zamanlar buraya hâkim olmuş ve Kıbrıs'ı "emaneten" İngiltere'ye vermiştir: "Kıbrıs ana sütünden daha aziz olan şehit kanlarıyla sulanmış bir Türk toprağıdır. Onun yeşilliklerini ancak Türk bayrağı gölgeleyebilir." (Simavi 1953, Ekim 13). Özdeşlik meselesi ise, bir önkabul şeklindedir. Simavi'ye göre, Kıbrıslı Türkler, "kalpleri bizim gibi çarpan" (1948,

Ekim 23), “bütün hissiyatına vakıf olduğumuz” (1948, Aralık 11), “Kore’de çarpışan kahraman yiğitlerimizin özbeöz kardeşleri” olan (1951, Nisan 7) ve “anavatani” Türkiye’ye son derece bağlı (1952, Nisan 22) bir “ırkdaşlar” topluluğudur. Bu özdeşlik meselesi, anılan ancak temellendirilmeyen, okurun ikna edilmesine gerek olmayan bir meseledir; apaçktır. Simavi’nin yazılarına paralel şekilde, o dönemde Hürriyet’te çalışmakta olan Rakım Çalapala’nın “Kıbrıs Ne Alemde” başlığıyla yayımlanan yazı dizisinde, Kıbrıs konusu, “Türk’ün Türk’e duyduğu hasret” teması çerçevesinde işlenmekte, Kıbrıslı Türklerin, Türkiye’ye ve “soydaşlarına” ne kadar hasret duydukları detaylı şekilde ele alınmaktadır. Çalapala’nın “Kıbrıslılar Milliyetlerine Çok Bağlı” başlığıyla kaleme aldığı yazıda anlatılanlara göre Kıbrıslı Türkler, “şanlı Türk bayrağına” son derece bağlı insanlardır ve “yetmiş yıldır anavatandan uzağız, öksüz kaldık” diye feryat etmektedirler (1948a).

Simavi’de Kıbrıs’ın “Türk” olduğu iddiası Kıbrıs’a dair kullanılan milliyetçi söylemin en önemli bileşeni olmakla beraber, med cezir hâlinindedir. Yunanistan’ın ve Helenlerin karşısında ortaya çıkarken, İngiltere’nin karşısında geri çekilir. Bunun temel nedeni, Simavi’nin Kıbrıs konusundaki pragmatik yaklaşımıdır. O, meseleyi, uluslararası konjonktürün müsaade ettiği sınırlar dahilinde ele alır ve İngiltere’ye karşıt bir söylem geliştirmekten kaçınır. Böyle olunca, yazılarına hâkim olan milliyetçi dil, anti-empyrist bir söyleme varmaz. Simavi’nin, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra müstemlekecilik siyasetinin iflâs ettiğini savunduğu yazıda bile Kıbrıs’ın adı hiç geçmez. İngiltere ise güttüğü müstemlekeci politika dolayısıyla eleştiriye tabi tutulmaz; aksine, bu siyasetin artık çöktüğünü anladığı için İngiltere’den övgüyle bahsedilir (Bkz. Simavi 1949, Nisan 16). İngiltere’ye karşı bu çekingen tavra paralel olarak, tepeden tırnağa Türk olan ve kesinlikle Yunanistan’a terk edilemeyecek olan Kıbrıs, İngiltere’nin inisiyatifine, “nezaketine” ve “centilmenliğine” terk edilir. Simavi, Kıbrıs’a asırlardan beri sinmiş olan “Türk havasının” hâlâ bütün canlılığını koruduğunu (1948, Aralık 11), Kıbrıs’ın “Türk” olduğunu ve sonsuza kadar da öyle kalacağını ve Yunanistan’ın burayı çok istiyorsa topunu tüfeğini hazır etmesi gerektiğini (1950, Mart 23), “Kıbrıs meselesi karşısında ihtirasla kıvranan Yunanistan’[a]” Türkiye’nin her an bir “sille” indirmeye hazır olduğunu (1950, Ağustos 14) söylemektedir. Ancak Yunanistan’a karşı kullandığı dil, İngiltere karşısında mutedil bir hâle bürünür. Kıbrıs’ın İngiltere’ye “emaneten” verildiğini belirtmekle beraber, ileride, şayet statükoda bir değişiklik olursa İngiltere’nin burayı Türkiye’ye terk edeceğini, bunun İngiltere ile Türkiye arasındaki dostluğun ve “İngilizlerin meşhur centilmenliğinin” bir gereği olduğunu savunur: “Bize öyle geliyor ki Türklerden emaneten aldıkları bu Adayı İngilizler hiçbir suretle Yunanlılara peşkeş çekemezler. Buna hem aramızdaki dostluk, hem de İngiliz centilmenliği manidir.” (Simavi 1949, Aralık 15). 23 Ekim 1948 tarihli başka bir yazısında Simavi şöyle demektedir: “Kıbrıs’ın bir tek sahibi vardır o da İngiltere’dir. İngiltere de Türklerden hediye olarak aldığı

[Kıbrıs'ı] Yunanlılara terk etmek suretiyle nezaketsizlik gösterecek tıynetle değildir. Her şeyden evvel buna İngilizlerin meşhur olan centilmenliği manidir.” Yapılan alıntılara paralel biçimde Simavi, Kıbrıs için zamanı geldiğinde “İngilizlerin mürüvvetine nezaketle başvurulacağını” söyler (1951, Nisan 13). İngiltere’nin Trieste konusunda sergilediği “anlayışlı” tavrı, Kıbrıs konusunda da göstermesini ummaktadır (Simavi 1953, Ekim 10). Böylece, Yunanistan karşısında Türkiye’nin hak sahibi olduğu ve Simavi’nin iddiasına göre “tarihen”, “ırkan”, “coğrafya bakımından”, “iktisaden” ve taşıyla toprağıyla “Türk” olan ve bunun aksini iddia edenlerin bedelini “kanla” ödemesi gereken Kıbrıs (1953, Eylül 24), Türklere ait bir “vatan toprağı” olmaktan çıkıp, İngiltere’nin cömertliğine tabi hâle gelir. Yukarıda andığımız Çalapala’nın “Kıbrıs Ne Alemde” yazı dizisine bakıldığında buna benzer bir yaklaşım görülebilir. Çalapala’nın deyişle Kıbrıslı Türkler, “Anavatan, anavatan!..” diye “ağlamaktadır” (1948b); ancak, hiç kimseden İngiltere’ye karşı olumsuz bir söz duymak da mümkün değildir; zira “İngilizler, iyi bir müstemlekeci olduklarını burada da ispat etmiş[tir].” (1948c). O dönemde yalnızca Hürriyet Gazetesi ve Simavi değil, onların dışındaki milliyetçilerin kullandığı retorik de aynı çelişkiyle malûldür. Millî Gençlik Komitesi’nin Temmuz 1952’de yayımladığı Kıbrıs Beyannamesi’ne bakıldığında şu görülecektir: İngiltere için “müstemlekeci” sıfatı kullanılır ve Kıbrıs’ın İngiltere’nin işgali altında olduğu belirtilirken, İngiltere’nin müstemlekeçiliği değil, Rum tedhişçiler karşısındaki “lakayıtlığı” eleştirilir; aynı şekilde, Kıbrıs’ın “Türk toprağı” olduğu iddia edilirken, bu iddianın esas muhattabı İngiliz emperyalizmi değil, “Balkan tipi bir küçük emperyalizm” olarak tanımlanan Yunan emperyalizmidir (Tam metin için: Bkz. Manizade 1975, 259-264).

Kısacası içinden konuştuğu paradigma bağlamında resmî politika ile ortaklaşan Simavi’nin İngiltere karşısındaki tutumu, bu paradigma neyi gerektiriyorsa o şekildedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye’nin dış politikasını “Soğuk Savaş” şekillendirmekte ve Türkiye, tehdit olarak algıladığı Sovyetler Birliği’ne karşı Batı Bloku’nun tarafında durmaktadır. Türkiye’nin Sovyetler Birliği’ni tehdit olarak algılaması çok önemli bir motivasyon olmakla beraber, Türkiye, haiz olduğu stratejik önemi vesilesiyle Amerika’dan alınacak ekonomik yardımları da önemsemektedir (Fırat 2000, 23). Bu bağlamda, hem “Soğuk Savaş” karşısında devletin resmî tutumu hem de Simavi’nin yaklaşımı örtüşmektedir. Buna paralel olarak, İngiltere ve Amerika’nın “dostluğuna” duyulan ihtiyaç sadece resmî politikanın değil Simavi’nin yazılarında ortaya koyulan tavrın da temel belirleyenlerindendir. Simavi, Türkiye’nin Batı Bloku içinde yer alması gerektiğini savunmakla beraber, bu ittifakın pekiştiricisi olan, Amerika’nın “komünizm tehdidine” karşı aldığı tedbirler çerçevesinde müttefik devletlere yaptığı yardımlardan Türkiye’nin yeterince faydalanamamasından yakınmaktadır:

Bütün dünya devletleri arasında durumu en müsait olan devletlerden biri de biziz. Öyle olduğu halde bu vaziyetten istifade etmesini bilmiyoruz. Avrupa'nın en tehlikeli mevkiinde olduğumuz halde, Marshall Plânı'ndan en az istifade eden biz olduk. ... Kim ne derse desin, Marshall Plânı'ndan en çok istifade etmesi gereken bir millet varsa o da Türk milletidir (1949, Şubat 21).

İtalya Amerika ile harp etti. Fransa harbin ilk günlerinde harp dışı edildi. Böyle olmakla beraber Amerikan yardımından, yani Marshall Plânı'ndan en çok istifade eden devletlerin başında gelirler. Bize gelince ağzımıza sürülen bir parmak bal ile iktifa etmemiz isteniyor. (...) Gelecek harpte, ya bir rolümüz olmayacak yahut da olacaktır. Amerika bize ehemmiyet verdiğine göre, kalkınmamızı da daha iyi düşünmelidir (1949, Mart 21).

Simavi, Atlantik Paktı'na Türkiye dahil edilene kadar, çeşitli vesilelerle, Türkiye'nin dışarıda tutulmasından memnuniyetsizliğini dile getirir, ona göre "Atlantik Paktı'nı imzalayan devletler bizi lüzumsuz bir misafir gibi dışarıda bırakmıştır" ve bu, "Türkleri oldukça üzmüş", onların "dostluklara karşı olan itimatlarını sarsmıştır" (1949, Nisan 30). Bunun yanı sıra, Pakt çerçevesinde Türkiye'nin daha fazla yardım alması gerektiğini, yapılan yardımların, diğer ülkelere yapılanlarla kıyaslandığında oldukça az olduğunu ve dolayısıyla Türkiye'ye büyük bir haksızlık yapıldığını savunmaktadır. Simavi şöyle demektedir: "Atlantik Paktı ziyafetinin sofrasında tabağımız bile yok. Yalnız mutfak kırıntılarıyla kifafı nefis etmeye mecbur kılındık." (1950, Mayıs 31). Oysa, Simavi'ye göre, Türkiye, birçok açıdan hem Amerika hem de Avrupa devletleri için kesinlikle vazgeçilmez bir konumda bulunmaktadır:

Diyebiliriz ki Amerika'nın gözünde Avrupa devletleri arasında en büyük ehemmiyeti haiz olan memleketlerden biri hiç şüphesiz Türkiye'dir. Türkiye'nin siyasî ve coğrafi vaziyeti bunu emrediyor. Bizim topraklarımızdan geçen o kadar iktisadî ve siyasî yollar var ki bunlara karşı ne Amerika ve ne de İngiltere bigâne kalamazlar. Amerika kıtasında azalan petrol kaynaklarına mukabil Küçük Asya'nın en kuvvetli memleketi olan Türkiye'nin hudutları petrol menbaları ile çevrili bulunuyor. Bu bakımdan Türkiye'nin müdafaası Amerika için hayatî bir ehemmiyeti haizdir (1949, Mayıs 17).

Yani resmî politika ile Simavi'nin önerdiği siyasi tavır karşılaştırıldığında, motivasyonlar ortaktır; ancak bu motivasyonların pratikte nasıl bir karşılık bulması gerektiğine dair yorumlar farklıdır. Simavi, Türkiye'nin muhakkak anti-komünist blok içerisinde yer alması gerektiğini savunurken, bunu tek taraflı bir ilişki olarak değerlendirmez: Batı'nın da bize ihtiyacı vardır. Yunanistan'a

yaklaşımında, devletin ürettiği politikadan ayrıldığı yer de burasıdır. Batı Bloku içinde Türkiye'nin sahip olması gereken konum, Yunanistan'la müsâvî değil, ondan önemlidir. Dolayısıyla da Türkiye'nin, Yunanistan'la koşulsuz şekilde dostluk kurmaya ihtiyacı yoktur. Buna paralel olarak, Türkiye, Yunanistan'da Kıbrıs konusunda yükselen seslere karşı tepkisiz kalmak zorunda da değildir. Zira, Simavi'ye göre, “bir tarafta kahraman tarihi ile yirmi milyonluk yekvücut bir Türkiye varken, diğer tarafta dört buçuk milyon nüfusu iç harpleriyle perişan olmuş bir Yunanistan vardır. Öyle bir Yunanistan ki, bütün tarihi boyunca İngilizlerden en büyük yardımı gördüğü halde her giriştiği harpten mağlûp çıkmış ve perişanlıktan bir türlü kurtulamamıştır.” (Simavi 1949, Temmuz 30). Dolayısıyla, Türkiye, daha “üç buçuk çeteci ile başa çıkamayan zavallı Yunanistan” ile kıyaslanmamalıdır (Simavi 1949, Ağustos 10).

b) Helen Karşıtlığı

Helen karşıtlığı, Simavi'nin yazılarında çok baskın bir temadır. Simavi bazı yazılarında, kendisine “Helen düşmanı” denildiğini, ancak aslında “Helenlere” düşman olmadığını, Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs meselesi çözülmeden “Helenlerle” dost “olamayacağımızı” söylemektedir. Fakat yazıların genelinde Helenleri tahkir edici birçok ifade kullanmaktadır. Bunun yanı sıra, Simavi'nin Helenler ve Yunanistan'a karşı kullandığı argümanlar o kadar iç içe geçmiştir ki Kıbrıs meselesiyle alakalı olarak Yunanistan'a ve Helen ulusuna bakışı bağlamındaki sebep-sonuç ilişkisini kesin bir dille ortaya koymak mümkün olmaz. Simavi'nin yazılarında “Yunanlı” ve “Yunanistan” sözcüklerini birbirinin yerine kullanmak çoğunlukla mümkündür ve halkların mı, ulusların mı, yoksa devletlerin mi birbiriyle dostluk edemeyecekleri oldukça muğlaktır. “Helenler”den Yunanistan'a ve Yunanistan'dan “Helenler”e geçişler birdenbiredir. Birine atfedilen “olumsuz” bir nitelik, diğeriyle dostluk edilemeyecek olmasını dolaysız bir biçimde kanıtlar. Örneğin Kıbrıs için Yunanistan'da yapılan bir miting sonrasında şöyle demektedir: “Yunan milleti öyle bir millettir ki, icap ettiği zaman adamı şakır şakır alkışlar, yine zamanı geldiği zaman adamın arkasından bangır bangır bağırmasını bilir. Yunanistan'la dostluk yapmaya yeltenenler bu hakikati bilmelidir.” (Simavi 1952, Mayıs 10). Yunanistan'da yayımlanan bir gazetenin Türkiye'ye yönelik tahkir edici bir yazı yayımlaması üzerine ise, “Yunanlı denen zavallının tımarhanelik bir komşu olduğunu anlayacaksınız” demek ve oradan Yunanistan'a dair bir çıkarıma dolaysız bir biçimde geçmektedir: “Cenabı Hakkın büyüklüğüne bakın ki Yunanistan'ı büyük bir devlet olarak yaratmadı. Öyle yaratmış olsaydı, doymak bilmeyen ihtirasları karşısında dünya bir kere daha kana boyanırdı.” (Simavi 1949, Eylül 17). Türkiye'nin hariciye politikalarını eleştirirken, örneğin, “...Kıbrıs'ın üzerine oturmak isteyen Yunanlılara, hâlâ resmî ağızlardan cevap veremiyoruz” demektedir (Simavi 1950, Mayıs 31). Devletin resmî muhattabı, bir ulus değil başka devletlerdir; ancak Simavi'de bu ikisi arasında bir fark yok

gibidir. Bu, yalnızca Yunanistan için değil, diğer devletlere yaklaşımında da geçerlidir. Örneğin Fransa'dan, İngiltere'den ve bunun gibi diğer devletlerden, "millet" şeklinde bahsedebilmektedir

Bu, Simavi'nin açıkça dillendirmedeği, ancak yazılarında bir alt metin olarak bulunan, ulus-devleti algılama biçiminden kaynaklanmaktadır. "Vatandaş", Simavi'de, devletin dayandığı resmî ideolojinin taşıyıcısıdır ve etnik aidiyete dayalı olarak kurgulanmış homojen bir milletin mensubudur. Yani Simavi, bir tür devlet-millet özdeşliğinden doğru bakar meseleye. Simavi'nin 1949'da, çıkarmakta olduğu Hürriyet Gazetesi'nin sol üst köşesine "Türk bayrağını" iliştiirmesi ve sonrasında altına yazılan slogan bu söylediğime paralel bir örnektir. Simavi, Hürriyet'in "Türk bayrağı" logosuyla yayımlanmasını şu şekilde "müjdeler":

Gazetemizi, Türk bayrağının gölgesinde çıkardığımızdan dolayı sonsuz bir iftihar duyuyoruz. İstiyoruz ki, dünyada mevcut bütün Türk vatandaşlarımız, Hürriyet'i ellerine aldıkları zaman bu bayrağın altında birleşsinler ve Türk olduklarından dolayı bizim gibi iftihar etsinler. Bu memleket, Atatürk çocuklarının memleketidir ve Atatürk'ün hâtrası ile beraber ebediyen yaşayacak ve dünyanın ortasında bir yıldız gibi parlayacaktır (1949, Kasım 8).

Bu bayrağı tamamlayacak olan slogansa sonradan gelir: "Türkiye, Türklerindir". Verdiğim örneklerdeki iki temel öğeye dikkat çekmek istiyorum. Birincisi, Türkiye'nin Türklerin olması meselesi. Etnik köken göndermesi buradadır. İkincisi ise, bu memleketin "Atatürk çocuklarının memleketi" olması meselesi. Bu da bu milletin mensuplarına, yani Simavi'nin anladığı şekilde "Türk vatandaşlarına" biçilen resmî ideolojidir. Yani "Türklük" bir önkoşul olmakla beraber, yeterli değildir. Simavi'nin, 1948'de, Türkiye'ye gelen Türk mülteciler konusunda yazdığı bir yazıda, başka memleketlerden gelen bu mültecilerin burada yaşayabilmesi için, belirlenen yerlere yerleştirilmeden evvel Atatürk'ün kurduğu rejimi öğrenmesi ve hareketlerini buna göre tayin etmesi gerektiğini savunduğu yazı, bu saptamamı doğrular niteliktedir. Bu yazıya göre, "bu mültecilerin ekserisi Türk ırkına mensup" kişilerdir; fakat, "içimizde yaşayacak bu insanlara ancak bizim 'millî ideolojimiz' çerçevesi dahilinde düşünüp hareket ettikleri takdirde her 'Türk vatandaşı' gibi serbest ve mesut yaşayabileceklerini" öğretmemiz gerekmektedir (Simavi 1948, Ağustos 7; vurgular bana aittir.). Aynı yaklaşım tarzı, Simavi'nin anti-komünizm propagandasında da görülür. Simavi, komünistlere karşı alınacak tedbirlerin, mevcut yasal çerçevenin ötesine geçerek radikalleşmesi gerektiğini savunurken, çok aşına olduğumuz "ya sev ya terk et" mantığına paralel şekilde hareket eder. "Kızıl Cennet" yazısında, komünistlerin hapis hanelerde "beslenmek" yerine, sınırdışı edilmeleri gerektiğini şu gerekçeyle savunmaktadır: "'Bizden' memnun olmayanların bu topraklarda yeri yoktur" (Simavi 1948, Haziran 4; vurgu bana aittir). Simavi, 7 Kasım 1948 tarihli

“Komünistlik ve İrtica” başlıklı yazı da, aynı görüşü tekrar eder: Sağcılık ve solculuk yapacak olanlar bu topraklardan sürülmelidir; zira “bizim memleketimizde bizden başka düşünenler için yer yoktur.”

Simavi’nin Helenlere ve Yunanistan’a karşı kullandığı milliyetçi retorik’in önemli motiflerinden birisi de “Küçük Asya Felaketi”dir. Simavi yazılarında, yer yer şu ifadeleri kullanır: “Yunanistan ... sillemizin tadını hâlâ unutmamıştır” (1949, Eylül 17); “Yunanlılar, Türk sillesini yiyeli daha çok olmadı.” (1951, Şubat 25); “Onların silâhla nasıl iş becerebildiklerini biz Türkler Anadolu’dan çok iyi biliriz” (1952, Temmuz 7); “Türk gençliğinin nasıl bir kuvvet olduğunu bilhassa Yunanlı dostlarımız gayet iyi bilirler: O gençlik Çanakkale’den Sakarya’ya her fırsatta kendini göstermesini bilmiştir.” (1953, Haziran 4). Yunanistan’ın Kıbrıs üzerindeki iddialarına karşılık olarak “Küçük Asya Felaketi”nin hatırlatılması gerçekten de manidardır. Küçük Asya Felaketi, Türkiye açısından bir özgürlük mücadelesinin zaferini simgeler, yani “Kurtuluş Savaşı”nı... Oysa Yunanistan açısından, bu, Megali İdea’nın o zamana kadar aldığı en büyük darbedir. Kızılyürek’e göre, “Küçük Asya Felaketi”, Megali İdea’nın yenilgisi ve bir anlamda da onun “trajik” bir biçimde gerçekleşmesidir: Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan ve Yunanistan’daki Türklerin Türkiye’ye, Türkiye’deki Helenlerin ise Yunanistan’a göçmesini öngören nüfus mübadelesi antlaşmasıyla, Küçük Asya’daki Helenler ile Yunanistan’daki Helenler tek devlet çatısı altında birleşmiştir; fakat Küçük Asya’yı geride bırakmak zorunda kalmışlardır (Kızılyürek 2005, 71). Küçük Asya Felaketi, yalnızca Megali İdea’nın çöküşüne değil, Yunanistan’da Birinci Dünya Savaşı’nın öncesinde başlayan siyasal ayrışmanın da derinleşmesine yol açmıştır. Bilindiği gibi, savaş öncesi Megali İdea’nın gerçekleştirilmesi için savaşa katılmayı isteyen Venizelosçular ve Almanya karşısında savaşa girmekten çekinen Kralcılar arasında bir çekişme vardır. Savaş sonrasında ise bu çekişme gittikçe büyümüş ve Yunanistan’a, birbirini izleyen darbeler ve rejim değişiklikleriyle beraber tam bir siyasî istikrarsızlık ortamı hakim olmuş, Yunanistan uluslararası arenada yalnızlığa düşmüştür (Demirözü 2007, 35-36).

c) Küçük Yunanistan ya da Anti-Komünizm

Helen karşıtlığı ve Kıbrıs’ın Türklüğü, buranın Yunanistan’a verilmemesi gerektiği yönündeki argümanlar için gereken meşru zemini sağlar. Bu iki temel bileşene eşlik eden ve anti-komünizm propagandasıyla uyumlu çalışan “meşrulaştırıcı” başka bir unsur da Kıbrıs’ın, “küçük Yunanistan” için “büyük lokma” olmasıdır. Bu eşitsizliğin nedeni, öncelikle, Yunanistan’da yaşanan iç savaştır: Yunanistan, mevcut hudutları içerisinde bile asayişî sağlayamamış, “komünizm tehdidini” bertaraf edememiş, istikarsız bir ülkedir ve tam da bu nedenle Yunanistan Kıbrıs’ı ne kadar isterse istesin, diğer devletler buranın Yunanistan’a ilhak edilmesine müsaade etmezler (Simavi 1948, Aralık 11). Dolayısıyla, anti-komünist blokun üyesi olan Türkiye de buranın Yunanistan’a

bırakılmasına razı olamaz. Simavi'nin yazılarından, konu bağlamındaki birkaç örnek şöyledir:

İçinde bulundukları çıkmaza rağmen Yunanlı dostlarımız – İngiliz yardımından mahrum olma pahasına- yine Kıbrıs adası üzerinde hak talebinde bulunmaya başladılar (1948, Ağustos 18).

Yunanlılar kendi öz toprakları üzerindeki hâkimiyeti henüz tesis etmeye muvaffak olamadıkları halde başkasına ait olan Kıbrıs adasına göz dikmeleri yersiz olduğu kadar gülünçtür (1948, Aralık 26).

İçindeki komünistleri temizlemekten âciz bir hükümetin eline, burnumuzun dibindeki Türk adalarını teslim edemeyiz (1948, Aralık 11).

Yunanlılar bu mânasız iddialarda bulunacakları yerde, kendi perişan hallerine bir göz atsalar daha iyi ederler. Yer yer komünizm yuvaları bu biçare memleketi bir izmihlâle sürüklemek üzere bulunuyor. Pire'ye ayak basan, sefaletin ve komünizmin kokusu ile karşılaşılıyor. Ortalıkta bu hakikat durup dururken, hâlâ Kıbrıs'ı isteyenlere acımamak elden gelmiyor (1951, Aralık 11).

Mesele bağlamında Yunanistan'ı doğrudan hedef alan yazılarda “komünizm tehlikesi” dolaylı bir enstrümandır. Yani, Yunanistan'daki iç savaşta, komünizmin kesin mağlubiyeti, bu iddiayı doğal olarak ortadan kaldıracaktır. Komünizm, Yunanistan'a hakim olabilmiş değildir henüz. Ancak, anti-komünizm propagandası, doğrudan Kıbrıs'ı hedef aldığımda, komünizm “potansiyel” bir tehdit olmaktan öte, halihazırdaki bir tehdit haline gelir. Bu son argümanı biraz açmakta yarar görüyorum.

Yukarıda belirttiğim gibi, Simavi, Yunanistan'daki iç savaşı Kıbrıs'a dair argümanlarını güçlendirmek maksadıyla araçsallaştırır ve “istikrarsız Yunanistan” tablosu çizerek, Yunanistan'ın Kıbrıs üzerindeki iddialarından vazgeçmesini ister; ancak Hürriyet Gazetesi'nde anılan iç savaşa dair haberlere bakıldığında sosyalistler aslında köşeye sıkıştırılmış gibidir. Konuyla alakalı olarak yayımlanan haberlerin başlıkları şu şekildedir: “Yunan âsileri perişan bir halde kaçmaya başladılar” (1948, Ağustos 18); (Yunan millî birliklerinin bir cephede başarıya ulaşması üzerine) “Markos bozguna uğrayan bir çete reisini astırarak idam ettirdi” (1948, Ekim 23); “Âsilerin en mühim mevzileri düştü” (1949, Ağustos 27)... Bununla beraber, Simavi de Yunanistan'ın, ayaklanan komünistleri istedikten sonra “bir hafta içinde” kökünden bitirebileceğini; ancak Amerika'nın maddi desteğinin çetecilerin varlığına bağlı olduğunu ve Amerika'yı maddi anlamda daha fazla sömürebilmek için Yunanistan'ın bu meseleyi kesin bir biçimde çözmediğini belirtmektedir (1949, Temmuz 6). Bir yazısında ise, buna paralel şekilde, “çetecilerin” Yunanistan tarafından çıkar

amaçlı olarak kullanılan bir propaganda malzemesi olduğu ileri sürmektedir (1949, Temmuz 26). Oysa Kıbrıs'ta komünizm tehlikesi diri bir biçimde mevcuttur ve Simavi'ye göre meselenin ardındaki failer komünistlerdir:

Kıbrıs'taki komünist Rumların yaptıkları propagandaların mahiyetini biliyoruz: Ada'da yaşayan İngilizlerin muhabbet ve itimadını kazanmış olan Türkleri tahrik etmek ve neticede onları Ada'nın Yunanlılara terk edileceğine inandırmak (1949, Eylül 13).

Kıbrıs'ı müdafaa için hiçbir vasıta olmasa Anamur'dan yüzerek Ada'ya gelebiliriz ve Kıbrıs'ı kızıl palikaryalara terk edemeyiz (1950, Ocak 17).

Simavi, Ada'daki komünistleri suçlarken, komünizmin azılı düşmanı diyebileceğimiz Kilise'yi de, bu suçlamadan muaf tutmaz. Dinî görevliler, “kızıl papazlar” olarak anılır (Bkz. 1951, Mayıs 9; 1951, Mayıs 17). O zamanlar Hürriyet'te çalışan gazeteci Necati Zincirkıran'ın anlattığına göre, bu “kızıl papaz” ithamı Başpiskopos Makarios'u bile şaşırtmış, Zinkıran kendisiyle görüşme yapmaya gittiğinde Makarios, “Neden senin gazetenin başyazarı benim için ‘Kızıl Papaz’ diye yazı yazıyor?” diyerek hayretini dile getirmiştir (Zincirkıran 1994, 30).

d) Kıbrıs Konusunda Türkiye'nin Pasifliği

Kıbrıs'a sahip çıkarken, Yunanistan'a çatan, ancak İngiltere'ye karşı dikkatli ve ılımlı bir dil kullanan Simavi; Türkiye'nin Yunanistan ile dostluğuna karşı çıkarken, dönemin Hariciye Vekili Fuat Köprülü'ye çatar; ancak Başbakan Menderes'e karşı son derece itidâllidir.

Simavi, Köprülü'ye karşı oldukça hasmane bir tutumla yazılmış birçok yazı kaleme almış ve Yunanistan'ın Kıbrıs üzerinde hak iddia etmesinden, Köprülü'nün genelde hariciye politikalarını ve özelde ise Türkiye-Yunanistan arasında (Simavi'ye göre aslında mevcut olmayan) dostluğun sözcülüğüne soyunmasını sorumlu tutmuştur. Yunanistan, Köprülü'den yüz bulmakta ve Köprülü'nün iş bilmezliği yüzünden Kıbrıs'a sahip çıkmaya çalışmaktadır. Simavi, Yunanistan'ı Kıbrıs üzerinde hak iddia ettiği için suçladığı “Yine Türk Kıbrıs” başlıklı yazısında, yakın bir tarihte “Türk sillesini” yiyen Yunanlıların, Köprülü yüzünden Kıbrıs'ı sahiplenmeye kalktıklarını söylemektedir (1951, Şubat 25). Bununla beraber, Menderes'e karşı kullandığı üslup son derece dikkatlidir. Simavi, Kıbrıs meselesi bağlamında Menderes'i doğrudan hedef almaz ve Kıbrıs konusunda Menderes'e karşı eleştirel bir dil kullanmak yerine Köprülü'nün ve çevresindeki diğerlerinin onu yanlış yönlendirdiğini savunur; buna göre, “Adnan Menderes'in en büyük talihsizliği, etrafındakilerin kifayetsizliğidir. Bu zeki devlet adamı, kabiliyetiyle, nisbet kabul etmeyecek derecede kabine arkadaşlarının üstündedir.” (1953, Mayıs 27). Atina'da Kıbrıs için yapılacak mitinge Yunanistan hükûmetinin müsaade etmesinden yola

çıkarak Türkiye-Yunanistan dostluğunu eleştirdiği bir yazısında, yine Köprülü'yü hedef gösterirken Menderes'i eleştiriden azade tutmaktadır: “Vakıa biz kendisi (Köprülü'yü kastediyor) gibi profesör geçinmiyoruz ama haricî politikada Başbakanımızı yanlış yola sürüklemek gafletine düşmedik.” (Simavi 1952, Mayıs 10). Yunanistan'ın, İngiltere'nin rızası hilafına Mısır Kralı'nı, Sudan Kral'ı olarak tanıması üzerine yazdığı yazıda ise, İngiltere'nin Yunanistan'ın bu hareketini affetmeyeceğini ve sırf bu nedenle Kıbrıs'ı Yunanistan'a asla vermeyeceğini söylerken, Köprülü'ye laf atmayı da ihmal etmez; Simavi, yazıyı şöyle bitirmektedir: “Yunanlıların bu son hareketi bir daha göstermiştir ki Kıbrıs meselesi, sadece Fuat Köprülü'yü kandırmakla halledilemez. Bu işin arkasında, koskoca bir Türk milleti ve İngiltere vardır.” (1952, Temmuz 7). Böylece Köprülü, meseleden sorumlu tutulurken, “Türk milleti” ile İngiltere paralel, Köprülü ise zıt bir pozisyona yerleştirilmektedir. Papagos'a açık mektup şeklinde kaleme aldığı bir yazıda ise, “‘Türk milleti’ *versus* Fuat Köprülü” denklemi yeniden kurulmaktadır. Simavi, Papagos'a şöyle seslenir: “Fuat Köprülü isminde bir zat vâkıa bir iskemlede oturmaktadır ama bizim millet olarak kendisine itimadımız yoktur. Siz hakikaten Türk dostluğu yapmak istiyorsanız bizim Köprülü'ye aldanmayınız. O, tesadüfün sandalyeye oturttuğu bir insandır.” (1953, Temmuz 10). Köprülü, “Türk milletinin” itimadına mazhar olamamış bir politikacıyken, Menderes, Yunanistan'la Türkiye arasındaki meseleleri çözebilecek yetkinlikte bir politikacıdır. Menderes'in Atina'yı ziyaretinden evvel Simavi şöyle yazmaktadır: “Filvaki Yunanlılarla aramızda o kadar muallâkta meseleler vardır ki, bizce bunları ancak Başvekilimiz gibi mühim bir şahsiyetin seyahati halledebilir.” (1952, Nisan 16). Ziyaret sonrasında kaleme alınan bir yazıda ise, Menderes'ten “Yunanistan'ın kalbini baştan başa fetheden” biri olarak bahsedilmekte, “Adnan Menderes o sevimli tebessümüyle bu sefer Yunanistan fatihi olarak avdet ediyor.” denilmektedir (Simavi 1952, Mayıs 4). Hâlbuki bu ziyarete bir gazeteci olarak, Sedat Simavi'yi temsilen iştirak eden Hikmet Bil, Menderes'in bu ziyarette Yunanistan'da dostluk mesajları verdiğini, ziyaretten dönerken Bil'in Menderes'le yaptığı sohbette onu “Uyanmalıyız artık” diyerek uyardığını ve Kıbrıs sorunu ile Batı Trakya'daki Türklere yapılan “mezalim”i hatırlattığını, Menderes'in ise kendisine cevaben, “Oysa ben (Helenleri kastederek) o gülen ağızlarda gıcırdayan dişlerin sesini de duyuyorum. Amma ne yapalım ki şu üzerinde gittiğimiz tren hattının sadece altmış kilometre ötesinde Rusya var. İşte bu müşterek tehlike her şeye rağmen bizi bu zoraki dostluğa itiyor” dediğini söylemektedir (Bil 1976, 60-62). Yani o dönem için Köprülü'nün tutumuyla, Menderes'in tutumu arasında hiçbir fark yoktur.

Sonuç

Sonuç olarak, Sedat Simavi ve Hürriyet Gazetesi'nin Kıbrıs meselesi karşısındaki tutumu, uluslararası konjonktürün devletle aynı paradigmanın içinde

kalarak devletten daha farklı biçimde okunmasına dayanır. 1940'ların sonunda, resmî söyleme muhalif gibi görünen yaklaşımları, 1954'ten sonra, bizatihi resmî söylemin kendisi hâline gelir. Simavi, bir anlamda, bu söylemin inşacılarından. Diğer taraftan, meselenin kamuoyu nezdinde bir “millî dava” olarak algılanmasında, Simavi'nin yürüttüğü propaganda oldukça etkiliyse de, 1954'te eskiden muhalif gibi görünen gayrı-resmî milliyetçi propagandanın devlet desteğiyle tedavüle girmesi, İngiltere'nin etkisiyle olmuştur. Çünkü, Türkiye, İngiltere tarafından, Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki iddialarının karşısında denge oluşturabilecek bir taraf olarak meseleye “dahil edilmiştir”. Bunun için gereken altyapı Simavi ve diğer milliyetçi çevrelerin yaptığı propaganda sayesinde zaten mevcuttur. Dahası, bahsedilen çevrelerin öne sürdüğü argümanlar hem İngiltere açısından “tehlikesizdir” hem de dayandığı paradigmaya bakıldığında, Batı Bloku'nu ve bunun dayattığı ittifakları zora sokmadan evrilmeye müsaittir. Çok kısa bir süre içinde, “Kıbrıs Türk'tür” sloganından, 1960'ta “Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmalıdır” hattına geçiş de bu sayede olmuştur.

Kaynakça

- Bil, H. (1976). *Kıbrıs olayı ve içyüzü*. İstanbul: İtimat Kitabevi.
- Bora, T. (1995). Türk milliyetçiliği ve Kıbrıs. *Birikim*, 77, 18-26.
- Çalapala, R. (1948a, Ağustos 25). Kıbrıslılar milliyetlerine çok bağlı. *Hürriyet*.
- Çalapala, R. (1948b, Ağustos 26). Kralların ve zenginlerin sayfiye yeri. *Hürriyet*.
- Çalapala, R. (1948c, Ağustos 29). Yeşil adada köylü ve polis. *Hürriyet*.
- Demiröz, D. (2007). *Savaştan barışa giden yol*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Evre, B. (2004). *Kıbrıs Türk milliyetçiliği: Oluşumu ve gelişimi*. Lefkoşa: Işık Kitabevi Yayınları.
- Faik, B. (2001). *Matbuat basın derkeen... medya*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Fırat, M. (2000). Türkiye'nin Kıbrıs politikaları (1945-1960). *Toplumsal Tarih*, 81, 22-27.
- Gökman, M. (1970). *Sedat Simavi, hayatı ve eserleri*. İstanbul: Apa Ofset Basımevi.
- Gönlübol, M. & Sar, C. (1996). Lausanne'dan sonra Türk dış politikası. In Kolektif, *Olaylarla Türk dış politikası (1919-1995)* (ss. 59-133). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürel, Ş. S. (1984). *Kıbrıs tarihi (1878-1960). Kolonyalizm, ulusçuluk ve uluslararası politika*. (1. Cilt). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Gürel, Ş. S. (1985). *Kıbrıs tarihi (1878-1960). Kolonyalizm, ulusçuluk ve uluslararası politika*. (2. Cilt). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Gürel, N. (2010). *Dünden bugüne Babiâli*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Hatipoğlu, M. M. (1997). *Yakın tarihte Türkiye ve Yunanistan (1923-1954)*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hür, A. (2010, Temmuz 17). Hürriyet formülü: Ege'de ve Kıbrıs'ta huzuru boz, tiraj al. *Taraf*.

- Kızılyürek, N. (2005). *Milliyetçilik kaskacında Kıbrıs*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (1985). İkinci Dünya Savaşı yıllarında cumhuriyetin barış politikası. *Yapı*, 8, 12-28.
- Koçak, C. (2011, Aralık 3). Tek parti döneminde basında sadece CHP propagandası yapma özgürlüğü vardı. *Star*.
- Manizade, D. (1975) *Kıbrıs: Dün bugün yarın*. İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları.
- Öymen, A. (2010). *Değişim yılları*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Simavi, S. (1948, Haziran 4). Kızıl cennet. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1948, Ağustos 7). Mülteciler. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1948, Ağustos 18). Kıbrıs meselesi. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1948, Ekim 23). Kıbrıs Türkleri. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1948, Kasım 7). Komünistlik ve irtica. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1948, Aralık 11). Türk adası Kıbrıs. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1948, Aralık 26). Kıbrıs için. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1949, Şubat 21). Türkiye'nin durumu. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1949, Mart 21). Amerikan yardımı. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1949, Nisan 16). Müstemleke politikasının iflâsı. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1949, Nisan 30). Atlantik Paktı ve Türkiye. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1949, Mayıs 17). Amerika ve Türkiye. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1949, Temmuz 6). Yunanistan ve Amerikan yardımı. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1949, Temmuz 26). Yunan silâhları. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1949, Temmuz 30). Atlantik Paktı. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1949, Ağustos 10). Avrupa'nın müdaafası. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1949, Eylül 13). Kıbrıs Türklerinin cephesi. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1949, Eylül 17). Yunanlılarla niçin dost olamayız? *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1949, Kasım 8). Türk bayrağı. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1949, Aralık 15). Kıbrıs'tan gelen telgraf. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1950, Ocak 17). Milli davamız: Kıbrıs. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1950, Mart 23). Yunanistan ve Kıbrıs. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1950, Mayıs 31). Dış politika. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1950, Ağustos 14). Yine Kıbrıs meselesi. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1951, Şubat 25). Yine Türk Kıbrıs. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1951, Nisan 7). Havada bulut. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1951, Nisan 13). Kızkulesi'ni satan adam. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1951, Mayıs 9). Kırye Venizelos'a cevap. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1951, Mayıs 17). Adalarımız. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1951, Aralık 11). Yunan istekleri. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1952, Nisan 16). Başvekilimizin Atina seyahati. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1952, Nisan 22). Anavatan parçaları. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1952, Mayıs 4). Adnan Menderes'in Muvaffakiyeti. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1952, Mayıs 10). Hangimiz aldanmışız. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1952, Temmuz 7). Sudan Krallığı ve Kıbrıs. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1953, Mayıs 27). Hükûmet harcayan bir mevzu. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1953, Haziran 4). Milli dâvamız. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1953, Temmuz 10). Mareşal Papagos'a açık mektup. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1953, Eylül 24). Türk Kıbrıs. *Hürriyet*, s. 1.

- Simavi, S. (1953, Ekim 10). Trieste ve Kıbrıs. *Hürriyet*, s. 1.
- Simavi, S. (1953, Ekim 13). Kıbrıs ve muhalefet. *Hürriyet*, s. 1.
- Topuz, H. (2003). *II. Mahmut'tan holdinglelere Türk basın tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Zincirkıran, N. (1994). *Hürriyet ve Simavi imparatorluğu*. İstanbul: Gençlik Yayınları.

Türk Basınının 1964 Kıbrıs Olaylarına Bakışı

Güneş ŞAHİN*

1964 Yılına Hazırlayan Ortam

1960 yılında kabul edilen Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, İngiltere-Yunanistan ve Türkiye'nin ortak katılımıyla oluşturulan bir komisyon tarafından hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Bu anayasanın temel amacı, Ada'daki her iki toplumun da barış içinde yaşayabileceği bir düzenin kurulmasını sağlamak ve her üç devleti sıkıntıya sokacak gelişmeleri önlemektir.¹

Ada'da bir takım olumsuzlukların yaşanması, anlaşmaların ve anayasanın ilanı ile beklenen barış ortamını ne yazık ki sağlayamamıştır. Türklerin çıkardığı yayın organlarına yapılan saldırılar, Lekoşa'da camilere yerleştirilen bombalar Ada'da huzuru bozan bazı eylemler olarak hafızalara kazınmıştır.² Rum polisler, 20/21 Aralık gecesi, içinde Türklerin olduğu bir otomobili durdurmuş ve yolcuları indirerek sert bir biçimde arama yapmak istemişlerdir. Türk yolcuların bu sert müdahaleye karşı çıkması ile Lefkoşa'da büyük bir kargaşa çıkmıştır. Olay sonunda iki Türk vatandaşı ölmüş, dört kişi de yaralanmıştır. Başbakan İsmet İnönü, yaşanan bu olayları “*çok feci*” olarak nitelendirmiş, 24 Aralık'ta Kıbrıs Türk Yönetimimi Başkan Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'ün evine yapılan saldırı ise bardağı taşıran son damla olmuştur.³

1963 Kanlı Noel olarak bilinen bu çatışmaların hedefi Lefkoşa'daki Türk toplumdur. Nitekim Türk Hükümeti, Ada'da yaşanan olayları Türk haklarına ve varlığına ciddi bir tehdit olarak değerlendirmiş ve Garanti Anlaşması uyarınca Ada'ya müdahale etmeye karar vermiştir. Anlaşma gereğince yapılacak ilk iş taraflar arasında ortak ve barışçıl tedbirler alınması olduğu için Türkiye, üç taraftar devleti ve Kıbrıs devlet yöneticilerini bu karışıklıklara son vermeye çağırmıştır.⁴ Ancak diplomatik yollardan sonuç alınamamış İsmet İnönü T.B.M.M'nde yaptığı “*müdahale hakkını kullanmaya başladık*” biçimindeki açıklamasıyla⁵ 25 Aralık 1963 tarihinde Türk Hükümeti tarafından Kıbrıs'a askeri bir müdahalenin sinyalini vermiştir. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel İngiltere, Yunanistan, Fransa, Amerika ve Almanya Devlet Başkanlarına mesaj göndererek dikkatleri Kıbrıs katliamı üzerine çekmiştir.⁶ A.B.D Başkanı Johnson, Cemal Gürsel'in Kıbrıs'ta katliamın durdurulması için yaptığı bu girişim karşısında hem soruna Türkiye yanında taraf olmamak için hem de 1964 yılı sonunda yapılacak başkanlık seçiminde üç milyonluk örgütlü Rum kökenli Amerikalının oyunu yitirmemek için hareketsiz kalmayı tercih etmiştir.⁷

Bu gelişmeler üzerine Makarios, garantörlük hakkını kullanarak harekete geçen Türk Hükümeti'ni suçlamış, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etme isteğini engellemeye çalışmış ve bu amaçla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni

* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi

toplantıya çağırılmıştır. 26 Aralık 1963'te toplanan Güvenlik Konseyi herhangi bir karar alamadan dağılmıştır. Bunun üzerine Lefkoşa'da bir araya gelen Türk, Rum ve İngiliz temsilcileri çatışmaları bir an önce durdurmak amacıyla iki taraf arasında tampon bir bölge kurulmasına karar vermişlerdir. Türkler ve Rumlar da geri çekilerek yerlerini İngiliz birliklerine bırakmayı kabul etmişlerdir.⁸ Bu şekilde bir tampon bölge ile Kıbrıs'ın fiilen ikiye ayrılması (Yeşil Hat), Ada'da iki ayrı yönetimin kurulması hususunda atılan ilk adım olmuştur.⁹

Yeşil Hat'ın oluşturulması ile Kıbrıslı Türklerin kafasında Ada'da bağımsız bir Türk yönetimi oluşabileceği fikri doğmuştur. Nitekim Dr. Fazıl Küçük bir açıklama yaparak aslında Kıbrıs için taksimden başka bir çarenin olmadığını ifade etmiştir. Kıbrıs'ta modern çağlarda eşi görülmemiş bir facianın yaşandığını belirten Küçük; anayasaya göre yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin Rumlar ve Türklere belli oranlarda paylaştırılması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁰

Kıbrıs'ta yaşanan son olaylar Meclis gündemine de girmiştir. Millet Partisi Grubu adına konuşma yapan Zekai Dermen, hükümetin Kıbrıs politikasını eleştirmiştir. Yıllardan beri insan haklarını savunan müttefiklerimizin kararsız tutumlarının ve müdahalemize karşı çıkmalarının ibret verici olduğunu ifade eden Dermen, gönderilen birkaç jet uçağının kanlı olayları durdurmaya da yeterli olmayacağını önceden belli olduğunu söylemiştir. Aynı imada bulunan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Milletvekili Cevad Odyakmaz, Kıbrıs'ın geleceği için iktidarın net bir fikrinin olmamasından yakınmıştır.¹¹

Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denktaş Kıbrıs Türkleri için 1964 olaylarının nasıl başladığını ve kendi yaşadığı endişesini anılarında detaylı olarak anlatmıştır. *“Var olmak ve yok olmak arasındaki ince çizgideyiz”* diyen Denktaş, güçlükle geçiren Kıbrıs Türklerine yapılan yardımları değerlendirmiş, Anavatan'dan beklenen tek şeyin silah ve mermi olduğunu belirtmiştir.¹²

Bu süreçte Rum saldırıları karşısında sayı ve silah olarak yetersiz kalan Kıbrıslı Türkler, güvenli bölgelere göç etmeye başlamıştır. Çekilen açlık ve sefalet Türk nüfusunu perişan etmiştir.¹³ Tüm bu olaylar karşısında Ada'daki gelişmelerden rahatsız olan İngiltere, çözüm için tarafları Londra'da bir konferans düzenlemeye davet etmiştir.¹⁴ Konferansta Türk heyetinin savunduğu tez şöyledir:

1. Coğrafi taksime göre, Girne, Magosa limanları Türklerde kalmakta; Lefkoşa ikiye bölünmektedir. Bu formül kabul edilirse, Kıbrıs'ın bölünen kısımları, Türkiye ve Yunanistan'a ilhak edilecek; bu parçalar Türk ve Yunan toprakları olacaktır.
2. Muhtar idare şekline göre ise Ada yine ikiye bölünecek, Türkler ve Rumlar ayrı ayrı idare kuracaktır. Türk kesiminde Türk askeri birliği Rum kesiminde de Yunan askeri birliği kurulacak ve gerekli askeri tedbirler alınacaktır.¹⁵

Yapılan bu toplantıya ilk tepki Sovyet Rusya'dan gelmiştir. Çünkü sorunun NATO içi bir problem olarak algılanması ve sadece üç garantör devletin

görüşmelere katılması, Sovyetlerin tepkisine neden olmuştur. Sovyetler Birliği, NATO kuvvetlerinin Ada'ya yollanmasını, ABD, Fransa, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye gönderdiği bir mektupla protesto ederek¹⁶ bu girişimi Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına bir darbe olarak nitelemiştir. Böyle bir ihlâlâ asla izin verilmeyeceği üzerinde duran Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Kruşçev, alacağı bütün kararlarda Makarios'u destekleyeceğini ifade etmiştir. Aslında taraflar arasında krize dönüşen bu durum, Moskova'nın Yunanistan ve Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek için bir fırsat yakaladığı anlamına da gelebilir.¹⁷

Nitekim görüşmelerde tarafların ortak bir noktada uzlaşamaması üzerine, İngiltere A.B.D.'yi de işin içine katarak iki NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan arasındaki Kıbrıs meselesine çözüm bulmak amacıyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin toplanmasını istemiştir. B.M. Güvenlik Konseyi 12 Şubat 1964 tarihinde ülkelerin katılımıyla toplanmıştır. Bu toplantıda konseyin geçici beş üyesinin, Türkiye ve Kıbrıs temsilcileriyle birlikte hazırladıkları tasarı kabul edilmiştir. Tasarıya göre B.M Genel Sekreteri'nin denetimi altında Kıbrıs'ta bir barış gücü oluşturulmasına karar verilmiştir.¹⁸ Tarafsız bir arabulucunun denetiminde oluşturulan B.M Barış Gücü, Türk hükümeti tarafından olumlu karşılanırken Makarios ve Rumlar, bu durumdan pek hoşnut kalmamışlardır. Türk hükümeti ise şu şartlar altında Barış Gücü'nün Ada'ya gelişini kabul etmiştir:

1. Londra ve Zürih Anlaşmalarının maddelerinden asla fedakârlık edilmeyecek. Müdahale hakkı sürecinde diplomatik yollardan gereken sonuç elde edilemez ve adada gene kan dökülürse Türkiye müdahale hakkını kullanacaktır.
2. Türkiye, milletlerarası kuvvete Ada'da mevcut bulunan kendi birliği ile katılacaktır.¹⁹

Birleşmiş Milletler denetiminde kurulan Barış Gücünü ümit edilen asayiş ve barış ortamını sağlayamamıştır. Ada'da yaşanan olumsuz olaylar ile ilgili açıklamada bulunan İsmet İnönü ise hükümet olarak sabırlı bir yol izlediklerini, fakat soydaşlarımıza zulüm etmeyi politika saymış olanların kısa zamanda daha büyük şiddet ve tecavüz olaylarına giriştiklerini belirtmiştir. Hükümet olarak duruma müdahale edilmesi gerektiğini söyleyen İnönü, fiili müdahalenin hukuk dışı ve bencil bir tavır olmadığının üzerinde durmuştur.²⁰

İnönü'nün bu açıklaması üzerinden çok geçmeden Türk hükümeti; Kıbrıs Rum tarafına, A.B.D ve İngiltere'ye birer nota vererek Kıbrıs'a müdahale edebileceğini açıklamış ve T.B.M.M'den Kıbrıs'a gerektiğinde müdahale etme yetkisi almıştır.²¹ Kıbrıs konusunda, olayların başından itibaren daima kararlı bir duruş sergilendiğini ifade eden İnönü, radyo konuşmalarında da Ada'da yaşayan Türk devleti olarak Türk cemaatini emniyete kavuşturmanın Türk Devleti için bir görev olduğunu vurgulamıştır.²²

Kritik Bir Yıl: 1964

1963'te yaşanan olaylar ve gelişen diplomatik süreç, dış ilişkiler açısından 1964 yılının zor geçeceğinin habercisi niteliğindedir. Zira diplomatik çabaların ve iyimserliğin sonuçsuz kalması, Türk hükümetinin harekete geçmesinin belirleyicisi olmuştur. Gerek Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu hazırlayan 1960 Anlaşması gerekse 4 Mart 1964 tarihli B.M Güvenlik Konseyi kararlarına aykırı biçimde hareket eden Makarios'un haksız uygulamaları karşısında, söz konusu Garanti Anlaşması'nın IV. Maddesi'ne dayanarak Türk Hükümeti, Ada'ya çıkarma yapmayı kararlaştırmıştır. Ancak bu karar, sadece bir girişim olmaktan öteye gidememiş; bu çıkarma girişimi Amerika'nın engellemelerine takılmıştır.

Tarihi literatüre "Johnson Mektubu" olarak geçen diplomatik belge bundan sonraki Türk dış politikasının gidişatını belirleyecek temel unsur olacaktır.²³ Nitekim ilk etapta Türk kamuoyuna yansıtılmayan bu mektup sonrasında İsmet İnönü, Kıbrıs konusunda artık Amerika'nın devrede olduğunu ima eder biçimde Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahale kararının üstünü örtmüştür. 13 Haziran günü gazete manşetlerine yansıyan bir haberde²⁴ İnönü, Amerika'nın Kıbrıs için nöbette olduğunu belirterek harekâtın şimdilik ertelendiğini söylemekle yetinmiştir. Ardından siyasi parti liderlerine de açıklama yapan İnönü, Amerika'nın Kıbrıs'a yapılacak olan Türk çıkarmasını hem diplomatik yoldan hem de bizzat askerî güçle önlemeye çalıştığını bildirmiştir. İnönü planlanan Kıbrıs askeri harekâtı gerçekleşirse, Amerika'nın Akdeniz'de bulunan 6. filosunun, Türk donanmasına engel olabileceğini açıklamış ve bu suretle çıkarma fikrinden neden şimdilik vazgeçildiğini bildirmiştir.

Olaylarla ilgili Amerika Büyükelçisi Raymond Hare ile de görüşen İnönü, Amerika'nın verdiği bütün garantilere ve Kıbrıs'a B.M barış gücü yerleştirilmiş olmasına rağmen, Kıbrıslı Türklere karşı gerçekleştirilen saldırıların durmadığını, Ada'daki durumun daha da kötüleştiğini ve bu nedenle Türkiye'nin müdahale kararı almak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Amerikan büyükelçisi Hare, İnönü'den, kendi hükümetine sormak için Türk hükümetinin kararını yirmi dört saat ertelemesini istemiş; İnönü bu isteği kabul etmiştir.²⁵

Nitekim Türkiye, olaylara karışma hakkı bulunduğunu belirtse de müdahalede bulunmamıştır. NATO Başkumandanı Lemnitzer'in "*herhangi bir askeri harekâttan kaçınılması gerektiği*" doğrultusunda Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'a verdiği nota da bu müdahale girişiminden vazgeçilmesinin nedeni olarak nitelendirilse dahi²⁶ İnönü'nün "*erteledik*" dediği plânlanan harekâtın yapılmamasının temel nedeni sözünü ettiğimiz Amerikan Başkanı Johnson'un yazdığı bu mektup olmuştur. Mektubun yazılma sürecinde, Washington'da Amerikan Dışişleri Bakanı Dean Rusk, yardımcıları Harlan Cleveland ve Joseph Sisco isimleri etkili olmuştur.²⁷

A.B.D Cumhurbaşkanı Johnson, "*Türk Hükümeti'nden Kıbrıs'a çıkarma kararından şimdilik vazgeçilmesini*" rica etmiş ve İnönü'yü Kıbrıs buhranı üzerine yüz yüze görüşmek için Amerika'ya davet etmiştir.²⁸ 1964 yılı

ortalarında davete cevap veren İnönü, Kıbrıs meselesinde A.B.D'nin arabuluculuğunu kabul etmiştir.²⁹ Amerika'dan dönüşünde açıklamalarda bulunan Başbakan İnönü A.B.D'nin Londra ve Zürih Anlaşmalarını tanıdığını ifade ederek, “*genel olarak memnunum*” demiştir.³⁰

Kıbrıs konusunda arabuluculuk yapmak üzere görevlendirilen özel temsilci A.B.D Dışişleri Bakanı Dean Acheson,³¹ hazırladığı önerisinde Türkiye'ye Karpas Yarımadası'nda bir askeri üs vermeyi teklif etmiştir. Aynı zamanda bu bölge, Kıbrıs'ta yaşamaya devam etmek isteyen Türklerin, ileride yeni tecavüzlere maruz kalmaları halinde, iltica edebilecekleri bir yer olacaktır.³² Türklerin haklarını kısıtlayıcı bir biçimde tasarlanan bu yeni plânın detayları, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında Cenevre'de görüşülmüştür. Görüşmeden sonra yayınlanan ortak bildiride, Kıbrıs davasının mevcut anlaşmaların geçerliliğinden hareketle taraflar arasında yapılacak görüşmelerle halledilmesi isteği belirtilmiştir.³³ Ancak sorunun diplomatik yollarla çözümünü bekleyen Türk Hükümeti, umduğunu bulamamış ve 7 Ağustos'ta Ada üzerinde ihtar uçuşu yapmaya başlamıştır.³⁴ Millet Meclisi'nin olağanüstü toplantısında konuşan İnönü konuyu şu biçimde özetlemiştir:

*“Temmuz ayı içinde Kıbrıs'ta silahlanmaya paralel olarak halkın uğradığı baskı da artmıştır. Limanlara gelen silah sandıkları, B.M tarafından hiç müdahale edilmeden ithal edilmiş ve Kıbrıs idaresi tarafından B.M'i Türk idaresini korumak için yaptığı yardımları etkisiz hale gelmiştir. Ağustos'un ilk haftasında Yunanistan'ın Acheson Plânı'na ret cevabı etrafta yayılırken Kıbrıs'ta ve Mansura'da büyük taarruz patlamıştır. Bunun üzerine Türk cemaatinin yardımına koşmak vazifesi, bizi Ada'ya hava kuvvetlerinin sevkine mecbur etmiştir. 7 Ağustos'ta ihtar uçuşu yapılmış, 8-9 Ağustos'ta da Anayasa dışı kuvvetler ve o civarda bulunan kuvvetler bombalanmıştır.”*³⁵

Türkiye'nin askeri harekâta başlaması üzerine Makarios, Türk Hükümeti'ne bir ultiimat göndererek ateşkesin bir an önce sağlanmasını teklif etmiştir.³⁶ Türk Hükümeti de Güvenlik Konseyi'nin 9 Ağustos tarihli ateşkes kararına uyarak diplomatik bir yol izlemeyi tercih etmiştir.³⁷ Ateşkes kararına uyularak harekâtın durdurulması kimi köşe yazılarında desteklenirken harekâtın niçin yapıldığı da basına yansımıştır.³⁸

1964 yılında yaşanan bu siyasi protokoller, Türk dış politikasının yeniden değerlendirilmesi açısından önemli deneyimler olarak tanımlanabilir. Türkiye, Acheson Plânı ile Kıbrıs'ta cemaatler arasında yaşanan gerginliğin Yunanistan ve İngiltere'nin yardımı ile durdurulabileceği umidini yitirirken Yunanistan'ın Kıbrıs meselesini bir Ellenizm davası haline getirip anlaşmaları hükümsüz kılma eğilimi, Türkiye ile arasındaki gerilimi de had safhaya çıkarmıştır. NATO içinde bu iki ülke ilişkilerinin işlemez hale gelmesi ve NATO'nun diğer üyesi İngiltere'nin pasif tutumu, Türkiye'nin garantör devlet olarak İngiltere'ye güvenini de aynı ölçüde sarsmıştır.³⁹

Ağustos 1964'te Kıbrıs uluslararası bir sorun niteliği kazanmış ve aynı zamanda Türk dış politikasını etkisi altına alan bir konu haline gelmiştir. Johnson Mektubu, ardından Acheson Plânı, Türk hükümet ve kamuoyunda ABD ve Batı ile ilişkileri yeniden gözden geçirilme sürecini tetiklemiştir. Muhalefet partileri de meseleyi her fırsatta tartışma konusu haline getirmekten geri kalmamıştır. Hükümetin izlediği Kıbrıs politikasını eleştirerek izlenmesi gereken yeni politikaları meclis gündeminde dile getirmişlerdir.⁴⁰ Eleştiriler bazı gazetelerde İsmet İnönü ve hükümete yönelmeye başlamıştır. Arcayürek, Kıbrıs konusunda “bekle ve gör” politikasının artık işe yaramayacağı ve daha aktif bir siyaset içine girmenin şart olduğu üzerinde ısrarla durulmuştur.⁴¹ Kıbrıs davasında geline noktanın ülke olarak yüreğimizi burktuğunu ifade eden Nadi ise *“en başından beri Kıbrıs meselesinde hükümetin düzgün bir politika izleyemediğini, ele geçen pek çok fırsatın kaçırıldığını ve dış temsilcilerimizin pek çok konudan habersiz olduğunu”* belirterek hükümet politikasını eleştirmiştir.⁴²

Türk Dış Politikası Üzerine Basın'da Eksen Tartışmaları

1964 yılı, dış politika konularının yeniden gözden geçirildiği ve siyasi ilişkilerde yeni yönelimlerin belirlendiği bir yıl olmuştur. Bir anlamda “test yılı” diyebileceğimiz bu süreç, temelde Kıbrıs meselesi üzerinden gelişerek Türkiye'nin A.B.D, NATO ve diğer Batı devletleri ile olan bütün siyasi, askeri ve diplomatik ilişkilerini de derinden etkilemiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye, izlediği tek tip politikayı terk ederek çok yönlü bir dış politika eğilimi göstermiştir. Bu eğilimin ise bir takım belirtileri görülmektedir.

Belirtilerden ilki İnönü'nün Times Dergisi'ne verdiği demektir. İnönü'nün *“müttefikler tutumlarını değiştirmedeği takdirde, batı ittifaklarının yıkılabileceğini söyleyerek yeni bir dünya sisteminin kurulacağını ve Türkiye'nin bu yeni sistemde yer alacağını”*⁴³ ifade etmesi, dış politikada eksen kaymasının en önemli işareti olarak dikkati çekmektedir. İnönü'nün burada belirttiği nokta, ABD ve NATO dışında, üçüncü bir yol olarak Sovyet Rusya'ya yeşil ışık yakılması şeklinde nitelendirilebilir. Zira Johnson Mektubu ve İnönü'nün Washington ziyaretinden sonra Türk dış politikasında Sovyetler Birliği ile ilişkilerin olumlu bir şekilde geliştirilmesi dönemi başlamıştır.⁴⁴

Aslında bu bir ölçüde “Türkiye Amerika'dan umduğunu bulamayınca Sovyetlere mi yaklaşıyor” tartışmasıdır. Türkiye'nin Batı ittifakı dışında başka bir ittifaka dahil olabileceğinin sinyali, kamuoyunda da geniş yankı bulmuş ve konu ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Öyle ki ABD'ye yakın duran bazı basın organları dahi İnönü'nün bu demecinden sonra belirgin bir yorum yapamamıştır.⁴⁵ Özellikle “aşırı solcuların” komünist Rusya'dan yana olmaları ve Makarios'u desteklemek suretiyle Kıbrıs'ı Akdeniz'in Küba'sı haline getirmek istemelerinin ne derece akıllı bir davranış olduğu sorgulanmaktadır.⁴⁶ Amerika'nın ise Türkiye'nin iç işlerinin yanlış anlaşıldığı ve değerlendirildiği

gerçeğinden yola çıkarak Sovyetleri adres göstermenin hatalı olduğu yönünde değerlendirmeler mevcuttur. Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerini düzeltirken; aynı zamanda Rusya'dan gelebilecek tehlikelerin göz ardı edilmemesi ve bu hesabın iyi yapılması gerektiği belirtilmektedir. Türkiye ile Amerika arasındaki ticari ve askeri bağların Türkiye'nin güvenliğine yönelik olduğu unutulmamak kaydıyla bir dış politika çizgisinin izlenmesi üzerinde durulmaktadır.⁴⁷ Yeni İstanbul gazetesinde ise komünistlerin Batı aleyhtarlığını yapmasını yeren yorumlar dikkat çekicidir.⁴⁸ Türkiye'nin dış politika ilişkilerinde herhangi bir sapma göstermeksizin Batı ittifakı içinde kalmasının en doğru yol olduğu; ancak bu şekilde oluşabilecek komünizm tehlikesinden kurtulabileceği yönünde telkinler vardır.⁴⁹ Amerika'dan gelen ekonomik yardımlarla ayakta durduğumuzu yazan Falih Rıfkı Atay ise, bu mali destekler olmasa oluşacak boşluğun komünist Rusya tarafından doldurulacağına ve bu nedenle ülkedeki solcuların büyük bir yanılığ içinde olduklarına işaret etmektedir.⁵⁰

Olası komünizm tehdidi ve ABD'den gelen mali desteğin kesilebileceği endişesi basında bu biçimde değerlendirilmiştir. Ancak başka endişeler de vardır. Örneğin, Amerika'nın asıl hedefinin kendi emperyalist propagandasını yaymak olduğuna dair yorumlar karşımıza çıkmaktadır.⁵¹ Türk hükümetinin karşısında emperyalist bir devlet olduğu gerçeğini unutmadan hareket etmesi tavsiye edilmektedir. Amerika için en önemli noktanın, Sovyet müdahalesine izin vermeden Kıbrıs sorununa çare bulmak ve NATO'nun iki üyesi Türkiye ile Yunanistan'ı asla karşı karşıya getirmemek olduğu ifade edilmektedir.⁵²

Dış politikada çok yönlülük arayışının ikinci belirtisi ise Johnson Mektubu ve buna paralel olarak gelişen yorumlardır. Kıbrıs konusunun uluslararası arenada bir sorun niteliğini kazanması ve Türk hükümeti ile ABD Cumhurbaşkanı arasında yaşanan mektup diplomasisi, Türk dış politikasının 1964'e kadar var olan çizgisine ters düşen bir tepkiye yol açmıştır. Yalnız bu tepki, Johnson mektubu ve bu mektuba verilen cevabın iki yıl kadar süre sonra açıklanması nedeniyle, gecikmelidir. 1966 yılına kadar mektubun sadece genel hatlarından söz edilmiş,⁵³ yayınlanıp yayınlanmaması ile ilgili tartışmalar bir müddet devam etmiştir.⁵⁴ 13 Ocak 1966'da Johnson'un mektubu Hürriyet gazetesinde; 14 Ocak 1966'da İnönü'nün cevabı ise Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmıştır.⁵⁵

Johnson mektubunun tamamına bakıldığında üslubunun sert olduğu gözlenmektedir. Türkiye'nin Ada'ya çıkarma fikrine karşı çıkan Johnson, bunun daha önce Washington ile yapılan görüşmelere ters düştüğünü ve tek taraflı müdahalenin kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir. Şayet bu çıkarma yapılsa durumun B.M tarafından sert karşılanacağı, Ada'daki Türklerin hayati tehlikeye düşebileceği ve bir Türk-Yunan savaşının kaçınılmaz olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca olası bir savaş durumunda Türkiye'ye verilen Amerikan silahlarının kullanılmasına da asla izin verilmeyeceğini net bir biçimde söylemiştir.⁵⁶ İnönü'nün cevabına bakıldığında ise, üslubun daha kibar ve itinalı olduğu görülmektedir. Türk hükümetinin Kıbrıs meselesini sabırla değerlendirdiğini ve

ülke olarak anlaşmalardan asla taviz verilmediğini belirterek sözlerine başlayan İnönü, Ada'da silahlanmanın giderek arttığını ve bu nedenle bir güvenlik zafiyeti doğduğunu belirtmiştir. Kıbrıs'ta yaşanan olayları hukuk dışı bir durum biçiminde niteleyen İnönü, bu mektubun sıkışık bir dönemde kaleme alındığını ve iyi niyetli bir teşebbüsten doğduğunu ümit ettiğini söylemiştir. Türkiye'nin ittifaklarında daima ciddi bir titizlik gösterdiğini; ancak bu mektubun kendilerinde tam bir hayal kırıklığı yarattığını da bildirmiştir.⁵⁷

Mektupların basında açıklanması ile kamuoyunda şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Dolayısıyla Kıbrıs meselesi orijininden yola çıkılarak Türk-Amerikan ilişkileri yeniden değerlendirilmiş; Türk dış politikası böylece bir sorgulama sürecine girmiştir.⁵⁸

Mektupla ilgili ilk açıklamayı Başbakan Süleyman Demirel'den yapmıştır. Demirel'in gazetecilerin sorularına yanıtı *"Gazete yayınlandı, biz yayınlamadık ya.. Gazetenin yayınında da okuduğumuz gibi, bizim müdahale hakkımızın kalktığından hiç bahsedilmiyor ki.."* şeklinde olmuştur.⁵⁹

Mektupların açıklanması iç politikayı da etkilemiştir.⁶⁰ Nitekim meclis tartışmalarında Demirel, muhalefetin *"hükümetin Amerika'nın etkisi altında kaldığı ve buna göre hareket ettiği iddialarına"* şiddetle karşı çıkmıştır. Bu iddiaların istismar niteliğinde olduğunu ifade etmiş, aksi ispat edilirse hükümetin yüce divana gitmeye hazır olduğunu belirtmiştir.⁶¹

Bir NATO üyesi olarak Türkiye'nin sorunun başlangıcından bu yana değin destek bulamaması⁶² ve müdahalenin bir mektupla engellenmiş olması⁶³ kendisini bazı konularda yalnız hissetmesine neden olmuştur. Zira Türkiye'ye konulan bu diplomatik set, Amerika'ya karşı filizlenen tepkiyi tetikleyerek basında kendi gündemini oluşturmuştur

Doğrudan ABD'ye ve NATO'ya yönelik tepkiler, basında bir takım farklı yorumlara zemin hazırlamıştır. Temelde Amerikan karşıtlığı biçiminde gelişen bu farklılık, Türk dış politikasının artık nasıl bir yol izleyeceği ile ilgilidir. Mevcut durumda dış politikanın kendisine milli ve bağımsız bir prensip mi belirleyeceği, tarafsızlığa mı kayacağı ya da başka ittifaklara mı dahil olacağı bir hayli tartışılmıştır. Zira müdahalenin engellenmesi ile ilgili kimi yorumlarda, Türkiye'nin bu kararından vazgeçerek Amerika'nın direktifine uyması, Kıbrıs'ın tamamen elden çıkması olarak nitelendirmiştir.⁶⁴ Kimilerinin ise Türk hükümeti için felaket doğurabilecek gelişmeleri önleyen bir karar olarak olumlu değerlendirmiştir.⁶⁵

Bahsedilen mektup krizi, Amerika-Sovyet denklemine Türkiye açısından konunun ideolojik açıdan değerlendirilmesine neden olmuştur. Özellikle Kıbrıs'ta asıl tehlikenin "komünizm tehlikesi" olduğu şeklindeki yorumlar dikkat çekicidir. Akis Dergisi'nde, Ada'da hâkim olabilecek komünizm faaliyetlerine Amerika ve Türkiye'nin birlikte karşı çıkması gerektiği belirtilmektedir. Amerika ile Türkiye'nin ortak tavrında Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un Sovyetlerle olan bağı da vurgulanarak Makarios'un Sovyetlerden gelen

faaliyetten ve ittifaktan uzak durulması şarttır. 1964 yılında Amerika ve NATO ile yeniden değerlendirilen ilişkiler sayesinde Türk dış politikasının kendi başına bir karar mercii olabileceği ifade edilmektedir.⁷²

Kıbrıs buhranının ülkeyi dış dünyanın gerçekleri ile yüzleşmeye sevk ettiği vurgulanan yazılarda, ilişkilerin yeniden düzenlenmesi meselesi üzerinde sıklıkla durulmaktadır. Türkiye'nin tarafsız bloğa kayması gerektiğini değerlendiren yazılara atıfta bulunularak, bu oluşumun içine girmeden önce tüm hesapların yapılması ve muhtelif bloklara karşı takip edilecek siyasetin iyi belirlenmesi gerekliliği belirtilmektedir.⁷³ Yeni dış politika prensiplerinin belirlenmesi hususunda iç politika ile dış politikanın bir bütünlük arz etmesi görüşünün de tartışıldığı görülmektedir. Politikamızın iç ve dış diye ayırmadan, NATO'ya ve diğer batı ittifaklarına girişimizin temel amacının "hür insan, hür millet" şartına dayandığı unutulmadan hareket edilmesi izah edilmektedir.⁷⁴

Basında yegâne ortak tepki diyebileceğimiz husus milliyetçiliğin yükselişi ve milli menfaatlerimizdir. Kamuoyunda milliyetçilik duygularının yükselmesine neden olan durum, Türkiye'nin dış politikada müttefik devletlerden beklediğini bulamaması dolayısıyla kendini yalnız hissetmesidir. Türkiye'nin bu zamana kadar içinde bulunduğu ittifaklar artıları ve eksileri ile gündeme taşınmış, Türkiye'nin bu ittifaklardaki görevlerini fazlasıyla yerine getirdiği ancak bunların beklentileri karşılamaktan uzak olduğu üzerine değerlendirmeler vardır.⁷⁵ Türkiye'nin NATO için çok fazla fedakârlıklarda bulunduğu ve müttefiklerinden herhangi bir talebi olduğu zaman bunu asla şantaj konusu yapmadığı ifade edilirken bunun karşılığında ülke olarak somut bir fayda sağlanmadığı açıkça belirtilmektedir.⁷⁶

Nitekim dış ilişkilerde hükümetin kendisine ABD ve NATO haricinde başka seçenekler araması, bu duyarlılıkların yeniden gün yüzüne çıkmasına vesile olmuştur.⁷⁷ Ordu, silahlı kuvvetler ve savaş sanayimiz millileşmedikçe Amerika ve NATO'nun bizi hedef tahtası olarak görmekten asla vazgeçmeyeceği ve Türk hükümetinin milli savunma konusunda aldatmacalara kanmaması gerektiği üzerinde hassasiyetle durulmaktadır.⁷⁸ Kamuoyunda oluşan milliyetçilik dalgası, yürüyüşler ve mitinglerle de kendisini göstermektedir. Kıbrıs konusunda ülke olarak haksızlığa uğradığımız üzerinden gelişen tepkiler, özellikle üniversite gençliğinin düzenlediği coşkulu Kıbrıs mitinglerinde karşımıza çıkmaktadır.⁷⁹ Bu mitinglerin hepsinde Kıbrıs davasının haysiyet ve şeref davası olduğu vurgusu yapılırken tamamen Amerika aleyhinde sloganların atılması dikkat çekicidir.⁸⁰

Kıbrıs meselesinin kamuoyunda algılanma biçimi milliyetçilik eksenlidir. Zira başta ABD olmak üzere Batı ile ilişkileri eleştirmek "komünist" ya da "vatan haini" olmayı gerektirmemekte tam tersine milliyetçiliğin gereği sayılmaktadır.⁸¹ Durum böyle olunca basının kamuoyunu manipüle etme biçimi de bu yönde ilerlemiştir denilebilir. Türk kamuoyu günlük gazete haberleri ile

hükümetin dış politika kanaatlerinden haberdar olmuş, 1964'te yaşanan Kıbrıs olayları ile yakından ilgilenmiş ve kendi tepkisini geliştirmiştir.

Bundan sonra, Kıbrıs bunalımında Türkiye'nin dış politikasında istenmeyen bazı değişikliklere gidebileceği ihtimalini hisseden ABD endişelenmiştir. Bu nedenle, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi ve bu temel üzerinde Kıbrıs meselesine başka çözüm yolları arama çabasına giren ABD ortak ekonomik projelerle Amerikan yardımının artırılmasını teşvik etmeye başlamıştır.⁸²

Sonuç

Dış politikada revizyon yılı şeklinde tanımlayabileceğimiz 1964 yılı, Türk dış politikasının takip ettiği siyaseti sorgulaması ve yeniden gözden geçirmesi için bir test yılı oldu. Kıbrıs meselesi üzerinden gelişen bu süreçte ABD, diğer Batı devletleri ve NATO ile olan siyasi, askeri ve diplomatik ilişkilerde de bir takım gelgitler yaşandı. Zira bu tarihten itibaren Türkiye, izlediği tek tip politikayı terk ederek çok yönlü dış politika yoluna girdi.

Kıbrıs konusunun uluslararası arenada sorun niteliğini kazanması ve Türk hükümeti ile ABD Cumhurbaşkanı arasında gelişen mektup diplomasisi var olan Türk dış politikasına ters düşen tepkilere neden oldu. Kamuoyunda gelişen bu tepki, dönemin gazetelerine de yansdı. Kıbrıs meselesi paralelinde müzakere edilen hükümetin dış politika faaliyetleri, farklı biçimlerde değerlendirilerek Türk basınında çok tartışılan konu haline geldi.

1964'te resmen benimsenen çok yönlü dış politika prensipleri, Kıbrıs konusunda basın aracılığıyla bir kamuoyu oluştururken Kıbrıs'ta yaşanan olaylar da Türk halkı tarafından yakından izlenir hale geldi. Bu atmosfer basını daha enerjik yazılar yazmaya sevk etti. Çünkü vaat edilen taahhütlerden ve yapılan anlaşmalardan somut bir sonuç elde edilememekteydi. Bu nedenle gazeteler dış politika konularına daha yakından eğilirken daha eleştirel ve sorgulayıcı bir tavır içine girdi.

Kıbrıs meselesi ve bununla bağlantılı ilişkiler Türk aydınını hükümetin izlediği dış politika konusunda yoğun bir tartışma içine çekti. Aslında "Johnson Mektubu" bir katalizör görevi yaparak kamuoyunda bir uyanışın tetikleyicisi oldu. Zira bu ana kadar sürekliliğin sağlayıcısı unsurlar, tecrübe edilen olaylarla değişime uğradı. Mevcut durum, Türkiye'nin dış politikada kendi hareket alanının ne olduğunu görmesi ve ilişkilerini çok yönlü değerlendirmesi açısından önemli bir başlangıcın da habercisi idi.

Notlar

- ¹ **Milliyet**, 16.08.1960.
- ² “Kıbrıs’taki Cinayetler”, **Forum**, Sayı 195, 15.05.1962, s. 12; “Bomba Modası” **Forum**, Sayı 204, 01.10.1962, s. 13.
- ³ Nihat Erim, **Bildiğim Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ankara 1975, s. 207-208.; **Hürriyet**, 23.12.1963.; **Milliyet**, 24.12.1963.
- ⁴ Duygu Sezer, **Kamuoyu ve Dış Politika**, Sevinç Matbaası, Ankara 1972, s. 156.
- ⁵ **Hürriyet**, 26.12.1963.
- ⁶ **Milliyet**, 26.12.1963; 27.12.1963.
- ⁷ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, Cilt I, İstanbul 2003, s. 685.
- ⁸ **Cumhuriyet**, 29.12.1963; 30.12.1963; 31.12.1963.
- ⁹ **Milliyet**, 31.12.1963.
- ¹⁰ **Hürriyet**, 31.12.1963.
- ¹¹ **Hürriyet**, 03.01.1964.
- ¹² Rauf Denктаş, **Hatıralar (1964- 1974)**, Cilt I, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996, s. 2.
- ¹³ **Hürriyet**, 04.01.1964; 05.01.1964.
- ¹⁴ **Milliyet**, 09.01.1964; 10.01.1964; 11.01.1964; 12.01.1964; 13.01.1964.
- ¹⁵ **Hürriyet**, 15.01.1964.
- ¹⁶ **Milliyet**, 08.02.1964.
- ¹⁷ Melek M. Fırat, **1960- 1971 Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, İstanbul 1997, s. 144.
- ¹⁸ **Milliyet**, 04.03.1964.
- ¹⁹ **Hürriyet**, 03.03.1964.
- ²⁰ **Hürriyet**, 15.03.1964.
- ²¹ **Milliyet**, 13.03.1964; 14.03.1964; 15.03.1964; 16.03.1964; 17.03.1964.
- ²² **Hürriyet**, 06.06.1964.
- ²³ Mektubun tamamı için bkz., **Hürriyet**, 13.01.1966; Cevabı mektup için, **Cumhuriyet**, 14.01.1966.
- ²⁴ **Hürriyet**, 13.06.1964.
- ²⁵ Nasuh Uslu, **Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs**, Ankara 2000, s. 96.
- ²⁶ **Hürriyet**, 26.06.1964; 28.06.1964; 29.06.1964.
- ²⁷ Uslu, **a.g.e.**, s. 97.
- ²⁸ Sezer, **a.g.e.**, s. 158.
- ²⁹ “İsmet İnönü’nün 22-23 Haziran 1964 tarihinde gerçekleştirdiği A.B.D ziyaretinin en önemli sonucu Dean Acheson’un Kıbrıs sorununun çözümü için, arabulucu olarak görevlendirilmesidir.”, Faruk Sönmezğlu, **A.B.D’nin Türkiye Politikası (1964-1980)**, Der Yayınları, İstanbul 1995, s. 16.
- ³⁰ **Hürriyet**, 23.06.1964; 24.06.1964; 25.06.1964.
- ³¹ **Tercüman**, 31.07.1964; Cüneyt Arcayürek, plânla ilgili şunları söylemektedir: “Acheson Plânı’nın niteliği Amerika’nın aba altından sopa göstermesinden başka bir şey değildir. Türkiye eğer bu plânı kabul ederse Kıbrıs politikasında eski kararlılığını kaybetmiş olacaktır.”, Cüneyt Arcayürek, “Tıpkı Mehter Yürüyüşü Misali”, **Hürriyet**, 26.08.1964.
- ³² **Cumhuriyet**, 15.08.1964; Mehmet Gönübol-Haluk Ülman-Suat Bilge-Duygu Sezer, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, S.B.F Yayınları, Ankara 1974., s. 415.; **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem I, C. 21, Toplantı 3, T.B.M.M Basımevi, Ankara 1964, s. 576.

³³ **Tercüman**, 07.07.1964; 08.07.1964; 10.07.1964; 11.07.1964; 19.07.1964.

³⁴ **Tercüman**, 08.07.1964.

³⁵ Başbakan İsmet İnönü'nün Millet Meclisi'nin 04.09.1964 tarihli olağanüstü toplantısında Kıbrıs ile ilgili konuşması, **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Dönem I, C. 21, Toplantı 3, T.B.M.M Basımevi, Ankara 1964, s. 577.

³⁶ **Hürriyet**, 10.08.1964.

³⁷ **Tercüman**, 10.08.1964, **Cumhuriyet**, 10.08.1964; 11.08.1964; 12.08.1964; 13.08.1964.

³⁸ “Harekâtın Manası” başlıklı yazısında Metin Toker, “*Türk müdahalesinin amacına ulaştığını ve bundan sonraki aşamada hükümetin barışçıl yollarla kesin sonuca ulaşılabileceği*” üzerinde durmaktadır. Bu aşamadan sonra özellikle hükümete güvenilmesini ve desteklenmesi talep edilmektedir. Metin Toker, “Harekâtın Manası”, **Akis**, Sayı: 530, 14.08.1964, s. 7.; Metin Toker, “Biz, Fırsat Peşinde Değiliz”, **Akis**, Sayı: 517, 15.05.1964, s. 7.; “*Türkiye’yi biraz da bu karara götüren, müttefiklerimizin ittifak çerçevesinde meseleye bir çare bulamamaları ve büyük ölçüde Türk Hükümeti’ne karşı gösterdikleri ilgisizliktir.*”, “NATO ve Türkiye’nin Kararı”, **Forum**, Sayı: 249, 15.08.1964, s.7.

³⁹ Sezer, **a.g.e.**, s. 161.

⁴⁰ Cemal Aygen, “Kıbrıs Meselesinde Hükümet ve Partilerin Görüşü”, **Forum**, Sayı 251, 15.09.1964, s. 7.

⁴¹ Cüneyt Arcayürek, “İnönü, Tek Başına Evde Bir İpek Böceği Gibi Koza Örtüyor”, **Hürriyet**, 29.08.1964.

⁴² Nadir Nadi, “Kıbrıs’ın Ötesinde”, **Cumhuriyet**, 24.12.1965.

⁴³ Times Dergisi’nden aktaran, **Milliyet**, 16.04.1964.

⁴⁴ Fırat, **a.g.e.**, s. 145.

⁴⁵ “İsmet İnönü’nün bu ifadesiyle basınının en cesur kalemleri ağızlarını açıp da yahu nedir şu Amerika’nın tutumu diyememiştir. Bu işte en çok sayın Ahmet Emin Yalmana acıyorum, elli yıldır kurduğu hayal ülkesi aklınca ruhlarımızın bizi götüreceği Birleşik Amerika’nın Cumhuriyetlerinden birisi olmak hayali perişan oldu. Ah! Ne olurdu Türkiye hiç olmazsa Alaska kadar ABD’ne yakın olsaydı?”, Samim Kocagöz, “Budala Yerine Konmak”, **Yön**, Sayı: 79, 02.10.1964, s. 11.

⁴⁶ “Akılsız Başın Cezası”, **Akis**, Sayı: 531, 21.08.1964, s. 10. Metin Toker, “Bugünkü Türkiye’nin Dış Politikası”, **Akis**, Sayı: 551, 08.01.1965, s. 5.

⁴⁷ Metin Toker, “Bugünkü Türkiye’nin Dış Politikası”, **Akis**, Sayı: 551, 08.01.1965, s. 5.

⁴⁸ “İki üç seneden beri sosyalizm maskesi altında aşırı faaliyet gösteren komünistler, şimdi yeni bir cüretle Türkiye’de Batı aleyhtarlığı kampanyasını açmışlardır. Kıbrıs buhranının başladığı günlerde güya Birleşik Amerika’nın, Kıbrıs’taki Türk menfaatlerinin korunması konusunda güya bize destek olmadığı propaganda edilmek suretiyle Amerika ve Batı aleyhtarlığı tecrübe edilmek istendi. Batı nezdindeki azalan itibarımızı düşürmeye kimsenin hakkı yoktur. Böyle bir politikaya saplanmak büyük bir hata, affedilemez bir gaflet olur.”, Gökhan Evliyaoğlu, “Komünistlerin Yeni Telkinleri Batı Aleyhtarlığı”, **Yeni İstanbul**, 16.04.1964.

⁴⁹ Gökhan Evliyaoğlu, “Türkiye Batılıdır, Batılı Kalacaktır”, **Yeni İstanbul**, 22.04.1964; Tarık Buğra, “Bir Küçük Mesele Gösterdi ki”, **Yeni İstanbul**, 28.04.1964; Gökhan Evliyaoğlu, “Batı’yı Kazanmak için Batılı Olmalıyız”, **Yeni İstanbul**, 01.05.1964.

⁵⁰ Falih Rıfkı Atay, “Go Home!”, **Meydan**, Sayı: 31, 17.08.1965.

⁵¹ “Tabii Bir Sonuç”, **Milliyet**, 01.02.1964.

- ⁵² “Durum Bugün Belli Olacak”, **Milliyet**, 13.02.1964.
- ⁵³ Sezer, **a.g.e.**, s. 159.
- ⁵⁴ **Hürriyet**, 29.12.1965.
- ⁵⁵ **Hürriyet**, 13.01.1966; **Cumhuriyet**, 14.01.1966.
- ⁵⁶ **Hürriyet**, 13.01.1966.
- ⁵⁷ **Cumhuriyet**, 14.01.1966.
- ⁵⁸ Mehmet Gönübol-Haluk Ülman-Suat Bilge-Duygu Sezer, **a.g.e.**, s. 355-356.
- ⁵⁹ **Yeni İstanbul**, 14.01.1966.
- ⁶⁰ **Hürriyet**, 16.01.1966.
- ⁶¹ **Hürriyet**, 15.01.1966.
- ⁶² “Buhranın başlangıcında NATO’dan destek bekleyen Türkiye’nin, 1964 yılının ikinci yarısı itibarıyla yaşanan sıkıntılara karşı sessiz kalması da NATO’ya karşı Türk halkı üzerinde derin bir hayal kırıklığı yaratmıştır.”, Cahit Talas, “Kıbrıs- Avrupa- NATO- Amerika”, **Forum**, Sayı 251, 15.09.1964, s. 8., Ayrıca Bkz., “Amerika’nın Tutumu ve Türk Politikası”, **Milliyet**, 21.04.1964.
- ⁶³ “Müdahaleden sonra Johnson’un azarlar bir üslupla siz nasıl olur da NATO Komutanlığı emrinde olan uçakları bizim müsademiz olmadan kullanabilirsiniz? Bunları biz size istediğiniz gibi kullanmanız için vermedik. Bunları ancak izim göstereceğimiz ve emredeceğimiz yerlerde kullanabilirsiniz” emrini vererek Türk Hükümeti’ni tehdit etmiştir. İşte Amerika’nın ve NATO’nun bu davranışı ile yetkililerimiz az da olsa uyanmış ve faaliyete geçmiştir.” İlhami Soysal, “NATO’da Eşit Söz Hakkı İstiyoruz”, **Yön**, Sayı: 79, 02.10.1964, s.7.; İbrahim Çamlı, “Kıbrıs Gerçeği II”, **Yön**, Sayı:79, 02.10.1964, s.8; “İnönü, Başkan Johnson’a Demeli ki: Hayır Ekselans!”, **Tercüman**, 21.06.1964.
- ⁶⁴ Faruk Fenik, “Bu hale Nasıl Getirildik?”, **Cumhuriyet**, 18.12.1965.
- ⁶⁵ “Mektup mu? Ültimatı mı?”, **Milliyet**, 15.01.1966.
- ⁶⁶ Metin Toker, “Saf Amerikalı”, **Akis**, Sayı: 514, 24.04.1964, s. 7; “Papaz’ın Taktiği”, **Akis**, Sayı: 537, 02.10.1964, s. 9; Benzer bir yorumu Tercüman Gazetesi’nde de görmekteyiz. Bkz., “Türkün Sabrı ile Oynanmaz”, **Tercüman**, 14.03.1964.
- ⁶⁷ “Dost Kim? Düşman Kim?”, **Tercüman**, 08.01.1964.
- ⁶⁸ “Mektuba Gelince”, **Yeni İstanbul**, 14.01.1966, “İki Mektup İki Hakikat”, “Johnson’un Mektubu Üzerine”, **Yeni İstanbul**, 15.01.1966. “Kıbrıs Davası’nın Asıl Suçluları”, **Yeni İstanbul**, 30.01.1966.
- ⁶⁹ Rauf Denktaş, “Denktaş’ın Mektubu”, **Varlık**, 01.10.1964.
- ⁷⁰ Fethi Naci, “Bağımsızlık Bilincine Doğru”, **Yön**, Sayı: 83, 30.10.1964, s. 7.; “Türkiye’nin Tarafsızlığa Kayması”, **Yön**, Sayı: 83, 30.10.1964, s. 8.
- ⁷¹ Doğan Avcioğlu, “Kıbrıs ve Ötesi”, **Yön**, Sayı: 144, 31.12.1965, s. 3.
- ⁷² Fethi Naci, “Bir Uyanışın Eşiğinde”, **Yön**, Sayı: 92, 01.01.1965, s. 5.
- ⁷³ F. Habel, “Dış Siyasetimiz Üzerine Denemeler”, **Forum**, Sayı 255, 15.11.1964, s. 11.
- ⁷⁴ Cahid Okurer, “İç ve Dış Politikada Bütünlük”, **Yeni İstanbul**, 01.01.1966.
- ⁷⁵ Osman Okyar, “Dış Politikada Revizyon”, **Forum**, Sayı 251, 15.09.1964, s. 10-11.
- ⁷⁶ Metin Toker, “Biz Güllabici Değiliz”, **Akis**, Sayı: 532, 28.08.1964, s. 7.
- ⁷⁷ Doğan Avcioğlu, “Milliyetçiliğin Yeniden Uyanışı”, **Yön**, Sayı: 84, 06.11.1964, s. 3.
- ⁷⁸ “Milli Ordumuz, Milli Harp Sanayimiz Olmalıdır”, **Yön**, Sayı: 147, 21.01.1966, s. 4.
- ⁷⁹ **Cumhuriyet**, 21.12.1965.
- ⁸⁰ **Hürriyet**, 30.08.1964; 21.12.1965.
- ⁸¹ Fırat, **a.g.e.**, s. 284.

⁸² Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)**, Sevinç Matbaası, Ankara 1979., s. 237.

Kaynakça

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Tercüman Gazetesi

Yeni İstanbul Gazetesi

Akis Dergisi

Forum Dergisi

Meydan Dergisi

Varlık Dergisi

Yön Dergisi

Kitaplar

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem I, C. 21, Toplantı 3, T.B.M.M Basımevi, Ankara 1964.

Mehmet Gönübol-Haluk Ülman-Suat Bilge-Duygu Sezer, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, S.B.F Yayınları, Ankara 1974.

Nihat Erim, **Bildiğim Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ankara 1975.

Rauf Denктаş, **Hatıralar (1964- 1974)**, Cilt I., Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996.

Melek M. Fırat, **1960- 1971 Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, İstanbul 1997.

Fatmagül Kesiktaş, **“Kıbrıs Sorununun Türk- Amerikan İlişkilerine Yansıması: Johnson Mektubu (1960- 1965)”**, S. D.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2005.

Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, Cilt I, İstanbul 2003.

Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)**, Sevinç Matbaası, Ankara 1979.

Duygu Sezer, **Kamuoyu ve Dış Politika**, Sevinç Matbaası, Ankara 1972.

Faruk Sönmezğlu, **A.B.D’nin Türkiye Politikası (1964-1980)**, Der Yayınları, İstanbul 1995.

Haluk Şahin, **Johnson Mektubu**, Kaya Matbaacılık, İstanbul 2002.

Nasuh Uslu, **Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs**, Ankara 2000.

Makaleler

Cüneyt Arcayürek, “İnönü, Tek Başına Evde Bir İpek Böceği Gibi Koza Örüyor”, **Hürriyet**, 29.08.1964.

_____, “Tıpkı Mehter Yürüyüşü Misali”, **Hürriyet**, 26.08.1964.

Falih Rıfki Atay, “Go Home!”, **Meydan**, Sayı: 31, 17.08.1965.

Doğan Avcıoğlu, “Milliyetçiliğin Yeniden Uyanışı”, **Yön**, Sayı: 84, 06.11.1964.

_____, “Kıbrıs ve Ötesi”, **Yön**, Sayı: 144, 31.12.1965

Cemal Aygen, “Kıbrıs Meselesinde Hükümet ve Partilerin Görüşü”, **Forum**, Sayı 251, 15.09.1964.

Tarık Buğra, “Bir Küçük Mesele Gösterdi ki”, **Yeni İstanbul**, 28.04.1964.

İbrahim Çamlı, “Kıbrıs Gerçeği II”, **Yön**, Sayı:79, 02.10.1964.

- Rauf Denktaş, “Denktaş’ın Mektubu”, **Varlık**, 01.10.1964.
- Gökhan Evliyaoğlu, “Komünistlerin Yeni Telkinleri Batı Aleyhtarlığı”, **Yeni İstanbul**, 16.04.1964.
- _____; “Türkiye Batılıdır, Batılı Kalacaktır”, **Yeni İstanbul**, 22.04.1964.
- _____; “Batı’yı Kazanmak için Batılı Olmalıyız”, **Yeni İstanbul**, 01.05.1964.
- Ecvet Güresin, “Acı Bir Görünüş”, **Cumhuriyet**, 17.01.1966.
- Faruk Fenik, “Bu hale Nasıl Getirildik?”, **Cumhuriyet**, 18.12.1965.
- F. Habel, “Dış Siyasetimiz Üzerine Denemeler”, **Forum**, Sayı 255, 15.11.1964.
- Samim Kocagöz, “Budala Yerine Konmak”, **Yön**, Sayı: 79, 02.10.1964.
- Nadir Nadi, “Kıbrıs’ın Ötesinde”, **Cumhuriyet**, 24.12.1965.
- Fethi Naci, “Bağımsızlık Bilincine Doğru”, **Yön**, Sayı: 83, 30.10.1964.
- _____, “Bir Uyanışın Eşiğinde”, **Yön**, Sayı: 92, 01.01.1965.
- Osman Okyar, “Dış Politikada Revizyon”, **Forum**, Sayı 251, 15.09.1964.
- Cahid Okurer, “İç ve Dış Politikada Bütünlük”, **Yeni İstanbul**, 01.01.1966.
- İlhami Soysal, “NATO’da Eşit Söz Hakkı İstiyoruz”, **Yön**, Sayı: 79, 02.10.1964.
- Cahit Talas, “Kıbrıs- Avrupa- NATO- Amerika”, **Forum**, Sayı 251, 15.09.1964.
- Metin Toker, “Biz Güllabici Değiliz”, **Akis**, Sayı: 532, 28.08.1964.
- _____, “Saf Amerikalı”, **Akis**, Sayı: 514, 24.04.1964.
- _____, “Biz, Fırsat Peşinde Değiliz”, **Akis**, Sayı: 517, 15.05.1964.
- _____, “Harekâtın Manası”, **Akis**, Sayı: 530, 14.08.1964.
- “Akılsız Başın Cezası”, **Akis**, Sayı: 531, 21.08.1964.
- “Amerika’nın Tutumu ve Türk Politikası”, **Milliyet**, 21.04.1964.
- “Bomba Modası” **Forum**, Sayı 204, 01.10.1962.
- “Dost Kim? Düşman Kim?”, **Tercüman**, 08.01.1964.
- “İngiltere’nin Tutumu”, **Milliyet**, 22.01.1964.
- “İki Mektup İki Hakikat”, **Yeni İstanbul**, 14.01.1966.
- “Johnson’un Mektubu Üzerine”, **Yeni İstanbul**, 14.01.1966.
- “Kanlı Ada Uyuşuk Politika”, **Tercüman**, 11.02.1964.
- “Kıbrıs’taki Cinayetler”, **Forum**, Sayı 195, 15.05.1962.
- “Kıbrıs Davası’nın Asıl Suçluları”, **Yeni İstanbul**, 30.01.1966.
- “Komünistlerin, Makarios’un ve Girvas’ın Birleştikleri Nokta”, **Milliyet**, 27.01.1964.
- “Mektuplar ve Amerika’nın Sorumluluğu”, **Milliyet**, 16.01.1966.
- “Mektuba Geline”, **Yeni İstanbul**, 14.01.1966.
- “Mektup mu? Ültimat mu?”, **Milliyet**, 15.01.1966.
- “Milli Ordumuz, Milli Harp Sanayimiz Olmalıdır”, **Yön**, Sayı: 147, 21.01.1966.
- “Papaz’ın Taktiği”, **Akis**, Sayı: 537, 02.10.1964.
- “Tabii Bir Sonuç”, **Milliyet**, 01.02.1964.
- “Türkiye’nin Tarafsızlığa Kayması”, **Yön**, Sayı: 83, 30.10.1964.
- “Türkün Sabrı ile Oynanmaz”, **Tercüman**, 14.03.1964.
- “İnönü, Başkan Johnson’a Demeli ki: Hayır Ekselans!”, **Tercüman**, 21.06.1964.

Türkiye’de 1964 Kıbrıs’a Yardım Kampanyası

Emre AYKOÇ*

Sanem YAMAK ATEŞ**

Suat SÖYLEMEZ***

1980’li yıllarda, sosyal bilimlerde milliyetçilik kuramı alanında önemli tartışmalar yaşanmış, bunun bir sonucu olarak önemli kuramsal gelişmeler olmuştur. Aralarındaki önemli farklılıklara rağmen esasen ulusların ve ulusçuluğun doğal, eskiden beri varolan varlıklar olmadığını, tam tersine tarihsel yapılar olduğunu ve kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi modern süreçlerle birlikte ya da onların ürünü olarak ortaya çıktığını savunan modernist kuramcılarının bu tartışmalardaki mevzii, bu yıllarda birbiri ardına yapılan yeni çalışmalarla daha da güçlenmiştir (Özkırımlı, 1999: 61, 98). Bu çerçevede alandaki kuramsal gelişmeye katkı sağlayan önemli isimlerden biri de, 1983 yılında *Imagined Communities* (Muhayyel Cemaatler) adlı kitabını yayınlayan Benedict Anderson olmuştur.

Anderson’a göre ulus, özel bir kültürel yapıym türüdür ve tahayyül edilmiş bir siyasal topluluk, cemaattir. Ulus,

“*Hayal edilmiştir*, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de herbirinin zihninde toplumlarının hayali yaşamaya devam eder. (...) Aslında... bütün cemaatler hayal edilmiştir. (...) Son olarak ulus, bir topluluk, bir *cemaat* olarak hayal edilir, çünkü her ulusta fiilen geçerli olan eşitsizlik ve sömürü ilişkileri ne olursa olsun, ulus daima derin ve yatay bir yoldaşlık olarak tasarlanır. Son iki yüzyıl boyunca milyonlarca insanın, birbirlerini öldürmekten çok, böylesi sınırlı hayaller uğruna ölmeye razı olmalarını mümkün kılan şey, son kertede bu kardeşlikti.” (Anderson, 1995: 18-22)

Ulus bir yoldaşlık olarak tasavvur edildiğinde, Anderson’un çözümlemesinde birlik olma ve dayanışma duygu ve inancı ön plana çıkmaktadır. Diğerlerini şahsen tanımıyor olsa da ulusu oluşturan bireylerin aralarında güçlü bir empati bulunması, karşılaştıkları çeşitli olay ve durumlar karşısında birbirlerinin yakınıymışçasına dayanışma duygusuyla hareket ediyor oluşu, ulusu diğer toplumsal formasyonlardan farklı kılmaktadır. Bu bağlamda ulusu oluşturan bireyler arasındaki anonim dayanışma duygusunun gücü, bir anlamda o ulusun da gücünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte sözkonusu dayanışmanın ve buna ilişkin duygunun ölçülmesi oldukça zordur. Ancak, doğal olarak meydana gelen veya

* Arş. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

** Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

*** Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

diğer insanlardan (topluluklardan) kaynaklanan bir felaketle karşı karşıya kalan ve aynı siyasal sınırlar içinde olunsun veya olunmasın ulusa dahil olarak tasavvur edilen insanlar için düzenlenen yardım kampanyaları, ulus içindeki empati ve dayanışmanın derecesini ve yoğunluğunu ölçmeye yarayabilecek bir araç olarak değerlendirilebilir. Söz konusu yardım kampanyaları ulusun içe ve dışa yönelik dayanışma duygularını arttırmakta; insani yönünün yanı sıra kitlenin siyasal mobilizasyonunda da önemli bir rol oynamaktadır.

1950’lerden bu yana Kıbrıs, evlerdeki havlu, çatal-kaşık, tabak gibi günlük kullanım eşyalarının üzerinde simgesi yer alacak denli, Türk insanının yaşamında, aklında ve zihninde oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Ezeli-ebedi rakip/düşman Yunanistan’ın müdahil olduğu, dolayısıyla ulusal kimlikle doğrudan bağlantılandırılacak bir boyuta sahip olan ve bu çerçevede bir “milli dava” olarak algılanan Kıbrıs sorunu, diğerleri yanında, Türk ulusunu birleştiren, arasındaki dayanışmayı arttıran önemli bir unsur olmuştur. Kıbrıs sorunu, dış politika konularında genel olarak sessiz olan kamuoyunun ilk kez yaygın bir biçimde ilgi gösterdiği, tepkisini ortaya koyduğu ve aktif bir tutum takındığı konu olmuştur. Bunun yanı sıra Kıbrıslı Türklerin 1950’li yıllarda maruz kaldığı saldırılar ve zor durum ile yaşadıkları acıların harekete geçirdiği kitlenin tepkisini, sokaklara dökülerek ortaya koyduğu bu sorun, aynı zamanda, Türkiye’de halkın siyasal bir duyarlılık ve talep doğrultusunda harekete geçmesini sağlayan önemli unsurlardan biri olmuştur. Diğer bir ifadeyle Kıbrıs sorunu kitlenin politizasyonunu sağladığı gibi, milliyetçi ideolojinin geniş halk kitlelerini harekete geçirdiği en önemli olaylardan biri olmuştur.

1950’li yılların başından beri uluslararası gündemi meşgul eden Kıbrıs sorunu, 1959-1960 sürecinde sorunun tarafları arasında varılan uzlaşma sonucu ortaya çıkan bağımsız, *sui generis* bir devlet yapılanması kurulması (Kıbrıs Cumhuriyeti) formülasyonu çerçevesinde çözüme kavuşturulmuştur. Bu yeni dönemde Ada’da geçici bir süre için sağlanan barış ve huzur ortamı, gerek bu yeni, bağımsız devleti enosis hedefi önünde bir engel olarak algılayan, gerekse Kıbrıslı Türklerin yeni kurulan devlet düzeni içindeki yetki ve konumlarından rahatsızlık duyan Kıbrıslı Rumların 1963 yılı sonlarında anayasayı değiştirme girişimleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan toplumlararası çatışmalarla sona ermiştir. 1963 yılı aralık ayı sonlarında Kıbrıslı Rumların saldırıya giriştiği Kıbrıslı Türklerin, yaşanan can kayıpları yanında, Rumların uyguladığı abluka sonucunda temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayamaz bir duruma gelmesi, Türkiye’de gerek resmi düzeyde, gerekse kamuoyu nezdinde derin bir infiale yol açmış; tepki her geçen gün büyümüştür. Böyle bir ortamda 1964 yılının hemen başında tüm Türkiye çapında Kıbrıslı Türkler için yardım kampanyaları başlatılmıştır. Öğrenci ve gençlik kuruluşlarının etkin rol üstlendiği, basının da çok büyük destek verdiği bu kampanyalar sonucunda yurdun dört bir yanından gelen bağışlarla önemli miktarda aynı ve nakdi yardım toplanmış ve bunlar Kıbrıslı Türklere gönderilmiştir. Bu çalışmanın ana konusunu da söz konusu kampanyanın ortaya çıkışı, gelişimi ve

sonuçlarının incelenmesi oluşturmaktadır. Bu çerçevede dönemin ulusal basını ayrıntılı bir biçimde taranarak kampanyanın neden ve nasıl ortaya çıktığı, nasıl bir seyir izlediği, kimlerin nasıl ve ne şekilde kampanyanın yürütülmesinde aktif rol üstlendiği ve/veya katkı sağladığı ve nasıl sona erdiği ve sonuçlarının neler olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır. Bunun için de öncelikli olarak kampanyanın nasıl bir psikolojik ortamda doğduğunun anlaşılması, yani Kıbrıs’taki Aralık 1963 olaylarının incelenmesi gereklidir.

Aralık 1963 Olayları

Stephen Xydis 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti’ni “gönülsüz cumhuriyet” olarak tanımlar (Xydis, 1973). Çünkü tarafların orijinal tutum ve tezlerinden oldukça uzak bir noktada bulunan bu çözümü, her iki taraf da (gerek büyük güçlerin, gerekse anavatanların baskısıyla) kabul etmek durumunda kalmıştı. Kıbrıslı Rumlar bu durumdan daha hoşnutsuz olan taraftı. Çünkü hem ulaşılan bağımsız devlet çözümü ENOSİS’in önüne (şimdilik) bir set çekmiş görünüyordu, hem de bu devletin sürekliliği için geliştirilen denge ve kontrol mekanizması çerçevesinde Kıbrıslı Türklere sağlanan güvence ve haklar, Rumların çoğunluğunu oluşturdukları ve dolayısıyla kendilerini sahibi olarak gördükleri devleti istedikleri gibi yönetmelerini engelliyordu. Bu nedenle Makarios daha başkanlık koltuğuna oturur oturmaz, anayasanın, devlet mekanizmasının hızlı ve etkin bir biçimde işlemesini engelleyen bazı maddelerinin değiştirilmesi gerektiğini söylemeye başlamıştı. Makarios 1963 yılı sonlarına doğru bu konudaki ısrarlarını arttırmış ve 30 Kasım 1963’te Başkan Yardımcısı Dr. Küçük’e 13 maddeden oluşan anayasa değişiklik önerilerini sunmuştur. Kıbrıs Türk toplumu neredeyse tüm anayasal haklarını kaybetmelerine yol açacak ve Kıbrıs Cumhuriyeti’ni bir Rum devleti haline getirecek bu önerileri 16 Aralık 1963’te reddetmiştir. Bunun üzerine 21 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıs Rum polisi ve eski EOKA’cı militanlar, başta Lefkoşa olmak üzere tüm Ada’da Türklere karşı geniş çaplı bir saldırıya geçmişlerdir (Bölükbaşı, 2001: 96-98). 25 Aralık’ta Türk savaş uçaklarının Ada üzerinde uyarı uçuşları yapmasının ve 27 Aralık’ta üç garantör ülke askerlerinin “Barış Koruma Kuvveti” adıyla göreve başlamasının etkisiyle hızını kaybetmeye başlayan toplumlararası çatışmalar, 30 Aralık’ta Lefkoşa’nın Türk ve Rum bölgelerinin ayrıldığı Yeşil Hattin çizilmesi ile tamamen sona ermiştir (İsmail, 1998: 87; Sarıca et al., 1975: 55-57). Yaklaşık 9 gün kadar süren bu saldırılarda, bazı Türk köyleri Kıbrıslı Rumlarca basılarak ateşe verilmiş, basılan evlerde bulunan Türkler rehlin alınarak toplama kamplarına gönderilmiş, evlerinden alınan bazı kişilerden bir daha haber alınamamış, direniş gösteren bölgeler abluka altına alınmış ve buralarda açlık tehlikesi baş göstermiş, yaklaşık 60 kadar Türk yaşamını yitirirken, 500 kadarı da yaralanmıştır (Bölükbaşı, 2001: 98; Cumhuriyet, 30 Aralık 1963, s.7)¹.

Ada’daki bu çatışmalar Türkiye’de derin bir üzüntü ve infiale yol açmıştır. Başbakan İnönü bir yandan diplomatik çabalarla, diğer garantör devletler olan İngiltere ve Yunanistan’la ortaklaşa bir biçimde çatışmaların sona erdirmesini

sağlamaya ve kamuoyunu müdahalenin sözkonusu olmadığı yönünde mesajlar vererek teskin etmeye çalışırken, diğer taraftan da cumhurbaşkanı ve askeri yetkililerle toplantılar yaparak müdahale seçeneğinin ihtimal dışı bulunmadığı mesajını vermiştir. Öte yandan öğrenci ve gençlik örgütleri, yaptıkları miting, yürüyüş ve açıklamalarla olayları ve müsebbiplerini protesto etmişler ve saldırılardan dolayı üzüntü ve tepkilerini ortaya koymuşlardır (Cumhuriyet, 23 Aralık 1963, s.1,7; Cumhuriyet, 24 Aralık 1963, s.7; Cumhuriyet, 27 Aralık 1963, s.1,7). Kıbrıslı Türklerin içerisinde bulundukları bu zor ve kötü durum karşısında, Adana, Kayseri ve Trabzon’da halk yılbaşı eğlencelerini iptal ederken (Ulus, 31 Aralık 1963, s.7) İstanbul’da Sıkıyönetim Komutanlığı yılbaşı eğlenceleri konusunda 37 sayılı şu bildiriye yayınlamıştır:

“Kıbrıstaki kardeşlerimize vâki haksız ve insanlık dışı tecavüzler karşısında duyulan büyük teessür sebebiyle halk ve gençlik teşekkülleri tarafından Komutanlığımıza gerek telefonla, gerek şahsen ve yazılı müracaatlar yapılarak, yılbaşı eğlencelerinin yasaklanması istenmektedir.

Bu asil duygu ve teklifler karşısında yılbaşı gecesinin bugünkü hissiyata uygun olarak geçirilmesini sayın halkımızın yüksek takdir ve anlayışlarına arz ederim. Refik Yılmaz – Orgeneral – İstanbul Sıkıyönetim Komutanı” (Cumhuriyet, 31 Aralık 1963, s.7).

Bu duygusal ortamda, Kıbrıs’ta yaşamını yitirenlerin ailelerinin içinde bulunduğu zor durum ve koşullar, özellikle kuşatma altında bulunan köylerde açlık tehlikesinin baş göstermesi, bunun yanı sıra yaralıların bakımı için tıbbi malzeme, ilaç, evlerinde ayrılmak zorunda olanlar için çadır, battaniye, giyecek gibi malzemelere acil ve yoğun bir biçimde ihtiyaç duyulması gibi etkenler, Türkiye’de Kıbrıslı Türkler için yardım kampanyaları düzenlenmesini tetikleyen nedenlerin başında gelmektedir. Bu ortamda, Kıbrıslı Türklere yardım amacıyla birkaç gün arayla, Kıbrıs konusunda öteden beri etkin olan gençlik teşekkülleri, Ulus Gazetesi ve Kızılay tarafından kampanyalar açılmıştır. Kıbrıs sorununu 1950’li yıllardan itibaren bir “milli dava” olarak benimseyen Türk kamuoyu Kıbrıslı Türklere nakdi ve aynı yardımlarda bulunmak konusunda tereddüt etmemiştir.

Gençlik Teşekküllerinin Açtığı Kampanyalar

1950’li yıllardan itibaren Kıbrıs konusunda aktif olan gençlik, Kıbrıs’ta meydana gelen olaylarda birçok Türk’ün yaralanması üzerine harekete geçmiş; gençlerin ilk teşebbüsü, Ankara’da Kızılay Kan Merkezi’ne giderek Kıbrıs’taki yaralılar için kan vermek olmuştur. 26 Aralık’ta Merkez’e gelen öğrencilerin çoğu üniversite öğrencisi ve Ankara’daki Kıbrıslı öğrenciler olmakla birlikte, Cebeci Sağlık Koleji öğrencileri ile Konservatuar öğrencileri de kan bağışında bulunmak istemişler, kan vermesinde sakınca görülmeyen kız ve erkek öğrencilerden kan alınırken, sakat ve

küçük yaşta olanlardan “sağlıklarına zararlı olabileceği” gerekçesi ile kan alınmamış, merkez geç vakitlere kadar açık kalmıştır (Ulus, 27.12.1964, s.1, 7).

Birkaç gün sonra da Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) 2. Başkanlığı, Kıbrıs’ta öldürülen Türklerin ailelerine yardım amacıyla bir kampanya başlatmıştır. Bir ay süreceği bildirilen kampanya hakkında yapılan açıklamada şu ifadeler yer almıştır:

“Vatan, millet uğrunda, bomba, silâh ve kurşunlardan yılmayarak göğüslerini bizler için gererek şehit olan ırkdaşlarımızın vatanperver hareketleri karşısında M.T.T.B. 2’nci Başkanlığı olarak Türk milletinin, Türk gençliğinin yardımıyla şehitlerimizin yoksul kalan ailelerine maddi bakımdan yardımcı olmayı kararlaştırmış bulunuyoruz. Toplanan meblağ, kampanya sonunda Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük’e şehit ailelerine dağıtılmak üzere gönderilecektir” (Cumhuriyet, 30 Aralık 1963, s. 7).

MTTB İkinci Başkanı Eyüp Gedik açıklamasında, kan bağışı ile ölenlerin aileleri için bir kampanya açmalarının yanı sıra gönüllü kaydı yapmaya da başladıklarını, önceki gün saat 16.00’den dün (28 Aralık) saat 12’ye kadar, 400 erkek, 280 kız olmak üzere 680 üniversiteli gencin gönüllü olarak kayıtlarını yaptırdıklarını ve kaydolanların mutlaka Kıbrıs’a gönderilmelerini istediklerini de belirtmiştir. Ayrıca Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) tarafından da çeşitli kurum ve kişilerce yapılacak yardımları toplayarak Kızılay aracılığıyla Kıbrıs’a göndermek üzere bir kampanya başlatıldığı duyurulmuştur (Ulus, 29.01.1964, s.7). Bu kampanya aşağıda görüleceği üzere MTTB ile ortaklaşa olarak yürütülecektir.

MTTB 2. Başkanlığı tarafından başlatılan kampanya kapsamında yapılacak yardımlar Ankara’da Ziraat Bankası Yenişehir Şubesi’nde 325/25006 numaralı hesaba yatırılacaktır. Bu kampanya birçok gazete tarafından duyurulmakla birlikte, Cumhuriyet, kampanya kapsamında yapılan yardımların ayrıntılı listelerini gün gün yayınlacaktır (Cumhuriyet, 30 Aralık 1963, s.7).

MTTB 2. Başkanlığı tarafından yürütülen Şehit Ailelerine Yardım Kampanyası’na, duyurulmasının ertesi gününden (31 Aralık) itibaren katılım başlamış, daha çok bireyler tarafından tek tek veya ortaklaşa olarak yapılan yardımlarla ilk gün 1440 lira toplanmıştır (Cumhuriyet, 1 Ocak 1964, s.7).

MTTB 2. Başkanlığı tarafından açılan bu kampanyanın yanı sıra Kıbrıslı Türkler için aynı ve nakdi yardım toplamak üzere bir diğer kampanya da MTTB ve TMTF tarafından ortaklaşa olarak açılmıştır. Bu kampanya dolayısıyla yayınlanan bildiri şu şekildedir:

“Namus, haysiyet, hayat ve nihayet Türklüklerini muhafaza için Türk mücahitleri aç ve susuz döğüşmektedirler. Yüzlerce Türk kardeşimizin evi yanmış ve bu kış gününde dışarıda kalmışlardır. Durumu yakından takip eden biz yüksek öğrenim teşekkülleriyle el ele verip Kıbrıs’taki Türk

kardeşlerimize aynı ve nakdî yardım kampanyası açmış bulunuyoruz.

Elli liradan az yapacağınız nakdî yardımlar Türkiye Milli Talebe Federasyonu ve Milli Türk Talebe Birliğinin Çağaloğlundaki Genel Merkez binalarında kabul edilir. Elli liradan fazla nakdî yardımlar ise Ziraat Bankasının her hangi bir şubesindeki 280001 numaralı hesaba yatırılır.” (Zafer, 03.01.1964, s.5)

Bu kampanyaya ilk nakdî yardım Azak Tiyatrosu tarafından yapılmış, Tiyatro Müdürü tarafından yılbaşı gecesı hasılatı olan 500 lira bankaya yatırılmak üzere TMTF’na verilmiştir (Milliyet, 02.01.1964, s.7). Aynı yardımlar çerçevesinde ilk yardımı ise Ülker Bisküvi Fabrikası yapmış ve Kıbrıs’a gönderilmek üzere bir ton bisküviyi TMTF’na teslim etmiştir (Cumhuriyet, 3 Ocak 1964, s. 7). Şark Kulübü Başkanı da kampanya idarecilerine başvurarak şimdilik 10.000 lira yardımda bulunacağını bildirmiştir (Milliyet, 03.01.1964, s.7). Bu kampanya çerçevesinde toplanan yardımlar peyder pey Kızılay’a teslim edilmiştir. Örneğin 8 Ocak’ta Kızılay’a teslim edilen aynı yardımlar arasında 250 kilo makarna, 710 kutu çiftlik konservesi, 30 parça kadın elbiselik kumaş, 75 kilo pirinç, muhtelif sayıda yün giyim eşyası vardır (Milliyet, 09.01.1964, s.7). Bu çerçevede söz konusu kampanya aşağıda ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz, Kızılay’ın Kıbrıs’a Yardım Kampanyası çerçevesinde değerlendirilebilir.

2 Ocak itibarıyla MTTB 2. Başkanlığı tarafından yürütölen kampanya için Ziraat Bankası’nın Ankara Yenişehir Şubesi’nde açılan hesaba yatırılan para miktarı 1.790 liraya ulaşırken, ortak kampanya için İstanbul Bahçekapı Şubesi’nde açılan hesaba yatırılan para ise 10.000 lirayı aşmıştır (Cumhuriyet, 3 Ocak 1964, s. 7). Cumhuriyet, gençlik teşekkülleri tarafından açılan her iki kampanyaya ilişkin ayrıntılı listeleri gün gün yayınlamıştır. Bu listelerde kampanyaya katılanlar ile ne kadar yardımda bulundukları ve kampanyanın ulaştığı toplam miktarlar yer almıştır². Bu kampanya çerçevesinde 14 Ocak itibarıyla toplam 71.605,53 lira toplanmıştır (Cumhuriyet, 14.01.1964, s.7).

Bu kampanyaya katılımlar incelendiğinde, genelde bireysel yardımların yoğunlukta olduğu görölmektedir. İlk gün yardımda bulunanlar arasında Eyüp S. Tuncer, Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem gibi isimler de yer almaktadır (Cumhuriyet, 1 Ocak 1964, s.7). Bireysel olarak yapılan en yüksek yardım 8.008 lira ile 6 Ocak’ta yapılmıştır (Cumhuriyet, 7 Ocak 1964, s. 7). Ortak katılımların ise özellikle kampanyanın 5. gününde yani 4 Ocak’tan itibaren artmaya başladığı görölmüştür. Bunun nedeni olarak, ortak yardımlarda, paraların sözkonusu gruplar içinde toplanmasının belli bir süreyi gerekli kılması olduğu ileri sürülebilir. Ankara’daki şubede açılmış bu hesaba yapılan yardımlar genelde Ankara’dan olmakla birlikte Ankara dışından da yardımlar yapılmış ve bu yardımların hangi şehirlerden olduğu isimlerin yanında belirtilmiştir. Bu hesaplara İstanbul’dan birçok, Batman, Gemlik, İskenderun, Konya, Nevşehir, Çıldır, ve Elbistan’dan

birer, Diyarbakır’dan da iki kez bireysel yardım yatırılmıştır. (Cumhuriyet, 9 Ocak 1964, s. 7, Cumhuriyet, 14 Ocak 1964, s. 7). Ayrıca İzmir Sanayi Odası’nın da bu hesaba yardım yaptığı görülmüştür. (Cumhuriyet, 9 Ocak 1964, s. 7) Yine Osmaniye’den Kızılay’ın kampanyası çerçevesinde oluşturulan Kıbrıs’a Yardım Komitesi, Batman’dan da Kıbrıs’a Yardım Kampanyası adı ile yardımlar gönderilmiştir. Batman’dan gönderilen 14.729,50 lira, bu kampanyaya yapılan en yüksek miktardaki yardımdır (Cumhuriyet, 14 Ocak 1964, s. 7). Kampanyaya ortak katılımların genelde kamu kurumları personeli tarafından kendi aralarında toplanarak yatırılan yardımlar oldukları görülmektedir³.

TMTF ve MTTB’nin birlikte yürütmekte oldukları kampanyaya ise Ankara’da Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği idare heyeti, tüccar ve sanayicilerin katılımını teşvik etmek üzere “şimdilik” 500.000 lira yardımla katılmayı kararlaştırmış, bu kampanyaya ilk gün sadece 45 lira yatırılırken, 4 Ocak’a gelindiğinde toplam miktar 25.915,35 T.L.’ye ulaşmıştır (Cumhuriyet, 05.01.1964, s.7). Bu kampanya çerçevesinde toplanan yardımlar da Cumhuriyet’te listeler halinde yayınlanmış⁴; 15 Ocak itibarıyla bu kampanya dahilinde 166.702,40 lira yardım toplanmıştır (Cumhuriyet, 16.01.1964, s.7).

MTTB ve TMTF tarafından ortaklaşa yürütülen bu kampanyaya ilişkin listeleri, MTTB 2. Başkanlığı’nın açtığı kampanyanın listeleri ile karşılaştırdığımızda miktar olarak daha fazla para toplanmakla birlikte, kampanyaya katılımın daha sınırlı olduğu görülmektedir. Kampanyaya katılım, tek tek vatandaşların bireysel katılımlarından ziyade, belli bir grup, özellikle bir kamu kurumunda çalışan kişilerin ortaklaşa yardımları biçiminde olmuştur. Ortak katılımlar bazı özel işletmeler, fabrika işçileri, belediye çalışanları, öğretmenler ile Emniyet Müdürlüğü, İş Bankası, İşçi Sigortaları Kurumu, Sümerbank, PTT, Devlet Demiryolları gibi kamu kurumlarının İstanbul’daki şubelerinde çalışan personelleri tarafından yapılmıştır. Bu kampanyaya en yüksek yardım 14.000 lira ile Belediye Meclis üyeleri tarafından yapılırken (Cumhuriyet, 5 Ocak 1964, s. 7) TMTF Genel Merkezi de kampanyaya 4.452,50 lira ile katılmıştır (Cumhuriyet, 11.01.1964, s.7).

Bu kampanya ile ilgili dikkat çekici bir husus, kampanyaya bazı Rum vatandaşların katılımının özel bir vurgu ile haber konusu edilmesidir. Vatan Gazetesi’nde yer alan haberde, sözkonusu kampanyaya vatandaşlar ve kurumlar tarafından çeşitli giyecek ve yiyecek yardımı yapıldığı ifade edildikten sonra “Bu arada şehrimizdeki Rum vatandaşların da yardıma katıldıkları dikkati çekmiştir. Koço Ktarvolidi adlı bir Rum vatandaşımız J. Stalet Lokoridi adlı bir Rum vatandaşımız da 2 çuval un bağışlamışlardır” denilmektedir (Vatan, 4 Ocak 1964, s. 5).

Ulus Gazetesi Tarafından Açılan “Kıbrıs Sizden Yardım Bekliyor Kampanyası”

Gençlik teşekkülleri tarafından kampanyaların açılması ile aynı günlerde Ulus Gazetesi de “Kıbrıs Sizden Yardım Bekliyor” başlığı altında yaptığı duyuru/çağrı

ile bir kampanya başlattığını duyurmuştur. 29 Aralık 1963 tarihli nüshasında yer alan sözkonusu duyuruda,

“Barbar Rumların kana boyadıkları Yeşilada’da bugün 100.000 soydaşımız ıstırap ve endişe içindedir. Ordu silâhları ile harekete geçen EOKA’cı çeteler beşikteki yavrudan yataktaki hastaya kadar ulaşabildikleri her Türk’ün hayatına kastetmişlerdir. Yer yer evler ateşe verilmiş, basılan köylerden Türk ahali kitle halinde kaçırılmıştır.

Mezalimin devam ettiği müddetçe Ada’da iktisadi hayat felce uğramıştır. Bir çok Türk mağazaları tahrip edilmiş, Türklerin iâşe imkanları yok edilmeye çalışılmış, hatta doğrudan doğruya su kaynaklarına dahi et atılmıştır.

Bugün Kıbrıs’lı soydaşlarımız Ada’da sükûnun geri gelmesini beklemektedirler. Fakat bunun yanı sıra ufukta beliren, hatta yer yer kapıyı çalmaya başlayan yeni bir tehditle de karşı karşıyadırlar.

Bu, açlık tehlikesidir. Gıda stokları bitmek üzeredir. Bir kısmı ise barbar Rumlar tarafından imha edilmiştir.” (Ulus, 29.12.1964, s.1)

denilerek, Kıbrıs’taki durumun vahameti anlatılmış ve yaklaşan yılbaşına dikkat çekilerek okurlar, yılbaşı gecesi için hazırladıkları programın bir kısmından vazgeçerek, bu miktarı Kıbrıs’a yardım olarak göndermeye “*Yeşilada’daki kimi yaralı, kimi aç, kimi acılı soydaşlarımızın maddi ihtiyaçlarına merhem olmaya*” davet edilmiştir (Ulus, 29.12.1964, s.7).

Ertesi günkü nüshada da benzer bir çağrı yapılmakta, “Soydaşlarımız Yeni Yıla Gözyaşları Arasında Giriyor” başlığı altında şu ifadelere yer verilmektedir:

“ (...) Kıbrıs’lı soydaşlarımız yarın gece 1963 yılını bu kanlı dekor içinde bitirecek ve yeni yıla taptaze yaralarının ıstırapı içinde gireceklerdir.

Gelen haberlerden anlaşıldığına göre şimdi bütün bunlara yeni bir tehdit eklenmektedir: Açlık.

Kıbrıs’ta hükümet halinde teşkilâtlanmış olan Rumlar, tarihte emsali pek az olmayan bir vahşetle imha edemedikleri Türklerin bütün hayat kaynaklarını kurutmaya azmetmişlerdir. Gıda stokları bitmek üzeredir. İstihsal tamamen durmuş, mevcutlar büyük ölçüde tahribata uğramıştır. Yeni yeni hissedilmeye başlanan açlık yarın daha büyük bir tehlike halini alacaktır. Hattâ bu tehlikenin Rumların yapamadığını tamamlaması bile bahis konusudur.(...)” (Ulus, 30.12.1963, s.1, 7)

Ulus, yılbaşı gecesi herkesin kendisini “*ordaki trajediye düşünmekten*” alıkoyamayacağını, ancak “*bu hatırlayışı maddi bir yardım, fiili bir şefkat uzanışı*

haline getirme[nin] mümkün” olduğunu ifade ederek vatandaşları Kıbrıs’a yardıma davet etmiştir (Ulus, 30.12.1963, s.7).

31 Aralık tarihindeki duyuruda da benzer ifadeler yer almış, hükümetin elinden gelen yardımı yapmakta olduğu, ancak vatandaşlara da görev düştüğü ifade edilerek, yardım çağrısı yinelenmiş ve yardımların İş Bankası Yenişehir Şubesi 1632 nolu ve Merkez Şubesi 5740 nolu hesaplara yatırılabilceği bildirilmiştir (Ulus, 31 Aralık 1963, s.7). Gazete, ilerleyen günlerde de aynı yönde çağrılara yer vermiştir (Ulus, 01.01.1964, s.1, 7; Ulus, 02.01.1964, s. 1, Ulus, 03.01.1964, s.1, 7, Ulus, 04.01.1964, s.1).

Bu arada yine Ulus Gazetesi’nde yer alan haberlere göre, Kayseri, Trabzon, Adana gibi illerde yılbaşı kutlamaları Kıbrıs’taki olaylar nedeniyle iptal edilmiş, birçok dernek ve kurum bu yönde talepte bulunurken, eğlence yeri sahipleri de yılbaşı gecesi mekanlarını kapalı tutacaklarını bildirmişlerdir (Ulus, 31.12.1964, s.1, 7).

3 Ocak’tan itibaren gazetede kimin ne kadar yardım yaptığına ilişkin ayrıntılı listeler yer almaya başlamıştır⁵. Bu arada bir yandan bu listelere yer verilirken, diğer yandan da daha önce yayınlanan yardım çağrıları da her gün yayınlanmaya devam etmiştir.

10 Ocak tarihli Ulus Gazetesi’nde ise, kampanyaya her taraftan katılım olduğu ve toplanan miktarın vatandaşların, *“Kıbrıs’taki soydaşlarımızın acı ve ihtiyaçlarına ne derece müşfik bir ilgi gösterdiklerinin delili”* olduğu ifade edilerek, kampanyaya katılanlara teşekkür edilmekte ve bir açıklama yapılmaktadır. Açıklamaya göre, toplanan nakdi yardımlar, *“fahri olarak çalışacak bir ihtisas komitesi”* tarafından yardım yapılacakların ihtiyaçları doğrultusunda mala çevirilerek, hiçbir masraf olmaksızın, yardım kampanyasına katılanların listesi ile beraber gönderilecek ve dağıtım sonuçları da ilan edilecektir (Ulus, 10.01.1964, s.1).

21 Ocak tarihli nüshada kampanyaya katılımı attırmak amacıyla, *“Soğukların şiddetlendiği şu günlerde, Kıbrıs’ta çadırlarda kalmak zorunda bulunan evleri yıkılmış, köylerinden göç etmek mecburiyetinde bırakılmış soydaşlarımız için toplanan para 130 bin liranın üstündedir. Bu miktarı arttırmak için bütün yurttaşlarımızı Kıbrıs’a yardım kampanyamıza davet ediyoruz”* yönünde yeni bir çağrıda bulunulmuş (Ulus, 21.01.1964, s.1), 23 Ocak’ta toplam rakam 140.429,45 liraya ulaşmıştır (Ulus, 24.01.1964, s.1). 28 Ocak’ta verilen rakama göre, 140.971 lira toplanmış bulunmaktadır (Ulus, 28.01.1964, s.1). Anlaşılabacağı üzere ilerleyen günlerde, ilk günlere oranla kampanyaya katılımı bir azalma olmuştur.

Kampanya çerçevesinde toplanan paranın 144.000’e yaklaştığı ifade edilen 30 Ocak tarihli nüshada ise kampanyanın birkaç güne kadar biteceği ancak, yardımları hesaplara yatırmak için hazırlık yapmakta olduklarını bildiren bazı kuruluşların istekleri üzerine kampanyanın Şubat’ın ilk günlerine kadar uzatıldığı bildirilmiştir (Ulus, 30.01.1964, s. 7). 2 Şubat’a gelindiğinde toplam miktar 144.426,60’dır

(Ulus, 02.02.1964, s.1). 4 Şubat tarihli nüshada 148.357,45 lira olan toplam (Ulus, 04.02.1964, s.7), 5 Şubat tarihli nüshada 149.734,95'e (Ulus, 05.02.1964,s.7), 6 Şubat'ta 149.794,95 liraya ulaşmıştır (Ulus, 06.02.1964, s.1). Gazetenin 7 Şubat tarihli nüshasında ise kampanyanın 8 Şubat'ta biteceği duyurulmuş (Ulus, 07.01.1964, s.1), 8 Şubat'ta ise *"Tek ve son ümitleri Anavatanda olan Kıbrıslı soydaşlarımıza, kampanyamızın devam ettiği süre içinde 150 bin liranın üstünde yardım yapılmıştır. Ulus, kampanyamıza katılarak yavru vatan yardım elini uzatan bütün okuyucularına sonsuz teşekkürlerini sunar"* denilerek, kampanyanın sona erdiği bildirilmiştir (Ulus, 08.01.1964, s.1). Ulus Gazetesi'nin Kıbrıs'a yardım için açmış olduğu ve bir aydan uzun süren kampanya sonucunda toplanan yardım miktarı, 152.702 liradır. Gazete bu sonucu şu sözlerle bildirmektedir:

"Akdenizde, sahillerimizin 40 mil güneyinde, tarihiyle, oluşumuyla, Türkiye'nin bir parçası olan bir ada ve bu adada bizim soyumuzdan gelen bizim kanımızı taşıyan, herşeyleriyle bize bağlı yüzbinden fazla insan yaşar.

Bu insanlar, son aylar zarfında vahşice bir katliâma maruz bırakılmak istendiler ve en zor, en imkânsız şartlarda kendilerini gözü dönmüş çetecilerin saldırılarına karşı kahramanca savundular. Erkeği, kadını, genci, ihtiyarı ve çocuğuyla av tüfeklerini otomatik silâhlara karşı kullanırlarken 'Ana vatanımız bizi yalnız bırakmaz' diye düşünüyorlardı. Vahşice tecavüzleri, hastalık, açlık, ilâcsızlık tehlikesi takip etti. Ama onlar yılmadılar: 'Ana vatan bizi yalnız bırakmaz...' Ve ana vatan, elbette ki onları yalnız bırakamazdı, bırakmadı.

Kıbrıs'taki soydaşlarımız açlık, hastalık tehlikesiyle karşı karşıyayken, ana vatan rahat uyuyamaz, yediği ekmek, içtiği su boğazından geçmezdi; yurdun her yerinde Kıbrıs'a yardım kampanyaları açıldı ve yurttaşlarımız imkânlarınca bu yardımlara katıldılar.

Bu arada Ulus da bir yardım kampanyası açtı ve dün sona eren bu kampanya sonucu 152.702,55 lira toplandı.

Bu paralar, Kıbrıslı soydaşlarımıza ekmek, ilâç, yiyecek ve giyecek sağlayacak. Ve en önemlisi, onları yalnız bırakmadığımızı, her an düşündüğümüzü sadece yavru vatandaki Türklere değil, dünya kamu oyuna da bir kere daha gösterecek.

Ulus, Kıbrıslı soydaşlarımıza yardım etmek için ellerinden geleni yapan okuyucularına ve bilhassa harçlıklarını bu gaye için ayıran küçük öğrencilere sonsuz teşekkür ve minnetlerini sunar." (Ulus, 09.02.1964, s.1, 7).

Ulus Gazetesi tarafından düzenlenen bu kampanya incelendiğinde, kampanyanın başlatılması sırasında özellikle yaklaşan yılbaşı üzerinde durulduğu, yılbaşını kutlama hazırlıklarının yapıldığı bu günlerde insanların, Kıbrıs’ta zor günler yaşayan, yakınlarını, evlerini kaybetmiş, soğuk ve açlıkla karşı karşıya olan “soydaşlarını” düşünmeye, ancak düşünmekle kalmayıp, en azından yılbaşı eğlencesi için harcayacakları paraların bir kısmını göndermek yoluyla onlara yardım etmeye teşvik edilmeye çalışıldığı görülmektedir. İlerleyen günlerde de yapılan çağrılarda sürekli olarak aynı temalar işlenmiş, Kıbrıs’ta Türklerin uğradıkları zulüm, karşı karşıya oldukları açlık tehlikesi, kısacası zor şartlar altında bir yaşam mücadelesi veriyor oldukları hatırlatılmış ve hükümetin yanı sıra oradaki Türklerle yardımın vatandaşlar için de bir “görev olduğu” belirtilmiştir. Neredeyse kampanya süresince her gün yayınlanan metnin altında büyük harflerle “KIBRIS SİZDEN YARDIM BEKLİYOR, KIBRIS SİZDEN İLÂÇ BEKLİYOR, KIBRIS SİZDEN ŞEFKAT BEKLİYOR...” ifadesi yer almıştır. Kısacası Ulus, kampanya süresince yayınladığı bildirilerde Ada’daki açlık tehlikesini ön plana çıkarmış, Kıbrıslı “soydaşların” açlık, sefalet ve zulüm içinde yaşadığı günlerde, anavatandaki vatandaşların bu duruma bigâne kalmaması gerektiği üzerinde durulmuştur. Kampanyanın neticelenmesi üzerine yayınlanan yazıda ise Ada “tarihiyle, oluşumuyla Türkiye’nin bir parçası”, burada yaşayan Türkler ise “bizim soyumuzdan gelen bizim kanımızı taşıyan, herşeyleriyle bize bağlı” “soydaşlar” olarak tanımlanmıştır.

Kendi kampanyasının yanı sıra gazete, diğer kampanyaları ve bu kampanyalar çerçevesinde yapılan yardımları da duyurmuş, özellikle Kızılay’ın yardımları hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir (Bkz. Ulus, 02.01.1964, s.2; Ulus, 03.01.1964, s.7).

Diğer kampanyalarda da görüleceği gibi Ulus’un açmış olduğu kampanya çerçevesinde de yardım toplamak amacıyla çeşitli aktiviteler organize edilmiştir. Örneğin Ordu Futbol Takımı ile Adana Demirspor arasında 12 Ocak 1964 pazar günü saat 14.30’da Adana Şehir Stadında bir maç düzenlenmiştir. Herkesin ücretle gireceği (yani serbest giriş kartlarının geçerli olmayacağı) maçın geliri İş Bankası’nda gazete tarafından açılan hesaba yatırılacak olup, Adana Valiliği ve Adana Belediyesi de bu maç için her türlü kolaylığı gösterme kararı almışlar, ayrıca Belediye, maçtan Belediye payı alınmayacağını açıklamıştır (Ulus, 10.01.1964, s. 1; 11.01.1964, s.1). Bu maç golsüz sona ermiş, Ordu takımı, 13 Ocak’ta yine geliri Kıbrıs’a yardım kampanyasına bırakılmak üzere Çukurova İdmanyurdu ile bir maç yapacağı Mersin’e gitmiştir (Ulus, 13.01.1964, s.1, 7). Mersin Şehir Stadında yapılan maç, 75. dakikada oyundan atılan bir İdmanyurdu futbolcusunun sahadan çıkmaması nedeniyle, hakem tarafından sonlandırılmıştır. Ulus Gazetesi, takımlara ve Adana ve Mersin bölgelerine teşekkürlerini bildirmiştir (Ulus, 14.01.1964, s.1, Son Havadis, 14.01.1964, s.5).

Kampanyanın üçüncü gününden itibaren yardım yapanları ve yaptıkları yardım miktarını gösteren ayrıntılı listeler gazetede neredeyse hergün yayınlanmıştır. Bu

listeler incelendiğinde, özellikle ilk günlerde bireysel katılımların yoğun olduğu, daha sonra bir grup adına ortak olarak yapılan yardımlarda da bir artış yaşandığı, kampanya süresinin ortalarına gelindiğinde bir azalma olduğu, son günlerinde yardımların birkaç kişi ile sınırlı kaldığı görülmüştür. Birey düzeyinde en büyük bağış miktarı kampanyanın 20. gününde Meşrutiyet Mahallesi Muhtarı Sırrı Süngitay'ın 3 bin 862 lira 50 kuruş değerindeki yardımıdır. Ancak bu yardımın listede bu yönde bir ifade yer almamakla birlikte, küsuratlı bir rakam olması ve kendisinin Meşrutiyet Mahallesi Muhtarı olduğunun bildirilmesi nedeniyle mahalle adına toplanmış bir yardım olabileceği de düşünülmelidir. Diğer yüksek miktardaki yardımlar 2000, 1000 ve 500 liralık yardımlar olup, en az 5 lira yatırılmış, genellikle de 20, 50, 100, 150 civarında yardımlar bireyler tarafından yapılmıştır. Bireysel katılımcılar arasında Afet İnan (Ulus, 09.01.1964, s.1), Tiran Elçisi Mustafa Kenanoğlu (Ulus, 22 Ocak 1964, s. 1) gibi dikkat çeken isimler de vardır. Bunun yanı sıra yukarıda ifade ettiğimiz üzere gayrimüslim vatandaşların özellikle de Rumların kampanyalara katılımlarının dönem gazetelerinde bu özel bir vurgu ile yer alması dikkate alındığında, Ulus Gazetesi'nin kampanyasına da bireysel olarak bazı gayrimüslim vatandaşların katıldığı görülmüştür (Bkz Ulus, 07.01.1964, s.7; 11.01.1964, s.1).

Ortak yardımlar ise genelde bir iş yerinde çalışanların özellikle de bir kamu kuruluşu personelinin aralarında para toplayarak yaptıkları yardımlardır. Bunlar arasında en büyük bağış Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu camiası memur ve işçileri adına yatırılan 53.908,60 lira tutarındaki yardımdır (Ulus, 17 Ocak 1964, s. 7). Devlet kurumlarından yoğun bir katılım görülürken, özel işletmelerde çalışanlar da kampanyaya katılmışlardır.

Ankara'daki okulların, özellikle de ilkokul öğrenci ve öğretmenlerinin birlikte yaptıkları yardımlarda bir yoğunluk görülmektedir. Sarar İlkokulu neredeyse bütün şubeleri ve öğretmenleri ile birlikte kampanyaya katılmıştır (Ulus, 11 Ocak 1964, s.7; Ulus, 12 Ocak 1964, s. 7; Ulus, 14 Ocak 1964, s. 1; Ulus, 21 Ocak 1964, s. 1). Ulus Gazetesi de Ankara'da ilkokul öğrencileri tarafından yapılan yardımlara ayrıca dikkat çekmiş ve bu öğrencilerin harçlıklarını biriktirerek yardım kampanyasına yatırmaları ile *“iyi vatandaşlık özelliklerini daha ilkokul sıralarında edinmeye başladıklarını”* gösterdiklerini vurgulamıştır (Ulus, 17 Ocak 1964, s. 7). Gazete ayrıca bir fotoğraf da yayınlamış ve fotoğrafın altında *“gecekondu bölgesindeki”* Dikmen Aşağıörek okulunun öğretmen ve öğrencilerinin kampanyaya 361 lira yardım yaptıkları haberine ve ayrıca, *“Kıbrıs katliâmından sonra Ankara'ya gelen ve Kıbrıs Türk Birliğinde görevli Yüzbaşı Saim Karabiber'in kızı olan küçük bir öğrenci de, orada bıraktığı arkadaşlarına yardım edebilmek için bu kampanyaya katılmıştır”* ifadesine yer vermiştir (Ulus, 18 Ocak 1964, s.1).

Bir diğer dikkat çekici katılım erler ve subaylar düzeyinde yapılan yardımlardır (Ulus, 11.01.1964, s.7; 21.01.1964, s.1). Kampanyaya dernekler de katılmışlardır. Polis Enstitüsü Yüksek Öğretim Talebe Cemiyeti Başkanlığı, Türk-Amerikan

Kadınlar Kültür Derneği (Ulus, 11.01.1964, s.7), Amerikan Üniversiteleri Türk Mezunları Derneği (Ulus, 16.01.1964, s.1), Nişantaşı Yardım Sevenler Cemiyeti (Ulus, 26 Ocak 1964, s.1) kampanyaya katılan derneklerdir.

Kampanyaya katılım genel olarak Ankara’dan olmakla birlikte sınırlı da olsa, Amasya, Merzifon, Eskişehir, Gaziantep, Erzincan, Antakya, İzmir ve Aksaray’dan ayrıca yurtdışından Almanya’dan da birer katılım olmuştur (Ulus, 11 Ocak 1964, s. 7, Ulus, 16 Ocak 1964, s.7; Ulus, 18 Ocak 1964, s.1; Ulus, 26 Ocak 1964, s. 1, 7). Ayrıca Ulus Gazetesi mensupları da kampanyanın sonlarına yaklaşıldığında 1,177.50 lira bağışta bulunmuşlardır (Ulus, 5 Şubat 1964, s. 7).

Sonuç olarak, Ulus Gazetesi tarafından bir aydan fazla bir süre devam ettirilen kampanyanın sonucunda çok büyük bir miktarın toplanamadığı, kampanyanın genelde Ankara ili ile sınırlı kaldığı söylenebilir. Gazetenin çok yüksek bir tiraja sahip olmaması yanında CHP’nin yayın organı olması, dolayısıyla toplumun belirli bir kesimine hitap etmesinin kampanyaya sınırlı katılım olmasında etkili olduğu ileri sürülebilir. Yoğun katılım ilerleyen günlerde çeşitli devlet kurumları ve özellikle okullar düzeyinde sağlanmış, bireysel katılımlar ilk günlerdeki oransal üstünlüğe rağmen giderek azalmış, kampanya sonunda ise katılımın genelinde bir düşüş yaşanmıştır. Bu bağlamda da ilk günlerde kampanyaya katılım yönündeki isteğin/heyecanın giderek azaldığı ileri sürülebilir. Nitekim gazetenin bir süre sonra katılımı arttırmak için yeni çağrılarda bulunması da bu tespiti doğrulamaktadır.

Kızılay’ın Yardım Kampanyası

MTTB 2. Başkanlığı, MTTB ile TMTF tarafından ortaklaşa olarak ve Ulus Gazetesi tarafından açılan kampanyaların yanı sıra yurt çapında bir yardım kampanyası da Kızılay Genel Merkezi tarafından açılmıştır. Kızılay Genel Merkezi kampanyanın yurt çapında sürdürülmesi için, bütün şubelerine birer telgraf çekerek her tarafta bir an evvel “Kıbrıs’a Yardım Komiteleri” kurularak yardım kampanyasına girişilmesini istemiştir (Vatan, 01.01.1964, s.5). Kampanyanın başladığını haber veren Vatan Gazetesi ayrıca, büyük şehirlerde gençlik teşekkülleri, partiler, kurum ve kuruluşlar tarafından bürolar kurularak, yardımların toplanmaya başladığını ve toplanan bu yardımların Kızılay aracılığıyla gönderileceğini de duyurmuştur (Vatan, 01.01.1964, s.5). Kızılay tarafından kurulması istenen Kıbrıs’a Yardım Komiteleri, illerde valiler, ilçelerde ise kaymakamların başkanlıklarında kurulacak, bu komitelerde Belediye Başkanları, Özel İdare Müdürleri, Kızılay Şube Başkanları ve meslek örgütlerinin başkanları da görev alacak, yapılacak yardımları Kızılay Şubeleri kabul edecek ve yardımlar Kızılay aracılığıyla gönderilecektir (Milliyet, 02.01.1964, s.1, 7; Ulus, 02.01.1964, s.1, 7). Bu önlemlerin yardım kampanyalarında çok başlılığın önlenmesi, kampanyaların koordineli bir biçimde sürdürülebilmesi ve suistimallerin engellenmesi için öngörüldüğü düşünülebilir.

Kampanya ile ilgili olarak Kızılay Başkan Vekili Fikret Pamir “Aziz Türk Milletine” bir mesaj yayınlamış, Kıbrıslı Türklerin içinde bulundukları zor

durumdan ve Kızılay’ın şimdiye kadar yaptığı yardımlardan bahsettikten sonra şu sözlerle milleti yardım kampanyasına katılmaya davet etmiştir:

“Dünya efkârının ergeç katılacağı, insanlık adına hicap duyacağı bu durum karşısında, aziz Türk Milleti, Kıbrıslı kardeşlerinin açlık, kış ve insanlık dışı tecavüzlere mukavemetleri için Derneğimizin günlerdir süre gelen çabalarına bütün benliği ile katılmak arzusunu göstermiştir. İnsanlık ve kardeşlik vecibesine vasıta olmanın heyecanı içinde Kızılay Derneği bu asil arzuya tercüman olmak üzere Kıbrıs felâketzedelerine yardım kampanyasının açılmasına karar vermiştir.

Vatandaşlarımızı, nakdî yardımlarını mıntıklarında yardım komitelerine veya bankalarda açılmış hesaplara, aynı yardımlarını Kızılay Şubelerine tevdiye davet ediyor, Aziz Türk Milletinin insanlık duygularını heyecan, gurur ve şükranla selâmlıyoruz.” (Ulus, 02.01.1964, s.1, 7).

Kampanyanın açıldığı 1 Ocak 1964 tarihinde gazetelerin yanı sıra radyodan da duyurulmuş, radyodaki bu duyurunun ardından ilk yardımı Ankara Örfi İdare Komutanı Orgeneral Cemal Tural, radyonun açılmasından 15 dakika sonra Kızılay Genel Merkezini ziyaret ederek 1000 lira ile yapmış, Kızılay Genel Müdürü Muzaffer Akın ise daha sonra Tural’ı makamında ziyaret ederek bağışının makbuzunu kendisine vermiş ve “öncelik taşıyan örnek hareketinden dolayı” Kızılay adına kendisine teşekkürlerini bildirmiş, aynı gün (2 Ocak) çeşitli kurumlarda görevli kişiler adına ve ayrıca vatandaşlar tarafından Kızılay’a 20 bin liranın üzerinde para yardımı yapıldığını bildirmiştir (Vatan, 03.01.1964, s.5).

Kızılay Genel Başkanı Adnan Öztrak ise 2 Ocak’ta bir açıklama yaparak Kızılay tarafından Kıbrıs’a 26, 30 ve 31 Aralık tarihlerinde çeşitli miktarlarda gıda, ilaç, tıbbi malzeme, battaniye gibi yardımlar yapıldığını, yüz yataklı ve 20 personeli bulunan bir sahra hastanesi kurulduğunu bildirmiş, hastanenin günlük giderinin 6 bin liradan fazla olduğunu, ayrıca yardıma ihtiyacı olan Türklerin sayısının 10 bini aştığını, bu nedenle Kızılay’ın bir yardım kampanyası başlattığını, ancak henüz bu yardımlar toplanmadan Kızılay’ın harekete geçtiğini ve ilk partide 400 bin liralık 150 tonu aşkın gıda maddesinin gönderilmesine çalışıldığını, ancak bundan sonraki partilerin “milyonlarca liraya ihtiyaç gösteren bir genişlikte” olduğunu ifade etmiştir (Ulus, 03.01.1964, s.1, 7; Milliyet, 03.01.1964, s.1, 7). Bu açıklamadan anlaşıldığı üzere Kızılay, kampanyanın başlamasından önce Kıbrıs’a çeşitli miktarlarda yardımlar göndermiş ancak, daha fazla yardıma ihtiyaç olması nedeniyle, bu konuda vatandaşların da katılımını sağlamak amacıyla yurt çapında bir kampanya başlatılmıştır.

Gerek Kızılay’ın gerekse gençlik teşekküllerinin açtıkları kampanyaların başlaması ile yurdun her tarafında bir yandan dernekler bir yandan da komiteler faaliyete geçmiş, 2 Ocak’ta Kızılay Şubelerine 13,105.50 liralık yardım

yapılmıştır. Bu arada Mimar Orhan Pekin 10.000, Ermeni Katolik Patrikhanesi Başpiskoposu 2.000 lira vermiş, Kimya Sanayii İşverenleri Sendikası 100 sandık çeşitli ilaç, Enbiyaoglu firması 600 çuval pirinç yardımında bulunmuşlardır (Milliyet, 03.01.1964, s.7) Vatan Konserve Fabrikası da “Yardım Kampanyasına” 60 sandık içinde 2800 kutu konserve ile katılmıştır (Milliyet, 04.01.1964 s. 7). Ayrıca ilk günlerde yurdun çeşitli yerlerinde kurulan yardım komitelerinde de önemli bağışların toplandığı görülmüştür⁶. Bu sırada din adamları da halkı kampanyalara katılıma teşvik etmek amacıyla harekete geçmiş, örneğin Konya’daki din adamları bu yönde yaptıkları konuşmalarla kampanyaya destek sağlamaya çalışmışlar, benzer çabalar öğretmenler tarafından da gösterilmiştir (Milliyet, 06.01.1964, s.7).

Bu arada Kızılay Genel Başkan Vekili Fikret Pamir, yaptığı bir açıklamada, çeşitli teşekküllerin, özellikle gençlik teşekküllerinin açtığı Kıbrıs’a yardım kampanyalarının “çok yerinde” olduğunu, “yapılacak yardımların bir merkezde toplanmasını ve bir elden idare edilmesini sağlamak için teşebbüslere girdiklerini”, “Kıbrıs’taki ırkdaşlarımıza yardımın yapılabilmesi için vatandaşların yardımının şart olduğunu” ifade etmiştir (Zafer, 05.01.1964, s.5) Kıbrıs’tan Kızılay Genel Merkezine gelen bir yazıya göre Türkler Kızılay’dan olayların devam ettiği sürece her ay 6 milyon lira tutarında yiyecek maddesi istemektedirler. (Vatan, 4 Ocak 1964, s. 5) İhtiyaç duyulan gıda maddeleri, “150 ton un, 30 ton fasulye, 14 ton pirinç, 10 ton şeker, 15 ton nohut, 15 ton makarna, 10 ton bulgur, 15 ton margarin, 12,5 ton mercimek ve 4 ton zeytinyağı” olarak sıralanırken, maaşları ödenmeyen Türk memurlarının geçinmesi para yardımının da gerekli olduğu belirtilmiştir (Zafer, 05.01.1964, s.5). Bu yardım talepleri üzerine Bakanlar Kurulu, Başbakan İsmet İnönü başkanlığında yaptığı toplantıda Kıbrıs’a yardım konusunda hızla alınması gereken tedbirleri görüşmüştür (Vatan, 06.01.1964, s.1). Bu arada 9 Ocak’a gelindiğinde Kızılay’da toplanan nakdi yardım miktarı 1 milyon lirayı aşmıştır⁷.

Yardımlar toplanmaya devam edilirken, bir yandan da partiler halinde hızla Kıbrıs’a ulaştırılmaya çalışılmıştır. 6 Ocak’ta Kızılay’ın hizmetine verilen iki askeri nakliye uçağı ile 20 ton gıda ve ilaç malzemesi Kıbrıs’a gönderilmiştir (Hürriyet, 07.01.1964, s.1). Kızılay’ı temsilen giden 3 kişilik yardım heyeti ile birlikte Kızılay Genel Sekreteri Adnan Öztrak da Kıbrıs’ta yardımları ve durumu yerinde incelemek için, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Muavini Necdet Kent de Kıbrıslı Türklerin ihtiyaçlarını tespit ve gönderilen yardımların yerlerine hemen ulaştırılması için gerekli tedbirleri alınmasına yönelik düzenlemeleri yapmak üzere, yardım götüren askeri uçakla Kıbrıs’a gitmiştir (Vatan, 06.01.1964, s.5). 11 Ocak’ta ise 350 tonluk gıda maddesi Mersin’de “Erdek” ve “Silivri” layetlerine yüklenmiştir (Akşam, 12.01.1964, s.7). Bu yardımların Kıbrıs’a ulaşması ve dağıtımı konusunda Kızılay Müfettişi Nuri Aydıngöz’ün verdiği bilgilere göre, yiyecek maddeleri “soydaşlarımız” tarafından “parasız” boşaltılmış ve dağıtılmak üzere özel araçlarla taşınmış, Rum gümrükçüler, un çuvalarını “şiş sokmak

suretiyle” kontrol etmişlerdir. Kıbrıs Büyükelçisi Mazhar Özkul ve maiyeti, gemileri karşılamış ve boşaltma işine nezaret etmiştir. Bu arada Nuri Aydıngöz tarafından Ankara’ya götürülen ekmek örneğinin, “göz yaşartacak kadar üzüntü yaratmış” olduğu, çünkü “Kıbrıslı soydaşlarımızın bulup yedikleri ekmek, susam kabuğu unundan yapılan ekmektir ki, fırından çıktıktan yarım saat sonra taş gibi ol[duğu]” da ifade edilmiştir (Zafer, 16.01.1964, s. 5; Yeni Sabah, 16.01.1964, s. 5). Akşam Gazetesi de Nuri Aydıngöz’ün açıklamalarını aynen aktarmıştır:

“Türk karasularından çıktıktan sonra İngiliz uçaklarının refakatinde Kıbrıs’ın Mağusa limanına vasil olduk. Bizi Büyükelçimiz Mazhar Özkul ile elçilik erkânı, yerli ve yabancı gazeteciler ve televizyoncular karşıladılar. Şimdiye kadar susam kabuğundan yaptıkları ekmekleri yiyen Kıbrıs’taki vatandaşlarımız gemilerimizi parasız olarak boşalttılar. Yapılan anlaşmaya göre, götürdüklerimizi Kızılhaç Teşkilâtına teslim ettik. Hâlen Kıbrıs’ta da piyasa borsası tamamen durmuştur. Vatandaşlarımız ise hâlen nöbet tutarak muhtemel bir tecavüzde kendilerini korumak için gayret etmektedirler” (Akşam, 16 Ocak 1964, s. 7).

Bu arada 13 ve 19 Ocak tarihlerinde de Mersin’den kalkan gemilerle Kıbrıs’a iki parti daha gıda maddesi ile çeşitli malzeme içeren yardımlar gönderilmiştir⁸. 19 Ocak’ta hareket eden gemilerle doktor ve hemşireler de gönderilmiş ve gemilerin gelirken Mersin’de tedavi edilmek üzere 16 yaralıyı getirmeleri de kararlaştırılmıştır (Hürriyet, 20.01.1964, s.7). Bu gemilerin Mağusa Limanı’na girişi sırasında Mağusa kalesinin burçlarına çıkan Türkler tarafından büyük ölçüde tezahüratta bulunulmuş ve gemiler burçlardan sallanan Türk bayrakları ile selamlanmıştır (Akşam, 22.01.1964, s.7). Bu gemilerle getirilen Kıbrıslı yaralılar limanda kalabalık bir halk kitlesi tarafından karşılanmış ve kendilerine “Kahrolsun EOKA, Yaşasın ırkdaşlarımız” şeklinde tezahürat yapılmıştır (Milliyet, 22.01.1964, s.7). Bununla birlikte Kıbrıs’a gönderilen yardımların Kıbrıs Türkleri’ne ulaştırılmasında kimi zaman güçlüklerle karşılaşmıştır⁹.

Şubat ayı ortalarına yaklaşıldığında Kızılay’a ulaşan nakdi yardım miktarı toplamda 7 milyon lirayı aşarken, aynı yardımların toplam değeri de 600 bin liraya ulaşmıştır (Hürriyet, 13.02.1964, s.7)

Daha önce ifade edildiği üzere Kızılay tarafından Kıbrıs’ta bir seyyar hastahane de kurulmuş, bir basın toplantısı ile Kızılay’ın çalışmaları hakkında bilgi veren Kızılay Genel Başkan Vekili Fikret Pamir, bu hastahane Türk yaralıların yanı sıra Rum yaralıların da tedavi edildiğini, Kıbrıs Kız Lisesi’nde çalışmaların sürdürüldüğünü ve ırk farkı gözetmeksizin verilen hizmet dolayısıyla İngiliz yetkililerin de şükranlarını sunduklarını ifade etmiştir (Vatan, 04.01.1964, s.5; Zafer, 05.01.1964, s.1, 5). Bu hastahane ve genel olarak yaralılar için ilaç ve tıbbi malzeme ile özellikle kan ihtiyacının olması, kampanya çerçevesinde ilaç ve tıbbi malzeme toplanması ve kan bağışının teşviki gereğini de doğurmuştur. Bu

doğrultuda ilk olarak İzmir’de toplanan 369 şişe kan Ankara’ya gönderilmiştir (Cumhuriyet, 4 Ocak 1964, s. 7). İstanbul’da yapılan kan bağışları 3 Ocak itibarıyla 1500 şişeye ulaşmış, Tıp Fakültesi öğrencileri de 3 Ocak’ta Çapa Kızılay Kan Merkezine giderek kan vermişlerdir. (Milliyet, 04.01.1964 s. 7) Kızılay kan merkezlerinde askeri birliklerden de kan bağışları toplanmıştır (Milliyet, 06.01.1964). Çanakkale’de kız ve erkek öğrencilerden oluşan 75 kişilik bir grup 23 kilogram (Cumhuriyet, 05.01.1964, s.7), İstanbul’da ise çeşitli okullardan öğrenciler 1,500 şişe kan bağışında bulunmuşlardır (Cumhuriyet, 07.01.1964, s.7).

Kimya Sanayii İşverenler Sendikası Türkiye çapında bir ilaç yardımı kampanyası açmaya karar vermiş ve bu kapsamda verilecek ilaçlar, ilaç sanayii kuruluşları tarafından makbuz karşılığı olarak sendika merkezinde toplanmıştır (Hürriyet, 29.12.1963, s.9), Sendika tarafından İstanbul’da bulunan ilaç fabrikalarından toplanan 19.500 parça ilaç Kızılay’a 3 Ocak’ta teslim edilmiştir (Cumhuriyet, 04.01.1964, s.7). Paizer İlaç Fabrikası da kampanyaya 267 kutu ilaç vererek katılmıştır (Milliyet, 09.01.1964, s.7).Yüksek öğrenim yapan kız öğrenciler tarafından Ankara’da bulunan eczane ve ecza depolarından da 35,000 TL nakdi yardımın yanı sıra ilaç ve tıbbi malzeme toplanmıştır (Cumhuriyet, 05.01.1964, s.7).

Kıbrıs’a gönderilmek üzere yapılan nakdi ve aynı yardımların yanı sıra, Ankara, İstanbul ve İzmir’de okuyan ve olaylar nedeniyle kendilerine para gelmeyen Kıbrıslı öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak için de Kızılay Genel Merkezi öğrencilere para yardımı yapmış, daha önce yaptığı 5 bin liralık yardıma ek olarak daha sonra 50 öğrencinin faydalanması için 25 bin liralık yeni bir yardım daha yapmıştır (Zafer, 12.01.1964, s. 5).

Yukarıda da ifade edildiği gibi ülkenin her tarafında Kıbrıs’a Yardım Komiteleri faaliyete geçmiştir. İstanbul’da Vali Niyazi Akı başkanlığında Belediye Başkanı, Kızılay Temsil Kurulu Başkanı, Sanayi, Ticaret Odaları ile Borsa Başkanları ve Bankalar Müdürleri ile MTTB ve TMTF Başkanlarından oluşan “Kıbrıs’a Yardım Vilâyet Komitesi”, ilçelerde ise komitenin kolları olmak üzere, ilçe kaymakamlarının başkanlığı altında, Kızılay şubelerinin başkanlarının da katılımıyla İlçe Yardım Komiteleri kurulmuştur. Nakdi yardımların Yapı Kredi, Türk Ticaret, İş ve İstanbul Bankalarının bütün şubelerinde açılan Kızılay Kıbrıs’a Yardım Fonu hesabına veya Kızılay Merkez şubelerine yatırılması, aynı yardımların ise sadece Kızılay merkez ve şubelerine Kızılay makbuzu karşılığında yapılması kararlaştırılmış, Kızılay makbuzundan başka herhangi bir isim veya makbuzla yardım toplanamayacağı bildirilmiştir. İlk etapta yapılan nakdi yardım 63,259.60 lirayı bulurken, çok miktarda da gıda, ilaç ve giyim yardımı yapılmıştır. (Hürriyet, 12.01.1964, s. 2) İlerleyen günlerde İstanbul Vilayet Komitesi tarafından toplanan 267,500 TL da Kızılay’a yatırılmıştır (Cumhuriyet, 16.01.1964, s.7). Kampanya sanatçılardan da destek görmüş, Kent Oyuncuları Tiyatrosu bir suaresinin gelirini Kıbrıs’a Yardım Komitesi’ne tahsis etmiştir (Hürriyet, 15.01.1964, s.2). İstanbul’daki bu yardım

komitesine bağışta bulunan kurumlardan biri de Fener Patrikhanesi'dir. Patrikhane 5000 TL bağışta bulunmuştur. Rum Patriği Athenagoras 700 lira, 13 metropolit ise 100'er lira bağışta bulunmuşlardır (Hürriyet, 18.02.1964, s.7). İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası ile Ticaret Borsası da Kıbrıs'a 125 ton çeşitli gıda maddesi göndermeyi kararlaştırmışlar, ayrıca Kızılay'a da 1 milyon liralık para yardımı yapmışlardır (Son Havadis, 18.01.1964, s.2). 6 Şubat itibarıyla komite tarafından toplanan yardım miktarı 389,481.14 TL olmuştur (Vatan, 06.02.1964, s.5). Bu arada diğer birçok yerde kurulan komiteler tarafından da yardımlar toplanmaya devam edilmiştir¹⁰.

Daha önce Kızılay Genel Başkan Vekili Fikret Pamir'in de ifade ettiği üzere bazı yerlerde çeşitli dernekler ve komitelerin yardım toplama faaliyetleri, "çalışmalarını kolaylıkla yapabilmesi ve tek elden idaresi için" Kızılay'da birleştirilmiştir (Cumhuriyet, 07.01.1964, s.1). Bu doğrultuda Adana'da Komite, Güney Gazeteciler Cemiyeti İdare Hey'eti tarafından kurulmuş ancak aynı ve nakdi yardımların 2 Ocak'ta Kızılay'a devredilerek yardımın bir elden sağlanmasına çalışılacağı bildirilmiştir (Zafer, 03.01.1964, s.5). İl ve ilçelerde mülki amirlerin başkanlığında kurulan yardım komiteleri kısa sürelerde önemli miktarlarda yardım toplamayı başarmışlardır¹¹. Ayrıca yardım için çeşitli kurum ve kuruluşlar, dernekler, sendikalar, birliklerin de kendi cemiyetleri içinde kampanyalar örgütledikleri belirtilmelidir¹².

Komitelere yardım toplanması konusunda bazı dolaylı yollara da başvurulmuştur. Örneğin, İzmir Milletvekili Şinasi Osma Spor-Toto hasılatından Kıbrıs'a yardım yapılması amacını güden ve Spor-Toto hasılatının bir aylık gelirinin yüzde 40'ı oranındaki Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü hissesinin Kıbrıs'a yardım için açılacak hesaba yatırılmasını öngören bir kanun teklifini Millet Meclisi Başkanlığı'na vermiş (Hürriyet, 01.01.1964, s. 9); Milli ligde yer alan 18 kulüp de kampanyaya katılarak maç gelirlerinden kesilecek 100.000 lira ile bir maçın gelirini kampanyaya bağışlamaya karar vermişler (Milliyet, 14.01.1964, s. 8); Muğla'da Vali başkanlığında kurulan komite, sinema biletlerine bir ay müddetle 25'er kuruş zam yapılmasını kabul etmiştir (Cumhuriyet, 07.01.1964, s.1). İzmir'de de bütün sinemalar Cuma günü yapacakları seansların hasılatlarını kampanyaya devredeceklerini bildirmişler ve ayrıca, sinemalar 8 Ocak'tan itibaren ayın 27 sine kadar giriş biletlerine 25'er kuruşluk Kızılay pulu yapıştırarak kampanyaya daha faydalı olmaya çalışacaklarını açıklamışlar, Adana'da Ticaret Lisesi öğrencileri oynayacakları bir piyesin hasılatını Kıbrıs'a gönderme kararı almışlardır (Cumhuriyet, 09.01.1964, s.1). Yardım toplamak amacıyla spor müsabakaları da düzenlenmiş, örneğin, Beden Terbiyesi Konya Bölge Müdürlüğü tarafından 25-26 Ocak tarihleri arasında, "Kıbrıslı soydaşlarımıza yardım amacıyla" kapalı spor salonunda basketbol ve voleybol maçları düzenlenmesi ve serbest giriş kartlarının kaldırıldığı karşılaşmalardan elde edilecek gelirin tamamının Kıbrıs Yardım Komitesi'ne verilmesi kararlaştırılmıştır (Vatan, 20 Ocak 1964, s. 3).

Yardım toplamak için başvuru yollarından biri de öğrenciler tarafından 19 Ocak’ta Ankara’da “Kıbrıs Günü” ilan etmek olmuş, bu çerçevede görevlendirilen kız ve erkek üniversite öğrencileri ev ev dolaşarak yardım toplamaya çalışmışlar ve ilgi görmüşlerdir (Hürriyet, 20.01.1964, s.7)¹³. Kampanya açısından ilgi çekici bir gelişme, Almanya’da bulunan Türklerin de bu kampanyaya karşı kayıtsız kalmamalarıdır. “Köln ve Çevresi Türk İşçileri Derneği” tarafından 23 Ocak’a kadar 4 bin Mark (10 bin Lira) toplanmıştır. Derneğin yardım makbuzlarında katledilen Türk anne ve çocukların fotoğrafları ile Almanca ve Türkçe olarak “İşte böyle son nefeslerini verdiler. Üç günahsız yavru ve anneleri bir banyo küvetine yığılarak katledildiler. Şimdi zavallı baba ne yapacak” “Kıbrıstaki gayri insani hadiseleri şiddetle protesto ederiz. Adadaki Türkler tehlike ve zaruret içindedir. Sen de yardım et” ifadeleri yer almıştır (Milliyet, 24.01.1964, s. 3).

Bu arada kampanyadan yararlanmak isteyen bazı sahtekarlar da ortaya çıkmış, Kızılay’ın bildirdiğine göre, bazı kişiler, bastırdıkları sahte kartlar ve makbuzlar ile evlerden “Kıbrıs için yardım topluyoruz” diyerek para toplamaya teşebbüs etmişlerdir. Kızılay, bu kişilerin polis tarafından kısa sürede yakalanacaklarının tahmin edildiğini, vatandaşların ise sadece Valilikçe kurulan komitelere ve Kızılay antetini taşıyan makbuzlar karşılığında yardım yapmalarını tavsiye etmiştir (Zafer, 12.01.1964, s.1, 5). Bir ay sonra Vatan Gazetesi’nde yer alan haberde de MTTB makbuzlarının sahtesini basarak, büyük kurum ve fabrikalardan para toplayan “iki kişilik şebeke”nin polis tarafından yakalandığı, “*şüphe uyandırmamak için ses sanatkarı Saime Sinan’a ait bir otomobille dolaşan*” bu kişilerin yardım toplamak için gittikleri Topkapı’daki döküm fabrikasında, durumdan şüphelenen fabrika müdürünün MTTB’yi arayarak olayı soruşturması ve polise haber vermesi sayesinde yakalandıkları bildirilmiştir. (Vatan, 12.02.1964, s.1, 5)

Kampanyadan bağımsız olarak Kızılay’ın Kıbrıs’a yardımları ilerleyen aylarda da devam etmiştir. Örneğin 13 Temmuz’da Gençlik şilebi ile Kıbrıs’a 400 ton un, 100 ton mercimek, 100 ton nohut, 50 ton fasulye, 50 ton şeker, 50 ton makarna, 40 ton margarin, 13 ton konserve, 10 ton zeytinyağı, 10 ton zeytin ile 14 bin metre pazen, basma ve kaput bezi gibi çeşitli kumaşlar gönderilmiştir (Milliyet, 14.07.1964, s. 7). Ayrıca Kıbrıs’a yardım için vatandaşların çabaları da sürmüştür. Örneğin Ermeni vatandaşlar tarafından Kıbrıs’a yardım bir kampanya açılmış, Haziran başında sona eren bu kampanya çerçevesinde İstanbul’daki Ermeni vatandaşlar “Leblebici Horhor” operetini oynayarak topladıkları 50 bin lirayı Kıbrıs Türklerine gönderilmek üzere 5 Haziran’da Vali Niyazi Akı’ya vermişler, aralarında toplayacakları 10 bin lirayı da Türkiye’de öğretimde bulunan Kıbrıslı öğrencilere vereceklerini bildirmişlerdir (Milliyet, 04.06.1964, s. 2).

Sonuç

1963 yılı sonunda Kıbrıslı Rumların saldırısına uğrayan Kıbrıslı Türklerin yaşadığı acı ile karşı karşıya kaldıkları güç ve zor yaşam koşulları, Kıbrıs’ı bir “milli dava” olarak benimsemiş olan Türkiye kamuoyunda büyük bir üzüntü, öfke ve duyarlılık

yaratmıştır. Bunun bir sonucu olarak üç farklı, ancak paralel yardım kampanyası aynı anda ortaya çıkmış ve sürdürülmüştür. Bunlardan ilki öğrenci teşekkülleri tarafından açılan kampanyalar olmuştur. Bu kategoride iki kampanya yer almıştır. Bunlardan ilki olan MTTB 2. Başkanlığı tarafından Kıbrıs'ta şehit ailelerine yardım için açılan kampanyada toplanan yardımların doğrudan Kıbrıs'ta Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'e verilmesi planlanmış; 15 gün kadar süren kampanya sonucunda 71,605.53 TL toplanmıştır. Diğer kampanya, TMTF ve MTTB tarafından Kıbrıs'a yardım amacıyla ortaklaşa olarak açılmıştır. Bu kampanya Kızılay'ın açtığı kampanyaya eklenmiş ve toplanan nakdi ve aynı yardımlar Kızılay'a teslim edilmiştir. 15 gün sonunda bu kampanya çerçevesinde 166,702.40 TL değerinde yardım toplanmıştır. Bir diğer kampanya, fiili olarak 1 Ocak 1964 tarihinde başlayan ve bir ay sürmesi planlanan, ancak daha sonra 8 Şubat'a kadar uzatılan Ulus Gazetesi'nin "Kıbrıs Sizden Yardım Bekliyor" başlıklı kampanyasıdır. Bu kampanya sonucunda toplanan 152,702 liralık nakdi yardımın oluşturulacak bir fahri komite tarafından aynı yardımlara çevrilerek, yardımda bulunanların isimlerinin yer aldığı bir liste ile Kıbrıs'a gönderilmesi planlanmıştır. Yine 1 Ocak tarihinde yurt çapında ve resmi düzeyde örgütlenecek Kıbrıs'a Yardım Komiteleri aracılığıyla yürütülecek olan Kızılay'ın yardım kampanyası da başlatılmıştır. Bu kampanyaya ilişkin açıklamada yardımın "insanlık ve kardeşlik vecibesi" olarak sunulduğu görülmüştür. Kızılay'ın kampanyasının başlamasıyla yurdun hemen hemen her tarafında Yardım Komiteleri oluşturulmuş ve bu komitelere hızla yardımlar yapılmaya başlanmıştır. En fazla bağışın bu kampanya çerçevesinde toplandığı görülmektedir. Bunda, bu kampanyanın radyo tarafından duyurulması ve dolayısıyla daha geniş bir kesime ulaştırılabilmesi, Kızılay'ın yurdun her tarafına yaygın bir biçimde örgütlenmiş bir dernek, yardım kuruluşu olması ve bu kampanyaya yardım toplanmasına aracılık eden Kıbrıs'a Yardım Komiteleri'nin illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar başkanlığında oluşturulmasının, onlara ve yardımlara yarı-resmi bir nitelik kazandırmasının etkili olduğu söylenebilir.

Kampanya süresince basın bir yandan kampanyaların açıldığını duyurma ve yapılan yardımlar hakkında ayrıntılı bilgiler vermenin yanı sıra sürekli olarak Kıbrıslı Türklerin içinde bulundukları zorluklara, uğradıkları zulme ve karşı karşıya oldukları açlık tehlikesine ilişkin haberlere de sürekli ve geniş olarak yer vermiş, bu da kampanyaya katılımın sağlanması ve devamlılığı açısından önemli bir etkide bulunmuştur. Örneğin kampanyaların başladığı ilk hafta Cumhuriyet Gazetesi muhabirinin Kıbrıs'ta Türklerle yaptığı röportajlar oldukça önemlidir. Bu röportajlarda da yiyecek sıkıntısı en önemli konu olarak öne çıkmıştır. Örneğin bu röportajlardan birinde Öğretmen Sema, "Yarınki telgrafında Kızılay'a söyle çocuklar için gıda yollasınlar. Hepsi açlıktan kırılabacak. Bulgur, fasulye, mercimek kalorisi yüksek gıdalardır. Şeker, pirinç, un yollasınlar Kızılayın uçakları ile. Ne yağı olursa olsun, yeter ki olsun." diyor, bir yetkilinin sadece üç gün daha dayanabileceklerini ifade ettiği bildiriliyor, Rumların "silahla ele geçiremedikleri

Türkleri açlık yoluyla teslim almaya” çalıştıkları ifade ediliyordu (Cumhuriyet, 08.01.1964, s.1). Bu anlamda kampanyaya katılarak Kıbrıslı Türklere yardımda bulunmak hem açlık tehlikesi altındaki “soydaşlara” insani açıdan bir yardım olmakla birlikte bir yandan Rumlara karşı direnebilmelerinin de bir koşulu olarak sunulmuştur. Örneğin Cumhuriyet Gazetesi’nde yer alan röportajlardan birinde Rumların Türklere “Daha ne kadar dayanacaksınız? Anlaşmaya mecbur kalacaksınız” dedikleri aktarılmaktadır (Bkz. Cumhuriyet, 04.01.1964, s.1). Gazete ayrıca, Türklerin müşkül durumlarını gösteren fotoğraflara da yer vermiştir. Örneğin bu fotoğraflardan birinde “*Bir duvarın köşesinde mücahit evlâtlarına sade suya pirinç çorbası pişiren bir Türk anası*” görülmektedir (Cumhuriyet, 04.01.1964, s.1).

Bunun yanı sıra basının, bir yandan bağış yapan kamuoyunca tanınmış kişilerin isimlerine yer vererek (Ankara Sıkıyönetim Komutanı Cemal Tural, Afet İnân gibi), diğer yandan da tek serveti olan tek taşlı yüzüğünü yardım kampanyasına veren Türkistan göçmeni 74 yaşındaki Nazlı Nine ve Tekirdağ’da bayramda elbise alması için kendisine verilen 50 lirayı kampanyaya bağışlayan ilkokul 1. sınıf öğrencisi Fatma Özen gibi ekstrem örnekler çerçevesinde yurttaşların yardım için ne ölçüde fedakarlıklarda bulunduğunu ortaya koyarak kampanyaya katılımı teşvik etmeye çalışmıştır. Yine kampanyalara gayrimüslim vatandaşların ve ruhani liderleri ile dini kurumlarının katılımlarının ayrıca haber konusu edilmesi de bir teşvik unsuru olarak değerlendirilebilir.

Türkiye halkı Kıbrıslı Türklerin yaşadığı felaket karşısında yüksek bir duyarlılık göstererek yanında yer alması, acısını paylaşmaya, yaralarını sarmasına yardım etmeye çalışmıştır. Kampanyalara katılım incelendiğinde ülkenin her tarafında vatandaşların kampanyalara yoğun ilgi gösterdiği görülmektedir. Bu çerçevede yaşayan nüfus miktarı dikkate alındığında büyük kentlerden kampanyalara katılım daha fazla iken, taşradan da azımsanmayacak miktarda bir katılım olmuştur. Hem taşrada düzenlenen yardım kampanyaları, hem bunlara gösterilen ilgi, hem de toplanan yardım miktarı açısından bakıldığında, bölgesel düzeyde anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir. Bu durum da Kıbrıs meselesinin yurdun her tarafında bir “milli dava” olarak algılandığının, Kıbrıslı Türklerin ülkenin her tarafındaki vatandaşlarca “kardeşler”, “soydaşlar”, “ırkdaşlar” olarak görüldüğünün bir göstergesidir. Ayrıca ülkenin her yerinden bir milli dava için yardım gelmesi, Türkiye’de o sırada ulusal dayanışmanın ne ölçüde güçlü olduğunu ortaya koyan bir gösterge olarak da yorumlanabilir.

Yine kampanyalar çerçevesinde bağış toplamak amacıyla çeşitli dernekler, birlikler ve gruplar tarafından bazı aktivitelerin ve kampanyaların organize edildiği görülmüştür. Diğer taraftan sanatsal faaliyetler ile spor müsabakaları da yardım toplama için başvuru olan önemli araçlar olmuştur. Öğrenciler kampanyaların düzenlenmesi ve yürütülmesinde en aktif mesleki kesim olmuş; ayrıca küçük topluluklarda önemli kanaat önderleri olan öğretmenler ve din adamları da halkı kampanyalara katılım konusunda teşvik etmeye çalışmışlardır.

Nakdi yardımların yanı sıra aynı yardım da toplanmış; bu aynı yardımlar genelde gıda maddeleri olmuştur. Bunun yanında yaralıların tedavisi için gerekli olan ilaç ve tıbbi malzeme de toplanmaya çalışılmış; kan bağışi kampanyanın önemli bir unsuru olmuş, ayrıca giyecek yardımları da toplanmıştır. Kıbrıs’a yapılan yardımların yanı sıra Türkiye’de bulunan Kıbrıslı öğrencilere de yardım yapılmış, ayrıca oluşan duygusal hava içinde Kıbrıs’a gönüllü gitmek isteyenler de olmuştur.

Yardımlar bir yandan toplanmaya devam edilirken, diğer yandan da Kızılay’ın emrine verilen askeri uçak ve gemilerle partiler halinde Kıbrıs’a götürülmüş, orada genelde Kıbrıslı Türklerin yardımı ile dağıtılmış, ancak bazı durumlarda yardımların yerlerine ulaştırılmasında Rumların çıkarttığı sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır.

Notlar

¹ Kıbrıs’ta 1963-64 yıllarında Türklere karşı girişilen saldırıları, Türklerin maruz bırakıldıkları uygulamaları ve Türkiye’nin 1974 müdahalesine giden süreci, o yıllarda Kıbrıs’ta bulunan ve olayları yakından gözlemleyen *London Daily Express* gazetesi muhabiri Harry Scott Gibbons ayrıntılı bir şekilde değerlendirmiştir. Bkz. Gibbons, 2003.

² MTTB 2. Başkanlığı tarafından açılan kampanyaya ait olan ve genelde “M.T.T.B. nin Şehit Ailelerine Yardım Kampanyası” veya “M.T.T.B. Kıbrıs Yardım Kampanyası” başlığı altında verilen listeler incelendiğinde, bu kampanyaya yapılan toplam yardım miktarı ikinci günün sonunda 1,790 TL iken 4 Ocak’ta 8,148.15 TL olmuş (Cumhuriyet, 05.01.1964, s.7), büyük bir ilerleme ile iki gün sonra 23,737.60 liraya ulaşmıştır (Cumhuriyet, 07.01.1964, s.7). 8 Ocak’ta toplam rakam 37,315.10 (Cumhuriyet, 09.01.1964, s.7) iken, 9 Ocak’ta 42,252. 10 Ocak’ta 46,545.50 (Cumhuriyet, 11.01.1964, s.7) 11 Ocak’ta ise 52,663.25 lira olmuştur (Cumhuriyet, 12.01.1964, s.7).

³ Bunlar arasında Ziraat Bankası, P.T.T. Hukuk Müşavirliği, Türkiye Çimento Sanayii, Topraklandırma Krediler Müdürlüğü, TBMM, Devlet Su İşleri, İçişleri Bakanlığı, Devlet Karayolları, Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Malzeme Ofisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi kamu kurumları yer almaktadır.

⁴ Bu kampanya çerçevesinde 7 Ocak’ta 44,022.45 lira (Cumhuriyet, 08.01.1964, s.1) olan yardım miktarı, 9 Ocak’ta 88,345.20, 10 Ocak’ta ise 111,432.20 lira olmuştur (Cumhuriyet, 11.01.1964, s.7). Toplam yardım ayın 11’inde 129,772.90 (Cumhuriyet, 12.01.1964, s.7), 13’ünde ise 134,791.90 liraya ulaşmıştır (Cumhuriyet, 14.01.1964, s.7).

⁵ Kampanyanın ilk iki gününde toplanan yardım 8,295 lira iken (Ulus, 03.01.1964, s.1, 7; Ulus, 04.01.1964, s.1) üçüncü gün toplamı 10,307 olmuştur. 6 Ocak tarihli nüshada 5 Ocak öğleden sonrasına kadar 16,603 lira toplandığı ifade edilmiş (Ulus, 06.01.1964, s.1, 7); 6 Ocak’ta 19,922. 80 lira olan toplam yardım (Ulus, 07.01.1964, s.7), 7 Ocak’ta 30,231.80 liraya (Ulus, 08.01.1964, s.7), 8 Ocak’ta 37,799.05 liraya ulaşmıştır (Ulus, 09.01.1964, s.1,7). 10 Ocak’ta bir önceki günün toplamı 40,942.45 (Ulus, 10.01.1964, s.1) olarak verilirken, 10 Ocak’ta bu toplam 51,162. 90 (Ulus, 11.01.1964, s.1, 7), 11 Ocak’ta 56,859.15 (Ulus, 12.01.1964, s.7), 13 Ocak’ta 58,895.65 (Ulus, 14.01.1964, s.1), 14 Ocak’ta 62,594.40 (Ulus, 15.01.1964, s.1, 7), 15 Ocak’ta da 73,889.40 liraya ulaşmıştır (Ulus, 16.01.1964, s.7). 16 Ocak’ta 53,908.60 lira ile Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu camiası memur ve

işçileri adına yatırılan para, kampanyaya o ana kadar yatırılan en büyük miktar olmuş, (Ulus, 17.01.1964, s.7), 18 Ocak tarihli nüshada toplam miktar 130,446.50 lira olarak verilmiştir (Ulus, 18.01.1964, s.1).

⁶ Urfa’da kurulan komite tarafından 24 saat içinde 40,000 lira toplanırken, Konya’da yüksek öğrenim gençliği tarafından yürütülen kampanyanın ilk gününde toplanan miktar 15,000 lirayı bulmuş, Türkiye Çimento Sanayi T.A.O. personeli Ankara’da kendi aralarında topladıkları 2,176 lirayı Ziraat Bankasındaki hesaba yatırmışlar, Zile’de 5,000 liralık yardım toplanmış, Belediye de 1000 liralık bir bağışla kampanyaya katılmıştır. Gölcük’te toplanan yardımlar 7,000 liraya ulaşmış, Manisa’daki kampanyayı destekleyen sinemacılar bir günlük hasılatlarını kampanyaya tahsis edeceklerini açıklarken, Konya’daki Teksas Pavyonu’nun sahipleri bir günlük hasılatlarını, pavyonda çalışanlar da bir gecelik yevmiyelerinin toplamı olan 1,832 lirayı kampanyaya bağışlamışlar, “Türkistan göçmeni 74 yaşındaki Nazlı Nine de tek serveti olan tek taşlı yüzüğünü” yardım komitesine vermiştir (Cumhuriyet, 04.01.1964, s.1; Milliyet, 04.01.1964, s. 7).

⁷ Başbakanlık kampanyaya 200,000 lira ile katılırken Birleşmiş Milletler Mülteciler Komiserliği Türkiye Temsilcisi Prens Alfred Zur Lippe, Teşkilat adına Kızılay Genel Merkezine 50,000, Odalar Birliği 500,000, İstanbul Ermeni Patrikhanesi Başpiskoposu Rahip Ohannes Çolakyan 2,000 lira bağışlamış, Öğretmen Okulları Genel Müdür Muavini Şevki Altındağ ise, Kıbrıs’taki Türk Bankası’nda bulunan 1,500 sterlinini Kızılay’a vermiştir (Hürriyet, 09.01.1964, s. 7). Milletvekilleri ve Senatörler de Kızılay’ın açtığı kampanyaya katılmış ve 10 Ocak’ta Kızılay’a 62,500 TL’lik bir yardım bağışında bulunmuşlardır (Cumhuriyet, 11.01.1964, s.7).

⁸ Cumhuriyet’in haberine göre, Kızılay 775 ton yiyecek ve giyecek yardımını 13 Ocak’ta Mersin Limanı’ndan hareket edecek “Malazgirt” şilebi ile Mağusa’ya göndermek üzere hazırlıklarını tamamlamıştır. Bu yardım, 758 ton gıda maddesi ile 200 çadır, 2000 battaniye 5000 metre patiska ve kaput bezi ile 2000 çift ayakkabıdan oluşmaktadır (Cumhuriyet, 13.01.1964, s.1). Bunun yanı sıra Türk-İş Genel Merkezi’nin Kızılay’a teslim ettiği 75 ton un ile 109 top kumaşın da aynı gemi ile gönderilmesine karar verilmiştir 19 Ocak’ta da Mersin’de hareket eden “Erdek” ve “Silivri” adlarındaki iki gemi ile ikinci parti yardım gönderilmiştir. Akşam Gazetesi haberine göre ise Donanma’ya ait “Erdek” ve “Şarköy” layterleri ile “Kıbrıs’taki ırkdaşlarımıza yardım olarak 157 ton un, 10 ton şeker, 20 ton pirinç, 20 ton bulgur, 25 ton makarna, 30 ton mercimek, 15 ton nohut, 30 ton kuru fasulye, 10 ton zeytinyağı, 20 ton sabun, 30 ton margarin bol miktarda ilaç ve 1500 battaniye ile 200 çadır gönderilmiştir” (Akşam, 20 Ocak 1964, s. 7). Zafer’in haberine göre gönderilen yardımlar arasında, Kızılay tarafından Et ve Balık kurumuna hususi bir şekilde hazırlatılan 1500 kilo sucuk, salam ve dil bulunmaktadır (Zafer, 20.01.1964, s.1).

⁹ Örneğin 4 Ocak’ta Rum çeteciler kuşatma altında tuttukları köylerde, Türklere yardım ulaşmasını engellemeye çalışmışlar, Lefke köylerine yapılmaya çalışan yardım Rum polislerin müdahalesi ve İngiliz askerlerinin seyirci kalmaları nedeniyle gerçekleştirilememiş, Rum polisler Lefkoşa’dan Lefke’ye un ve diğer gıda maddeleri götüren yardım konvoyunu durdurmuş, taşıdıkları malların “çalınmış mal” olduğunu iddia ederek Türkleri hırsızlıkla suçlamış, gıda maddelerine el koymuş ve Türk şoförü de tutuklamışlardır. Bir İngiliz askeri sözcüsünün verdiği bilgiye göre, Ada’nın kuzeybatısında bulunan 18 Türk köyüne askeri birlikler tarafından yiyecek ve ilaç ulaştırılmıştır (Akşam, 05.01.1964, s.1, 7). Yine Ocak ayı başında dördüncü parti yardımı götüren uçakların hareketi, Lefkoşa’da güvenlik önlemlerinin alınması için kendisiyle temas sağlanan İngiliz makamlarının, doğrudan doğruya Kıbrıs Hükümetiyle konuşulması gerektiğini bildirmeleri

üzerine, yeniden temaslarda bulunmak gerekmesi nedeniyle gecikmiştir (Zafer, 05.01.1964, s.5). Bazı durumlarda da yardım malzemeleri Rumlar tarafından tahrip edilmiştir. Örneğin 19 Şubat'ta EOKA mensupları İngiliz müdahalesine rağmen Kızılay Yardım Kafilesi'nin yolunu keserek, yiyecek maddelerini "imha ve talan" etmişlerdir (Hürriyet, 20.02.1964, s.7). Diğer taraftan yardımların dağıtımını denetlemek için Ada'ya giden Kızılay Genel Sekreteri Adnan Öztrak, Kıbrıs için açılan kampanyaya gönderilen çeşitli yardımlar arasında baklava ve köftelerin de bulunduğunu, bu şekildeki yiyecek maddelerini Kıbrıs'a ulaştırmada güçlük çektiklerini ifade ederek vatandaşları uyarmış ve gönderecekleri yardım malzemeleri konusunda daha duyarlı ve makul olmaya davet etmiştir (Yeni Sabah, 14 Ocak 1964, s.1, 5).

¹⁰ 4 Ocak'ta yapılan yardımlar sonucunda Keskin'de 3,000, Arapkir'de 2,117, Gürün'de 3,775, Adana'da 3,359, Feke'de 2,600, Siverek'te 1,500, Akçaabad'da 1,000, Kızıltepe'de 4,000, Batman'da 12,750, Bandırma'da 1,375 lira nakdi para toplanmış, Göçmenler Yardım Derneği Ankara Şubesi 500 lirayı İş Bankası'nda açılan bir hesaba yatırırken, Kastamonu, Babaeski, Malkara, Eskişehir, Karaköse, Van ve İzmit'te kurulan yardım komitelerine de bağışlarda bulunulmaya devam edilmiştir (Cumhuriyet, 05.01.1964, s.7). Tamek konserve fabrikası 2985 kutu konserve çeşitli firmalar da 600 kilo makarna bağışlamışlardır. (Milliyet, 05.01.1964, s. 7) Isparta'da kadınların kurduğu komite tarafından 25,000 liralık gıda maddeleri toplanmış, Trabzon'da kurulan komiteye sebze hali esnafı 1,432 lira vermiştir (Cumhuriyet, 06.01.1964, s.1). Trabzon'daki komitenin üç gün içinde topladığı 30,000 TL Kızılay'a gönderilmiştir (Cumhuriyet, 09.01.1964, s.1). "Ankara'nın Bayındır köyünde 1,180, Dinar'da 1,255, Konya'nın Çaltı köyünde 833 lira ile birlikte giyim eşyası ve 300 kilo yiyecek, Havza'da 2,500 lira, Karaman'ın Akar köyünde 623.50 kuruş toplanmıştır. Ankara'da Türkiye Çimento Sanayii Genel Müdürlüğü personeli 2,281.50 kuruş bağışlamıştır. Olur ilçesinde 700, Ayaş'ta 1,755, Tanışlı köyünde 1,290, Gökler köyünde 671, Başberek köyünde 300, Ulupınar köyünde 62 lira olmak üzere toplam 4,078 lira yardım sağlanmıştır. Hacibektaş'ta ise toplanan 4,290 lira Kızılay'a gönderilmiş, Tavas'ta ilk gündeki bağışlar 850 lirayı bulmuştur. Haymana'da 3,410, Çuluk köyünde 1,272, Çalış köyünde 1,000, ilçe öğretmenlerinden 820 lira toplanmıştır. Ayrıca, Uşak'ın Banzaz köyünde 421, Emet ilçesinde 250, Gölcük'te 4 günde 9,275, İzmit'te yarım saat içinde 4 daire memurları arasında 763.5 lira toplanmıştır." (Cumhuriyet, 07.01.1964, s.7) İzmit'te 8 Ocak itibarıyla toplanan para 5,028 TL'yi bulurken bu rakam Gölcük'te 15,365, Karamürsel'de 1,720, Kandıra'da 1,921 TL'ye ulaşmıştır (Cumhuriyet, 09.01.1964, s.1). Bilecik'te üç gün içinde 9,967.5 TL ve 2 ton da gıda maddesi, Diyarbakır'da 2 gün içinde 2,700 TL toplanmıştır. Niğde'de kampanya ilgi görmüş, Konya'da Kızılay şubesine 5,202, İş Bankası'na 6,589 liralık bağış yapılırken, Konya İl Genel Meclisi 20,000 lira bağış yapmaya karar vermiş, Muş'ta 20,000, Edirne'de 2,000 lira toplanmış, Tekirdağ'da kurulan komite ilk günde 31,891 lira toplarken, ilkokul 1. sınıf öğrencilerinden Fatma Özen, bayramda elbise alması için kendisine verilen 50 lirayı yardım için okul müdürüne teslim etmiş, Adıyaman'da halk iki günde 2,200, Iğdır'da öğretmenler 1,000, Mersin'de Türkiye Ziraatçiler Cemiyeti üyeleri 500 lira bağışta bulunmuşlar; Manisa'da, 2 gün içinde 3,941 liralık bağış yapılırken, Balıkesir'de, 15,156 lira toplanmış, ayrıca 2,108 kilo mısır, 2182 kilo buğday ve 274 kilo bulgur bağışı yapılmış, Bolu'nun bazı köylerindeki bağış miktarı 5,755 lirayı bulmuş, Sivas'ta bağış tutarı 20,694 lira olmuş, ayrıca Gürün'de 3,775, Şuşehri'nde 2,985, İmranlı'da 1,228, Porsuk köyünde 500 lira toplanmış, Ankara'ya bağlı Eryaman köyü 354 lira ile 472 kilo hububat, öğretmen ve talebeleri de 54 lira yardım yapmışlar, Simav'da, Kusunlar köyü 500, Kuşu köyü 750 lira yardımda bulunmuş, merkez ilçede ise yardımlar 7,000 lirayı geçmiş, Karadeniz Ereğlisi'nde 8,046 lira ve 10,000 lira

değerinde gıda maddesi toplanmış, İskilip’te yardım komitesi 1,400 lirayı Kızılay’a göndermiş, Elbistan’da komite 5,595 lira toplamış, 1 tona yakın gıda maddesi bağışında bulunulmuş, Kırkağaç’ta 5,000 lira, 150 parça giyecek, 2 ton da yiyecek toplanmış, Sorgun’da yardım komitesi 2,305 lira bağışı kabul etmiş, Burhaniye’de bağış miktarı 4,789 lira iken, Hacıbektaş’ta 4,290, Bayındır’da 2,000, Çat’ta da 4,000 lira toplanmış, Ceyhan’daki kampanya “büyük ilgi” görmüştür (Cumhuriyet, 09.01.1964, s.1, 7) Karabük’te iki gün içinde çeşitli bankalara ve yardım komitelerine 50,000 lira yardım yatırılmıştır (Son Havadis, 06.01.1964, s.5). Karadeniz Ereğli’de üç gün içinde 11,000 lira toplamış, Çeşme’de ise Kaymakam Tülek başkanlığında kurulan komite 6 Ocak’a kadar topladığı 5,100 lirayı Kızılay Genel Merkezi’ne göndermiştir. (Tercüman, 07.01.1964, s. 5). Eskişehir’de ise, Devlet Demiryolları’nda çalışan dört bin işçi günlük tayınlarını ve 50 taksi de günlük hasılatlarını kampanyaya bağışlamışlar, Belediye ise sık sık yaptığı anonslarla halkı yardıma çağırmıştır (Tercüman, 09.01.1964, s. 5). Sivas’ta ise, Kuzluk köyü halkı hep birlikte Kıbrıs’a gitme kararı alırken, kendi aralarında topladıkları 1,5 ton buğday ile 1,373 lira parayı da Kızılay’a teslim etmişlerdir (Tercüman, 13.01.1964, s. 5). Konya’da diğer memur ve vatandaşlar 80,000 , Malatya Sümerbank Pamuklu Mensucat Fabrikasının 3000 işçisi bir günlük yevmiyelerinin tutarı olan 45,000, vatandaşların yardımı 15,000, Batman’da Yeni Batman gazetesi tarafından açılan yardım kampanyası ile işçi ve askeri birliklerin bağışları ile 20,000, Sakarya’da lise öğrencileri 1,500, Çatalköprü köylüleri 1,000, memur ve halkın yardımı ile 50,000 Bandırma’da bir günde toplanan 5,950, Karadeniz Ereğlisi’nde 3 günlük yardımla 11,000, Çorlu’da bir haftalık bağış 10,000, Uzunköprü’de üç günde 12,460 lira yardımda bulunulmuş ve bunlar peyderpey Kızılay merkezlerine yatırılmıştır” (Milliyet, 12.01.1964, s. 7).

¹¹ Örneğin Ankara’da komite Vali Enver Kuray’ın başkanlığında Ticaret Odası’nda yapılan toplantı ile kurulmuş, bu toplantıda Vali “*eğer biz Ankaralılar samimiyet ve hamiyetle işe el koyarsak Kıbrıslı ırkdaşlarımızı bir sene geçindiririz*” demiştir (Zafer, 05.01.1964, s.5). Ankara Komitesi ilk olarak, merkeze bağlı Oğulbey, Holoz, Selâmetli, Vezirhan ve Cimsit köylerine giderek, köylü vatandaşların 130 çuval buğday, 30 koyun ile iki bin lira nakdi yardımını teslim almıştır. (Yeni Sabah, 06.01.1964, s.5) 7 Ocak 1964 salı günü Ankara’da faaliyete geçen Kıbrıs’a Yardım Komitesine, 15 Ocak 1964 gününe kadar, çeşitli dernek, teşekkül, ilçe, bucak ve köy halkı, ilk, orta ve yüksek okullar öğrencileri tarafından 1,450.000 lira nakdi bağışta bulunulurken, Ankara köylüleri de 327 baş kasaplık hayvan ile 36 ton buğday ve bulgur bağışında bulunmuştur (Zafer, 17 Ocak 1964, s. 5). 6 Şubat tarihli Vatan’da Ankara Kıbrıs’a Yardım Komitesi’nin topladığı yardım miktarının 2,389.379 lira olduğu belirtilmektedir (Vatan, 06.02.1964, s. 5). İzmir’deki komite de Vali Enver Saatçigil tarafından kurulurken (Zafer, 03.01.1964, s.5), Çanakkale’de Vali Hakkı Nevzat Bey’in başkanlığında kurulan komite 7 Ocak’a kadar 10,000 liradan fazla (Cumhuriyet, 08.01.1964, s.7), Adıyaman’da da yine Vali’nin başkanlığındaki komite 2 saat içinde 1,741 lira değerinde yardım toplamıştır (Cumhuriyet, 09.01.1964, s.1). “İzmir’de 5 günde 100,000 liradan fazla para toplanmıştır. Ayrıca 2,000 taksi sahibi bir günlük hasılatlarını kampanyaya vereceklerdir. İzmir’de memurlar Ocak ve Şubat maaşlarından %1 veya 2 oranında bir miktarı kampanyaya vereceklerdir (Milliyet, 12.01.1964, s. 7).

¹² Örneğin, İstanbul’da İstanbul Öğretmenler Derneği okullarda organize ettikleri kampanyalar sonucu topladıkları nakdi yardımların yatırılacağı hesaplar Öğretmenler Bankası’nın Bahçekapı, Kadıköy ve Pangaltı Şubelerinde açılmıştır (Hürriyet, 07.01.1964, s.2). Bir diğer kampanya ise, Şoför Cemiyet ve Dernekleri Müsterek Kurulu’nun 21 Ocak Salı günü başlayacağını duyurduğu ve isteyen her şoförün katılarak, o günkü kazancını

Kıbrıs’a yardım için vereceği bildirilen kampanyadır. Bunun için şoförler arabalarında Kızılay tarafından verilecek birer kumbara ve pankartlar bulundurulacaklardır (Akşam, 18 Ocak 1964, s. 1). Bir diğeri Ankara Harb-İş Sendikası tarafından açılan kampanyadır. Sendika Başkanı Kenan Durukan açtıkları kampanyaya ilişkin konuşmasında “*Kıbrıslı işçi, memur kardeşlerimizin, sıkıntılarına ortak olabilmek için Türk işçisi olarak elimizden gelen her şeyi yapmaya hazırız, yapmalıyız, acımız büyüktür*” demiştir (Ulus, 19.01.1964, s. 1). Bir diğeri kampanya ise Ayakkabı İş Kooperatifi’nin ayakkabı toplamak için başlattığı kampanyadır. Kooperatif kendisi tarafından temin edilen 200 çift ayakkabıya ilave olmak üzere, 20 Ocak’tan itibaren ayakkabı imalatçılarından yardım kabulüne başlamıştır. Ayakkabı yardımlarının Çarşıkapı Anadolu Bankası üzerindeki Kooperatif merkezinde kabul edileceği de bildirilmiştir (Hürriyet, 22.01.1964, s. 2).

¹³ Valilik tarafından açılan kampanyaya gönüllü olarak 555 öğrencinin katılmış, soğuk havaya rağmen bunlar 72 bin evi dolaşarak, 32,000 lira yardım toplamışlar, 2 Şubat Pazar günü de kalan evler dolaşarak yardım toplamaya devam edecekleri bildirilmiştir (Ulus, 21.01.1964, s.7). Vatan Gazetesi ise bu günün Ankara Yardım Komitesi tarafından ilan edildiğini, Kızılay Ankara Şubesi, MTTB, TMTF, Yardım Sevenler Derneği, Türk Anneler Birliği, Türk Kadınlar Birliği ve Türk-Amerikan Kadınlar Birliği üyeleri ile mahalle muhtarlarından oluşan ekiplerin, üzerinde “Kıbrıslı kardeşlerimize yardım Komitesi” ibaresi yazılı olan Kızılay makbuzları ile evlerden yardım topladıklarını, ekiplerin Çankaya, Altındağ ve Yeni Mahalle Kaymakamları ile Merkez ilçede Kızılay Ankara Şubesi Müdürlüğü tarafından sevk ve idare edildiğini, ilgilerin, Ankara’da 250 bin hane bulunduğunu ve bu evlerin gezilmesi halinde en az birer liradan 250,000 liradan fazla bir bağış toplanabileceğini ifade ettiklerini bildirmektedir. Bu arada Ankara Yardım Komitesi tarafından açılan kampanyaya 18 Ocak tarihine kadar il, ilçe ve köylerden 85,000 lirası öğrenciler tarafından verilmek üzere 600,000 lira nakdi bağış yapıldığı da bildirilmektedir (Vatan, 19.01.1964, s. 5).

Kaynakça

- Anderson, B. (1995) *Hayali Cemaatler*. Çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları.
Bölükbaşı, S. (2001) *Barışçı Çözömsözlük*. Ankara: İmge Yayınları.
Gibbons, H. S. (2003) *Kıbrıs’ta Soykrım*. 2.Basım, Lefkoşe: Near East Publishing.
İsmail, S. (1998) *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.
Özkırmı, U. (1999) *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: Sarmal Yayınları.
Sarica, M, Teziç, E., Eskiuyurt, E. (1975) *Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: İÜ Hukuk Faköltesi Yayınları.
Xydis, S. G. (1973) *Cyprus Reluctant Republic*. The Hauge-Paris: Mouton.

Ulusal Davamızda Örgütleyici Bir Kurum: “Mağusa Türk Gücü Spor Kulübü”

Suna ATUN*

1) İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Mağusa

İkinci Dünya Savaşı yıllarında (1939-1945) Mağusa, Ada genelinde düşman savaş uçakları tarafından en fazla bombalanan liman kentimizdi.

Çocukluk yılları, bu büyük savaşın hemen sonrasında Mağusa’da geçen emekli eğitimci Dinçer Raif, kendisiyle yaptığım özel söyleşide yoğun hava saldırılarına gerekçe olarak, *“İngiltere’nin, sömürgesinde bulunan Mısır ve Orta Doğu ülkelerindeki askerleri için gerekli lojistik desteği Mağusa limanından sağladığını”* kaydeder.

Özellikle İtalyan savaş uçakları tarafından bombalanan Mağusa sakinleri savaş yılları boyunca daha güvenli olması nedeniyle çevre köylere göç etmiş ve bu köylerde yaşamaya başlamışlardı.

1949’da, Mağusa’dan, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü için yükseköğrenime giden ilk gençlerimizden biri olan ve uzun yıllar her türlü kitap ve gazete bayiliği yapmakla bilinen Necdet Dökmecioğlu, konuyla ilgili olarak şu bilgileri verir’:

“Kale içerisindeki Gazi İlkokulu’nun öğrencileri, eski İskele yolunda bulunan ve ‘Barnaso’ dediğimiz iki katlı binaya taşınmışlardı. Halk, göçler nedeniyle kale içerisinde o kadar azalmıştı ki ‘Barnaso’ binası, geride kalan çocuklara bir okul olarak yeterli hale gelmişti.

Mağusa halkının çoğunluğu, genellikle, yakın köylerden Avgalıda, Ergazi, Kilitkaya ve Galatya’ya taşınmışlardı. Bunlar yanında, Karpaz Yarımadası’ndaki Ayantroniko ve Yeşilköy ile Mesarya köylerinden Ipsillat, Paşaköy ve Afanya’ya taşınanlar da vardı.. Bu göçlerle Mağusa, yarı yarıya boşalmış durumdaydı....”

Savaş korkusu ile köylere göç edenler dışındaki Mağusa halkı; tehlike anında kesik kesik çalan ‘tehlike borusu’ ile sığınaklara koşar, tehlikenin geçtiğini haber veren ve bu kez uzun uzun çalan ‘selâmet borusu’ ile evlerine dönerlerdi... (Dinçer Raif)

Halk çok fakirdi. Erkeklerin büyük çoğunluğu İngiliz ordusuna paralı asker (katırcı) yazılmış ve yurt dışında İngilizlerin yer aldığı farklı cephelerde savaşa gönderilmişlerdi...

Ekmek de dahil olmak üzere her türlü yiyecek giyecek, İngiliz yönetiminin vatandaşlara verdiği kuponlarla alınmaktaydı. Pek çok gıda gibi şeker eksikliğinin de olması nedeniyle ekmekler kuru üzümle pişirilmekteydi.

Güzel olan; bunca fakirliğe, olanaksızlıklara ve sosyal - ekonomik sıkıntılara rağmen halkın arasında çok güzel bir birliktelik, yardımlaşma vardı. 1936 tarihli

* Araştırmacı yazar, SAMTAY VAKFI Başkanı, DAÜ Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kıbrıs Türk Edebiyatı Okutmanı.

‘Ses’ gazetesi arşivlerinde gördüğümüz gibi, “*Mağusa Türk Bayanları*” ile “*Yoksulları Kayırma Cemiyeti*” gibi sosyal kurumlarda gönüllü olarak çalışan kadınlarımız düzenlemiş oldukları çeşitli etkinliklerden elde ettikleri maddi gelirlerle yoksullara ciddi yardımlarda bulunmaktaydılar.

2) İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Mağusa’daki Spor Kurumları

1925-30’lu yıllarda, Mağusa’da, *Mağusa Spor Birliği* ve *Mağusa İzci Grubu* (1939) isimleri altında spor birliklerinin kurulduğu izlenir. Ancak, *Mağusa Spor Birliği*, bir süre sonra dağılır.

Birlik; dağılmalarının nedeni olarak ‘*çalışma sahalarının olmaması*’nı gösterirken, Ses gazetesinde yer alan duyarlı bir yazıda da konuya değinilir ve “*Mağusa Gençleri De Uykuya Daldı*” başlığı altında şu görüşlere yer verilir²:

“...öğrendiğime göre *Evkaf Dairesi* ve *Hükümet* tarafından *Mağusalılara* bir oyun yeri verilmiş ve bu mahallin onarılması için biraz para da verileceği vaat edilmiştir.

Mağusalılara verilen oyun yerini gördüm.

Burası beş on lira ile oyun oynanacak bir hale konulabilir ve bu parayı tedarik etmek gençlerimiz için hiç de zor değildir. Buna rağmen gençlerimiz aralarında bir teşkil yapıp ölen kulüblerini tekrar canlandıрмаğa çalışmıyorlar.

Gençlik bu gibi teşekküller için kimseden yardım beklememeli, kulüblerini kendi azimleri ve kendi emekleriyle kurmalı ve seslerini her tarafta işittirmelidirler. Sesi çıkmayan gençlik uyuyor demektir. Herkesin uyanık olduğu bu zamanda gençliğimizin uyuması cemaatimize büyük zararlar vermektedir. Gençlerimizden hareket ve faaliyet bekliyoruz.”

3) 1940’lı Yıllarda Kıbrıs Türk Halkı’nın Genel Durumu:

Hukuk öğrenimi için 1944’te İngiltere’ye giden ve üç yıl sonra eğitimini tamamlayıp Ada’ya dönen KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf Raif Denktaş; Halkın Sesi gazetesinde “*Kendi Kendimizi Kandırmayalım*” başlıklı bir yazı yayımlar.

Denktaş; “gayesiz, lidersiz, ilgisiz ve hayatı ancak sokak sokak dolaşmaktan başka bir şey addedmiyen” olarak saptadığı 1940’lı yıllar Kıbrıs Türk gençliğini şöyle anlatır³:

“*Bundan üç sene evvel halkta bir canlılık, bir ihtiyaç neticesi olarak fişkırmakta olan kurumlarına karşı bir sevgi ve ilgi vardı. Arasına konferans ve toplantılarımız bile oluyordu. Gideceğimiz yolu öğrenmiş, adımlarımızı birbirine uydurmaya çalışıyorduk. İyi bir vaziyette idik. Ne yazık ki aradan geçen üç yıl kadar bir zaman zarfında ve bu müddet içinde geçirmiş olduğumuz büyük kriz ve tehlikelere rağmen ‘sosyal ilgi’ ve kalkınma bakımından oldukça gerilemiş bulunmaktayız.”*

“Kulüplerimiz birer kumarhane, kurumlarımız halkın asla alâkadar olmadığı toplantılar haline gelmiş! Ortada yetişen; gayesiz, lidersiz, ilgisiz ve hayatı ancak sokak sokak dolaşmaktan başka bir şey addedmiyen bir gençlik vardır. Öyle bir gençlik ki içindeki cevheri silip parlattığımız takdirde arkası yere gelmez bir kuvvet halinde yükselecek ve bütün bir geleceği ebediyen sevindirip övündürecektir.”

4) Mağusa Türk Gücü’nün Kuruluşu

Mağusa gençliğini toparlayacak, millî bir bilinç oluşumunun gelişmesinde katkı sağlayacak güçlü ve doğru bir kuruma acil ihtiyaç olduğunu düşünen Mağusalı aydınlardan Hasan İskeleli; bu yöndeki düşünceleri her fırsatta yazıya dökmekte, dönemin gazete sütunlarında farklı imzalarla halkla paylaşmaktaydı.

Aşağıda yer alan yazısında; her fırsatta Türklere karşı düşmanlıklarını gösteren Rum gençlerinin birlik ve beraberliğine atıfta bulunurken, Türk gençlerinin de Rumlar karşısında “ulusal bir birlik” oluşturmaları gerekliliğine şu sözlerle vurgu yapar⁴:

“Ne Mağusa Belediye Reisi Adamantos Efendi’nin 25 Mart gecesi Hacıhambî Tiyatrohanesi’nde irad⁵ buyurduğu nutkunda mevzu bahis ettiği ‘Türklerin barbarlığı, muhakemesizliği, vahşeti’ ve sairesinden, ne de hali hazırda Mağusa Türk Hammallar Birliği’nde müfettiş bulunan Montanyo Efendi’nin milli telkinlerinden bahsedecek değilim.

25 Mart münasebetiyle G.S.E. Stadyomu’nda binlerce halk huzurunda pek parlak surette yapılan gösterilere haset edercesine değil, gıpta ile seyrederken, Mağusa gençliğinin bu günkü feci durumunu gözlerim önüne getirmekten uzaklaşmıyor ‘biz de var mıyız?’ diye şüpheler içinde bocaladığım oluyordu. Aziz vatandaşlar, her sahada olduğu gibi, milli günlerin tes’idinde⁶ de 2 bin nüfuzlu kasabamızın Maraş kadar varlık gösterebileceğini ileri sürmek safdillik değildir de boşu boşuna kafa patlatmak demek olacağından, millettten hakikatı gizleyerek riyakarlık etmiş sayılırız.”

Üstteki yazının yayımlandığı günlerde “Türk Gücü Spor Kulübü” nün kurulduğuna dair haber de gazetelerde yer alır.

Kuruluşu, 17 Mart 1945 günü resmen kayıtlara geçen Türk Gücü’nün ilk Yönetim Kurulu üyeleri ve görevleri şöyledir:

Sekreter:	Cevad Hilmi (Başkan)
Veznedar:	İbrahim Mahmut
Kaptan:	Hasan Nihad
Yardımcı Kaptan:	Niyazi Hüseyin
Müşavir:	İbrahim Ünal
Sekreter Cevad Hilmi, Türk Gücü’nün kuruluş amacını şu sözlerle özetler ⁷ :	

“Mağusa Türk Gücü’nün, Mağusa Türk gençliğinin damarlarında kaynaşan asil kan fevkinde yükseltmek için ortaya atılmış bir cemiyet olduğunu, müjdelerim.”

5) Yasaklara ve Baskılara Karşın “TÜRK” Kelimesinin Kullanımı

Türk Gücü, savaş nedeniyle Mağusa’dan ayrılıp 3-4 yıl sonra geriye dönen ve bu süreç içerisinde birbirlerini unutmuş Türk gençlerini bir çatı altında toplar. Türk halkının ulusal bir topluluk oluşturmalarını engellemek düşüncesindeki İngiliz sömürge idaresi ise onları “İslâm” çatısı altında toplama hedefindedir. Bu hedefin ilk adımlarından biri olarak Lefkoşa’daki Türk Erkek Lisesi’nin adı “İslâm Lisesi” olarak değiştirilirken, Kıbrıs Türk halkının da yalnızca camilerde bir araya gelmesine izin verilir.

Bu noktada, şu ayrıntıya dikkat çekmemek de, olası değildir:

Sömürge idaresi “İslâm” kelimesi üzerinde ısrarla dururken, Mağusalıların, kurmuş oldukları spor kulüplerine özellikle “Türk” kelimesini vermeleri, İngilizlerin baskı, yasak ve sansürüne karşı aldıkları son derece önemli ve cesur bir karardı.

Kıbrıs Türk basınının son yarım yüzyılına Mağusalı bir gazeteci yazar olarak katkı koyan Eşref Çetinel, bu konuya ilişkin düşünce ve görüşlerini şöyle aktarır⁸:

“Bugün Kıbrıs Türkü’nün nüvesi bu kulüplerin çatıları altında gelişmiş, milli mefkure⁹ bu kulüplerin salonlarındaki açık konuşmalarda kendini bulmuştur. Denilebilir ki Kıbrıs toplumu bir kulüpçülük gelişimi içinde bugünkü seviyesine gelebilmiştir. Kulüpleri yaratanlar, bu memleketi seven insanlardı... Onun çatısı altında toplandılar her şeyden önce.

Bu memleket için birşeyler yapmayı kendilerine hedef almış kişilerdi...

Kulüpler, Türk kelimesinin bile söylenmesinde suç unsuru arandığı yıllarda bir Türk varlığını götüren örgütlerdi...

İşte Türk Gücü böyle bir maya içinde gelişmiş, böyle bir ortamdan çıkmış ve nihayet bugüne dek böylesine gelişmiştir.”

6) Türk Gücü’nün Sosyal, Kültürel ve Milliyetçi Etkinlikleri

Türk Gücü; sömürge yönetiminin toplum üzerindeki her türlü ağır baskısına karşın Mağusa’da ilk sosyal mücadeleyi başlatan ve ulusal bilinci çatısı altında örgütleyendi... Türk bayrağının her hangi bir yere çekilmesinin yasak olduğu yıllarda ‘milli bayramları’ coşkulu kalabalıklar önünde en parlak şekilde kutlar ve bu milli duyguların dalga dalga yayılması amacıyla öncü olurken, çok net ve açıktır ki, adı ‘Spor Kulübü’ olan bu yapılanmayı sömürge idaresine karşı da alabildiğine güçlü ve ulusal bir toplum oluşturma hedefinde araç olarak kullanırdı. Saray Meydanı’nda bulunan binalarının balkonunda atılan nutuklar,

okunan şiirlerle kutlanan milli günler; Türklük ruhunu yeşerten ve çoğaltan çok önemli etkinliklerdi...

Mağusa Türk Gücü, toplumcu bir ruh birlikteliği oluşturma ülküsünde süreli olarak sosyal, kültürel, sportif etkinlikler oluştururken; bu etkinliklerini de her zaman için milli bir benlik üzerinde inşa etmeye büyük bir duyarlılık ve özen gösterdi.

Bilindiği gibi 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ile 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, İngiliz sömürge yönetiminin çok yönlü yasakları yanında, özellikle ‘Bayrak Yasağı’nın varlığı nedeniyle de uzun yıllar kutlanamadı. Her iki milli bayram da, Mağusa’da Türk Gücü’nün girişimleriyle ilk kez 1945 yılının Nisan ve Mayıs aylarında kutlandı.

Türk Gücü’nün kuruluş sonrasındaki ilk etkinliği; kulübün gereksinimi olan spor malzemelerinin temini ve ayrıca verem hastalarına yardım etmek hedefinde 23 Nisan’dan bir gün önce düzenlediği, gece idi...

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nın sonraki yıllarda kutlanmasına önemli bir adım olarak, “Vatan İçin” başlıklı ulusal oyunla “İnsan Sarrafı” isimli bir komedinin sahnelendiği etkinliğin duyurusu, somut bir belge olarak gazete sayfalarında şöyle yer alır¹⁰:

DİKKAT! DİKKAT !
MAĞUSA TÜRK GÜCÜ’NÜN
Fevkalede Müsameresi
Veremliler ve Spor Menfaatine
Olimpia Tiyatrohanesinde
22 Nisan 1945 Pazar akşamı saat 7.30’da
Milli Piyes 3 Perde
VATAN İÇİN

Komedi 2 perde
İNSAN SARRAFI
Bu fırsata kaçırmayınız”

Üstte haberi verilen etkinliğin gazetelere yansıyan değerlendirmesi ise, şöyledir:

“22 Nisan Pazar akşamı üç perdelik milli piyes “Vatan İçin” Olimpiya Tiyatrohanesi’nde yeni teşekkül etmiş Mağusa Türk Gücü üyeleri tarafından muvaffakiyetle temsil edilmiş ve tiyatrohaneyi baştan aşağı dolduran seyirciler tarafından pek fazla beğenilerek çok fazla alkışlanmıştır.

İstiklâl Marşı ile başlayan “Vatan İçin” milli piyesi gençlerimiz tarafından muvaffakiyetle temsil edilmiştir.

Temsilin birkaç yerinde halk coşmuş ve “kahrolsun padişahlar” diye haykırmışsa da ani sessizlik muhafaza edilmiş ve bahusus son perdede

Binbaşı Osman'ın ölüsü önünde haykıran Cezmi ile bütün halk da ağlamıştır."

7) 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Kutlamaları:

Kıbrıs Türkleri arasında muhteşem bir şölen havasında yaşanan kutlamaların halk üzerinde yarattığı o büyük heyecanı ve coşkuyu en sıcak haliyle dönemin gazeteleri yansıtmaktadır.

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı etkinliğinden hemen sonra, İlk kez, 1945 yılında kutlanan 19 Mayıs bayramı için Söz gazetesinde yer alan bir haber de, aynı zamanda, Kıbrıs Türklerinin yoğun Atatürk sevgisini belgelemesi yönüyle dikkat çeker.

Söz gazetesinin bu haberi, şöyledir¹¹:

"19 Mayıs münasebetiyle Mağusa'da bütün kulüb, kahve, dükkân ve sokaklar, elektrik lâmbaları ve çiçeklerle süslenmişti. Mağusa Komiserlik memurlarından Bay Osman Neş'ed, kendi eliyle cam üzerine işlemiş olduğu Atatürk resmini çiçekler ve elektrik lâmbaları arasında kendi evine yerleştirmiş ve geceleyin yanıp sönen elektrik lâmbalarının ziyasıyla¹² pek güzel bir manzara teşkil eden bu tezyinat¹³ kasabamız halkı tarafından pek fazla beğenilerek takdir edilmiştir. Bay Osman Neş'eti takdir ve tebrik ederiz."

Bu gerçeklikten hareketle, bir yıl sonra (1946) ikincisi kutlanan 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı'na ilişkin bir başka gazete haberini de - haber üzerinde hiçbir düzeltme yapmadan -, aynen paylaşıyorum¹⁴:

"Daha bir gün evvelisinden ana yol boyunca hemen bütün dükkânların önleri yeşil dallar ve çiçeklerle süslenip renkli ışıklarla tenvir¹⁵ edilmiş, bilhassa Saray Meydanı her taraftan gizli bir alev gibi uzatılan şanlı Türk bayrakları ile Türk olan her ferdin gururla seyredeceği bir heybet arzetti. Şu kadar ki, bundan üç sene evvelisine kadar değil yalnız 19 Mayıs'ın, fakat her Milli günün ne kadar karanlık geçtiğini unutacak kadar gaflete düşmeyenler Saray Meydanı'nın bugün Türküm diyen bu azameti karşısında sevinçle karışan göz yaşlarının gözlerinde birikip akmasına arada bir mani olamıyorlar."

Kurulan, İlk Trampet ve Boru Takımı

Türk Gücü, Kıbrıs Türkleri arasında varolan milli duyguların görsel anlamda şahlanmasına ivme kazandıran ilk boru ve trampet takımını da 1946 yılında kurarak, bu yönde öncü oldu.

Üstte ilk paragrafını verdiğim gazete yazısının devamında yer alan aşağıdaki haberde; halkla, 1946 yılında ilk kez buluşan boru ve trampet takımının o günkü duygusal coşku seli ve programın devamı aynen, şu cümlelerle aktarılır:

"19 Mayıs [günü] daha sabahın dokuzundan bütün etraf her yandan akın eden kalabalıkla çalkalanıp duruyor. Saat 10.30'da Mağusa Türk

Gücü’nün beyazlara bürünmüş dinç nümayişçileri [gösteri ekibi] trampet ve borularını öttürerek Kışla Yolu’ndan Saray Meydanı’na girerken, Sinan Paşa yolundan da bayanlar, kasabamızın fazilet sahibi kızları da nümayişte karşıdan belirmişler alkış tufanı arasında Saray Meydanı’ndaki yerlerini almışlardır.

Saat 10.45’de Türk güçlülerin İstiklal Marşı’nı hep bir ağızdan okumalarından sonra celse açılmış ve kürsüde beliren kasabamızın kıymetli doktorlarından Bay Niyazi Manyera söz alarak 19 Mayıs’ın ehemmiyetini belirten bir söylev vermiştir. Bunu müteakip söz alan bayan Müzehher Yusuf da açık bir lisanla özlü bir söylev vermiş, gerek ifade tarzı ve gerekse söylevinin ehemmiyeti bakımından yüzlerce seyircinin takdirlerini kazanıp sürekli alkışlar arasında “Yaşasın Kemalizm” diye haykırarak sözlerine son vermiştir.

Bundan sonra yürüyüş başlamış ve önde Bayanlar Cemiyeti, arkada Mağusa Türk Gücü, daha arkada ise yüzlerce alâkadar olmak üzere liman yolundan gidilip Cumbulat Bey [Paşa] Burcu önünden geçilerek Mağusa Kapısı’nda durulmuştur. Burada henüz pek küçük olan Hüseyin Osman heyecanlı bir şiir okumuş, söyleyiş tarzı ile bir çoklarımızın gözlerini yaşartmıştır. Böylece buradan da hareket eden genç nümayişçilerimiz önlerindeki yoldan merkez toplantı mahalli olan Saray Meydanı’na vararak orada dağılmışlardır.”

Spor Etkinlikleri

Sabahın erken saatlerinde başlayan kutlamalara öğleyin kısa bir ara verilir, öğleden sonra saat 15.00’te yeniden toplanılarak bugünkü futbol sahasının o günkü adı olan “Cirit Meydanı”nda devam ederdi.

19 Mayıs günü öğleden sonra yapılan etkinliklerle ilgili aynı gazete haberi, şöyledir:

“Saat 3.30 (ikinci program). Yüzlerce seyirci önceden tertibat alınarak temizlenip çizilmiş Cirit Meydanı’nda toplanmışlar, yapılacak oyunları görmek için sabırsızlanırken, tepeden bir güneşin doğduğunu andıran genç nümayişçilerimiz karşıdan görünmüşler, sabahleyinkinden daha başka bir heybetle Cirit Meydanı’nda ilk geçit resimlerini yaptıktan sonra oyunlara başlanmışlardır.

Saat 7.30’a kadar devam eden oyunlarla kasabamız gençlerinin yüksek istidat ve kabiliyetleri teşhir edilmiş olmakla beraber arada bir tertip edilen yoğurt, potin, un - ekmek ve gazoz oyunları ile de bütün seyircileri bol bol eğlendirmiştir. Oyunların sona ermesiyle derece alanlara merasimle hediyeler verilmiş, bundan sonra yine nümayişle Mağusa sokaklarından milli şarkılar söyleyerek yürüyüş yapıp saat 7’de ikinci programa da son verilmiştir.”

Gazetede ki haber dışında edindiğimiz bilgilere göre sporla ilgili diğer etkinlikler şöyleydi:

Cimnastik hareketleriyle başlayan etkinliği uzun atlama, gulle atma, yüz yarda, uzun koşu ve yüksek atlamalar izler. Devamında, geleneksel torba koşuları, yoğurt yeme yarışları ve özellikle Mağusa limanı gümrük hammalları ile polislerin, sonrasında ise arabacılarla hamalların ip çekme yarışmaları gerçekleşir ve final sonuçlarına göre kazananlar çeşitli armağanlarla ödüllendirilirdi.

19 Mayıs Gece Programı:

İlki sabahleyin, ikincisi öğleden sonra devam eden etkinliklerin üçüncü ve son bölümü, geceleyin 24’de Saray Meydanı’nda noktalanır.

Akşam saat 20.00’de başlayan etkinlik haberinde, şu bilgiler yer alır:

“Geceleyin saat 8.45.

Dinlenmeden çalışan, esasen memleket için çalışmayı bir vazife itti haz¹⁶ eden Türk Gücü ve Bayanlar Cemiyeti gençlerimiz; üçüncü ve son programa da başlamışlar, bir anda yüzlerce kişinin civıtları sükuta¹⁷ kaybolurken, ilk olarak Türk Gücü adına söz alan Bay Hasan Ahmed’in 19 Mayıs’ı ilgilendiren hitabesinden sonra yedi kız öğrencinin şiir okumasıyla program sona ermiştir.

Güzel bir gece geçiren halk, Saray Meydanı’ndan gece saat 12’de ayrılmıştır.”

8) “Fakir Talebeye Yardım Kolu”

İngiliz sömürge yönetimi yıllarında 23 Nisan, Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nın kutlanmasının yasak olduğundan başta söz etmiştik.

Yasağın sınırları, az da olsa, zaman içerisinde genişletilmiş ve yalnızca tiyatro oyunu sahnelenmesine izin verilmişti.

Türk Gücü, bu koşullar altında fakir çocuklara katkıda bulunmak için oluşturduğu “Fakir Talebeye Yardım Kolu”na maddi gelir sağlamak hedefiyle, sömürge yasalarının izin verdiği sınırlar içerisinde kültürel etkinlikler başlattı...

Bu etkinliklerden birine ilişkin gazete haberi, şöyledir¹⁸:

23 NİSAN ! 23 NİSAN !

Çocuk Bayramı

“Anavatanımız Türkiye’de her çocuğun büyük bir sevinçle pek haklı olarak bayram ettiği bir gündür...”

Bu milli günde Kıbrıs Türk çocuğunun da sevinçli anlar yaşayabilmesini sağlamak için Mağusa Türk Gücü fakir talebe menfaatine bir müsamere vermeye süratle hazırlanmaktadır. Sahneye konacak piyes, Türk sahnesinin en değerli eserlerinden biri olan “Mete” dir.

Mağusalı vatandaş! Türk Gücü’nün en seçkin amatörleri tarafından hazırlanmakta olan bu müsamerenin biletlerinden bir tane satın almakla hem içinizde daima yaşayacak hoş bir gece olacak ve hem de fakir Türk çocuğunun en mübrem¹⁹ ihtiyaçlarını temin etmiş olacaksınız.”

“Fakir Talebeye Yardım Kolu”nun öncelikli hedefi; ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin ortaokul ve lise öğrencisi çocuklarının gereksinimleri ile yıllık okul duhuliyelerini karşılamaktı.

9) Namık Kemal’in Büstünü Dikerek Kentimize Damgasını Vurmuştur

Türk Gücü, kuruluşunun sekizinci yılında (15 Mart 1953) Mağusa Saray Meydanı’na²⁰ binlerce Kıbrıs Türkünün katılımı ile vatan ve hürriyet şairi Namık Kemal’in büstünü dikti.

Sonuç

Türk Gücü’nün, Mağusa gençliği ve halkını milli bir duygu bütünselliğinde buluşturma etkinlikleri 1960’lı yıllara değin kesintisiz sürer ve bu yıllar içerisinde yalnızca bir futbol kulübü olarak değil; bir futbol kulübü olmanın çok ötesinde ortaya koyduğu sosyal, kültürel ve ulusal bilincin gelişmesine ve yaygınlaşmasına dayalı toplumcu hizmetleriyle önemli başarılar elde etti.

Türk Gücü kulübünün eski basınıımızda yer alan konuya ilişkin haber ve yazı örneklerini çoğaltmamız elbette mümkündür. Ancak, bu toplumcu hizmetlerin ruhuna ve felsefesine ilişkin en çarpıcı özetlemeyi de, yine kendi bünyesinden çıkan, Hasan Ahmet (İskeleli)²¹, şu sözlerle dile getirmişti:

“Türk Gücü’nün hakiki maksatı; şişirilmiş bir lâstik parçası peşinde koşmak ve yorulmak değil, istiklâl mukadderatımızı omuzlamakla mükellef bulunan yeni nesli, zamanın verimli fikirleriyle beslemek ve dolayısıyla çevresinde yaşayıp mensup olduğumuz cemaata hizmet etmektir.

Arkadaşlar; Türk Gücü, kötü hırsını tatmin veya herhangi bir zümrenin öldürmek istedikleri vakitlerine mekân olmak için kurulmuş bir müessese değildir. Türk Gücü, ancak bu memleket gençliğini selâmete çıkarmak ve bu memleketin istikbalini emniyet altına almak uğrunda tutuşmuş bir ocaktır.”

Ulusal davamızda örgütleyici bir kurum olarak Kıbrıs Türk sosyal yaşam tarihine adını altın harflerle yazdıran “Mağusa Türk Gücü Spor Kulübü”nün kuruluşuna ve aradan geçen 70 yıla karşın hâlâ ayakta kalmasına emek verenlerden hayatta olmayanları (Hasan Ahmet İskeleli, İbrahim Mahmut Atamtürk, Terzi Nihat, Hasan Nihat, Hüseyin Akil Hoca ve diğerlerini) saygı ve rahmetle anarken, hayatta olanlara ve bugünkü varlığını devam ettirenlere de başarılar dilerim.

Notlar

- ¹ Necdet Dökmecioğlu ile Temmuz 2005, Dinçer Raif’le Ocak 2012’de yapılan özel görüşmelerden.
- ² H.İ. Asım, Ses Gazetesi, 2 Nisan 1936.
- ³ Halkın Sesi gazetesi, 29 Mart 1947.
- ⁴ Halkın Sesi, “*Maraş Rum Gençliği ve Mağusa Türk Gençliğinin Mukayesesi*”, 3 Nisan 1945.
- ⁵ İrad: Söylemek.
- ⁶ Tes’id: Kutlama.
- ⁷ Halkın Sesi, 27 Nisan 1945
- ⁸ Eşref Çetinel’le Ocak 2012’de yapılan özel görüşmeden.
- ⁹ Mefkure: Ülkü, ideal.
- ¹⁰ Halkın Sesi Gazetesi, 27 Nisan 1945.
- ¹¹ Söz Gazetesi, 23 Mayıs 1945.
- ¹² Ziya: Işık, aydınlık
- ¹³ Tezyinat: Süs, süsleme.
- ¹⁴ M. Bağısız, *19 Mayıs Mağusa’da Tes’it Edilirken*, Halkın Sesi, 25 Mayıs 1946.
- ¹⁵ Tenvir: Işıklandırma, aydınlatma.
- ¹⁶ İttihaz: Sayma, kabul etme.
- ¹⁷ Sükut: Sessizlik
- ¹⁸ Halkın Sesi Gazetesi, 2 Nisan 1946
- ¹⁹ Mübrem: Çok gerekli olan.
- ²⁰ Bugünkü Namık Kemal Meydanı.
- ²¹ “Hasan İskeleli” olarak da anılan Hasan Ahmet, sonraki yıllarda “Korudağ” soyadını kullanmaktaydı. (d.1922 - ö. 2011) Türk Gücü’nün kurulmasında ve tüm etkinliklerinde en fazla emeği olanlardandır..

Kıbrıs'ta 1958 Yılı 23 Nisan Kutlamaları ve Kıbrıs'a Türk Bayrağı Gönderme Kampanyası

Sanem YAMAK ATEŞ*

Emre AYKOÇ**

Suat SÖYLEMEZ***

Geçmişte olmuş, gurur, sevinç veya üzüntü veren olayların yıldönümleri, bireylerin olduğu kadar, tarih boyunca tüm toplumsal formasyonların yaşamında oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Her sene tekrarlanan törenler ile bir yandan topluluğun zamansal sürekliliğine vurgu yapılırken, diğer taraftan da o tarihte meydana gelen olayın kolektif hafızadaki yeri de sağlamlaştırılmış olur. Aynı zamanda kamusal eylemin parçası olma, “birlik” ve aidiyet duygularının tazelenmesinde ve güçlenmesinde de önemli bir yere sahiptir. Ulusçuluğun bir kitle hareket ve ideolojisi haline geldiği ve dolayısıyla siyasal hayatın giderek “sembollerle dolmaya ve törenselleşmeye” başladığı (Hobsbawm, 1999: 121) 19. yüzyıl sonunda, gerektiği durumlarda yeni(den) icat edilen (Hobsbawm, 2006: 314-315) törenlerin halkın geniş katılımıyla düzenlenmesinin siyasal sistemin meşrulaştırılması açısından önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bu törenlere katılan bireyler diğer insanlarla aynı ulusun üyesi olduklarının bilincine ve ayırdına varmaya başlamışlar; bu törenlerde sıkça kullanılan ulusal marşlar, bayraklar ve diğer semboller de bu duygunun yoğun bir biçimde hissedilmesini sağlamıştır. Kısacası geçmişteki bir kahramanlık, bir zafer, rejimin kuruluşu veya ulusun kaderinde bir dönüm noktası olan bir olay adına düzenlenen bu kutlama veya anmalar, ulusun kendine olan güvenini tazelerken, kişilerin ulusa olan bağlılığını artırıcı yönde etkide bulunur (Yamak, 2008: 324-325). Öztürkmen’in ifadesi ile bayramlar, bir topluluğun üyelerinin kendi aralarındaki “uzlaşma”yı gösterdikleri “an”lardır (Öztürkmen, 1996: 29).

Milli bayramları da bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Milli bayramlar, milleti oluşturan insanlarda ortak bir hafıza ve duygu oluşturulması, bunun sürekli olarak canlı tutulması, rejimin meşruiyetinin, rejime olan bağlılığın ve bunun devamlılığının sağlanması, milli bilincin oluşturulması gibi hedefleri gerçekleştirmede önemli rol oynar. Bu çerçevede milletlerin/devletlerin tarihindeki önemli günler, özellikle büyük zaferler veya örneğin yeni rejimin ilan edildiği gün gibi tarihler milli bayram günü ilan edilerek kutlanır (Yamak, 2008: 325). Her siyasal ideoloji gibi milliyetçilik de belli sembolleştirmelere başvurur. Bu çerçevede milliyetçi ideolojilerin milli bayramlar aracılığıyla yaptığı şey aslında, belli bir duygunun veya duygu halinin bir “an”la sembolleştirilmesi ve buna belli anlamlar ve değerler yüklenmesidir. Türkiye’de de Cumhuriyet’e giden süreçteki önemli tarihi olaylar milli bayram günü ilan edilmiş, bu çerçevede Millet Meclisi’nin açıldığı 23

*Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

**Arş. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

***Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Nisan, Atatürk'ün Samsun'a çıktığı 19 Mayıs, Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin zaferle sonuçlandığı 30 Ağustos ve Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Ekim günleri milli bayram günleri olarak kabul edilerek, her sene büyük törenlerle kutlanmaya başlanmıştır¹. Milli bayram kutlamalarının en önemli unsurları ise resmi geçit alayları, marşlar ve -belki de en önemlisi- bayraklar olmuştur.

Gerek Kıbrıs Rum milliyetçiliğini, gerekse Kıbrıs Türk milliyetçiliğini, anavatan milliyetçiliklerinin adadaki yansımaları olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Bunların her ikisi de anavatan milliyetçiliklerinin türevleri olarak gelişme göstermişler, özgün yön ve niteliklerini geliştirmeleri pek mümkün olmamış ve dolayısıyla sembol, yapı ve özellikleri de anavatan milliyetçilikleri ile büyük ölçüde benzer olmuştur. Türk ve Yunan milliyetçilikleri arasındaki karşıtlık ve rekabet Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum milliyetçiliklerinde de belli ölçülerde görülmüştür². Bunun yanı sıra, Kıbrıs anavatan toprakları içinde yer almadığından adadaki milliyetçiliklerde, Türk ve Yunan milliyetçiliklerine belli ölçülerde içkin olan “civic”/siyasal/topraksal milliyetçilik anlayışı hemen hiç gelişmemiş; bu milliyetçiliklerde etnisist karakter daha baskın olmuştur. Dolayısıyla aidiyet ağırlıklı olarak soy üzerinden tanımlanmış, her iki topluluk da büyük Türk veya Yunan ulusunun ayrılmaz parçaları olarak değerlendirilmiştir³. Bu çerçevede hem Kıbrıs Rum, hem de Kıbrıs Türk milliyetçilikleri anavatanla aynı bayrak ve ulusal marşı kullanmış, aynı milli bayramları kutlamışlardır. Hatta bu konularda adadaki iki unsur arasında belli bir rekabet olduğu da göze çarpmaktadır.

Kıbrıslı Türklerin 1920'li yılların ortalarından beri Türkiye'nin milli bayramlarını kutladıkları bilinmektedir⁴ (Gürel, 1984: 186). 23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramı da Kıbrıs'ta Kıbrıslı Türkler tarafından kutlanan milli bayramlar arasındadır.⁵

1957 yılında, İngiliz emniyet güçlerinin müdahale ettiği, Türklerin ellerindeki Türk bayrağını ve dövizleri almaya çalıştığı ve dolayısıyla olaylı geçen 23 Nisan törenleri, bir sene sonra, 1958'de, özellikle Rumların kısa bir süre önce Yunan İstiklal Bayramını gösterişli bir şekilde kutlamalarının da etkisiyle, daha görkemli bir biçimde kutlanmak istenmiş ve bu amaçla Kıbrıslı Türkler, Milliyet Gazetesi'ne başvurarak, 23 Nisan kutlamaları için kendilerine Türk bayrakları gönderilmesini istemişlerdir. Bu istek üzerine Milliyet Gazetesi, “Kıbrıs'a Bayrak” kampanyasını başlatmıştır.

1950'li yıllar Kıbrıs'ın bir sorun olarak Türk kamuoyunun gündemine girdiği ve giderek bir “milli dava” haline geldiği yıllardır. Bu dönemde Kıbrıs'la ilgili olarak kurulan dernekler, yüksek öğrenim gençliği ve basının çabaları, konunun bir “milli dava” haline gelişinde, kamuoyunun sorunu sahiplenmesinde ve yüksek oranda politize bir biçimde seferber olmasında etkili olmuştur. Bu çerçevede Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak Türkiye'de mitingler, toplantılar düzenlendiği, beyannameler yayımlandığı görülmektedir. Kıbrıs'la ilgili olarak Türkiye'de görülen bir diğer faaliyet alanı ise düzenlenen kampanyalar olmuştur.

Bu çalışmada, sözkonusu kampanyalar arasında ilgi çekici nitelikte ve yukarıda ifade edildiği üzere, Kıbrıs'ta Türkiye'nin milli bayramlarının kutlanması

çerçevesinde önem taşıyan bir kampanya olan, Milliyet Gazetesi tarafından başlatılan, Kıbrıs'a "bayrak gönderme" kampanyası incelenecektir. Bu bağlamda kampanyanın düzenlendiği dönemde Kıbrıs sorununun gelmiş olduğu aşama, Türk kamuoyunun Kıbrıs sorununa yaklaşımı ve Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler ile çizilen ana çerçeve içerisinde, kampanyanın nasıl yürütüldüğü, kampanya duyuruları, örgütlenme ve katılım düzeyinde yardımcı olan kişi ve kurumlar gibi kampanyanın düzenlenmesine ilişkin konuların yanı sıra, ne miktarda bayrağın kimler tarafından verildiği, bayrakların gönderilmesinin nasıl sağlandığı gibi ayrıntılar üzerinde etraflıca durulmuş; yine Kıbrıs'ta 1958 yılı 23 Nisan kutlamaları, bu kutlamaların yansımaları, doğurduğu tepkiler gibi konular da incelemeye dahil edilmiştir.

Bu amaçla Milliyet'in bayrak kampanyasını duyurduğu tarihten, 23 Nisan sonrası hafta dahil olmak üzere Türk basını taranmıştır. Bu taramada ana kaynak kampanyayı yürüten Milliyet Gazetesi olmakla birlikte, kampanyanın dönemin diğer gazetelerinde ne ölçüde yer bulduğunun ve diğer gazetelerin kampanyaya destek verip vermediklerinin, diğer bir ifadeyle Milliyet'in sürdürdüğü kampanyanın ne ölçüde ulusal bir kampanya haline geldiğinin de görülebilmesi amacıyla dönemin bazı gazeteleri de incelemeye dahil edilmiştir.

Kıbrıs'ta 1957 Yılı Olaylı 23 Nisan Kutlamaları

Kıbrıslı Türklerin isteği üzerine Kıbrıs'ta 23 Nisan kutlamaları için Milliyet tarafından başlatılan "Kıbrıs'a Türk bayrağı gönderme" kampanyasının düzenlenmesinde bir önceki yıl Kıbrıs'taki 23 Nisan kutlamalarında yaşananlar önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle öncelikle 1957 yılı 23 Nisan kutlamalarına değinmek gerekir.

1957 yılında Kıbrıs'ta resmi makamlar önce 23 Nisan kutlamalarına izin vermek istememişlerse de sonradan bu izin alınmış; bayram dolayısıyla Lefkoşa'da Türklerin yaşadığı mahalleler bayraklarla donatılırken, Türk öğrenciler okullara gitmeyip törenlere katılmış, Türk esnaf da dükkanlarını açmamıştır. Bayram sabah okullarda düzenlenen törenlerle kutlanmış, öğleden sonra da açık hava sinemasında Kıbrıs Türk Liseleri Mezunları Birliği tarafından düzenlenen törene 10 bini aşkın Lefkoşalı Türk ve öğrenci katılmıştır (Cumhuriyet, 24.04.1957, s.5; Milliyet, 24.04.1957, s.1). Törenin yapıldığı yere binlerce öğrenci bando eşliğinde ve ellerinde Türk bayrakları taşıyarak gelmişler ve yollarda Lefkoşalı Türkler tarafından alkışlanmışlardır. Sinemadaki törende İstiklal Marşı ve çeşitli şiirler okunmuş, günün önemi üzerine konuşmalar yapılmış ve "Türkiye'ye olan bağlılık" belirtilmiştir. Bu törenden sonra Lefkoşalı Türkler yine bando eşliğinde ellerinde bayraklarla caddelerden geçerek Atatürk meydanında toplanmışlar, daha sonra İnönü meydanına hareket edilmiştir (Milliyet, 24.04.1957, s.1; Hürriyet, 24.04.1957). Buradan yine Atatürk meydanına doğru yapılan ve yaklaşık 15 bin kişinin katıldığı yürüyüşte Lefkoşalı Türkler 23 Nisan'ı kutlamanın yanı sıra, Makarios'un serbest bırakılmasını ve New York valisi Harriman'ın kendisini Amerika'ya davet etmesini de protesto etmişlerdir⁶ (Cumhuriyet, 24.04.1957, s.1,5).

Yürüyüş esnasında İngiliz polis komiseri Stanfield en önde yürüyen gencin elindeki Türk bayrağını almak istemiş, buna karşılık genç “Ölürüm de o bayrağı sana vermem” cevabını vererek direnmiş; bunun üzerine gelen coplu polisler halkı zor kullanarak dağıtmak istemiş. Emniyet güçleri ile halk arasında bayrakları vermeme konusunda yaşanan çatışma sırasında İngiliz komiser yaralanmış, Kıbrıslı Türk liderlerin önce polislerin gitmesi konusundaki ısrarı üzerine polislerin gitmesi ile gerginlik azalmış ve halk da lise binasına kadar yürüyüşe devam etmiştir. Yürüyüş esnasında “Yaşasın Atatürk, Bayar, Menderes, Dr. Küçük”, “Kahrolsun Makarios, EOKA”, “Taksim İsteriz” sloganları atılmış; “İngilizler, Çanakkaleyi babalarınıza sorun”, “Amerika, sen de mi Brütüs”, “Makarios, tımarhaneye” yazılı pankartlar taşınmıştır (Milliyet, 24.04.1957, s.1; Hürriyet, 24.04.1957; Cumhuriyet, 24.04.1957).

Kıbrıs Türktür Partisi Genel Sekreteri Av. Osman Örek’in Reiscumhur Celal Bayar, Başvekil Adnan Menderes ve B.M.M. Başkanı Refik Koraltan’a çektiği telgraftan, 23 Nisan’ın Kıbrıs Türkleri ve onların “milli egemenlik” istekleri dolayısıyla taşıdığı önem anlaşılmaktadır. Kıbrıs sorununun çözümünde Türk tarafınca Kıbrıslı Türklere egemenlik hakkı veren “taksim” tezinin savunulduğu bir dönemde, 23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramı’na verilen önem anlaşılır niteliktedir ve nitekim sözkonusu telgrafta bu durum vurgulanmaktadır:

“Asil Türk milletinin kendi mukadderatına hâkim olduğunu dünyaya ilân etmiş olduğu bu mübarek günün, pek yakında kendileri için de doğacağına imanla azmetmiş olan Kıbrıs Türkleri Millî Hâkimiyet Bayramınızı candan kutlar, en derin saygıyla bağlılıklarını yeniler” (Hürriyet, 24.04.1957, s. 5)

Türk bayrağına yapılan bu saldırı Kıbrıslı Türkler tarafından protesto edildiği gibi, Türkiye’de de yankı bulmuştur. Örek, Kıbrıs Valisi Mareşal Harding’e çektiği telgrafla durumu Türk cemaati adına protesto etmiş; ayrıca Harding’e adanın çeşitli yerlerinde benzer içerikte birçok telgraf yollanmıştır (Cumhuriyet, 24.04.1957, s. 5; Milliyet, 24.04.1957, s. 1). Türkiye’de ise Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) tarafından Kıbrıs’taki 23 Nisan kutlamaları ve olaylar hakkında şu açıklama yapılmıştır:

“Taşı ve toprağı kahraman ve asil Türk gençlerinin mübarek kanları ile sulanmış Türk Kıbrıs’ta 23 Nisan Millî Hâkimiyet Bayramımız münasebetiyle yapılan toplantılar esnasında rengini şehit kanından almış şanlı bayrağımıza yapılan tecavüzü daha doğarken kanının her zerresini bu bayrak uğruna feda edeceğine and içmiş Türk gençleri olarak nefretle karşılamaktayız. Sakarya, Dumlupınar ve Çanakkale’de bu aziz vatan ve bu şerefli bayrak uğruna canlarını seve seve akıtmış bir neslin şerefli gençliği olarak bu gün de bütün bir dünyaya bir kere daha haykırmak isteriz ki Türk bayrağına hayasızca uzanan her el kırılmağa, Türk vatanına bakan her

kem göz kör olmaya mahkûm olacaktır” (Hürriyet, 25.04.1957, s.5)

İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Yılmaz Işıkcı ise, Kıbrıs Türktür Partisi'nin Lefkoşa'daki genel merkezine şu telgrafi göndermiştir.

“Ancak Türklere yaraşan asil heyecanınızı iftiharla takip ediyoruz. Dünya, Türk bayrağının asla alınamayacağını hâlâ öğrenemedi mi? Dün 23 nisanı kutladık. Kıbrıs dâvasındaki muvaffakiyetimizi kutlayacağımız gün de gelecektir. Karşımıza dikilen engeller ne kadar büyük olursa olsun, iman ve azmimiz asla sarsılmaz. Müşterek gayemizde başarılar diler, Kıbrıslı kardeşlerimize Türk gençliğinin en derin sevgilerini iletiriz.” (Hürriyet, 25.04.1957, s.5)

Bayrak Kampanyası Öncesinde Kıbrıs'taki Gelişmeler

1958 yılı Kıbrıslı Türkler için oldukça hızlı ve hareketli başlamıştır. Rumların tedhiş hareketlerine durmaksızın devam ettikleri, Dr. Küçük'ün yeni yıl dolayısıyla yayınladığı mesajda Kıbrıs Türkleri'nin “*Yunan boyunduruğu altında haklarının çiğnenmemesi ve şanlı Türk bayrağına kavuşmak uğrunda mücadelelerine aynı hızla devam edece[ği]*”ni ifade ettiği (Milliyet, 01.01.1958, s.1,5), 10 Mart'ta yapılan mitingde Kıbrıslı Türk gençlerin “*Ya taksim, ya ölüm*” sloganlarını attığı (Milliyet, 11.03.1958, s.1) bu yılda, 23 Nisan'ın bir önceki yıl olaylı bir biçimde yaşanmasının ve Kıbrıslı Rumların Yunan İstiklal Bayramını büyük bir kitlesel katılımı kutlamalarının etkisiyle Kıbrıslı Türkler, 23 Nisan Milli Egemenlik Bayramını, önceki senelerden ve Rumların kutlamalarından daha görkemli bir şekilde kutlamak istemişlerdir.

Kıbrıslı Türklerin “taksim” taleplerini dile getirdikleri mitinglerin dağıtıldığı, Ocak ayında bu taleple düzenlenen mitinglere katılan Türklerin çeşitli hapis ve para cezalarına çarptırıldığı, ancak Türklerin ölümüne neden olan İngiliz subay ve erlerine hiçbir cezanın verilmediği ve dolayısıyla Türklerin haksızlığa uğruyor olma yönündeki endişelerinin giderek derinleştiği Ada'da, Rumların Yunan İstiklal Bayramı nedeniyle gösteriler düzenlemelerine izin verilmiş, Ada Valisi Sir Hugh Foot, bu izni vermeden önce, 1955 yılından beri geçerli olan toplantı yasağının hafifletildiğini, “Enosis” lehine olmamak şartıyla her türlü toplantıya izin verileceğini belirtmiştir (Milliyet, 25.03.1958, s.5; Hürriyet 25.03.1958, s.1, 5).

EOKA'nın 1 Nisan 1955'te silahlı eyleme geçmesinin ardından konan olağanüstü hal kanunlarını Vali Foot'un “bugüne mahsus olarak” kaldırmasıyla, 25 Mart'ta, Kıbrıslı Rumlar adanın her yerinde üç yıldan beri ilk defa olarak Yunanistan'ın bağımsızlık gününü kutlamak üzere gösteriler düzenlemişlerdir. Lefkoşa başta olmak üzere diğer şehir, kasaba ve köylerde yalnız Rum polislerin görevlendirildiği günde Rumlar, kilise ve meydanlarda ellerinde Yunan bayrakları olduğu halde toplanmışlar, öğretmen ve öğrenciler yaptıkları yürüyüşlerde Yunan milli marşını okumuşlar, evler ve dükkanlar Yunan bayrakları ile donatılmış, vali Foot'un emri hilafına “enosis”

lehinde gösteriler yapılmış, hükümet radyosu “Vali Foot’un emriyle” yayınlarının büyük kısmını Yunan İstiklal Bayramına ayırarak “adeta teşvik ve takdir edici bir eda kullanmış”, piskoposlar kiliselerde yaptıkları konuşmalarda “Yunanistan’ın Türk boyunduruğu altından kurtuluş mücadelelerini göklere çıkarmışlar ve Yunan istiklâl savaşı gibi, Kıbrıs istiklâl ve hürriyet savaşının da mutlaka zaferle neticeleneceğinden dem vurmuşlardır” (Hürriyet, 26.03.1958, s.1). O sırada Yunanistan’da bulunan Makarios ise gönderdiği mesajında, Kıbrıs’ın, “Yunanistan’ın bir parçası olduğunu ve Yunanistan gibi Kıbrıs’ın da hürriyetine kavuşacağını” belirtmiştir (Milliyet, 26.03.1958, s.5). Bu arada bayram kutlamaları sağ ve sol görüşlü Rumlar arasında tartışma ve kavgalara da sahne olmuştur (Hürriyet, 26.03.1958, s.1,5).

Rumların kutlamalarına izin verilirken, yukarıda belirtilen uygulamalar çerçevesinde Kıbrıslı Türklere yönelik çifte standarda Kıbrıslı Türkler gibi Türkiye’den de çeşitli tepkiler gelmiştir. Kıbrıs’ta bu yönde yaşanan gelişmelere Türk basını geniş yer vermiş, özellikle Vali Foot’un Rumların tarafını tuttuğuna, Ada’da adaletsiz bir yönetim uygulandığına dikkat çekilmiştir. Basının aktardığına göre “Ankara siyasi çevreleri”nde de bu adaletsizliğe dikkat çekilmekte ve hükümet bu konu üzerinde önemle durmaktadır. Gençlik ise çeşitli beyannamelerle durumu protesto etmiştir (Milliyet, 26.03.1958, s.1,5; Hürriyet, 26.03.1958, s.5). Örneğin Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) Genel Başkanı Ethem Özdemir, Kıbrıs Valisi Foot’a hitaben şunları söylemiştir:

“Normal hareketlerle tabii haklarını isteyen Türkler mahkûm edilirken, tahripkâr, yakıcı ve devamlı katliâm hareketlerinde bulunan tedhişçileri serbest bırakmanızı nasıl cevaplandıracaksınız? Türkleri öldürenlerin beraat ettirilmelerini, tedhişçilerin serbest bırakılmasını ve buna karşılık Türklerin mahkûm edilmesini ne ile telif edeceksiniz?.. (Hürriyet, 26.03.1958, s.5)

Milliyet Gazetesi’nin Kıbrıs’a Bayrak Gönderme Kampanyası

1958 yılında Kıbrıslı Türkler, 25 Mart’ta Yunan İstiklal Bayramı’nın Kıbrıs’ta Rumlar tarafından gösterişli bir biçimde kutlanması karşısında, 23 Nisan Milli Egemenlik Bayramı’nı benzer ve hatta daha görkemli bir şekilde kutlamak istemişlerdir. Bu çerçevede görkemli kutlama törenlerinin vazgeçilmez unsuru olan “bayrak” konusu önem kazanmıştır. Özellikle Rumların, bayram kutlamalarında her tarafı Yunan bayrakları ile donatmaları karşısında, bayrak konusu daha da önem kazanmış; 23 Nisan kutlamaları için, aynı şekilde her tarafı Türk bayrakları ile donatmayı kararlaştıran ancak ellerinde yeterince bayrak bulunmadığını gören Kıbrıslı Türkler de, bu konuda yardım için Milliyet Gazetesi’ne başvurmuşlardır.

Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, bu kampanyanın Kıbrıs’a Türk bayrağı gönderme konusunda düzenlenen ilk kampanya olmadığıdır. Örneğin 1954 yılı Aralık ayı sonunda Türk İşçi Sendikaları Birliği, Kıbrıslı işçileri ziyaret eden heyetin beraberinde götürerek hediye ettiği Türk bayrağının Kıbrıs’ta “heyecan

uyandırması” ve Kıbrıslı Türklerin “Türk bayrağına hasret çektiklerini” ifade etmeleri karşısında, 46 işçi sendikasına gönderdiği bir tamim ile bir kampanya başlatmış ve işçilerin verecekleri birer liranın yarısı ile kampanya sonunda 10 bin bayrağın Kıbrıs'ta yeni kurulan Kıbrıs-Türk İşçi Birlikleri Federasyonu'na ulaştırılması hedeflenmiştir (Milliyet, 28.12.1954; Milliyet, 08.01.1955). Sendikalar, öğrenci birlikleri gibi kurumların yanı sıra bizzat bir gazete tarafından başlatılan ve halkın geniş katılımının sağlanmasıyla geniş bir çerçevede sürdürülmek istenen bayrak kampanyası Milliyet tarafından düzenlenen bayrak gönderme kampanyası olmuştur. Ayrıca Milliyet gazetesi için bu kampanya bir ilk değildir. Gazete tarafından daha önce de, inşaati yarım kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalan Çanakkale Şehitleri Anıtı için 20 Ocak 1958-18 Mart 1958 tarihleri arasında bir kampanya düzenlenmiş ve sonuçta gerekli olandan daha fazla para toplanabilmiştir (Milliyet, 21.01.1958; Milliyet, 19.03.1958). Kıbrıslı Türklerin Milliyet'e başvurularında, kısa süre önce gerçekleşen bu kampanyanın başarıyla sonuçlanmasının etkili olduğu ileri sürülebilir.

Kıbrıslı Türklerin 23 Nisan kutlamaları için bayrak gönderilmesini istedikleri Milliyet Gazetesi tarafından şu ifadelerle okurlarına duyurulmuştur:

“Kıbrıs Türkleri bu sene 23 Nisan Egemenlik Bayramını Rumlara misilleme olmak üzere muhteşem bir şekilde kutlamaya karar vermişler, şimdiden hazırlıklara başlamışlardır.

Bütün Türk mahallelerini baştanbaşa Türk bayrakları ile donatmaya karar veren Kıbrıs Türktür Partisi, dün gazetemize müracaat ederek Ana Vatan'dan bayrak gönderilmesi için tavassutta ve yardımda bulunmamızı istemişlerdir.

Kendileriyle temas ettiğimiz talebe ve gençlik teşekkülleri her türlü yardıma hazır olduklarını bildirerek Kıbrıs'ta yapılacak merasime, gençliği temsilen bir heyetle katılmayı kararlaştırmışlardır. Heyet Kıbrıs'a döviz götürecektir.

Gazetemiz bu yardım tavassutunu büyük bir memnuniyetle kabul etmiştir. Yarından itibaren 15 gün içinde gazetemiz idarehanesine veya gazetemiz Ankara bürosuna teslim edilecek bayraklar Kıbrıs'a gönderileceklerdir” (Milliyet, 27.03.1958, s.1)

Görüldüğü üzere, gençlik teşekküllerinin de yardımının sağlandığı bu kampanyanın süresi 15 gün olarak belirlenmiştir. 1950'li yıllarda Kıbrıs konusunda duyarlılığı artmış ve bu sorun etrafında mobilize olmuş, gerek basının, gerek Türkiye'deki Kıbrıs derneklerinin gerekse gençlik teşekküllerinin çabalarıyla Kıbrıs'ı bir “milli dava” olarak benimsemiş bulunan Türk kamuoyu bu kampanyaya karşı kayıtsız kalmayacaktır. Kıbrıs'ta Rumların tedhiş hareketlerine devam ettiği, Vali Foot'un Rum taraftarı olduğu konusundaki kanının yaygınlaştığı, Kıbrıslı Türklerle karşı yapılan haksızlıkların belirginlik kazandığı ve son olarak Mart sonunda Rumların

Yunan İstiklal Bayramı'nı şaşaalı bir biçimde kutladığı ve bunların basında geniş yer aldığı bir ortamda Türkiye kamuoyunu Kıbrıs'ta Türklerin 23 Nisan bayramını Rumlara karşı bir “misilleme” olarak kutlamaları için bayrak göndermeye teşvik etmek zor olmayacaktır.

Kıbrıslı Türklerin 23 Nisan'ı Rumlara bir “misilleme” olarak görkemli bir şekilde kutlayacakları, Milliyet gazetesinin ilerleyen günlerde konuya ilişkin haberlerinde de vurgulanmaya devam edilmiş, diğer gazetelerin haberlerinde de bu noktaya dikkat çekilmiştir:

“Kıbrıs Türkleri'nin 23 Nisan Egemenlik bayramını bu sene Rumlara mukabele olmak üzere muhteşem bir şekilde kutlamak için Anavatan'dan gazetemiz vasıtasıyla vaki bayrak talepleri, büyük alaka uyandırmıştır” (Milliyet, 28.03.1958, s.1)

“Yunanistan'ın kurtuluş bayramını törenle kutlamış bulunan Kıbrıslı Rumlara karşı 23 Nisanı coşkun ve muhteşem bir şekilde kutlamaya hazırlanan Kıbrıslı Türklerin gazetemiz vasıtasıyla istedikleri bayraklar toplanmaya başlamıştır” (Milliyet, 29.03.1958, s.1)

“(…) Yunan Milli bayramı münasebetiyle Kıbrıs'ta Rumların büyük ölçüde gösteride bulunmaları üzerine Ada Türklerinin 23 Nisanda bir miting yapmağa karar verdikleri malûmdur” (Tercüman, 16.04.1958, s.1)

“(…) Kıbrıs'ta Yunan istiklâl[inin] yıldönümü münasebetiyle Rumların yapmış oldukları nümayişlere karşılık olmak üzere Adadaki Türk Cemaati 23 Nisan Hâkimiyeti Milliye Bayramında bir gösteri yapmak kararını almış ve bu hususta gerekli hazırlıklara başlamıştır” (Yeni Sabah, 16.04.1958, s.5)

Milliyet 27 Mart'ta kampanyayı ilan etmesinin ardından gün gün kampanyaya ilişkin bilgileri kamuoyuyla paylaşmış ve katılım için halkı teşvik etmeye çalışmıştır. Daha önce bildirildiği gibi 15 gün sürecek olan bu kampanya çerçevesinde “23 Nisan günü Kıbrıs'ta bütün Türk semtlerinin ve evlerinin Türk bayrakları ile donatılması için Anavatan'dan Yeşil Ada'ya bayrak göndermek isteyen vatandaşlarla Dernek ve Müesseseler”in İstanbul'da Milliyet Gazetesi'nin idarehaneğine, Ankara'da ise gazete bürosuna başvurmaları istenmiştir (Milliyet, 28.03.1958, s.1).

Kampanya ilan edilir edilmez katılımlar ve bayrak toplama faaliyetleri başlamıştır. Türk Kadınlar Birliği Başkanı Nazlı Tıbar bu konudaki girişimi “*takdir ve minnetle karşıladıklarını, Kıbrıs Türklerine yapılacak her çeşit yardıma hazır olduklarını*” belirterek Birlik adına ertesi gün 50 büyük boy bayrağın teslim edileceğini bildirmiştir⁷. Yine Ajans Türk-Haber servisi ve matbaası da bir büyük ve 1000 küçük bayrağı aynı gün teslim edeceğini bildirirken, Ankara Bakkallar ve Bayiler, Berberler Dernekleri Birliği, Madeni İşler Sendikası, Erkek Teknik

Öğretmen Okulu Talebe Derneği ile TMTF ve MTTB de “kendi camiaları içinde faaliyete geçtiklerini açıklamışlardır (Milliyet, 28.03.1958, s.1).

Gençlik teşekkülleri kampanyaya büyük bir ilgi göstererek yürütülmesinde önemli bir rol oynamışlardır. Gençlik teşekküllerinin idare heyetleri 27 Mart'ta toplantılar yaparak kampanyaya katılım şekillerini belirlemeye çalışacaklarını ve resmi olarak faaliyete geçerek, halkı kampanyaya katılmaya teşvik etmek için çalışacaklarını bildirmişlerdir. TMTF 23 Nisan'da Kıbrıs'ta yapılacak mitinge üç kişi ile katılmayı kararlaştırırken, bir diğer gençlik teşekkülü olan MTTB de bu kutlamalara 10 kişilik bir heyetle katılmaya ve “mitingde dağıtılmak üzere 60 bin beyanname ve pankart” ile “yüzlerce Türk bayrağını” da Kıbrıs'a “gençliğin armağanı” olarak götürmeye karar vermiştir (Milliyet, 28.03.1958, s.1; Hürriyet, 29.03.1958, s. 5).

Vatandaşların ve çeşitli kurumların bayrak bağışları gazeteye ulaşmaya başlarken, bir yandan da toplanan bayraklar Kıbrıs'a gönderilmeye başlanmıştır. İlk olarak iki bayrak eski Galatasaraylı milli futbolcu Naci Özkaya aracılığıyla Ada'ya gönderilmiştir. Bu sırada Ankara ve civarı illerden başvuruda bulunan bazı kurum ve teşekküller de bulundukları yerlerde kampanyalar başlattıklarını haber vermişlerdir. Örneğin Ankara İşçi Sendikaları Birliği ve Ankara Esnaf Dernekleri Birliği yaptıkları yönetim kurulu toplantılarında bayrak göndermek için kendi bünyelerinde faaliyete geçtiklerini açıklamışlar; Sümerbank memur ve personeli de bayrak almak için kendi aralarında kampanya açtıklarını bildirmişlerdir (Milliyet, 29.03.1958, s.5). 5000 adet bayrağı en kısa zamanda teslim edeceğini bildiren TMTF aynı gün kendisine bağlı öğrenci dernek ve teşekküllerine bir tamim yayımlayarak, yüksek öğrenim gençliğini “bu milli vazifeye katılmaya davet etmiş” ve Milliyet aracılığıyla Kıbrıs Türklerine şu mesajı göndermiştir:

“Anavatanı olduğu gibi yavru vatanı da Türk bayrağını ebediyen dalgalandırmak hususunda bütün varlığı ile feda olmaya hazır bulunan Türk gençliği Milliyet Gazetesinin Kıbrıs'a bayrak gönderme teşebbüsünü büyük bir memnuniyetle karşılamıştır. Milli mevzularda büyük bir hassasiyet gösteren Türk milletinin bu hususa da bütün kalbiyle iştirak edeceğine emin bulunmaktayız. Bugün kardeşlerimize gönderilecek Türk bayraklarının şerefli Ay-Yıldızları ile Kıbrıs'ı da daimi olarak şerefliendireceğine iman eden biz Türk Gençliği de T.M.T.F. olarak şimdilik 5000 bayrakla bu mukaddes teşebbüse katıldığımızı bildirirken Kıbrıs Türklerine şunu bir kere daha sesleniriz: 23 Nisan'da anavatan'dan gelen bayraklarla donatacağımız her yer aksi iddia edilemeyecek şekilde anavatan'ın parçasıdır ve ilelebet öyle kalacaktır” (Milliyet, 29.03.1958, s.5)

İlerleyen günlerde kampanyaya katılım daha da genişlemiş, katılımcı kurum ve kuruluşlara yenileri eklenmiştir. İşçi Sendikaları Konfederasyonu, kendi teşkilatına

bir tamim yayınlayarak temin edilen bayrakların Milliyet gazetesi merkezine veya şubesine teslimini isterken, Türk Ocakları Genel İdare Kurulu ile Ankara Tabip Odası kampanyaya katılmaya karar vermişler, Ankara Bakkallar ve Bayiler Derneği ise büyük boy bir bayrağı Ankara bürosuna teslim etmiştir (Milliyet, 30.03.1958, s.1,5; Milliyet, 31.03.1958, s.1). Kampanyanın 3. günü itibarı ile teslim edilen bayrakların en büyüğü, bayrak imalatçısı Muammer Göçek’in getirdiği “13,5 metre kare” ebadındaki bayrak olmuştur. Muammer Göçek’in firmasının ilanının bugünden itibaren bir süre gazetesinin 5. sayfasında yayınlanmaya başlanması ilginçtir. Bu ilanda, “Kıbrıs’a bayrak gönderme kampanyası müddetince her boy Türk bayrağı”nın yüzde 10 indirimle satılacağı belirtilmektedir (Milliyet, 30.03.1958, s.1,5).

Milliyet gazetesi yazışları müdürü Abdi İpekçi de “Milliyet’ten Mektup” köşesinde okurları kampanyaya katılıma teşvik etmeye çalışmıştır. Milliyet gazetesinin, daha önce Çanakkale abidesi için düzenlemiş olduğu kampanyada olduğu gibi bu kampanyada da “ismine lâyık olmaya” çalıştığını belirten İpekçi, Kıbrıs’a bayrak gönderme konusunda şu ifadelerle yer vermiştir:

“Göndereceğiniz bayraklar 23 Nisan günü yeşil adayı ay yıldızlarla donatacaktır. Fakat o bayraklar Kıbrıs’a sadece 23 Nisanda değil ilelebet dalgalanmak üzere götürülecektir. Ay yıldızımızı o gün Kıbrısın köylerinde, sokaklarında, meydanlarında ve evlerinde bu arzu ve bu azim dalgalandıracaktır. Ve her bayrak arkasında bekleyen milyarlarca Türk’ü adaya ve dünyaya bir kere daha hatırlatacaktır” (Milliyet, 31.03.1958, s.2)

Kampanyanın beşinci gününde (31 Mart) Ankara Madeni İşler Sanatkârları Derneği 25 bayrak bağışında bulunmuştur. İşçi Sendikaları Konfederasyonu en kısa zamanda bin adet, TMTF ise 1 Nisan’da 5000 bayrağın ilk partisini teslim edeceklerini açıklamışlar; Hukuk, Siyasal Bilgiler ve Ziraat Fakültesi öğrencilerinden bir grup fakültelerinde “geniş çapta” bir kampanya açmışlardır. MTTB, Erkek Teknik Öğretmen Okulu ve Türk Ocakları 2 Nisan’dan itibaren topladıkları bayrakları Ankara bürosuna teslim edeceklerini bildirmişlerdir. Bu arada İstanbul’daki Milliyet Genel Merkezi’ne bayrak teslimlerinin sürdüğü açıklanmakta, bunlar arasında Nur Tamer adında 4-5 yaşlarında bir çocuğun da bulunduğu belirtilmektedir (Milliyet, 01.04.1958, s.1,3).

Bu arada eski Galatasaraylı milli futbolcu Naci Özkaya 1 Nisan’da Kıbrıs’a varmış ve kendisine verilen bayrakları Kıbrıs Türklerinin lideri Dr. Fazıl Küçük’e teslim etmiştir. Bayrakların Ada’ya varışı Kıbrıslı Türkler arasında “büyük bir gayret ve şevk vesilesi” oluşturmıştır. 23 Nisan’da üç ayrı yerde miting yapılmasının planlandığı ve bu mitinglerin “muazzam olması için”, diğer yerlerdeki Türklerin de Lefkoşa’daki toplantıya katılacakları bildirilmektedir. Bu miting için Kıbrıs’ta Türklerin yaşadığı bütün mahalle ve köylerin Türk bayrağı ile donatılacağı, yine tarihi kale ve cami minarelerine büyük boy Türk bayrağının çekileceği belirtilerek

Kıbrıslı Türklerin bu “büyük boy” bayrakların gönderilmesini bekledikleri vurgulanmaktadır. İlk bayrakların gelmesinden sonra Dr. Fazıl Küçük Milliyet’e telefonla yaptığı açıklamada şunları söylemiştir:

“Anavatan’da Kıbrıs için toplanan bayraklar biz Kıbrıs Türklerinin mücadele azmini bir kat daha arttırmıştır. Türkiye’mizin bölünmez bir parçası olan Kıbrıs’ın her yerinde 23 Nisan günü şanlı bayrağımız ihtişamla dalgalanacaktır. Dün olduğu gibi bugün de davamızdan eminiz. Minnet ve şükranlarımızı bildiririm” (Milliyet, 02.04.1958, s.5)

Milliyet, Kıbrıslı Rumların Yunan İstiklal Bayramı’nı gösterişli bir şekilde kutlamalarına ilişkin haber ve fotoğraflara, Türkiye’deki bayrak toplama kampanyasına katılımı teşvik edici bir rol üstleneceği düşüncesiyle yeniden yer vermiştir. 2 Nisan 1958 tarihli gazetenin 1. sayfasında Kıbrıslı Rumların, Yunan İstiklal Bayramı dolayısıyla yaptıkları kutlamalara ait bir fotoğraf yayınlanmış ve altında şu ifadeler yer verilmiştir:

“İŞTE BUNA KARŞI

Yunanistan’ın İstiklal Bayramı münasebetiyle Kıbrıs’lı Rumlar, adanın muhtelif yerlerinde şenlikler yapmışlar ve Rumlarla meskun mahalleleri Yunan bayrakları ile donatmışlardır. 23 Nisan Egemenlik Bayramını Rumlar’dan çok daha parlak bir şekilde kutlamak arzusunda olan Kıbrıs’lı ırkdaşlarımız, Anavatan’dan bayrak talep etmişlerdir. ırkdaşlarımız, bu bayrakların bir an evvel kendi ellerine geçmesi için beklemektedirler. Resimde, Yunan milli bayramı münasebetiyle Lefkoşa’nın Metaksas Meydanı’nda duvarlardan direklerle kadar her yere asılan binlerce Yunan bayrağı görülmektedir” (Milliyet, 02.04.1958, s.1)

MTTB topladığı çeşitli ebatlardaki 2000 bayrağı 3 Nisan’da teslim ederken, TMTF Kıbrıs için toplanan 5000 bayrağın ilk partisini 4 Nisan’da teslim edeceğini bildirmiştir (Milliyet, 04.04.1958, s.1, 5). Diğer gençlik teşekkülleri de kampanyaya katılmışlar; örneğin Tekniker Okulu Talebe Derneği kendilerinin bir kampanya başlattığını, çeşitli kurumlardan ve bankalardan teberrü ve bayrak toplayacaklarını, teberrüler karşılığında satın alınacak bayrakları Milliyet gazetesine teslim edeceklerini bildirmişlerdir. Bu arada gazeteye teslim edilen bayrakların sayısı da artmaya devam etmiştir: 3 Nisan’da CHP Bostancı gençlik kolu 3, Gaziantep Aktarlar Birliği bir bayrakla kampanyaya katılmış; 4 Nisan’da Ajans Türk Haberler Servisi ve Matbaası kendi tesislerinde hazırlamış olduğu ve üzerinde “Kıbrıs Türktür” yazılı 1000 adet küçük ve bir büyük bayrağı Ankara bürosuna teslim ederken, TMTF bayrakların teslim tarihini 5 Nisan’a ertelemiştir (Milliyet, 04.04.1958, s.1; Milliyet, 05.04.1958, s.3). Kampanyaya küçük çocukların katılımı konusundaki haberlere özel bir önem verildiği görülmektedir. Örneğin 5 Nisan’da İstanbul Küçükyalı Muhsine Zeynep İlkokulu öğrencilerinden Ali Tara adına babası

bir büyük bayrak getirmiştir. Bu tür haberlere katılımın teşvik edilmesi amacıyla yer verildiği düşünülebilir. Öte yandan 6 Nisan tarihli gazetede bir taraftan kampanyanın Cuma akşamı sona ereceği hatırlatılırken, diğer taraftan da kampanyanın 9. gününde toplanan bayrak miktarının 5 bini bulduğu, bu rakama Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Türk Ocakları, Ankara Esnaf Dernekleri Birliği ile diğer bazı Talebe Cemiyetleri ve teşekküllerin kendi aralarında açtıkları kampanyalar sonunda topladıkları bayrakların dahil olmadığı, toplanan bayrak miktarının hafta sonunda 10 bini geçeceğinin tahmin edildiği ifade edilmektedir (Milliyet, 06.04.1958, s.5). Bu arada ikinci parti bayrak, 4 Nisan'da “Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu” icra heyeti üyesi Hazım Remzi'ye teslim edilerek Kıbrıs'a gönderilmiş (Milliyet, 05.04.1958, s.1), üçüncü parti bayrağın da 7 Nisan ile başlayan hafta içinde gönderileceği bildirilmiştir (Milliyet, 07.04.1958, s.1).

Kıbrıs'a gönderilen bayraklar Kıbrıs Türktür Pratisi Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük tarafından memnuniyetle karşılanmış ve Küçük, Milliyet'e yolladığı bir mesaj ile Türk milletine teşekkürlerini bildirmiştir:

“Biz yavru vatan Türklerinin hasretini çektiğimiz şanlı bayrağımız uğrunda mücadelelerini takdir buyuran anavatan'daki kardeşlerimizin göndermek lütfunda bulundukları bayraklar peyderpey alınmaktadır.

Aziz kardeşlerimizin gösterdiği derin alakaya 120 bin Kıbrıs Türk'ü, derin minnet ve şükran hislerini belirtmeğe beni memur etmiştir.

Şanlı bayrağımızın gölgesinde daima huzur ve refaha kavuşacağımız mes'ut günleri sabırsızlıkla bekler anavatanımıza bağlılık ve itimadımızı bir kere daha teyid ederim” (Milliyet, 08.04.1958, s.5)

Hem katılan teşekküllerin, hem de bağışlanan bayrakların sayısı ilerleyen günlerde artmıştır⁸. Üçüncü parti bayrak Dr. Fazıl Küçük'e teslim edilmek üzere 10 Nisan'da Türk Hava Yolları uçağı ile Kıbrıs'a gönderilirken, (Milliyet, 11.04.1958, s.1), kampanyanın son günü olan 11 Nisan'da katılımın daha da yoğunlaştığı göze çarpmaktadır⁹. Ayrıca 14 Nisan pazartesi günü de son parti bayrağın gönderilmesi planlanmıştır (Milliyet, 12.04.1958, s.1). Kıbrıs'a bayrak kampanyasının bitiş tarihi daha ilk günden 11 Nisan olarak belirlenmesine ve Milliyet gazetesinin bu tarihi sürekli olarak hatırlatmasına rağmen, kampanya bitiminden sonra da gazeteye bayrak teslimleri devam etmiştir¹⁰.

Bu arada Kıbrıs Türklerine ulaştırılmak üzere Dr. Fazıl Küçük'e hitaben gönderdiği mesajla Kıbrıslı Türklerin 23 Nisan münasebetiyle tertiple ettiği büyük mitingden dolayı duyduğu memnuniyeti ileten ve bu mitinge anavatan gençliği olarak kalabalık bir kabileyle katılmayı kararlaştırdığını ve gereken hazırlıklara başladığını ifade eden MTTB'nin Hariciye Vekaleti'ne yaptığı başvuruya olumlu yanıt verilmiş; bunun üzerine Birlik, 14 Nisan'da İngiliz Büyükelçiliği'ne müracaat ederek vize talebinde bulunmuştur (Milliyet, 13.04.1958, s. 1). Diğer taraftan TMTF

Genel Başkanı Ethem Özdemir de, 5 kişilik gençlik heyetinin 23 Nisan'da Kıbrıs'ta düzenlenecek mitinge katılması için gerekli iznin alındığını açıklamıştır (Tercüman, 15.04.1958, s.5). Bu gençlik teşekkülleri temsilcilerinin yanı sıra CHP İstanbul İl Gençlik Kolu İdare Kurulu da 23 Nisan'da yapılacak mitinge katılmaya karar vermiş ve bu amaçla gereken iznin alınması için 16 Nisan'da CHP Genel Merkezi'ne bir telgraf çekmiştir (Milliyet, 17.04.1958, s. 5). Bu arada MTTB, o sırada Ankara'da bulunan ve 18 Nisan günü Kıbrıs'a gidecek olan Kıbrıs Türktür Cemiyeti Londra Şubesi Başkanı Necati Sağer'e Kıbrıs'a götürmesi için bir posta bayrak teslim etmiştir (Yeni Sabah, 16.04.1958, s.5). Ayrıca TMTF de Sağer'e Kıbrıs'a götürmesi üzere kanla çizilmiş bayrak ve Kıbrıs haritaları vermiştir (Hürriyet, 16.04.1958, s.5).

16 Nisan'da Türk basınında Kıbrıs'ta yapılacak 23 Nisan kutlamalarına izin verilip verilmeyeceği konusundaki haberler yer almıştır. Milliyet Gazetesi, Vali Foot'un 23 Nisan'da Kıbrıslı Türklerin gösteriler yapmasına izin vermediğini, sadece sınırlı bir çevrede yürüyüş yapılmasına izin verilirken, bu yürüyüş sırasında Kıbrıslı Türklerin hiçbir döviz taşıyamayacaklarını bildirmiştir. Alınan bu karar gazete tarafından, Vali'nin "EOKAcı tedhişçilere karşı sempatisi" ile "Türkler aleyhindeki düşünceleri"nin bir kez daha açığa vurulması olarak değerlendirilmiştir (Milliyet, 16.04.1958, s.5). Hürriyet'te Vali'nin izin verilmesi konusunda tereddüt içinde bulunduğu belirtilmekte, gerekli iznin verilmemesinin, "Kıbrıs Valisinin Adada adilâne bir siyaset takip etmediği"ni bir kez daha göstereceği ifade edilmektedir. Gazeteye göre böyle bir durumda Türk Hariciyesi pasif kalmayacaktır (Hürriyet, 16.04.1958, s.5). Tercüman Gazetesi ise, 16 Nisan'da Küçük'un miting için izin başvurusunda bulunacağını, iznin verilmemesi durumunda Dışişleri Bakanlığı'nın İngiltere Hükümeti'ni protesto etmesinin beklendiğini bildirmektedir. Gazetede Kıbrıs'ta yapılacak mitinge katılmak üzere gidecek olan gençlik teşkilatları ve basın mensuplarının İngiltere Büyükelçiliğine yaptıkları başvurudan henüz bir sonuç alınmadığı ancak, İngiltere Büyükelçiliği'nin Vali Foot'a durumu bildirerek bilgi ve izin istediğinin ve oluşan kanaate göre 4 gazeteci ile 10 öğrenci temsilcisine izin verileceğinin anlaşıldığı ifade edilmektedir (Tercüman, 16.04.1958, s.1,5). Vatan da, bazı siyasi çevrelerin, valinin, Rumlara izin verdiğinden Kıbrıs Türklerine miting için izin vereceğini tahmin ettiklerini, ancak Sir Foot'un daima taraflı hareket ettiği nazara alındığında, Türklerin yapacağı mitinge izin vermeyeceğinin söylentiler arasında bulunduğunu yazmıştır (Vatan, 16.04.1958, s.5).

18 Nisan'a gelindiğinde miting için henüz gerekli izin alınamamıştır. Milliyet bu durumu şöyle yorumlamaktadır:

"Rumların nümayişlerine göz yuman valinin bu tutumu, iki Türk'ü ezen binbaşının beraat ettirilmesiyle üzülen Türklerin hayal kırıklığını bir kat daha arttırmaktadır. Resmi gazetede, dün toplantılar için bölge amirlerinden müsaade alınabileceği şeklinde bir karar yayınlanmış olmakla beraber, bunun sadece Rumlara faydalı olabileceği düşünülmektedir. Türkler, her şey

rağmen, 23 Nisan'ı kutlamak üzere gerekli bütün hazırlıklarını tamamlamaktadırlar.” (Milliyet, 18.04.1958, s.1).

Cumhuriyet, Akşam ve Vatan gazeteleri de Kıbrıs Resmi Gazetesi'nde yayınlanan bu kanuna dikkat çekerek, kanunun toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenlenmesini kolaylaştırdığını ancak, yasal olmayan toplantılara katılanlar ve benzeri olaylar düzenleyenlere verilecek cezaların arttırıldığını belirtmektedirler. Bu gazeteler ayrıca Vali Foot'un Yunan Milli Bayramı kutlamalarına izin verdiğini ve hatta bu konuda bir konuşma da yaptığına dikkat çekmektedirler (Cumhuriyet, 18.04.1958, s.1,5; Akşam, 18.04.1958, s.1,5; Vatan, 18.04.1958, s.1).

Bu kanunun ayrıntılı bir değerlendirmesi ve eleştirisi Milliyet'ten Peyami Safa tarafından yapılmıştır. “İki yüzlü bir kanun” başlığını taşıyan sözkonusu yazıda Safa, kanuna göre açık ve kapalı toplantılar için izin alınmasına gerek olmamakla birlikte, bu toplantıları çeşitli nedenlerle yasaklama veya düzenleme yetkisinin Vali ve kaymakamlara verildiğine dikkat çekerek, şu yorumu yapmaktadır:

“Ne demektir bu? Hükûmet isterse kapalı salon toplantısı yapılır, istemezse yapılmaz. Kanunun Kıbrıs halkına verdiği hiçbir hak yoktur. Çünkü mücbir sebepleri takdir hakkı hükûmete aittir. (...)

Bu kaypak hükümlerin saklamağa boş yere çalıştığı gerçek besbelli: Takdir hakkını elinde tutan Vali Foot, şimdiye kadar olduğu gibi, Hristiyan cemaatinin nümayişlerine izin verecek, Türklerinkini tahdit edecek veya tamamiyle menedecektir. Nitekim bu kanun, Yunanistan'ın istiklâl bayramından değil, Türklerin 23 Nisan Millî Hâkimiyet Bayramlarından evvel 17 Nisanda çıkarılmıştır” (Milliyet, 19.04.1958, s.2).

Peyami Safa, bu “oyun”a Türkiye’de kimsenin aldanmadığını, hükûmetin “sabrettiğini” ifade etmekte ve “*Bu milleti iyi tanıyanlar için onun bu hâline omuz silmek tarihin en büyük hatâlarından birine düşmek olur*” demektedir.

19 Nisan tarihli Hürriyet gazetesinde çıkan bir habere göre Kıbrıs'ta 23 Nisan kutlamalarına bazı şartlarla izin verilmiş olup, Kıbrıs Türktür Partisi köyler dahil, bütün kulüplere bayrak dağıtmaktadır (Hürriyet, 19.04.1958, s.1).

Kıbrıs'taki 23 Nisan kutlamalarına katılmak üzere, 5 gazeteci ile 10 öğrencinin¹¹, Ada'daki Türk cemaatinin değil, Türkiye Başkonsolosluğu'nun misafiri olarak, törenlere katılmamak ve açıklama ve konuşma yapmamak şartıyla Kıbrıs'a gitmelerine izin verilmiştir. Bu gazeteci ve öğrencilerin vize işlemlerinin yapılabilmesi için İngiliz Büyükelçiliği tatil olmasına rağmen açık kalmış; Türk Hava Yolları Genel Müdürlüğü ise “Türk gençliğini temsilen” Kıbrıs'a gidecek 10 öğrencinin biletini hediye olarak vermeyi kararlaştırmıştır. Bu arada mitingde hazır bulunmak üzere 21 Nisan'da uçakla Lefkoşa'ya hareket edecek olan, Genel Başkan Orhan Sakarya liderliğindeki MTTB heyeti beraberinde dört bin kadar Türk bayrağı ile Poli kasabası Hürriyet Ortaokulunun bahçesine dikilmek üzere yarım tonluk bir Atatürk büstü götürecektir. Gençlerin Kıbrıs'ta çeşitli temaslarda bulunmaları ve

konferanslar vermeleri planlanmıştır (Cumhuriyet, 20.04.1958, s.1; Milliyet, 20.04.1958, s.1; Tercüman, 20.04.1958, s.1; Vatan, 20.04.1958, s.1).

Daha önce halkı bayrak kampanyasına teşvik için “Milliyet’ten Mektup” köşesinde bir yazı yayınlayan Abdi İpekçi, kampanya sonunda da aynı köşedeki yazısında, kampanyaya büyük bir ilgi gösterildiğini ve bayrakların sayısının 5000’i geçtiğini, son parti bayrakların da törenlerde bulunmak ve gözlemlerini aktarmak üzere 21 Nisan’da Kıbrıs’a gidecek olan Milliyet Gazetesi muhabirlerinden Faruk Demirtaş tarafından götürüleceğini haber vermektedir (Milliyet, 20.04.1958, s.2).

Kıbrıs’taki 23 Nisan törenlerine katılmak üzere Türkiye’den Ada’ya giden basın mensupları ile gençlik temsilcileri, büyük bir kalabalık tarafından “emsalsiz bir tezahüratla” karşılanmışlardır¹². Demirtaş, karşılamayı ve miting için yapılan hazırlıkları şu sözlerle anlatmaktadır:

“120.000 Türk’ün ancak bir kısmını teşkil eden 16-20.000 Lefkoşa’lı Türk’ün, gelen misafirlere karşı gösterdiği sevgi ve alaka, hepimizin gözlerini yaşarttı. Saatlerce devam eden heyecan dalgası, Küçük’ün evi önünde yapılan konuşmalarla hadisesiz bir şekilde sona erdi. Hürriyet aşkı ile yanan bütün Türklerin ağzından çıkan tek kelime “Taksim”dir. Dü, Lefkoşa semaları “Taksim, Taksim” sedaları ile inliyordu. Bir yandan Ada’daki Türklerin hazırlıkları devam ederken, öte yandan, Kıbrıs hükümeti de yarın (bugün) yapılacak miting için gerekli tedbirleri almakla meşgul. Ada’daki heyecan o kadar kuvvetlidir ki, 23 Nisan, her ne pahasına olursa olsun, emsalsiz bir şekilde kutlanacak. Bugün Lefkoşa’da, Mağusa’da, Larnaka’da, Poli’de ve Türklerin bulunduğu her yerde mitingler yapılacak, Türkün hakkı ve davası bir defa daha dünyaya ilan edilecek. Anavatan’dan gelen heyet Kıbrıs’ta gördüğü samimi alaka ve Kıbrıs davasına karşı olan büyük azim karşısında adeta şaşırmış vaziyette.” (Milliyet, 23.04.1958, s.1)

Milliyet Gazetesi’nin başlattığı kampanya sonucunda toplanarak Ada’ya getirilen bayraklara karşı ise “büyük bir tehacüm” olduğunu, Dr. Küçük’ün evinin bayrak almak için gelenlerle dolup taşıdığını bildiren Demirtaş, sözlerine şunları ilave etmiştir:

“Daha şimdiden, Kıbrıs’ın her köşesinde binlerce Türk bayrağı dalgalanmaktadır. Türk liderleri, Türk topluluğu adına, gönderilen bayraklara candan teşekkür ediyorlar. Türklere ait bütün binalar sokaklar küçükklü büyüklü bayraklarla süslendi. Herkes 23 Nisan için seferber, 23 Nisan için hazırlanıyor, çalışıyor. 23 Nisan, bütün Kıbrıslı Türkler için Türk Kıbrıs’ın sesini bütün dünyaya duyuracak büyük bir gün addediliyor” (Milliyet, 23.04.1958, s.1, 5)

Aynı şekilde Tercüman da Türkiye’den gelen ve Lefkoşa, Larnaka ve Mağusa’da birer konuşma yapacak olan Türk heyetinin “muhteşem tezahüratla” karşılanmasını, 23 Nisan’da yapılacak törenin de “muazzam” olacağını bir göstergesi olarak yorumlamakta, Türk köylülerinin anavatandan gönderilen bayrakları alabilmek için Lefkoşa’ya kadar gelip sıraya girdiklerini bildirmektedir (Tercüman, 23.04.1958, s.1). Vatan ise, 23 Nisan’da yapılacak mitinge katılmak için Ada Türkleri’nin de kabileler halinde Lefkoşa’ya geldiklerini ve mitinge katılacakların sayısının 30 bini bulacağını tahmin edildiğini yazmaktadır (Vatan, 23.04.1958, s.1, 3). Akşam da anavatandan gelen on bini aşkın bayrağın her yere dağıldığını ve böylece Kıbrıs’ın hakikaten Türkiye’nin 68inci vilayeti hüviyetini kazandığını ifade etmektedir (Akşam, 23.04.1958, s.1).

Bu arada “Türklerin giriştiği büyük hazırlıklar karşısında sinen ve pusuya yatarak sinsi bir faaliyete girişen” EOKA, 21 Nisan’da Kıbrıs müzakerelerinin derhal başlaması ve en kısa zamanda sonuçlanması, aksi takdirde yapılacak ölüm kalım savaşında şimdiye kadar dökülenden daha fazla kan döküleceği şeklinde uyarıda bulunduğu bir beyanname yayınlamış; 22 Nisan’da ise, Kıbrıslı Türk liderlerin evlerine “hangi Türk’ün evinde bomba imâl edildiğini, silâhların nerede saklandığını bildiklerinin ve bunu Vali Foot’a ihbar edeceklerinin” yazılı olduğu tehdit mektupları yollamıştır. EOKA’nın bu tutumu, 23 Nisan’da bazı tahriklerde bulunacağına bir işaret” olarak yorumlanmıştır. Miting gün ve saati yaklaştıkça İngiliz yetkililerin endişeleri de artmış, Türk semtlerinde devriye gezen motorlu devriyelerin sayısı arttırılmıştır. Askeri erkanla alınacak önlemleri görüşen ve Türk konsolosu ile Kıbrıslı Türk liderlerden törenin sükunetle yapılmasını isteyen Vali Foot’a, “Rumların ve askerin tahriki olmazsa bu ricayı memnuniyetle yerine getirecekleri” cevabı verilmiştir (Milliyet, 23.04.1958, s.1; Akşam, 23.04.1958, s. 5).

Kıbrıs’ta 1958 Yılı 23 Nisan Kutlamaları ve Türkiye Basınındaki Yankıları

1958 yılında 23 Nisan törenleri Kıbrıs’ta Lefkoşa başta olmak üzere, Mağusa, Larnaka, Limasol, Baf ve Girne şehirleri ile yaklaşık 200 köy ve kasabada kutlanmıştır. Lefkoşa’da sabah erken saatlerde bütün dükkanlar kapatılmış ve ilk olarak saat dokuzda önlerinde bando ve üstlerinde milli kıyafetler olduğu halde Atatürk Meydanı’na gelen Erkek Lisesi öğrencilerine burada Kız Lisesi öğrencileri de katılmış ve İnönü Meydanı’na doğru yürüyüşe geçilmiştir. Buradan da en önde Dr. Fazıl Küçük, Rauf Denktaş ve Türkiye’den gelen gazeteci ve öğrenci temsilcileri olmak üzere yine bando eşliğinde törenin yapılacağı Cirit Meydanı’na doğru yürüyüş başlamıştır. Cirit Meydanı’nda, Türkiye Başkonsolosu Burhan Işın’ın da katıldığı tören saat 10’da İstiklal Marşı ile başlamış, Denktaş’ın günün anlam ve önemine ilişkin konuşmasının ardından sözü Dr. Fazıl Küçük almıştır. Dr. Küçük konuşmasında Kıbrıs “davasının” taksim yoluyla kısa bir zamanda “halledileceğini” ifade etmiş ve Cirit Meydanı’nın adının da bundan sonra “Taksim Meydanı” olduğunu ilan etmiştir. İlk ve orta okul öğrencilerinin okuduğu şiirlerle devam eden

tören sırasında Volkan teşkilatı, Taksim'in "er geç" gerçekleşeceği, aksi takdirde kendilerinin harekete geçeceğini bildiren ve Türklere "şimdilik" "sükûnet" tavsiye eden beyannameler dağıtmıştır. Bazı kişilerin kalabalıktan bayılması üzerine kısaltılan törenlerde, milli oyunlar oynanmış ve "on binlerce Türkün okuduğu" Dağ Başını Duman Almış marşı ile tören sona ermiştir. Kutlamalar sırasında, Vali'nin birkaç gün önce yasaklamış olduğu üzere, herhangi bir pankart taşınmamıştır. Hiçbir olay yaşanmadan sonuçlanan kutlamalar sırasında sıkı güvenlik tedbirleri alınmış, ancak ortalıkta hiçbir güvenlik gücü görünmemiş; törenler helikopterler ile havadan takip edilmiştir. Öğleden sonra, 400 Türk çocuğuna, Federasyon tarafından verilen "çay partisi"nde hediyeler ve pastalar dağıtılırken, gece de Türkiye Başkonsolosluğu'nda Türkiye'den giden heyetin de katıldığı "Egemenlik Balosu" verilmiştir (Milliyet, 24.04.1958, s.1,5; Milliyet, 25.04.1958, s.1; Cumhuriyet, 24.04.1958, s.5).

Kıbrıs'ta 23 Nisan, büyük mitingin yapıldığı Lefkoşa'nın yanı sıra diğer şehir ve kasabalarda da kutlanmış, buralarda yapılan törenlerde de yine "Taksim" talebi öne çıkmıştır. Mağusa'da yapılan tören, Namık Kemal Lisesi'nde başlamış, Kıbrıs'ın fethinde şehit düşen Lala Mustafa Paşa'nın türbesine çelenk konulmasının ardından, "Beşbini aşan bir halk kalabalığı, Lefkoşa'daki kadar muhteşem bir tören" yapmış; Larnaka'da "dört binden fazla bir halk kalabalığı ve öğrenciler" Vatan Sineması'nda toplanarak, Türk semtlerini bayraklar ve "Taksim" sloganları ile dolaşmışlardır. Larnaka'da yapılan törende konuşan Dr. Orhan Müderrisoğlu,

"Bayrakları bayrak yapan rengini aldığı kandır. Toprak, uğrunda ölen varsa vatandır. Bu topraklarda ellibin Türk şehidi yatıyor. Kıbrıs Türkün öz vatanıdır. Yunan milleti bu toprak uğrunda bir tek şehit bile vermemiştir" (Yeni Sabah, 24.04.1958, s.1)

demıştır. Ayrıca Larnaka'da yapılan tören dolayısıyla, miting düzenleme heyeti adına Dr. Müderrisoğlu imzası ile Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a bir telgraf çekilmiş ve bu telgrafta da "Taksim" isteği öne çıkmıştır:

"23 Nisan bayramını kutlamak maksadı ile Larnaka kasabasında tertip edilen muazzam toplantıya iştirak eden 5 binden fazla Türk bu millî günün ilham ettiği en derin heyecan ve olgunluk içinde Kıbrıs için taksimden başka bir hal çaresi kabul etmemeğe ve icap ederse bu uğurda tereddütsüz ölmeğe and içmişler, bu tarihî kararın büyüklerimize iletilmesini rica etmişlerdir."(Cumhuriyet, 29.04.1958, s.5)

Limasol, Baf, Girne, Poli, Lefke şehirleriyle 200 kadar köyde yapılan törenlerde de yine "Taksim" isteği dile getirilmiştir. Lefkoşa'da düzenlenen törenin ardından Küçük ve Denктаş akşam saat altıda Gönyeli'ye giderek orada beş bin köylü ile yapılan törene katılmışlardır (Hürriyet, 24.04.1958, s.5).

Kıbrıs'ta 1958 yılı 23 Nisan kutlamalarına damgasını vuran konu "Taksim" talebi olmuştur. Hürriyet gazetesinden ödünç alınacak ifade ile, bu kutlamaları "taksim

bayramı” olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır (Hürriyet, 24.04.1958, s. 1). Törene katılanlar “Taksim” sloganları atmış, Cirit Meydanı’na “Taksim Meydanı” adı verilmiş, Dr. Fazıl Küçük de yaptığı konuşmada “Taksim”i tek çözüm yolu olarak kabul ettiklerini belirtmiştir. Küçük konuşmasında, bu konudaki kararlılıklarını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bugün burada Kıbrıs Türklerinin gür seslerini bütün dünyaya duyurmak için toplanmış bulunuyoruz. Bu vesile ile Anavatanımız Türkiye’ye sarsılmaz bağlılığımızı bir kere daha teyid ediyoruz. Taksim, cemaat ve millet olarak kabul edebileceğimiz yegâne hal çaresidir. Arzularımız hilâfına empoze edilecek herhangi bir hal şeklini asla tanımayacağız. Gerekirse Ata yadigârı mukaddes toprakları asil kanlarımızla sulayacağız. Fakat hiçbir suretle yâdellere bırakmayacağız” (Cumhuriyet, 24.04.1958, s.5).

Kutlamalar sırasında öne çıkan konulardan bir diğeri, adada adil bir yönetim izleyemeyen ve Kıbrıslı Türklere yönelik birçok haksızlığa imza atan Vali Foot’un değiştirilmesi isteği olmuştur (Tercüman, 24.04.1958, s.1, 5; Vatan, 24.04.1958, s.1).

23 Nisan 1958 törenlerinin bir diğer ayrıcı yönü, her tarafın Türk bayrakları ile donatılmış olmasıdır. Cumhuriyet’in haberine göre Türkiye’de düzenlenen bayrak kampanyası sonucunda toplanan bayraklar dahi yetmemiştir:

“Kıbrıs’ın yaşadığı bu tarihi ve müstesna gün için hazırlanan 250.000 Türk bayrağı ile Anavatandan yollanan bayraklar dahi yetişmemiştir. Bütün öğrenciler seferber olmuşlar, gece çalışarak sokakları kırmızı-beyaz renklerle bezemişlerdir” (Cumhuriyet, 24.04.1958, s.5).

Bu kampanyanın düzenleyicisi Milliyet ise törenlerde bayrakların yerini şu şekilde tasvir etmektedir:

“Anavatan’da ve Kıbrıs’ta hazırlanan 250.000[?] kadar bayrak bile tören için yetişmemiştir. Ada’nın her tarafına dağıtılan bayraklar, bütün Kıbrıs’ı, hakikî veçhesiyle, bir **“Türk Kıbrıs”** olarak canlandırmışlardır. Yapılan bu muazzam törenler ve ortalığı dolduran Türk bayrakları ile Ada’nın, Türkiye’nin, bir parçası olduğu bir kerre daha bütün dünyaya ilân edilmiştir” (Milliyet, 25.04.1958, s.1).

Akşam gazetesi de, 23 Nisan törenlerini ve Türkiye’den gönderilen bayraklardan olan 8 metrelik bayrağın ellerde taşınışını şu sözlerle anlatmaktadır:

“Lefkoşa sokakları zeytin ve defne dalları ile bezenmişti. Ana vatandan getirilen sekiz metre boyundaki bayrak, milli kıyafetleriyle kendisini taşıyanların elinde defne dalları üzerinden zafer kazanmış bir Sezar gibi geçiyordu. Bugünkü merasim hakikaten bir zaferin eşliğinde olanların merasimiydi. 40 bini mütecaviz Kıbrıs’lı Türk, Cirit meydanını doldurmuş

ve bunların arasında bulunan 9000 kadar Türk talebesi, uzun kuyruklar halinde meydana giden yollarda “Taksim, Taksim” diye bağırıyor ve göz yaşları döküyordu. Bütün bu caddeler binlerce bayrakla donatılmıştı” (Akşam, 24.04.1958, s.1).

Türkiye’de yayınlanan birçok gazete 24 Nisan tarihinde, 23 Nisan bayramı ile ilgili haberlerinde Türkiye’de yapılan kutlamalardan ziyade, Kıbrıs’ta yapılan kutlamalara ilk sayfalarında ve oldukça geniş yer vermişler; yine ilk sayfalarında bu kutlamalara ilişkin fotoğraflar yayınlamışlardır. Bunun bir sonucu olarak Kıbrıs’taki 1958 yılı 23 Nisan kutlamaları Türkiye’de büyük yankı uyandırmıştır. 23 Nisan kutlamaları için Kıbrıs’a bayrak gönderme kampanyasının yürütücüsü Milliyet Gazetesi küçük harflerle verdiği **“23 Nisan bütün yurttan kutlanırken”** sürmanşetinin ardından, büyük harf ve büyük puntolarla **“KIBRISTA MUAZZAM BİR TÖREN YAPILDI”** başlığını atmış ve millî kıyafetleri içinde Kıbrıslı öğrencilerin yaptığı resmi geçidi gösteren bir fotoğraf yayınlamıştır (Milliyet, 24.04.1958, s.1). Cumhuriyet yine ilk sayfada **“Kıbrısta 23 Nisanı 40.00 Türk tezahüratla kutladı Yeşiladanın dört bucağı dün, 250.000 den fazla ay-yıldızlı millî bayrakla bezendi”** başlıklarını atarken (Cumhuriyet, 24.04.1958, s.1), ilk sayfasının ilk yarısının tamamını Kıbrıs’taki 23 Nisan kutlamalarına ayıran Hürriyet Gazetesi **“Yeşilada iki bayramı bir arada kutladı Millî hâkimiyet ve taksim için olan mitinglere bütün Türkler katıldılar Elli bine yakın Türkün iştirâk ettiği mitingler hâdisesiz geçti Mitinglerde duyulan tek ses şu idi: Taksim”** başlıklarını kullanmıştır (Hürriyet, 24.04.1958, s.1). Akşam Gazetesi ise benzer biçimde ilk yarısının tamamını ayırdığı birinci sayfasında **“Kıbrıs Türkleri sükûnet içinde 23 Nisanı kutladı Mitinge 40.000 kişi katıldı – Meydana “TAKSİM” adı verildi”** başlıklarını atmış (Akşam, 24.04.1958), kutlamalara ait bir fotoğraf yayınlayan, **“Kıbrıs Türkleri Tarihi Bir Gün Yaşadı Onbinlerce Türk 23 Nisan münasebetiyle coşkun fakat ağırbaşlı bir tezahürat yaptı Toplantılarda herhangi bir hâdise cereyan etmedi”** başlıklarına yer vermiştir (Tercüman, 24.04.1958, s.1), Vatan bu haberi, **“Binlerce ayıldız adaya renk verdi Küçük, son sözümüz taksim dedi Foot ada Türklerini tebrik etmedi Volkan, taksim veya hareket, diyor Kıbrıs mitingi muhteşem oldu”** başlıklarıyla ilk haber olarak sunmuş ve mitingdeki yürüyüşe ait bir fotoğrafa yer vermiştir (Vatan, 24.04.1958, s.1). Yine Lefkoşa’daki mitinge ait bir fotoğraf yayınlayan Yeni Sabah da **“KIBRIS’DA Türkler dün büyük mitingler yaptılar 23 Nisan dolayısı ile her taraf Türk bayrakları ile süsledi. Hatipler, taksimden başka hal çaresinin kabul edilemeyeceğini, belirttiler”** başlıklarını atmıştır (Yeni Sabah, 24.04.1958, s.1).

Türkiye’deki gazeteler kutlamalarla ilgili çeşitli yorum ve değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Cumhuriyet, törenleri, “Kıbrıslı Türklerin istikbali üzerinde rol oynayabilecek gövde gösterileri” biçiminde değerlendirirken (Cumhuriyet, 24.04.1958, s.5); Akşam da benzer bir biçimde, kutlamaların çok öncesinde ve bayrak toplama kampanyası süresince sürekli olarak vurgulandığı üzere, “bir bakıma

da Rumların 26 martta Türk idaresinden kurtulmanın yıldönümü münasebetiyle yaptıkları yürüyüşe karşılık bir gövde gösterisi” olarak nitelmiştir (Akşam, 24.04.1958, s. 1,5). Vali Sir Hugh Foot’un, tam da Türklerin 23 Nisan’ı kutladığı gün, daha önce Rumlar tarafından kutlanmış bulunan Yunan Milli Hakimiyeti dolayısıyla Kıbrıslı Rumları tebrik eden bir mesaj yayınlaması ise Türkler arasında “derin bir teessür uyandırmış”tır. Konuyla ilgili haberde Vali’nin bu hareketi, “hakiki düşüncelerini belirten bir delil” olarak yorumlanmıştır (Milliyet, 24.04.1958, s. 5). Hürriyet, bu tutumun Vali’nin “Türk düşmanlığı”nı ortaya koyduğunu ifade ederken (Hürriyet, 25.04.1958, s.5), Tercüman ise Vali Foot’un 23 Nisan kutlamalarına ilişkin hiçbir açıklamada bulunmayışını “tek taraflı politikasının bir delili” olarak değerlendirmiştir¹³ (Tercüman, 25.04.1958, s.1).

Gazeteler ilerleyen günlerde de Kıbrıs’taki 23 Nisan kutlamalarına ilişkin fotoğraflar yayınlamaya devam etmişlerdir. Milliyet, 26 Nisan’da biri, Lefkoşa Kız Lisesi öğrencilerinin “eski Cirit, yeni “Taksim” meydanında oynadıkları milli oyunları, diğeri de Lefkoşa Erkek Lisesi öğrencilerinin 23 Nisan gösterileri sırasında zeybek oynayışlarını gösteren iki fotoğraf (Milliyet, 26.04.1958, s.1), 27 Nisan’da da Lefkoşa’daki mitinge katılan Türklerden bir kısmına ait bir fotoğraf yayınlamıştır (Milliyet, 27.04.1958, s.1). Cumhuriyet de 28 Nisan’da mitinge ilişkin bir başka fotoğraf yayınlamıştır (Cumhuriyet, 28.04.1958, s.1).

23 Nisan’ı takip eden günlerde Ada’da doğrudan Türk bayrağına yönelik bazı olaylar yaşanmıştır. İngiliz askerleri, Ortaköy’de bir anıtın üzerinde bulunan Türk bayrağını direktten indirmişler, buna engel olmak isteyen Türk gençleri silahlı İngiliz askerleri karşısında başarısız olmuşlardır. Ancak Ada’da bulunan ve olay üzerine Ortaköy’e gelen MTTB Genel Başkanı Orhan Sakarya ve arkadaşları, Türkiye’den getirmiş oldukları daha büyük bir bayrağı aynı yere çekmişler; Sakarya, burada yaptığı konuşmada “İngiliz askerlerinin Türk bayraklarına el uzatmalarını Türk gençliği namına nefretle karşıladığını” belirtirken, Dr. Küçük ve Denktaş konu ile ilgili olarak Vali’ye bir protesto göndererek, çıkacak olaylardan sorumlu olmayacaklarını bildirmişlerdir. Bununla birlikte, ikinci defa çekilen bayrak da İngiliz askerleri tarafından yerinden indirilmiştir¹⁴ (Akşam, 26.04.1958, s.1, 5; Milliyet, 27.04.1958, s.1). Benzer bir olay Afanya’da 26 Nisan gecesi yaşanmış, Afanya köyüne çekilen Türk bayraklarından üçü İngiliz askerleri tarafından indirilmek istenmiş ancak, “köylülerin şiddetli protestosu karşısında bayraklar Afanya Türklerine iade edilmiştir” (Cumhuriyet, 27.04.1958, s.5).

Milliyet muhabiri Faruk Demirtaş Kıbrıslı Türklerin, Türk bayrağına olan ilgi ve sevgisini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Kıbrıs’a 5000 kadar bayrakla gittik. Eğer 50 bin bayrakla gitmiş olsaydık, yine Kıbrıslılar: ‘Kardeşlerimize selam götürün. Onlardan tek bir şey istiyoruz, o da Bayrak’ diyeceklerdi. Çok yer dolaştım, çok yer gezdim fakat bayrağa bu kadar hasret, bayrağı bu kadar kutsallaştıran insanlar görmedim. Bir Kıbrıslı bir bayrakla doymuyor. İstiyor ki sağ

solu, önü arkası velhasıl her tarafı bayraklarla dolu olsun”
(Demirtaş, 1958).

Kıbrıs'ta verilen şehitlerin bayrak için canlarını verdiğini ifade eden Demirtaş, Kıbrıslı Türklerin bayrak sevgisini, bazı kişileri örnek olarak vererek tarif etmeye çalışmaktadır: Her toplantıda “en önde” yer alan ve Türk bayrağı gibi kırmızı beyaz renklerde giyinen Mağusalı Seher Hanım (“Etekliği kırmızı beyaz, beyaz buluzunun üzerinde kırmızı beyaz kurdalalardan süsler var. Başına geçirdiği türban da yine kırmızı beyaz ve ayyıldızla süslü”), Mağusa'ya giderken, kafilenin en önünde motosiklete binmiş, bir elinde 3,5 metre boyunda bir bayrak ile bir saat yol alan Mehmet, İngilizlerin Ortaköy'deki bayrağı indirmeleri sırasında onları “parçalayabilirdim” diyen Ortaköylü Mehmet, Lefkoşalı dilsiz Mehmet İrfan, Demirtaş'ın verdiği örnekler arasındadır (Milliyet, 20.05.1958, s.3).

Demirtaş, gazetesi aracılığıyla toplanan bayrakları Ada'ya götürdüğünde yaşadıklarını ise şöyle anlatmaktadır:

“Gazetemiz vasıtası ile toplanan ve Kıbrıs'a götürdüğüm bayrakları orada dağıttığım zaman kaç kardeşimizin ağladığını, kaç kardeşimizin bayrağa bir sevgiliye sarılır gibi sarıldığını gördüm. Bunları kelimelerle anlatmak mümkün değildir. Sadece şunu söyleyeyim. Kıbrıs'ta bayrak ekmektir, sudur veya havadır, onsuz yaşanmaz.” (Milliyet, 20.05.1958, s.3).

Demirtaş, aslında tüm bu sözleriyle Kıbrıslı Türklerin bayrağa karşı duyduğu sevgiyi, verdiği değeri ve çektiği hasretliği ortaya koyarak, bir anlamda Türkiye'de düzenlenen bayrak toplama ve gönderme kampanyalarının ve bu uğurda sarf edilen çabalarının boşa olmadığını göstermeye çalışmaktadır.

Kıbrıs'ta 23 Nisan sonraki yıllarda da kutlanmaya devam etmiştir. Ertesi yıl, yani 1959'da, Kıbrıs'ta Zürih ve Londra Anlaşmaları uyarınca kurulan geçici hükümet 23 Nisan'ı resmi tatil günü ilan etmiş ve bayram “coşkun” bir şekilde kutlanmıştır. Yüzlerce Kıbrıslı çocuğun katıldığı merasimler münasebetiyle Dr. Küçük bir mesaj yayınlamış ve “Kıbrıslı Rumlarla barış ve ahenk içinde yaşama” tavsiyesinde bulunmuştur. (Milliyet, 24.04.1959, s. 5).

Sonuç

Ulusal bilincin oluşturulması ve devamlılığın sağlanmasında, rejimlerin meşruiyetinin sürdürülmesinde önemli rol oynayan milli bayramların ve yine benzeri bir işlev gören bir simge olarak bayramların vazgeçilmez unsurlarından biri olan bayrakların bu tarihsel rolleri gözönünde bulundurulduğunda, Türk ve Yunan milli bayramlarının Kıbrıs'ta Kıbrıslı Türkler ve Rumlar tarafından da aynı heyecan içinde kutlanmaları ve benzer biçimde Türk ve Yunan bayraklarının bu kutlamaların önemli parçaları olmaları, Ada'daki milliyetçiliklerin anavatan milliyetçilikleri ile bağını ve bu toplulukların aidiyet odaklarını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Yine Anavatan'ın Kıbrıs'taki topluluğun bu kutlamaları ve kutlamalar için yaptıkları bayrak talepleri karşında kayıtsız kalmaması, özellikle 1950'li yıllardan itibaren Türk

kamuoyu ve hükümetinin Kıbrıs’a ve Kıbrıslı Türklere karşı artan ilgisi ve konuyu bir “milli dava” olarak benimsediği de dikkate alındığında, Anavatan’dakilerin de Ada’daki toplulukları kendilerinden gördüklerinin ve onların taleplerine olan desteklerinin bir göstergesi olarak okunabilir.

Ada’da birbirleriyle çatışan milliyetçilikler bu çerçevede Anavatanlarının milli bayramlarını kutlamaları açısından da bir yarışa girmişlerdir. Özellikle toplumlararası çatışmaların şiddetlendiği, bir tarafın “Enosis” ve yine “Enosis” talebi olarak okunabilecek Ada’nın bağımsızlığı yani “Self-Determinasyon”, diğer tarafın “Taksim” yani adanın bölünmesi ve her toplumun kendi egemen devletine sahip olması yönündeki talepleri, bu dönemde Anavatan’ların milli bayramlarının Ada’da kutlanması olgusunu ayrıca önemli hale getirmiştir. Bu açıdan özellikle her iki ulusun “ulusal bağımsızlıklarının” ve “milli egemenlikleri”nin elde edildiği “Yunan İstiklal Bayramı” ve “23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramı” bu noktada özel bir önem kazanmıştır. Kıbrıs Türktür Partisi liderinin 1957 yılı 23 Nisan kutlamaları dolayısıyla Türkiye Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve TBMM Başkanı’na çektiği telgrafta 23 Nisan’ın Türk milletinin “kendi mukadderatına hâkim olduğu” gün olarak değerlendirilmesi ve Kıbrıslı Türkleri için de böyle bir günün “pek yakında doğacağına imanla azmetmiş” olduklarının ifade edilmesinden, 23 Nisan ile Kıbrıslı Türklerin egemenlik yani “Taksim” talepleri arasındaki ilişki ve bu ilişki dolayısıyla 23 Nisan’a verilen önem daha iyi anlaşılmaktadır.

Bir önceki sene yapılan kutlamalarda egemenliğin, bağımsızlığın ve ulusal birliğin simgesi Türk bayrağına yönelik saldırıların vuku bulduğu, Türklerin “Taksim” talebini dile getirdiği mitinglerin engellendiği ancak, Rumların gösterişli bir şekilde, her tarafı Yunan bayrakları ile donatarak Osmanlı İmparatorluğu’na karşı bağımsızlıklarını kazandıkları Yunan İstiklal Bayramı’nı kutladıkları 1958 yılında, 23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramı’nın “Rumlara “misilleme” olarak ve “daha gösterişli” bir biçimde kutlanması planlanmış, bu nedenle Kıbrıs Türktür Partisi’nin Milliyet Gazetesi’ne yaptığı başvuru ile Anavatan’dan bayrak talebinde bulunulmuştur.

Bu talebin milli konularda başarılı kampanyalar yürüten ve Kıbrıs konusunda oldukça duyarlı olan Milliyet Gazetesi’ne yönelmesi şaşırtıcı değildir. Kampanyanın örgütlenmesi ve sürdürülmesinde Gazete’nin kendisi kadar Kıbrıs konusunda mitingler düzenleme, beyannameler yayınlama, kampanyalar açma gibi faaliyetlerde bulunan gençlik teşekkülleri, Kıbrıs’a, Kıbrıslı Türklere olan ilgisi ile doğru orantılı olarak yer almışlardır. Kamuoyunu kampanyaya teşvik etmek için Milliyet Gazetesi, Rumların yaptığı Yunan İstiklal Bayramı kutlamalarını ve Kıbrıslı Türklerin onlara “misilleme” olarak daha görkemli bir kutlama yapma isteklerini öne çıkarmıştır. Bu doğrultuda teşvik edici olacağı düşünülerek Rumların sözkonusu kutlamalarına ilişkin fotoğraflar, altlarında “İşte buna karşı” gibi kışkırtıcı ifadelerle yayınlanarak, görsel materyallerin gücünden de yararlanılmaya çalışılmıştır. Kampanyanın duyurulması ile özellikle meslek birlikleri, dernekler ve sendikaların kendi cemiyetleri içinde harekete geçtikleri, yine bazı kamu kurumlarının personellerinin

de kendi aralarında bayrak toplamak üzere çalıştıkları görülmüştür. Söz konusu örgütlü gruplar içinde özellikle gençlik teşekkülleri bayrak toplamanın yanı sıra, yayınladıkları beyannamelerle de kampanyaya katılımı arttırmaya çalışmışlardır. Gençlik teşekküllerinin beyannamelerinde Kıbrıs'taki Türk varlığını, Ada'nın Türk bayrağının dalgalandığı yerlerinin “aksi iddia edilemeyecek şekilde anavatan'ın parçası” olduğunu ve “ilelebet öyle kalacağını” göstermenin bir yolu olarak “yavru vatanda da Türk bayrağını dalgalandırma” vurgusunun öne çıktığı görülmüş, Milliyet yazı işleri müdürü Abdi İpekçi de kampanyaya katılımı teşvik için yazdığı yazıda benzer bir vurguda bulunmuştur. Kampanya için yapılan haberlerde Kıbrıslı Türklerden genellikle “ırkdaşlarımız” olarak bahsedilerek soy bağı öne çıkarılmıştır.

Bireysel katılımdan ziyade kampanyaya katılım, yukarıda ifade ettiğimiz gibi örgütlü grupların yani sivil toplumun ya da bazı kamu personelinin kendi cemiyetleri veya kurumları içinde organize biçimde yürüttükleri kampanyalar sonucu toplu/ortaklaşa katılım biçimde sağlanmıştır. Kampanya çerçevesinde özellikle büyük boy bayrak talebi ve getirilen bayraklar içinde de en büyük bayrağı kimin getirdiği konusu öne çıkmış; bu şekilde yurttaşlar arasında bir tür yarış/rekabet oluşturularak bağışlanacak bayrak miktarı ve büyük bayrakların sayısı arttırılmaya çalışılmıştır. Yine aynı mantıkla kampanyaya küçük çocukların katılımları ayrıca haber konusu edilmiştir. Kampanyaya katılım büyük ölçüde Ankara ve İstanbul ile sınırlı kalmış gözükmektedir. Kampanyaya bireysel katılımların tam bir dökümü verilmediğinden böyle bir yargıda bulunurken ihtiyatlı davranmak gerekmekteyse de, kurum ve kuruluş düzeyinde katılım incelendiğinde ve bunların merkezlerinin Ankara ve İstanbul'da oldukları düşünüldüğünde böyle bir yargıya ulaşmak zor olmamaktadır. Bu noktada söz konusu dernek, birlik, sendika gibi kuruluşların elbette Ankara ve İstanbul dışındaki üyelerinden de bağış aldıkları düşünülebilir. Bayrakların Gazetenin İstanbul'daki idarehanesi ile Ankara'daki şubesinde toplanmasının da bu durumda etkili olduğu düşünülebilir. 9. günde kampanyaya verilen bayraklar 5000'i bulmuş ve kampanya sonunda 10.000'i bulacağını tahmin edildiği ileri sürülmüştür. Kampanyanın bitiş tarihinin 11 Nisan olduğunun sürekli ilan edilmesine rağmen bu tarihten sonra da bayraklar getirilmeye devam etmiştir.

Bayraklar toplanmaya devam ederken bir yandan da Kıbrıs'a partiler halinde gönderilmiş; bu bayraklar Kıbrıs'ta Dr. Küçük'e teslim edilmiş ve Kıbrıs Türktür Partisi tarafından kutlama hazırlıkları çerçevesinde köylere ve kulüplere dağıtılmıştır. Bayraklar gönderildikçe, Kıbrıs Türktür Partisi lideri Dr. Fazıl Küçük teşekkülleri yollamakta gecikmemiş ve gönderdiği mesajlarda yine Kıbrıslı Türklerin “Şanlı bayrağımızın gölgesinde daima huzur ve refaha kavuşacağı” günleri beklemekte olduklarını vurgulamıştır.

Başta gençlik teşekkülleri olmak üzere derneklerin, meslek örgütlerinin destek verdikleri kampanya diğer gazetelerde pek yer bulmamıştır. İncelediğimiz, bu dönemde yayınlanan ve nispeten yüksek tiraja sahip olan Hürriyet, Cumhuriyet, Vatan, Akşam, Tercüman ve Yeni Sabah gazeteleri 23 Nisan'da Kıbrıslı Türklerin “Rumlara misilleme olmak üzere” büyük bir miting yapmak istediklerini duyurmakla

birlikte, ne kampanyayı duyurmuşlar, ne de kampanya süresince bayrak toplanmasına ilişkin bir habere yer vermişlerdir. Ancak neredeyse bütün gazeteler Kıbrıs'ta 23 Nisan kutlamalarına izin verilip verilmeyeceği konusundaki haberlere ve Kıbrıs'ta 23 Nisan kutlamalarına Türkiye'deki kutlamalardan daha geniş ve genellikle de ilk sayfalarında fotoğraflarla birlikte yer vermişler, bu haberlerde, Kıbrıslı Türklerin gerek kendi çabalarıyla, gerekse Türkiye'den gönderilen bayraklarla her tarafın bayraklarla donatıldığına ayrıca dikkat çekmişlerdir.

Sonuç olarak, Kıbrıs'ta 1958 yılı 23 Nisan kutlamaları istenildiği gibi oldukça görkemli bir biçimde kutlanmış, “Ulusal Egemenlik Bayramı” olan 23 Nisan kutlamalarına, ulusal egemenliğin simgesi Türk bayrakları ve Kıbrıslı Türklerin egemenlik isteğinin parolası olan ve kutlamalar sırasında bir meydana da isim olarak verilen “Taksim” talebi damgası vurmuştur. Kutlamalardan sonra Türk bayrağına yapılan bazı tecavüzler ise derin bir teessür uyandırmıştır.

Notlar

¹ Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de milli bayramları ele alan bir çalışma için bkz. Akbayrak, 1987. 23 Nisan, Meclis'in açılışının birinci yıldönümünde yani 1921 yılında; 29 Ekim, 1925; 30 Ağustos, 1926'da “milli bayram” ilan edilmiş, 27 Mayıs 1935 tarihli “Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun” ile sadece 29 Ekim'in “ulusal bayram” olarak kutlanması ve devlet törenlerinin yapılmasına karar verilirken, 23 Nisan “Ulusal Egemenlik Bayramı” ve 30 Ağustos da “Zafer Bayramı” ise “genel tatil günü” sayılmış; 20 Haziran 1938 tarihli kanun ile ise 19 Mayıs, “Gençlik ve Spor Bayramı” olarak ilan edilmiştir. (Akbayrak, 1987: 35-38) İlk önce “milli bayram” daha sonra “Ulusal Egemenlik Bayramı” olarak kutlanan 23 Nisan'ın “Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı”na dönüşmesi ise oldukça geç bir tarihte 1981'de olacaktır. 23 Nisan'ın geçirdiği aşamalar ve “Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı” haline gelmesi konusunda bkz. Alkan, 2011: 52-62.

² Esasen Megali İdea'nın 1860'lı yıllardan itibaren Yunan resmi ideolojisi olmasından sonra gelişme göstermeye başlayan ve ana amacı bu ideoloji doğrultusunda enosis'i gerçekleştirme olan Kıbrıs Rum milliyetçiliğine nazaran, Türk milliyetçiliğinin 1920'li yıllarda Anadolu'da sağladığı başarıdan mühlhem olan ve esas amacı enosis'in engellenmesi olan Kıbrıs Türk milliyetçiliğinin daha reaksiyoner bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Bu konuda bkz. Kızılyürek, 2002: 73-82, 209-244.

³ Şahin'e göre Ada'daki Türkler biri İngilizler diğeri Rumlar tarafından olmak üzere iki kaynaktan gelen baskılara “Kemalizme tutunmak suretiyle karşı koymuşlar”, 1929'da Müftülüğün ilgası ile birlikte de giderek Türk milliyetçiliği etrafında bir birlik sağlama yoluyla varlıklarını devam ettirmeye çalışmışlardır (Şahin, 2011: 185). Bu çerçevede “Kıbrıs Rum Milliyetçiliği, Yunan irredentizminin bir sonucu olarak Kıbrıs'ta doğmuş Yunan Milletçiliğinin bir alt dalı” (Şahin, 2011: 207) iken “Kıbrıs Türk Milliyetçiliği, Kıbrıs Rum Milliyetçiliğinin özünü teşkil eden Enosis fikrine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır” (Şahin, 2011: 211) Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra özellikle Kemalist aydınların etkisiyle Kıbrıs Türk milliyetçiliği “bünyesine Türklük simgeleri eklemek suretiyle yeniden şekillenmeye başlamış”; bu dönemde başta eğitim aracılığıyla Türklük bilinci aşılana çalışılmıştır (Şahin, 2011: 212-216). Bu süreçte yine Şahin'in dikkat çektiği üzere, “Türk Milliyetçiliğinin tüm simgeleri (...) Türk bayrağı ve Atatürk resimleri, Kıbrıslı Türklerle ait kurum ve kuruluşlarda yerini almıştır.” (Şahin, 2011: 219). Şahin'e göre Rum Milliyetçiliği gibi Kıbrıs Türk

Milliyetçiliği de anavatan milliyetçiliğinin bir “alt dalıdır” ve bu her iki milliyetçilikte “Kıbrıs’a ait söylem ve simge yer almaz...Tüm fikir ve kurgular Anavatanlardan ithal edilir” (Şahin, 2011: s.221-222)

⁴Altan’ın ifadesiyle “Atatürk’ün devrim hareketlerine en büyük başlangıç teşkil eden “Cumhuriyet ilanı”; Kıbrıs Türkleri arasında sevinçle karşılanmış ve İngilizlerin tüm baskı ve engellemelerine rağmen coşku ile kutlanmıştır. [Kıbrıslı Türkler,] 29 Ekim (Teşrinievvel) 1923 tarihini milli bir gün olarak mukadderatına ve kültürüne kaydetmiş ve cumhuriyetin sene-i devriyesi olduğu sürece kutlamayı milli yaşantısına gelenek olarak kabul etmiştir.” (Altan, 1997: 116). 29 Ağustos 1931 tarih ve 496 sayılı Hakikat gazetesinde çıkan “30 Ağustos Türk Milletinin Kurtuluş Bayramıdır” başlıklı yazıda, “30 Ağustos, Yunan’ın zalim ordusunun, vatanın harim-i ismetinde boğulduğu gündür. 30 Ağustos, günü mahvedilme istenen Türk’ün düşmanını mahvederek hayat haklarını ve vatanını kurtardığı kutsal bir gündür. 30 Ağustos günü Türkün bütün dünyaya kendisini saydırdığı gündür ... Anavatanın gerek saadet ve gerekse felaketi ile alakadar olan Kıbrıs Türk’ü bunu her zaman isbat edecektir. Türkiye’deki en büyük Türkler’in fikirlerini Kıbrıs’ta tatbik etmek emelindeyiz” ifadelerine yer verilmektedir. Akt. Altan, 1997: 136-137. Ayrıca Kıbrıs Türk Lisesi’nin nizamnamesinde 29 Ekim’in resmi tatil günü ilan edilmesi, bu günün Kıbrıslı Türkler açısından da özel bir anlam taşıdığını göstermektedir. Diğer taraftan Kıbrıslı Rumların da 19. yüzyılın sonlarından beri Yunan Bağımsızlık Bayramını kutladıkları bilinmektedir.. Bu konuda bkz. Çakmak, 2009: 34, 197.

⁵Hakikat Gazetesi’nin 26 Nisan 1926 tarihli nüshasında “...İ’-d-i Milli” başlığı altında altıncı yıldönümü kutlanan 23 Nisan’ın önemi anlatılmakta ve “Türkiye’nin kurtulmasının altıncı sene-i devriyesi. 23 Nisan İ’-di millisini altıncı defadır ki içimizden coşan hissiyatı tamamıyla izhar edebilecek bir sûrette tes’id-i muvaffak oluyoruz.” denilmektedir (Akt. Altan, 1997: s.139). Altan’ın sadeleştirilmiş olarak verdiği metinde “Yıllardan beri yalnızca bir görünümünden ibaret olan özgürlüğe rağmen yabancıların boyunduru altında bulunan Türklüğün (23 Nisan) da büsbütün idamına teşebbüs edilen bir vakitte geleceğine tamamen hakim olmuş ve o zamandan beri Hür Yurdun efendisi ve sahibi durumuna gelmiştir. 23 Nisan sonsuza dek Türklüğün en yüce ve kutsal günleri sırasında bulunacaktır” ifadeleri yer almaktadır (Akt. Altan, 1997: 141). Altan’a göre “Kıbrıs Türk toplumunun, Türkiye ile kaderde, tasada ve sevinçte bir olmasında yerli Türk basının yazılarıyla oluşturduğu kamuoyunun büyük ölçüde rolü olmuştur.” (Altan, 1997: 142).

⁶Kıbrıslı Rumların lideri Başpiskopos Makarios, EOKA’ya verdiği destek nedeniyle Mart 1956’da adada ayaklanma kışkırtıcılığı yapma suçlamasıyla tutuklanmış ve İngiliz Hükümetince Seyşel Adaları’na sürgüne gönderilmiştir. Aradan geçen yaklaşık 13 aydan sonra serbest bırakılan Makarios’un Kıbrıs’a girmesine izin verilmemiş ve Atina’ya gitmiştir. Bu sırada New York Valisi Avarell Harriman kendisini ABD’ye davet etmiştir.

⁷Ertesi gün Milliyet’in Ankara bürosuna Birlik adına 27 adet büyük boy bayrak “ilk parti olarak” teslim edilmiştir (Milliyet, 29.08.1958, s.1,5)

⁸Türkiye Malul Gaziler Birliği, Türkiye Eski Muharipler Birliği, Türkiye Şoförler ve Otomobilciler Federasyonu, Ankara Şoförler Cemiyeti 7 Nisan’da kampanya doğrultusunda harekete geçerken, aynı gün Şükrü Yılmaz 1, Ziraat Vekaleti Veteriner Sağlık Memurları okulu öğretmen ve öğrencileri 3, Teknik Üniversite Mimari Fakültesi 1. sınıf öğrencileri 1 bayrak teslim etmişlerdir. 8 Nisan’da Ankara Taşıt ve Garaj İşçileri Sendikası 10, Türkiye Eski Muharipler Birliği 3, Ankara Kız Lisesi 1. sınıf öğrencileri 7, Bursa Merinos Fabrikası memur ve işçileri 50 bayrak teslim etmişlerdir. 9 Nisan’da Ankara Çimento Fabrikası memur ve işçileri 14, Süleyman Aktaş adında bir “işçi vatandaşı” 1, Gazi Eğitim Enstitüsü Fen şubesi öğrencileri 1, Kadir Cangızyan 1, Sultanahmet Erkek Sanat Enstitüsü 5/A öğrencileri 1, Teknik

Üniversite Talebe Birliği 100 (ilk parti), İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi Talebeleri 120, Teknik Üniversite Talebe Cemiyeti 18, Vefa Lisesi 5 Fen B. öğrencileri 5, Akdeniz Talebe Yurdu öğrencileri 3 adet bayrağı teslim ederlerken, İskenderun Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası üyeleri de kendi aralarında topladıkları çeşitli ebatlardaki 15 bayrağı posta yoluyla göndermişlerdir. 10 Nisan’da ise İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi Talebe Cemiyeti 125, Ankara Berberler ve Kuaförler Derneği, Ankara Kuyumcular ve Saatçılar Derneği, Ankara Fırıncılar Derneği, Ankara Elektrik Teknisyenleri, Ankara İyi Sucular Derneği, Elbise Dikici ve Satıcıları Derneği, Ankara Motorlu Nakliyeciler Derneği, Ankara Tiftikçiler ve Yüncüler Derneği, Ankara Yorgancılar Derneği, Ankara Kasaplar Derneği, Ankara Demirciler Derneği, Ankara Umum Otomobilciler Şoför ve İşçileri Cemiyeti, Ankara Gazozcular Derneği, Ankara Döşemeciler Derneği, Ankara Otelciler ve Hancılar Derneği, Ankara Esnaf Dernekleri Birliği 2’şer, Ankara Esnaf Kefalet Kooperatifi 3, Ankara Türkiye Kooperatifler Birliği 2, Sümerbank Ankara işçileri ve tezgahhtarlar sendikası 8, Türkiye Öğretmenler Birliği Federasyonu 6, Gazi Eğitim Enstitüsü Öğrenci Derneği 32, Ankara Ticaret Lisesi 5-A öğrencileri 6, Milli Türk Talebe Birliği 113 bayrakla kampanyaya katılmışlardır. Adana Kız Lisesi 4-B sınıfı öğrencisi Raziye Baysal ise “kendi eliyle yaptığı” bir bayrağı posta ile göndermiştir (Milliyet, 08.04.1958, s.1,5; Milliyet, 09.04.1958, s.1,5; Milliyet, 10.04.1958, s.1,5; Milliyet, 11.04.1958, s.1,5)

⁹ Yüksek Ticaret ve Ekonomi Okulu öğrencileri 56 adet, Kafkas Türk Kültür ve Yardımlaşma Cemiyeti üyeleri “üzerine yemin ettikleri bayrağı ve kanlarıyla yaptıkları Kıbrıs haritasını”, Kemerburgaz Gezici Kız Sanat Enstitüsü öğrencileri ise “elleriyle hazırladıkları” siresaten atlas büyük bayrağı teslim etmişlerdir. Bunların yanı sıra kampanyanın son gününde Ankara Türk Ocağı 30, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Öğrenci Derneği 13, Ankara Hırdavatçılar Derneği ile Ankara Otomobil Sanatkarları ve Ankara Terziler Yardımlaşma Derneği birer bayrakla kampanyaya katılmış MTTB de üçüncü defa olarak 500 büyük bayrağı Ankara bürosuna teslim etmiştir. İstanbul’da ise İstanbul Teknik Okul Memur ve Öğrencileri 2, Pakize Baysal, Adana Kız Lisesi, Erdek Orta Okul Md. 3, Çanakkale Lisesi 5-E Edebiyat, Süheyla Ömer, Ortaköy İlkokulu 5-B, Kabataş Erkek Lisesi 7, Teknik Üniversite Talebe Birliği 6, Yapı Enstitüsü – Zincirlikuyu 23, Güney Tez 1, Yük. Ek. Tic. Ok. Talebeleri 1 büyük, 22 orta, 33 küçük, Ali Süsülü 15, İstanbul İşportacıları Koruma Cemiyeti 40, İstanbul Teknik Üniversite Ok. Talebe Birliği 5, Mihrimah Sultan İlkokulu 3-B, 4-C 2, Remington Rand tamir atölyesi işçileri 1, Kadıköy Kız Enstitüsü 13 bayrakla kampanyaya katılmışlardır (Milliyet, 12.04.1958, s. 5).

¹⁰ 12 Nisan’da Erzurum Türk Kadınlar Birliği 2, Teknik Üniversite Mimarlık Fakültesi Talebe Cemiyeti 7, İvrindi orta okulu 5, Pulur ilk öğretmen okulu öğrencileri 1, Ilıca-Erzurum 1, Kabataş lisesi 1/G sınıf 1 bayrak teslim etmişlerdir. Bu arada Sümerbank Alım ve Satım Mağazası tarafından Tercüman gazetesine gönderilen 8 bayrak da bu tarihte Milliyet’e teslim edilmiştir (Milliyet, 13.04.1958, s.5). Yine 14 Nisan’da da Zincirlikuyu Tekniker Okulu öğrencileri 108 adet bayrak vermiş; Ankara’da da Sebzeçiler ve Meyvacılar Derneği, Saraçlar, Tuhafiyeciler, Kunduracılar, Otomobil Sanatkarları, Hurdacılar ve Terziler Yardımlaşma Dernekleri topladıkları bayrakları gazete bürosuna teslim etmişlerdir (Milliyet, 15.04.1958, s.1). Öte yandan 16 Nisan tarihinde Milliyet’te yer alan bir habere göre Merinos Fabrikası işçileri, Kıbrıs’a gönderilmek üzere 800 liraya mal olacak, 9x6 metre ebadında bir Türk bayrağının yaptırılması için aralarında para toplamaya başlamışlardır (Milliyet, 16.04.1958, s. 5)

¹¹ MTTB’den 4, TMTF’den 3 ve İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği’nden 3 öğrenci gençlik teşekküllerini temsilen Kıbrıs’a gitmiştir. (Vatan, 23.04.1958, s.1,3)

¹² Türkiye'den gelen heyeti karşılayan ve büyük sevgi gösterilerinde bulunan kitlenin coşkusunu Hürriyet'in şu satırlarından da izlemek mümkündür: “Anavatana heyetini karşılamak üzere hava alanına yüz otomobillik bir kabile ile gidilmiş, Girne kapısında on bini aşan bir kalabalık “taksim” nidalarıyla etrafı çınlatmıştır. Halk heyecan içinde otomobilleri omuzlamış, Girne kapısından parti merkez binasına kadar misafirleri omuzlarda taşımıştır. Parti binasında Dr. Küçük'le “Millî Türk Talebe Birliği” adına Orhan Sakarya ve İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği adına da Samet Güldoğan birer konuşma yaparak taksim üzerinde katıyetle durmuşlar ve Türk milletinin kabul ettiği yegâne hal çaresinin taksimden ibaret olduğunu bir kere daha belirtmişlerdir. Konuşmalardan sonra taksim lehinde saatlerce süren gösteriler yapılmıştır” (Hürriyet, 23.04.1958, s.1, 7). Aynı şekilde Akşam'ın haberinde de aynı heyecan görülmektedir: “Dün Türkiyeden gelen 10 talebe temsilcisiyle 5 gazeteciyi hava alanında Lefkoşalı Türkler 100 den fazla otomobille karşıladılar ve onların şahsında anavatana görülmemiş tezahürat yaptılar. Girne caddesinde Dr. Küçük'ün evi önünde biriken 10 binden fazla vatandaş “TAKSİM” diye bağırıyorlardı. Heyecan bir ara son haddi buldu ki misafirleri getiren otomobiller halk tarafından havaya kaldırıldı. Daha sonra, temsilciler ve gazeteciler omuzlara alınarak Dr. Küçük'ün evine kadar taşındılar. Dr. Küçük ve misafirler sık sık alkışlarla kesilen birer konuşma yaptılar. Bu arada Rumlar tamamen kendi mahallelerine kaçmışlardı. Yollarda tek bir Ruma dahi rastlamak kabil değildi. Misafirler şerefine gece büyük bir ziyafet verildi” (Akşam, 28.04.1958, s.1, 5).

¹³ Oysa Vali Foot, 25 Nisan'da Lefkoşa Radyosu'nda yaptığı konuşmada, Türklerin 23 Nisan dolayısıyla yaptıkları kutlamaları “numune” olarak değerlendirmiş ve ayrıca Dr. Küçük'e 23 Nisan dolayısıyla bir kutlama göndererek “Türklerin gösterdikleri basiret ve fevkalâde olgunluğu takdir ettiğini” belirtmiş ve teşekkür etmiştir (Milliyet, 26.04.1958, s.1).

¹⁴ Cumhuriyet, Türk gençlerin müdahalesi nedeniyle askerlerin bayrağı indiremediğini yazmaktadır (Cumhuriyet, 27.04.1958, s.5).

Kaynakça

- Akbayrak, H. (1987) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Millî Bayramlar. *Tarih ve Toplum*, 8, no:43 (Temmuz), 31-38.
- Alkan, M. Ö. (2011) En Doğru Bildiğimizden Kuşkulunmak-5: 23 Nisan'ın Gayri Resmî Tarihi. *Toplumsal Tarih*, no:208 (Nisan), 52-62.
- Altan, M. H. (1997) *Atatürk Devrimlerinin Kıbrıs Türk Toplumuna Yansıması*. Ankara: K.K.T.C. Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- Çakmak, Z. (2009) *Kıbrıs'ta İsyân Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyânı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Demirtaş, F. (1958) Kıbrısımız. *Milliyet*, 20.05.1958, s. 3.
- Gürel, Ş. S. (1984), *Kıbrıs Tarihi (1878-1960)*. Cilt I, Ankara: Kaynak Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2006) Seri Üretim Gelenekler: Avrupa, 1870-1914. In E. Hobsbawm ve T. Ranger (Der.), *Gelenegin İcadı*, Çev. Mehmet Murat Şahin, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Hobsbawm, E. (1999) *İmparatorluk Çağı 1875-1914*. Çev. Vedat Aslan, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Kızılyürek, N. (2002) *Milliyetçilik Kısacasında Kıbrıs*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztürkmen, A. (1996) Milli Bayramlar: Şekli ve Hatası-I. *Toplumsal Tarih*, No:28 (Nisan), 29-35.
- Şahin, İ. (2011) *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi (Tarihi Arka Planı ve 1945-1974 Arası Olaylar)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara.

Yamak, S. (2008) Meşrutiyetin Bayramı: “10 Temmuz İd-i Millisi”. *İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No. 38 (Mart), 323-342.

M.Ö. II.-I. Binyılın İlk Yarısında Eski Doğu'nun Uluslararası İlişkilerinde Kıbrıs'ın Yeri

Elvira LATİFOVA*

Giriş

Çağdaş dünyanın uluslar arası ilişkilerinde Kıbrıs önemli yere sahiptir. Fakat bu yeni değildir. Bunun kökenini daha derinden araştırmak için Kıbrıs'ın eski çağdaki uluslar arası durumuna bakmak gerekir. “Akdeniz Havzasının İncisi” olarak isimlendirilen Kıbrıs Adası, daha eski çağlardan Doğu ile Batı arasındaki ilişkilerde önemli role sahip olmuştur. Ortaçağda da Kıbrıs Adası daima çeşitli devletlerin dikkatini çekmiştir. Fakat eski çağa oranla Kıbrıs'ın sonraki dönemlerinin tarihi, o cümleden siyasi durumu yeteri kadar araştırılmıştır. Kıbrıs'ın eski çağın uluslar arası ilişkilerindeki rolünün araştırılmasına gelince, bu dönem için söz konusu meseleye ait kaynakların azlığı son derece zorluklara neden olmaktadır.

Elverişli coğrafi ve stratejik konumu ile zengin doğal kaynakları sayesinde Kıbrıs, sık sık Eski Doğu'nun Mısır, Hitit Krallığı, Asur vs. gibi dev devletlerinin dikkatini çekmekteydi. Bu yüzden de tesadüf değil ki, Eski Kıbrıs'a ait bir takım bilgiler Mısır, Hitit ve Asur kaynaklarına yansımıştır.

1. Kıbrıs - Mısır İlişkileri

Kıbrıs tarihinin araştırılan dönemine ait kaynaklar arasında ilk başta M.Ö. XIV. yüzyıla ait Tell al-Amarna diplomatik arşivini kaydetmek isterdik. Genel olarak Mısır firavunları III. ve IV. Amenhotep'in Eski Doğu'nun diğer hükümdarları ile diplomatik yazışmalarını içeren bu arşivde, Kıbrıs hükümdarlarına gönderilmiş ve onlar tarafından Firavunlara gönderilmiş mektuplar da bulunmuştur.

Tell al-Amarna arşivinin mektupları, bu mektuplara yazılan şerhlerle birlikte Almanca ve İngilizceye çevrilerek J. A. Knudtzon (Knudtzon 1907-1915) ve Semuyel A. B. Mercer (Mercer 1939, v. I-II) tarafından yayınlanmıştır. Makalemizde bu çevirilerden yararlanırken, mektupların söz konusu yayınlarda takdim edilen numaralama sistemi muhafaza edilmiştir. Bu mektupların dokuzunda, Kıbrıs kralının uluslar arası ticarete Kıbrıs'ın önemi ve yerini muhafaza çalışmasından da bahsedilmektedir. (Ünal 2000, 194)

1887 yılında Nil nehrinin doğu kıyısında rastlantı sonucunda ortaya çıkarılmış Tell al-Amarna arşivindeki mektuplar M. Ö. XV-XIV. yüzyıllarda Yakın Doğu'da yaşanmış siyasi olaylarla ilgili bize bilgi vermektedir. Bu dönemde Yakın Doğu'nun en güçlü devletlerinden biri Mısır'dı. (Petrovskiy, Belov 1973, 178) Tell el-Amarna arşivinin mektuplarına dayanarak denebilir ki,

* Doç. Dr., Bakü Devlet Üniversitesi, Tarih Fakültesi, Kadim Dünya ve Orta Çağlar Tarihi Dalı, Azerbaycan

Mısır'a az çok denk sayılabilecek devletler arasında önceleri yalnız Fırat nehrinin yukarılarında bulunan Mitanni ve Babil Krallıkları idi (Laktionov 2005, 12). Bir süre sonra ise Asur, Mitanni ve Babil'in bağımlılığından kurtularak zamanla uluslar arası politikada onlarla birlikte rol iddia etmeye başlamıştır. (Kuzişin 1988, 128) IV. Amenhotep'in hakimiyeti yıllarında ise Küçük Asya'da Hitit Krallığı yükselerek, Şuppluliuma'nın hakimiyeti döneminde artık Mısır'ın tehlikeli rakibine dönüşmüştür. (Laktionov 2005, 12)

Arşivde bulunan mektuplara dayanarak M. Ö. II. binyılın ortalarında Kıbrıs'ın hem Finike şehirleri, hem de Mısır'a sıkı ilişkilere sahip olduğu söylenebilir. Bunu milattan önce XVI-XV. yüzyılları kapsayan arkeolojik kazılar da onaylamaktadır. (Ünal 2000, 187) Finike ile Kıbrıs arasında mevcut olan sıkı ekonomik ilişkilerden, Yeni Krallık döneminin sonunda Finike'nin Biblos şehrinden çam ağacı almak için sefere çıkmış Mısırlı tacir Venamun da resmi raporunda bahsetmektedir. (Ünal 2000, 187)

Söz konusu dönemde Kıbrıs'ın Mısır tarafında işgal edilmemesi, dost ve bağımsız devlet olmasına rağmen, hükümdarları Firavunun üstünlüğünü kabul etmekteydiler. Mısır kaynaklarında Kıbrıs'tan Mısır'a bakır, kalayla birlikte hayvan getirildiği ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. (Kuzişin 2002, 126-128). Amarna döneminde Kıbrıs deniz yolu ile Mısır'la muntazam ilişkilere sahipti. Kıbrıs kralı Mısır'a hediye olarak bakır göndermekte ve karşılığında Firavundan da hediyeler beklemekteydi.

Kıbrıs kralı, Mısır firavunu IV. Amenhotep'e yazdığı mektupların birinde, kutladığı bayrama temsilcisini neden göndermediğini açıklamaya çalışmaktadır. Kral, konu ile ilgili bilgisinin olmadığını bildirerek, Firavundan kendisine kızmamasını istirham etmekte ve yenice ona değerli hediyelerle elçisini gönderdiğini kaydetmektedir. (no: 34). Diğer mektupta ise Mısır'a bakırın az miktarda gönderme nedenini, ülkesinde taun salgınının yayılması ile açıklamaktadır: “Şimdi ben sana 500 talant¹ bakır yolladım; ben onu kardeşim, sana hediye olarak gönderdim. Kardeşim ona az bakır gönderdiğimi düşünmesin. Çünkü benim ülkemde ağam Nergal'in² eli vardır.

Bu yüzden burada bakır üretecek hiç kimse yoktur. Bu yüzden kardeşim, bana darılma. Sen benim elçimle birlikte kendi elçini çabucak gönder ve ben sana istediğin kadar bakır göndereceğim, kardeşim.

Sen benim kardeşimsin, bana gümüş göndermelisin-büyük miktarda, kardeşim. Bana en iyi gümüşten ver, ben ise sonra sana istediğin her şeyi göndereceğim.

Bunun dışında kardeşim, elçimin söylediği öküzden de bana gönder. Ve tatlı yağdan da bana gönder, kardeşim: iki kap gönder ve bana kartal yardımıyla fal bakan uzman gönder.

Ayrıca kardeşim, tebaalarım Mısır firavununun benim aracılığımla aldığı ağaç mahsullerini soruyorlar. Bu yüzden kardeşim, onun parasını da bana öde...” (no: 35)

Mısır'la Kıbrıs arasındaki bu ilişkilerin mahiyet itibariyle ticari ilişkiler olup-olmadığını söylemek zordur. Her halde bu ilişkiler dost hükümdarlar arasındaki hediye değişimi gibi görünmekteydi. (Stuçevskiy 1987, 69) Mektuplarının birinde Kıbrıs kralı bu konuda şunları kaydetmekteydi: “Kardeşim³ beni selamlayarak 5 talant gümüş ve 5 çift at göndermiştir. Ben kardeşimin elçisini çabuk göndereceğim. Kardeşim de elçimi çabuk göndersin ki, kardeşimin selamını sorabileyim. Sen temiz gümüş gönderiyorsun. Kardeşim, elçimi fazla tutmasın, onu geri göndersin.” (no: 37)

Mısırlılar Kıbrıs'ı “Alaşiya” olarak isimlendiriyorlardı. Kıbrıs'la Mısır arasındaki ilişkiler, karakter itibarı ile çeşitli olduğundan bazen aralarında ilginç olaylar da yaşanıyordu. Bu konuda bize Tell-al-Amarna diplomatik arşivinden ortaya çıkarılan bazı yazışmalar haber vermektedir. Örneğin, Kıbrıs kralının bir tebaası Mısır'da vefat ettiği zaman Kral, IV. Amenhotep'e şöyle bir mektup yazmıştı.

“...Sonra Alaşiya sakini Mısır'da vefat etmiştir. Onun mülkü senin toprağındadır. Fakat onun evladı ve karısı benim yanımdadır. Bu yüzden de kardeşim, Alaşiya mülkünü toptasın ve elçime teslim ederek göndersin.” (no: 35)

Kıbrıs kralları, firavunların üstünlüğünü kabul etseler de yeri geldiğinde Mısır topraklarında çeşitli işlerle uğraşan Kıbrıs tebaalarının güvenliğini de daima sağlıyorlardı. Örneğin Kıbrıs tamkarları⁴ Mısır'da gözaltına alındığında, onun savunmasına hem kral, hem de onun yüksek rütbeli memuru (“rabisu”) kalkmıştır. Firavuna hitaben Kıbrıs kralı şunları yazıyordu:

“Kardeşim, elçilerimi çok çabuk geri gönder ki, ben senin sıhhatinle ilgili hoş haberleri duyabileyim. Bu insanlar benim tamkarlarımdır. Kardeşim, onları çabuk gönder. Benim tamkarlarım ve gemime gelince ise, bırak benim işlerimle uğraşan insan onları takip etmesin.” (no: 39) Aynı mesele ile ilgili Kıbrıs'ın yüksek rütbeli memuru olan “Rabisu” Mısırlı meslektaşına şunları yazmaktaydı:

“Kardeşim Şumitti için 9 (talant) bakır, iki fil dişi ve ağaçla yüklenmiş bir gemi göndermiştim. Fakat sen bana hiçbir şey vermedin. Budur ki kardeşim, şimdi sen bana fil sümüğü gönder. Şimdi ben sana hediye olarak 5 (talant) bakır, 3 (talant) iyi bakır, bir fil dişi, şimşir ağacı, ağaçla dolu bir gemi gönderiyorum. Bunun dışında kardeşim, bu adam ve bu gemi ağama, Krala mahsustur. Bu yüzden de gemimi çok çabuk gönder. Senin istediğin her şeyi ise kardeşim, ben sana vereceğim. Bu adam kralımın, ağamın hizmetçisidir. Ve onlarla birlikte olan ve senin çıkarlarını koruyan insan, onları takip etmesin. Fakat sen kardeşim, onları çok çabuk gönder.” (no: 40)

Aynı zamanda Tel al-Amarna arşivindeki mektuplardan, Kıbrıs'tan Mısır'a gönderilen malların Kıbrıs gemileri vasıtasıyla taşındığı kanaatine varıyoruz. Diğer bir ifadeyle, Kıbrıs o zamanlarda yeteri kadar güçlü deniz donanmasına malik olan ve uluslar arası deniz ticaretinde önemli yere sahip olan bir devlettir.

Arşivdeki mektuplardan biz aynı zamanda Kıbrıs krallarının tebaaları tarafından Mısır Firavunları için gemiler yaptıklarını öğrenmekteyiz. Şöyle ki, Kıbrıs kralı Firavuna yazdığı mektuplarında şunları kaydetmekteydi:

“... Şimdi ben kardeşim için çok miktarda bakır hazırlamışım ve çok sayıda gemi yaptıracağım.” (Avdiyev 1948, 137)

Taraflar arasında mevcut olan mal değişimi veya ticari ilişkiler, Kıbrıs’a büyük kazançlar sağlıyordu. Bu yüzden Kıbrıs kralları Mısır’la dostluk ilişkilerinin muhafazasına büyük önem veriyorlardı. Tabii ki bu ilişkilerin gelişimine dikkat eden Kıbrıs Krallığı, Hitit Krallığı gibi kudretli rakipten çekiniyordu. Mektupların birinde Kıbrıs kralı Firavundan Hitit kralı ile anlaşma imzalamamasını istirham etmektedir. Buna karşılık Kıbrıs kralı, üzerine aldığı yükümlülüklerin tamamını yerine getirme sözü vermektedir. (Avdiyev 1948, 138)

Özetle denebilir ki, Kıbrıs-Mısır ilişkileri, karakter itibariyle çeşitli, daimi ve sürekli idi.

2. Kıbrıs - Hitit İlişkileri

Kıbrıs adasının Eski Doğu’nun diğer büyük devleti ve Mısır’ın rakibi olan Hitit Krallığı ile olan ilişkileri tamamen farklı niteliğe sahiptir.

Küçük Asya’nın büyük bir kısmında meydana gelmiş ve M. Ö. XVII-XII. yüzyıllarda mevcut olmuş Hitit Krallığı, Eski Doğu’nun en büyük devletlerinden biri idi. Bulunan belgelere göre Hitit Krallığı’nın dış politikası genişlemeye, Eski Şahlık devrinin ilk hükümdarları-Labarna, I. Hattuşili ve I. Murşili devrinde başlamıştır. (Stuçevskiy 1987, 91) Eski Hitit vesikalarına göre ilk hükümdarların devrinde Hatti ülkesinin sınırları “denizden denize kadar” (yani, Karadeniz’den Akdeniz’e kadar) uzanmaktaydı. (İvanov 1977, 95-96)

M. Ö. XIII. yüzyılın başlarında Mısır ve Hitit İmparatorlukları arasında Suriye ve Filistin uğrunda uzun süreli (17 yıl) mücadele yaşanır. (Stuçevskiy 1987, 79) Şunu da kaydetmek gerekir ki, söz konusu çatışma döneminde Hitit devletinin çıkar dairesine Kıbrıs Krallığı da dahildi.

M. Ö. 1296 yılında yaşanmış Kadeş savaşında Mısır yenilmiş ve II. Ramses zorlukla ordusunu kurtarabilmişti. (Kuzişin 1988, 60) Hititler Mısır’ı bakır madenlerinden mahrum etmek amacıyla, Kıbrıs üzerine de ordu göndermişlerdir. Sonuçta Hitit ordusu Alaşia’ya’yı ele geçirmiştir.

Sonraki dönemde de Hitit kralları III. Hattuşili’nin oğlu IV (V) Tuthaliya ve onun oğlu II. Suppiluliuma, Kıbrıs’ı işgal etmeyi başarmışlardır. (Bongard-Levin 1988, 124) Bu olayların kesin tarihi belli değildir.

I. A. Stuçevski’ye göre bu işgal muhtemelen ya Orta Hitit Şahlığı döneminin sonunda (M. Ö. XV. yüzyılın sonu-XIV. yüzyılın başları), ya da Yeni Hitit Şahlığı döneminde (M. Ö. XIII. yüzyılın ikinci yarısı) meydana gelmiştir. (Stuçevskiy 1987, 95)

Bilindiği gibi Tuthaliya'nın Kıbrıs'a saldırması sonucunda Alaşiya hükümdarı, eşleri ve oğulları esir düşmüşlerdir. Hititler buradan ganimet olarak çok miktarda gümüş, altın ve esir götürmüşlerdir. Kıbrıs hükümdarları ile imzalanmış anlaşmaya göre Hitit Kralı, Kıbrıs'tan haraç alıyordu. Kıbrıs'ın işgali sonucunda Hitit devleti, Kıbrıs'ın zengin bakır yatakları üzerinde kontrolü eline geçirdi. (aynı kaynak)

Hitit kralı Suppiluliuma'nın yazısına göre o, denizde Kıbrıs gemilerini yakmıştır. Bazı araştırmacılar o cümleden Knapp, bu gemilerin Ahhiyava ülkesine ait olduğunu kabul etmektedirler. (Knapp 1980, 46)

Hititlerin Kıbrıs'la ilişkilerini, ismi belirtilmeyen Hitit kraliçesine Kıbrıs'tan gönderilmiş hediyelerin listesi de kanıtlamaktadır. Bu hediyeler arasında “37 (dirsek) Kıbrıs Kumaşı”nın olduğu da kaydedilmektedir. (Götze 1956, 32-38)

Kıbrıs'tan alınan haraç, altın, bakır, kayatım⁵ ve çeşitli ev eşyalarından oluşmaktaydı. Mektupların birinde Kıbrıs'tan gönderilen haracın gecikmesinden ötürü, daha fazla yüksek kaliteli altın, ritonlar, yüzükler ve atlar için çullar talep edilmektedir. İlginçtir ki, Kıbrıs'tan at çullarını III. Tutmosis da almaktaydı. (Knapp 1980, 46)

Kıbrıs, M. Ö. 1200 yılına kadar Hitit İmparatorluğuna bağımlı idi. Hitiler, Kıbrıs adasından, zengin suçluların sürgün edilmesi için yararlanıyorlardı. Bu konuda Hitit devletinin eski başkentinde bulunmuş kil levhacıklar bilgi vermektedir. (Zamarovskiy 1968, 183) Bu dönemde Kıbrıs adasında yerel hükümdarların sınırlı hakimiyeti korunmaktaydı.

3. M. Ö. I. Binyılın İlk Yarısında Eski Doğu'nun Uluslararası İlişkilerinde Kıbrıs'ın Yeri

M. Ö. I. binyılın ilk yarısında Kıbrıs yine de Eski Doğu'da cereyan eden siyasi olayların girdabında idi. Bunun temel nedeni, önceki tarihi dönemlerde olduğu gibi, Kıbrıs'ın elverişli coğrafi konumu idi. Bu dönemde Kıbrıs adası önce yükseliş dönemini yaşayan Asur'un, sonra ise Ahameniş İmparatorluğunun agresif dış politikası ile bağlantılı siyasi olayların içine etkin bir şekilde çekilmiştir. Şöyle ki, söz konusu dönemin Asur kralı II. Sargon'un, M. Ö. 720 yılında Tir üzerinde zafer kazandıktan sonra Finike gemileriyle Kıbrıs'a deniz seferi düzenlediği konusunda bilgi bulunmaktadır. Bu seferin sonucunda II. Sargon, Kıbrıs'ın Finike kısmını boyun eğdirmeyi başarmıştı. (Stuçevskiy 1987, 132)

Kıbrıs, Doğu Akdeniz havzasının diğer site-devletleri ile birlikte Asur'un dış politikasının en önemli yönlerinden biri olan Batı yönünü oluşturmaktaydı. (Stuçevskiy 1987, 133) Doğu Akdeniz havzası Asur'un dikkatini zengin doğal kaynakları (metaller, inşaat taşı, kıymetli mücevherler, mercanlar, deniz salyangozu salgısında hazırlanmış koyu kırmızı boya (purpur), inşaat ağacı, kokulu bitkiler vs.), çiftlik ve sanatkarlık ürünlerinin fazlalığı, ünlü ticaret

merkezleri ve yolları, halkının sıklığı ve elverişli coğrafi konumu ile çekmekteydi.

M. Ö. 709 yılında ise Kıbrıs'ın yedi bağımsız kralı hediyelerle (altın, gümüş, kıymetli ağaç türlerinden hazırlanmış eşyalar) II. Sargon'un huzuruna gelmiş ve onun hakimiyetini kabul ettiklerini bildirmişlerdir. (Stuçevskiy 1987, s.138). Kralların bu adımı, söz konusu dönemde İyonyalı Yunanlıların Kıbrıs'a müdahalesinin artması ile açıklanmaktadır. Şunu da kaydedelim ki Kıbrıs, daha M. Ö. II. binyılın ikinci yarısından itibaren zaman zaman Yunanlıların saldırısına maruz kalmaktaydı. Şöyle ki, M. Ö. XV-XIII. yüzyıllarda Yunan boyları olan Aheyler, Girit, Kiklad, Karpat ve Rodos'la birlikte Kıbrıs Adasını da bir süreliğine işgal etmişlerdir. (Magidoviç 2003, 104). Bu sebeptendir ki, M. Ö. I. binyılın ilk yarısında da böyle bir tehlike mevcuttu. Kıbrıs hükümdarları Yunanlıların Kıbrıs'ta güçlenmelerinden çekiniyorlardı. Asur'un hakimiyetini tanımaları ise onları fiili olarak hiçbir şeye mecbur bırakmıyordu.

II. Sargon, onları himayesine aldığını ispat alameti olarak kendilerine resmini ve işlerini yansıtan taş sütun hediye etmiştir. (Stuçevskiy 1987, 138) Bu sütun aynı zamanda Asur hükümlerinin batıdaki sınır işareti rolünü de oynamaktaydı.

Fakat zaman zaman Kıbrıs kralları, bölgede oluşan Asur karşıtı koalisyonlara katılarak Asur hakimiyetinden kurtulmaya çalışıyorlardı. Örneğin kaynaklar, M. Ö. VII. yüzyılın 70'li yıllarında Kıbrıs'ın Asur hükümdarı Asarhaddon tarafından yeniden boyun eğdirildiğine dair bilgi vermektedir. (Kuzişin 1988, 148) Özetle, bu yıllarda boyun eğdirilmiş Doğu Akdeniz havzasının toprakları, Asur ordularının M. Ö. 674-671 yıllarında Mısır'a düzenledikleri başarılı seferler için meydana dönüştürülmüştü.

Fakat Asarhaddon'un oğlu Assurbanipal'in (M. Ö. 668-635 (27)) hakimiyetinin ortalarından itibaren Asur İmparatorluğu, tarihindeki son krize adım attı. (Kuzişin, 148-149). Bu ortamda doğal olarak Kıbrıs kralları da Asur'un boyunduruğundan kurtularak bağımsız politika izlemeye çalışıyorlardı. Fakat elverişli uluslar arası ortamdan yararlanamayan Mısır, Asur hakimiyetinden kurtulduktan sonra zamanla Kıbrıs ve Finike'yi kendi etki alanına almayı başarmıştır.

Alaşiya kralı Eleaton, Mısırlılarla sıkı ilişkiler kurarak onlara Kıbrıs adasının bütün şehirlerini ele geçirmeye yardımcı olmuştur.

Fakat M. Ö. VI. yüzyılın ortalarında Ahemeniş İmparatorluğunun Yakın Doğu'nun siyasi arenasına çıkması ile Mısır için ciddi tehlike yaşanmıştır. Firavun II. Amasis, Ahemeniş devletinin tüm dikkatinin Mısır üzerine yöneldiğini iyi anlamaktaydı. Bu yüzden de o, devletin savunmasını oluşturmak için ciddi tedbirler görmüştür. Bu tedbirler arasında Kıbrıs'la Mısır arasında imzalanan askeri ittifak da bulunmaktaydı. (Dyakonov 1961, 80)

Fakat M. Ö. 525 yılında Mısır'ın Pelusiya savaşındaki yenilgisinden sonra Kıbrıs, Ahemenişlerin hakimiyeti altına girmiştir. Böylece Kıbrıs tarihinde uzun

sürekli Ahameniş hakimiyeti dönemi başlamıştır. (M. Ö. 333 yılına kadar) Fakat bu dönem boyunca Kıbrıs toprakları Ahamenişlerle Yunanlılar arasında (bu dönemde adanın Yunanlılar tarafından işgalinin ikinci dönemi başlamaktadır) çatışma alanına dönüşmüştür.

Sonuç

Böylece Kıbrıs'ın daha eski dönemden itibaren devletlerarası ilişkilere etkin bir şekilde çekilmesi, ilk başta onun elverişli coğrafi konumu ve doğal kaynakların zenginliği ile açıklanmaktadır. Araştırılan dönemde Kıbrıs topraklarında genel olarak siyasi parçalanmışlık ortamı hakim olduğundan ve bu yüzden burada mevcut olmuş devletlerin kendilerini Eski Doğu'nun Mısır, Hitit, Asur Krallığı ve Ahameniş İmparatorluğu gibi güçlü devletlerine karşı savunmaya muktedir olmadıklarından, dış politikalarını egemen imparatorlukların diplomatik ve askeri taleplerine boyun eğdirmek zorunda kalıyorlardı. Egemen devletler ise Kıbrıs'ın iç politikalarına karışmıyor ve yalnızca bu ülke üzerinde vergi koymakla ve izledikleri dış politikada kendisinden destek almakla yetiniyorlardı.

Notlar

¹ Talant - Tartı birimi. Yunanlılarda 1 talant yaklaşık 25 kg-a eşitti.

² Nergal-Mezopotamya'da Güneş tanrısı ve yer altı dünyanın hükümdarı.

³ Kardeş-Eski Doğu'da hükümdarlar mektuplaşmalarında bir birlerinde "kardeş" diye hitap ederlerdi.

⁴ Tamkar-ticaret ajanları.

⁵ Kayatum-Bir tahıl türü olduğu varsayılır.

Kaynakça

Avdiyev V. (1948). *Voennaya istoriya drevnego Egipta*. 1. cilt. Moskva: İzdatelstvo AN SSSR.

Bongard-Levin G. (1988). *İstoriya Drevnego Vostoka*. Zapojdienie drevneyşih klassovih obşestve i pervie oçagi pabovladelsçeskoy çivilizaçii. 2 cilt. Moskva: Nauka.

Dyakonov M. (1961). *Oçerk istorii drevnevo İrana*. Moskva: İzdatelstvo vostoçnyy literaturı.

Zamarovski V. (1968). *Taynı hetov*. Moskva: Nauka.

İvanov V. (1977). *Luna, upavşaya s neba. Drevnyaya literatura Maloy Azii*. Moskva: İzdatelstvo vostoçnoy literaturı.

Knapp A. (1980). Alasia and Hatti. *Journal of Cuneiform Studies*, vol.32. №1, p.43-47.

Knudtson J. (1907-1915). *Die El-Amarna Tafeln*. Leipzig.: J. C. Hinrichs.

Kuzişin V. (1988). *İstoriya Drevnego Vostoka*. Moskva: Vışşaya şkola.

Kuzişin V. (2002). *İstoriya Drevnevo Vostoka. Tekstı i dokumentı*. Moskva: Vışşaya şkola.

- Laktionov A. (2005). *İstoriya diplomatii*. Moskva: İzdadelstvo AST.
- Magidoviç V. (2003). *Otkrutiya drevnih narodov*. Moskva: Çentrpolligraf.
- Mercer S. (1939). *The Tell-el-Amarna Tablets*. Vol. I-II. Toronto: The Macmillian Company literatura.
- Stuçevskiy İ. (1987). *Mejgosudarstvennie otnoşeniya i doplomatiya na Drevnem Vostoke*, Moskva: Nauka.
- Ünal C. (2000). *Bronz Çağda Deniz Ticareti ve Kıbrıs*. Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi. 1 Cilt/Tarih, 185-197.

eastern mediterranean university

center for

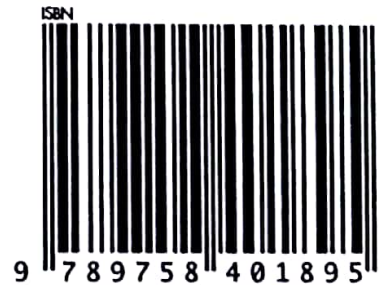
The book constitutes the proceedings of the 8th International Congress on Cyprus Studies, organized by Eastern Mediterranean University on April 25-27, 2012.

Bu kitap, 25-27 Nisan 2012 tarihlerinde Doğu Akdeniz Üniversitesi tarafından düzenlenen 8. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi'nde sunulan bildirileri içermektedir.

doğu akdeniz üniversitesi

emupress

Print & Design: EMU Printing-house